Blondi Flauii Forliuiensis de Roma triũphãte libri decẽ

diligẽtissime castigati: & ita suo nitori resti
tuti: ut in iis plusq̃ duo mille errores
corrigantur: Habes etiam toti
us operis tabulas: ĩ quibus
omnia cognitu necessa
ria miro ordĩe colle
cta comprehẽ
duntur.

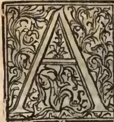
F I N I S.

AD SANCTISSIMVM PATREM ET DOMINVM PIVM SECVNDVM PONTIFICEM Max. Blondi Flauii Forliuiensis in triumphantis Romæ libros.

Votquot hactenus scriptores & uates opa sua pricipibus inscripsere: id solũ Beatissime pater q̃ siuere: ut ab illoꝝ potẽtatu & magnitudine laboribus suis ap̄ oẽs auctoritatẽ: & ab iuidis tutellã munimẽq; pararẽt prudẽter id q̃ dẽ: qñ ita ueteri cõsuetudine fieri uidemus: ut oĩ in re: sed in lr̃aria ĩ primis mius uulgo cognita: qđ priceps ꝑbat: gratũ hẽt cæteri ẽt laudẽt: cupiant: tueanť. Ego ãt & si meæ triũphanti Romæ multaꝝ lucubrationũ opi: tuo noĩ dicato tibi inscripto: auctoritatẽ a tuo põtificatu: a tuoq; potentatu ꝓ tectionẽ nõ renuo: aliud tñ & q̃ro & expecto: qđ plurimi sum facturus. Eo pr̃ sanctissime post Leonẽ utrũq; primũ & secũdũ põtifices Rõanos dicẽdi: & scribẽdi ornatu polles: ut q̃les post illoꝝ tpa nõ uidit ecclesia: apostolicas denuo lr̃as rõano pricipatu rõana dignitate dignas iã tãdẽ orbis xp̄ianus accipiat qq; ad tuũ ueniũt cõspectũ oratores & oĩum gẽtiũ nationũ urbiũ uiri ꝓstãtiores: sedere in Petri sede: uicariũ Ihesu xp̄i itelligãt: orõnis uerboꝝ & sñiaꝝ dignitate ac grauitate oñdentẽ: se unũ ẽẽ cuius eloquẽtia: oĩum maximã ęq̃t muneris pontificii amplitudinẽ. Si itaq; meũ opus accipis: & ꝓbasse uideris: abesse nõ poterit: quĩ a tã eloquẽte laudatũ sũmo põtifice. Laudandũ quoq; cæteri oẽs existimẽt. Qua fretus cõfidẽtia nõ uerebor facere editionẽ: multis hoc tp̄e ut mea fert opinio ꝓfuturam. Exciti. n. a te ingẽtes Italiæ Galliaꝝ Hispaniaꝝ & Germaniæ ppl̃i in magnã ꝓclarãq; expeditionẽ quã paras ĩ Turcos: Græciã: cõstãtinopolĩ: Mesiasq; dura & crudeli tyrãni depremẽtes: nõnulla in ip̄o ope edocebũť: aliqñ alias simili in reꝝ difficultate gesta: ut ip̄a priscoꝝ uirtutis imitatio gñosi qbusq; aĩ sit ad rẽ capessendã stimulos additura. Tuq; interea dũ priscę urbis Romę triũphos lectitabis clarissimũ quẽ pio tibi optim⁹ piẽtissimusq; de⁹ nr̃ ex deletis inanitis Turcoꝝ opibus ex liberataq; primũ oĩum Europa: post hierosolima & terra illi adiacẽte sancta daturus ẽ triũphũ expectabis breui: ut auguror & cõfido: cum summo applausu summa omnium gloria ducendum. Vale.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS IN ROMAE TRIVMPHANTIS LIBROS PROEMIVM.

R dẽti uirtute ꝓstãtiq; igenio ferme oẽs quos de gestis reb⁹ deq; cæteris mortaliũ uitæ ptib⁹ latie scribẽdi libido cœpit: ut ad urbẽ sese uerterit gẽtẽq; Rõanã factũ uidem⁹: ꝓbabili id certe ac necessaria rõne. ea. n. fuit ciuitas ut Ci. iqt ex nationũ cõuẽtu istituta q̃ pp uirtutẽ oibus natiõib⁹ ipauit: peculiaris cui⁹ fuit dignitatis: ut reges. ut natiões exterę: ut gẽtes ultiæ nõ mius eã amauerit q̃ timuerit: q̃ firmissimũ uel ea rõe hũit ĩpiũ q đ eo obedientes gauisi sunt rõanis mgr̃atibus sua cõsilia sua studia ĩ id maiori expte cõferẽtib⁹ ut hi q ĩ coꝝ ĩpio erant q̃ beatissimi ẽẽnt. Qua rõe Cic. ipse nõ ĩdigne eã urbem terraꝝ orbis: atq; oĩum gẽtiũ arcem appellauit: & Pli. ꝓprie scripsit: rõmã terraꝝ cõmerito parẽtẽ undiq;: & tãq̃ ad mortales adiuuãdos natã ẽẽ q đ ĩpii maiestati orbi terraꝝ cõicata societas festę pacis oĩumq; ẽt q̃ prius occulta fuerãt ꝓmiscu⁹ usus sit effecta. Ro. n. maxĩam orbis ptẽ suę subactam ditioni ita pacauerunt: cultamq; bonis moribus & artibus reddiderunt. Vt disiunctæ mari montibusq; & fluminibus separatę gentes ac linguis litteraturaq; differentes populi: per latinæ linguæ communionem: per que communes omnibus romanos magistratus una eademque ciuitas sint effecti. quodquidem maximum humani generis beneficium dei potius q̃ hominum opus fuisse uidetur: licetque dicere: & Cicero de responsis disserens inquit: debere qui deos esse intellexerint etiam intelligere: eorum numine hoc tã-

tum imperium esse natū & auctū & retentum. Nā ut ab italia incipi⁊: Roma ānis iā trecē tis cōdita hetrusci rōaniq; silua intercedēte cimina nūc Viterbio iminēte pau . plus minus trigita milibus ab urbe distāte nullū inter se comerciū habuerūt. Liui. enim patauinus sic hēt in nono. Silua erat cimina magis tū iuia atq; horrēda q̄ nup fuere germāici saltus nullus ad eā diem ne mercato⁊ qdē abdita ea itrare aut ferre qcquā pter ducē ipsum audebat. Et proximos romæ ad tertiū lapidē sabinos lingua moribus & istitutis differētes a rōanis fuisse eodē docēte constat: q pariter ondit: circa Mutinā Bononiāq; : & proxima loca nūc totius italiæ amœnissima siluas oia obtinuisse. remotiores uero ab urbe regiōes Cāpaniā Lucaniā Appuliā: Calabros & Brutios maiori ex pte græcis subditas. nec latinis nec sabinis: neq; ēt hetruscis p lingua⁊ diuersitatē satis cōmunicasse nulli dubiū uideri credimus cū cæteræ oēs p̄sentis Italiæ regiōes q̄ ultra Bononiā & Mutinā sūt roma ab initio crescēte gallo⁊ fuerit quā gētē auctor ē i cōmētariis. C. Cæsar prius q̄ rōano subiiceret' ipio nullas sciuisse aut uidisse lras: nisi qs græci aduenæ pro miraculo habiti uel pauculas ondissent: pariter hæc de Hispanis pariter de Britānis nūc Anglis piter de oibus germāis: licet asserere. Eas uero oēs maxias pclarissimasq; totius Europæ gentes: romani lris moribusq; & oi uirtutū munere: ita cultas reddidere: ut nullis post italiā dignitate & gloria nūq̄ postea cesserit. Et ois Aphrica rōano subdita pplo p qngētos ferme ānos lris moribusq; ro. effloruit: adeo ut p tpa beati Aurelii Augu. gēte aphri concilia ecclesiæ ibi hita ab octingētis epicopis lras edoctis latinas celebrata fuerit. Nec minus asia q̄ aphrica romanis lris moribus institutisq; oruata atq; pacata fuit: adeo ut plures in ea uiros uirtutū fama celebres qngēti rōano⁊ ditōnis anni genuerīt: iis oibus quos prius a cōdito orbe ant postea a mille iā & centū ānis natos in ipsa aut nutritos fuisse possent ondere. Rōanæ igit' gentis & urbis laudes: rōano⁊ instituta & uitæ exēpla : nō italæ magisq̄ . externæ gentes lris utentes latinis haud secus q̄ paretū & progenito⁊ gesta & legūt auide: & attentissima exaudiunt diligētia: ut idoneos ad scribendū inuitare: ac impellere uideātur. Qua nos adducti rōne rōano⁊ iclinatiōis ipetii historia duobus iā & triginta libris digesta urbis Romæ ædificia tertio uolumie reddidimus instaurata italiāq; facta prisco⁊ nouis urbiū & loco⁊ oium noibus collatiōe qnātū octo libris fieri potuit illustrauimus: & demū senectutis nrę iertis grato atq; honesto munere cū ipso Cic. i legibus fungi uoluimus . neq; passi sumus: sicut Var. de agricultura scripturus. sese nō passurū ē pfessus. Sibyllā solā ea q̄ se uiua & se demū mortua pdessēt hoibus cecinisse . & qñ uidem° Ci. Plautiū defēdētē dicere. Marcū catonē in originibus scripsisse: sp se pcla⁊ ac magnificū putauisse: claro⁊ uirorū atq; magno⁊ nō minus otii q̄ negotii rōnem extare oportere operā hāc nr̄æ senectutis magnæ illi & gratæ hoibus laudi p̄stabimus quā idē Cice. murenā itē defendēs esse dixit. Vnū hoiem elaborare iea scia q̄ sit multis profutura. Itaq; cœpimus tentare si speculum exēplar: imaginē doctrinā ois uirtutis & bene: sanctæ ac fœliciter uiuēdi rōnis: Vrbē Romā florētem ac qualē beatus Aure. Augustinus triūphantē uidere desiderauit: nr̄o⁊ hominū ingenio & doctria ualētiū oculis & menti subiicer' ac pponere poterimus. Idq; imē suopus qnq; ptita distributiōe tractabimus ut q̄ ad religiōem spectauere primū. Quę rei. p. admistratiōis fuerūt secūdū. tertiū militiæ disciplina: mores uero ac uitæ istituta quartū. Et triūphi ipsius rō qntū obtineant locū. Præfati tñ hoc initio libet: nos de Rōano⁊ gentiliūq; alio⁊ religiōe ea rōne ac intētiōe dicturos: ut deo⁊ appellationes cū templorū ædiū phanorūq; uocabulis edocētes: simul loca urbis Romæ i qbus ea fuere ostēdamus: Ide rituū quos dii gentiū sicut ppheta inqt demōia suis sacrificiis adhiberi iusserit spurcitia ipietate atq; ēt maxia leuitate ostēsa: Christiāæ religiōis sanctimoniā bonæ uolūtatis hoibus gratiorē eē faciamus. Sed iam nostrę diuisionis executioni partium incūbamus.

Blondi

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE. LIBER PRIMVS INCIPIT.

Religionem deorum culturam esse Nonius Marcellus scribit. Eandem diuinarum rerum sciẽtiã a philosophis maioribusq; cæteris appellatam fuisse Plutarchus in Pauli æmilii uita ẽ auctor: & Aulus gelius. M. ciceronẽ dicit in oratione de accusatore cõstituendo asserere: religiosa dici delubra maiestatis uenerationisq; plena & Massuriũ sabinũ uelle religiosum esse id quod ꝑpter sanctitatẽ aliquã remotũ ac sepositũ sit a nobis a relinquẽdo dictũ. Seruiusq; sulpicius religiosum eẽ uoluit: ꝑpter sanctitatem aliquam a relegando appellatũ: & Pompeius sestus religiosos dicit qui faciẽda & uitanda discernũt. Qualis uero fuerit religio Romanoꝶ si hoc initio passis ut aiũt uelis narrare pgemus: eorum potius fatuitatem notare: q̃ celebris famæ populi uirtutes sicut ꝑfitemur laudare uoluisse uidebimur: hinc duximus paululum a proposito digrediendum: & gentium fama notissimarũ quæ ante conditam urbem Romam fuerit religio qualis erat ostendẽdũ: quo pateat: prudẽtissimos tantæ urbis ac reipu. fundatores si traditos in tam necessaria re mores secuti sunt: magis q; nullam habuerint meliorem propositam miseratione prosequendos: q̃ q; talem acceperint religionem: culpãdos esse. Ne etiam ignominiæ quam a Romanis auertere cupimus notam cæteris inuramus gentium populis: quorũ plerosq; cõstat ingenio doctrina & bonis uitæ ac morum institutis excelluisse: nonnulla religionis & theologiæ gentilium rudimenta: partim ab ipsis gentibus: partim a doctissimo chtistianæ religiõis theologo: Eusebio Pamphili relata altiuscule repetemus. Ex quibus id in primis multifaciendum apparebit: nullas fuisse barbaras etiam gentes nullos uel moribus & uita efferatissimos populos qui de deo non bene senserint: & quod fuit consequens: immortalitatem non crediderint animarũ. Cui sententiæ Cicero in legibus concordat: animum esse ingeneratũ a deo asserẽs: ex quo uel agnatio nobis cum celestibus uel genus uel stirps appellari potest: nullam enim gẽtem esse dicit: neq; tam immansuetam: neq; tam feram quæ etiã ignoret qualiter habere deum deceat: tamen habendum non sciat. Vnde idem de aruspicum responsis orationem habens sic inquit. Quis autem cũ suspexerit in cœlũ deos esse non sentiat: & ea quæ tanta mente fiunt ut uix quisq̃ arte ulla ordinem rerum ac uicissitudinem persequi possit casu fieri putet tribuitq; eã uim Cicero in legibus huic opinioni ut dicat illud bene dictũ a Pythagora doctissimo uiro: quia maxime & pietas & religio uersentur in animis: ideo nos rebus diuinis operam dare Augustinus autem ĩ dei ciuitate platonicos dicit affirmare animas hominum demones esse: & ex hominibus fieri putare lares si meriti boni sunt: Lemures si mali seu laruas. Manes autem incertum utrum boni uel mali. Diuinitus itaq; insitum esse ĩquit Eusebius non solũ utile atq; conducibile quid dei nomine significatum: uerum ẽ reꝶ omnium creatorẽ sic appellari cum tãmen uerbo ita omnes natura duce conueniant reautẽ creaturas prõ creatore coluerunt: præter populum unũ aut admodũ paucos sicut uerissimis hebreoꝶ litteris ostenditur: q a rebus uisibilibus ad ĩtelligibilia oculos mentis sancte reducentes nõ creaturæ alicui: sed ipsi rerum omnium creatori cũctorũq; largitori bonorum: dei appellationẽ attribuerũ: cæteri aũt omnes tenebris animos inuoluti ad tantã impietatẽ deducti sunt: ut pecudũ more honestum & con

Religio

Religiosa delubra

Demões

Lares

Lemures

Laruae

Manes

ducibile bonorūq; omniū supremū uoluptate corporis terminarēt. Qua ratiōe eos qui genera uoluptatū uel adinuenerunt: uel auxerunt amplificaueruntq;: & hos q dem malificos ac mortales uiros. quasi bonorum largitores: saluatores ac deos suos appellauerunt: piam huius noīs nationē natura eis insitam ad eos trāsferentes quos bonoꝝ inuentores putabāt: Tantūq; ea mētis insania ualuit ut nec peccare se arbitrarent nec erubescerēt diuinis honoribus malificos atq; potentes ꝓpter regna tūc primum constituta colere & admirari. Cumq; mores hominū legibus stabiliti non essent: nec supplicia peccatoribus iminerēt: adulteria: nephāda matrimonia: maribus ereptam pudicitiam: homicidia: paricidia: confecta scelere bella: quasi res pulcherrime gestas diis suis attribuebant. Et earū rerū memoriam posteris suis quasi perutilē relinquere studebant. Alii postea sensim uirorū mulierūq; mēbris: & inexpertæ rationis ferarū natura sanctissimam dei appellationē inquinarunt. deoq; talia attribuerunt quæ si de hominum aliquo dicantur legibus & consuetudine ciuitatū grauissimo supplicio punirent. Alii argutiores doctrina habiti theologiā excogitarunt quadripartitam: qua deum patrem omnium atque regē imprimis locādū putarūt: deīde alioꝝ deoꝝ multitudinē tertio loco demones: quarto heroas deputantes quos oēs lucē esse dicūt præter malignos demones: qui tenebræ appellāt. demones enī alios bonos alios prauos arbitrati sunt: & bonis quidē regionē lunæ atq; aeris: prauis uero infernæ habitationis locū attribuerūt: quos Empedocles pœnas peccatorū dare cōfirmat: quoniā æther eos & pōtus expellat: terra nullo mō suscipiat: sicq; ab alio in aliud depulsi elemētū atrociter uexent. Bonos uero demones nō deos sed deorū ministros ea rōne dixerūt. ꝙ oraculis præsint & magicā hoīes artē docuerint per quā a maleficis hoībus ita illigentur: ut neq; recedere qdē possint cū uoluerint: quorum aliquos Pythagoras dixit nō spōte īuitatos sed necessitate qdā carminū ipulsos accedere: alios qdā accedēdi cōsuetudine & maxīe si natura bōi sunt facilius accedere. alios si negligētius quispiā in ea re se habuerit cum iuiti aduenerit: ut noceant adniti. His premissis ex qbus apparet: cupiuisse: & pro uiribus qsiuisse barbaras ēt gentes aliquā dei creatoris sui notitiā hre: ad particularē singuloꝝ ex ipsis theologiæ & religiōis historiā ueniamus. Erūtq; primi ægyptii: quos constat oīum primos cū in Cœlū oculos sustulissent: motū ordinē & quātitatē cælestiū admiratos. solē & lunā deos putasse: soli uero osiris idest multi oculi: lunæ isidis tāq̄ priscæ: qm̄ sempiterna priscaq; sit: noīa indidisse. Ritus uero q̄ his adhibebāt colēdis castus prio purusq; fuisse uidet. nullā hñs admixtā crudelitatem: quod nulla tunc sicut postea factitatum ē cædebantur aīalia: nullus effundebatur ī sacrificio sanguis innoxius: sed fruges terræ qbus ipsi uescerentur offerebāt: hærbas enim integras quasdā cū radicibus & foliis ac fructibus sumētes simul cōcremabāt. ex qua fumigatione exalationeq;: antedictis cælestibus litabāt. Vñ asserit Macrobius. ægyptios Saturno & Serapi ampla extra urbes cōstituisse tēpla ī qbus solis pecudū sanguīe imolabāt. Cū cæteris ī ciuitate & rhure ꝑcibus. In tēplis uero ignē ꝑpetuū tāq̄ diis simillimū seruabāt. Ab eaq; exaltatione quā græci rhemasim appellabāt thisia quoq; est dicta: qd latine sacrificiū appellamus. Paruo deīde post tp̄e alius adolēdi modus p mirrhæ: casiæ: croci: primitiarū oblationē inuētus est: cui fœdissimus & crudelitatis plenus subrepsit modus: occisis aīalibus eoꝝ sanguine deoꝝ aras cruentādi. Huiusmodi aūt primos & antiquissimos hominū constat nec tēploꝝ extruēdis molibus: nec simulacroꝝ dedicationibus operā dedisse. qppe qui nec pingere nec fingere aut celare: sed nec ædificare scirent.

Theologia quadriptita

Demões maligni

Boni demones

Egiptii primi solē & lunā deos putarunt.

Osiris

Isis

Mos sacrificādi Osiri & Isidi

Tēpla Saturni & Serapis extra urbes

Ignis ppetuus ī templis seruabatur

Thisia

Qui

Qui uero in ægypto pcedẽte tpe coaluerũt doctrina & litteris cultiores: cũ theologiã idest diuinaꝝ reꝝ scietiam & sermonẽ tractare cœpissent: maioribus hoies erroribus intricare cœperunt: deos asserentes suos mortales hoies fuisse: se uirtute ac beneficiis qbus uitã communẽ excoluerunt imortalitatẽ consecutos: quoꝝ nõnulli reges fuerint nominaq; habuerint: alii noua quædã alii a cælestibus translata. Solẽ. n. dixerũt primũ olum apud ægyptũ regnasse solis cælestis cognoie: deinde Saturnũ q sorore Cybelẽ in uxorẽ ducta Osirim & Isidẽ aut ut plurimi dixerũt Ioue & Iunonẽ genuerit: eosq; uniuersũ orbẽ iperio subiugasse: ac quinq; deos procreasse. Osirim. Isidẽ. Tiphona. Apollinẽ: & Venerẽ: Isidemq; cererẽ esse: quæ osiri idest dionysio cõiũcta est. Qui cũ regno successissent: plurimum humano generi cõtulerint. Cõdidisse enim ĩ tractu thebaico cẽtũ portaꝝ Vrbẽ quam alii iouis urbẽ: alii Thebas dixerũt. Fuit uero hæc Thebana cẽtũ portaꝝ ciuitas de q̃ Ammianus marcellinus scribit: Gallũ poetã in pña nra Foroliuio gẽitũ pfcõre ægypti ab Augusto cæsare cõstitutũ abstulisse obeliscos cõcasq; peregrini marmoris qbus ẽt nũc urbs Roma: & italia ẽornata. Prosequiturq; Eusebius ex porphirio: erexisse Osirim diis oĩbus aurea tẽpla quoꝝ singulis certas statuerit cerimonias: & proprios q̃ eaꝝ curam haberent consecrauerit sacerdotes: unde profectũ sit: ut diuersis distincti honoribus hoies alii colerẽt: alii colerenť. Paulopost osiride insidiis laniato: alia qdem eius membra ab iside uxore nõ mediocri labore iuẽta diuinis honoribus sepulta. Penis uero uirilis mẽbri in Nilũ ab insidiatoribus piecti: constituto dolo sacra ac cerimonias maioris aliquãto cultus statuta fuisse. Vñ græci primũ post romani acceperit: ut Dionysii orgia & dies festi cũ honore uirilis mẽbri fierent cuius simulacrũ in mysteriis ferẽtes phallũ græci priapum nostri appellauerunt. Multa hic omittimus superflua de alioꝝ deoꝝ origine. Simulacroꝝ autẽ originẽ hanc ægyptii fuisse perhibent. Cadmum enim ferũt ex Thebis ægyptiis in Boetiã profectũ Semelen aliosq; filios procreasse: Semelẽq; ab ignoto cõpressam septimo mẽse pueꝝ pepisse hũc mortuũ a Cadmo deauratũ: & quasi deũ ingenti cultu & sacrificiis decoratũ fuisse: parentẽq; eius pdicatũ iouẽ: ut stuprum Semeles leniteť. Adorationis uero aĩaliũ quã fecerũt Aegyptii causam hanc afferũt effigies aĩaliũ ab Aegyptiis iperatoribus ducibusq; ĩ galeis sculptas ferri solitas ĩ plio: qbus principes insigniores forent: parta deide uictoria: ea aĩalia quorũ imaginẽ duces gestassent: q̃si offensionẽ belli ipsa ad hostes reppulissent: in deos relata fuisse. Alia quoq; afferť cultus aĩaliũ cã. Bouẽ enim adorari ferũt: q; partũ: & arãdi opa cõducat. Ouẽ q; pariat & tegumentoꝝ materiã præbeat: ac lacte: & caseo nutriat. Canẽ quia una cũ hoibus uiuiť: & ad custodiendos hoies sit natus: quapp deus q apud eos anubis uocať caninum habet caput. Felles apud eos coliť: quia ad scuta faciẽda cõducit. Ex auibus Ibis apud eos utilis diciť ad serpentũ: locustarũ: & erucarũ interitum. Aquila quia est regia: Hircusq; eadẽ ratione: in diuinis suscipiť: qua & priapus apud græcos: quia per genitalis mẽbri instrumẽtũ: species animaliũ cõseruatur: Quapropter sacerdotes oẽs ægyptioꝝ huius dei mysteriis initiãť. Vnde panas aiũt & Satyros huius rei causa cunctis hoibus esse uenerandos: quia simulachra eoꝝ ĩ tẽplis: mẽbra in morẽ hircoꝝ habent: quod animal sua tẽtigine perpetua semper ad coniunctionẽ est promptũ. Lupi etiam apd eos sunt sacri quia canibus sunt simillimi. Crocodilli. Aegyptiis honori sunt quia eoꝝ terrore ab Arabia atq; Lybia latrones in Aegyptum natare non audeant. Prædicta autẽ animalia quãdo obierunt Aegyptii linteamine cõtegentes plangẽtesq; & pectora cũ gemitu ton-

Osiris
Isis
Tiphon
Apollo
Venus
Thebe ciuitas. c. portarum
Callus poeta
Templa aurea singulis diis erecta ab Osiri
de Dionisii celebrationes
Simulacrorum origo
Semele cõpressa ab ignoto
Initiũ adorandorũ aĩalium
Anubis
Felles
Ibis
Aquila
Hircus
Priapus apd græcos coliť
Panes & Satyri uenerãť
Lupi
Crocodilli

Egyptii aialiū interitu afficiūtur

dētes in sacrariis sepeliūt: cōdiuntq; loculis. quo℞ si quis spōte aliqđ īter fecerit morte mulctatur: Fellē autē & Ibidē seu spōte seu inuitus q̄sq̄ necauerit: morte p̄uit. In q̄cūq; āt domo canis mortuus fuerit: oēs qui eā inhabitāt: uniuerso capite eraso luctu maximo afficiūt: nec uino aut tritico cæterisq; ad uictū necessariis: quæ in ea domo recondita fuerant: uti amplius licet.

Cōmodus Imperator

Vnde Helius Lampridius scripsit Cōmodū antoniū imperatorē romanū Isidis sacra romæ raso capite coluisse. Et Helius Spartianus dicit in cōmodianis ortis in porticu

Pescenius niger

Pesceniū nigrum imperatorē Romanū cū turba pictum fuisse: de alias musæo sacra Isidis ferentē. qbus cōmodus adeo deditus fuerit ut & caput raderet & anubim portaret.

Antonius Caracalla

& Antoniū caracallā īperatorē rōanū (idem scribit Helius spartianus) cum habitaret. Hedessæ: atq; inde carras Luni dei gratia uenisset: interfectū fuisse: p cuius īperatoris narrādæ mortis occasionē idem Spartianus ridiculā rem narrat. carretiis ciuibus nolcuisse opinionē: fœmineo nomine lunam q nuncupassent addictos mulieribus semp seruire. Qui uero marē deū esse crediderit: eū uxori semp dominari neq; ullas muliebres insidias pati: prosequitur uero eusebius. Iside deo boue albo naturaliter mortuo & magnifice sepulto egyptii quousq; alium inuenerint similē: ī ppetuo luctu sunt:

Mos inquirēdi bouis

quē simulac inuenerint ad urbē nili statim adducūt: quo solo tpe mulieribus ipsum uidere cōceditur: obuiam namq; prodeuntes sublatis uestibus genitales partes ei ostendunt: nec unq̄ postea hunc deū mulieribus uidere licet. cuius bouis adorandi insania romanos ēt tenuit. Nam scribit lampridius: titū uespasianū imperatorē optimū ī cōsecrando apd memphim boue api: diadema gestasse: de more priscæ religionis. Et gloriosus ecclesiæ doctor Hieronymus ad siluinā scribens. Ad tauri īqt ægyptii sacra semel maritum admitti: & idem doctor ad pamachiū exclamat: ut sciremus quales deos semp Aegyptus recepisset: Nuper alæ Adriani amasio urbs eorū Antenous appellata est.

Phenices primi litterarū auctores

Phenicū theologia

Sed iā phœnicū quos primos litteras inuenisse cōstat theologiā uideamus. Hi chaos nescio quid turbidū pricipio re℞ fuisse asserentes: spiritū dicunt sua principia concupiscentē fecisse cōnexionē: q Cupido sit appellatus: & ex aquosæ mixtura putredinis semina creatura℞ oīum generatiōe euiq; pdisse: ac ī primis aīalia sensu carētia: ex qbus facta sint aīalia intellectualia:

Theophasumus

Moth

quæ nominent Theophasumus idest cæli conspectores: post effulsisse moth idest solē & stellas & cæli astra. Mundo talibus inchoato principiis dicunt: aerē igneum emisisse fulgorem: ex quo mare: terra: uenti: nubesq; prodierint paulopost sole oīa suo calore separāte: ex cōflictu q factus sit in aere tōitrua & fulgura emanasse. quo sonitu aīalia ex limo quasi ex somno tam ex terra q̄ ex mari mares & fœminæ eruperunt: & uentos cū p noīa essent discreti atq; recogniti deos fuisse habitos: qbus adorationes insusionibus atq; sumigatiōibus factæ fuerint. ex uēto q; colpia & nocte muliere sæculū & primogeniū uiros fuisse progenitos. quo℞ primus alimenta ex arboribus primum docuerit hoīes ex iisq; natos uirū itē & mulierē: genus & generationē dictos: phœniceē habitasse. cū uero æstus esset factus phœnices palmā ad solē extēdisse quē nomine Beelsemon idest cæli dominum & deū uocāt: Isq; sit quem græci Iouem postea appellarūt. Et cum post hæc multa habeat phœnicum theologia parui nunc faciunda: additur in illa Missionem tantu elementa litterarum primum omnium conscripsisse: esseque illum quē Aegyptii thor. Alexandrēses thot: græci mercuriū uocāt.

Cæli ortus

Et ab Cælio muliereque Beruth uocata: bibli habitātibus: natum esse terrenium aut indigenam: cui cælus postea cognomen fuerit: a cuius nomie supremū corpus mira uarietate formosissimū cælū fuerit appellatū: cuius

soror

soror fuerit terra. Hiq; patri suo altissimo a bestiis deuorato: sacra cerimonias instituerunt. Cælusq; patris regnũ possidens terram sororem duxit uxorẽ: quæ ei tres peperit filios: Betillum quẽ & Saturnũ dicũt: Dagõa qui & frumẽtarius appellatur: ac postremo Athlãta. Saturno autẽ in sidus cæleste mutato simulacrum Aegyptii faciẽtes: quattuor oculos in posterioribus duos: & alios in anterioribus posuerũt: q uicissim cõtracti quiescebãt: alas quoq; quattuor in humeris fixerunt: duas extẽsas quasi uolaret: duas remissas: quasi staret: significabaturq;: ipm̃ dormientem uigilare: & uigilantẽ dormire. Pariter p alas qescẽtem uolare & uolantẽ qescere. Cæteris etiã diis phœnices duas fecerũt alas in humeris: q̃ si Saturno cõuolarẽt. Vanã uero atq; ridiculã phœnicũ theologiã fuisse: unica arguit leuitate: q serpẽtẽ illi diuinã eẽ naturã dixerunt quoniam absque manum ac pedum ac omnino alicuius organi exterioris adiumento: eximiam celeritatem exequatur: uariasque figuras: & formas gradientes inuoluto reuolutoq; ad quam uelint celeritatem gressu facillime prestent. longæui etiam sint nec solum senectam cum pelle deponentes reuirescant sed crescant etiã in adolescentiam redeuntes: ita nisi percussi pereãt uix naturali nece confici. Vnde fœlicem demona appellãt serpentẽ: cui diuinissimo ut dicũt animali Ophioni appellato: sicut cæteris diis imolabant. Quam admiratus ĩsaniam beatus ecclesiæ doctor Ambrosius ut sacratissimam dei nostri Ihesu christi religionẽ christianis hominibus redderet gratiorem. Hunc Ophionem qui & latine serpens dicit qualis a gentilibus italicis phœnices imitatis colebatur: in sua mediolanensi ecclesia cõseruari uoluit: q ẽt nũc integer cõspicitur. Grecorũ uero facile. oĩum sapientissimorũ doctissimorumq; theologia: nõ minores p̃dictis habuit fatuitates. Cadmũ ferunt Agenoris filium ex phœnicia ad q̃rendũ europã q̃ fuerat a Ioue rapta: a rege missũ fuisse nec inuenientẽ in boeotiã tandem puenisse: ac Thebas ibi ædificasse. cũq; Hermionẽ Veneris filiã uxorẽ duxisset: Semelẽ & sorores eius ex ea gẽuisse. Postea ex Ioue & Semele natum esse Dionysiũ: q uitiis & uini usum hoĩes docuerit. Atq; inuenerit coctionem ex aq̃ & ordeo cõfectam: quã appellauerit ceruisiã: hũcq; cũ exercitu nõ solum uirorũ sed mulierum quoq; orbem lustrasse: iniquis iniustisq; hoĩbus ubiq; punitis. Eius uero exercitus mulieres hastis thyrso ornatis armatæ fuerunt. Et musæ oẽs deũ hunc secutæ uirginitate atq; omni genere doctrinæ florentes: tripudiis & cantu eũ permulcebant. Pædagogum is habuit Silennum: cuius uirtutẽ fuit cõsecutus. Mitra huic deo ligabat caput: propter dolores qui effumante uino caput aggrediuntur: ferula ei in manibus est. Quia cũ nõ permixtũ aqua uinum bibunt hoĩes in furorem uersi alter alterũ baculis cæderent: unde aliq moriebãtur: itaq; p lignis ferula uti psuasit. Bacchus a bachis mulieribus est uocatus: Leneus quia græce uini torcular latine appellat. Bromius a bromo idest ignis sonitu: qui cum ille ab ortu ederet insonuit. Satyri eum secuti sunt: qui saltando & tragice canendo uoluptatem ei afferebant. Ab hoc ferũt theatrum primo & musicam fuisse inuentam. Herculẽ græci asserũt Ioue & Alcimena genitũ qui duos dracones a iunone ad necem ĩmissos puer gutture illiso peremerit. Aesculapiũ appolinis & coronidos filiũ adeo ĩ medicina excelluisse: ut ab icurabili morbo multos liberauerit ea re Iouẽ commotũ eum interemisse: cuius morte irritatus Apollo cyclopas q fulmẽ illud Ioui sũministrauerãt ĩterfecerit. Vñ irat9 Iupiter Apollinẽ ad seruitium Admeti regis impulerit. Alia quoq; fuit græcorũ theologia quã ab Athalantiis populis acceperint. Athlantii enim inqunt cælũ apud se primũ regnasse: q filios qnq; & quadragita habuerit: quorũ duo d uigiti Ops castissima

Cælus
Terra
Saturnus siue Betillus
Athlas
Dagon
Serpẽtes apud phœnices colebantur
Ophion
Graecorũ theologia
Cadmus ex phœnicia profectus
Dionisius
Exercitus dionisii
Silenus
Mitra
Ferula
Bacchi cognomina
Theatrũ & musica Dionisii inuentum
Herculis ortus
Esculapii ortus
Apollo Admeti regis armenta pauit
Athlãtii populi
Cælus

Ops Basilia Cybele seu Pandora Hyperion Basilia deificata Meon rex Syrinx Phryges Cybelē atydaq; p diis colunt Phrygum theologia athlātides Curetes Iouis uxores Persephone cereris & Iouis filia

mulier ei genuerit: ob q̄d meritū Ops quæ & terra ī deaꝝ numerum sit relata. Filias
quoq; Athlātē habuisse Basilian & Cybelem quā & Pandorā uocāt: Basiliā post cæli
mortē Hyperioni fratri nuptā duos pepisse liberos Solē & Lunā. Cybelen autē Hy
periona interemisse. solēq; ad fluuiū eridanū p̄cipitasse: Lunāq; cū hæc sic facta poe-
pisset de alto sese loco deiecisse. Mater uero furore concita crinibus solutis tympanis
& ululatib⁹ bacchās circumuagabat᷑ demū postq̄ nullibi poterat īueniri deificata fu
it. & aræ tēplaq; illi cōstructa sūt. Cuius sacra cum Cymbalis & tympanis fiunt. Sol
uero atq; luna ad luminaria sūt translati. a phrygū quoq; theologia accepērūt græci.
phrygesq; dicunt Meona antiq̄ssimū ap̄ eos fuisse regē. A quo nata Cybele fistulam
quā syringā dixerūt īuenerit: & montana mater appellata ē Cybelē Atydi adulterio
iunctā. cū uero cognita res eēt īterfecto Atyde ac sociis eius a patre: cōmotā furore
p uniuersam regionē magnis ululatibus uagatā fuisse: tympanis dolorē suum cōsolā.
tem. cūq; Apollo Cybelem adamasset Atydis corpus ab ea sepultū: quæ diuinos ho
nores cōsequuta erat: uñ adolescētis mortē phryges plāgūt & aris structis Atyda Ci
belenq; ī deos colūt. Prosequ᷑ phrygum theologia: ex Athlāte astrologo natas filias
septē athlantidas appellari q̄bus plures dii & heroes sint nati. a seniore quarū. Maia
Ioui cōiuncta Mercurius fuerit procreatus: Saturnūq; filiū Athlātis auaricia & īpie
tate præditū: sororē Cybelen duxisse uxorē: a qua Iouē suscepit quāuis aliū Iouē cæ-
li fratrē Cretæ regem cōtendunt fuisse. q decem filios procreauerit: quos curetas ap-
pellarūt. Saturnū uero in Sicilia Italiaq; regnasse. a quo natus Iupiter oppositam pa
tri uitā duxit: alios ēt habuisse duos Saturnū ex Rhea filios Iouē & Iunonem īpum
Iouē tres uxores Iunonem Cererē & Daphnē duxisse. a quaꝝ pria Curetes genuerit
ab alia Persephonē: a tertia Mineruam. Multa p̄ter hæc de diis: quos susceperit græ-
cia dici possent: cū unicus poeta Hesiodus trigīta deoꝝ milia in terris fuisse cōmemo
ret. q̄d quidem illi faciliter cōcedere poterunt qui statuas æneas marmoreas que & li
gneas sicut & ipse ꝓ diis habendas eē crediderit. Satis multa dixisse uidemur de diis
quos ante urbē conditā diuersæ orbis ꝓuinciæ coluerūt. quos q̄dem deos Romani
cōdita urbe nō colere nō potuerūt: præsertim cū troianos coꝝ progenitores huius-
modi deoꝝ superstitionibus plenos sicut ostendemus habuerint auctores: quāquā:
& ipsa re cōstat: & nonnullos ex græcis sensisse uidemus Romanos ī deoꝝ susceptio
ne multas Aegyptioꝝ phœnicūq; & græcoꝝ ieptias īpietatesq; omisisse. Sed p̄ter de
os deasq; alia neq̄q̄ meliora a gētibus barbaris ad Romāos reducta fuisse uidemus:
fatorū & fortūæ necessitatē oraculoꝝ respōsa: auguria: somnioꝝ uanas interp̄tatiōes
uaticinatiōes: necromantiā: & q̄ sita cū demōibus mortuisq; colloqa: cum tñ ex græ-
cis nōnulli fatoꝝ & fortunæ necessitatē tollere pro uiribus sint adnixi ostendentes:
q̄d & uirissimū est: ea stante oēm auerti tolliq; philosophiā: iacere pietatē: iustitiam
que interire: nullā fore uirtutis laudē: aut uitiorū uituperationē: nullū que expectā
dū esse laboꝝ & bñ gestoꝝ fructū: nullā malefactoꝝ punitionē extimescēdā. beatus
aūt Aurelius Augustinus dū ciuitatē dei ædificat sic hēt. Prorsus diuina ꝓuidentia
regna cōstituunt humana: quæ si ꝓpterea facto quisq̄ tribuit quia īpam dei uolun-
tatē fati nomine appellant sententiam teneat, linguam corrigat. ut ei uideatur adhæ
sisse sentētiæ Seneca. Duc me summe pater altiq; dominator poli: nulla parendi mo
ra est: adsum impiger: fac nolle comitabor gemens: malusq; patiar facere quod licuit
bono. ducunt uolentem fata nolētem trahunt. Et Cicero in libris de fato ex Home-
ro. Tales sunt hominum mentes: qualis pater ipse Iuppiter auctiferas lustrauit nu-
mine

minē terras. Et tamē de unico ex diuæ fortūæ cultoribus Tullo rege q̄d Plutarchus in problematibus habeat ostēdemus: q̄ scribit illū oēs actus suos fortunæ ascripsisse, a qua sublat⁹ fuerat ab ancilla matre ad regnū ꝓuectus. hincq; regimē fortunæ priogeniæ & masculæ tēpla erexisse: aliud cōuertentis: aliud bñ sperantis aliud fortunæ uidentis: quasi ab eo nos ꝓcul capiamur & negociis ac rebus inhæreamus. Construxit ēt fortunæ paruæ tēplū quasi docēs hoīes diligenter attendere: nec ea q̄ accidūt quis parua contemnere respōsa uero simulachroꝝ: quod Aegyptioꝝ Phœnicūq; in uētū fuit: cōstat hoīum malicia arteq; malefica fuisse facta ad opes mēdacio ac multorū pernicie cumulandas. Carilao enim & Archilao lacedæmoniorū regibus respōdit Apollo melius fore: si agri quē bello quæsiuerāt dimidiā Apollini ptē darent: itaq; astuti & cauti hoīes animū ad id applicātes. Ex adytis: penetralibus & profūdissimis plærunq; speluncis responsa dātes: ea ab oraculis ꝓdisse mētiebanť. Hi enim dispositos habuere p ciuitatē ministros inuestigātes: cuius rei egētes eēnt uel aduenæ uel ciues: ut respōsa excogitare possent. Habita aūt indigentiæ illoꝝ noticia & necessariis ad id interrogatiūculis blande factis: si aliqd futuꝝ coniecturis assequebanť apte respondebāt. Sin uero dubia res coniecturis pcipi neqsset: respōsionis ambiguitate fallebāt: ut redargutionē effugere uiderenť. Cresus imperiū lydiæ sperās augere tēplū Apollini delphico oium oībis ditissimū erexit: & deus ab eo cōsultus sua respōsa ambiguitate destruxit: sic enim uates oraculū dixisse mētitus est. Intrepidus si Cresus Alim trāsmiserit amnem. Imperiū pdet magnū regnūq; supbū. Quādoq; ēt cārādo: & uerba q̄dā inaudita respōsionibus immiscēdo multos decipiebant. Nec parū fidei faciebat huiusmodi adytuū tēplorumq; custodibus uerboꝝ elegātia: & orōnis grauitas: siue futuris a casu ueris adhibita siue ī ambiguitatibus respōsoꝝ. Cū aūt casu aliqd dictū euentu cōprobareť: id marmoreis incisum litteris mandabať ad fidē a ceteris cōparādā: quæ aūt falsa fuissent pene innumerabilia nullus cōmemorabat. Vt nō ignaue iocatus fuisse uideať Dionysius ille siculus: q cū Apollinis delphici templū donis aureis argēteisq; refertū fuisset: q̄ illi affixerāt q per dei iuocationē aliquo piculo liberati aut aliter bñficio affecti fuissent dixit: multo plura: & prope infinita fore: si qs promissa deo munera haberet: q̄ quia exauditi nō fuerant agitati confectique piculis & calamitatibus nō dedissent argumēto quoq; certissimo pdicta ab hoībus facta fuisse illud erit: quod Hadriani iperatoris tēporibus qñ maxie oracula desinere cœperūt licet is xpianus nō eēt: subiecti q̄stionibus prædicti oraculorū uates: uniuersam rē suis inuētionibus ad turpes q̄stus excogitatā edidere. Modosq; de quibus supradiximus patefacere q tāquā seductores & malefici ultio supplicio fm leges affecti sunt. Vñ postea ꝓcliuius fuit ad cultū xpianæ religiōis & fidei suscipiēdū: qd in uita Alexādri seueri Helius inuit Spña. his uerbis. Iudeis priuilegia reseruauit xpianos passus est eē: xpo templū facere uoluit: cumq; inter deos recipere quod Hadrianus cogitasse fertur: qui templa ī omnibus ciuitatibus iussit fieri sine simulachris: q̄ hodie quoq; qa nō habuerūt numina Hadriani dicūtur: etiam illa ad hoc parasse dicebat: sed prohibitus est ab iis qui cōsulentes sacra repperērunt omnes christianos futuros: si id fecisset. Et Flauius Vopiscus in Saturnini gestis rebus hanc inserit Hadriani epistolam ad supradicta facientem. Hadrianus augustus Seruiano consuli salutem. Ad ægyptum quam mihi laudabas ueni totam leuem pendulam & ad omnia famæ momenta uolitantem. Illi qui Serapim colunt christiani sunt & deuoti sūt Serapi: qui se christi episcopos dicunt. Nemo illic Archisinagogus iudeorum: nemo sa

Tullus rex

Fortuna primogenia & mascula

Fortunæ paruæ templum

Carilaus Archilaus

Cresus tēplum apollini erexit

Decepti ōes uatum

Dionysius siculus

Hadriāus Imperator

Hadriāus impator religiōi xpiane procliuis

Epistola Hadriani

marites: nemo mathematicus: non aruspex: non aliptes. Vnus illis deus e: hūc christiani: hunc iudei: hunc omnes uenerantur gentes. Diuinationes uero proximum: supradictis malum nonnullæ gentes attentissime secutæ sunt: sed minus id nocuit malum q̄a multi ex eorum philosophis diuinationem nullo modo utilem esse ea ꝓbauerunt ratione: q̄ sequi præ uidebāt omnia esse fatata: & quænam utilitas fuisset: si futura omnino mala præuideas: quæ nullo modo ualeas euitare: nulla enim omnino utilitas: sed meror potius fuisset secutus: qui hominum animos potius ꝑturbasset & non tantum homines ex bonorum expectatione gaudēt quātum timore impēdentium malorum consueuerunt torqueri. non enim satis multum infortunii Romanis fuit deos deas quæ & fatorū oraculorum auguriorūq; & cæterorum quæ diximus malorum initia a gētibus barbaris accipisse nisi ritus quoq; sacrorū infandos ab

Orgia iis pariter habuissent: quibus tamen populus romanus pro sua prudentia minus flagitiose q̄ traditi erant est usus. Siquidē orgia Orpheus adinuenit Thracibus: q̄ dionysio a bacchis mulieribus celebrantur: & hæ carnes crudas comedentes sacro furo-

Ceres romæ culta Vitae Ceteris ri initiabantur: & furētes ac bacchantes uiros simul atq; fœminas in templis deorū: noctu ꝑnoctare cogebant. Cererem romani ut castissimam coluerunt: adeo ut periculum castitatis facturæ uittas eius matronæ palam in templo tangerent. Vnde poeta. paucæ a deo uittas cereris contingere dignæ. sed uideamus quæ fuerint merita ꝓpter quæ deificata est. Eam ferūt filiæ luctu mœstam cum a bambone nobili coribanthum muliere hospitio suscepta potionem multis confectam ex rebus quam citrona

bambo mulier appellant sumere recusasset indoluisset bambonem: atq; sublata ueste genitalia mē-

Citron genus potionis bra cereri ostendisse quæ hoc spectaculo delectata citrōa susceperit. Atq; biberit. Vnde dea meruerit appellari. Matris uero deoꝝ sacra phrygii quotannis crudelissimis:

Matris deoꝝ sacra certaminibus faciebāt sed romani sacerdotes utriusq; sexus uiꝝ & fœminam ex phrygia consecrātes urbem solēni pompa tympanorum sonitu perlustrabant. Maiora sūt quæ sequuntur: & quorū pauca romani uel modestissime duxerint imitāda. Rhodii

Imolatō humanoꝝ corporū apud uarios populos hominem saturno sacrificabant. Quā crudelitatem cum postea duxerit mitigādā aliquē mortis supplicio damnatū ad saturnalia usq; seruabāt: quē ipso i festo grauatum uino imolabāt. In salamine īsula diomedi hō imolabat̄ q ab adolescentibus ter circū arā ductus: tandem a sacerdote hasta pcussus & rogo īpositus cremabatur. Dionysio omachip apd chios hō crudeliter discerptus sacrificabat̄. Lacedæmōiiq; hoīem marti sacrificare soliti fuerūt. Et phœnices ī belloꝝ aut pestilētiæ calamitatibus amicissimos homines saturno solebant imolare. Et in creta curetes saturno pueros sacrificabant. In laodicea syriæ palladi uirgo imolabatur: arabesq; singulis ānis puerum imolantes sub ara sepeliebāt Omnesq; græci priusq̄ in suscepta ꝓdirent bella hominem imolabant quod de Iphigenia bello troiano factum prædicāt. phœnices ī magnis calamitatibus atq; periculis sui principis: dilectissimū ex filiis in redemptionis premiū iugulabant. Vnde saturnus rex regionis: qui postea q̄ hominem exuit: ī Saturni stel

Aristomenes lam translatus est: cum unicum filium ex anobret nympha haberet: leud dictum: q̄a maximo & periculoso bello ciuitas premebatur: regio indutum ornatu: super cōstructam ad hoc præparatāq; arā imolauit. aristomenes messenius ioui: quem appellant Ithometē trecētos simul sacrificauit hoīes ī qb⁹ Theopōpus lacedæmōius fuit. Cū fame athenienses pp ādrogei cædē āgerēt̄ & ad auxilia deoꝝ cōfugissēt: Apollo iussit ut singulis annis septē mares totidēq; fœminas in cretā sacrificādos mitterēt: q̄d & diligētissime multis seculis obseruatū fuisse tradit̄. Scythæ quoscūq; aduenas cœperint

(capiunr

(capiūt aūt multos q fluctibus & tēpestate ad eos depellunt: dianæ statim imolant In pella ciuitate thessaliæ hoīum Pelleo & Chironi singulis imolāt annis: Dionysius alicarnasseus in p̄rio de antiq̄tate italica refert Iunonē: & Apollinē q̄m decima homi nū cis imolata nō fuerat magnas italis calamitates induxisse: ut nullus in arboribus fructus ad maturitatē usq; primā p̄māserit: nec spicæ semine implebant: nec herbe pe cori sufficiētes germinabāt. Fontes deficiebāt: mulieres ab ortu p̄clitabant: aut na ti filii māci & distorti erant: cæteraq; hoīum multitudo crebrius q̄ solebant uexaban tur. Cūq; responso accepto nolēt dii imolationē animaliū hostiis faciēdā: magna oēs ambiguitate tenebant. Tuncq; ciuitatū primates: post reliqua multitudo: italiā mi grare cœperunt: & quasi amētes furentesq; pellebāt uicissim: ac pro certamine pelle bantur: & multis italiæ ciuitatibus derelictis græcia & barbara italis est repleta Her culēq; ferunt ara primū in saturnio ædificata: inremeratas hostias imolasse: & ne q̄si primo ritu neglecto supstitione inani incolæ turbarent simulacra uiui hoīs in Tybe rim fluuium deiiciebāt ostiarum ornata modo. idq; postea idibus maiis a populo Ro mano factitatū est. Ea. n. die pōtifices: uirginesq; uestales p̄tores: aliiq; ciues quos sa cris adesse fas est: aīalibus de iure pōtificio imolatis triginta hoīum simulacra: quos appellārāt argeos a pōte sublicio in Tyberim dimittebant. Gentiliū externoꝶ religione quantū ad Romanoꝶ honestandā rē oportere uisum est ostensā: ad nostrū radibim propositum. Inter multa uero quæ romana supstitio nobis dicēda exibet: nihil nō re spuendū: ac oīno abominabile est: p̄ter unū: quod uiro xp̄iano i meliorē partē ample ctendū: cōuertendumq; existimo: sacris. s. ut appellarunt: ac religioni romanā gentē accuratissime intentā fuisse. Vnde p̄clarissima est illa Ciceronis de auspiciū responsis sententia. Quā uolumus patres cōscripti. licet ipsi nos amemus: tñ nec numero Hispa nos: nec robore gallos: nec calliditate pœnos: nec artibus græcos: nec deniq; hoc ip so huius gētis: ac terre domestico natiuoq; sensu italos ipsos: ac latinos: sed pietate & religione atq; hac una sapiētia q; deoꝶ imortaliū numine oīa regi: gubernariq; p̄spe ximus oēs gentes nationesq; supauimus. Et Liuius. xlvii. Gn. cornelio. prætori mul ta indicta. q; eū. M. æmilio Lepido pōtifice maximo iniuriose cōtendet: sacrorumq; q̄ magistratuū ius potētius fuit. Sed qd beatus Aurelius scribit Augustinus dū ille a Romanis cōmitterent suoꝶ sacroꝶ insaniæ dum tanta fierent mala: calebāt aræ nu minum sabeo thure: sertisq; recentibus halabāt clarebāt sacerdotia phana renitebāt & uno eodemq; tēpore sacrificabatur: ludebatur: furebatur: in templis. Igitur de reli gione romanoꝶ tractaturi partes primū proponemus: in quas eam diuidi oportere iudicemus. Tribusq; multarū: & diuersarū rerum aciebus armata religionis predictę cognitio nobis tractāda occurrit. Nā prima in p̄te deos eorūq; originē: sacra cerimo nias: ritus: adorationes: libationes: & hostias: ipsarum postea rerū causa a gentibus i stituta erectaq; templa: ædes sacella phana: aras: delubra: simul ostendemus. Deinde secundo loco quærende utilitatis opulentiæ: & amplitudinis artes sub religionis: & deorum numinis integumento confictas pontifices: flamines: sacerdotes: salios: ue stales: sodales: phanaticos: bacchides: & maximā huiusmodi hoīum turbam docebi mus. Tertiam dehinc aciem: ludi: spectacula: lectisternia: supplicatiōes: & multa hu iusmodi ad populorū delectationē luxumq; & ad seditionū: tumultuationūq; conci tationē: auersione excogitata sub religionisq;: & deorū pretextu populo data cōple būt. Deos & si Romulus coluit: qui Lupercal in palatio mōte instituit sacra diis aliis albano ritu: græco Herculi: ut ab Euādro instituta erāt. sicut Liuius docet fecit tamē

Atheniēses ui. mares totidēq; fe minas in cre tā sacrificā dos mitte bant adue ne a fetis diane imo lantur

Herculis i stitutum Argei

Diuisio to tius opis

Lupercal

Numa pō pilius reli gioīs arti fex

Numa pompilius artifex religionis industrius fuisse uidetur: quē Liuius dicit ne luxuriarent ocio animi: omniū primum rem ad multitudinē imperitam: & illis sæculis rudem: efficacissimā ad deorū metum incutiendū ratū esse simulassetq; se: cū ægeria colloqui & monitū quæ acceptissima diis essent sacra instituere: sacerdotes suos cuiq; deorū cultui præfecisse. Vnde Cicero pro domo sua ad pontifices. Equidem sic accepi pōtifices in religionibus suscipiendis caput esse: interpretari q̄ uoluntas sit deorum imortalium: & in eadē oratione. Cū multa diuinitus pōtifices a maioribus nostris inuēta atq; instituta sunt: tum nihil p̄clarius q̄ q͂ uos: & religionibus deorū immortaliū & summæ rei. p. præesse uoluerūt: ut amplissimi & clarissimi ciues reipu. bene gerēdo: pontifices: religiones sapienter interpretādo rem. p. conseruarent. Quanti etiā deos fecerint Romani Cicero in uetustissimis pontificii iuris legibus ostēdit quarum capita nōnullarum hic ponemus. Ad diuos adeūto. caste pietatem adhibēto opes amouento: q secus faxit deus ipse uindex erit. Separatim nemo habessit deos ne ue nouos: sed ne aduenas nisi publice aduectos priuatim colunto. constituta a patribus delubra habento. Lucos in agris habento: & larū sedes: diuos: & eos q celestes semper habiti colūto. & illos quos in cœlū merita uocauerunt. Herculē Liberū Aesculapium. Castorē. Pollucē. Quirinū. Ast illo propter quæ datur homini ascensus in cœlum: mētē: uirtutē: pietatem: fidem: carūq; laudum delubra sumpto nec ullo uicio: sacra solēnia obeunto. Quod aūt ex hominū genere cōsecratos sicut Herculem & cæteros coli lex iubet: indicat q dem oīum aīos imortales esse: sed fortiū bonorumq; diuinos. Bene uero quod mēs: pietas: uirtus: fides: cōsecrant manu: quarū oīum Romæ dedicata publicæ tēpla sunt ut illa q habent (habent aūt oēs boni) deos ipsos in aīs suis collocatos putēt: & idē Cicero in uerrē actione septima. Tuq; Ceres: & libera quarū sacra sicut opiniones hoīum ac religiones ferūt longe maximis atq; occultissimis cerimoniis continent: a q̄bus initia uitæ: atq; uictus: legū morū mā suetudinis humanitatis exēpla hoībus & ciuitatibus data: ac dispersa esse dicuntur. Præterea ipse Cicero ꝓ murena. Cū oīs deo: imortaliū potestas aut translata sit ad nos: aut certe cōicata nobiscū. Satis itaq; hoc initio primæ diuisionis nostræ partis fundamēta iecimus: q per Ciceronē & iuris pōtificii documēta deo: ueneraitonis: & loco: in q̄bus adorarent principiū causamq; ostēdimus. Sed plura ad eā rē. a. M. Varrone afferemus. Is uir sancto: religionis nostræ doctissimo: Hieronimi & Augustini iudicio doctissimus est auctor deos ex Samothrace in phrygiā aduectos. Aeneā ex Phrygia in Italiā detulisse: dictosq; q͂ ꝑ eos spiremus: & corpus mentem acrōnē habeamus: quos fuisse uult Apollinē: & Neptunū: unde Virgilius cū sociis: Natoq; penatibus & magnis diis: & Iā pater Aeneas sacra & sacra altera patrē affert: ilia cos excipe uesta deos. Plutarchus in uita Numæ pōpilii. Ea quæ de deo: sacris Numa pōpilius statuit q̄ similia sunt ꝓrsus Pythagoræ documētis. Nā primū p̄ricipium ille neq; sensui neq; pturbatiōi subiectū: sed mētē inuisibilē: & increatā esse censuit. Hic aūt Rōanos ꝓhibuit existimare imaginē dei: aut hoīs speciem: aut aīalis hr̄e formā: neq; fuit apͩ eos picta neq; ficta dei prius species. Sed ī prioribus. clxx. annis templa q̄dē ædificabāt: sacraq; tuguria erigebāt simulacrū uero nullū corporeū faciebāt perinde atq; nephas esset deterioribus meliora assimulare: neq; aliter atq; intelligentia præcipi deus possit sacra quoq; a Numa instituta ritum sanctimoniamque. Pythagoræ uehemēter attingunt. Erant enim sine sanguine: eorumque plurima ex farina: & libo rebusq; uilissimis cōposita. Affirmat ēt Varro deos ab antiquis Romāis plus

Pōtificū dignitas

Dii ex samothracia in phrygiā ex phrygia in italiā de lati Virgi.

Opinio nume de deo

Sacra instituta a numa

annos.clxx. sine simulacris fuisse cultos: eorũq; .xx. selectos: cęteros appellauit plebeios: suntq; selecti.xii.mares: octo fœminæ. Ianus. Iuppiter. Saturnus. Genius. Mercurius. Apollo: Mars. Vulcanus. Neptunus. Sol. Orcus. Liber pater. Tellus. Ceres Iuno. Luna. Diana. Minerua. Venus. Vesta. Et præter hos utriusq; sexus deos alia; fuit deorũ dearũq; tanq̃ matrimonialis coniunctio: q̃ cõprecationẽ appellauerunt: ut qui scilicet rem diuinã uni fecisset alteri quoq; supplicasse uideret̃: & latiã Saturnus salaciã Neptunus. horam Quirinus. mariã Vulcanus. mirioen Quiritius. nerienem Mars. cõprecationẽ suã habuit. Attulit tñ aliã deorũ diuisionem Varro a labeone sũptam: qui asseruit deorũ partẽ esse bonam: partẽ malam: qui cultus diuersitate internoscantur: cũ mali cædibus hominũ & tristibus supplicationibus: bonis obsequiis lętis atq; iocũdis qualia sunt lectisternia: atq; ludi & cõuiuia placarent̃. Et cũ deos: ut diximus selectos a Iano cõmendare incepissent quẽ tũ bifrõtem: tũ quadrifrontẽ tãq̃ geminũ faciebãt. De aliis minoribus tractauit: quorũ seriẽ a cõceptione ad decrepiti hoĩs sepulturã pduxit in hũc maxime modũ nostris hoĩbus pidiculũ. Quũ mas & fœmina coniungunt̃ adhibetur deus iugatinus cũ domũ est ducenda quæ nupsit officiũ id exhibet Domiducus. Vt aũt in domo sit deus Domitius: ut maneat cum uiro dea Mãturna præstat. perductaq; in mariti domũ uirgo super Priapũ nimiũ masculinũ imanissimum: & turpissimũ fascinũ more honestissimo & religiosissimo matronarũ sedere iubet̃ nec prius mariti cubiculũ ingredi pmittit̃: q̃ aula & cætere domus ptes cubiculo cõtinentes nucibus spargant̃: quibus a multitudine cõculcatis compresæ uirginis eiulatus inter strepitũ nequeat exaudiri dumq; fuerint peragẽda secreta: ut sine difficultate uirginitas auferatur dea Virginẽsis: & deus pater Subigus: & dea mater Præma. deaq; Pattũda: & Venus Priapo & ipsi deo præstãt obsequiũ. Subsequiturq; illico dea Mena Iouis priuigna: cruori mẽstruo præsidẽs: & liber accurrit pater: quẽ sic uocatũ esse uolũt: q; mares in coeũdo p eius beneficiũ emissis semibus liberent̃: nec tardius præstat officiũ dea libera & Venus dicta illud idẽ mulieribus q; liber uiris præstãs auxiliũ. Vñ credit a Labeone doctus Varro duobus iis mari & fœminæ numinibus: honores in tẽplis marmore aut ære. Libero uirilis corporis: pudẽdam ptem fœminã libere: excisos adornatosq; fuisse. Malũ uero fuit obscurissimos. a Romanis deos esse habitos Vitumnũ & Sẽtinũ: quorũ alter uitã in Embrione: alter sensum puerperio largiebat̃. Vt aũt nulla pars hoium præsidio numinũ careret: dei per singulos aderãt actus: tanq̃ opifices in uico argentario: ubi unũ uasculũ ut perfectum exeat p multos artifices trãsit. Mulieri enim fœtæ ptu tres dei custodes adhibebantur ne Siluanus deus illam uexaturus ingrederet̃. intercido Pilũnus & Deuerrinus eorũq; significãdorũ causa: tres hoĩes noctu domus limina circuibãt. Primus intercidoni subministraturus securi limẽ cædebat. Pilo secũdus p pilumno feriebat: & scopis tertius deuerrebat tandem Lucina quã parturiens inuocauerat. Ops quoq; dicta opẽ afferebat. Et ne agrippæ essent q nascerent̃: quos sic dictos fuisse cõstat qa peruerso ordine pedibus primũ uẽtre agrederent̃: deæ puersa & prosa aduocabant̃: post quas Vagitinus deus os puerpii apiẽs succedebat: & ptũ ad lucẽ Diespiter pducebat pstoq; aderat leuana q̃ ptũ de terra leuabat expositum sed rumina ueniebat mãmis pfecta mulieꝶ: quas prisci rumas appellauere: ut lac copiosissime pberet̃: quousq; adueniente tẽpore Potina dea potionem. Edulica escã pbere posset. Nec paruum erat. Cuninæ deæ opus: quæ: & si cunas ipsa non agitabat: ut leuiter mouerentur curabat. Maiora deinceps dicẽda sunt numinũ collocata hoibus beneficia Mercuri-

Dii selecti & plebei
Cõprecatio
Boni dii
Mali dii
Ianus bifrõs qua drifrons
Deus iugatinus
Dõiducus
Domitius
Mãturna
Virgo sup priapũ sedet
Nuces spatguntur
Dea uirginensis
Subigus
Prema
Pertunda
Venus
Mena
Liber pater
Libera dea
Vitũnus
Sentinus
Siluanus
Intercido
Pilumnus
Deuerriuus
Lucina
Dea puersa
& prosa
Vagitinus
Diespiter
Leuana
Rumina
Potina
Edulica
Cunina

us inde quaſi medius inter hoîes currẽs Hermes græce ab hermonia.i.ſermõe appel-
latus loq̄ præſtabat: quẽ effigiabãt: alas ĩ capite & pedibus habentẽ: q̄ ſermo hoîum
ꝑ aera uolitet. Et Mineruã quã dixerũt tꝑibus Ogygi regis ad lacũ tritonis uirgina-
li primũ apparuiſſe habitu. unde tritonia ſit dicta. Arteſq; quarũ fuit inuentrix pueꝝ
edocebat. Pauoribus hoîum ut arcerent̃ pauentia: ſpei eoꝝ quæ fortaſſis euenirent
uenilia uoluptatibus q̄bus fruerent̃ uolupia actibus q̄bus ſe immiſcerẽt ageronia: ſti
mulis q̄bus agerent̃ ſtimula: ſtrenuæ geſtis quæ cõtingerẽt ſtrenua: deæ præerãt. Feſ
ſis dea feſſona: ut q̄ſcerẽt. Hoſtibus quæ pellẽdis dea Pellona præbebat auxiliũ. Nu
meria quoq; dea quibuſdã bene numerate. Caneria bñ canere: Mars & bellõa ut be-
ne belligerarẽt. Victoria ut uincerẽt. Honorinus deus ut honorarent̃. Pecunia: ut
pecunioſi eſſent. Eſculanus & filius eius argẽtinus dei ut haberẽt æneã argẽteam: q̄
pecuniã præſtabãt: & ut ſummũ quoq; deũ improbi ſegneſq; haberent dea erat Mur-
cea: quæ ꝑter modũ nõ moueret: ac faceret hoiem: ut inquit Põpeius murcidũ: ac ni
mis deſidioſum & inactuoſum. Paruæ ẽt exiſtimatiõis neq; inter malos aut bonos de
os poſita fuit. Fortuna barbata quæ cultoribus ſuis malas ſpecioſius ueſtiẽs: ſe ſpnen
tes male barbatos glabroſq; reddebat. Cũ cõtra maiori deæ fortunæ quã oĩpotentem
appellauerũt: & deabus fatis multo maiorẽ quã oportuerit uim potentiamq; ſicut ſu.
pra oſtẽdimus tribuerint. Themin uero paꝝ coluerint quã Feſtus deã fuiſſe dicit: q̄
ꝑciperet hoibus id petere quod fas eſſet. Eamq; id eſſe exiſtimabãt quod & fas eſt. Et
ne plures q̄ expediat ꝑquiramus deos uitæ hoîum fortuniſq; adhibitos. Neniam gẽ-
tiles uoluerunt deã mortuos hoîes in funere comitari: unde & modulatiões inter eiu
landũ plãgendũq; adhibitas nenias uocauere. Sed & ſuã fata ſegeteſq; & cætera hoi-
bus uſui futura deoꝝ habuerunt turbam. Saturnũq; deum ĩ primis maximum Iouis
genitorẽ ꝑdicant nata ex ſeſe deuorare q̄ ſemina unde naſcant̃ reuertant̃. Vnde pp.
agriculturam falcem manu tenet effigiatus: & ne ſolus tanto munere fatiget̃: deã ſe
iã ferũt ſatis frumentis q̄diu ſub terra ſunt. Cum uero ſuper terram hærbeſcẽtes ſege-
tẽ faciũt deã. Segetiã: frumẽtiſq; collectis atq; reconditis ut tuto ſeruent̃ deã Tutelli
nam eſſe præpoſitã: ꝓſerpinã pariter frumẽtis germinantibus: deũ Nodatũ genicu-
lis nodiſq; culmorũ inuolutis: folliculorũ deã uolutinã: & cũ folliculi pateſcũt ut ſpi
ca exeat deã patelenã. Cũq; ſegetes nouis æquant̃ ariſtis: deã oſtilinã: & deã florã fru
mẽtis florẽtib⁹ lacteſcẽtibuſq; deũ lacturcũ: maturã matureſcẽtib⁹ & cũ rũcãt̃.i.a ter
ra auferũt̃ deã runcinã ꝑfecerũt. Et ne ĩculta agroꝝ uiderent̃ a diis ſpreta. Diana ſyl
uarũ: rurũ dea Ruſina: iugoꝝ mõtiũ deus Iugatinus: colliũ dea Collatia ualliũ dea
Vallona curã habuit. Nec deus ſpinenſis ut ſpinas ex agris eradicaret: nec dea rubi-
goq; ut nõ accederet ſpnebat̃. Quĩ potius deæ Fructeſtæ ut fuctus uberrimos daret
ſupplicabat̃. Quia uero Romanis a pricipio urbis cõditæ & multo tꝑe poſtea pciſſi-
mus fuit uini uſus ꝑua ac oĩno minima deoꝝ turba uineis uiniſq; ꝑfecta eſt: q̃ñq̄dem
ſolus Bacchus tanti muneris curã habuit: q̄ multinomius Liber pater appellatus cũ
bellaſſet in india & multas ſecũ habuiſſet fœmĩas quæ bacchæ dicebãt̃: nõ tñ uirtute
nobiles poſtea Bacchus: q̃ñq; Priapus. q̃ñq; Bromius: q̃ñq; Brotinus fuit dictus. Et
q̄a cuſtodiæ huiuſmodi ſolus erat ꝑfectus: oĩ ſpreta uinearũ cura: unicæ uidimiæ cũ
iã uuæ matureſcerẽt intẽdebat: tãtaq; id actũ ẽ turpitudĩe ut modũ pigeat pudeatq;
referre quẽ oĩno fuimus ſuppreſſuri niſi q̄a nr̃is conducere xp̄ianis arbitramur talia
ſcire: quo nr̃æ religiõis grauitatẽ: & ſanctã mũdiciẽ lætiorib⁹ aĩs ãplectant̃ erũtq; uer
ba ꝑ beatũ Aure. Auguſti.a.M.V. Labeõeq; paululũ ĩmutata. Quũ fierẽt libero pri

Mercu-
rius
Minerua
Tritonia
Fauentia
Venilia
Volupia
Ageronia
Stimula
Strenua
Feſſona
Pellona
Numeria
Caneria
Murcea
Bellona
Victoria
Honori
nus
Pecunia
Aſculanus
Argẽtinus
Fortũa
barbata
Themis
Nenia
Saturnus
ex ſe nata
deuorat
Seia
Segetia
Tuttellina
Proſerpi
na
Nodatus
Volutina
Patelena
Oſtilina
Flora
Lacturcus
Matuta
Runcina
Diana
Ruſina
Iugatinus
Collatia
Vallona
Spinenſis
Fructeſta
Bacchi co-
gnomina
Socra libe-
ri
patris

ſacra in Italiæ cõpitis pudẽda uirilia cũ honore plauſtellis impoſita: primo rure trã-
ſferunt̃ in cõpita: poſt in urbẽ. In oppido aũt lanuino: qđ nũc ciuitas indiuinia uoca
tũ uiro ſũmo ꝓſpero ſubeſt cardinali colũneſi: uni libero totus mẽſis tribuebat̃: cu
ius diebus oẽs uerbis flagitioſiſſimis utebant̃: donec illud mẽbrũ per foꝝ trãſuectũ
eſſet: atq; in loco ſuo quieſceret. Cui mẽbro inhoneſto matrẽ familias honeſtiſſimã i
ponere publico in loco coronã neceſſe erat. Sic ab agris faſcinatio repellebat̃ & ma-
trona facere cogebatur in publico. quod nec meretrici ſi matronæ ſpectarẽt permit-
ti debuit in theatro. ne domos ẽt ſuas Romani ſpernere uiderent̃ tres illis deos de-
derunt hoſtiarios Forculũ foribus. Cardinẽ cardini. Limentinum limini. Et ne ma-
ris cura eſſet abiecta: præter Neptunũ Iouis fratrẽ uniuerſo præfectũ mari: præterq;
Anphytritẽ quã deam. Placidus grãmaticus fuiſſe uult deã maris Neptuni matronã
Veniliam dixerunt deã. unde maris quãdo uenit ad littus: ſalatiamq; item deam ei-
dem quãdo reddit in ſalum eſſe propoſitam. Romani tamẽ duce Romulo in aſyllo
agentes: eos primum colendos acceperũt ex ſupradictis diis: quos troia auectos. Al
bani primum: poſtea Laurentes per trecentos annos coluerant. qui uidentur illi fuiſ
ſe quos ſupra ſelectos diximus appellari: & tyberinum paulopoſt Romulus: deide
Faunum & Picum Pauorem: & Febrẽ ipſumq; Romulum Titus Tacius rex: & ali-
as ſenſim turbas ſupradictas demũq; ſuos cæſares Romani in deorũ numerum retu
lerunt. Qui etiam albani patres primum: poſt Romani urbis cõditores fabulas pro
miraculis acceperunt quę ante bellum troianum græcis troianiſq; fuerunt cõmunes
Minotaurum beſtiam fuiſſe incluſam labyrintho: quẽ cum intraſſent homĩes: inex-
tricabili errore exire non poterant. Centauros equorũ hominumq; natura coniun-
ctos. Cerberum tricipitem ĩferni canem. Phrixum & Hellen eius ſororem ariete ue-
ctos: mare tranaſſe. Gorgonẽ ſerpentibus crinitam ſe aſpicientes in lapidem cõuer-
tiſſe. Bellerophontẽ equo pegaſo pennis uolante uectum fuiſſe Amphionem citha-
ræ ſuauitate lapides attraxiſſe. Dedalum & Icarum filiũ cooptatis ſibi pennis. Cre-
ta in Italiam aduolaſſe. Oedipum in ſphinga monſtrũ quadrupes indiſſolubilia ho
minibus cum uitæ periculo propoſuiſſe. Anthæum qui terræ contactu fortior reſur
geret ab Hercule fuiſſe proſtratum. Sed iam ſatis multa de ineptis deoꝝ fabularum
q; adinuentionibus. ad ſacra cerimoniaſq; ueniamus: plurima ſimul edocturi minu-
tiora: quæ in gẽtilium religione non minima habebãtur. Vlpianus de uerborum ſi-
gnificatione dicit: ſacrum locum eſſe locum conſecratum. Sacrarium ĩ quo ſacra re
ponunt̃: & idẽ ĩfra: ſancta proprie dici quæ nec ſacra neq; prophana ſunt: ſed ſanctio
ne quadã ſunt confirmata: ut ſanctæ leges. Martianus uero ſanctum eſſe uult: quod
ab iniuria hominum eſt defenſum diciq; a ſagminibus hærbis quas legati populi Ro
mani ferre ſolebãt: ne quis eos uiolaret. Cicero in legibus: ſacrũ ſacroue cõmendatũ
qui depreſſerit raſeritq; patricida eſto. Idemq; de aruſpicum reſponſis: nego unq̃ poſt
ſacra cõſtituta quorum eadẽ eſt antiquitas quę ipſius urbis. Feſtus pompeius. Curio
na ſacra quæ in curiis fiebãt: & infra fornacalia ſacra erãt: cũ far ĩ fornaculis torrebãt
q; ad fornacẽ q̃ ĩ piſtrinis erat ſacrificiũ fieri ſolebat. Plutar. ĩ Pauli æmilii uita. Sacra
faciẽte æmilio fulmẽ arã ꝑcuſſit ſacraq; cõbuſſit. Macro. ĩ ſaturna. Herculis ſacris nõ
licet mulieribus intereſſe q̃a Herculi p Italiã trãſeũti mulier uinũ petẽti: ſe aq̃ dixit nõ
poſſe ꝑbere. Et Macrobius in ſaturnalibus dixit. Sacra celebritas eſt cum ſacrificia di
is offerunt̃: uel cum dies diuinis epulationibus celebrãt̃: uel cũ ludi ĩ honorẽ agunt̃
deoꝝ: uel cũ feriæ obſeruantur: & infra idem ſacrũ eſt q̃cquid deoꝝ habet̃. Virgilius

Matrõa hõeſtiſſima ĩ publico pri apũ coronat
Forculuſ
Cardo
Limẽtinus
Amphytrite
Venilia
Solatia
Tyberinus
Faunus
Picus
Pauor
Febris
Romul'
Sacer locus
Sacrariũ
Sancta
Sanctũ
Sagmĩa
Curiõia ſacra
Fornacalia ſacra
Mulieribus nõ licebat ſacris herculis ĩtereſſe
Sacra celebritas

Sacrā dioneæ mātri diuisq; ferebā. Sacra ioui stigio quæ rite incepta paraui: tibi enī tibi maxima Iuno mactat sacra ferēs. Et sanctum uult Trebatius idem quod religiosum interdū neutrum id est incorruptū. Virgilius sancta ad uos ania atq; istius inscia culpæ descendam: hinc sanctæ leges: & sanctum uirum integrū moribus. Nominaq; sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pōtificalis obseruatio est. Helius spartianus Andrianum cōmendat imperatorē: q; sacra Romana diligētissime curauit: peregrina contēpsit, post eamq; cognitionem sacroꝝ de cerimoniis est dicēdū: quas supra diximus trebatium uoluisse idem esse q; sacra. Sed Liuius libro quinto dicit. Lucium albinū de plebe unū uirgines: sacerdotes: sacraq; plaustro cere inuexisse inde cerimoniis enatum sit nomen & in septimo: ceretibus q; tarquiniensibus in populatiōe agri Romani cōsenserāt: ob memoriā seruatorum sacroꝝ pax & induciæ in centum annos datæ. Festus Pōpeius cerimoniarum causam: aliī ab oppido Cere dictam existimant: alii a caritate putant. A dorationis & imolationis originem. Plinius in naturali historia sic ponit. Numa instituit deos fruge colere: & mola salsa supplicare: atq; ut auctor est: Cecinna: far torrere: quoniam tostum cibo salubrius. Is fornacalia instituit farris torrendi ferias: & æque religiosas terminis agrorum. Nonius aūt Marcellus: ador frumēti genus qd epulis: & imolationibus sacris putatur pium, unde adorare propiciare religiones. Festus pompeius. Ador farris genus edor quod appellabatur: & fiebat tostum: unde in sacrificio mola salsa efficitur unde adorare. Festus item: imolare est mola: id est farre molito & sale hostiam psparsam sacrare: & ihē infra. Mola uocatur far tostum: sale aspersum: quod eo molito hostię aspergunt. Macrobius saturnalium. Cum hostia ceditur fari non est fas, intercisa: & porrecta licet: rursus cū adoletur non licet plurima: item nunc minutiora religionis gentiliū uocabula unico doceamus contextu: uidelicet: sacrificium: consecratio: ornamentorum: uasorumq; uocabula: dehinc supersticio: sacrilegium: dedicatio: piaculū: iusiurādū: elemosina: abstinentia: uirginitas: ieiuniū: gestus: inter faciendum rem diuinam: & demū hostiæ: qd sibi uoluerint Nonius Marcellus inter sacrificare & litare hoc dicit interesse. Sacrificare ē ueniā dari petere. Litare ē ꝓpiciare. & Macrobius litare significat sacrificio facto placuisse deos. Litare est sacrificium rite facere. Cicero in legibus. Nocturna mulierū sacrificia non sunto: præter illa quæ pro populo rite fient. & Varro de lingua latina. Romano ritu sacrificium mulieres quum facient capite sunto coopertæ. Festus pōpeius: arcanū sacrificii genus quod in arce fit ab auguribus: adeo remotum a noticia uulgari: ut ne litteris quidem mandaretur: sed per memoriā successoribus relinquebatur: & infra. Iuuenilia fingebant Dianę simulachra q a ea ætas fortis est ad tolerandā uiā. Diana enim putabatur dea uiaꝝ. Item stata dicuntur sacrificia quæ certis diebus fiebant: Itē sacrificiū quod fiebat in monte palatino palatuar dicebatur. Liuius in. xxx. Philippi regis legati in senatū introducti sunt: gratulantes de uictoria: his petentibus ut sacrificare in capitolio: donaq; ex auro liceret ponere: in æde iouis optimi maximi permissum ab senatu centū pondo coronā aureā posuerunt. Iā consecratio qua fieret ratione. Cicero pro domo sua ad pontifices sic docet. Video esse legem ueterē tribunitiā: quæ uetat iniussu plæbis ædes: terram: aram cōsecrare. Ornamētoꝝ religionis uasorūq; modus fuit priscis castissimus. Sed ornamēta: unde habuerunt originē. Liuius in Numæ gestis rebus sic docet. Flaminem ioui assiduū sacerdotē creauit: isigniq; cū ueste & curruli regia sella adornauit. Salios ide. xii. Marti gradiuo legit: tūicęq; pictę isigne dcreuit: & sup tūicā: æneū pectori tegmē

Cerimoniæ

Adorationis & imolationis origo

Ador

Adorare

Imolare

Mola

Sacrificare

Litare

mulieres capite coopto sacrificant

Arcanū sacrificiū

Stata

Palatuar

Cōsecrare

Flamen

Salii

quali sacerdotes christiani:sed aureo & argēteo & iaspidibus ornato:pectorali appel
lato utuntur.& Festus albogalerus a galea nominatus. Est.n.pileus capitis quo dia-
les flamines.i.Iouis sacerdotes utebantur:& flaminio uestimēto Flaminia utebatur
Dialis uxor & Iouis sacerdos.tutulum flaminiæ eodem erat colore. Itē mortuæ pecu
dis corio calceos fieri flaminibus nephas habebatur: qm̄ sua morte extincta omnia
funesta extimabantur. Itē tutulū dicebāt flaminiarū capitis ornamentū. Vita purpu
rea innexa crinibus & in altitudine extractū. Itē Flaminias sacerdotissas. Diali addi-
dictas:scalas ultra tres gradus ascēdere non licet:non comit caput:neq; capillum de-
pectit flamen solus habet galerum q maximus est. Cicero in legibus:in delubris om
nibus textile nec operosius q̄ mulieris opus mēstruum:color autem albus præcipue
decorus deo est:cū in cæteris:tum maxime in textili. Tincta uero absint: nisi a belli-
cis īsignibus. Plinius in naturali historia:antiquior fuit plasticæ q̄ fundēdi eris ars.
ex ea enim dii fiebant:& domus ciuium ornabantur: & dii fictiles erant. hę enim tūc
deorū effigies erāt laudatissimæ:nec pœnitet nos illorū qui tales eos coluere ī sacris
quidem:tum non mirrhinis:ut hodie cristallinis ue:sed fictilibus libabant. Seneca
epistola.xxxi.ex Virgilio. Exurge modo & te quoq; dignū finge deo:finges autē non
auro:nec argento:non potest in hac materia imago dei exprimi:quin cogita illos cū
propicii fuissent fictiles fuisse. Persius satyricus. Dicite pontifices in templo quid fa-
cit aurum. Nēpe hoc quod Veneri donatæ a uirgine puppæ. Cicero in legibus aurū
& argentum in urbibus:& priuatum in fanis inuidiosa res est tum ebur corpore con-
tractum. Iam æs atq; ferrū duelli instrumenta nō fani. Festus Pompeius de hac mode
stia religionis taliter scribit:ut nostrę ætatis sacerdotibus ingentē inurat notam:qui
ne dum equo uehuntur:sed equitum turmas cum pari famulatu alunt: inquit enim
Sacerdotis proprium est:ut nec equo uehatur nec plus q̄ tribus noctibus ab urbe ab
sit:nec pileum deponat:ex quo flamen dictus:& idem dicit pura sacerdotes uestimē-
ta ad sacrificia habuisse:idest nō obsira. non fulgurita:nō funesta:non maculā habē-
tia. Fuit etiam unum sacrificātibus uestimēti genus:quo sacerdotes cuiusq; ritus:&
templi:& dei pariter utebantur. quale est camisium lineū albū:quo christiani utunt
sacerdotes:& cum esset latum adeoq; oblongum:ut distinctum p solum traheretur:
postea cinctum pendentem supra cingulum faciebat undiq; sinum:qui ritus fuisse p
hibetur Gabinus. Liuius in qto. G. Fabius ritu gabino succinctus a capitolio obses-
so in quirinalem collem sacra ferēs iuit & rediit. & Virgilius. Ritu succincta gabino
& Cicero de aruspicum responsis. Strophium quod græcæ ophium dicitur pro insi-
gni positum fuisse dicit:quod ponebatur in capitibus sacerdotū: & alii coram fuisse
dixerūt:quod ornamentum nostri Ioāni Baptistæ in hymno attribuunt uespertino
Strophiū bibentes. Sed iā instrumēta & uasa religionis a Festo incipiamus ostēdere
Præfericulū uas æneū sine ansa patēs ad summum uelut peluis. quo ad sacrificia ute-
bātur. Patenæ uascula puula sacrificiis faciēdis apta. Infulæ sunt fulcimēta lanea: q-
bus sacerdotes & hostia templaq; uelantur. Inarculū uirga erat ex malo punico inau
rata:quā regina sacrificās in capite gestabat. Acerra arcula thuraria ī sacrificiis. Acha
mū poculi fictilis genus quo in sacrificiis utebantur: Nonius marcellus. Anclabris
mēsa ministeriis apta diuinis:uasa quoq; ea quibus sacerdotes utunt anclabra appel
labantur: Festus. Secespita cultrū ferreum:oblongū:manubrio eburneo:rotūdo so
lido:uincto ad capulū argento:& auro fixum clauis æneis ære cyprio: quo flamines
flaminiæ uirgines:pōtificesq; ad sacra utebantur:dictum aūt est secespita a secando.

Albogalerus
Flaminia
Tutulū
Color albus decorus deo
Sacerdotes equo nō uehebantur
Sacrificātib⁹ unū uestimēti genus
Rittus gabinus
Strofiū
Præfericulum
Patenæ
Infulæ
Inarculū
Acerra
Acamū
Anclabris mensa
Anclabra
Secespita

Cicero in Verrem actione tertia. Credo tum quū sicilia florebat apibus: & copiis
Patella grandis — magna artificia fuisse in ea insula. Nam domus erat ante istum prætorem nulla pau
lo locupletior: qua in domo hæc non essent: etiam si præterea nihil esset argēti. Pa
Patera — tella grandis cum sigillis simulachri deorum. Patera qua mulieres ad res diuinas uterē
Turribulum — tur. Thuribulū: hæc autem omnia antiquo ope & summo artificio facta. Festus pō
peius Simpulum uas paruulū non dissimile cyatho quo uinū in sacrificiis libabat.
Simpulum — unde mulieres rebus diuinis deditæ simpulatrices dictæ. Struppi uocantur in pul
uinaribus fasciculi de uerbenis facti: qui pro deorum capitibus ponebantur. Suffi
Simpulatrices — bulum uestimentum albū: prętextū: quadrangulum: oblongum: quod in capite ue
stales uirgines sacrificantes habebant: idq; fibula compræhendebatur. Damnarūt:
Strupi — & ipsi ēt Romani gētiles sacrilegia: per se ipsa a uerbo nota: & superstitiones: cuius
Suffibulum — uerbi uim originem habuisse uult Aulus Gellius ab iis: qui filios superstites esse ni
mis importune a diis efflagitarent: cū tn̄ omnis importuna ineptaq; religio possit
Supersticio — superstitio appellari. Liuius in quarto. in ea rerum afflictione multiplex religio: &
plæraq; externa inuasit nouos ritus sacrificādi: uaticinando inferentibus in domos
quibus quæstui fierent capti religione animi: donec publicus iam pudor ad primo
res ciuitatis peruenit: cernētes in omnibus uicis sacellisq; peregrina atq; insolita pia
Piaculū — cula pacis deum exposcendæ. Datum tamen negotium ædilibus ut aīaduerterent:
ut ne q nisi Romani dii: neu quo alio more q̄ patrio colerentur. Idem Liuius. xxix.
Pyrrhus locros classe præteruectus thesauros proserpinæ intactos ad eam diē spo
liauit classis postera die fœdissima tēpestate lacerata omnesq; naues: quæ sacrā pecu
niā habuerant in littora nostra eiectæ sunt: pecuniam omnem conquisitam in the
sauros Proserpinæ referri iussit: nec tamen ei postea aliqd prospere euenit: pulsusq;
ita regno Lydiæ: atq; honesta morte argos ingressus occubuit. Dedicatio quid fue
Dedicatio — rit Cicero pro domo sua ad pontifices sic ostendit: postem teneri in dedicatione tē
pli oportere uideor audisse: ibi enim postis est: ibi aditus est. Liuius. ix. G. Flauius
scriba libertino patre genitus ædilis. Aedem concordiæ in area Vulcani summa no
bilium inuidia dicauit. G. q; barbatus. pont. coactus cōsensu populi uerba præiuit.
Itaq; ex auctoritate senatus lata lex: ne quis templū aramue iniussu. S. aut tri. pl. par
tis maioris dedicaret. G. Iunius bubulcus dictator. Aedem salutis quam consul uo
uerat: cēsor locauerat: dictator dedicauit. Idē. xxiii. duumuiri creati sunt. Fabius ma
ximus. T. attilius crassus: ædibus dedicandis. Menti attilius. Fabius ueneri erycinæ
utraq; in capitolio est: & infra. Gn. Domitius prætor urbanus dedicauit ædem for
tunæ primogeniæ in colle quirinali: & in insula Iouis ædem dedicauit. G. seruili
us duum uir. Valeriusq; sic habet. Oratius puluillus cum ī capitolio Ioui. opt. max.
ædem dedicaret: interq; nūcupationem solēnium uerborum postem tenens mortu
um esse filium audisset: neq; manū a poste remouit. Iurisiurādi & sacramenti religio
Mos iurisiurādi — apud Romanos magni fuit momēti. Et quidem iurisiurādi religio duplex fuit: una
cū quis requisitus aliquid diis in testes uocatis spopondisset: aut firmasset: ceu Mar
cus attilius regulus sese carthaginem nisi captiuorum permutatio fieret reditură iu
reiurando spopōdit. formaq; huius iurisiurandi erat talis. Lapidem silicem tenebāt
iuraturi per Iouem hæc uerba dicentes: si sciens fallo: tum me diespiter salua urbe ar
ceq; bonis eiiciat: ut ego hunc lapidem. De quo Cicero legum primo periurii pœna
diuina exitium: humana dedecus: & infra pœna uiolati iurisiurandi esto. Altera iuris
iurandi religio erat cū uerbo interloquēdū per deorum numina sponte quis iurasset
quale

quale erat cū ædepol: me hercules: & mediusfidius dicebant duorumq; primo pisito rum loco facilis erat expositio: Cum per apollinis ædem primus: alter per Herculem se mentientem periurio obligasset. Tertii expositio altiorem habet indaginem. Sanctus Fidius & Semipater dii fuerūt sabinorum: quos domo demigrantes in collem qrinalē cū cætera suppellectile detulerunt idq; numen uerbis trinum re: unicum eē dixerunt: unde licet tribus ipsis templum esset in qrinali colle dicatum unius tamen sancti uocabulo appellabatur: obtiuitq; eiusmodi nōis opinio sanctitatis magnā ui habere iusiurandum: quo in trino & unico numine mediū esse qs fidium affirmaret. Sacramētum aūt esse dixerūt quo milites scribendi a sacerdotibus adigebantur: nec prius militare: aut postq̄ eo absoluti essent in hostem pugnare poterant: unde est illud Catonis: qui filium militia per sacramenti relaxationē dimissum: cum hoste manum conserere uetuit: sacramenti ætimologiam origiemq; sic refert Varro de lingua latina: Sacramentum a sacro: qui petebat & qui inficiabatur uterq; quīgenta æris ad pontificem deponebat: de aliis item rebus alio certo numero: qui iudicio uicerat suum sacramentum a sacro auferebat: uicti ad ærarium redibant posuimus mixta inter se superius quæ de iureiurādo & sacramento dicenda erant: ut ratio constet qua ducti opinamur: sacramentum fuisse in quibus rebus alia q̄ dei inuocationis: quæ p iusiurandum fit obligatio rerum erat sicut ex uarrone supra ostendimus & hinc orta est sacramenti militaris adactio: in qua præter inuocatos iureiurando: deos in fidei suæ testes: alia item erat occulta obligatio stipendiorum & patriæ rerumque amissionis: quam fidem fallens icurrebat. Vnde in uita beati Martini turonensis est sacramentis militaribus implicitus: qui autem iureiurando aliquid affirmat: solum deum: si fefellisset habebat ultorem. & tamen Romani aliquando ut sua dignitas seruaretur pœnam ipsi & incommoda periurio adiunxerunt. Liuius. xxii. post prælium cannense: cum egressi castris essent: unus ex iis minime romāi ingenii homo: uelut aliquid oblitus: iurisiurādi soluendi causa cum in castra redisset ante noctem comites assequit. qui postea reductus senatu iubente. Item liuius. xxxi. G. Valerius flaccus quem præfectum creauerant: quia flamen Dialis erat iurare in leges non poterat magistratus autem plus quinq; dies nisi qui iurasset in leges non licebat gerere. datus est qui iuraret pro fratre. L. Valerius prætor: plebsq; sciuit: ut perinde eēt ac si ipse iurasset Cōtra Numantinos rebelles missus. Qu. Pompeius est superatus: & pacem cum illis factam iureiurando sanxerat. quam Senatus: cum accepisset: ad iusiurandum resoluendum idem remissus est. Missus item. G. Mancius iterum peiorem pacem fecit. quam S. P. Qu. R. quum non approbaret: Mancinus ē numantinis deditus qui nudus ante portam ad iusiurādi obseruationem expositus deridebatur: nec ab hostibus nec a suis recipiebatur: Suetonius de Vespasiano. Equiti romano iusiurandi gratiam fecit: ut uxorem in stupro graui comptam dimitteret: quoniā se nunq̄ repudiaturū iurauerat. Cicero pro Roscio comedo. At quid interest inter periurum & mendacem: qui mentiri solet peierare consueuit. Vnico apud gentiles in loco elemosina uerbū inuenimus quod apud christianos frequentissimum habetur. Helius enim spartianus de Antonio caracalla scribit. Non tenax in largitionem: non lentus in elemosinam & pariter unico in loco est exorzizatio. Vlpianus de extraordinariis cognitionibus. Medicus fortasse si ut uulgari uerbo in posterum utar se exorzizauit. Plinius abstinentiam commendans romanorum inquit. Non degustasse eos uina: aut nouas fruges: priusq̄ sacerdotes primicias libassent: quod quidem diximus: quia & hoc eo-

Dii sabinorum

Mediusfidius

Sacramentum

Flamē dialis iurare in leges nō poterat

Magistratus ī leges iurat

C. Mancinus

Elemosina

exorzizatio

Primiciæ priusa sacerdotibus libant

Sacris cereri uinum nō libatur

dem primiciarum uocabulo nostros sacerdotes uti uidemus: & omnibus sacris Cereris libationem uini eē prohibitā Macrobius scribit: ieiunii: & uirginitatis ac castimōiæ ob religionem priscis usus fuit: Liuius in primo. Amulius rheā siluiam neptē uestalem legit: ut spem partus adimeret. Hieronymus ad siluinam: flamen unius uxoris ad sacerdotium admittitur. Flaminia quoq; unius mariti uxor eligitur. Ad tauri egiptii sacra semel maritus assumitur: ut omittam uirgines Vestæ: & Apollinis: Iunonisque Achiuæ: & Dianæ: & Mineruæ: quæ perpetua sacerdotii uirginitate marcescunt.

Ieiuniū institutum cereri

Liuius. xxxv. prodigiorum cā libros sibillinos ex. S. C. decemuiri cum adiissent: renunciarunt ieiunium instituendum Cereri esse: & id quinto quoq; anno seruādū. Et Ouidius in fastis dicit. Numam Pōpilium quando orationem fecit pro frugibus usu uenereorum carniumq; esu abstinuisse. Helius spartianus de diuo Iuliano imperatore. Sæpe autem nulla existente religione oleribus leguminibusq; cōtentus sine carnibus cœnauit.

Hostiarū duo genera

Et Hieronymus celeber ecclesiæ doctor contra Iouinianum de ieiunio tractans: quasi non & superstitio gentilium castum matris deum obseruet & Isidis. Sed iam uideamus hostias. quarum duo genera esse inquit Trebatius: unum quo uoluntas numinum per exta requiritur: alterum in quo sola eius hostiæ anima deo sacrat. Virgilius de Priamo: Mactat lectas de more bidentes: pecorumq; reclusis pectoribus inhiās spirātia cōsuluit exta: d altero uero quū fecit entellū uictorē Eryci mactare taurum.

Hostiæ Victimæ

Hāc tibi Erix meliorē animā p morte Daretis persoluo. hostias Placidus grammaticus inquit ab hostimento idest æquamento & quādoq; uictimas dici q ictæ ui cadant: uel quia uinctæ ad arā producunt: cum Gellius dicat hostiam pro cæsis hostibus a quolibet sacerdote. Victimam eius qui uicerit manibus debere imolari:

Maxima hostia

& Festus pompeius maximam hostiā esse dicit ouili pecoris non ab amplitudine corporis: sed ab animo placidiore. Et infra solitaurilia hostiarū trium diuersi generis imolationem significat: tauri: arietis: uerris: q omnes solidi integriq; sunt corporis

Hostia uehementius reluctata non sacrificatur

Plinius obseruatum a sacrificātibus: si hostia quæ ad aras ducit fuisset uehemētius reluctata: ostendissetq; se inuitam altaribus admoueri: nō esse admouendā: qa inuito deo eam offerri putabāt: quæ aūt stetisset oblata. Hanc uolenti numini dari.

Victimarii

Virgilius. Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram. Vnde uictimarii postea sunt introducti mansuefaciendis bestiis. Virgilius. Et statuā ante aras aurata fronte iuuēcum. Et plinius item. Vituli ad arā humeris hominum allati non litāt nec claudicantes: nec tractæ bestiæ ad aras: & infra. Suis fœtus sacrificio die quinto: pcus pecoris die octauo: bouis trigesimo: capræ non imolant Mineruæ quia oliuas rodunt:

Capræ nō imolantur Mineruæ

Hostiae maiores auratis imolantur

deorum honori auratis cornibus hostiæ maiores duntaxat imolantur: perbelle ut erant meritæ delusit. C. gallicula imperator. quem scribit Suetonius admota altaribus uictima succinctum habitu poparum: elato alto malleo cultrarium mactasse. Cicero oratione in legem agrariam rulli prima. Erant hostiæ maiores in foro cōstitutæ quæ ab iis prætoribus de tribunali sicut a nobis consulibus de consilii sententia probatis ad præconem & ad tibicinem imolabantur.

bos furuus
Liba
Muger
Punicum
Probum
Pastillum
Suffimēta

Nonius marcellus. furuum bouem idest nigrum imolabant auerno. Quædam item degustationes quas liba appellabant in hostiæ locum offerebantur. Festus pompeius: Muger mucosus sal in pila tūsum: & in ollam fictilem coniectum & in furno percoctum: quo dehinc in aquam misso uestales uirgines utebantur in sacrificio. & infra. Punicum genus libi translatum a pœnis: id etiam appellant probum: quia erat cæteris suauissimum. Pastillum ī sacris genus fuit libi rotondi: & suffimenta uocabant quæ faciebant ex faba milioque molito

mulso

mulso asperso: ea quis eo tempore dabantur quo uuæ calente prælo premebantur. Summanalia liba farinacea in modum rotæ facta. Festusque dicit panibus redimi caput equi imolati idibus octobris in campo martio quia sacrificium fiebat ob frugum euentum: & æquus potius quam bos imolabatur quia bos frugibus pariendis est aptus: & Macrobius deam Carnam esse dicit. cui mense iunio sacrificat petiturque ab ea ut intestina faciat salua. huic sacrificatur pulte fabacea & lardo: quia his rebus uires corporis roborentur: & infra in sacrificio quod Proteruia dicitur siquid superfuerat igne comburebatur. Vnde iocus ille Catonis in eum qui omnia bona simul cum domus incendio amiserat: proteruiam eum fecisse. & flamen uulcanalis kalendis maiis rem diuinam facit Maiæ Vulcani uxori: & sus pregnans imolatur Herculi: & Cæteri. xii. kalendas ianuarias faciunt sue pregnante & panibus & mulso. Sed aliæ fuerunt hostiæ detestabiles. Festus enim scribit uer sacrum uouendi mos fuit italis. magnis enim periculis adducti uouebant quæcunque proximo uere nata esset apud se animalia imolaturos. sed cum crudele uideretur pueros & puelles immeritos interficere: productos in ætatem adultam uelabant atque ita extra fines suos exigebant: & Plutarchus in problematibus. Mense maio circa plenilunium de ponte sublitio simulachra in tyberim iaciunt. quæ appellant argeos quod antiquis temporibus barbari ea incolentes loca græcos quos ceperant eo pacto interfecerunt. Herculem postea admirati græcum hominem ab huiusmodi cæde abstinuerunt: docti ab eodem ut ueterem supstitionem omittentes: simulachra in fluuium iacerent: idem in Pauli æmilii uita aliud refert sacrificium multitudine hostiarum cæteris maximum Vt religiosus sacrorum cultor ubi lunam deductam prospexit. undecim tauros ei mactauit. Inde prima luce Herculi sacra faciens litauit: ad usque uiginti hostias. Sacro igitur centum boum: & ludis deo noctis aciem per priores strui iussit: de quo sacrificio hecatombe appellato Iulius capitolinus in puppieni uita sic habet: tantum sane lætitiæ in balbino qui plus timuerat ut hecatombem faceret: quod tale sacrificium est. Centum aræ uno loco ex cespite construuntur: & ad eas centum sues. centum oues mactantur: iam si imperatorum sacrificium sit: centum liones centum aquilæ: & cætera huiusmodi animalia centena feriuntur quod quidem Græci fecisse dicuntur cum pestilentia laborarent: & a multis imperatoribus frequentatum est. Ostendemus etiam aliquos ex multis uariisque moribus quos Romani in faciendis re diuina obseruauerunt. Macrobius ex pauliniano asserit: eum qui sacra facturus sit: se in primis reum fateri. Nam reum dicit primam uocem esse sacrorum: sicut & apud nos confessio peccatorum cæteros diuinæ rei actus præcedere debet: & subinde uoluisse maiores damnari qui promissa uota non soluit. Plinius in historia naturali dicit. In adorando dexteram ad osculum referri consueuisse totumque ea corpus circumagi: sicut salutifero crucis signaculo ad oraturi se communiunt christiani: Macrobius in saturnalibus. Vitulari in sacris est uoce lætari. Varro pontifex in sacris quibusdam uitulari solet. Virgilius. lætumque choro pæana canentes: & Hyllus de diis Vitulam dicit putari deam: quæ lætitiæ præest. Vnde uitulatio sacrum lætitiæ est post uictoriam. Virgilius Cum faciam uitula pro frugibus ipse uenito. & item Macrobius. Terram dicunt opem. cuius ope humanæ uitæ adiumenta quæruntur: huic deæ sedentes uota concipiunt terramque de industria tangunt. Festus pompeius dicit: mos erat Romæ in omnibus sacrificiis precibusque populo Romano Quiritibusque quod est a curibus quæ ciuitas Sabinensium potentissima fuit. Ignis uestæ si quando interstinctus esset uirgines uerberibus afficiebant a pontifice quibus mos erat tabulam fœlicis materiæ

Summanalia
Caput equi panibus redimi solitum
Carna
Proteruia
Flamen Vulcanalis
Hostiæ detestabiles
Argei
Genus sacrificii maximum
Hecatombe
Facturus sacra reum se primo fatebatur
Vitulari
Vitula dea
Vitulatio
Ops
De igni uestæ

Omen tamdiu terebrare: quousq; exceptũ ingnem cribro æneo in ædeq; ferret: & ignem e domo flaminia efferri non licet nisi diuinæ rei causa. Omen uotũ est mẽtis & uocis. Genibus religionẽ inesse Vnde a sacrificantibus bona habentur omnia: idest ut circumstantes & bona mente uelint: & mera oribus proferant: quale est apud christianos cum sacerdos ab altari ad populũ mcõuersus summissa uoce pro eo dicit orãdum: Plinius dicit quãdam genibus inesse religionem obseruãtia gẽtium: hæc enim & supplices attĩgunt: ad hæc manus tendunt hæc aras adorãt. Sed iam nimis diu huiusmodi inneptiis immoramur. Templa itaq; & cætera quæ illi sacra dixerunt loco præsertim notiora distributiõis nostræ superius factæ partem alteram descripturi eorum uocabula & ritus prius ostendamus Templũ Delubra Phanum Prophanum in ipsorum uero uarietate uocabulorum templum: ædes: delubrũ: phanum: tuesca: ara sunt notiora: de templo sic habet Varro de lingua latina: omne templum debet esse cõtinuo sceptũ: nec plusq̃ unũ introitum habere. & præter id tẽpla esse dicũt singulis attributa diis. Delubra uero multarum ædium sub uno tecto sacra sunt loca. Vnde curia hostilia templum est: sanctum non est & in urbe Roma plæreq; sũt ædes sacræ, templa eadem sancta. phani significatio magis ab opposito q̃ proprio & attributo uocabulo ẽ nota: pphanum enim inquit Macrobius. est quod extra phanaticam causam sit: quasi porro a phano idest religione remotũ. Virgilius pcul o procul este Tuesca Delubrũ Cãdelabrum pphani. Trebatiusq; ait prophanũ quod ex religioso uel sacro in usum hominũ est conuersum. Virgilius Faune precor miserere inqt: tuq; optia ferrũ Terra tene: colui uestros si semper honores: Quos contra æneadæ bello fecere pphanos. Aliquotq; loca q̃ ædificia alicuius dei sunt dicuntur tuesca quod ibi mysteria fiũt: ut tueantur tuesca dicta. Macrobius in saturnalibus. Delubrum Varro inquit: locum esse in quo (præter ædem) sit area assumpta deum causa: ut est in circo flaminio uel in quo dei simulacrum sit affixum: & dedicatũ sicut candelabrũ ubi cãdela: ita delubrum ubi deus: Virgilius. At gemini lapsu delubra ad summa dracones effugiunt: sæuæq; petũt Altare Terrentũ Prima ara romæ tritonidis arcẽ. Sub pedibusq; deæ clipeiq; sub orbe teguntur. Itẽ: nos delubra deũ miseri qbus ultius e ẽt ille dies: Altare Festus põpeius ab altitudĩe dici uult: q̃ antiq diis superis in ædificiis a terra exaltatis sacra faciebãt: diis terrestribus ĩ terra: diis iseriotibus in terra defossa: & infra terretũ locus in cãpo martio dictus q̃ eo loco ara ditis pris ĩ terra occultaretur primã arã Romæ fuisse quã Herculi Euander ĩ foro boario extruxit Ouidius sic dicit. Cacus auentinæ timor atq; infamia siluæ: noti sũt uersus & ĩfra Instituitq; tibi quæ maxima dicitur aram. Et Varro aras primitus fuisse appellatas existimauit q̃ eas q sacrificẽt teneant. Vñ Macrobius dicit solã nõ posse orõnem litare: nisi is qui deos precatur etiam manibus: aram apprehẽdat. Virgilius. Talibus orantem dictis arasq; tenentem. Audiit omnipotens: item Tango aras medios igne: ac numina testor: fuerũt & aræ apertis in locis Plutarchus in pblematibus. Aedes ore semper aperta est Aedes Vulcãi extra urbem Lararium Domus uniuscuiusq; religiosa Aeçdem oræ maiores perpetuo apertam esse uoluerunt: quæ & ora est appellata: quia circumspecta est cum rebus humanis præsit prouida dea: quam res humanas curantem & cõseruantem secordem & negligentem minime putant esse debeř. Aedemq; Vulcani Romulus extra urbem posuit: nam: cum incendiis urbs esset exposita: Vulcanum quidem colendum: sed tamen urbe excludendum existimarunt: laribus etiam locum sacrum attribuerunt: quod dixere larariũ: eosq; Aeneã Troia aduexisse satis constat. Virgilius. Cum penatibus & magnis diis. Cicero pro domo sua ad pontifices. Quid est sanctius: quid omni religione munitius q̃ domus uniuscuiusq; ciuium hic aræ sunt: hic fori: hic dii penates: hic sacra & religiones continentur. Eos autem

deos

deos penates in larario domus custodes:canem semper appositum habuisse. Et inde
caninis fuisse pellibus contectos Plinius asserit:seruiumq; regem eos boum ouium
q; effigie primum signasse:ut in prædicta locorum sacrorum institutione:prudentius
cæteris gentilibus egisse uideantur Persæ:quos Asconius pedianus secunda i uerrē
actione affirmat credidisse:nulla diis tēpla esse condenda:cum uni deo soli quē ado
rarent:uix mundus ipse sufficiat. Econtra uero romani ea i re eximiam curam uel po
tius supfluam susceperunt:quos non solū sideribus: sed quibuscunq; etiam homi
num passionibus:templa & loca sacra erexisse uidemus:quorum partem ordine ex li
uio. afferemus. Tarquinius superbus Iouis .opt. maximi templum ex præda suessæ
pometiæ ædificauit: Exide ædes Mercurii dedicata. post ob Veturiæ matris & uxoris
Corionali factum fortunæ muliebri tēplum ē ædificatum. Camillusq; dictator tem
plū i auētino Matutæ matri dedicauit. expiandæ ēt uocis nocturnæ:quæ nunciā cla
dis ante bellū gallicum audita neglecta esset:iussum templum in noua uia Allocu
tiæ. Et terminus i capitolio inuentus moueri se nō passus templum ibi habuit ædes
q; monetæ Iunonis in ārea quæ ædiū Manlii fuerat ædificata. Aedes paulopost salu
tis a. G. Iunio censore locata est. Carulius subinde consul ædem fortis fortunæ d ma
nubiis faciendam locauit:& templū fuisse rostra Cicero in oratione in uatinium te
stem sic indicat:produxeris iudicem in rostris illo inq̄ in augurato templo. Nunc ad
ritus transeundum est. Festus pompeius ritus:mos:consuetudo. Rite autem bene:
& recte. Liuius in primo pontificem deide numa. M. furiū ex patribus legit:ei q; sati
cta omnia exscripta signataq; attribuit:qbus hostiis:quibus diebus ad quæ templa
sacra fierent:atq; unde in eos sumptus pecuniæ erogarentur:cætera omnia publica
priuataque sacra pontificis scitis subiecit. ut esset quo consultum plæbs ueniret:ne
quid diuini iuris negligendo primos ritus peregrinosq; absciscendo turbaret. Cice
ro in legibus ritus familiæ patriæq; seruanto:itaq; ut cadat in cunctis anfractibus de
scriptum esto. certasq; fruges certasq; baccas sacerdotes publice libanto:quæ cuique
diuo gratæ sint hostiæ prouidento:quo quæq; priuatim & publice modo rituq; fiant
discunto. ignari a publicis sacerdotibus ex patriis ritibus optima colunto. Ritibusq;
ascribēda sunt ea quæ a liuio tradita sunt. lacu albano emittēdam fuisse aquam si ue
hiis potiri uellent uates prædixisse. & pariter a delphis legatos attulisse. & Iunonem
interrogatam nunquid uellet Romam ire:cum affirmasset fuisse aduectam:templū
q; illi dicatum in auentino. Et ancilia cælo demissa cum fuisset:iussu numæ seruata
illis salios ide solemnibus usos esse:d q̄ re sic habet Festus: Mamurii Hetrusci nō
men frequenter cantu Romani frequentabant. hac de causa. Numæ pōpilio e cælo
decidisse fertur ancile idest scutū breue quod ideo sic appellatur quia ex utroq; late
re erat recisum: ut summum infimūq; eius latus medio pateret:unaq; edita. uox tom
nium potentissimam fore ciuitatem q̄diu id in ea mansisset. Itaq; facta eiusdem gene
ris plura ideo miscerentur: ne internosci cæleste posset: probatum opus est maxime
Mamurri hetrusci: primo loco petiit ur suum nomen intra carmina salii canerēt de
quo ancili:sic habet Cicero in philippicis. qui ita conseruandus est:ut id signum qd
cælo delapsum uestæ custodiis continetur :his ad maiorem rerum intelligentiam p̄
missis. loca simul cum ipsis ritibus ostendere pergamus: nec erit abre multa repetere
quæ in Romæ a nobis instauratæ descriptione posuimus. Erit enim a Ioue pricipiū
quem omnia in omnibus esse uoluerunt ut dicat Virgilius deum namq; ire per om
nes terrasq; tractusq; maris cælumq; profundum. Id tamen tantum numen a pariei

Dii penates canis pellibus cōtecti
Tēplū Iouis op. max.
Tēplū mercurii
Templum fortunæ muliebris
Tēplum Matutæ
Tēplum Allocutiæ
Terminus
Aedes Monetæ
Aedes salutis
Aedes fortis fortunæ
Rostra tēplum fuit.
Rite
Pōtifici oīa publica priuata q; sacra subiecta
Tēplū Iunonis in auentino
Mamurius
Ancile

dio:adulterio:stuprisq; suã magnitudinem esse nactam confitentur:adeo ut in ludis scænicis deorum uenerationi institutis corruptorem pudicitiæ Iouem turpissimi histriones canerent:agerentq;:ut populo placerent & Adolescens ille Terentianus suum laudat adulterium Iouis dei exemplo qui per auri impluuium:Danaen Acrisii filiam corruperit:sed eius ritus sacras: & sacerdotes discutiamus:in æde ipsius Iouis. opt.maximi quæ in capitolio fuit ubi nunc facinorosis supplicium sumitur & ad quã triumphi tantis ducebantur apparatibus:sacerdotes fuerunt ppetui epulones Iouis appellati:quos asserit Augustinus mensæ ad auream eius statuam positæ perpetuos fuisse conuiuas:ut minorum ibi potius & parasitorum contubernia:quã dei sacra celebrarentur:fuitq; moris eo in contubernio sermones & confabulationes quotquot inciderent:nõ minus cũ Iouis statua:q̃ ipsos iter se ipsos epulones deblacterare. Vnde Seneca cordubensis in superstitiosos inuehẽs in capitolium inquit pueni:puduit publicatæ dementiæ:q̃d non sibi uanus furor attribuit officii: alius munera deo subiicit.alius horas Ioui nunciat.Alius lictor:alius unctor:qui uano motu brachiorũ imitetur ungentem.sunt qui ad uadimonia sua deum aduocant.sunt qui libellos offerãt:& illũ causam suam doceant.Doctus archimimus senex iã decrepitus quotidie in capitolio mimum agebat quasi dii libenter spectarẽt quem turba desiderat.omne illic artificum genus opantium diis immortalibus desidet.sedent quædam in capitolio:quæ se a Ioue amari putãt.antedictiq; epulones & subditi eis editui cisternas:& specus in capitolio habuerũt subterraneas quæ appellatæ sunt fauissæ: i qbus signa collapsa & æs aurumue sacrorum reponebãt:libet uero quasdam de legibus Iouis sacerdoti impositis a Plutarcho sumere. Sacerdotẽ Iouis cane & capra abstinere adeo uoluerunt:ut nec tangere:nec nominare debeat:quia capra fœdum & libidinosum sit animal:& comiciali addictum. Canis uero tumultuosum animal quod oĩbus sacris locis arceť:& in primis Iouis templo:ne sacerdoti ad ianuam sedenti: & profugos in templum reos excipienti:sit latrando infestus sedentes enim ibi quicunq; mane adibant:eo die ab omni uerberatione & uiolatione tuti reddebantur:& confugiẽtes ad eum locum conseruabantur:etiam si ligati erant soluebantur: loraq; non p ianuam sed per tectum abiiciebantur:& infra Sacerdotibus Iouis nec magistratum capere nec petere permittebatur & tamen lictore utebantur ac sella curruli:quia regiæ potestati par sacerdotii dignitas habebatur. Vnde nõ uulgares nec ignobiles homines ad sacerdotium promouebãt. At de matre magna deũ uideamus: quæ cum Berecynthia. Cybele: Vesta: Ops: & Proserpina sit dicta: cellã habuit prope tẽplũ Vestæ apud tyberim & prope põtẽ nunc sanctæ Mariæ prout in Roma ostendimus instaurata.fuitq; magna deũ mater de qua Liuius.xxix. Oratores Romani: Pergamũ ad regem uenerunt. Is legatos comiter acceptos: Pessinontem in Phrygiam deduxit sacrũ q̃ iis lapidem quem matrem deum esse icolæ dicebant tradidit:& deportare Romam iussit:quem Tybri aduectũ Scipio Nassica optimus uir a senatu iudicatus per portã capenam duxit in urbẽ:& quũ Nassica templũ ei uouisset: Metellus incœpit: Augustus perfecit. Ouidius. Illa sedens plaustro porta est inuecta capena spargũtur iũctæ flore recente boues. Nassica excepit:templi nõ extitit autor. Augustus nũc ẽ ãte Metellus erat. Eius deæ:quam uirginem & matrem fuisse mẽtiti sunt simulacrum manu gestabat timpanum:turres habebat i capite. Vnde Virgilius qualis Berecynthia mater inuehitur curru phrygias turrita per urbes:& cõtra eam posita erat sedes:seruiebantq; illi sacerdotes galli molles turpissime eunuchati:quos Plinius samia testa uirilitatem

Epulões Iouis

Fauissæ

Sacerdos Iouis cane & capra abstinet

Sacerdotes Iouis lictore & sella curruli utebantur

Cybele

Sacerdotes Galli eunuchi

tilitatem amputare affirmat. & Festus pompeius dicit eos appellari a flumine gallo quod accolunt. Et Liuius in. xxxvi. L. Scipionis legatus classem in Europā ad sextū oppugnādam traiecit. Iamq; subeuntibus muros phanatici galli primum cum soléni habitu ante portam occurrerunt iussū sanctæ matris deum uenire memorant ad deprecandum Romanos ut parcerēt ciuibus urbiq; nemo eorum uiolatus ē: mox uniuersus Senatus cū magistratibus ad defendēdā urbem progressus: & idem in. xxviii. Consul. M. Fuluius sangarium amnē transgressus ponte perfecto preter ripā cunctibus galli matris magnæ a pessinonte occurrere: cum insignibus suis uaticinātes phanatico carmine deam Romanis uiā belli & uictoriam dare: imperiumq; eius regiōis Hi itaq; galli sacerdotes eunuchi molles apud deam se iactātes faciebant cimbalorū ferramentorumq; iactorum ac manuum sonitū. leoq; adiūgebatur solutus & māsuetus. Molles uero dicit beatus Aurelius Augustinus contra omnē uirorum mulierūq; uerecundiā cōsecratos madidis unguento capillis: facie dealbata: fluentibus membris: incessu fœmineo: p plateas uicosq; a populis unde turpiter uiuerēt quęritasse nec immerito quæritur & deflet ipse sanctus uir: hoc crimē hoc dedecus habere inter illa sacra professionem: quod in uiciosis hominum moribus uix habet inter tormēta confessionem. Castrati autem sunt ob memoriam Atys: quē formosissimū adolescentē quū illa ꝑcax & impudica perdite & afflictim amasset ob zelum muliebremq; animi impotentiā eunuchauit. ideq; Augustinus de seipō dicens sic Berecynthiæ sacra cōmendat. Veniebamus nos etiam aliqn̄ adolescentes ad spectacula: ludibriaq; sacrilegiorū: spectabamus arrepticios: audiebamus symphoniacos: ludis turpissimis: qui diis deabusq; exhibebātur oblectabamur cælesti uirgini Berecynthiæ matri omniū: ante cuius lecticā die soléni laudationis eius talia per publicum cantabātur a nequissimis scænicis: q̄lia nō dico matrē deorū: imo uero q̄lia nec matrē ipsorū scænicorū decæret audire. Melius uero & prudentius q̄ uiri in Ioue suo: mulieres ī Matuta dea egerūt: refert nāq; Plutarchus in problematibus. Ancillis ædem Matutæ igredi fas non esse: unāq; tantū mulieres introducere: quā alapis cedunt. hancq; unam ita pulsant ut seruas significent aditu prohiberi: Apudq; eā deā filiis suis mulieres bōa nō optāt sed nepotibus tribuunt: quod Ino quæ & matuta: miti quodam & humano ingenio fuisse. & sororis filio mammā præbuisse in filiis uero infœlix fuisse uidetur. Sed & uetustiora hoc principio tractemus. Euander carmentem matrem quæ latinas litteras primo dicitur inuenisse ex Arcadia in Italiam ducens. Attulit secum sacra quæ sunt lupercalia: Vnde. Ouidius. Nam iuuenis nimium uera cum matre fugatus: Deserit Arcadiam Parrasiūq; larem: & alio loco. Quis uetat Arcadio dictos e monte lupercos. Faunus in arcadia templa lycæus habet. Liuius in primo. Romulus in palatino mōte lupercal fecit ludicrū: & palantia urbe palatiū appellat. Vnde nudi iuuenes lycæū pana uenerantes: per luxū atq; lasciuiā currerent. Et beatus Augustinus his uerbis hoc expōit. Varro asseruit Circen socios Vlixis mutasse ī bestias & arcades q̄ forte ducti transnatabant quoddam stagnum cōuersos fuisse in lupos. Vnde romanorū lupercalia ex illorum semine sunt exorta. Ouidius tamē aliam affert lupercorum originē qui diffuse narrata Romuli & Remi ī Tyberim expositorum historia romanos dicit beneficii memores quod lupa nutriendis infantibus praestitit: templum illi ad ficum ruminalem extruxisse: quod lupercal sit appellatum Venit ad expositos mirū lupa fœta gemellos: illa loco nomē fecit: locus ipse lupercal: Magna dati nutrix p̄mia lactis hēt. & nos eius tēpli locum fuisse ostēdimus: ubi ad superiorē circi maximi par

Castrati

Turpissima decantabantur ante lectīcā Cybeles ancile ædē

Matutæ nō ingrediebātur

Ino

Bona matres nō filiis sed nepotibus apud matutā optāt

Carmētes

Lupcalia sacra

Palatium

Lupcaliū ongo

Tēplū Lupercal

Luperci tem cælius mons desinit: i sancti Gregorii ædibus: in uiá appiá ..getibus sed ad ré eius templi sacerdotes luperci: sicut uult Varro appellati: diuinã rem suam nudi agebant, nec in templo solum sed per uicos urbis ac compita discurrentes: qui etiam præter sacerdotes quicunq; mares & fœminæ sacrificio uolebát cõmunicare: nudi p templũ: urbẽq; cateruatim lycæú nescio quod carmẽ canẽtes procedebant. & Festus pompeius creppos dicit lupercos esse dictos a crepitu pelliculatum: quem faciunt uerberantes. Mos enim erat romæ i lupercalibus nudos discurrere: & pellibus obuias q; q; fœminas ferire: Vnde notum est Marcumantonium: cuius immiti ingenio isaniã addiderat. C. cæsaris uictoria ut pani lycæo lupercalia celebraret nudum nudatisomnia mẽbra mattõis & uirginibus sociatũ: curru per urbẽ fuisse uectũ: quẽ puellæ pariter nudæ traherent: quo die Cæsari corona regni iponere ẽ adnixus: Hercules quoq; cum Euandrum caci timore liberasset: ob memoriam uacarum quas eo mactato ceperat bouem æneam in foro obtinuit quod inde boariũ appellarũt. fuitq; ad id forũ ab ipso deo tẽplũ ædificatũ ara maxima appellatum: eo in loco uel prope cõtiguo ubi ecclesiam sancti Gregorii ad uelabrum eẽ uidemus. Liuius i secũdo. Ara maxia Herculi ab Euandro dicata hic sacra Romulus prima ex omnibus peregrina cœpit: Herculi uero rem diuinam facientes scribit Plutarchus alium neminem ex diis nominare: quia semideus sit habitus: uel qđ soli dum ageret in humanis: Ara ab Euandro dicata ẽ. Canem amoueri uolunt, quia Cerberus Herculi fuit infestus: uel quia licinio puero cane occiso ab ipothematibus prælio decernere coactus: multos ea pugna ex amicis: fratrẽ quoq; perdidit. & Ouidius de Hercule imolat atq; illic taurum tibi Iuppiter unũ. Victor & Euandrum ruricolasq; uocat. Constituitq; sibi quæ maximã dicitur aram. Hic ubi pars urbis de boue nomẽ habet: Augustinus aũt de hoc templo habet infrascripta: eius dei quem solum uirtus in æthera sustulerit indigna: quæ tamen uel ideo toleranda erunt: quia deam nobis nunc primum notã efficiunt larentinam: perpetui meretricii infamia nobilissimam. Herculius editus ociosus atq; feriatus lusit tesseris secum utraq; manu alternante: in una constituens Herculẽ: in altera seipsum: sub ea conditione ut si ipse uicisset de stipendio templi cœnam sibi pararet amicamq; conduceret: Si autem uictoria Herculis fieret hoc idem de pecũia sua uoluptati Herculis exhiberet. deinde cum a seipo tanq ab Hercule uictus esset: debitam cœnam & nobilissimam meretricẽ Larentinã deo Herculi dedit: at illa cum dormisset in templo: uidit i somnis Herculem sibi esse commixtum sibiq; dixisse: q; i de discedens cui primum iuueni obuia fieret apud illum esset iuentura mercedẽ qua sibi illa credere deberet ab Hercule psolutã. ac sic accidit: eũti quũ primus iuuenis ditissimus carrutius occurrisset: eamq; dilectam secum diutius habuisset illa herede defunctus est quæ amplissimam adepta pecuniam ne diuinæ mercedi uideretur ingrata: quod acceptissimum putauit numinibus. populum Romanum etiam ipa scripsit heredem: atq; illa non comparente in uẽtum est testamentum: quibus meritis illam ferunt honores meruisse diuinos: Sed festus dicit Larentia esse festa Accæ larentiæ quẽ Aulus gelius scribit Romuli nutricem fuisse quæ ex duodecim filiis unum mortecum amisisset: Romulus in eius locum sese Accæ larentiæ filium dedit: seque: & cæteros eius filios fratres aruales appellauit: & exinde mansit collegium frũm arualium numero duodecim: cuius sacerdotii insigne est spicea corona: & alba infula: & Varro scribitur artes Aruales dictos q; sacra publica faciunt ut fruges ferant arua. Et Valerius tradit, Accã larentiam fuisse sepultã i uelabro celeberrimo urbis loco.

Marginal notes: Luperci; Mares & fœminæ nudi in lupercalibus; Creppi; Bos ænea; Forũ boarium; Ara maxia; Mos sacrificãdi herculi; Larẽtia nobilissima meretrix; Carrutius; Larentia meretrix prodeacula; Larentia; Fratres Aruales

Venerē minus miraremur obscœnos habuisse ī sacrificiis ritus: nisi diceret Augustinus Romanos non erubuisse aliquando Vestam uenerem appellare: forsan ea ratione q; tres fuerunt Veneres. Vna uirginum quæ etiā Vesta: cui puppas donasse uirgines Persius poeta innuit: aliam coniugatarū: in cuius sacris Adonis amicus eius apri dente extinctus deplorabatur. Alia meretricum: cui phœnices donum dabant de p stitutione filiarum anteq̄ eas iungeret maritis: alias fuit uero templum Veneris erycinæ ductum extra portam collinam nūc sallariam: ubi ingentia in uinetis fundamēta cernuntur. De quo Ouidius. Templa frequentari collinæ proxima portæ. Nunc decet. Et Veneris illius primæ uirginis Augustinus tale refert uidisse sacrificiū. Ante illud delubrum ubi simulachrum illud locatum conspiciebamus: uniuersi undiq; confluentes: & ubi quisque poterat: stantes ludos qui agerentur intentissimi spectabamus: intuentes alternato conspectu: hinc meretricum pompam: illinc uirginum: deam illam suppliciter adorari: ante illam turpia celebrari. Nunc ibi pudibundos mimos. Num uerecundiorem scœnam uidimus: cuncta obscœnitatis implebantur officia: sciebatur uirginali numini quid placeret: & exhibebantur: quod de templo domum matrona doctior reportaret: nonnullæ prudentiores auertebant faciem ab impuris moribus scænicorum: & artem flagitii furtiua intentione discebant. At post impudicæ & turpis deæ obscœnitates: deæ unius rituum prudentiam ostendamus. Romæ coli dicit Plinius in æde Voluppiæ deam Angeroniam ore obsignato & Macrobius addit. id a principio sic institutum fuisse: quod qui angores suos dissimulando supprimāt: perueniāt deę beneficio ad maximā uoluptatē. Ad turpes ritus redeamus Templū fuit ante urbē conditā Iunonis Lucinæ a luco dictū in quo erat: q ab exquiliis ad ripas tyberis ptinebat: eoq; luco tarqnii reges in noualia purgato agrū ibi seminariū habuere: cuius segetē messi maturā. po. Ro. pulso Tarqnio supbo & regno illi abrogato ī tyberi furcis abiecit. unī īsula urbi inclusa fieri cœpit. Isq; cāpus marti cōsecratus postea dictus est campus martius: ut nō sit dubitandum id Iunonis Lucinæ templū fuisse ubi nūc est sancti Laurentii in lucina ecclesia. Refert uero Ouidius ei templo sacerdotem ex lupercalibus præfuisse: ad quem quum irent mulieres cōcipere nequeuntes: iis ante se denudatas prostratasq; flagello uerberans hircinis cōsecto pellibus ut conciperent efficiebat. Morte sub exquilio multis inciduus annis Iunonis magnæ nomine lucus erat & infra. Gratia lucinæ dedit hæc tibi noīa lucus. Aut quia principiū tu dea lucis habes. Augur erat nomen longis interciderit īanis. Ille caprum mactat iussæ sua terga puellę. Pellibus ex sectis percutienda dabāt. Eiusq; moris meminit Iuuenalis. Condita in pixide lyde. Nec prodest agili palmas prebere luperco. Eademq; Iuno Iouis soror & coniūx maiorem primariamq; habuit ædem Ioui tarpeio proximam. Ouidius. Si thorus in prætio est: dicor matrona potētis. Iūcta q; tarpeio sunt mea tēpla Ioui in qua idem fiebat qui & Ioui cultus: cum dicat Seneca contra superstitiones scribens preter alios actus īsanos fuisse p singulos dies quasdam mulieres quæ Iunonis & pariter Mineruæ suam ibi cellam habētis simulacris p pius accedentes: & digitos ornantium modo mouētes capillos earū disponere simulabant: cum aliæ essent quæ tūc speculū tenentes: dearū oculis illud supponerēt īspiciendū. Et Varro de lingua latina dicit Iunonem q; una cum Ioue iuuat terrā esse: Iunonemq; lucinā inuocari: q; partus a principio ab ea in lucē edit. Cicero aūt pro murena Iunōi sacra fecisse cōsules sic ōndit. Nolite a sacris iunōis sospite cui oēs cōsules facere necesse est domesticū & suū cōsulē auellere. opo sum fuerit singulos deorū rit•

Tres uenères

Phœnices de pstitutiōe filiarū donū uenēri dabant

Tēplū ueneris erycinæ

Sacra uene ris obscœna

Angerōia

Tēplum iunonis Lucinæ

Cāpus Martius

Mulieres cōcipe nequntes ad tē plū iunōis lucine uēie bant

Vnde suo Cōsules iunoni sacrificabant

ſicut in aliquibus ſupra fecimus diſtincte ſcribere: præſertim quæ tales fuerit quos non niſi erubeſcentes poſſumus ſcribere: ſicut. M. Ciceronem uel hac una re diuino uirum ingenio erubuiſſe: & ſuis q extant libris ſe uiuo per urbem Romam diſſeminatis indignitatem rei dãnaſſe uidemus. Nam in libro quem de natura deorum accuratiſſime ſcripſit hæc per. Q. Lucium balbũ dialogo reſpondentem dicit. Vides ne igitur ut a phiſicis: rebus bene ac utiliter inuentis ratio ſit tracta ad commentitios deos quæ res genuit falſas opiniones erroreſq; turbulentos & ſuperſtitiones pene aniles: & formæ enim deorum & ætates ueſtittus: ornatuſq; noteſcunt genera: præterea cognationes: coniugia omniaq; traducta ad conſuetudinem imbecillitatis humanæ. Nam & perturbatis animis inducuntur. Accipimuſq; deorum cupiditates: ęgritudines: iracundias. Quare ad ritus alios ueniemus: qui totam ciuitatem: multis diebus feriatã tenebant: ſacra fuerunt. Cereris qñ Proſerpina eius filia ab Orco fuit rapta. & paulo poſt inuenta: quarũ dearũ nominis interpretationem hãc Varro de lingua latina ponit. Ceres q egerit fruges: ꝓſerpina Luna: q ut ſerpens modo ſit a dextris modo a ſiniſtris: earumq; dearũ ſacra licet ab Athenienſibus Eleuſina a loco dicta maiore celebrarent apparatu: Romani tñ in lunæ defectu & Romæ & ubicunq; ageret maximo æneorum tinnitu ea celebrauere: ad cuius moris ſtrepitum per pulchre Iuuenalis alluſit quũ mulierem notare uolens garrulam atq; contẽtioſam dixit. Vna laborãti poterit ſuccurere lunæ. ſeruatũ aũt a Romanis extra urbem eum morem Plutarchus in uita Aemilii ſic oſtendit. Luna obſcurari cœpit ac deficiente lumine: multiſq; coloribus mutatis: tandem nuſq̃ apparuit. Romanis ut moris eſt tinnitu æris lumen eius reuocantibus: & ignes multis facibus ad cœlũ tollentibus nihil ſimile a Macedonibus factum. Termino ſacra fiebant q in eius tutela fines agrorũ eſſe putabant. deniq; Numa pompilius ſtatuit: eum qui terminum exaraſſet & ipſum & boues ſacros eſſe. Terminuſq; quo loco colebatur ſuper eum foramen patebat in tecto. quod nefas eſſe ducebant terminũ intra tectũ conſiſtere. At uero ædes ipſi gentiles templaq; ſicut & noſtri rite cõſecrantes Auguſta appellauere: unde uult Ouidius Auguſtũ fuiſſe dictum quaſi rite a populo ſacerdotibuſq; dicatum: eademq; ab origine auguria ſunt dicta q̃ſi ea Iuppiter manu ſua dare & augere ſit iuſſus. Is uero augurãdi mos latam in urbe Romana habuit prouinciã: ut augures tanto præficiendi ſacerdotio ex maioribus ꝑſtantioribuſq; urbis eligi conſueuerint. Vnde gloriatur in bruto marcus Cicero ſe a. Q. Hortenſio uiro clariſſimo in collegium augurũ fuiſſe cooptatum. &. Q. mutium ſcæuolam augurẽ uidemus inter primarios omnium ætatum uiros cõnumerari: quẽ in templo ueſtæ quo nihil in urbe Roma habitum eſt ſanctius aram ipſam amplexãtem ſyllæ carnifices interfecerũt. Cuius ſanguine ignis ille uirginũ cura perpetuus: pene fuit extinctus. Eratq; ſicut paulus Aemilius ſolitus fuit dicere ſumma eius ſacerdotii poteſtas: quod nec Senatus cogi: nec cõueniẽdi locũ poterat habere niſi quando & ubi augures præſcripſiſſent: locũ uero inaugurãdi oſtẽdimus fuiſſe in curia ueteri: ubi nũc ſancti Petri ad uincula eſt eccleſia: quã titulo cardinalatus: nũc obtinet uir ſũmus Nicolaus de cuſa: germania oriũdus: philoſophia theologiaq; egregie: & mathematicis eloquentiaq; eximie ornatus: licet aliqñ alibi inaugurarent. Nam Feſtus pompeius teſca uel teſqua dicit eſſe loca augurio deſignata: & poſtmuriũ eſſe põtificale pomeriũ ubi põtifices auſpicabant: artem uero inaugurãdi ab ipſis ſeruatã facile oſtẽdere poſſemus: niſi fomentũ addere uereremur quorundã ex noſtris inſanię q nimiũ auguriis credere uident. Vt muſtellæ occurſum beſtiolæ oĩum mũdiſſimæ:

Cicero deos ſuos dãnat

Cereris ſacra

Ceres Proſerpia celebratio Cereris & proſerpiæ

Termio ſacra fiebãt

Auguſtum

Auguria unde

Qu. Mutius ſcæuola augur interfectus

Sũma augurum poteſtas

Locus iaugurandi in curia ueteri

Teſca uel teſqua

Poſtmurium

& homini amicissimæ: ut corui crociatũ: noctuæ ac bubonis cãtũ territi expauescant
Melius Cicero qui Nonio optimam spem habere licere dicẽti q̃ septem aquile in ca-
stris põpeii essent captæ inquit rectæ moneres si aduersus picas nobis pugnandũ fo-
ret: & non insule consul ille qui pullarios nũciantes pullos non adicentes sacris pasci
nolle iussit illos ut biberent proiici in profluentem: & labieno in castris pompei diui
nationibus auguriisq̃ innixo dicenti: Pompeium superaturum: deridens respondit Cicero au-
Cicero. eos hac spe ductos castra nuper amisisse: sed omnium maxime grauiter & ue- guria deri-
re sensit doctissimus Varro: qui deos dixit otiosos & feriatos fore si sua consilia Cor- det
niculæ crederent. aut Coruo hominibus indicanda: & tamẽ ut leuitatem eoꝝ argua- Augurãdi mos
mus: qui se auiũ uolatui aut occentui committunt: augurandi particulam ex Varro Tẽplum
ne docebimus: augures cum se in supræmam curiæ ueteris partem recepissent: uestẽ Sinistra Dextra
induti sacerdotalem: lituum quæ uirga erat: manu tenentes eleuata: spacium in cœ- Antica Postica
lo ambitu quem prospicerent designabant. Idq̃ templum appellauere: q̃ tribus mo-
dis dicitur: a natura: ab auspicando: a similitudine in cœlo quia tuemur templum. id
quatuor modis sinistra ab oriente: dextra ab occasu: antica ad meridiem: postica ad se
ptentrionem. In terris dictum templum locus augurii intra fines qua oculi conspici
unt idem tuemur a quo templum. Et de lituo sic habet Liuius in primo. Numa pom-
pilius augurio creatus rex: inde ab augure: cui deinde honoris gratia publicum id sa-
cerdotium perpetuum fuit deductus in arcem: in lapide ad meridiem uersus cõsedit
Augur ad leuam eius capite uelato sedere cœpit: dextra manu baculum sine nodo ad
uncum tenens quem lituũ appellarunt regiones ab oriẽte ad occasum determinauit
dextras ad meridiem partes: leuas ad septentrionem. oculis enim intẽtissimis aues au
gurium facientes (nam aliquæ nullius erant augurii): sinistrorsum an dẽxtrorsum: & Lituus
canentes ne an tacitæ aduolarent diligenter obseruabant. bonum inde aut malum fu
turæ quam animo meditarentur rei ex eorum disciplina uel potius insipientia elicien
tes. Nec mouere debebit quẽquam quod multi scripserunt occentum soricis. Fabio Occẽtus
Maximo dictaturã abstulisse quum id potius augurum inuidia sit factum: dictaturã soricis
alteri cupientium demandari: aut quod Liuius in primo refert: si actius nauius quia
cotem nouacula discidit auguriis sacerdotioq̃ tantus honor accessit: ut nihil belli do
miq̃: postea in auspicato fieret consilia populi: exercitus uocati: summa rerum: ubi
aues non addixissent: dirimebantur. profecto enim id fuit quod Augustinus in ciui-
tate dei dixit scripsisse Porphirium: a demonibus fuisse diuinationes augurum: aru-
spicum: uatum: atq̃ somniorum: & miracula magorum. multa igitur de augurum di
sciplina & auguriis iterato dicturi ab eo incipiemus quod nostris omnibus ne hanc
extimescant uanitatem plurimũ prodesse debebit. Pliniũ scilicet scribere: in augurũ
disciplina fuisse: nulla auspicia pertinere ad eos qui ingredientes obseruare ea ne- Auspiciũ
glexerint: & ne in primario eiusmodi rerum uerbo erretur Nonius Marcellus docet. Auguriũ
Auspicium esse auium inspectionem. Augurium rerum omnium coniecturam. Li- Sacerdotũ duo gña
uius in decimo. Rogatio promulgata: ut quum quatuor augures: quattuor pontifi
ces tunc essent: placeret augeri sacerdotum numerum: & quattuor pontifices: quin-
q̃ sacerdotes de plebe omnes legerentur: inter augures enim constat imparem nume
rũ debere esse: uocatæ tribus: ingenti consensu accepta est rogatio. Ita octo põtificũ
nouẽ auguꝝ numerus factus &. xxyii. Liui. in locũ. M. marcelli. L. Aglius petus au-
gur creatus inauguratusq̃. Cice. in legibus Sacerdotũ genera duo esse dicit: unũ qd
p̃sit cerimoniis & sacris. Alteꝝ q̃ iterp̃tetᷣ fatidicoꝝ & uatũ effata icognitaq̃ quoꝝ cã

S.P.Q.R. asciuerit. Interpretes autem Iouis: opt. maximi publici augures signis: & auspiciis postea uidento: disciplinam tenento. sacerdotesque uineta uirgeta: & salicta publica auguranto: quique agent rem duelli quique populare auspiciũ praemonento: olli que obtemperanto: diuorumque iras prouidento: hisque parento: caelique fulgura regionib' ratis denotanto: urbemque & templa & agros liberata & effata habento. Quaeque augures iniusta: nephasta: uitiosa: dira: defixerint irrita infectaque sunto: quique nõ paruerit capitale esto. Quid uero maius si de iure quaerimus quam posse a summis imperiis a summis potestatibus comicia tollere: consilia uel instituta dimittere: uel habita repudiare: quid grauius quam rem susceptã dirimi: si unus augur aliter dixerit: quid magnificentius quam posse discernere ut magistratu se abdicet consules: quid religiosius quam cum populo: cũ plebe: agẽdi ius dare: aut nõ dare quid legẽ. si nõ iure rogata sit tollere: Iã uero pro multorum exemplorũ & nostra est plena res publica & omnia regna omnes populi: cunctaeque gentes: augurum praedictis multa incredibiliter uera cecidisse uiderũt. omnes magistratus auspicium iudiciumque habento: ex his quae senatus esto eius decreta rata sunto. omnibus magistratibus auspicia dãtur & iudicia: ut esset populi potestas ad quem prouocatur: auspicia ut multos inutiles conatus impedirent mora saepe. n. populi impetum iniustum auspiciis dii immortales represserunt. Auspicia seruanto auguriis parẽto. Est ãt boni auguris meminisse maximis. r. p. tẽporibus praesto eẽ debere: Iouique optimo maximo se consiliarium atque administrum datum. Et. M. Varro augur consul adest: tum quum exercitus imperatur: ac praeit quid eum dicere oporteat. Cicero philippicarum secundo: quod enim ipse me augurem a toto collegio expetitum. Cn. pompeius &. Q. hortensius neque enim licebat a pluribus nominari. Festus pompeius scribit quinque genera signorum obseruasse augures: ex coelo: ex auib' ex bipedibus: ex quadrupedibus: ex diris auspicium ab aspiciendis auibus dictum ẽ. Ex auibus ille appellabant' funebres quae in auguriis aliquid fieri prohibebãt. Oscinum augurium a cantu auium. oscines aues. auspicium ore facientes. Superuacanea dicebatur ab auguribus auis quae ex summo acumine uocem emisisset: dicta ita quod omnia supra uagat' aut canit. Puls potissimũ dabat' pullis in auspiciis: quia ex ea necesse erat aliqd decidere quod tripudiũ faceret idest terripauium pauire. n. ferire est bonum enim augurium esse putabant si pulli per quos auspicabãtur comedissent: praesertim si eis edentibus aliquid ab ore decidisset: sin aũt omnino non edissent arbitrabãtur periculum iminere. Plutarchus in problematibus. Metellus pontifex maximus prudens & ciuilis post sextilem mensem augustum uetuit auspicari: quod adultis & perfectis auibus auspicãdo anteque aestas aduenerit sit prudẽtiae. Autũno ãt aues parti inutiles sũt ptim morbidae ptim pulli imperfecti: & aliquae pp ãni tẽpus alio deuolãt: & idẽ: quam prius auspices nunc augures in captandis auguriis luminaria semper accensa etiam interdiu habere uoluerunt: ut scilicet an uentus esset intelligerent quo prohibente aues dubiae & perplexae uolant: nec aliquid certi cursus ostendere possunt: sed cum flamma cernitur recta & constans de auium quieto uolatu iudicant: & infra. In auguriis uulture plurimum utuntur: quia Romulo in condenda urbe. xii. apparuerunt uel quia ut Herodotus uultur nemini nocet animali quae nisi cadauera cõedit: nec aues mortuas attingit: & uultures omnes foeminae zephyro ut arbores impraegnantur. Vnde purior caeteris auibus. Item augures si ulcus haberent augurandi causa sedere prohibebantur: quia integros & sanos corpore & mẽte eos esse oportet qui sacra peragũt. Caeteris sacerdotib' simul ac ad iudiciũ ducti ac dãnati sunt aliũ substituũt. Augurẽ

Augurum potestas

Signa quinque quae augures obseruabãt
Auspiciũ
Aues funebres
Oscines
Auis superuacanea
Puls
Tripudiũ
Lũinaria accẽsa in auguriis captandis
Vultores femiae zephyro impregnant'

Auguriũ quod sacerdotio multat'

uero donec uita suppetat licet maximorum criminũ: cõuictũ sacerdotio nõ mulctãt:
quia nõ honoris nec magistratus: sed sciẽtia atq; artis cuiusdã: potius nomẽ ẽ augur:
quæ nõ potest auferri: sicut nec medico medicina ars nec musico cãtandi peritia. aliũ
uero nõ instituunt. q; sacerdotum numerũ ab initio cõstitutum merito tuentur. Ca-
duca auspicia dicunt cum aliquid ĩ templo excidit. Cliuia auspicia dicebant quæ ali-
quid fieri prohibebãt. Omnia enim difficilia cliuia. Vnde & cliui loca ardua. pede-
stria auspicia arbitrantur quæ dabant a uulpe: lupo: serpente: equo: cæterisq; anima-
libus quadrupedibus. piacularia auspicia arbitrabant quæ sacrificantibus tristia por
tendebant: cũ aut hostia ab ara effugisset: aut percussa mugitũ dedisset: aut in aliam
partem corporis quã oporteret cecidisset: pestifera auspitia esse dicebant cum cor in
extis aut caput in iecinore nõ fuisset. præpetes aues dicuntur quæ se ante auspicãtem
ferunt: nam præpetere dicebant anteire: & Plinius aues edocet auspiciis adhibẽdas.
cornices sunt inanspicatæ garulitatis. corui in auspiciis soli uidentur intellectũ habe
re significationem suaꝝ pessima eorum significatio cũ glutiunt uocem uelut strangu
lati: Bubo funebris & maxime abhorrens publicis præcipue auspiciis: deserta incolit
itaq; in urbibus aut omnino in luce uisus dirum ostentũ est. priuatoꝝ domibus insi-
dere scio non fuisse feralẽ. capitolii cellam intrauit propter quod urbs lustrata Anser
peruigil capitoliũ seruauit a Gallis. galline nigræ digitis imparibus ad rem diuinam
idoneæ. Est iter anes ardeolaꝝ genus qđ leucos uocãt. altero oculo carere tradũt op
timi augurii cum ad austrum uolant: solui. n. pericula metusq; nigidius ait. Galli gal-
linacei hoꝝ sunt tripudia solistia. hi magistrat⁹ nr̃os quotidie regũt domosq; ipsi suas
claudunt ac reserant. hi fasces Romanos pellunt aut retinẽt: iubẽt acies ac prohibẽt.
uictoriarum toto orbe partarum auspices: hi maxime terrarũ imperio imperitant. Si
milem uero huic uerborũ leuitatẽ prior Plinio Liuius in quinto dixit. auspiciis hãc
urbem conditam esse. auspiciis bello ac pace: domi: militiæ: omnia gẽri qs est q igno
ret? Quid enim est si pulli nõ pascent? si ex cauis tardius exierit? si hoc cecinerit auis
parua sunt hæc sed parua ista non contemnendo maiores nostri maximam rem hanc
fecerunt. Et nono libro. L. papirius dictator á pullario monitus ad auspicium repetẽ
dum Romam profectus. Item decimo. papirius cursor consul pularium in auspiciũ ĩ
mittit: & cum pulli non pascerentur pullarius auspicia mentiri ausus: tripudium soli
stinum consuli nunciauit. locatus in prima acie qui mentitus fuerat interfectus est.
consul dii in prælio sunt inquit. habet pœnam noxium caput ante consulem. hoc di-
cente consule. Coruns clara uoce occinuit. Vnde & ipse Cicero oratione in Catilinã
tertia hanc fatuitatum disciplinam laudibus effert. Aruspices ex hetruria iidem iusse
runt simulacrum Iouis facere maximum: & in excelsum contra atq; fuerat ad orientẽ
collocare ac se sperare dixerunt: si illud signum quod uidetis solis ortum: & forum cu
riamque conspiceret: fore ut ea consilia quæ clam essent patefierent. Et de auspicum
responsis idem Cicero. Quanta maiorum nostrorum fuerit sapientia perspicere pos-
sunt qui statas solemnesq; cerimonias pontificum rerum bene gerendarum auctori-
tate augurum fatorum: ueteri predicatione Apollinis: uatum: libris: & portento-
rum explanationis hetruscorum disciplina contineri putarunt. Vnde Ciceronis sen-
tẽtiam secuti sunt posteri quod Flauius uopiscus in Aureliani principis rebus gestis
sic ostendit Die tertia iduum Ianuarii fuluius Sabinus p̃tor urbanus dixit. Referius
ad uos. p. c. põtificũ suggestionẽ & Aureliãi principis litteras: qbus iubet ut inspiciã
tur fatales libri qbus spes belli terminãdi sacrato deoꝝ animo cõtinetur. Scitis enim

Caduca auspicia
Cliuia auspicia
Pedestra auspicia
Piacularia auspicia
Pestifera auspicia
Prepetes aues
Prepetere
Cornices
Corui
Bubo
Gallinæ nigræ
Ardeole
Galli gallinacei
Aruspices ex hetruria
Fatales libri

ipsi quotienscunq; grauior extitit aliquis motus: eos semp inspectos: neq; prius mala publice esse finita q̃ ex hiis sacrificio2 processit auctoritas. Tūc surrexit primæ sententiæ Vlpius silanus: atq; ita locutus est. Sero nimis de re.pu. Pontifices retulerūt: q puri q mundi: q sancti: q uestitu animisq; sanctis sunt. Cōmodi templum ascendite: subsellia laureata consternite. Veteranis manibus libros euoluite. Varia.r.pu. quæ sunt eterna perquirite: patrimis matrimisq; pueris carmē idicitæ. Nos sumptū sacris: nos apparatū sacrificiis: nos aris tumultuarias indicemus hostias hęc interrogati plęriq; senatores sentētias dixerunt. Itum est deinde ad tēplum: īspecti libri: proditi uersus lustrata urbs: cantata carmina: amburbiū celebratum: amburbialia promissa atq; ita solēnitas quo iubebatᷓ modo expleta est. litteræ autē quas supra Flauius Aurelianum scripsisse dicit: fuerūt hæ: Aurelianus augustus Senatui amplissimo salutē. Miror uos.p.c. tādiu de apiendis libris sybillinis dubitasse: proinde quasi in christianorū ecclesia nō in templo deo2 omnium tractetis. Agite igiť: & castimonia pontificū cerimoniisq; solemnibus iuuate principē necessitate publica laborantem. inspicianť libri: quæ facienda sunt celebrentur profuit tamē multis in rebus Romanū hunc prīcipem religionis cultum seruantē deos timuisse. Nam cū uerus apolonius thianeus philosophus ipsi Aureliano desolationem thianæ meditanti sic dixisset. Aureliane si uis uincere nihil est quod de ciuium meo2 nece cogites. Aureliane si uis imperare a cruore innocētum abstine. Aureliane clementer te ages si uis uincere. urbem ille liquit intactam. Sed iam aliquos particulares uideamus effectus: quos ab auguriis ꝓuenisse dixerūt. Plinius siculo bello ambulante in littore augusto. piscis e mari ad pedes eius exiliit: quo argumento uates respondere. Neptunum patrem adoptantem eū sibi Sextum pōpeium repudiasse. Et infra picus martius in capite prætoris Vrbani lucii tulonis in foro iura pro tribunali ferentis sedit ita placide: ut manu prahēderetur. Respondete uates. Exitiū imperio portēdi si occideretur: at si dimitteretur prętori dimissa est: & prætor breui mortuus prodigiū impleuit. gallinam cum lauri ramusculo cecidisse in sinū Liuiæ drusillæ: quæ fuit imperatrix. & hucusq; seruatum: ut ex ea lauto imperatores fuerint laureati: fuerunt quoq; minores auguribus subditi sacerdotes. Exticipes: quos ab inspiciēdis extis dixerunt: omentis enim extisq; & fibris animaliū sua inspectis disciplina: futura hominibus prædicebant eosq; sic descripsisse Virgiliū supra ostendimus: pecorumq; reclusis pectoribus inhians spirātia consulit exta: cuius insaniæ ab historicis poetisq; infinita summi possent exempla: ex qbus nōnulla ponemus. Syllæ cuius tempora sicut inquit Augustinus talia fuerūt: ut superiora quo2 uindex esse uidebatᷓ illi⁹ cōparationē quærerenť. Cū primū ad urbē cōtra mariū castra mouisset adeo læta exta imolanti fuisse scribit Liuius: ut custodiri se postumius aruspex uoluerit capitis supplicium subiturus: nisi ea quæ in aīo Sylla haberet diis iuuātibus impleuisset. & Suetonius de Cęsare dixit cū somniasset se matri stuprum intulisse coniectores eū ad amplissimam spem incitauisse: sed & Cornelius Tacitus de Vespasiano scribit. Iudeam inter syriāq; carmelus est: ita montem uocāt: sacrificāti in eo Vespasiano cū spes occultas animo uersaret: basilidis sacerdos īspectis extis qequid est inqt Vespasiane q̃ paras siue domū extruere: siue prolatare agros: siue ampliare seruitia: datur tibi magna sedes īgentis termini: quod ad īperiū euectus īpleuit sed unica. M. V. quā ꝑmisimus respōdeat snīa. non solū otiosos sed sordidissimos fuisse deos si ī iecco2 & uisce2 sterqlinio sua occuluerūt cōsilia hoībus ab īsani sacerdotib⁹ manifestāda: ut optabilius fuerit ualuisse apud maiores Cice.ꝑ.A. cluētio

Litare aureliani imperatoris

Apollōius Thianeus

Piscis e mari ad pedes augusti exiliuit

Picus martius

Gallia cū lauri ramusculo i sinū liuiæ decidit

Extipices

Læta exta Sillę castra ad urbē cōtra mariū mouenti

Carmelus

M. Var. in deos cōtumeliosa sētentia

sentētia pietate & religione & iustis præcibus: deorū mentes: nō contaminata super stitione: neq; ad scælus perficiendū cæsis hostiis posse placari. Vbi enim fuisse deos alibi: q̄ in stercore existimabimus: qñ ea acciderunt: quæ Plinius enumerat: iis qui quæsiuerunt ostensa. M. enim marcello cum periit ab Anibale caput iecoris defuit. defuit & . G. Mario cū imolaret uticæ. Item. C. pricipi kalendis Ianuariis cum iniret consulatum quo anno interfectus est. Claudioq; successori eius: quo mense interē ptus est ueneno Pyrrho regi quo die periit: præcisa hostiarum capita sed & præben dis quoq; lætis & prosperis dii in stercore iacuerunt. diuo namq; augusto spoleti sa crificanti primo potestatis suæ die: uictimarū iecin ora replicata intrinsecus ab una fi bra reperta sunt: responsumq; duplicaturum intra annum imperium Gemina item diuo Augusto apparuere iecinora: quo die apud Actium uicit. Sed & magici fuerūt & mathematici: quos accuratissime Cicero & Plinius impugnant: quibus & Liuius consentire uidetur. cum regem Tullum quia Iouem mala religione sollicitabat: ful mine cum tota domo flagrasse dicit. Et Augustinus in ciuitate dei dicit aduersus ma gicas artes Romanorum esse leges præsertim duodecim tabulaꝝ. Et asclepiadē im primis dicit Plinius adimere magicæ uanitates: ut abrogaret hærbis fidem: eumq; ꝓ bare bonis argumētis dicit si magia fuisset uera potuisse Romanos contra Cimbros & Theutonas: contra Aphros: contra Gallos: & cæteros prouidisse: si hærbarum ar te magica fames tolleretur: & portæ urbiū seruarentur. Et Helius spartianus de Di dio iuliano imperatore scribit fuisse illi eam amentiam: ut per magos pleraq; faceret: quibus putaret odium populi deliniri: quasdam enim non conuenientes romanis sa cris hostias imolauerūt: carmina ꝓphana cantauerunt: & ea quæ dicunt ad speculū fieri in quo puer præligatis oculis incantato uertice qua respicere dicitur. Mathema ticos uero Suetonius asserit a Tyberio imperatore expulsos fuisse sed depræcantib⁹ & se artem deserturos promittentibus ueniam dedisse. Cornelius autem tacitus ma thematicos dicit genus hominum potentibus infidum sperantibus fallax: quod in ci uitate Romana & uetitum semper & retentum fuit: quos postea Vitellium impera torem asserit expullisse. Sed & alios habuerunt prisci sacrificulorum præstigiorū: & præcationum ac uariarum obseruationum mores: a quibus partim in urbe Roma ue titis: partim a supstitiosis in usu habitis: plurimæ oriebanť insaniæ. Liuius. xxii. inte rim ex fatalibus libris sacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ gallus & galli na: græcus & græca in foro boario sub terrā demissi sunt uiui: & item infra. Liu. xxv. Tāta religio & ea maxima ex parte externa ciuitatē incessit: ut hoīes aut dii alii uide rentur effecti: nec iam in secreto modo: sed in publico ēt ac foro capitolioq; mulierū turba erat: nec sacrificantiū nec præcantiū deos more patrio. Sacrificuli ac uates cœ perāt hoīum mentes: quorum numerum auxit rustica plebs ex incultis diutino bel lo infestisq; agris egestate & metu in urbē compulsa: & quæstus ex alieno errore faci lis: quē uelut ex concesse artis usu exercebāt. M. æmilius prætor edixit: ut quicūq; li bros uaticinios prædicationisue: aut artis sacrificādi haberet: eos libros oēs litteras q; ad se ferret. Maiorēq; in predictis auctoritatē habuit precatio: cui faciēdæ scriptor (sicut scribit Plinius) præibat aliqs: & alius adhibebať custos ne erraretur in uerbis aliis itē ꝓponebať qui linguis faueri a circūstantibus iuberet: quemadmodum apud nos seruatur cum sacram lecturus in ecclesia lectionem alta dicit uoce: iube domine benedicere: cui boni hominis fit responsio: ut digna in eius corde & labiis sacrorum dogmatum sit enunciatio: dicebant enim gentiles: fauere linguis omnes: Et tu

Snia de diis placādis

Tulli regis mors

Aduersus artes magicas

Mathematici a tiberio expulsi

Precatio

Fauete linguis oēs

Tibicen cane ne aliud interea exaudiatur: uestalem itaq; præcationem fuisse asserit.
Obserua Plinius qua aquam illa cribro attulit. Et parietes ab incẽdiis præcatiõibus fuisse cir
tio cunscriptos: & uestales creditum mancipia fugitiua nondum urbẽ egressã retinuis-
ad comitia se in loco præcationibus. Vnde & traditum morem dicit primũ anni diem lætis præ-
lẽ morbũ cationibus inuicem faustum ominari: obseruationes cum fuerint propemodum infi
sanguis gla nitæ: nonnullas ponemus. Sãguinem gladiatorum ex uulnere morientium bibebãt
diatoꝝ bi ut procul a comiciali essent: quod tamẽ scribit Plinius cum spectaretur: aut fieret in
bebat cæ harena horrorem attulisse. Et obseruatio illa erat qua Augustum scribit Suetonius
sarum adeo tonitrua & fulgura expauisse: ut semper & ubiq; pellem uituli marini circunfer-
Pellis uitu ret pro remedio: & qua cæsar post unũ ancipitem uehiculi casum semp domũ egredi-
li marini ens carmine ter repetito securitatẽ itinerum nuncupabatur: sicut nos domus limitẽ
transgressuri signaculo crucis præmissio diuinam ab aduersis tuitiõem imprecamur:
publica ob publicaq; illa fuit obseruatio cum in oppugnationibus ante omnia euocabãtur a Ro
seruatio manis sacerdotibus dii: sub quorum tutela urbs aut oppidum id erat: promittebant
Tutelaris ꝙ illi uel illis diis eundẽ aut ampliorẽ locum Romæ alibiq;. ideoq; Romæ deus tute
deus laris ignorabatur: ne posset ab hoste aliquo euocari publica ẽt obseruatio illa erat de
q̃ Cicero in Vatinium. Ioue fulgurante cũ populo agi nefas eẽ. & laurum in sinu Io
uis poni quotiens læticiam nouam uictoria attulerit. in prophanis usibus pollui lau
rum & oleam fas non esse: & ne propiciandis quidem numinibus accendi ex his alta-
Aliæ obser re: aramue debere. Et Plutarchus in problematibus scribit: cũ I cæteris Dianæ tẽplis
uationes ceruorum cornua affigere mos esset in ea tantũmodo quæ erat in auentio boum affi
xa fuisse: quod Antonius horatius in sabinis bouem insigni specie & magnitudĩe na
tam a diuino quodam monitus siquis imolasset: totius italiæ imperio eius ciuitatem
cornua cer potituram. Cornelius sacerdos eo ad tyberim lauandi specie iusso imolauerit: & Ro
uoꝝ in dia mæ imperiũ italiæ peperit. Et præstigia dãnans Suetonius de Vespasiano dicit. Nũ-
næ tẽplis ciata fuisse ex urbe præstigia. Neronẽ diebus ultimis monitum per quietem ut tẽsam
Iouis optimi ex sacrario in domum & in circum deduceret: quorum etiam præstigio-
rum iudeos scribit pœnas dedisse: cum in oriente percrebuisset: uetus & cõstans opi-
nio esset in fatis: ut eo tempore iudeæ præfecti rerũ potirentur. Iudeiq; id ad se trahẽ
Præstigia tes rebellarunt: & urbe amissa ad exterminium sunt adducti: quorum tamẽ præstigio
Iosephus rum aliquid certioris euentus habuisse est uisus Iosephus nobilis iudeus: qui cum ue
iudeus spasiani iussu conĩceretur in uincula constantissime asseuerauit: fore ut ab eodẽ ab
solueretur. Verum iam imperatore: quod & postea factum fuit. Quod autem supra
Cicero in legum libris: diuorum iras prouidento: hisq; parento dixit ad prodigia spe
ctat de quibus eodem libro: prodigia & portentia ad hetruscos & aruspices si senatus
iussit deferunto: hetruriæq; principes disciplinam discunto: quibus diuis decreuerĩt
procuranto: iisdemq; fulgura & ostenta pianto. prodigia autem nonius Marcellus di
cta uult ꝙ porro sint adigenda: & infra prodigia semper esse pessima. ꝙ deorum sint
iræ uel minæ. Liuius. yiii. M. Rutilio tertium & Manlio torquato tertium coss. pro-
Prodigia digium lapidibus pluit: & libro. xxii. ꝙ autem in piceno lapidibus pluisset nouendia
le sacrum editum est urbs lustrata: hostiæ maiores quibus edictum est diis donum ex
auro pondo. xl. ad lauinum Iouem portatum: & signum æneum auratum Iunoni in
auentino: lectisternium ceræ & Romæ a iuuenture. Supplicatum fortunæ in algido
& inde Romæ omnibus diis: & igenio maiores hostiæ. Atilius seranus prætor uota
suscipere iussus: si in decem annos. r. p. eodẽ stetisset statu: & infra Liui. xxiii. ꝓdigia

eo āno multa nunciata ſunt quoq; magis credebāt ſimplices ac religioſi homines eo Oſtentum
plura nūciabantur. Et.xxiiii. uerum ex ingenio fateri coactus ſic habet prodigia pro
curarunt quæ nunciata erant & alia ludibria oculorum auriūq; credita ꝓ ueris oſtē-
taq; proximo loco Romanis fuerūt: quæ Vlpianus de uerborum ſignificatiōe dicit Phātaſma
labeonem diffiniſſe: cum cōtra naturam alicuius rei genitum factūue eſt aliqd duo
q; eorū genera eē cum quis cōtra naturam naſcitur tribus manibus aut pedibus ho-
mo alterum cum quid prodigioſum uidetur: quæ græci phātaſmata dicunt. Plinius
ſubſedit ī cumano arbor: graui oſtento: paulo ante Pompeii magni bella ciuilia pau
cis ramis eius eminentibus. Oſtentumq; eſt: cum arbores in capitibus ſtatuarū uel
in atriis enaſcunt: uel in arboribus ip ſis alienis. In capitolio bello perſei enata pal- Monſtrū
ma uictoriam triumphoſq; portendit quæ tempeſtatibus proſtrata. eodemq; loco fi- Prodigiū Portentū
cus enata eſt in meſſale &. G. caſſii cenſorum luſtro: a quo tempore pudicitiam pro- Tētæ
ſtratam Piſo grauis auctor ē. Mōſtra ſubſequuntur: Nonius dicit deorum monita eſ deæ
ſe. Et feſtus monſtrum dictum uelut moneſtrum ꝙ moneat aliquid futurum: prodi- Duo genera ſortium
gium uelut prædictum ꝙ prædicat: portentum ꝙ portendat: Oſtenſum eſt ꝙ oſten- Virgilia-
dit. Tenitas eſſe inquit feſtus deas ſortium dictas: ꝙ tenendi habeāt poteſtatem. Vi- næ ſortes
demuſq; bina fuiſſe ſortium genera. Vnum quas ſortes uirgilianas appellauere cum
aperto Virgilii codice deſtinati in ordine & numero uerſus q ſorte occurriſſent: ī au
gurium accipiebātur: De quo Helius ſpartianus in Adriani uita. Quoquidem tem-
pore cū ſolicitus de īperatoris erga ſe iudicio uirgilianas conſuleret ſortes: ī hos inci
dit uerſus. Quis ꝓcul ille autē ramis inſignis oliuæ Sacra ferens: noſco crines inca- Sortis genus ātiquiſſimum
naq; mēta: Romani regis primam q legibus urbē. Fūdabit: curibus paruis & paupe-
re terra. Alterum fuit ſortium genus uetuſtiſſimum a ſacerdotibus confictum reſpō
ſiſq; oraculoꝝ adſimile: quod inſcripta foliis arborum tabelliſq; diuerſorum euētuū
eulogia: ad deorum puluinaria erant a ſacerdotibus ita diſpoſita: ut cum illi aut orati
uoluiſſent aut ſponte conſtituiſſent: certo decuſſa artificio: in id ſpei aut timoris po-
pulos & principes uiros inducerent: quod ſibi conducibile aut delectabile exiſtima-
rent. hinc illud eſt apud Liuium libro.xxii. prodigii a ſacerdotibus procurandi loco
habitum: ſortes attenuatas ideſt ſponte ſua in altare tanq̄ e cælo delapſas: unamq; ex
cidiſſe ita ſcriptam Mauros cælum ſuum cōcutit. Cernere autē ex Liuio quales adhi-
bitæ fuerunt procurationes: ex quibus omni ſacerdotio maxima acceſſit delectatio: Procurationes
& utilitas iucūdiſſimū eſt. Decēbri enim mēſe q̄rēdis uoluptatibus ſūmæ idoneo hu
ius ꝓcurādæ ſortis gratia: ad ædē Saturni romæ imolatū eſt: lectiſterniūq; imperatū
& eum lectum ſenatores ſtrauerūt: & conuiuiū fuit publicū: ac per urbem ſaturnalia
die ac nocte clamata. populuſq; eū diem feſtum perpetuum habere ac ſeruare iuſſus.
Vota quoq; priſci impetrandis a deo cōcupitis emiſere quæ ut implerent conſtantiſ- Vota
ſime ſunt adnixi. Liuius in Tulli regis rebus geſtis: In retrepida duodecim uouit ſa-
lios: phanaq; pallori & pauori: & libro quinto dictator. M. furius camillus ueheios ca
pturus decimam Ioui pythio uouit & Iunoni hoſpitium promiſit. & Hannibalē Li-
uius bellum meditantem romanum: facit ſecundis ſe uotis obligaſſe. Qua de re plu
ra dicere omittemus quia apud priſcos pariter & apud noſtros: & pari forma ē acta.
Multa ſuperius a nobis ſunt oſtenſa per quæ priſci futura ſcire: prouidere & auertere
conabantur: unum hoc loco libet oſtendere ꝑ qd̄ certiora: & oculis ſubiecta: ſacrorū Vallis Egeriæ
auxilio occultari poſſe credebāt: Ad uallē egeriæ quā fuiſſe tenem⁹ ad ſextū decimū
ab urbe lapidem. ubi cinthianum eſt ſummi uiri Proſperi cardinalis columnæ oppi-

Fortūa uirilis Virgines nudæ inſpiciebanſ a ſacerdote — dum: lacus illi ſubiectus ſicut ſemper alias nunc nemorenſis eſt dictus: quo in loco templum erat fortunæ uirilis. Eius ſacerdotem uirgines q̄ primum uiripotentes eſſe inciperent: a parentibus ductæ adibant. Iſq; eas oīno nudatas undiq; īſpiciens: uicia corporis apparētia indicabat. Et admonitæ uirgines cū fortunæ thura imolaſſent ui cum illud maritum qui contingebat perpetuo celari impetraſſet tenebant.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE SECVNDVS LIBER INCIPIT.

ONFECTAS Iam & ſub religionis uelamine a priſcis gētilibus ad luxum: faſtum: opeſq; quærendas uario excogitatas modo artes: pontificum ſcilicet flaminumq;: & ſacerdotum inſtitutiōes primum poſt cætera quæ religionis fuere ſecundo hoc uolumine oſtendemus. Pōtifex maximus Pōtificū a duo genera — Pontifices Varro de līgua latina ſcribit dictos eſſe a ponte ſublitio: quem ſæpe fecerūt. additq; Feſtus maximū eē dictū pōtificē q; maxima℞ rerū: q̄ ad ſacra & religionē ptinēt iudex ſit uindexq; cōtumaciæ priuato℞ magiſtratuū. pōtifices uero alii duo℞ fuerūt generū ex patriciis maiores. & miores ex plæbe. Quātæ āt dignitatis fuerit pontifex maxīus Liuius libr. xlyii. oñdit q; Gn. Cornelio ptori mulcta indicta ē: qa cū. M. æmilio lepido pōtifice maxīo iniurioſe cōtenderat: ſacro℞. n. q̄ magſtatuū ius potētius fuit. Eadēq; pōtificis maximi dignitas ab eius mō creandi apparet. Li. n. xxy. ſcribit comitia pōtifici maxīo creādo ſunt habita. Res ingēti certamine acta. creatus eſt Licinius craſſus qui ædilitatē curulē petiturus erat: ante hunc intra. cxx. annos nemo. præter. p. corneliū pōtifex maxīus creatus fuerat: q ſella curruli non ſediſſet. Cicero autem oratione in legē agrariam ruli ſecunda dicit. comitiis pontificum nō niſi decem: & ſeptem tribus fuiſſe uocatas. Et Suetonius trāquillus de. C. cæſare pontificatum maximum petiit: non ſine profuſiſſima largitionę in qua reputans magnitudinem æris alieni cum mane ad comitia deſcenderet p̄dixiſſe matri oſculanti fertur domum ſe niſi pontificem non reuerſurum A tq; ita potentiſſimos duos competitores: multumq; ætate & dignitate antecedētes ſuperauit: ut plura ipſe in eorum tribubus ſuffragia q̄ uterq; in omnibus tulerit. Vnicum tamen uideo Romanorum imperatorem non ad luxum & faſtum: ſed ad clæmentiæ & pietatis inſtrumentum quæſiuiſſe pontificatum: Suetonius enim ſcribit: Titum ueſpaſianum qui iure optimo appellatus eſt deliciæ humani generis: pontificatum maximū ideo ſe profeſſum accipere: ut puras ſeruaret manus. fidemq; præſtitiſſe: quod nunq̄ poſt hac auctor fuerit cuiuſq̄ necis nec cōſcius: quamuis interdū ulciſcendi cauſa nō deeſſet: qua in re intelligi poteſt primas fuiſſe pontificis maximi partes: manus ab effuſione humani ſanguinis continere: quo poſthabito reſpectu: alii omnes Romani imperatores uoluerunt pontificatu maximo exornari. Flamines Varro dicit dictos: q; caput uinctum habēt filo: & cognomen accipiunt ab eo deo cui ſacra faciunt: ſed

Flamen — partim ſunt aperta ut Martialis uolcanalis. obſcuriora partim ut dialis a Ioue: furia-

Flamines a pōtifice creabātur — lis a furida cuius in faſtis feriæ erant furinales. Et Liuius dicit. Numa pompilius flaminem Ioui aſſiduum ſacerdotem creauit: inſigniq; eū ueſte & curuli regia ſella adornauit: huic duos flamines adiecit. Marti unum: Alterum quirino: q; autē flamines etiam a pontifice maximo crearentur. Liuius xxyi. oſtendit. C. flaminius flamen captus

ptus a.p. Licinio pontifice maximo ut animum eius cura sacrorum & cerimoniarum
cœpit: ita repente exuit antiquos mores: ut nemo in tota iuuentute patrum primori-
bus probatior haberet. Creatos etiam fuisse flamines a dictatore urbium: & opido-
rum ostendit. Cicero in miloniana oratione. Milo lanuuium ex quo erat municipio. Flamies
& ubi tum dictator profectus est ad flaminem prodendum: item infra: interim cum xy.
sciret Clodius iter solemne: legitimum: necessarium milōi esse lanuuium ad flaminē Flamē po-
prodēdum q erat dictator lanuuii milo. Maximum flaminem fuisse dialem iter. xy. monalis
flamines dicit Festus: & cum cæteri discrimina maiestatis suæ haberent pro minimo Pomona
habitum pomonalem: q Pomona dea leuissimo fructu agrorum pomis præsideret. dea
Et flamini diali annulum quidem gerere non licebat solidum: aut aliquem in se ha- Nefas fla-
bere nodū & flamini iurare diali fas non erat: quod parua in re ei fidem non habere mini Diali
absurdum esset: cui diuina summa credita essent flamenq dialis cum flaminicam ha- annulum
beret uxorē ea mortua sacerdotio se abdicabat. quia cum uno & eodem tēpore uxor gestare
cum eo sacraretur multa essent ī sacris quæ illa mortua agi nequirent: & statim alte-
ram superducere cum difficile tum iniquum atq impium uidebatur. Palatualem fla- Palatualis
minem ad sacrificandum ei deæ constitutum fuisse: in cuius tutela palatium esse pu- flamen
tabatur Festus asserit. cum Plutarchus in problematibus affirmet. Iouis sacerdoti
quem flaminem dialem uocauere farinam frumentumue tangere non licuisse: quia
frumentum res corrupta ac pene putrida. farina ex frumento contrita: & nondum in
panem redacta res sit imperfecta. Hederam flamē dialis si attigisset piaculum ei erat:
nec iter facere poterat ubi umbracula ab ea arbore desuper imminerent: quia arbor
sterilis: & hominibus omnino inutilis: quæ propter fragilitatem semper alteri inhæ-
ret: solaq uiriditate & umbra delectat. Vnde non temere in domibus nasci prohibe-
tur. De pontificum flaminumque uerbo & officio satis multa sunt dicta: sacerdotes. sacerdotes
Varro inquit uniuersos a sacris dictos esse: Fuerunt enim pontifices: flamines: & cæ- unde
teri omnes rebus præfecti sacris appellati pariter sacerdotes: per ea quæ autem Cice-
ro oratione i legem agrariam rulli secunda habet uidemus: & si pontifices populi suf- Pontificū
fragiis: flamines uero a populo uel a principe uel dictatore uel pontificibus creaban- & flaminū
tur: neutros tamē potuisse sacerdotium ita populi suffragiis habere: quin ipsos opor- cooptatio
tuerit a collegio pōtificum cooptari. Comitiis pontificum non nisi. xyii. tribus uoca- Comitia
bantur: atq hoc idem de sacerdotiis: Gn. Domitius tr. pl. uir clarissimus tulit: q po- pōtificum
pulus per religionem: sacerdotia mandare non poterat: ut minor pars populi uocare- Lex Gn.
tur: Ab ea parte qui esset factus: is a collegio cooptabatur. Vnde tractus mos apud Domitii
nos uidetur: eos qui a principibus siue populo & aliquo collegio ad dignitates eligū- de sacer-
tur: oportere nihilominus a Romano pontifice & eius collegio cardinalium confir- dotiis
mari. collegium uero quid fuerit appellatum in oratione de aruspicum responsis idē Collegiū
Cicero sic ostendit. At uero domum meam. p. Lentulus consul. ponti. maximus. L. quid
Lentulus flamē. Martialis. L. claudius rex sacrorum. sexto. cæsar flamē quirinalis. L.
cornelius. Qu. albinouanus. Q. terentius pontifices minores: omnes liberauerunt
sicq ex quinq sacerdotiis maioribus collegium constabat. Ad quam ut uidetur imi-
tationem collegium Romanæ ecclesiæ cardinalium ex tribus maioribus sacerdotiis
est confectum. Episcopis uidelicet septem urbi Romæ propiquioribus presbyteris-
que parrochias urbis principales: & diaconibus parrochias: Item alias minores ad-
ministrare solitis: sed unum præterire hoc loco uolumus: a quo omnis gentiliū Ro-
manorum religio causam uidetur originemq habuisse. sacerdotes ipsos utriusque se-

Sacerdotū prouentus

xus a maximo ad minimum sacerdotia habuisse quorum prouentus erant tanti & ta les: q ex illis nedum rem sustentabant familiarem sed fomenta inde ad fastum eis luxūq prouenie bant. cum tamen sacerdotes ipsi uxorem filiosq & familias ex sacerdotio æquæ ac patrimonio alentes: publicis omnibus præter admodum pauca muneribus fungerentur. Et militiæ ac mercaturæ aut opificio pro ut cuique contigerat libe batq uacarent: eaq sacerdotia fuerunt qualia nos christiani propriore uocabulo beneficia appellamus. Sacerdotiorum autem sicut & beneficiorum duo fuisse genera uidemus: unum q sacris esset addictum locis: quæ rei. pu. aut principum: aut pontificum collegii collationis essent alterum q ædis aut sacelli iuris esset a patrefamilias ea ratione erecti dedicatiq ut & sacrorum cura & fructuum ipsius sacerdotii perceptio ad solam gentem familiamq suam perpetuis successionibus deuolueretur: quæ sacerdotia priscis gentilitia beneficia a nostris iuris patronatus appellata sunt. Liuius nono: gēs potitia cuius ad aram Herculis familiare sacerdotium erat. Et Cicero legum primo de sacris: hæc sit una sententia ut conseruentur semper & deinceps familiis pdantur & perpetua sint sacra ut ne patrisfamilias morte sacrorum memoria occideret ut esset ea adiūcta ad quos eiusdem morte pecunia uenerit: & Cicero de aruspicum responsis. Multi sunt etiam in hoc ordine qui sacrificia gentilitia illo ipo i sacello: statuto anniuersali factitarunt. Et Cornelius tacitus de Othone. At recens ab exilio reuersos adolescentes auitis & paternis sacerdotiis in solatium reposuit idemq tacitus de Vitellio. extructis in campo martio aris: inferias Neroni incessit: cæsæ: publice uictimæ coronatæq facem augustalem subdere quod sacerdotium ut Romulus Tatio regi: ita Cæsar tiberius Iuliæ genti sacrauit. primi generis sacerdotiorum publice institutorum quincuplex fuit prouentus: sacra enim construentes fundantesq loca uarias fundorum possessiones stipendiaque adiungebant a quibus sacerdotum alimonia proueniret: Vnde Liuius Numam pompilium facit cum flamines & uestales istituissent: de quibus supra est dictum stipendia eis de publico statuisse: quodquidem alios omnes sacrorum fundatores locorum imitatos fuisse nullus addubitabit. Alioquin magni & amplissimi ciues Romani nunq̄ aut sacerdotia cumulare studiuissent aut pro ipsis sacerdotiis tantopere contendissent. Et Liuius trigesimo cum Fabium maximum filium in locum patris mortui pontificem creatum dixisset: duo ipsum sacerdotia habuisse addit. De Cæsare autem Suetoniū dicere uidemus anno. xyii. ætatis: flamen dialis designatus a. L. sylla sacerdotio mulctatus. Sylla enim qui animos Cæsaris & eloquentiam suspitioni maximæ duceret: haberique oportere palam pdicaret: neruos illi adimere in sacerdotii mulcta perrexit: a quibus fomenta potētiæ: & amplitudinis accepisset: Stipes secunda prouentus sacerdotiorum pars dicta erat qd nostri oblationes elemosinasque appellant. De hisque Cicero legum primo præter ideæ matris familias: eosq iustis diebus: ne quis stipem cogito: quod autem Cicero familias dicit aliud a prædictis tribus generibus: pontificum: flaminum & sacerdotorū singulorum dei alicuius cultui dedicatorum: genus indicat: quod procedente tēpore multiplicatum est. Multi enim utriusq sexus in eadem familiam ad alicuius dei cultum conuenientes ex unis eisdemq sacerdotiis ac stipum & legatorum redditibus conuiuebant. uariisque uocabulis & cognominibus celebantur. Cicero pro A. cluētio habito. Martiales quidam latini appellabantur ministri publici Martis. atque ei deo ueteribus institutis religionibusq latinarum consecrati: quorum cum satis magnus numerus esset cumque item in Sicilia permulti Venerei sint. Helius spartiāus

Sacerdotiorū duo genera

Gentilia sacerdotia

Quincuplex sacerdotiorum prouentus

Stipes

Martiales latini

ſcribit. Adriano imperatori in numerum deorum relato flamines: & ſodales ſenatū
conſtituiſſe. Et Suetonius de Galba ob res in Aphrica geſtas & in Germania orna-
menta triumphalia accepit & ſacerdotium triplex inter .xv. uiros ſodales inter augu-
ſtales cooptatus. Helius ſpartianus clipeum Adriano magnificentiſſimum poſuit &
ſacerdotes inſtituit. puellas alimentarias in honorem Fauſtinæ fauſtianas conſtituit
Meruit flamines & circenſes: templum & ſodales antonianos Fauſtinæ uxori in radi- Fauſtiniane puellæ
cibus tauri montis nouas puellas fauſtinianas inſtituit. Dati ſodales & ſatellites fla-
mines ipſi mortuo. Sodales autē fuerūt q̄les noſtri appellāt ſocietates ſeculariū ſatte
lites quales multos per orbem habemus ſanctæ Mariæ teutonicorum in germania: Sodales
& ſancti Iacobi de ſpata in Hiſpania. flamines noti ſunt: & infra Cicero ſtipem ſuſtu- Satellites
limus: niſi eam quam apud paucos dies propriam ideæ matris excipimus: implet enī
animos ſuperſtitione: & exhaurit domos: Vnde conſtat priuſq̄ ea lex ferretur conſue
uiſſe omnes qui ſacerdotia haberent illa quæſtu per ſtipem petitam: facto pinguiora
reddidiſſe. Tertia ſacerdotiorum opulentia a ſolutionibus proueniebat quas inferio
ra impetraturi ſuperioribus impendebant: quale apud nos eſt: cum pontifici Roma
no fructus primos antiſtites & his minores ac ſubditi ſacerdotes pro habitorum mo-
do beneficiorum pecuniam diſſoluunt. Suetonius enim de Claudio imperatore di- Solutiones
cit: cum ſextercium octogies pro introitu noui ſacerdotii impendere: coactū. Quar- Dōationes
ta iam pars ad ſacerdotiorum exuberantiam prouētuum donationis & legata fuere:
Nam uiuentes ut deos haberent propicios multa ſacerdotibus largiebantur: fœlici-
tati autem ut appellabant animarum conſulturi & ſi multa alia teſtamento legabant
epulum raro: aut fere nunquam prætermittebant: Quod qua fieret ratione in mul-
tis quæ per Italiam extant marmoreis ſepulchris apparet. Rauennæ enim apud ſacrā
Petri apoſtoli ædem quæ ſeraphici Franciſci uocabulo & fratrū eius ordinis habitatio-
ne notior eſt: Marmoreo in ſepulchro ac aſſenſi oppido tribus diſtante paſſuum mi-
libus pridem auecto hæc legati in epulum eſt inſcriptio. Diis manibus Flauiæ quin-
ti filiæ ſalutari coniugi cariſſimæ: Lucius publicius Italicius decurio: ornamentū ſi-
bi uiuens poſuit. hic collegio fabrum militiæ rauennatis ſextercia triginta uiuens de
dit: ex quo redditu quotannis decuriōibus collegii fabrum militiæ rauennatis ī æde
Neptuni quam ipſe extruxit die neptualiorum præſentibus ſportulæ numi bini diui
derentur: & decurionibus uigintioctocenteni quinquaginta quotannis darentur ut
ex ea ſumma ſicuti ſoliti ſunt arcam publiciorum Flauiani & Italici filiorum: & arcā
in qua poſita eſt Flauia ſalutaris uxor eius roſis exornent: de nummis .xxv. ſacrificēt-
q; ex .xxii. & de reliquis ibi epulentur. ob quam liberalitatem collegium fabrum mili
tiæ rauennatis inter benemeritos quotannis roſas ſupra ſe & Flauiam ſalutarem uxo
rē eius mittēdas ex .xxxv. ſacrifiumque faciendum de .xxii. per magiſtros decreuit. p.
Helius ciſſus ſibi & ligariæ artimial di uiuens poſuit in agro pedes .xv. infra pedes .x-
xv. hic locus heredem non ſequitur. Aliaque ſepulchra macerarata & alibi in piceno
extare uidemus: quibus ſimilia epulorum legata elegantibus litteris inſcripta ſunt.
Vnde q̄ a pluribus factum eſſe conſtat: omnes tenemus teſtamento legaſſe epulum
quotannis ad ſepulchrum roſis & uariis reſperſum odoribus pro hereditatum facul- Epulū ad ſepulchrū
tatibus exhibendum: cui quidem epulo non magis cognatos affineſq; quā magiſtra
tum quos geſſerant: opificiorumq; quæ exercuerant collegia ut legionis in qua mili
taſſent ordinum ductores & comilitones intereſſe iubebant. idq; : & ſi ſacerdotibus
pro diuina re facienda cōuocatis & commodo & delectationi multis cedebat modis

maiorem breui post offerebat utilitatem. cũ enim cõtingeret aũt herede absq; legitimis successoribus defuncto: aut uetustate ipsa epulum absoleri in obliuionemq; deduci: hereditatis portio pecuniã legato subministrare solita per septem uirum diligẽtiam redigebatur in pontificum collegii potestatem ex his que sacerdotia quæ a nostris appellari diximus beneficia collegio pontificum distribuente somenta nouasq; institutiones habuerunt. septemuiri. n. epulonum apud priscos haud secus q̃ nostrę religiõis episcopi legatorum ad pias causas exequutionis curam habebant. cum tamẽ omnia rempla præsertim maiora suos particulares epulones habuerint. Sicut de Iouis templa supra ostẽdimus: in quo Aurelium Augustinũ diximus affirmare: epulões perpetuos fuisse: qui ad auream Iouis mẽsam statuæ appositã ppetui erant cõuiuæ: ut mimorum ibi potius & parasitorum contubernia q̃ dei sacra celebrarent. Festus autem scribit epulones dixisse maiores eos qui postea epulones appellati sint da tumq; fuisse nomen his quod epulas Ioui cæterisq; diis instituendi porestatem haberent. fueruntq; epulones a quibus scribit i nono Liuius tibicines fuisse a commessatione solita prohibitos: unde tibur cõcesserunt. & nemo erat qui sacris præcineret: sed tiburtini sopitos remiserũt curru: & ius uescendi illis restitutum est. Eundem uero morem epulandi in sacris locis ad legatorum executionem fuisse etiam a christianis p multa tempora seruatum Augustinus in dei ciuitate his uerbis ostendit. Quæcunq; igitur adhibentur religiosorum obsonia in mortuorum locis ornamenta sunt ad memoriam: non sacra uel sacrifica mortuoꝝ tanq̃ deorum. Quicunq; epulas suas eo deferũt (quod quidem a christianis melioribus non fit) & in plærisq; terrarũ nullatenus est cõsuetudo: cum apposuerint orant. Septemuiri autem epulonũ quantæ fuerint auctoritatis: ex uerbis Auli geli licet cognoscer̃: qui eos facit maioribus sacerdotibus pares: Flaminibus: auguribus: quindecimuiris sacrorum: his uerbis: Virgines uestales. xx. fuerunt: quas põtifex maximus ex omni ciuitate capiebat quæ nõ essent filiæ flamnis auguris. Quindecim uiri sacrorum: aut septemuiri epulonum. fuisse autem ditissimos septemuiros epulonum. quod plerumq; uidemus illis accidere: qui multas etiam alienas tractant pecunias: unum extat argumentũ q eius collegii unus sepulchrum habuit Romæ extans: quod insigne uidemus: pene integrum: & falso ab imperitisq; remi appellatum: portæ urbis oli trigeminæ: post ostiensi & nũc sancti Pauli proximum. id enim monumentum in Pyramidem supra urbis mœnia quibus est inclusum surgens: litteras inscriptum ẽ semicubitales. septemuirum epulonum eius auctorem nostro etiam sæculo cõseruantes. Quinta sacerdotiorũ opulentiæ pars: fuerunt damnatorum & ui aut iure patria pulsorum bona: quæ ipsis i patriam aliquando reuersis aut populus aut magistratus nunq̃ posse restitui cupiebãt. Idq; facile intelliget qui uitam: & orationem Ciceronis perleget. in qua domum suã a pontificibus compellente Clodio tribuno plæbis in templum libertatis consecratam: ab eisdem obtinuit liberari. Partibus quinq; emolumenti & redditum prouentuumq; sacerdotiorũ siue beneficiorum generaliter explicatis unicam legatorum replicare & diffusius tractare libet: ex q̃ apparebit: priscos gentiles fœlicitatem beatitudinẽmque. ut appellabant animarum in campis elysiis ducendam per temporaliũ bonorum in legata: post mortem dandorum distributionem: diligentius q̃ nostros uitam per dei contemplationem æternam quæsiuisse. Sed prius q de cãpis elysiis diximus aliqua ex pte ostẽdam. Tibullus i elegis. Ipsa Venus cãpos ducet in elysios. Hic choreæ cantusq; uigent passimq; uagantes. Dulce sonant tenui gutture carmen aues

Septemuiri epulonum

Tibicines a cõmessationibus prohibiti tibur concesserunt

Septemuiri epulonũ auctoritas

sepulchrũ septemuiri epulonum

Dãnatorũ bona ad sacerdotes per ueniebant

Campi elysii

aues. Fert casiam non culta seges: totosque per agros: Floret odoratis terra benigna rosis At iuuenum series teneris immixta puellis. Ludit: & assidue praelia miscet amor. Illic est cuicunque rapax mors uenit amanti. Et gerit insigni mirtea serta coma. Econtra autem quia inferna etiam sicut nos poenarum loca crediderunt. Tibulus de eis sic habet. At scelerata iacet sedes in nocte profunda. Abdita: quam circum flamina nigra sonat. Thesiphoneque impexa feros pro crinibus angues Saeuit: & huc illuc impia turba fugit. Tum niger in porta serpentum Cerberus ore. Stridet. & aeratas excubat ante fores. Virgi. autem de elysiis campis. Deuenere locos laetos & amoena uireta: Fortunatorum nemorum sedesque beatas. Largior hic campos aether & lumine uestit. Purpureo: solemque suum sua sidera norunt: Pars in gramineis exercent membra palestris: Contendunt ludo: & fulua luctantur harena. Pars pedibus plaudunt choreas. & carmina dicunt: Nec non threicius longa cum ueste sacerdos Obloquitur: numeris septem discrimina uocum. Iamque eadem digitis: iam pectine pulsat eburno: & infra. Nulli certa domus lucis habitamus opacis. Riparumque thoros: & prata recentia riuis. Incolimus. De inferis uero eadem & multo maiora: quam Tibullus habet Virgilius. sed iam ad legata reuertamur. Valentiniano secundo imperatore Romano eius nominis secundo apud Mediolanum agente: Tumultus in urbe Roma ingens fuit inter christianos gentilesque ex huiusmodi causa concitus. Erant per id temporis christiani in urbe adeo aucti ut gentilium sectam opibus & numero aequarent: enitebaturque unaquaeque pars & quotidie uariis quaerebat modis & artibus alteram superare. Accidit autem christianos aram quae in curia ueteri ubi nunc sancti Petri ad uincula celebris est ecclesia: gentilium superstitionis erat suo cultui dedicare. quod cum audiuere pagani ad arma tumultumque est concursum. nostris quod intentauerant conseruare: illis impugnare ac in suam redigere idolatriam adnitentibus: sed quia erat propinqui & imperium obtinentis tunc et integrum imperatoris metus ingens: obtinuerunt utriusque partis graues uiri rem ad principis iudicium ferendam. Missusque est Mediolanum a gentilibus uir nobilitate eloquentia ac dignitate insignis Simachus patricius: ex cuius oratione quam habuit extant te ista sumimus. Isque inter caetera quae diffuse dixit alio tempore & loco diligentius narranda a Valentiniano postulauit. Vestalibus reddi legatorum ius percipiendorum quod paulo prius quam ea dedicaretur de qua diximus a christianis ara eisdem uestalibus iussu imperatoris sublatum erat. Simachusque inter orandum pluries dictum saepe repetiuit. Tanti iam pridem fuisse urbi Romae legata uestales potuisse capere ac distribuere: ut neminem illa in populo in urbe ipsa sinerent mendicare. Constansque & perseuerans in fide catholica Valentinianus quam Beatus Ambrosius ecclesiae doctor in illo roborabat ita in sententia perstitit: ut nec aram nec legata uestalium Simachus pro gentilium secta obtinere potuerit. Sed iam satis pontifices: flamines: sacerdotes eorumque ad lasciuiam: ad opes: ad amplitudinem fomentum. sacerdotia: quid apud priscos gentiles fuerint docuimus: caetera nunc ostendere pergamus: quae eorundem superstitio habuit. Agonalia Iani sacra ad nonam: diem Ianuarii festa erant: quorum nominis origo quincuplex reddebatur: quia minister sacrorum hostiam feriturus: ne iniussus ageret: cultrum tenens eleuatum continuo sacerdotes agendi tempus rogabat: una: & quia pecudes non uenirent: sed agerentur alia tertiaque pro: agnalibus ab agnis qui immolabantur corrupte agonalia appellarentur: & quarta quia pecudes uisa in aquis cultri quo feriendae erant umbra animis angerentur. quintam meliorem Ouidius in fastis existimauit. agonalia scilicet uerbo graeco a ludis similibus appellari ob

Tumultus romae sub Valentiniano

Simachus

Agonalia

ſeruatūmq; eſſe eo in ſacrorum ritu hoſtiam non uictimam imolari: cum hoſtia ſicut docuimus pro cæſis hoſtibus a quolibet ſacerdote: uictima eius q hoſtes uicerit manibus debeat imolari: fiebant huiuſmodi ſacra ad templum Iani: quod pene integrū ad ſanctum Gregorium in uelabro patentibus quadriſariam portis Romam inſtaurantes extare docuimus.

Hoſtia. Victima

Februa a Romanis triplici ratione piacula ſunt appellata aut uetere uocabulo a lana quam regem ſacrificulum aut flaminem dialem imolaturi peterent ſacerdotes: aut pari uetuſtate uocabuli a farre frugibus mixto aut a ramis de pura arbore cæſis: qbus ſacerdotes conſueuerit coronari. Oui. i faſtis. Februa Romani dixere piacula patres. Pontifices ab rege petunt & flamine lanas: Quæ ueterū lingua februa nomen habent. Quæq; capit lictor domibus purgamina certis. Torrida cum mica farra uocantur idem. Nomen idem ramo qui ceſus ab arbore pura. Caſta ſacerdotū tempora fronde tegit. Macrobius ĩ ſaturnalibus pœnas a nocēte: ſaturnalib⁹ expoſcere piaculare ē: & ĩfra.

Februa

Regi ſacrificulo flamini nō licet uiderẽ feriis opus fieri. & ideo per preconem nunciabatur: ne quid ageretur: quãq̃ Feſtus petios dicit appellatos: qui taliter flamines precedebant: & præcepti negligens mulctabatur: preter pœnam opus qui feciſſet: porcum pro piaculo dabat.

Flamini ñ licuiſſe uidere feriis opus fieri
Petii

Plutarchus ĩ ꝓblematibus Eos quos in agro externo obiiſſe falſo nunciatum eſſet: cum poſtea reuerſi fuiſſent: non ianua in domum recipiebant: ſed tegulis dimittebant: quod piacula omnia ſub diuo fieri conſueuerunt Plinius in naturali hiſtoria. Mirtea uerbena Romani Sabiniq;: cum propter raptas uirgines dimicare uoluiſſent: depoſitis armis purgati ſunt: quo in loco Veneris cluacinæ ſigna ſunt. pugnare. n. cluete priſci dixere & uulgata priſcis temporibus opinio obtinuit. februa eſſe omnia quibus malefactorum conſciētia purgaretur delerenturq; peccata aut manes animabus defunctorum placidi redderentur. Vnde inter februa fuit habita aquæ aſperſio qua ſicut & nos gentiles utebantur quamquam mos ipſe prius a græcis q̃ a Romanis originem habuit. Vnde Peleus traditur abſoluiſſe Patroclū & ab Acaſto abſolutum fuiſſe Peleum a cæde phoci fratris ſui: cum interim Aegeus Medeam aquæ aſperſiōe luſtrauerit: quam opinionem Ouidius damnat his uerſibus. Ah faciles nimium qui triſtia crimina cædis. Fluminea tolli poſſe putatis aqua.

Cluere
Aquæ aſperſio

Virgilius tamen facit Aeneam cum iuſta miſſeno ſoluiſſet ſparſiſſe cum rore leui dixiſſeque nouiſſima uerba. Cicero legum primo. Caſte iubet lex ad deos ire animo uidelicet in quo ſunt omnia: nec tollit caſtimoniam corporis ſed cum obſeruetur ut caſto corpore: multo etiam animis id obſeruandum magis. Nam illud uel aſperſione aquæ: uel dierum numero tollitur. Animæ labes ne diuturnitate uaneſcere: ne manibus ullis elui poteſt. Et Macrobius in ſaturnalibus. Cōſtat diis ſuperis ſacra facturum corporis ablutione purgari: cum uero inferis litandū eſt: ſatis actum uidetur ſi aſperſio ſola attingat: Aeneas Virgilianus: donec ĩquit me flumine uiuo ablucro. & infra. Annam cara mihi nutrix huc ſiſte ſororem. Dic corpus ꝓperet fluuiali ſpargere limpha: & alibi. Sparſerat & latices ſimulatos fōtis auerni: necnon cum miſſenum ſepulturæ mandati refert. Idem ter ſocios pura circuntulit unda. Spargens rore leui. Et cum Aeneam facit apud iſeros ramum Proſerpinæ conſecrantem. Occupat. Aeneas aditum corpuſq; recenti ſpargit aqua.

Mos ſacrificaturi ſupis & iſeris

Fuit etiam prope portem campenam nunc appiam aqua Mercurii appellata: ad quam cum cōueniſſet populus Romanus. unuſquiſque lauri ramo alterius caput ea aſpergebat aqua Mercurium inuocans: ut aſperſi peccata præſertim penuria mendaciaque dilueret. Maiora autem certioraque. Fuerunt februa per duodecim dies continuos Februarii cele-

Aqua mercurii
Februa

brata: unde mensem illum nomē inde noctum fuisse multi existimauerūt. hisque diebus cum pro impetranda mortuorum animabus quiete: omnis populus piaculis: sacrificiisq; circa sepulchra accensis facibus cæreisq; esset intentus: interdictum erat uirginum uiduarumq; matrimoniis & uestem induti atram omnes consuetum domi dimittebant ornatum. Sed paulopost q̄ horrida cessauerant februa: dies succedebāt lætissimi caristia appellati: quibus diebus agnati affinesque alternato conuenientes officio: primum defunctos enumerabant: quos ab anteactis charissimis amisissent: exinde superstitibus pariter enumeratis finem eiulatibus defunctorumque complorationi imponendum constituebant: & genio in commessationibus conuiuiis cæteroque applausu pro uiribus supraque indulgebant. Romuli cædis casus: feriatam una die tenebat urbem: per kalendas quæ inde Caprotinæ sunt appellatæ: quod ea die ad paludem capreæ in Roma instaurata descriptam: fuerit a patribus discerptus. Sed & terminalia dies suos habuerūt festos ide dicta q; deo termio sexto ab urbe Roma miliario uia laurentina: ferme ubi sancti Sebastiani passionis est locus: magno populi concursu celebrantur. estque is terminus quem cum dedicaretur capitolium fecerunt. cæteris diis Ioui cedentibus remansisse. Idque. M. Varro scribit optimum fuisse uisum Romanis augurium quasi uero intelligi potuerit. Romani imperii terminos quocunq; producentur ide remoueri repelliq; nequire. Diximus Romam instaurantes equuriam fuisse uiam: qua rhedis a monumento augusti nunc augusta appellato: ad circum flaminium nunc agonem currebatur: q̄ quidē uia ecclesiæ continens esset sanctæ Mariæ nunc in equuria appellatæ. Sed quantum attinet ad præsens opus: equuria diebus quoq; duobus ultimis februarii nomen fuit. In quibus marti: deo his agitandi rhedas & equos ritus: i sacrificium tribuebatur. Pulchrum uero fuerit loca per quæ is rhedarum equorumq; a marte sicut illi predicebant impulsoꝝ: cursus fiebat mente ingenioq; inspicere: cāpi martii proprium in quo deligendis magistratibus comitia haberentur: locum fuisse ostendimus: cui columna cocleis antoniana fuit apposita. eoq; cōtinebat campo augusti foꝝ templo matris contiguum: quod ipse princeps quo tempore arma in Brutum cassiumq; cœpit uotum: postea q̄ augusti nomen accepit opere sumptuosissimo exædificauit: cuius quidem templi columnationes adeo fuere sublies ut dicat. Oui. Signa gigāteis sunt hæc delubra triūphis. Vnde uidemus eas quæ extant columnas stabulo summi uiri Dominici capranicensis cardinalis firmani: supereminentes multis frustis esse compactas: q; nullas ditissimus potentissimusq; princeps habere potuerit integras tam sublimes ut autē demus inditia eius templi reliquiarum cum dictis columnis extantia: sunt plateæ præsbyterorum appellatæ continentes: quibus ecclesia imminet sancti Stephani parua. sed marmoribus picturisq; ornata: & a colūna antoniana qua in occidentē solē uergit p̄uis paucisq; ciuium ædibus separata hisq; in cium domibus: & p̄sbyterorum plateæ præter colūnatum aliæ tāti templi reliquiæ nunc uisuntur: sed ad rem scribit Pli. fuisse in foribus templii illius martis. Apollinem eburneū ingntis magnitudinis. & Ouidius quem augusto adulari oportuit dicit: in summo eius fastigio diuersa fuisse signa ex ære eximii operis: hic Aeneam qui Anchisam genitorem Troiæ excidio humeris asportaret: & alios gentis Iuliæ ac Cæsarum progenitores. inde ipsum Cæsarem augustum de patris sui interfectoribus superatis occisisque triumphantem: ut iam mente & animo perspicere liceat peromatissimum undiq; campum martium: & post per forum augusti omnium urbis preter magnum Romanum speciosius: deinde ad fores

Caristia

Caprotiæ
Termialia

Equuria uia

Colūna antoniana
Forū Augusti
Tēplū Martis

Apollo eburneus

templi matris ut diximus ornatissimas uiam fuisse æquos agentibus & spectantibus pulcherrimam. Nec soli deo marti optime de Romão populo merēti: sed infami quoq; mulieri florę habiti sunt honores: eam nobilissimum sui temporis scortum & amasse Pompeium & ab ea fuisse dilectum. Plutarchus est auctor: quæ sicut & Larentina cum pecuniæ ingentis meretricio quæsitæ populum Romanum instituisset heredē: in dearum numerum est relata: illiq; ludorum honores dati: floralia appellati: ad cliuium capitolinum mense Maio celebrabantur: quos quidem ludos meretrices egisse nudatas cum alibi tum maxime constat apud Senecā ubi epistola .xcvii. scribit. Catone sedente populum Romanum negasse premissum sibi postulare florales ludos nudatarum meretricum: ut iam æquiore sit tolerandū animo nostri temporis prostitutas eo propemodū loco tabernas habere & casas: ubi florę meretricis dedecus quōtānis ludorum gloria honestabatur. Quia uero domum flora apud Pompei theatrū habuerat: non indecenter aut accidit: aut de industria factum uidetur: ut qui amore iuncti fuerant: honorum quoq; monumenta habuerint coniuncta campusq; ex deiectis domibus meretricis in eius memoriam decusq; floræ appellatus nunc etiam id retinet nomen. estq; omnium præsentis Romanæ urbis camporum arearumq; publicarum comerciis & populi frequētia celebratissimus: præsertim posteaq̄ pompei theatro pridem sicut Romā instaurantes diximus colapso: speciosissimas ornatissimasq; ædes quidam flora & eius sodalitio dignus: sed nec nostris nec cuiuspiam litteris pfamam quam semper simul cum uirtutibus spreuit cōseruandus magno sed in solo alieno extruxit impendio: benemerenti ur finæ genti commodum alluturo. Lustria fuerunt dies festi martis dei ritibus consecrati: in quibus ad septimum kalendas Maii tubæ: aquilæ aliaq; Romana signa militaria lustrabantur ut originem inde potuerit habuisse mos per ætatem quoque nostram seruatus: cum per diem natalem martyris Georgii uexilla & oēm pompam castrensem ex urbibus deferentes in nemota nostri milites etiam ipsi lustrare uidentur. Saturnaliaq; & ipsa fuerunt dies festi Saturno dicati: quorum feriationem omniū longissimam & luxuriē maximam Senecæ uerbis libet ex epistolis describere. December est mensis cum maxime ciuitas sudat. Ius luxuriæ publicæ datum est. ingenti apparatu sonant omnia tanq̄ quicq; inter saturnalia interesit & dies rerum agendarum: adeo nihil inter est: ut mihi uideatur nō erasse qui dixit: olim mensem fuisse Decembrem nunc annum. Nec tamen parum similia esse uidentur quæ eodem mense per Christi dei nostri natalitia commituntur a nostris. Et bacchanalia libero patri Baccho dicata temporis lōgitudine per autumnum saturnalibus paria maiore luxu celebrata sunt. Nudi enim uiri: cum nudatis omnia membra mulieribus: matronis uiduis & uirginibus: ad sacra conueniebant: quæ non nisi nocturna erant: caput omnes pariter femoraliaq; pampinis & uuarū racemis cincti: alios item uuarum racemos manu tenebant & tumultuario inuicem commixti cetu in sublime saltantes: uariaq; gesticulatione brachia ceruicē caputq; mouentes: carmen baccho in conditū decantabant. nec prius erat saltationis modus: q̄ defatigati & toto corpore uacillantes: partim resuppinarentur proximioribus in hærentes: partim pauimentū phanatici amentesq; procūberent: ut recte senserit. M. Varro talia nisi ab amentibus fieri non potuisse. Quid uero incestuū constuprationumq; in huiusmodi nocturnis cōuentibus sit commissum. Li. xl. libro his uerbis scribit. hispania origi nē bacchorum exprōit. prio sacrariū id fœminarum fuisse. E sopo nē sacerdotē ola tāq̄ deū monitu īmutasse nocturnū sacrū ex diurno qnos singulis mēsib' dies initiorū fuisse

Flora

Floralia

Cāpus floræ

Lustria

Saturnalia

Bacchanalia

ex quo inde promiscua sacra sunt: & permixti uiri fœminis & noctis licētia accesserit: nihil ibi flagitii: nihil facinoris prætermissum: plura uirorum inter sese q̄ fœminarum stupra: si qui minus patientes dedecoris sint & pigriores ad facinus pro uictimis immolari. nihil nefas ducere: uiros uelut mēte capta cum iactatione phanatica corporis uaticinari. Matronas bacchantū habitu crinibus passis: cum ardentibus facibus decurrere ad tyberim dimissasq; in aquam faces: quia uiuum sulphur cum calce insit integra flāma efferri. Prosequiturq; Liuius paulo infra institutū fuisse: ne quis maior uiginti annis initiaretur captatas ætates & erroris & stupri patientes. Consules in rostra ascenderunt: & contione aduocata: cum solemne carmē præcationis quod fari prius q̄ populum alloquantur magistratus consueuerunt peregissent: ita cœpit Bacchanalia tota iam pridem Italia & nunc per urbem etiā multis locis esse nō fama modo accepisse uos: sed crepitibus etiam ululatibusq; nocturnis: qui personent tota urbe certum habeo. Primum igitur mulierum magna pars est: & his fons mali huiusce fuit: deinde simillimi fœminis mares stuprati: & constupratores phanatici uigiles uino strepitibusq; nocturnis attoniti. Maiores nostri ne nos quidem nisi cum aut uexillo in arce posito comitiorem causa aut exercitus eductus esset aut plæbi consilium tribuni edixissēt aut aliqui ex magistratibus ad contionem uocassent: forte temere coire uoluerunt. Et ubicunq; multitudo esset ibi & legitimū rectorem multitudinis censebant debere esse. Senatusconsulto cautū nequa Bacchanalia in urbe neq; in italia essent nec parū ad ea tollenda momentum habuisse uidetur. Lentuli cornelii furrę factum: quem cōstat ad urbis incēdium cædemq; ciuium primā saturnaliū noctem cum cōiuratis destinauisse. Ludos etiam scænicos & theatrales flagitiosissimos ad deorum cultum institutos: & ea ratione ipsum item theatrū a principio ædificatum fuisse scripsit Aurelius Augustinus dicens: ludos scænicos spectacula turpitudinum & licentiā uanitatis non hominum uitiis sed deorum iussis Romæ institutos: cum propter sedandā pestem corporum dii eos sibi iussserint exhiberi: quos postea asserit obscœnis uocibus & motibus histrionum fuisse actos. præsertim cum fugalia celebrarentur: uere taliter appellata quod pudor inde & honestas dedita opera fugarentur: ut merito ipse Augustin⁹ exclamet: quanto iustius & honestius in Platonis templo libri eius legerentur: q̄ in templis molles abscinderent̄ demonū: consecrarent̄ secrarenturq; insani: & quicq̄d aliud uel turpe uel turpiter: crudele uel crudeliter in theatris & deorum sacris celebrari solet. Qualiter autem omnes ludi fierēt scænici difficile fuerit docere: q̄ singulis pene uicibus ex histrionum ingenio ac industria uiarentur. & satis cōstat omnes fabulas a Plauto terentioq; & aliis comicis cōfictas in scæna & theatro ab histrionibus eorūq; ministris personatis deorum cultui spectāte populo fuisse actas. Vnde scribit in uita Cicero. Plutar. Esopū cū in theatro rēpsentasset atreū consultantē de iudicio thiestis ex ingēti dolore mētis impotē quendā ex ministris q̄ ipse nō obseruato tēpore celerius aduētasset: sceptro peussisse ac interfecisse. Cætera q̄ his scænæ actionibus cōpetāt in Roma doculus instaurata. Faciet aūt ludorum mētio pp scænicos suborta ut cętera de ipsis dicturi: ferias prius in qbus fiebāt doceamus: q̄q̄ nō solū ludos sed & funebria & spectacula & pōpas eodē pene cōtextu dicere oportebit: quæ oīa suos dies feriatos habere ut rite fierēt oportebat. Feriarū Festus pōpeius īquit alias sine festo fuisse: ut nūdinas: alias cū festo: ut saturnalia: quibus adiungebant̄ epulationes ex prouentu fœtus pecorū: frugūq;: q̄q̄ & idē Festus alio loco uim uerbi exprimēs dicit: ferias a feriēdis uictimis eē dictas. Nūdinas aliq Romulū: aliq Tatiū instituisse dicunt:

Lētulus Cornelius sura

Fugalia
Ludi scænici

Feriarum uarietas
Feriæ unde
Nundinæ

Nefastus dies — quas Hortensius lege sanxit nephastas esse: ut rustici qui nundinandi causa in urbē ueniebant: lites componerent: legesq; acciperent. Nephasto enim die prætorem loq non licebat. Feriarum publicarum quatuor esse genera uoluit Varro: aut enim statiuæ sunt: aut conceptiuæ: aut imperatiuæ: aut de quibus diximus nundinæ. Statiuę omnis populi communes certis & consuetis diebus ac mensibus: & in fastis obseruationibus annotatæ: in quibus sunt agonalia & lupercalia superius a nobis descripta: conceptiuæ quæ quotannis a magistratibus uel a sacerdotibus accipiūtur in dies uel certos uel incertos: ut sunt latinæ sementinæ: paganalia: compitalia. Imperatiuæ sūt quas consules uel prætores pro arbitrio indicunt. Erant præterea ferię propriæ familiarum: ut Claudiæ: Aemiliæ: Iuliæ: Corneliæ: & aliarum. Erant singulorum ut natalium: funerum: & expiationum: atq; frugum susceptiones: quæ feriarum pars latius patebat: q; tribus temporibus feriæ & dies festi erant propter fructus quibus metuebant. Rubigalia primo a numa instituta anno regni sui undecimo ad septimum kalēdas Maii: quia tunc segetes rubigo occupat. Floralia quarto kalēdas Maias anno urbis quingentesimo sextodecimo ex oraculis sibyllæ ut omnia bene deflorescerent. uinalia priora in kalendis Martii degustandis uinis. Vinalia altera ad. xiii. kalēdas Septembris quod festum tempestatibus leniendis institutum est. Sementinæ fuerunt feriæ a sementibus. faciendis paganicæ agri culturæ causa. Et demum feriæ stultorū appellatæ sunt quirinalia: q; eo die sacrificabatur ab his qui solemni die: aut non potuerant rem diuinam facere: aut ignorauerant: quibus omnibus in diebus feriatis nihil omnino quod non eius diei religio exposceret fieri licebat: quamq̄ scæuola: sicut & hebreorum consuetudo habet: licere uoluit feriis ea fieri: quæ neglecta nocerent: utputa qui bouem fossa extraxisset tignum domus ruinosum tibiis sustentasset. post ferias uero & nundinas quoad expediēs fore uisum est descriptas funebria nobis ideo sunt dicenda ut in eis qui exhibebantur ostensis ludis: alios cum spectaculis pompisq; describendos ordine afferamus: funebria mortuis primū a Numa pōpilio instituta fuisse. Liuius sic ostendit. Nec cælestes modo cærimonias sed iusta quoq; funebria placādosq; manes. ut idem pōtifex doceret. Ipsa uero funebria q̄ parce haberi deceret Cicero legū primo sic dicit. deorū manium iura sancta sunto. hos læto dato: diuos habento sumptū in illis luctumq; minuūto. Et infra minuendi sunt sumptus lamētatio nesq; funeris. Quibus aūt modis & causis minuerentur lamentationes ipse Nonius Marcellus sic ostendit. Minuebatur populo luctus: ædis dedicatione cum a censoribus lustrū cōdebatur: cum uotū publice susceptū soluebatur: priuatis aūt cum liberi nascerent̄: cum honos in familiam ueniret: cū pater: aut liberi: aut uir: aut frater ab hoste captus domū rediret: cū puella desponsaret̄ cū propriore quis cognatione quā is qui lugebat̄ nasceret̄: cum in festo cæteris cōsensissent. Sequit̄ Cicero in legibus. Mulieres genas ne radunto: ne ue lessum funeris ergo habento. Erat. n. lessus lugubris eiulatio. sequiturq; Cicero hæc laudabilia & locupletibus fuisse cum plebe communia quod quidem maxime rectum esset tolli fortunæ discrimen in morte. Coronā tamē uirtute partam: & ei qui peperisset & eius parenti sine fraude esse lex repositam iubet. hinc refert Liuius. Valerio publicolæ post tres cōsulatus defuncto ob paupratē funus publice duci oportuisse: pariter Menenio agrippæ cōciliatori plæbis cū patribus: &. Q. Fabio maximo in funus æra fuisse collata quadrigesimoq; octauo Liui. pariter. M. portiū catonē filii in ptura mortui funus tēuissimo ut potuit (erat. n. pauper) sumptu fecisse. &. M. æmilium lepidum q̄ princeps sanatus sextis iam censoribus

Marginal notes: Nefastus dies / Feriaꝝ q̄tuor genera / Statiuæ / Cōceptiuæ / Impatiuæ / Feriæ familiarum / Rubigalia / Floralia / Vinalia / Semētinæ feriæ / Quirinalia stultoꝝ feriæ / Funebria / Luctus diminutio / Lessus / Qui ob paupratē publice sepulti fuerint

lectus erat: anteq̄ expiraret præcepisse filius lecto se strato sine liteis sine purpura efferent: in reliquum funus ne plus quam aeris de nos consumerent. sed post hanc priscorum moderationem tam multa funeribus sepulchrisque ornamenta tam ingentes sumptus posteri adhibuere: ut cęteram omnem priuatæ impensę insaniam superuenerint. de quibus omnibus ordine est dicendum. prius tamen mores parandi cadaueris post funeris sepulchriq; impensam ostendemus. Qui coniunctiores erant: uxor filii: aut fratres paterne: aut genetrix: defuncto oculos claudebant & post parum patefacto undiq; cubiculo: introductis ex familia uiciniaq; qui inspicere uoluissent: terni q̄ terniq; mortuum altissimis uocib⁹ nomine ter inclamitabãt quo tacente qui aduenerant conclamatum esse in publicum efferebant. quod autem nõnulli aliquando pro mortuis post conclamationem habiti: in rogumq; elati: ad flãmæ contactum palpitãtes liberari neqssent: aqua omnes feruenti lauare mos fuit qua tanquã expergefacti: se uiuere ostenderent. Exinde euericator quem Festus inquit iure accepta hereditate iusta facere defuncto debuisse: certo scoparum genere adhibito domum purgabat: cupressi ramo domus hostio in funeris iudicium superposito: quod eam arborem diti sacram constat succisam nequãq̄ a radicibus pululare. Si autem defunctus uir fuerat alicuius uel minimæ dignitatis: præco ciues ad funus conuocabat. Erantq; uerba ut iquit Varro. Olli ollus fato functus est. polinctores exinde cadauerum curatores & uespillones urendi humãdiue periti: suum & ipsi præstabant officium. Nam quod Plutarchus in problematibus habet in æde libitinæ quæ & uenus omnia ad funus p̄tinentia publice parata erant. Qua ex re homines frugalitatis admonitos intelligere uoluerunt. Venerem sicut aduenientibus uiam ita decedẽtibus sepulturæ instrumẽta præbere. uespillones aut sic appellauere maiores quod pauperum maximus in ciuitate numerus: cum mane solemni & sumptuoso funere efferri nequirent: uespere ab illis obscuriore per umbram modo deportarentur appellabaturq; id populare pheretrum Sãdapila quod Suetonius in domitiani gestis rebus sic edocet cadauer eius populari Sandapilla per uespillones asportatum. Sed cum mortui in domo fieret cõploratio lugentes pelles insidebant. mulieresq; quem nũc Romæ seruant morem genas olim unguibus lacerasse. Hinc constat: q̄ lege id prohibitum fuisse scribit Cicero. funebres interea tibiæ carmen ferale decantabãt: aderantq; mulieres præcio conductæ preficæ appellatæ: efflen do fortia defuncti facta miris in cœlum & confictis & falsis sępius q̄ ueris laudationibus extollentes: quarum & aliarum id genus muliercularum ineptæ eiulationes & uoces nenia appellata sunt: quæ sic diffinit Festus. Nenia carmen quod in funere laudandi gratia canitur ad tibiam. Sũt qui eo uerbo finem significari putãt qa uolũt nenia ideo dici q̄ uoci similior q̄rimõia flentiũ sit qdã aũt nenia dictũ nomẽ ab extremi in testini uocabulo: qd gręce extremũ sigñat: p̄rexta uero Pulla uti. qd genus uestimẽti ẽ oblõgũ talare & atrũ illi a quo funus fieret & nulli licuisse alio: festus est auctor. Mulieres uero defuncti propinquas in luctu albis uestibus: induas sicut & ipsum mortui corpus fuisse Plutar. in proble. asserit: redditq; causã primo cadaueris qd iã quasi emeritũ & graui certamie liberarum ad sepulchrum deduci splendidum oportuerit. Et propinquos decuisse dicit defuncti corpus indumenti colore: & specie immitari. infectæ enim coloribus uestes superfluitatem præ se uisæ sunt ferre: ac sumptũ. nec satis decuisse atro: aut purpureo coloribus dolosis sed potius alio amiciri coniunctos exemplo defuncti. Qui purus: & omni commixtione uacuus tinctorio corporis ueneno liberatus esset. Sepeliendi corpora duplicem fuis

Oculi claudebantur mortuis

Cõclamat
Euericator
Cupressus i foribus mortuor
Olli ollus fato functus est
Polictores
Vespillões

Sãdapila
Lugẽtes mortuos pelles insidebant
Tibie funebres p̄fice
Nenia

Pretexta pulla
Vestes albe i lugendis mortuis mulieribus
Sepeliẽdi corpora duplex mos

se morem uidemus. Cicero enim legum primo antiquissimũ dicit fuisse genus sepulturæ illud quo apud Xenophontem cyrrus utitur: q corpus terræ redditur: & ita locato & sito quasi operimentum matris obducitur gentemq corneliam usq ad memoriam suam hac sepultura fuisse humatam: & Liuius in primo dicit. Aeneã ultimum operum mortalium fuisse apud numicum amnem ubi situs sit: Iouemq indigetem appellari. Et libro. cxix. Liuius dicit: uictum ab hircio & Cæsare Antonium in gallias confugisse: ac Hircium qui post uictoriã ex uulnere ceciderit. Et Liuius pansam ex uulnere defunctum in campo martio sepultos esse. In legibus itẽ Cicero. Caii marii reliquias apud Anienem dissipari iussisse Syllam uictorem acerbiore odio incitatum quam si tam sapiens fuisset q uehemens: quod suo corpori cum timeret accidere primus e patriciis Corneliis igni uoluit cremari: & tamen sequitur Cicero declarare Enninm de aphricano hic est ille situs uere. sitosq dici illos qui conditi sint: eumq morem ius potificale confirmare. Et Plinius qui defunctos sese multi fictilibus soliis condi maluere. Nonius marcellus. membrum abscidi mortuo dicebatur: cum digitus eius decidebatur: ad quod seruatum iusta fierent: reliquo corpore combusto. Et item Plinius: hominem fulgure exanimatum cremari fas non est: condi terra religio tradit. Et infra cremare corpus non fuit ueteris instituti. Terra condebantur. Ante Syllam dictatorem nemo creatus est. Is quia Marii cadauer ludibrio fuit extractum cremari uoluit. Quod autem Plinius dicit. Syllam primum fuisse crematum: de Patriciis uerum fuit: sed prius consueuisse corpora mortuorum cremari: infra ex Virgilii uersibus undecimi libri ostendemus: & Terentius in andria ostendit. Additq Plinius linum inuentum est: quod igni non absumitur. In rogum funebris eius lini tunica corpori obducta fauillam ab reliquo seperat cinere: nasciturq ĩ desertis adustisq sole indiæ ubi non cadũt imbres assuescitq uiuere ardendo rarum inuenitur: difficile textu propter breuitatem: æquat præcia ingentium margaritarũ. Et Suetonius ĩ Gallicula uita. Cor inquit ueneno tactũ igni non cõburri. usum aũt cõburendi corpora non diu durasse. Macrobius innuit: qui scribit urendi corpora mortuorũ usum suo sæculo nõ fuisse: quem Adriani principis temporibus satis constat floruisse. Additq quo tempore igni corpora dare fuit honor si quando uenisset ut plura simul cremarent solitos fuisse funerũ ministros denis uirorum corporibus addere singula muliebria. itaq citius & facilius arsisse. Non licuisse aũt mortuos in urbibus sepeliri Cicero sic ostẽdit in legibus ciuilibus caueri: hominẽ mortuũ in urbe non sepeli: ne ueurito: credo pp ignis periculũ: in urbe tamen sepulti sunt clari uiri: quibus ante hãc legẽ habitus est honor ut publicolæ aut. C. fabritio. Heliusq spartianus. Antonium piũ inqt intra urbes sepeliri mortuos uetuisse. idq obstinatius seruasse athnieñses scribit Ser. sulpitius ad Ciceronẽ de morte. M. Marcelli his uerbis. Ab atheniẽsibus locũ sepulturæ intra urbẽ impetrare nõ potui q religione se ĩpediri dicerent: neq tñ id ante cõcesserãt. Et Plutar. in problema. dicit: eius q triũphasset demũ cõbustus esset licebat ossa capere: & in urbẽ deferre ac locare mortui honoris causa: quorũ posteris ĩ forũ delatis facẽ subiiciebãt: ut statim sublati in uidia honore sine ĩuidia uterent. sed iã satis ea sunt dicta q circa corpus fiebãt: cætera sunt dicẽda q honori corpis uel potius suorũ in eo adhibebant. priæq erũt laudationes funerariæ de qbus Cice. in legibus honoratorũ uirorũ laudes ĩ cõtiõe memoratõ: easq ad cãtus ad tibicinẽ psequũt. Liuius. xxyii. Marcellus filius. M. Marcellum patrem consulem interfectum laudauit. Et Sueto. trãquillus. C. Cæsarẽ scribit annos natũ duodecim Auiã & postea tibe

Sicil

Sylla primũ crematus

Nõ licuisse mortuos ĩ urbibus sepeliri

Laudationes funerariæ

rium annos agentem nouem partem defunctum pro rostris laudasse Pliniusq; orator ad Romanum de Virginio rufo defuncto scribens. triginta annis gloriae suae ipsum superuixisse & posteritati suae interfuisse scribit: qui laudatus fuerit a cōsule cornelio tacito: ut supraemus foelicitati suae cumulus accesserit laudator eloquētissimus: quod autem supra in legibus scribit Cicero ad Tibicinem & cantum mortuorum laudes ꝑsequendas esse: seruat in plerisq; locis urbi Romae propinquis nostrae aetatis consuetudo. Secundus mortuo honor non uerbis ut superior. Sed re & multa grandiq; impensa adhibitus fuit: gladiatorum minus: quod quale fuerit postremus fere scriptoꝝ ex priscis quorum scripta ad nos peruenerunt Helius spartianus in Maximi siue Pupieni & Albini gestis rebus ad alium tamen propositum sic habet: unde tractum sit: ut proficiscentes ad bellum imperatores gladiatorum munus & uenatus darent: breui dicendum est. multi dicunt apud ueteres hanc deuotionem factam contra hostes: ut cum sanguine litato specie pugnatorum uim quandam fortunae satiarent. ituros quoq; ad bellum Romanos debuisse pugnas uidere: & uulnera: & ferrum: & ruentes inter se cohortes: ne in bello intuentes hostes timerent aut uulnera: aut sanguinem horrerent. Sed quod Spartianus dicit: ueteres consueuisse. Liuius. xxyiii. sic ostēdit Scipio carthaginem ad uota soluenda diis: munusq; gladiatorum: quod mortis causa patris patruiq; parauerat edendum rediit. Gladiatorum spectaculum fuit: non ex eo genere hominum: ex quo lanistas comparare mos est seruorum qui sanguinem uenalem habent. Voluntaria omnis & gratuita opera pugnantium fuit. Nam alii iussi ab regulis suis: ad specimē insitae genti uirtutis ostendendum. Alii professi se pugnaturos in gratiam ducis. Alios aemulatio & certamē ut prouocarent: prouocati ue aut abnuerent traxit: quidam qui disceptando controuersias finire nequiuerant aut noluerant pacti inter se ut uictorem res sequeretur: ferro decreuerunt neq; obscuri generis homies: sed clari illustresq; patet itaq; ex superioribus Liuii uerbis gladiatores: ex lanistis & seruis redimi consueuisse: & magno quidem praecio: cum infra ostensuri simus huiusmodi perditissimorum hominum uitam incertissimum discrimē praecio exponentium: dum nudi acutis mucronibus decertant: raro quempiam ultra sextam uictoriae palmam reportasse: quam quidem palmam Festus Lemuscatum appellari solitam dicit: nisi forte credemus: miseratum eosdem populum Romanum cum bini & nudi quandoq; quaterni aut multa simul patria unico concursu digladiarentur a caede & uulneribus reuocasse: cum scribat Cicero in legibus. Etenim si in gladiatoriis pugnis & infimi generis omnium conditione atq; fortuna timidos ut supplices & ut uiuere liceat obsecrantes etiā odisse solemus: fortes & animosos & se acriter ipsi morti offerentes seruare cupimus: eorumque nos magis miseret: qui nostram misericordiam non requirunt: quam qui illam efflagitant: & infra patebit: multa eorum paria ad dictam excarnificationem saepenumero fuisse exhibita. Sed ad rem scribit. xyii. Liuius decimum Iunium Brutum fuisse primum qui munus gladiatorium in honorem defuncti patris dedit: unde mirari soleo: qua ductus ignoratione Valerius Maximus scripserit gladiatorum munus primum in foro boario Appium claudium Fuluiumque consules dedisse. Et Plinius Caio principi uiginti paria gladiatorum fuere in ludo. in his duo qui contra comminationes aliquis non conuiuerent ob id inuicti: & infra. G. Terentius luctatius primus triginta paria gladiatorum in foro per triduum dedit. Macrobiusque in saturnalibus scribit. lapidandum Vatinium testem gladiatoꝝ munus dedisse: eodem quo lapidabatur tempore, ut populo moriēs & diis

Gladiatorū munus in funeribus

Gladiatores spōtanei

Lemuscatum

Brutus primus editor gladiatorum

Cōtrau ale rū maximum

simul herebi placeret. Suetoniusq; scribit. Augustum cæsarem gladiatores sine inter-
missione edi uetuisse. & Tiberium munus gladiatorum in memoriam patris: & aui.
Drusi diuersis temporibus ac locis. Primum in foro. Secũdum in amphitheatro: ru-
diariis quoq; quibusdam reuocatis auctoramentum centenum milium dedit. Rudẽ
Rudis uero uirgam fuisse constat: qua prætor gladiatores sexagenarios ab eo munere exime
bat quos cum probi fuissent qui multa reportassent: lemuscata Tiberius ad maiorẽ
ludorum suorum magnificentiam: reuocaros cẽtenis numum milibus donauit. Gal
licula uero munera gladiatoria partim in amphitheatro tauri: partim ĩ septis aliquot
edidit: quibus inseruit cateruas aphrorum campanorumq; pugilum ex utraq; regio-
ne lectissimorum cunq; populus ad ea spectacula frequentissimus conuenisset septa
q; qui locus semper tecto caruit & pariter theatrum per æstatem frequentissimam li-
neis: & quandoq; bislinis intecta essent uelis. Gallicula ipse pniciosus sordidissimus
q; princeps reductis eiusmodi uelis æstuantem in spectaculo populum: ui contineri
iussit. Claudius uero princeps & ipse ineptus post munera gladiatoria multipliciter
data: cum aliud requirenti populo daturus auaricia distineretur: quæstoribus uim
attulit ut pecuniam sternendis uiis paratam in id munus impenderent: scribitq; Sue
tonius Claudiũ quocunq; gladiatorio munere: uel suo: uel alieno gladiatores etiam
forte prolapsos iugulari iussisse. Cũq; par quoddam mutuis ictibus concidisset: cul-
tellos sibi paruulos ex utroq; ferro in usum suum fieri sine mora iussisse. Helius spar-
tianus scribit Adrianum per sex cõtinuos dies gladiatorium munus exhibuit. Et An
tonium pium ex publico sumptum gladiatoriis muneribus instituisse: pariterq; Iuli-
us capitolinus Marcum Antonium philosophum gladiatoria spectacula omnifariã
temperasse: quodquidẽ optimi principis temperamentum adeo ualuisse uidemus ut
post Maximũ siue Pupienũ: & Albinũ de quibus supra diximus nemo id funestissi-
mũ horridũq; munus ediderit. Vnde quod scribit Cassiodorus facile credius. Theo
lericum regem gothorum secta arianum & tamen christianum idipsum munus Ro-
manis optantibus ita denegasse: ut nunq̃ postea editum fuerit uel petitum. Tria nũc
simul dicenda nobis occurrunt: funebrium apparatibus solita adhiberi. Nam ludi fu
nebres simul cum gladiatorio munere fuerunt quandoq; editi: quæ funera scribit Fe
stus simpludearia maiores appellauisse: hisq; ludis & uisceratio quandoq;: & epulum
addita fuere: quos quidem ludos illis similes fuisse tenemus: de quibus paulo inferi-
Ludi funebres us cum spectaculis dicturi sumus. scribit. xxiii. Liuius. M. æmilii lepidi qui bis cõsul
Simpludearia augurq; fuerat filii tres Lucius. Marcus: Quintus ludos funebres per triduum & gla
diatorũ paria duo & uiginti per triduũ in foro dederũt. Et. xxxi. Liui. ludi funebres
eo anno per quatriduum in foro matris causa Valerii Leuinii & Publii a Publio: &
Marco filio eius facti: & munus gladiatorium datum ab his paria. xxv. pugnauerunt
&. xl. ac. xli. Liuius Publii Licinii funeris causa uisceratione data gladiatores. cxx. pu
gnauerunt. & ludi funebres per triduum facti: post ludos epulum: quo cum toto fo-
ro strata triclinia eẽnt: tẽpestas cum magnis procellis coorta coegit plerosq; taberna
cula statuere in foro. Eadem paulo postq̃ deserenasset sublata. Quid autem inter ui-
scerationem datam & epulum interfuerit & si infra in morum partibus diffuse certius
q; dicturi sumus tamen paucis hic docebimus: cum publii Licinii prestantis ditissimi
q; ciuis curatores funeris: præter ludos & gladiatores oculis tantũmodo populi Ro-
mani satisfacturum: cibum quoq; intenderent præbere. honoratioribus epulo opipa
re: & laute dato gratificaturi plebem prius: & multitudinem inuerecundam quæ ad
stipem

ſtipem facile confluerget uiſceratione pauerunt quæ uiſceratio etſi ab initio uerbi ori V.ſceratio
ginem habuit quando animalibus cæſis rem diuinam facturi uiſcera iis qui ſacrifi-
tio intererant diſpartiebantur. tamẽ poſtea in conſuetudinem tractum ẽ: uiſceratio- Epulum
nem quoq; appellari: cum carnes ſiue crudæ ſiue coctæ: quandoq; panis: uinumque Tricliniũ
cum illis domum perferentibus ſingulis præbebantur. Epulum fuit eſtq; quod & cõ-
uiuium: appellatus ciborum etiam uariorum lautus decensq; apparatus. Sed tricli-
nium hic ueteri latinoq; more: aliter q̃ multis retro ſæculis ſicut: & noſtro per abu-
ſionem factum uidemus a Liuio poſitum eſt: non enim pars aliqua domus: ſicut nũc
utimur: triclinium fuit. ſed coacta in locum unum parandæ paucorum cœnæ ſuppel
lex neceſſaria. Et quidem triclinii uerbum habuiſſe originem conſtat a tribus lectis
qui contigui ſternerentur: ſuper quibus cõuenientes ad conuiuium ſicut turci nunc
& græci faciunt accubarent hinc Horatius. Sæpe tribus lectis uideas cœnare quater
nos. E quibus unus auet qua uis aſpergete cunctos: Præter eum qui præbet aquã.
Et Iuuenalis. Ergo duos poſt. Si libuit menſes neglectum adhibere cliẽtem: Tertia
ne uacuo ceſſaret culcitra lecto. Vna ſimus ait. Et Virgilius ĩde thoro pater Aeneas
ſic orſus ab alto. Sed poſtea ſicut in multis factum eẽ uidemus triclinium mutatæ re
formæ uerbum remanſit: & apparatus ad menſam factus tricliniumeſt dictus: quod
auleis tapetiſq; quoſdam alios uelis purpureis aut biſſinis: argenteis nõnullos ebur
neis ue cratibus & laminis obduxiſſe: infra ĩ partibus morum allatis ſingulorum qui
uſi ſunt nominibus oſtenſuri ſumus: qua in clauſura poculorum: patinarum cratera
rum: uinariorum aquariorum & uaſorum ex argento auroue: & criſtallinorum mir-
rhinorumq; abacus omnis cõtinebatur ubi igitur toto foro ſtrata erãt triclinia: quæ
multa tãto in ſpacio eẽ oportuit: tempeſtas cũ procellis coorta cœgit plæroſq; taber- De ſepul-
nacula ſtatuere. Sepulchra deinceps dicenda ſunt: de q̃bus Cicero legum primo. Iã cris
tanta religio eſt ſepulchrorum: ut extra ſacra & gentem inferri fas neget lex eſſe: idq;
apud maiores noſtros. Tarquinius in gente popilia iudicauit: & infra decretum a põ
tificum collegio non eſſe ius in loco publico fieri ſepulchrum. Item in legibus: duæ
præterea leges ſunt de ſepulchris: quarum altera priuatorum ædificiis: altera ipſis ſe
pulchris cauet. Nãq; rogum buſtumue nouum uetat propius ſexaginta pedes addu-
ci ædes alienas: inuito domino incendiũ ueretur acerbum: quod autem ueſtibulũ ſe
pulchris buſtumue uſu capi uetat. tuetur ius ſepulchrorum hæc in. xii. tabulis ſecun
dum naturam quæ norma legis eſt reliqua ſunt in morte & infra: pœna eſt ſi quis bu
ſtum: etiam id credo appellari tumbam; aut monumentum inquit: aut columnã uio Buſtum Tumba
lauerit: iecerit fregerit: imprimis ſepulchrorum magnificentiam eſſe minuendã: quã Monumẽ-
legem eiſdem pene uerbis noſtri decemuiri in decimã tabulam coniecerunt. Vetat ẽt tum
lex ex agro culto eoue qui coli poſſit ullam partem ſumi ſepulchro: extruiq; uetat al- Columna
tius q̃ ꝙ quinq; diebus abſolueretur: nec e lapide extrui pluſue poni q̃ ꝙ capiat lau-
dem mortui inciſam quattuor heroicis uerſibus: quos longos appellat Ennius. Cice Verſus
ro etiã philippicorum octauo maioiores quidem noſtri ſtatuas multis decreuerunt: longi
ſepulchra paucis: ſed ſtatuæ itereunt tempeſtate ui: uetuſtate: Sepulchrorum autẽ
ſanctitas in ipſo ſolo eſt: quod nulla ui moueri: neq; deleri poteſt: atq; ut cætera extin
guntur: ſic ſepulchra fiunt ſanctiora uetuſtate. Nonius marcellus. Monumentum
ad memoriam poſteritatis: & infra Monumentum eſt ꝙ: & mortui cauſa ædificatum Monumẽ-
eſt: & quicquid ob memoriam alicuius factum eſt: ut phana: porticus: ſcripta: & car- tum quid
mina: ſed monumentum quamuis cauſa mortui ſit factum non tamen ſignificat ibi

sepultum. Martianus in digestis. Monumentum sepulchri id esse diuus Adrianus rescripsit: quod muniméti causa ideſt muniendi eius loci causa factum. Florentinus de religione: & sumptu funeris. Monumentum generaliter res in posterum memoriæ causa prodita: in qua si corpus uel reliquiæ inferantur fiet sepulchrũ: si uero nihil eo rũ inferatur: erit monumentum memoriæ cã factũ quod græci cænotaphium appellant Cicero Athicophanum fieri uolo neq; mihi hoc erui poteſt: sepulchri similitudinem effugerẽ. Plinius Cornelio tacito d uilla Virginii ruffi & eius sepulchro libuit ẽt monumentum eius uidere: & uidisse pœnituit: eſt enim adhuc imperfectum nec difficultas operis ĩ causa modici ac potius exigui. At ille mãdauerat caueratq; : ut di uinum illud etiam immortale factum uersibus iſcriberetur. Hic situs eſt Ruffus pulso qui uindice quõdam. Imperiũ asseruit: non sibi: sed patriæ. Et montano Plinius. eſt uia tiburtina intra primũ lapidem monumẽtum Palantis: ita inscriptum: huic senatus ob fidẽ pietatemq; erga patronos ornaméta prætoria decreuit. & sextercium centies quinquagesies: cuius honore contentus fuit. Seruius sulpicius Ciceroni de obitu. M. marcelli. Nos in nobilissimo orbis terrarum gymnasio achademiæ locum delegimus. ibiq; eũ combussimus posteaq; curauimus: Vt eidem Athenienses in eodem loco monumentum marmoreũ faciendum curarent: sepulchra autem & funeralibus expletis: & quandoq; postea floribus odoramentisq; fuisse sparsa multis legimus in locis: Plinius in historia naturali Scipioni florum honos a populo Romano: funus ei e publico ſtipe collata & ipsi flores quacũq; delatus. Cicero oratione pro. L. plãco indignabundus. Sepulchrum. L. catilinæ floribus ornatum hominum audacissimorum ac domeſticorum. hoſtium conuentu epulisq; celebratum ẽ. hic Virgilius Octauio augusto & eius sorori in Marcello adulatus. Heu miserande pauer: si qua fata aspera rũpes. Tu Marcellus eris manibus date lilia plenis. Purpureos spargam flores animãq; nepotis: His saltem accumulẽ donis: & fungar inani. Munere. idemq; mos cum ĩ plærisq; regionibus Italiæ tum maxime in subiectis apẽnino collibus romãdiolæ alicubi ætate noſtra seruatur. Adhibita etiam sunt poſt funeralia in templis & publicis in locis ornamenta. Plinius Cæsar poſt dictator in ædilitate in funere patris funebri omni apparatu harenæ argenteo usus eſt: ferasq; etiam argenteis uasis icedere tunc primo uisum. Et Macrobius templorum ornamenta clipei coronæ. & huiusmodi donaria: quod noſtra quoq; ætas in nobilibus & honoratis uiris seruat. Iulius autem capitolinus de. M. antonio philosopho. iussit ut filii septennis mortui q erat Cæsar imago aurea a circensibus per pompam ferretur. & ut salarii carmini insererent. Quid gentiles noſtri circa mortuorum corpora egerint satis hactenus & habũde uidemur dixisse. pauca nũc dicẽda sunt nobis de his: quæ bonorum siue malorum animis tam defunctorum q̃ uiuorum contingere exſtimabãt. Cicero legum primo cum multa de pœnis disseruisset transgressoribus legum inferendis hæc habet. Sed nimis aliquos sæpe uidemus pœnas euadere. Non enim recte exiſtimamus quæ pœna diuina sit: & opinionibus uulgi rapimur in errorẽ. nec uera cernimus. Morte aut dolore corporis aut luctu animi aut offensione iudicii hominum miserias põderamus: quæ fateor hũana eẽ & multis bonis uiris accidisse. Sceleris ẽ pœna triſtis & p̃ter eos euẽtus: qui sequuntur per se ipsam maxima eſt: tantum dixerim duplicem pœnam eẽ diuinam: quod conſtat ex uexandis uiuorum animis & ex fama mortuorum: ut eorum exitium & uiuorum iudicio & gaudio comprobetur: idemq; Cicero oratione in Pisonem. Deinceps poſt mortẽ de tranq̃llitate bonoꝝ pœnis impiorũ habetis explicatis

Cænotaphium

Florũ honos & odoramentorum in funeribus

Quæ bonorũ & malorum aĩs tã uiuorũ q̃ mortuorum contingerent

nolite

nolite enim putare patres conscripti: ut in scæna uidetis homines consceleratos ipsi su deorum terreri: furiarum tædis ardētibus sua quemqꝫ fraus suum facinus: suum scælus: sua audacia de sanitate: & mente deturbat: hæ sunt impiorum furiæ: hæ flammæ faces. Et philippicorum. xiii. illi igitur impii quos cecidisti etiam ad inferos pœnas paricidii luent. Vos uero qui extremum spiritum in uictoria effudistis piorum estis sedem & locum consecuti. Breuis autem a natura uita nobis data est. At memoria bene redditæ uitæ sempiterna. Cicero item in oratione pro Roscio merino. Nolite enī putare quemadmodum in fabulis sępenumero uidetis eos qui aliquid impie sceleratecqꝫ: commiserint agitari & perterreri furiarum tædis ardentibus: sua quemqꝫ fraus: & suus terror maxime uexat: suum quemqꝫ scelus agitat: amentiaqꝫ afficit: suæ malæ cogitationes amentiæqꝫ animi terrent. Hæ sunt impiis assiduæ domesticæque furiæ. Et in Vatinium testem. Cicero cum inaudita & nepharia scelera susceperis: cum inferorū animas elicere: cum puerorꝫ extis deos manes ad te citare soleres: Nonnusqꝫ marcellus. Lemures dicit sunt laruæ nocturnæ terrificationes imaginum: & bestiarum. Festus autem quem christianum fuisse uidemus: sic scribit. Mundum gentiles ter in anno patere putabāt diebus his: postridie uulcanalia: & ante diem tertiū nonas. Octobris: & ante diem sextam idus Nouembris inferiorem enim eius partem consecratā diis manibus arbitrantes clausam omni tempore præter hos dies qui supra scripti sūt credebant: quos dies etiam religiosos iudicauerunt: ea de causa ꝙ his diebus ea quæ occulta & abdita religionis deorum manium essēt in lucem adducerentur & paterent: nihil eo tempore in re publi. geri uoluerunt. Itaqꝫ per hos dies: non cum hoste manus conferebatur: non exercitus scribebatur: non comitia habebantur: non alid quicq̄ in re publi. nisi ꝙ ultima necessitas exegisset administrabatur. Suetonius d. C. gallicula. satis constat prius q̄ mortuus transferretur ortorum custodes umbris inquietatos. In ea quoqꝫ domo in qua occubuerat nullam noctem sine aliquo horrore transactam: donec ipsa domus incendio consumpta sit. Et de Nerone. sæpe confessus est agitari se materna specie umbrisqꝫ furiarum accedentibus. Quin & facto per magos sacro euocare manes & exorare tentauit peregrinatione quidem græciæ eleusinis sacris quorum initiatione impii: & scelerati uoce preconis summouentur: interesse nō ausus ē. ut supradictis omnibus addere nō uereamur: quod beatus aurelius Augustinus in ciuitate dei sic scribit. Et qm̄ creberrima fama est multiqꝫ se expertes uel ab eis qui experti sunt de quorum fide dubitandum non esset audisse cōfirmant Siluanos & Faunos quos uulgo incubos uocant improbos semper extitisse mulieribus: & earum appetisse ac peregisse cōcubitus: & quosdam demōes quos deo galli assidue hāc immundiciam & tentare: & efficere plures talesque asseuerant: ut hoc negare impudentiæ uideatur non audeo diffinire. Sed ad gentiles redeundum est. Cum supradicta suorum animis uiuentium: ac mortuorum animabus accidere crederent eis post sepulturæ & funebrium munera parentabant: non dissimiliter nostris quando ad septimum diem: aut aniuersarium: diuina in animarum suffragia celebrant officia. Cicero in philippicis. ut parentalia cum supplicationibus miscerentur & infra ut cuius sepulchrum nusq̄ extet ubi parentetur: ei publice supplicetur. Plutarchus in problematibus. Cum cæteri Romani februario mortuis inferias mittere & parentare consueuissent: Decius & Brutus ut Cicero scribit id decembri faciebant quia Saturno is mensis consecratus est: quem in inferorum deorum numero habent. Et cum saturnalibus & uoluptati ac genio oēs nimiū indulgeāt: hi nōnullas diis etiam inferis & mor

Lemures

Parentalia

tuis uoluptates impartiebantur: & infra: Plutachus. Faba parentando absumitur: quia in ea animas mortuorum pythagorici esse dixerunt. Flaminicamq; ob id ea nō uesci Varro tradit: qnando in flore litteræ lugubres reperiantur. Satis iam supraq; ostendimus quid uirorum cuiuscunque status funebribus sepulturis: & animarum statui curandum esse gentiles opinati sunt: maiora nunc Cæsaribus suis imperatoribus a populo Romano excogitata & tributa ostendemus: quid enim maius ne dixerim demētius: q̄ homines id quærere: ut hominem & plerunq; sordidissimum sese deum facere existiment: & intentent notum esse non dubitamus: atque adeo uulgatū: ut a nobis particulariter scribi non oporteat principum Romanorum plurimos ī numerum deorum fuisse relatos: sed quo id fieret modo: quis adhiberetur in re ordo: āp latinos nōdum inuenimus. Nuper uero Marcus barbus patriciæ gentis uenetus ecclesiæ trauisinæ antistes uenerandus a nostro omnibono brendulēti uincentino græcis latinisque litteris apprime erudito munus nobis attulit: quale bonarum artium: studiis innutritos: & qui detulit: & qui misit in nascentem Romam triumphantem conferre decuit. Ea ē traducta ex Herodiano scriptore græco Seueri imperatoris deficatio quam ipsius omniboni uerbis pene totam inserimus. Mos est Romanis consecrare imperatores: qui superstitibus filiis uel successoribus moriuntur. Et eiusmodi honorem deificationem appellant: luctus quidem per ómnem urbem ostenditur festa celebritate permixtus. corpus enim defuncti pro ritu hominum sumptuoso funere sepeliunt. sed cæream imaginem defuncto simillimam fingunt: quam sub uestibulo prætorii proponunt in eburneo lecto magno atq; sublimi uestibus aureis istrato: & imago illa sub ægrotantis specie pallida percumbit: & ab utraq; lecti parte ad multum diei sedent leua quidem senatus omnis uestibus atris indutus. Dextra uero mulieres quæ uirorum uel parentum dignitate honorem & gloriam sortitæ sunt: earum autem quælibet conspicitur. neq; aurum gestans neq; monilibus ornata: sed uestibus albis exilibus induta mærenrium speciem prebens. At qui septem dies hæc q̄ dicta sunt continue geruntur: & introeuntes medici passim ad lectum accedunt: & ægtotum diu contemplati grauius utiq; habere pronunciant. postq̄ uero diem obiisse uisus est: lectum humeris tollentes equestris ac senatorii ordinis nobilissimi delecti iuuenes per sacram uiam deferunt: & ad uetus forum magnum proponunt: ubi magistratus Romani imperium deponunt: utrinq; uero gradus quidam in scalarum modum constructi sunt & in altera parte puerorum chorus ex nobilissimis atque patriciis consistit in altera: mulierum ex his quæ digniores esse uidentur: & utriq; hymnos in defunctum canunt & laudes uerendo: & lamentabili carmine condiras. post hæc lectum suscipientes per urbem deferunt in campum martium: ubi forma quædā quadrangula æquis lateribus qua latissime campus patet ædificata est in tabernaculi modum: quod materia fixum est alia quidem nulla præter q̄ lignorum ingenrium. Id quidem interius totum est aridis fomitibus plenum: exterius aureis uestibus: & eburneis signis tabulisq; pictis ornatum. Infra uero alterum breuius positum ē forma & ornatu simile. tertium autem quartum perficitur: & sub ultimo quod est minimum aquila iacet. ædificii formam turribus quispiam comparet: q̄ in portubus eminentes noctu per ignem naues in tutas stationes dirigunt. pharos eas uulgo appellant. Ad secundum igitur tabernaculum deferunt lectum: ibiq;: & aromata & omne suaue olenrium genus siue fructus sint: siue herbæ succiq; imponunt: ac coacerruatū fundun. Nā neq; gens ulla neq; ciuitas: neq; cum dignitate quisq̄ uel honore: qui nō

Deificatio Impatorū

suprema

supremа hæc munera in honorem pietatis ambitiose mittat. Vbi uero aromatũ aceruus ingens aggestu fuerit & locus omnis expletus: equitatio fit circa ædificium illud: & omnis equester ordo circumuehitur: moderatione quadam & cursus replicatione: uersus interea pirrhichios decantando: currus etiam circumuehuntur personatis quibusdam purpura amictis onerati: quibus similitudo quædam super inducta est Romanorum ducum aut imperatorum ex his quorum fama nominisq; celebritas integrior extat. His itaq; confectis qui ad imperium successurus est facem tabernaculo admouet: & reliqui deinceps ignem undiq; circumponunt: omniaq; illico utpote arido fomite & aromatum cōgerie plena igni ualido corripiunt. Ex tabernaculo aũt ultimo atq; breuissimo uelut a pinnaculo quodam: Aquila simul cum subiecto igne dimittitur ætherem petitura quæ a Romanis de terris in cælos imperatoris animam uehere creditur: cum aliis diis perpetuo mansurã hoc honore filii patrem consecrantes ad pretorium deducuntur. Hanc uero funebrium magnificentiam aliqua ex parte Virgilius imitatos fuisse troianos facit. Aeneide undecimo: cum mandarentur sepulturæ corpora in prælio defunctorum. Aurorã interea miseris mortalibus almam. Extulerat lucem referens opera atq; labores. Iam pater Aeneas iam curuo in littore tarchon. Constituere pyras huc corpora quisq; suorum. More tulere patrum: subiectisq; ignibus atris. Conditur in tenebras altum caligine cœlum. Ter circum accensos cincti fulgentibus armis. Decurrere rogos: ter mœstũ funeris ignẽ Lustrauere in equis ululatusq; ore dederunt. Spargitur & tellus lachrymis: spargũtur & arma. It cęlo clamorq; uirum clangorq; tubarum Hinc alii spolia occisis direpta latinis. Coniiciunt igni: galeasq; ensesq; decoros. Frenaq; feruentesq; rotas pars munera nota: Ipsorum clypeos & non fœlicia tela. Multa boum circa mactantur corpora morti. Setigerosq; sues: raptasq; ex omnibus agris. In flammam iugulant pecudes: tum littore toto. Ardentes spectant socios: semiustaq; seruant Busta neq; auelli possũt: nox humida donec. Inuertit cælum stellis ardentibus aptum. Superiorem quoq; referendi in numerum deorum morem aliqua ex parte imitari uidemus funeris. Romanorum pontificum curatores: ædificata enim forma tabernaculi in turris phariæ formam castrum doloris nostri appellant sericinis undiq; pendentibus ornatur: & sedet ad sinistram longus atra ueste īdutorum ordo. lectusq; sub tabernaculo amplissimus aureis cōtegitur: super quem uideri uolunt mortuum iacere pontificem: non autem medici sicut in superiori per septem dies ad simulachrum hic conueniunt: sed stantes hinc ĩde ad lectum serui & ipsi atrati uentilabrum p̃ īde muscis abigendis frequẽter agitãt ac si in lecto iaceret uel ægrotans uel defunctus pontifex quem multis ante diebus condiderant sepulturæ. Sumpsisse etiam uidemus nostros & multorum supra sæculorum nobiles & honoratos morem ornandi defunctorum suorum: præsertim arma tractare: aut magistratus amplos administrare solitorum funebria: equitibus nõnullis atra ipsis: & simul equis ueste intectis circa ducendum funus obequitare iussis: q̃ & ipsi cum uirgilianis. lustrauere in equis ululatusq; ore dederunt. Reliquum est nobis in religionis partibus: ludos: spectacula: & pompam sicut supra polliciti fuimus ostẽdere. ludi qua causa fuerint instituti. Cicero legum primo etiam Platonis auctoritate ostendit: suntque hæc legis uerba. Ludis publicis: quod sine curriculo: & sine corporum certatione fiat. popularem læticiam cantu & fidibus & tibiis moderanto. Eaq; cum diuino honore iungunto: & infra: iam ludi publici cum sint: cauea circoq; conclusi sint corporum concertationes cursu & pugillatione luctantum curriculisq;

De ludis

habitum ei circumtonsam matronam ministrasse compisset: per trina theatra uirgis cæsum relegauerit. Et de Gallicula Suetonius. scænicos ludos & assidue: & uarii generis ac multifariam fecit: quosdam nocturnos: accensis tota urbe luminibus. Mirmillonem e ludo rudibus secum batuentem & sponte prostratum confodit ferrea sica: ac more uictorum cũ palma discurrit. Et Claudius circo maximo marmoreis carceribus auratisq; metis: quæ utraq; & trophea & lignea fuerant exculto: propria senatoribus constituit loca promiscue spectare solitis ac supra quadrigarium certamẽ troiæ luxit. Exibuit thessalos equites: qui feros tauros per spacia circi agebant insiliebãtq; defessos: & ad terram cornibus detrahebant. Germanorũ legatis in orchestra sedere permisit simplicitate eorum & fiducia commotus: qui in populari deducti cũ animaduertissent parthos & armenios sedentes in senatu ad eadem loca sponte transierunt nihilo deteriorem uirtutem aut conditionem suam prædicantes. Ad athletarũ spectaculum inuitauit & uirgines uestales: quia olimpia quoq; Cereris sacerdotibus spectare licet. Titus Vespasianus princeps optimus amphitheatro quod nunc colosseum appellant dedicatio. Thermisq; iuxta celebriter extructis: in quibus nunc sunt uineæ fratrum sanctæ Mariæ nouæ: munus edidit apparatissimum largissimumq;: & nauale præmium in naumachia ueteri: quam fuisse docuimus prope ecclesiam sancti Petri ubi depræssus est locus post sancti Michaelis ecclesiam. Et gladiatores: atque uno die quinq; milia omnis generis ferarum Domitiãus & eius frater spectacula magnifica assidue & sumptuosa edidit. non in amphitheatro modo: uerum: & in circo: ubi præter solemnes bigarum & quadrigarum cursus: prælium etiam duplex æquestre & pedestre commisit: ac in amphitheatro nauale quoq; uenationes gladiatoresq; & noctibus ad lycnos: nec uirorum modo pugnas: sed & fœminarum. naualis pugna pene iustarum classium effosso: & circũstructo circa Tyberim lacu: ubi nũc circa sancti Siluestri monasterium & uiam flaminiam depressoin loco uineas esse ortosq; uidemus. Nunc quia Helius spartianus Hadrianum scribit fabulas omnis generis more antiquo in theatro dedisse: uerba libet aliqua aponere quod supra a nobis desideratum fuisse non dubitamus. Scænam. Orchestram. Mirmillones. Panthomimmos declarat Placidus grammaticus nõ incelebris. Scænam esse dicit cameram hinc inde compositam: quæ in umbræ locum in theatro erat: in quo ludi actitabantur. Item scænam dici arborum in se incubantium quasi concameratam densationem: ut subterpositos tegere possit. Item scænam uocari compositionem alicuius criminis: quæ digna sit agi in theatro exclamationibus tragicis. Vlpianus autem iureconsultus titulo de his qui notentur infamia scribit. Scæna est ut labeo diffinit quæ ludorum faciendorum causa quolibet loco: ubi quis consistat moueaturq; spectaculum sui præbiturus posita sit in publico priuatoq; uel in uico: quo tamen loco passim homines spectandi causa admittantur. Nosq; a Cassiodoro in Roma ostẽdimus instaurata: theatrum græca appellatione uisoriũ interpretari: q; turba cõueniens eminus uideatur & uideat. Et scænam theatri frontẽ binis plurimisue cogitationibus constratam: in quibus histriones recitabãt. Mimmiq; mirmilones & cæteri ludi: uarios de qbus supra ẽ dictum ludos gesticulationesq; edebãt i scæna autem cum hemicicli formã haberet: gradus sediliaq; fuere: de qbus primarii magistratus honoratioresq; spectarent eorũq; sediliũ pars intima. Orchestra est dicta: qñ aũt theatra primum facta sint: ut in præ dicta diximus instauratiõe urbis & infra in rei pub. partibus dicturi sumus Mirmillões

De gallicu le spectacu lis
Claudii spectacula
Titi uespa siani spe ctacula
Scæna
Theatrũ
Orchestra
Mirmillões

erant pugilles se ad duellum sed semiludicrum prouocantes. Quos qd fuerint festus Pompeius sic edocet. Retiario pugnanti aduersus Mirmilonem cantatur. Non te peto: piscem peto: quid me fugis gallæ. Quia Mirmiloneum genus armaturæ gallicum est: ipsiq; mirmillones ante galli appellabantur: in quorum galeis piscis effigies inerat: quod genus pugnæ institutum est a Pitaco uno ex sapientibus septem greciæ. pāthomimmi autem ab omnium uarietate ludorum in quos se gerebant appellati. Nā scænæ seruientes omnes edocti ludos erant. Sed ad principem Hadrianum reuertamur. Is cum doctissimus esset fabularum recitationem omnis generis in theatro ad scænam scilicet & Orchestram dedit histriones aulicos publicauit. In circo multas feras & sæpe centum leones interfecit. Antonius autem pius: & si modestissimus fuit princeps munera dedit: in quibus elephanti crocutæ rhinocerotes crocodilli: atque hippopothami & omnia ex omni orbe terrarum animalia etiam tygres fuere. Centū etiam boues una missione dati. Temperauit autem scænicas donationes: ut quinos aureos scænici acciperent. Ita tamen quod nullus editor decem aureos supergrederetur. Spectacula mirifica fecit: in mune[illegible] autem publico tam magnanimus fuit: ut cētum leones una missione simul exhib[illegible] sagittis interfectos. Commodus Antonius qui proprie est appellatus omnibus incommodus: huiusmodi spectaculorum infamiam per habitus gestationem: melius quam cæteri omnes ante se principes declarauit qui penulatos iussit spectatores non togatos ad munus conuenire: quod funeribus solebat: funebris enim uestis est penula ipse: pariter in pullis uestimentis præsidens. Gordianus uero cum esset ditissimus: clausam indigentibus probis uiris per summā sordidamque auariciam liberalitatem suam exhibendis ferarum muneribus patefecit Aedilitatis enim suæ tēpore. xii. popu. Ro. spectacula p singulos. xii. dies dedit ita ut gladiatorum nonnunquam qngenta paria & nunquam minus centum quinquaginta feras lybicas uno die quandoque mille ediderit. Erat ei silua in qua habuit ceruos ducentos: britannos equos feros triginta: oues feras mille albas: decem aureas capreas: quas scilicet ipse inaurari fecerat: struthiones mauros miniatos trecentos: onagros triginta: apros centum quinquaginta: ibices ducentas: dammas ducentas. Hæc omnia populo diripienda concessit: die muneris quod sextum edebat. Et Philippus ipse arabs primus Romanorum principum: cui desuper ingens datum est munus: ut fieret christianus: cum millesimus annus ab urbe condita suo: & filii consulatu incidisset: sæculares ludos & munera edidit circensia. In quibus feræ sunt datæ: quas Gordianus in triumphum persicum parauerat: elephanti duo & triginta: tygres uiginti: leones mansueti sexaginta: Leopardi mansueti triginta: belbi idest hyenę decem: gladiatores fiscales paria mille Rhinoceros unus: Archoleontes decem: Camelopardali decem: equi feri quadraginta. Quādo autem ludos omnes & spectacula quo fierēt modo magis particulariter quam supra est factum describere: nec possibile est: neque etiam expedit: aliqua de utriusque ex Cassiodoro afferemus: cui ultimo omnium uati contigit: ut ea inspiceret: & scriberet. Is detestabile actum certamenque infœlix sicut debuit detestatus: quod homines cum feris uellent contendere: quas fortiores se non dubitarent inuenire: solam habuisse eos in præsumptione spem dicit: & unicū in deceptione solatiū qui feram si nō effugissent: nec sepulturā interdū poterāt inuenire: cū adhuc superstite hoīe periret corpus: & anteq̄ cadauer efficeret̄ truculētissime absumeret̄. ex paucisq; hmōi spectaculis qb⁹ referēdis cōtētus fuit hoc primū ē.

Panthomimi

Hadriani spectacula

Antonius pius

Cōmodus Antonius

Gordiāus

Philippus arabs imperator

Expositus in theatrum amphitheatrumue sanguinem habens uenalé infœlicissime auarus quispiam:unicaq; cum redemptoribus erat pactus flexibili ptica armabatur: dumq; populus plenis desuper spectans sedibus qua temeritate infœlix ille leonem aut ursum fame in id maceratum ptica a se abigere consideret:inuicem disputát:emissa de repente fera in eum præceps fertur:qui cum pari cursu in illam delatus esset: hianti hore imminentem non quidem pertica prout spectantes credebant: aut cæsim: aut punctim ferire aggrediebatur: sed flexibili adminiculo ligni inixus: saltu bestiam transuolabat:quæ tanqnam pudore quodam superata: uictorem suum ultra impetere negligebat:isq; parietibus adhærens theatri: mœstum & suæ indolentem saluti populum ut educeretur orabat. Alius pugnæ cum bestiis commitendæ scutum fragile cannis contextum deferre pactus in spectaculum lætus prodiit. Sed cauea emissam uoracem bestiam cum prope mordicus apprehensuram expectasset illico in terram pstratus cannarumque in uolucro tectus deterruit: quæ & ultra contingere non est ausa: sicq; quod ait Cassiodorus: haud secus quam spinę ericium in orbem collectum debilis cannarum munitio hunc seruabat. Tertium scripturi spectaculum: uei bi expositionem præmittere cogimur: quod licet Romana plæbs nunc passim utatur: paucis alibi etiam doctissimis notum esse uidimus. cancellum idest crates rarior lineolis cópacta: lineis altrinsecus superpositis: inter quas semipedalia: ut plurimum foramina relinquantur: seruatq; usus eiusmodi claustra uineis pro ualuis foribusq; apponi. ita q; cancello oblongiore trinis aperto portis pariter inter se distantibus: in patéti area amphitheatri posito: erant qui constituta mercede. Vrsum ibi leonumue expectarét quem irruentem euasurus: ab uno ad aliud hostiolum se uertebat: sicq; cancellosis: ut ait Cassiodorus se postibus occulens: modoq; faciem modo terga bestiis monstrás inter leonum détes unguesq; uolitabat. Alius labenti rota feris occurens: illas irruétes motus celeritate fallebat: sunt uero hæc spectacula ex his quæ Marcus Cicero ad Marcum mariú: quod supra diximus scribit. Sed quæ potest esse homini politico delectatio: cum aut homo imbecillus a ualentissima bestia laniatur: aut præclara bestia uenabulo transuerberatur. Quam Ciceronis sententiam secutus Seneca eaq; spectacula detestatus sic subiungit. Nuper in ludo bestiariorum unns e germanis cú ad matutina spectacula pararetur secessit ad exonerandum uentrem: nullum enim aliud illi dabatur sine custode secretum: ibi lignum illud quod ad emundádum obscœna adhærens spongiæ positum est totum in gulam farsit: & ibi præclusis faucibus spiritum elisit. Et infra. cum aduceheretur nuper quidam inter custodias ad matutinum spectaculum missus: tanquam somno præmente nutaret caput: eousque dimisit donec radiis insereret: & tandiu in sedili se tenuit: donec ceruicem circumactu rotæ frangeret. secundo naumachio spectaculo unus e barbaris lanceam quam in aduersarios acceperat totam iugulo suo mersit. Satis iam supraq; ludis & spectaculis ostendendis imorati sumus. Supplicationes tensas pompamq; ultimas religióis ptes simul explicem sicut eas sæpenumero simul habitas fuisse uidemus. Fuerútq; his similes: quas nos letanias processionesq; appellamus. supplicationes uero referédis gesta re aliqua grati is. ad deorum templa & sacra oía loca institutas: prius q̃ pompas inchoasse cóstat. Liuius quinto captis uehiis a Camillo senatus in quatriduum quot dierum nullo ante bello supplicationem decreuit. Fotma autem supplicationis quæ fuerit Liuii uerbis ex. xxyi. appet. Post uictoriá de Hasdrubale núciatú. Discursum ide ab aliis circa

Genera spectaculo rú ex cassiodoro sumpta

Cácellum

Detestatio ludorum

Supplicationes

tẽpla: ut diis gratias agerent. Senatus. quod. M. Liuius. G. Claudius incolumi exercitu ducem hostiumque legiones cecidissent: supplicationem in triduum decreuit omnia templa per totum triduum æqualem turbam habuere matronæ cum amplissima ueste: cum liberis perinde ac si debelatum foret omni solutæ metu: diis immortalibus gratias agerunt: & infra libro. xxx. prætor ex templo edixit: ut editui ędes sacras tota urbe aperirent: circumeundi salutandique deos agendiq; gratias per totum diem populo potestas fieret: decretumque ut quinque dies circa omnia puluinaria supplicaretur. Victimæque maiores imolarentur centum uiginti: posteris uero florentis rei pu. temporibus eam uim habuit supplicatio: ut cui ea decerneretur rem bellicã administranti: is breui post imperator appellaretur. Cicero philippicorum. xiii. & enĩ cui his uiginti annis supplicatio decreta est: ut non imperator appellaretur aut minimis rebus gestis: aut plærunque nullis: & ad triumphum facilius obtinendum ualuisse impetratam supplicationem. Cicero. M. Catoni scribens sic innuit. quod si triumphi prærogatiuam putas supplicationem. quo ĩ præstantissimo senatus & populi Romani uiris clarissimis decreto honore idem Cicero summum nactus est decus cui priuato uiginti dierum pro sua reductione supplicatio: præter consuetudinem decreta fuit: de qua idem tertia oratione in Lucium Catilinam sic dicit. Quod meo nomine supplicationem decreuistis qui honos togato habitus est ante me nemini: & ad Marcum Catonem. Tu idem mihi supplicationem decreuisti togato. Sed ad tensam ueniendum est quam Festus Pompeius esse dicit uehiculum argenteum quo exuuiæ deorum ludis circensibus in circum ad puluinar uehebãtur. Et Asconius pedianus actione in uerrem secunda. Tensæ sunt sacra uehicula: pompa ordinum & officiorum. Tẽsas alii a diuinitate dici putant: alii quod ante eas lintea tenduntur: quæ gaudent manu tenere & tangere qui deducunt: & tertia in Verrem Cicero quam tu nunc tensarum atq; pompæ eiusmodi curam egisti: & quinta actione: qui religiones deorum immortalium retinere uult: eiq; phana spoliare omnia: qui ex tensarum orbitis prædari sit ausus. Et septima: omnesq; dii qui uehiculis tẽsarum solemnes cœtus ludorum ire iussistis. Et de aruspicum responsis oratione Cicero. Lentulum appellans põtificem maximum: te appello Lentulæ: cuius sacerdotii sunt tensæ curricula præcentio: ludi libationes: quod itaq; hic Cicero dicit sacerdotii esse põtificis maximi: tensas: & ludos: causam præbet nobis ostendendi: quod supra diximus supplicationes pompam & tensas & insuper ludos uno eodemq; actu fuisse cõiunctos. primum enim quantũ ad tensarum ornamentum spectat Liuius nono. Triumpho Lucii papirii dictatoris de samnitibus: longe maximam speciem captiua arma præbuere: tantum magnificentiæ in his ut aurata scuta dominis argentariorum ad forum ornandum diuiderentur inde natum initium fori ornandi ab ædilibus cum tensæ ducerentur: quas inter alios sacerdotes: salii in primis pcedebãt: eosq; a numa institutos duodenario numero: scribit Liuius quibus tunicas pictas insigne decreuit: & super tunicam æneum pectori tegmen: cælestia quæ arma quæ ancilla uocantur deferre ac per urbem ire cantãtes carmina cum tripudiis: solemniq; saltu iussit. Et Marcus Varro Salios a saltando appellatos dicit. Macrobiusq; scribit Appium claudium qui ĩter salios uir triumphalis consenuit pro gloria dicere solitum: qđ collegas saltando excelleret. Hæc de supplicationibus tensisque. pauca de pompis dicenda sunt: quæ tamen supradictis duobus: aliquando fuere communia. Festus Pompeius. Ciceria dicit appellata fuisse:

Tensa

Salii. xii.
De Põpis
Ciceria

effigiem quādam argutam & loquacem ridiculi gratiā quæ in pompa uehi solita sit. Caro in Marcum Cecilium quid ego cum illo dissleptem amplius: quem ego deniq; credo in pompa uisitatum ire ludis pro Cicerria atq; cum spectaroribus sermocinatū. Et infra Festus. Manduci effigies in pompa antiquorum inter cæteras ridiculas formidolosas ire solebat: magnis malis: ac latæ dehiscens & ingentem dentibus sonitū faciens: de qua Plautus ait. quid si ad ludos me ꝓ manduco locē: qua proprer dire crepito dentibus. Petreia autem appellabatur quæ pompam præcedens imirabatur anū ebriam: ab agri uitio scilicet petra abundantis appellata: fuit autem ducende pompæ grauitas seruata. Nam cum circensium die pompa duceretur ad placandum: propter pestem deos: puer superne spectans sacrorum ritus uidit: & patri narrauit: quare constitutum: ut uiæ tegerentur uelis: per quas pompa esset ducenda. Vnde Cæsarem dicit Suetonius uoluisse imprimis statuam inter regias: suggestū in orchestra: tensam & ferculum circensi pompa. Et Augustum cum accidisset uotiuis circensibus: ut correptus ualitudine lectica cubaret tensas manu dedicasse. pompam unam Liuius uigesimoseptimo talem scribit: Tacta de cœlo ædes in auentino Iunonis reginæ prodigiumq; id ad matronas pertinere aruspices cum respondissent: donoq; diuam placandam esse: ædilium curulium edicto in capitolium conuocatæ: quibus in urbe Roma intraq; decimum lapidem ab urbe domicilia essent: ipse inter se quinq; & uiginti delegerunt: ad quas ex dotibus stipem cōferrent. Inde donum peluis aurea facta. Lataq; in auentinum pureq; & castæ a matronis sacrificatum: confestim ad aliud sacrificium eidem diue ab decemuiris edicta dies: cuius talis ordo fuit. Ab ęde apollinis boues fœminæ albæ duæ porta carmentali in urbem ductæ. post eas duo signa cupressea Iunonis reginæ portabantur. Tum septem & uiginti uirgines longam indutæ uestē carmen in Iunonem reginam canentes ibant: illa tempestate forsan laudabile rudibus ingeniis nunc abhorrens: & inconditum si referatur: uirginum ordinem sequebantur decemuiri coronati laurea: pretextatiq;: a porta iugario uico in forum iuerūt in foro pompa constitit: & per manus reste data uirgines sonum uocis pulsu pedum modulanres incesserunt. Elegantiorem uero pompam galienos duos principes duxisse Iulius refert capitolinus: Conuocatis patribus decendia celebrauit: magno genere ludorum noua specie pōparum: exquisito genere uoluptatum: iam primum inter togatos patres & equestrem ordinem albatos milites ex omni populo præeunte: seruis etiam prope omnium & mulieribus cum cæteris: fascibus etiam præcedētibus capitolium petiit: præcesserunt etiam altrinsecus centum albi boues cornibus auro iugatis: & dorsualibus sericeis discoloribus præfulgētes. Agnæ cādētes ab utraq; parte ducentæ præcesserunt & decem elephanti qui tunc erant Romæ. Mille ducēti gladiatores pompaliter ornati cum auratis uestibus matronarum: mansuetæ feræ diuersi generis ducentæ: ornatuq; maxime affectæ: carpēta cum mimmis: & omni genere histrionum. pugiles faculis non ueritate pugnantes. Cyclopea etiam luserunt omnes apenarii: ita ut miranda quædam & stupenda monstrarent. Omnes uiæ ludis strepituque & plausibus resonabant. ipse medius cum picta toga & tunica palmata inter patres: ut diximus: omnibus sacerdotibus prætextatis: capitolium petiit: hastæ auratæ altrinsecus quingentæ: uexilla centena præter illa quæ collegiorum erant: dracones: & signa templorum omniumq; legionum ibant. Ibant præterea gentes simulatę ut getæ: sarmathæ: thraces: persæ: ut non minus q̄ ducenti globis singulis ducerent sed iam de religione satis multa: ad alia transeundum est.

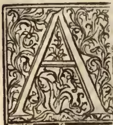
Manduci effigies

Petreia

Vie tegebātur uelis

Ordo pōpe

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE TERTIVS LIBER. QVI ET ADMINISTRATIONIS REIPVBLICAE PRIMVS INCIPIT FOELICISSIME.

DMINISTRATIONEM.rei.p.Romanorum oſtenſuri: opus ſupra uires humanas aggreſſi uidemur qui prępotentis omnium populi atq; ſapientiſſimi mille & amplius annorum conſilia:cogitationes:& demum gubernationem prope diuinam totidem pene iam quot ab origine in finem ſuum habita & conſeruata fuit annis deſtitutam collapſam & obliuioni magna ex parte datam:paucis enitamur libellis: in noticiam lucemq; educere. Sed forte neminem arbitror tam iniquũ exiſtimatorem:qui non potius intentatos etiam ſupra uires conatus laudet:q̃ infinitæ rei impoſſibilem a nobis explicationem deſideret: exigatq; abſolutam. Illud autem polliceri auſim ſcriptã a me rei pu. Romanę adminiſtrationẽ tanti futuram:tam multis abundaturam:uel inſtitutis uel exemplis: ut quæcunq; a græcis & aliarum gentium nationumq; ac ipſius urbis Romæ doctiſſimis ſapientiſſimis eloquentiſſimis uiris: ſiue ut appellant politica ſiue de re publica: ſiue de principum principatuumq; regimine ſcripta ſunt: minora atq; inferiora duci poſſint: hiſq; non diſputata a nobis & edocta quod neſciremus: ſed prudenter excogitata a maioribus probe geſta: & conſtanter conſeruata tm̃: tam amplum: tam glorioſum peperiſſe & auxiſſe imperium oſtendemus: adminiſtratiõem uero eſſe dicimus ciuilem gubernationem in qua nec rei militaris nec morum & conſuetudinis ſingulorũ neq; honoris & præmiorum publicæ tributorum: triumphi: oratoris: trophei: partim ratio aliqua habeatur. Sed præmittendam fortaſſe quis dixerit & cauſam & rationem condendæ urbis: & ipſam ædificationem ab initio ad culmen atq; etiam inclinantis impęrii principia breui narratione perductam. Cui parti uidemus ſatiſfeciſſe in Roma: quã deſcripſimus inſtaurata: ædificandæ autem ipſius urbis cauſam: regis Romuli & confluentis ad eum multitudinis tuitionem quæſitam: non abſurde dici poſſe uidemus. rationemq; ſi cauſam & ſuper cæleſtem quam ſingularem fuiſſe ab effectu conſtat diſpoſitionem poſtponere uolumus: hanc dicere poſſumus: quam apud Titum Liuiũ Camillus libro quĩto militibus Romam a Gallis captam linquere meditantibus in diſſuaſionem adducit ſaluberrimos eſſe in quibus ſit edificata colles Flumen oportunum quo ex mediterraneis locis: fruges aduehantur: quo maritimi cõmeatus accipiantur: mare uicinũ ad comoditates: nec expoſitum nimia propinquitate ad pericula claſſiũ externarũ nationum. Italiæ mediũ ad incrementum urbis. nactam bonũ locũ argumentũ fuiſſe ipſam magnitudinem tam nouæ urbis: trecenteſimus nãq; ſexageſimus quintus annus urbis tunc agebatur. contrarium tamẽ dixiſſe uidemus milites Romanos apud eundem Liuium in ſeptimo. Qui.n.in præſidio ſuaſſelæ & cãpanorũ manſerant illecti dulcedine agri agitarunt conſilia eodẽ ſcelere adimendã eſſe cãpanis capuam: per quod illi eam antiquis cultoribus ademiſſẽt. Aut.n. æquum eſſe dicebant dedititios ſuos illa fertilitate atq; amœnitate perfrui: ſe militando feſſos in peſtilenti atq; arido circa urbẽ ſolo luctari. Et quidem Romanæ urbis aerem autumno ſemper grauem: ac prope peſtilentem fuiſſe multi ex priſcis ſcripſere. Sed unico Iulii Frontini teſtimonio contenti erimus: qui de aquæ ductibus tractans ſic dicit.

Adminiſtratio

Cauſa Romæ ædificandæ

De aquis

De aquis in urbem a Traiano pricipe optimo introductis nec pereuntes quidem a q otiosæ sunt:alia munditiarũ facies:purior spiritus & causæ grauioris cæli quibus ap ueteres aer urbis infamis erat remotæ sunt. Sed ad gubernationem:ea bipartite a nobis tractanda erit:ut urbis ipsius & illi continentium primo intrinsecum:post Italię & prouinciarum imperio subditarum exterum regimen ostendamus. intrinseciq; tegiminis tot erunt partes quot magistratus ab urbe fuisse duxerimus ostendendum. a quibus etiam nascet ratio externi regiminis describẽdi. & omnes has partes sub maiori alia diuisione tractari oportebit:ut regum primo deinde statis: & itegræ reipub. post principum siue imperatorum tempora seorsum singulas suas habuisse gubernationis formas doceamus. Quãq̃ de ipsa qua primo posuimus loco regũ temporis administratione pauca sunt quæ ad nostrã facere intentionẽ iudicemus. Satis enim cõstat omnibus uel mediocriter eruditis:septem fuisse reges:qui per quattuor: & quadraginta ac ducentos annos urbis Romæ imperiũ tenuerũt. apudq; eos magna fuit senatorũ & quorundã ex magistratibus auctoritas: a quibus & aliis postea additis magistratibus:iberæ urbis Romæ tescribere magistratus aggressuri:rei ipsius nomẽ diffiniamus. Magistrare inquit Festus est moderari. Vnde magistri non solum doctores artium:sed etiam pagorum:societatum:uicorum:collegiorum:equitum dicũtur quia oẽs hi cæteris magis possunt. Vnde & magistratus qui per imperia potentiores sunt q̃ priuati:quę uox duabus significationibus notatur:nã aut ipsam personam demonstrat:ut dicimus magistratus iussit:aut honorẽ ut cum dicitur Titio magistratus est datus. Sed Cicero legum secũdo Dicam de magistratibus idest enim profecto q; constituta religione tẽpublicam cõtineat maxime. Magistratus habet hãc uim:ut præsit prescribatq; recta & utilia & coniuncta cum legibus ut enĩ magistratibus leges ita populo præsunt magistratus. Vereq; dicitur magistratũ legẽ esse loquentem legẽ autem mutum magistratum:quod cũ dico legem a me intelligi nil aliud uolo q̃ imperium:sine quo nec domus ulla:nec ciuitas:nec gens: nec humanum uniuersum genus stare:nec rerum natura omnis:nec mundus ipse potest. Igitur a senatoribus incipiamus:quos centum numero Romulũ creasse Liuius ĩ primo scribit: patresq; ab honore:& patricios eorũ progenies & senatores ob ætatẽ eẽ dictos De quibus quid regum tẽporibus egerint:quãtũq; eorũ auctoritas ualuerit:pauca sunt dicẽda. Mortuo. n. Romulo centũ patres in decem decurias diuisi sunt:& uiginti singulis quinq; diebus regebãt:fuitq; ãno uno id interregnũ. Ita patres centũ:gratiã inierunt:summa potestate populo facta:decreuerunt ut cũ regẽ populus iussisset id sic ratum esset si patres auctores fierent:quod quidẽ bonũ graueq; initium usq; adeo ualuit:ut semper postea quãdiu res. p. stetit:in legibus magistratibusq; rogãdis fuerit obseruatum Tullus rex postea allegit in senatũ albanorum patres: Et Tarquinius priscus cẽtũ alios patres addidit:qui deindę minorũ gentiũ appellati sunt. Ciuitate aũt post, creatos consules libera: quot numero senatores usq; ad. C. Cæsaris tẽpora per singulas ætates fuerĩt:Satis fuerit nũc ostẽdere:ut aliorũ magistratuũ origine pariter ostensa ad singulorũ officia & gestas res gerẽdarũue facultatẽ ac potestatẽ te deamus. Secundo libro Liuius de primis cõsulibus tractans dicit. Deinde quo plus uirium in senatu frequẽtia ẽt ordinis faceret cædibus regis diminutũ patrũ numerum: primoribus equestris gradus electis ad trecentorum summã expleuit:traditũq; fertur:ut ĩ senatũ uocarentur:qui patres quiq; conscripti erant:cui snĩæ cõcordat q Moyses primo machabeorũ de Romanis scribit in hæc uerba: & qa curiã fecerũt sibi, & quottidie con

Reges uiri romanorũ
Magistrare
Magistri
Magistratus
Senatores
C. Patres
Patricii
Decuriæ decem
Interregnum
Minorum gẽtium

sultant trecenti uiri cõsiliũ agentes. Itaq; quod inquit eodem loco Liuius. Dum nullum fastiditur genus ĩ quo eniteret uirtus creuit imperium Romanũ. Festusq; Põpe
Allecti ius differentiam ponit quæ in senatorũ noĩatione sequuta est. Allectos fuisse dictos
q ꝓpter inopiam senatorũ: ex equestri ordine in senatorũ sunt numerũ allecti. Nam
Patres Cõscripti patres dicebantur qui erant patricii generis: conscriptiq; qui in senatu erant scriptis annotati. Libro. autem. xxii. Liuius ea narrans quæ post cladem ad cannas acceptam prouisa sunt scribit: Octuaginta senatores aut qui cos magistratus gesserãt unde ĩ senatũ legi deberẽt: cũ sua uoluntate milites in legionibus facti essent fuisse allectos. Et infra. xxiii. G. Terentius consul ex appulia accersitus. M. Fabiũ buteonem dictatorem in sex menses dixit: qui: & censor tũ fuit: tum legit qui ædiles: tribuni plæbis: questores ue fuerant: tum ex his qui magistratum cœpissent: qui spolia ex hoste fixa domi haberent: aut ciuicam coronam accepissent. Ita. clxxvii. cum ingenti approbatione hominum in senatum lectis exemplo magistratu se abdicauit: quo autẽ modo senatores aut indemortui locum aut amoti subrogarentur: infra incensorum magi
Consules stratus descriptione ostendemus. Ad consules ueniendum est: quorum primos fuisse constat qui regibus eiectis creati sunt. Iuniũ Brutum & Tarquiniũ collatinũ: consulẽ autẽ nominatum esse inquit. M. Varro de lingua latina q populũ & senatum cõsuleret. Et Nonius marcellus q consulat senatũ: cõsiderasse. n. existimo Noniũ: consueuisse a tribunis potiusq a consule populum consuli. Cicero aũt legum secũdo. Cõsules regio præsunto imperio. hisq; præeunto iudicando consulendo prætores: iudices apparento. Militiæ summum ius habento. nemini parento: iussa iis populi suprema lex esto. Eũdẽ magistratum ni interfuerint decem anni ne quis capito: ciuitatem annali lege seruanto: Duella iusta iuste gerunto: sociis parcento: se & seruos cõtinento: populiq; sui gloriam augento: domum cũ laude redeunto. Magnam consulis officii & auctoritatis partẽ Cicero in superiori lege exposuit. Idemq; oratione pro Rabirio perduellione ad quirites habita inqt. Summum in consulibus imperiũ summũ ĩ senatu consilium: & pro Plãcio: honorũ populi finis est consulatus: quem magistratũ octigenti fere consecuti sunt. Sicut autẽ consules exactis regibus primi regiũ ma
Valerius publicole gistratũ in populũ cœperunt ita Publius Valerius moderatiõe sua publicolæ cognomen assecutus: imperii quidẽ regi potestatẽ & insignia omnia sub cõsulũ titulo cum collega retinuit: modestia tñ usus fasces securibus uacuefecit: & numerum fasciũ pro dimia diminuit: legẽ tulit prouocatione ad populum: qua interposita ciuis nec uerberari nec necari poterat: ædes suas ex summa uelia ad fori infima trãstulit. Licet ue
Cõsules Dictatori parebant ro supra Cicero in legibus dixerit: nemini cõsules debere parere eos dictatori paruisse cõstat: qñ quidẽ Liuius octauo dicit cõsulibus iussis ante tps abdicare se magistratu: quo maturius noui cõsules aduersus tãtam molẽ belli crearent. M. Valeriũ coruinũ. M. attiliũ regulũ consules fuisse: cũ aũt cõsules principio conditæ crescẽtisq; rei p. ex patriciis creari solitos: Plæbs ex suo quoq; corpore creari magnis obtinuisset cõtentionibus: Alia prope durior conditio ipsis creandis iniecta est: ut non nisi ex præclara stirpe oriundi consules fieri possent: & licet id nulla esset lege præscriptum: difficultates tamen interpositæ erãt ut petituri consulatum: quæsturam: & ædilitatẽ prius gessissent: Ludosq; & alia magnæ impensæ munera populo edidissent: de quibus infra suo loco dicẽdũ erit: primusq; Cicero sicut oratiõe pro Murena dicit claustra illa nobilitatis effregit: ut aditus ad consulatum postea sicut apud maiores fuerat nõ magis nobilitati q uirtuti pateret. Vnde in cõsulatu suo orationem habens secũdam in legem

in legem agrariam Rulli nõ indigne gloriatus est: se fuisse unum ex omnibus nouis hominibus: de quibus tũc meminisse possent: qui consulatũ petierit q̃primũ licitum fuerit: consul factus sit cum primum petierit. Quo in consulatu procuratorẽ cum cõsules haberent perpetuum: Cicero fecit annum: nõ.n.cõsulibus multa uel publice uel priuatim gerere: & administrare minutiora per seipsos licebat: quæ huic procuratori exequẽda cõmittebãtur. Et quia consules ut senatum consulerent creatos supra fuisse ostendimus: summa eis solis cõtingebat auctoritas: cũ senatus permitteret iuberetur: ut curarẽt ne quid res.p. acciperet detrimẽti: sicut Plutarchus in Pauli æmilii uita. Senatusconsulto summa rerum consulibus datur ne quid detrimenti res.p. accipiat: quod nõ crebrius a senatu agi solitum q̃ cũ ingentis metus: & grauis periculi discrimẽ rei.p. immineret: & Cicero in miloniana oratione. Quãq̃ qs hoc credat. Cn. Pompeius cum senatus ei commiserit ut uideret nequid detrimenti res.p. caperet. Quo uno uersiculo satis armati semper consules fuerunt: & idem Cicero oratione ĩ legẽ agrariã Rulli prima. Omnes qui se saluos uolũt sequentur auctoritatẽ consulis soluti a cupiditatibus: liberi a delictis. cauti in periculis: non timidi in cõtentiõibus. Dictatorem Romæ primũ fuisse. T. largum Liuius secundo libro dicit. Cui auctoritas summa: sine prouocatione esset: Et cum is multiq; post eum patricii generis fuerint tandem primũ de plæbe dictatorem fuisse. C. Maniliũ Liuius libro septimo ostẽdit. Dictatorem diffinit Marcus Varro q a cõsule dicebat͛: cuius dicto audientes. essent oẽs Et Plutarchus in Pompeii uita dictatorẽ scribit cæteras potestates dissoluere præter tribunitiam. Pompeiusq; de iuris origine. proditi sunt dictatores a quibus nec prouocandi ius fuit & quibus etiam capitis animaduersio data ẽ. Nã cũ Po. Ro. aucto crebra bella orierẽtur: & quædã acriora a finitimis ĩ ferrentur interdum re exigẽte placuit maioris dignitatis magistratum constitui: Hunc magistratum quoniã summam potestatem habebat non erat fas ultra sextum mensem retineri: & his dictatoribus magistri equitũ adiũgebant͛ sic quomõ regibus tribuni celerũ. Cicero de finibus bonorũ & malorũ. Dictatorẽ dicit a maioribus magistrum populi appellatum fuisse. Senecaq; epistola nona cẽtesima. Eum quem nos dictatorẽ dicimus: & ĩ historiis ita nominari legimus: apud antiquos magistrum populi uocatum: hodieq; id extat ĩ auguralibus libris: & testimonium est: quod qui ab illo nominatur magister equitum est: quod aũt Pompeius hic & Seneca dixerunt de magistro militum: Varro sic affirmat. Magister equitum q̃ sũma potestas eius ĩ equites & accensos. Hic Liuius libro tertio. Dictator Lucius quintius cincinnatus: magister equitum Seruilius hala qui melium interfecit: domus diruta æquimelium appellatũ. Et libro. xxii. Q. fabius maximus dictator. M. minutium magistrũ eqtum tũc primũ dixit. Sed a quibus: & quo modo crearetur dictator. Liuius libro. xxyii. Decreuit senatus ut cõsul. M. Valerius ex sicilia uocatus priusq̃ ex urbe discederet populum rogaret quẽ dictatorẽ dici placeret: eumq; quẽ populus iussisset diceret dictatorem: si cõsul noluisset: p̃tor urbanus populum rogaret. Si nec is quidem uellet: tum tribuni ad plæbẽ ferrent. Cum cõsul se populũ rogaturũ negasset q̃ suæ potestatis esset: prætoreq; uetuisset rogare tribuni plæbis rogarũt plæbsq; sciuit ut Q uitus fuluius q tũ ad capuã erat dictator diceretur. Sed quo die id plæbis conciliũ futurũ erat: consul nocte clã in siciliã abiit: destitutiq; patres litteras ad. M. Claudiũ mittendas censuerũt: ut desertæ a collega. R.p. subueniret: diceretq; quẽ populus iussisset dictatorẽ: ita a Claudio cõsule Fuluius dictator dictus. Fuerũt enim & alii solo pene nomine dictatores: Claui ob sedandam

Procurator Consulũ

T. Largus Primus dictator

C. Manilius primus dictator e plebe

Dictator unde

Magister eqtum Tribuni celerum

Magister populi

Quomõ dictator crearetur dictatores

ad pestē se dandam — pestem figendi causa: unus sicut Liuius septimo. Dictator figēdi claui causa ad sedā-
Dictator — dā pestem: & alter de quo idē Li. vii. Dictator feriarū causa dictus: tribus oīs suppli-
cā feriarū — catū ire placuit. Prætor tertius in urbe magistratus dignitate fuit a præeūdo quod
Prætor — Li. innuit dictus. Et tñ Varro de lingua latina. prætor dictus q͞ præiret exercitū. Et
Cicero legū secundo: iuris disceptator q priuata iudicet iudicariue iubeat: ꝑtor esto:
iuris ciuilis custos esto: huic potestati parento: quocūq; senatus creuerit populusue
iusserit tot sunto. Et Li. quinto dicit primū prætorē ex patribus q ius in urbe diceret
creatū fuisse: penes quē magistratū oīs publici priuatiq; iuris potestas: ut & nouum
ius condere. & uetera abrogare facultas eēt. Idq; ob magistratus honorē ius honora
riū appellatū ē. Cū tñ regia illi eēnt īsignia: ut apparatu cōsulibus pene par uideret᷑:
Ius honorarium — Lictores non amplius sex habuit. Pōpeius autē de origine iuris. Prætor creatus ē cū
Lictores p̄toris — consules auocarent᷑ a bellis finitimis: neq; esset q in urbe ius reddere posset. Hic pri
mo Vrbanus appellatus est qd in urbe ius redderet. Post aliquot deinde annos non
Quare creatus prætor — sufficiente eo prætore: q͞ multa turba ēt peregrinorū in ciuitate ueniret: creatus ē: &
alius prætor. q Peregrinus appellatus ē. Capta deinde sardinia: mox sicilia & hispāia
Prætor urbanus — deinde narbonēsi prouincia: totidē prætores: quot ꝓuinciæ in ditionē uenerāt crea
ti sunt quoꝝ uni Paulo æmilio ad hiberos eunti: duodecim cōcessi sunt lictores. Et
Prætor peregrinus — equo uectus albo trabeaq; indutus albā ministros oēs albis indutos duxit. Ad qd
Prætores totidem quot prouinciæ — Iuuenalis allusit. Niueiq; ad frena qrites. Plutarchus in Bruti uita inquit. Prætorum
uirgas securibus fuisse alligatas: q͞ significaret᷑ nō oportere magistratus irā prōptam
& dissolutā esse: ut uirgarū solutiōis mora & tarditas irā frangeret: & īpetū modera-
ret᷑. Tribuni plæbis etsi magistratus dignitatē nō haberēt. Maximi tñ momēti in re.
p. fuerūt. Nā Plutar. ī problematibus Tribunus plæbis sicut cæteri magistratus pur-
pura nō utit᷑: qa tribunatus magistratus nō est. Nā nec lictores hēt nec in sella curru
li sedet ius dicturus. Nec creato dictatore ius dimittit sicut cæteri magistratus. Sed
tribunatus magistratui & ipso potius obiicit᷑: q̄ ipse sit magistratus. Magnitudo ac fa
stus cōsulē decet & īperatorē: tribunū uero abiectū esse oportet: nec aspectu grauem
nec aditu difficilē: sed facilē: ad multitudini cōmodū: ac tractabilē. Vñ nec domus
tribuni ianuā claudere moris erat. Sed noctu: & interdiu semp patere: tanq̄ portus
Tribuni ple. — qdā ac profugiū qbus opitulādū eēt Tribunoꝝ noīs ethymologiā. M. Varro d līgua
latina hāc affert. Tribuni militū q͞ terni e tribus tribubus ramnēsi: lucera: & tatien-
Ianua Domus Tribuniū clauditur — si ad exercitū mitterent᷑: Tribuni plæbis q͞ facti ex illis q plæbē defenderent in seces-
sione. Sed nos de militaribus tribunis diceꝛ in ptibus militaris disciplinæ differem⁹.
Cice. legū. ii. plæbs quos pro se cōtra uim auxilii ergo decē creauerit: tribuni eius sū-
to: qdq; hi prohibuissent: qdq; hi plæbem rogassent: ratū esto Sanctiq; sunto: neue
plæbē orbā tribunis relinquunto. Cūq; in eo dialogo qntus Cicero frater multa que
stus eēt de ui tribunitia: ac multoꝝ ex eis insolentiā narrasset: Marcus cicero respon-
dēs. Ego inqt frater ī ista potestate ineē qdā mali assentior: sed bonū qddā esse q̄ sitū
mō in ea non aberremus. Nimia potestas est tribuni plæbis: qs negat: sed uis populi
multo seuerior: multoq; uehemētior: q̄ ducem q͞ hēt interdū lenior est: q̄ si nullū ha-
beret Dux enim suo piculo ꝓgredi cogitat: populi īpetus piculi rōnē sui nō hēt: atq;
Tribuni unde — aliqn̄ incēdit᷑: & qdē sæpe sedat᷑. qd. n. est tā desperatū collegiū: in quo nemo ex eis sa
na mēte sit. Inuētū est id tēperamentū quo ten uiores cū principibus æqri se putarēt.
In quo uno fuit ciuitatis salus: quāobrē aut exigēdi reges nō fuerūt: aut plæbi re nō
uerbo danda libertas. Cām creandoꝝ tribunoꝝ omittemus a Liuio & a multis diffu
se narratam:

ſe narratam: qñ aũt creati fuerint & quot Liui. ii. In ſacro mõte creati tribuni plæbis duo. Sed Aſconius pedianus q Liuio pene paræqtare fuit: in expoſitione orõnis. M. ciceronis pro Cornelio de maieſtate dicit. In mõte ſacro quiq; tribuni plæbis creati ut eẽnt ſinguli ex ſingulis claſſibus. Et Li. tertio. Quinto minutio. M. horatio puluillo cõſulibus. xxvi. ãno a primis tribunis plæbis creati ſunt decẽ: duo ex ſingulis claſſibus. Et infra creati tribuni plæbis cõſulari poteſtate cõceſſum promiſcue ex utriſq;. Plutarchus i graccorũ uita ſcribit moris fuiſſe tribunorũ plæbis ut uno intercedente nil alii poſſent efficere. Cõſulemq; a tribuno plæbis in carcerẽ duci potuiſſe. Vñ Scipio naſica qñ inqt conſul ciuitatem prodit: q leges ſaluas eſſe cupiũt: me ſequantur. Tribuniq; plæbis ſenatũ nõ intrabant: ſed ad fores curiæ ſedentes Senatuſconſulta inſpiciebant: ut poſſent ſiqua diſplicuiſſent intercedere: & iis q placebant. T. litterã ipſi ſubſcribebant. ſi qñ aũt accideret tribunũ plæbis cogi ad aliqua faciẽda oportere id munus collegę pſtabant. Nã cũ. L. cotta tribunus plæbis æs alienũ ſoluere recuſaret: qa in ius uocari neqret: ſocii & collegæ illũ coegerũt cõminati ſe creditoribus eũ conceſſuros ſi poſtulaſſent. Nec ſolũ æs alienũ tribuni a collegarũ aliquo diſſolui curabant: ſed errata in uicẽ moderabant cotrigebantq;. Memmius. n. tribunus plæbis accuſatũ A ulũ gabiniũ condemnari obtinuerat: lictoreſque iam manũ accuſato inii ciebant: cum filius gabini Siſenna ad pedes memmii procidens: ueniam patri orabat: quẽ ille humi iacentẽ: cũ diu ſic eẽ premitteret: collegæ duodecim indignati inſolentiã: Gabiniũ abſoluerũt. Tribunoq; unũ diẽ ab urbe abeſſe nõ licebat. A ulus gellius ex atteio capitone narrat Labeonẽ antiſtium iure cõſultiſſimũ uiatori eum ad tribunos plæbis uocanti reſpondiſſe. Tribunos uocationẽ in ius nõ hñe: ſed ſolã prehẽſionẽ eſſe pmiſſam. Pariterq; uarronẽ ſenſiſſe Gellius aſſerit. Vñ intercẽſſionẽ & plæbiſcitorũ: rõnẽ tribũis priariũ fuiſſe mũus: & prædicti aſſerunt uetuſtiſſimi & nos iſra oſtẽdemus. Quæſtorũ aliquos urbanis præfuiſſe rebus quoſdã p prouincias cũ maiores gerentibus magiſtratus: exigẽdis uectigalibus fuiſſe miſſos conſtat. Et urbanos qdẽ quæſtores partim ærarii pecuniarũ curã geſſiſſe: partim exercendis qſtionibus: partim legẽdis in ſenatu epiſtolis pſuiſſe uidemus. Nominiſq; diffinitionẽ. M. Varro hãc affert. qſtores a quærẽdo: qa conqrerent publicas pecunias: & maleficia q triumuiri capitales conqrũt. A b his poſtea q quæſtionũ iudicia exercent qſtores dicti. A ſconius pedianus in ſecunda actione Ciceronis in Verrẽ dicit. Quæſtores urbani ærariũ curabãt: eiuſq; pecunias expenſas & acceptas in tabulas publicas referebant. Põponius de origine iuris: Quæſtores cõſtituti ſunt: cũ ærariũ populi auctius eẽ cœpiſſet: ut eſſent q illi præeſſent: dicti ſũt ab eo q inqrendæ: & cõſeruãdæ pecuniæ cã creati erãt: & qa de capite ciuis Romani iniuſſu populi: non erat pmiſſũ conſulibus ius dicere: ppea qſtores conſtituebant a populo q capitalib9 rebus præeſſent. Vlpianuſq; de officio qſtoris. Quæſtoribus creãdis origo antiqſſima & pene ante oẽs magiſtratus. Granius deniq; iureconſultus ẽt ipm Romulũ & Numã põpiliũ binos qſtores hũiſſe: quos ipi nõ ſua uoce: ſed & ppli ſuffragio crearẽt referri. Sed Plutar. in blematibus uanũ qſtoribus attribuit officiũ: quos dicit magiſtratũ ineũtes nihil prius curaſſe q ut ſacrarũ anſerũ alimẽta locarent: qa galli anſerũ clangore prohibiti ſũt capitolio potiri: & addit fuiſſe eas rubrica tictas: quã iprimis tẽouãdã queſtores curabãt. Cic. de admĩſtratione A ſiæ ad qntũ frẽm docet: qd ſupra diximꝰ alios qſtores cũ ſingulis magiſtratibus pcõſule pſertim & ptore cõquirendis uectigalibus fuiſſe miſſos. Quæſtorẽ habes nõ tuo iudicio delectũ: ſed eũ quẽ ſors dedit. & ad. M. celiũ ædi

Tribunorũ numerus

cõſulẽ potuiſſe i carcerẽ a tribuno duci

T. littera

Tribunus i ius nõ uocabatur

Tribunũ unũ diẽ abeſſe nõ licebat

Quæſtores

Cõſuli ius dicere de capite ciuis rõani nõ licebat

lẽ idẽ Cic. Ego de prouĩcia decedẽs q̃storẽ celiũ præposui ꝓuinciæ: puerũ inq̃s at no bilẽ adolescẽtẽ: & oĩum fere exẽplo: & Asco. pedianus in diuinatione: orõne pria Ciceronis in uerrẽ. Siciliã dicit duos olĩ habuisse q̃stores: Libitanũ unũ: alterũ Siracusanũ. De tertio aũt q̃d prædictis attribuimus officio legẽdi in senatu ep̃las: & de ꝓdicta ĩ ꝓuĩciis attributa eis cura: ap̃ Vlpianũ ꝓdicto loco sic habet̃. Sed sicut dubiũ ẽ an Romulo & numa regnãtibus q̃stores fuerint: Ita ẽt Tullo hostilio rege q̃stores fuisse certũ est: & sane crebrior ap̃ uetustos opinio ẽ Tullũ hostiliũ primũ in rem. p. induxisse q̃stores & a genere q̃rendi q̃stores dictos. Iunius & Trebatius & Fenestella scribũt. Ex q̃storibus q̃dã solebant prouĩcias sortiri: ex Senatusc̃õsulto: q̃d factũ ẽ decimo Bruto & Cecina cõsulibus. sane nõ oẽs q̃stores prouincias sortiebant̃: uerũ excepti erãt canditati prĩcipis. Hi &. n. solis litteris in senatu legẽdis uacabãt. Hodie q̃ obtinuit indifferẽter q̃stores creari tã patricios q̃ plæbeios. Ingressus ẽ. n. & quasi priordiũ generẽdoꝝ bonoꝝ fniæq̃ ĩ sẽatu dicẽdæ. d A edilib⁹ dehĩc dicẽdũ quos alterũ fuisse gradũ cõstat illis q cõsulatũ præturamue petere istituissent. Vñ Cic. scribẽs furnio ꝓturã ãbiẽti. Nõ ẽ ãnus hic tibi designatus: ut si ædilis fuisses post bienniũ tuus ãnus eẽt ut oĩa te meriti dignitate malim ãbitiõe maiore q̃ q̃ fructũ poner̃ ĩ ꝑpetuitate laudis: q̃ in celeritate ꝓturæ. Ad q̃d uero ædiles crearẽt: Idẽ Cic. legũ. ii. Sũtoq̃ ædiles curatores urbis: ãnonæ: ludorũq̃ solemniũ. Ollisq̃ ad honoris amplioris gradũ prius accessus esto. & Li. ĩ q̃nto: q̃ñ creati fuerĩt eodẽ ãno cõsul alter ex plæbe ꝓtor unus ædiles currules. Et in lib. ix. C. Flaui. scriba p̃re libertino ædilis currulis fuit: cũ peteret neq̃ eius nomẽ a tribubus acciperet̃: q̃a scriptũ faceret tabulã posuisset & iurasset se scriptũ nõ facturũ. Decimo ãt Li. q̃d aliq̃ñ ædiles egerĩt. ædiles currules fœneratoribus mulctatis ex eo q̃d ĩ publicũ redactum ẽ A enea ĩ capitolio limina & triũ mensaꝝ argẽtea uasa in cella Iouis: Iouẽq̃ in culmine cũ q̃drigis. Et ad ficũ ruminalẽ simulachra infãtiũ cõditorũ urbis sub uberibus lupæ posuerũt: semitãq̃ lapide q̃drato a capena porta ad arcẽ strauerũt. Et infra Li. ab ædilibus mulctatitia pecũia pecuariis dãnatis ludi facti. Pateræq̃ aureæ ad ædẽ Cereris positæ. Eodẽq̃ ãno ab ædilibus curulib⁹ q ludos fecerũt dãnatis aliquot pecuariis: uia a martis silice ad bouillas ꝑstrata ẽ. Et. xxxiii. ędilitas ĩsignis ãno eo fuit m̃ltos pecuarios dãnarũt & ex ea pecunia clipea laurata ĩ fastigio Iouis ædis posuerũt. Vt ãt ludis faciẽdis absq̃ ærarii oner̃ possent sufficer̃: ædiles feras ludis spectaculisq̃ ædẽdas ex ꝓuĩciis aduehi ꝓuincialiũ ĩ commõ curabãt. Vñ gloriatus ẽ Cic. ad q̃ntũ frem ꝓ ꝓtore Asiæ scribẽs. Asiã eo onere sua ipsoꝝ frũm uirtute liberatã eẽ. His uerbis. Quãtũ uero illd̃ est bñficiũ tuũ: q̃ iniquo & graui uectigali ædilitioꝝ magnis n̄ris simultatibus Asiã liberasti etenim si unus hõ nobilis q̃rit̃ palam te q̃d edixeris ne ad ludos pecũiæ decernerent̃ talẽ sibi ducẽta eripuisse: quãta tãdẽ pecunia pẽderet̃: si oĩum noĩe q̃cũq̃ Romæ ludos facerent q̃d erat iã istitutũ erogaret̃. Hic prius scripserat ipse Cic. M. cælio ædili de pãtheris p eos q uenari solẽt ager̃: mãdatũ diligenter sed mira paucitas est. Oppida ẽt ꝓter ipam urbẽ Romã: ædiles habuisse indicat Cic. ad Brutũ. Nã cõstituẽdi municipii cã hoc ãno ædilẽ filiũ meũ fieri uolui: & fr̃is filiũ: & M. cæsiũ. Is. n. magistratus in n̄ro mũicipio nec alius ullus creari solet. Fuerũt alii minores magr̃atus præfectus urbis. Triũuiri multiplices: aliiq̃ q & si stãte re. p. originẽ habuerũt: maxĩe tñ sub prĩcipib⁹ sũt mutati. Quibus ad ꝑpetuoꝝ ĩpatorũ t̃pa reseruatis: de cẽsoribus dicere aggrediemur: cũ tñ prius multa sub eũ cadẽtia magistratũ & regimen urbis Romæ in primis declarantia ordine docuerimus. Erũtq̃ hæc uocabula: curiæ: tribus: classis: cẽsus: lu

strum

Questores primi sub Tullo hostilio

Questores ꝓuinciales

Ediles

Aediles & in oppidis; Magistratus minores

strũ:& ab his diuersimode depẽdentia. Titus. Li. urbis conditæ initia descripturus ab
eisdẽ rebus ita ordit̃ ut rẽ sibi & oĩbus sui sæculi notissimã minus apte: q̃ nr̃a exige-
ret ĩtẽtio naret ĩcipitq; Romulũ fœder̃ cũ sabinis ad lacũ curtiũ icto:& ex duobus po Curiæ triginta.
pulis facto uno.in curias trigĩta populũ diuisisse: q̃bus nomẽ a sabinis ẽ ĩditũ.& pau
lopost eodẽ tpe: tres eqtũ centurias fuisse additas Ramnẽsem a Romulo: a Tito ta-
tio tatiẽsem & lucerã cuius nõis cãm sibi asserit fuisse incertã. Sed Asco. tria ipa noĩa
fuisse hetrusca dicit:& lucerã a lucumonibus: q cẽnt duodeci magistratus. Festusq;
cũ illud idẽ affirmet: addit existimasse ẽt quosdã nõ magis a lucumonibus lucerã di-
ci q̃ a luco: ĩ quo urbs Roma aut eius pria ps asyllũ fuit cõditũ. Sed ubi trigĩta curias
fuisse Liuiũ diximus scripsisse erratũ in nũero librarioꝝ uicio nõ dubitamus: q̃d ipsa
tribuũ trigintaquiq; supputatio ostẽdet. Nã tribus idẽ fuisse q̃d Li. prio curias appel
lauit cũ alias cõstat tũ Asco. pedianus secunda in Verrẽ actione sic oñdit. Tribus q̃n Tribus & curiæ
q; & triginta in pricipio fuerũt tres tatiẽsis a Tatio. ramnẽsis. a Romulo luceres a Lu
cumone siue a luco quẽ asyllũ uocauit Romulus. Post d noĩbus sabinarũ multæ sũt Tribus. xxxv.
dictæ q̃bus p̃catricibus: parentũ bellũ maritorũq; ẽ finitũ: dictæ a tributo dando aut
q̃a prio fuerũt tres. Igit̃ ut supputationẽ cõtinuemus a Mar. Varrõe incipiamus q se
ptẽ simul sic oñdit. Ager Romã. primũ diuisus in ptes tres: a quo tribus appellant̃: Tribus un de dictæ
Tatiensiũ a Tito tatio: Ramniũ a Romulo: Lucerũ a lucumone. Sunt. n. uocabula
thusca:& ab hac diuisione ptes urbis q̃ttuor tribus dictæ: Suburrana: pallatina: exq
lina: collina:& octauã Li. in. ii. sic oñdit additã. Appius Clau. cui postea Appio clau
dio fuit nomẽ cũ pacis ipse auctor: a pacis turbatoribus p̃merct̃ magna cliẽtũ comi-
tatus manu Romã trãsfugit. His ciuitas data: tribus addita nouis tribubus: uetus: crustumia tribus
Claudia appellata: Appius inter p̃res lectus ultra has tribus. yiii. Festus Põ. decẽno Lemonia
bis enumerat his noĩbus. crustumia tribus: a crustumia hetruscoꝝ urbe lemoia trib⁹ Metia
a pago lemoĩa appellata: q ẽ a porta capena uia latia. Metia tribus a quodã castro sic Vffentina
appellat̃: uffentia tribus ab uffẽte fluuio dicta q ap̃ terracinã labit̃. Pupinia trib⁹ ab Pupinia
agro pupinio ꝑpe tibur. popilia tribus a popilio traxit originẽ: romulia tribus dicta Popilia Romulia
q; ex eo agro censebat̃ quẽ Romulus cœperat ex uehiẽtibus. Scaptia tribus a noĩe ur Scaptia
bis scaptiæ appellat̃. Sabatina a lacu sabate dc̃ã. Tormẽtina tribus a campo tormẽto Sabatina
appellata. Vt reliquũ sit septẽ triũ & decẽ fuisse q̃bus nomẽ Romulus ĩposuerit curia Tormẽtia Stellatina
rũ: mulieꝝ. s. sabinaꝝ: cuius regionis primariũ fuit oppidũ cures: a q̃bus originẽ Nu Armẽsis
ma. Põ. duxit. Vñ Virgi. Curibusq; sabinis. Fuerũtq; hæc noĩa Stellatina: Armensis Pontia
Pontia: Publia: Mathia: Scatia: Aniẽsis: Terẽtina: Sergia: Quirina: Trinitica: Vo Publia
litina Veiẽtina: Fabiana. Scaptẽsis: Voltinea: Narniẽsis. Scri. aũt Li. libro. lxxx. au Mathia
cta iã ciuitate libertinos in trigesimã q̃ntã tribũ fuisse distributos. M. Cic. pria oroñe Scathia
ĩ legẽ Rulli agrariã: respõdit a romulia tribu se initiũ esse facturũ. nã usq; ad armen- Aniensis Terentina
sem nomẽ h̃re ꝑperat. Et oroñe pro Plantio. nõ. n. tribũ Terẽtinã trinitieam credo. Sergia Quirina
ac Volitinã: q̃d Planco cũ Lemonia: cũ Vientina: q̃d cũ Crustuminia: testis de Voli Trinitica
tina. Hec aũt a cicerõe attulim⁹ ut necessariũ fuisse doceam⁹: tribuum noĩa hoc nr̃o Volitina Veientina
dicẽdi regimẽ urbis initio oñdi: q̃d multotiens ipsa occurrent: quãq̃ id ẽt distincte Fabiana
sciri oportuit: cũ ĩfra demõstraturi sumus uniuersosq; ex oĩ ĩperio siue urbes totæ fue Scaptensis
rit siue singuli p̃stãtes uiri in ciues Rõanos asciti sunt: oportuisse ĩ dictarũ tribuũ ali Voltinea Narniẽsis
qua cõscriptos additosq; esse: de q̃bus tã ciuilibus: q̃ ĩ militaribus q̃busq; rebus eorũ Libri
rõ sumi posset: erãtq; libri trigĩta q̃nq;: ĩ q̃bus tã multa scribebãt̃ hoĩum milia ap̃ cen elephãtini
sores: adeo ĩgentes & forma magni ut elephantini a beluæ similitudie dicerent̃ quos
libros singulo lustro ob mutatiões hoĩum morientibus suffectoꝝ: aut aliter addito
rũ oportuit: ĩnouari quãq; & similes libros elephantinos. Senatuscõsulta ap̃ eosdem
censores habuisse patebit. Curiaꝝ siue tribuũ noĩbus expositis de cẽsu classibusq; si-

mul dicẽdũ eſt:q̃s ptes nr̃æ ĩtentione ĩprimis neceſſarias Li.elegãter ſed nr̃o iudicio
Cenſus
öbſcure deſcribit. De Seruio.n. Tullio dicit. Cenſũ ĩſtituit:rẽ ſaluberrimã tãto futu-
ro ĩperio.ex quo pacis belliq; munera nõ uiritim ut ante ſed ꝓ hĩtu pecuniarũ fierẽt.
Et qdẽ ſaluberrimã eẽ hãc inſtitutionẽ ætate nr̃a uidem⁹:ap̃ Veneros:Genuẽſes:&
Florẽtinos:q̃s ſolas ĩ toto orbe ciuitates cã ſeq̃ cõſtat. Itaq; Seruius rex ut cenſũ dcla
raret:claſſes prius diſtixit nũero quĩq;:quas priuſq̃ ipſius Liuii uerbis afferam⁹ d̃ pe
cuniæ ſingulaꝝ ſũma:ad quã referebant ſortaſſe nõ ĩpertinenter aliq̃d iſſerem⁹. Qui
Claſſes quinque
cẽtũ miliũ eris ĩqt Li.aut maiorẽ cẽſum hr̃et:hoc exponẽtes dicimus:æs p̃ ea tp̃a nõ-
dũ fuiſſe ſignatũ:Li.n.ĩ primi belli punici deſcriptiõe dicit. Poſt cladẽ naualẽ a Ful-
uio cõſule acceptã Romæ ſtati ducẽtas naues fuiſſe refectas. quo tp̃e nummi primũ
argẽtei ſunt cuſi:& nummus decima p̃s denarii aurei fuerit:a q̃ tẽporũ ſupputatione
Pli.parũ differre uidet̃:q argẽtũ dicit ſignatũ fuiſſe ãno urbis qnto octogeſimo qn-
Quo tp̃e primũ nũmi argẽtei cuſi
genteſimo. Qu. Fabio cõſule ãno qnto ante bellũ primũ punicũ. placuiſſe. q̃ dena-
riũ ꝓ decẽ libris æris. Hãc nos difficillimã numerorũ ſiue põderũ uetuſtiſſimã cõſue
tudinẽ ad nr̃i tp̃is collatiõem ĩuiti hoc loco tractamus:quã ĩfra ſuo loco tractare cõſti
tuimus:ſed quãtũ ad p̃ſentẽ facit claſſiũ cenſus & tributoꝝ dilucidatõem:dicimus d̃
narios ſp̃ aureos appellatos pondere nr̃is fuiſſe ſimillimos:qbus magna ex p̃te orbis
pene totus nũc utit̃. Q ñ qdẽ Venetus Florẽtinus:Senenſis. Lucẽſis. Mediolanẽſis
Ferrariẽſis. Mãtuanus:& extra Italiã Germãic⁹ Hũgaricus. Polonius. Ex gallis quo
q; & Hiſpanis maior p̃s necnõ ap̃ barbaros reges & nationes cuſi denarii aurei:quos
ducatos ſiue florenos uulgo appellãt. ita Ro.ſũt ſiſes:ut q̃ ap̃ Romanũ pontificẽ
maximũ caput orbis xp̃iani hĩtũ unicã obtineat ducatus camere appellatiõem. ſi ita-
q; Seruii regis tp̃ibus cẽtũ milia æris primã conſtituebãt claſſẽ decẽ libræ ipſius æris
Aurei
denario attributæ aureo:ita cumulari ſupputariq; debebũt. ut decẽ milia ducati nr̃i
Prima claſſis cẽtũ miliũ æris
tp̃is diuitiæ fuerĩt:qbus poſſeſſor ſub claſſis priæ titulo inter urbes primarios nume
raret̃. Ad Liuiũ iã redeũdũ ẽ:q̃ cẽtũ miliũ æris aut maiorẽ cẽſum haberẽt priæ claſſis
Secũda claſſis
erãt. Intra cẽtũ &.lxxv.milia cẽſus ſcd̃a claſſis.tertia claſſis a.lxxv.ad.l.milia cẽſus. n.
Tertia
q̃rta claſſe a.l.ad.xxv.miliũ æris cenſus. Quĩta claſſis ĩferiorẽ ſupiori cẽſum habebat.
Quarta
Sed Li.p̃dictis.v.claſſib⁹ cẽturias & arma attribuit:de qbus ĩ p̃te rei militaris cũ di-
Quinta
cturi ſimus:nihil ultra nũc ſcribẽdũ duxim⁹. Ad cẽſoreſq; redibimus quoꝝ primi fue
Papirius & Sẽpronius primi cenſores
rũt Papirius & Sẽpronius. M. Geganio maretino:& Quĩto capitolino cõſulib⁹ crea
ti:ut cẽſum p̃dictũ ex inſtituto Tulli regis rite haberẽt:a q̃ re cũ laude executiõi data
cenſorũ nomẽ eis eſt ĩditũ:cõſtituturũq; ut is magr̃atus poſſet quĩquẽnio retineri: de
Cenſores unde
quoꝝ magr̃atus offõ Cic.legũ.ii. Cẽſores populi ſobolis familias pecuniaſq; cenſen-
Cẽſura maxĩe reuerẽtiæ ac poteſtatis
to:urbis tẽpla:uias:aquas:ærariũ:uectigalia ruento:populi q; partes in tribus diſtri
buunto.& pecunias ĩ ciuitatis ordines partiũro. Eqtũ peditumue prolem diſtribuũ-
to. Celibes eſſe prohibento. Mores populi regũto. probũ ĩ ſenatu ne reliquũto. Bini
ſunto:magiſtratũ qnquẽnnem habento. Reliqui magiſtratus ãnui ſunto:eaq; po-
teſtas ſp̃ eſto. Ordo uitio careto cæteris ſpecimen eſto:ut uicio careat ordo:& ut cen
ſorem quærant ĩterpretem. Varro agriculturæ ſecundo. cẽſor dictus ad cuius cenſio
nem ideſt arbitrium populus cenſeretur. Pompeius de origine iuris:cenſores conſti
tuti ſunt cum cenſus iam a maiori tempore augendus eſſet:cõſules non ſufficerent.
Plutar. in Pauli æmilii uita. Cenſura maxĩe oĩum magiſtratuũ reuerentiæ eſt:pluri-
mæq; poteſtatis:tũ in aliis rebus:tũ maxime ad moꝝ emendationem. Nã e ſenatu re
mouere põt:eqtibus auferre equos:notare infamia:cenſum agere. Luſtrũ cõdere:&
idem ĩ ꝓblematib⁹ Altero ex cenſoribus mortuo:alterũ ſe magiſtratu abdicare opor
tebat. Mortuo.n. Liuio druſo collega eius ſcaurus magiſtratu ſe abdicare minime uo
lebat:donec tribuni plæbis iuſſu:in carcerem ductus eſt. Aſco. pedianus actione in

Verrem prima. Censores quinto quoq; anno creari solebant. Hi prorsus ciues sic notabant: ut qui senator esset eiiceretur senatu: qui plæbeius ne in tabulas referretur: & esset ærarius: ac per hoc non esset in albo centuriæ suæ: sed adhuc non esset ciuis: tantummodo ut pro capite suo tributi nomine æra præberet. Et Aulus Gellius de noctibus atticis. notas censorias nonnullas sic colligit. Si quis agrū passus fuerit sordescere. Si quis equum habuit graciliorem: aut parum nitidum. Si quis intempestiue usus esset ioco. Eumque qui in auditorio cēsoꝝ sonore nimis oscitasset. Nota cēsoria correctū fuisse. cūq; ēt q cū eēt obeso uētre ppiguis & equū traduceret strigosissimū: cām iterrogat⁹: uētrē suū rñdit & corp⁹ a seipso equū a Statio seruo suo curari: mulcta graui idicta equū amisisse scribit Li. xiiii. Fabriciū cēsorē mouisse senatu. p. Cor. Ruffinū cōsularē q̄ is. x. pōdo argēti facti haberet. Sed maiora ac meliora licet lōgiuscula de cēsoribus nō duxius post ponēda ex qb⁹ maxie sapiētissimi Romanoꝝ forma regimīs de q̄ agius nota fiet. Liu. xxiiii. cēsores uacui ab opū locādoꝝ cura pp inopiā ærarii: ad mores homium regēdos aium aduerterūt. Castigādaq; uitia q̄ uelit diutinis morbis ægra corpa ex sese gignūt nata bello erāt. Primū eos notarūt q post cānēsē pugnā rē. p. deseruisse italiaq; excessisse uelle dicebāt. Pricipes eoꝝ. M. celi. metellus: q q̄stor tū forte erat. iusso deide eo cęteris eiusdē noxæ cām: dicere: cū purgari neq̄ssent, pnūciauerūt uerba orōneq; eos hūisse aduersus rē. p. quo cōiuratio deserēdæ italiæ cā fieret. Secūdū eos citari nimis callidi exsoluēdi iurisiurādi iterptes. q captiuoꝝ ex itiere regressi clā in castra Hāni. soluti q iurauerāt iplesse rebant. His supioribusq; illis eq adēpti: q publicū equū habebāt: tribuq; moti ærarii oēs facti: neq; senatu mō aut eq̄stri ordie regēdo cura se cēsoꝝ tenuit: noīa oīum ex iunioꝝ tabulis excerpserūt: q q̄driēnio nō militassent: qbus neq; uacatio iusta militiæ: neq; morbus cā fuisset. Et supra duo milia hoīum in ærarios relata tribuq; oēs moti additūq; cēsoriæ notæ: tristē. f. cōsultū: ut ei oēs quos cēsores notassēt pedib⁹ mererēt: mitterēturq; i siciliā ad canēsis exercitus reliqas. Et lib. xxyi. Li. M. Liui. saliator erat multis ānis añ ex cōsulatu ppl'i iudicio dānatus: q̄ ignominiā adeo ægre tulerat ut rus migraret: & p multos annos & urbe & oī cetu careret hoīum. Octauo post dānationē anno. M. clau. marcellus &. M. Vale. Leuinus cōsules reduxerūt eū i urbē sed erat ueste capilloq; & barba pmissa. L. uecturi⁹ &. P. Lici. cēsores eū tōderi & sq̄lorē depōere: & i senatū uenire: fūgiq; aliis publicis mūeribus coegerūt: sed tū quoq; aut uerbo assentiebať: aut pedib⁹ i sniam ibat. itē Li. xxix. cēsores iteri rōæ. M. Li. &. C. clau. senatū recitauerūt. Pricipes eoꝝ delect⁹. M. Fabius maxius. notati. yii. nemo tñ q sella curruli sedisset. Eqtū deide cēsus acceptus ē & ambo forte cēsores equū publicū habebāt: cū ad tribū polliā uētū est: i q̄. M. liuii nomē erat: & pco cūctareť citare ipm cēsorē: cita inqt Nero. M. Liui. & sine ex residua simlitate: siue iectiua iactatōe seueritatis iflat⁹. M. Li. qa publico iudicio cēt dānat⁹ equū uēdere iussit. itē. M. Li. cū ad tribū Narniēsē & nomē college uētū ē uēdere equū. C. clau. iussit duaꝝ reꝝ cā: unius q falsū aduersus se testimoniū dixisset: alteri⁹ q ñ sincera fide secū i grām redisset: æq̄ ibi fœdū certamē iqnādi famā alteri⁹ ñ sine dāno factū est. Exitu cēsuræ cū i leges iurasset. C. clau. & i ærariū redisset: iter noīa eoꝝ quos ærarius relinq̄bat. Dedit colegæ nomē. Deide. M. Li. i ærariū uenit & pter metiā tribū q̄ se neq; cōdēnasset: neq; cōdēnatū aut cōsulem aut cēsorē fecisset populū oēm. xxxiiii. tribuū ærarios reliqt: q & innocentē cōdemnassent: & cōdēnatū cōsulē cēsorēq; fecissent: neq; inficiari possent: aut iudicio semel: aut comitio bis a se peccatū esse. Duos pdictis cōtrarios moribus cēsores Liui. xxxii. sic scribit. Creati cēsores. p. Cornelius Scipio aphricanus. C. leli. petus i magna iter se cōcordia & senatū siue alicui⁹ nota regebāt: & portoria uectigaliū capuæ puteolisq;: itē castrū uulturnū quo i loco oppidū

est ad frumētū locarūt colonosq; eo.ccc.is.n.nūerus a senatu finitus erat & sub hasti s capuæ agrū uēdiderūt & infra.xxxyi.Liui.cēsurā multi & clari uiri petierūt.M.porti. cato.M.athili. glabrio q̄ ātiochū ad termopilas ætolosq; deuicerat in hūc maxime q; mltā cōsulfecerat: qb⁹ magnā ptē hoīum obligarāt: fauor pplī se īclinabat.P.Sēpronius Gracchus &.C.Sēpronius Rutilius dū eidē dixerūt: q; pecuniæ regiæ pdæq; aliqtū captæ in antiochi castris: neq; in triūpho tulisset: neq; in ærariū detulisset: uaria testimonia legatorū tribunorūq; militariū erāt.M.caro añ alios testes aspiciebat̄: cuius auctoritatē ppetuo tenore uitæ ptā toga cādida eleuabat.Is testis q̄ uasa aurea atq; argētea captis castris inter aliā regiā pdā uidisset: ea se in triūpho negabat uidisse. Cēsores.T.qntus flaminius.M.claudius marcellus creati.Liui.ēt primo quadragesimo.Cēsores.M.portius &.L.ualerius senatū legerūt.yii.mouerunt senatu.unū insignē.L.qntiū flaminiū cōsularē: q; scortū pueꝝ aut scortū mulierē habuerit: quoꝝ alterius suasione hoīem placentinū securi pcussisset: & tertio sexagesimo. Liui.l. Domitius metellus.Cn.Domitius enobarbus cēsores duo &.xxx.senatu mouerūt: & libro duodecētesimo.Cn.lētulus &.L.Gellius cēsores asperā cēsurā egerunt quatuor &.lx.senatu amotis.Notā uero cēsoriā exterminio ciuibus nō fuisse.Cice.in orōne p.A.cluētio sic oñdit.G.Retā cū.A.L.Metello &.G.Domitio censoribus ex senatu eiectus esset cēsorē postea ipsum esse factū: & cuius mores a cēsoribus erāt rephensi: Hūc postea & po.Ro.& eoꝝ q in ipsum aīaduerterāt moribus pfuisse. De modestia uero & grauitate quā in petēdo cēsurā seruari oportuerit.Plutar.in pauli æmilii uita sic habet: cū Appius Claudius & Scipio pr̄e genitus Aemilio paulo cēsurā peterent. Appius nobilitati innitebat̄.Scipio populi fauores adhibuit.Descēdēte ē igit̄ in foꝝ stipatū hoībus ingenerosis qdē & seruilibus ac maxime turbulentis popularibusq;.q ambiēdo & clamādo cūcta uiolēter exeqbāt̄: ut cōspexit Appius magna uoce o paule inqt æmilii nōne inqt ēt ap̄ inferos: siqs illic nostraꝝ reꝝ cēsus eēt īdignaris: q; filiū tuū Iulius tōsor & Licinius declamator ad cēsurā pducūt.Nō ēt fuisse ipunitā nimiā cēsoꝝ seueritatē ex Valerio habet̄.C.Gracchus.Q.claudi⁹ ob nimis seuere gestā cēsurā ad populū die dicta a tri.plæbis pducti sunt.Claudiū priæ classis cēturiæ cōdemnabāt.Gracchus absolutus alta uoce dixit: se parē cū illo subituꝝ conditionē: cū quo oīa cōcorditer gessērit. Post cēsorū magr̄atus descriptionē ab eo depēdēs.Lustrū est edocēdū: qd uerbū qd signet & uñ hūerit originē.Liui.in.ii.sic oñdit. Oēs cēturiæ: & eqtes in cāpū Martiū cōuocauit.Sue.Oue: Tauro.cęsis: imolarūt: q; lustrū ē dictū sicq; a sacrificio illo cēsus obtinuit nomē lustri: qa uero cēsus ipse siue lustrū singulis habebat̄ cēsoꝝ magr̄atus.y.ānis: maluit cōsuetudo Lustri appellatiōe: ānoꝝ.y.spacia q̄q; appellari.Lustraq; pluria Li.describit p cēsores habita: q nō duxius pticulariter referēda: sed unū ī ipsis attēte cōsiderādū igēs eoꝝ & notabile icremētū itra trecētos & successiue maius itra q̄dringētos & qngētos annos factū eē q̄nqdē cēturie oēs classū a Ser.tullo rege īstitutaꝝ.xxx.supra ducētas fuerit: & aliæ eqtū expi ioribꝰ.xii. uiros ad sūmā qngētos & tria ac.xx.milia ī se hñtes: cū āno abīde uix q̄dringētesimo. Tito.Q.flamini.M.clau.marcello cēsorib⁹: ducēta &.lyiii.milia: octoq; trecēta hominū capita Lustro cōdita sint iuēta.Fuerūtq; hoꝝ cēsoꝝ sicut & seruii regis tpib⁹ iuniores a.xyii.in qntū q̄dragesimū ætatis annū: q militarēt cēsi: cū alii supra eā ætatē urbis custodiæ suffecturi: p seniorib⁹ numerarēt̄.Qui tñ oēs utriusq; ætatis in cēturias redigebant̄.Ex quibus iudicia comitiaq; haberentur: & pariter factum fuisse: q̄n ciuitas in duplū tn iplumue aucta est suo loco docebimus: ut mirā fuisse cōstet formā q̄ tāti populi uota creādis cōsulibus aliisue magistratibus & a cūctis singulariter data & paucaꝝ horaꝝ spacio declarata sunt: Lustro & cēturiis quantū expedit ostensis ad maiora sensim uenire possumus.Si prius satis ostendere sciuerimus oportuisse eos q̄

Nota cēsoria

De petitōe Cēsuræ Cēsores puniebant̄

Lustrū

Cēturiæ

ꝓ ciuibus haberi ac muneribus publicis fungi uellēt in aliqua tribuū cēsos esse: cui⁹ qdē cēsus ratione multi a muneribus excludebanť: quos nō satis esset uni tribui ascriptos esse: si pauptate ꝑmente aut iudicio excludēte p10 ærariis haberenť. Ea.n.uerbi ipsius sæpe tacta supius uis erat: ut q aut nullū: aut qntæ classis.xxv.miliū æris minorē haberet cēsum: aut q iudicio in id dānatus esset ærarius redditus a rei.p.corpore & a ciuitate ipsa oino alienus esset. Hinc de Italiæ & prouinciaꝝ orbis Rōmani ciuibus Romanis: q ciuitatē modo dignitatēq adipiscerenť ac retinerēt altius repetēdū est. Italiæ quātū ad nostrā hāc attinet intentionē: diuisio multiplex faciēda est cū pars ipsius urbi ꝓxima & in qua urbs ipsa est Latiū appellata certo modo ius Romanæ ciuitatis adepta sit: quo aliæ urbes aliqñ sunt donatæ: & aliquæ in ipsa italia urbes: & oppida coloniæ fuerint: alia: fuerint municipia: nōnullæ ciuitates liberæ: nōnullæ stipēdiariæ: quousq eo ꝑuentū est: ut Romani ciuis ipsam inhabitātis urbē & italici cuiusq̄ ṗparitas: a sola uirtute discerneretť. Sed prius de coloniis dicēdū est: quaꝝ deducendaꝝ causam & utilitatē Cice. in orone in legē agrariā Rulli prima sic ostēdit & operæpreciū diligentiā maioꝝ recordari: q colonias sic in locis idoneis cōtra suspitionē periculi collocarūt: ut esse nō oppida Italię: sed propugnacula īperii uiderenť. Qua aūt rōne nos adducti prius de coloniis tractare cœperimus: q̄ de municipiis aut latii iure Aulus Gel. edocet. Coloniaꝝ aliā fuisse docēs q̄ municipioꝝ Romanis necessitudinē. Ex ciuitate.n.propagabanť coloniæ & iura habebāt institutaq populi Ro. ut essent quasi effigies populi Roma. Et qa qui ex urbe in colonias deducebanť: cēsum simul cū re familiari trāsferre cogebanť: quo in tributoꝝ collatione urbs roma caruisset cautū erat: ut oēs coloniæ pensionē pro qualitate darēt: quæ tñ leuissima erat. Hic est ꝙ Plutar. in Gracchoꝝ uita scribit Liuiū drusum tribunū plebis.xii.decreuisse colonias & tria milia hoīum in singulis quas sine pēsione cōtra ac cōsueuerat esse uoluit. Vetustissimāq coloniaꝝ deducendaꝝ fuisse originē Liui. ostēdit: q primā coloniā a Lauinia dixit uxore Aeneæ albā longā habitatoribus troianis fuisse deductam. Postea Tullū hostiliū regē Fidenas: & Segnias Tarqniū regē deduxisse, dehic Velitras ex norbæ in pontino ex primis fuisse coloniis. Operosum uero ac oino supfluū fuerit colonias referre singulas: quæ in Italia a nobis illustrata ꝓ magna pte ostensæ sunt. Fuisse aūt a Lauinia ad Cæsarē augustū quatuor supra.lxxx. deductas nūerauimus: nec alias postea additas oppinamur: quaꝝ deducēdaꝝ rō parūper diuersa fuit: ꝙ aliq̄ ex Romanis ciuibus Romæ sumptis: aliq̄ ptim Romanis ueteribus: partim ex latini nois ciuibus Romanis: nōnullæ ex solis latinis deducebanť: aliq̄ milites simul & eqtes: aliq̄ utrosq solos hūerit. Placētiā.n. scri. Asc. pediāus eqtes solos.vi.milia latios tñ nō Rom. fuisse deductos: cām deducēdi fuisse ut oppōereť gallis: ea tū loca q̄ circūstāt obtinētib⁹. aliq̄ ēt loca ꝓ colōiis habita fuisse uidēus i q̄ manētib⁹ colōis ueterib⁹ noui ex urbe colōi fuere deducti. accipiebāt uero colōi cū deducereť ꝓ uaria tēporꝝ rei.p. cōditiōe: uaria quoq ꝑmia: qb⁹.ii.qñq.iiii.sex aut.vii.iugera agri assignabāť. Iugerūq cōstat fuisse & nunc etiam haberi: quantū unius diei labore duo boues arare possent. Sed postea rebus auctis ampliora colonis data sunt prædia: qñ uidemus Luciū Valeriū Rapponē: Luciū Valeriū Flaccū. Marcū Attiliū Serranū triūuiros miliū hoīum tribus q Bononiā coloni sunt deducti dedisse: eqti: septuaginta: cęteris qnquaginta: ager.n.captus fuerat de gallis q hetruscos inde expulerāt. Et aliā itē deducēdaꝝ coloniaꝝ rationē fuisse uidemus: quas nō credimus in quatuor octuaginta numeꝝ fuisse cōprehēsas. Cū ius latii urbibus uel oppidis cōcedereť. Sicut Asconiū

Erarius

Latium

Coloniæ

Origo deducēdaꝝ coloniaꝝ

Coloniōꝝ præmia iugeꝝ

pedianū dicere uidemus factū esse a Pópeio Strabone. G. magni Pōpeii patre: q̄ transpadanas colonias deduxit iure latii pnusso: ut. s. ferēdi suffragii iure ciuitatē adipiscerent Romanā. Is. n. erat honor quo solo ea tūc loca ornabant: cū tñ aliæ accederent utilitates: posse. s. eiusmodi colonos rei. p. militare & Romanoꝝ ciuiū hereditates testamēto accipere. Vnde Cicero pro Cecinna. Iubet eodē iure esse quo fuerunt Arimineses: quos qs ignorat duodecim coloniaꝝ fuisse & a ciuibus Romanis hereditates capere potuisse. Quamq̄ uero ut prius diximus colonias deduci quā ciuitate Romana multos donari: & municipia cōstitui sit cœptū: tñ deduci colonias īpossibile fuisset nisi illa hoium exuberātia quæ colonos suadebat emittēdos ab acceptis in ciuitatem alienigenis puenisset. Quū. n. i urbe Roma multos ex ueteribus nouisq; icolis paupertate premi adeo ut cēsui soluēdo nō sufficerēt intellectū erat triūuiri deducendis coloniis a senatu creabant: qui locis primū consideratis in qbus rei. p. expediret propugnaculū constitui nouū: edicta proponebāt dāda esse noia ab illis q in nouā coloniā deduci uellent: proponebāturq; quandoq; loca (sicut supra diximus) romanis ueteribus incolis: quādoq; nouis: quādoq; utriusq; simul. Sic q; urbs pauperibus exōerabat: & rei familiaris pōdere grauati ad nouas qb⁹ idigerēt diuitias datas gratis cū familia accedebāt: nullū. n. deductū fuisse: cōstat: q nō uxorē & filios secū traheret: quis. n. agri dati mētionē tm̄modo factā esse uideamus: domos tñ in loco inuētas: aut ipsis facile cōstruēdis locū & adiumēta a triūuiris accipiebāt: q tādiu aderāt: quousq; paruā ibi rē. p. ad magnæ Romanæ similitudinē legibus & moribus eisdē uidebāt cōstitutā: & procedēte p imperatoꝝ tēpora rei. p. & iperii amplitudine factum uidemus ut turmæ & cohortes ac legiones qnq; integræ nō qdē edicto ex urbe Roma deducerent: sed ipsis in puinciis in qbus militabāt a principibus colonias acciperēt. Sed ad modos nobis redeūdū est qbus populi in ciuitatē Romanā accepti sunt: q multiplices uariiq; fuerūt: a Liuioq; initiū est sumēdū: a quo nō solū q populi: & qñ: sed quo ēt iure accepti sunt: facile est itelligere: primos. n. ponit Tusculanos q pacē a senatu & ciuitatē īpetrauerint: Vnde Cice. in orōne p Cornelio balbo cū hāc de tusculanis cōfirmat opinionē: tū uetustiora huius Romanoꝝ moris fundamēta his uerbis ostēdit. Id. n. sine ulla dubitatione maxime nostrū fundauit iperiū: & populi Ro. nomen auxit qd princeps ille creator huius uerbis Romulus: fœdere Sabino docuit ēt hostibus recipiēdis augeri hāc ciuitatē oportere: cuius auctoritate & exēplo nunq̄ est itermissa a maioribus nr̄is largitio & cōicatio ciuitatis. itaq; ex latio multi & Tusculani: Lauiniq;: & ex cæteris gñibus gētes uniuersæ in ciuitatē sunt receptæ: ut Sabinorum Vosçoꝝ. Hernicoꝝ. Liui. viii. Lanuinis ciuitas data. Aretini: Nomētini: & Pedani eodē iure quo Lanuini in ciuitatē accepti. Cāpanis eqtibus: fundanis: formianis: ciuitas sine suffragio data. Aceranis ciuitas data sine suffragio. Q d uero supius: & alibi a Li. & aliis dr̄: aliquos in ciuitatē ēē receptos: id signāt tales populos cū suffragio ciues fuisse Roma. Nā Ci. p Corne. balbo. Q. mutius scæuola pōtifex legē tulit de regēdis in suas ciuitates sociis: cū sūma cupiditate ciuitatis romæ italici populi tenerēt & ob id magna pseoꝝ p ciuibus Roma. se regeret: ueꝝ ea lege ita alienati animi sunt principum italicorum: ut ea uel maxima causa belli italici: quod post cruentum exortum est: fuerit de quo quidē bello Cicero in philipicorū undecimo: Non. n. ut eriperent nobis socii ciuitatem: sed ut in eam reciperent orabant: & alio loco eiusdem orationis pro Cornelio idē Cicero. Acerbissima lege seruilia principes uiri grauissimi: & sapiētissimi ciues hāc latinis ideſt fœderatis uiā ad ciuitatē populi iussu patere pal

Triūuiri ad colōias deducēdas

Tusculani primi accepti in ciuitatem

si sunt Liuius octauo Lucani atq; appuli in fidem uenerunt: qui fœdere in ciuitatē accepti sunt. Quid aut fœdus esset cuiusq; momēti. Liuius duodeuigesimo libro sic ostendit. Mos erat uetustus Romāis cū quibus nec fœdere nec æquis legibus iūgerent amicitia non prius imperio in eos paccato uti: quam omnia diuina humanaq; dedissent: obsides accepti: arma adempta: præsidia urbibus imposita essent. Qui uero sine suffragio ciuitatē habere deberēt iis Liuius sine suffragio datam aperte dicit sicut supra acerranis & campanis: equitibus: fundanis. Formianisq; quibus tñ Liuius duodequadragesimo libro suffragii lationem redditam ostendit de formianis fundanis & arpinatibus. G. Valerius appo tribunus plebis promulgauit: ut iis suffragii latio (nā ante sine suffragio habuerant ciuitatē) esset. Ad prædictorūq; summam cōstare uidemus: eos ex latinis aut propinquis urbi locis: q in ciuitatem accepti aut ipsa donati fuisse dicunt: habiles fuisse redditos: q suffragium in comitiis ferre militiæ in delectibus ascribi: & Romanorum ciuium legata hereditatesq; testamento accipere possent: & cū legibus propriis institutisq; maiorum ueteribus non Romāis dōmi uiuerent a censu Romano liberati pensionē siue stipendiū Romano po. quotānos psoluebant. Eisdēq; cōcessionibus: siue (ut appellāt) muneribus participabāt populi alii quibus latii ius erat datū Coloni aūt Romani: eo uno ab illis differebāt: q Romāis legibus & institutis uiuere cogebant. leuesq; habebāt pensiones: principioq; obseruatū est singulis in coloniis aliquos esse præstantiores uiros q ciuitate Romana donati: ius petēdi gerendiq; magistratus retinerent. Hinc est apud Ciceronē oratione pro Cornelio balbo. Spoletinus Titus Macrinus unus ex his quos Marius ciuitate donauit: dixit causam ex colonia latina īprimis firma & illustri: & infra lege apuleia. C. Marius tulit: ut in singulas colōias ternos ciues Romanos facere posset. eadem uero Romanorum liberalitas ad alios quoq; donatos ciuitate breui manauit. Nam in pdicta Ciceronis oratione. G. Pōpeius magni pater rebus Italico bello maximis gestis P. cæsium ciuem Romanū uirum bonū. Q. iuniū rauennatē fœderata ex populo ciuitate donauit: & cohortes duas camertiū. Municipes qd a prædictis siue donatis ciuitate: siue fœderatis: siue colonis differēti: impeditioris: negocii: magis q̄ difficilis aut magne utilitatis fuerit describere. Aulus. n. Gellius qui post Liuiū: Ciceronē: & iure cōsultos scripsit: paucis uerbis quid municipes essent diffiniuit. Municipia dicta qđ cū oīno suis iuribus & legibus uiuerēt. Munera cū populo Romano habebant communia. i. tanq̄ Romani reputabant. Sicq; idē fuisse uidentur cū fœdere in ciuitatem acceptis. Vnde Cicero in oratione p Aulo cluētio habita sic de eo dicit. Eqtem Romanū in municipio suo nobilē. Et Festus Pōpeius sic habet. Municipes erant qui ex aliis ciuitatibus Romā uenissent: qbus nō licebat magistratū capere sed tñ muneris partē: ut fuerūt Cumani Acerrari Arcellani: q & ciues Romani erāt: & legione merebāt: sed dignitates nō cupiebāt. Et infra Municipiū id genus hoīum dicūt: q cū Romā uenissent: neq; ciues Romani essent pticipes tñ fuerūt oīum rerum ad munus fungēdū una cū Romāis ciuib9 pterq̄ de suffragio ferēdo: aut magistratu capiēdo: sicut fuerūt Fūdani: Formiani: Cumani: Lauini: Tusculani: q post aliquot ānos ciues romani effecti sunt. Alio modo municipiū id genus hoīum diffinit quorū ciuitas uniuersa i ciuitatē Romanā uenit. ut Aretini: Ananini. Tertio id gēus hoīum diffinit: qui ad ciuitatem romanam ita uenerūt: uti municipia essent suæ quisq; ciuitatis: ut Viburtes: Prenestini: Pisani: Vrbinates: Nolani: Bononienses: Placentini: Nepesini: Sutrini: Lucenses: Vlpianus autem iurecōsultus ad municipales: proprie quidē

Coloni romani

Mūicipiū

Mūicipes municipales appellant̃ muneris participes recepti in ciuitatem: ut munera nobiſcū facerent. Sed nunc abuſiue municipes dicimus ſuæ cuiuſq; ciuitatis ciues. utputa cāpanos: Puttolanos: proprie autem iureconſultum dixiſſe uidemus abuſiue: nam cōſuetudo poſtea obtinuit: ut municipis uerbum ſolam ciuis Romani differentiam iudicaret: cum.n. omnibus in orbis Romani ciuitatibus & oppidis ciues Romani ueteribus incolis indigeniſq; imixti uiuerent: q urbanum hominē ex indigenis nominare uoluiſſet: ut Romani æquiuocationē per uerbum ciuis euitaret: municipem eius loci dicebat. Munera qd proprie appellantur: de quibus ſupra ſæpenumero diximus & Primogenianus de munere & honore: & Martianus eodem titulo in legibus perite dixerunt: munera ad ſummam facientes perſonalia eſſe quædam: quæ corporibus cum labore & ſollicitudine animi ac uigilātia darentur: patrimonialiaq; alia in qbus maxime ſumptus poſtularet̃: & alia mixta quibus utrunq; fieret. Hinc breuiter & ſimul plenæ diffiniuit Martianus & ipſe iureconſultus munus proprie dici ꝙ neceſſario ſubimus lege: more: imperioue eius: qui iubendi habet poteſtatem. Multa a nobis ſupra ſunt dicta dum conati ſumus oſtendere: quibus modis & artibus: & populus Romanus & ſimul Romanum creuit imperium: qua in re unica ſatiſfacere potuit Ciceronis in prædicta pro Cornelio balbo oratione particula: ubi hæc ſunt uerba Itaq; & ciues undiq; fortiſſimos aſciuerunt: & hominum ignobilium uirtutē præſepe nobilitatis inertiæ prætulerūt: cuius particulæ cauſa omiſſis Italiæ rebus ad externa ueniendum eſt. Qua in parte primus idem Cicero in eadem pro Cornelio oratione occurrit. Sylla maſſilienſem ariſtonem: & nouem gaditanos ciuitate donauit. et enim cum cæteris præmiis digni ſunt q ſuo labore & periculo noſtram rem.p. defendunt: tum certe digniſſimi ſunt q ciuitate ea donantur: pro qua pericula ac tela ſubierunt. Cornelius uero tacitus in oratione quam indigniſſimo attribuit Claudio iperatori inepto ſemperq; ſopito: quibus artibus Romanum creuit imperiū eleganti ſſime ſic oſtēdit. Maiores mei quoꝝ antiqſſimus clauſus origine ſabina ſimul in ciuitatē Romanā & in familias patricioꝝ accitus eſt: hortant̃ uti paribus cōſiliis rē. pu. capeſſam trāſſerēdo huc qd uſq; egregiū fuerit: Neq;.n. ignoro. Iulios alba: corūcanos camerio: porcios tuſculo: & ne uetera ſcrutemur: hetruria: lucania: & oi Italia in ſenatū accitos: poſtremo ipſam ad alpes promotā: ut nō mō ſinguli uiritim: ſed totæ gentes in nomē noſtrū coaleſcerēt. Tūc ſolida domi qes: & aduerſus externa floruimus: cū trāſpadani in ciuitatē recepti: cū ſpecie deductaꝝ p orbē terræ coloniaꝝ additis ꝓuinciaꝝ qbuſq; munitis oibus ualidiſſimis feſſo iperio ſubuetū eſt. Nec pœnitet balbos ex hiſpania: nec minus iſignes piros e gallia narbonēſi trāſiuiſſe. Manēt eoꝝ poſteri: nec more in hāc patriā nobis cōcedūt. Quid aliud exitio Lacedæmōiis: ac Athenieſibus fuit: q̃q̃ armis pollerēt: niſi ꝙ uictos ꝓ alienigenis arcebāt. At cōditor nr̄ romulus tm̄ ſapiētia ualuit: ut plæroſq; populos codē die hoſtes dein ciues habuerit aduenæ in nos regnauerūt libertinoꝝ filii magr̃atus mādare nō ut plæriq; fallunt̃ recēs ſed priori populo factitatū eſt. at cū ſenonib⁹ pugnauimus. ſ. uolſi & eq nunq̃ aduerſam nobis aciē ſtruxere: uel capti a gallis ſumus: ſed & thuſcis obſides dedimus: & ſānitū iugū ſubiuimus: attñ ſi cūcta bella recēſeas nullū breuiore ſpacio quā aduerſus gallos cōfectū cōtinua inde ac fida pax. Iā moribus: artibus: affinitatibus mixti nr̄is auꝝ & opes ſuas iferāt: potiuſq̃ ſeparati habeāt oia patres cōſcripti: q̃ nūc uetuſtiſſima credūt̃ noua fuere: plębei magr̃atus poſt pr̄icios. Latini poſt plæbeios: cæterarū italiæ gētiū poſt latios iueteraſcēt: hoc quoq; & ꝙ hodie exēplis tuēur iter exēpla erit

Quod aũt Tacitũ peritissime uidemus dixisse Romanos ueteres illos imperii funda tores specie deductarum per orbem terræ coloniarum: additis prouinciarum quibusq; munitionibus ualidissimis Fesso imperio subuenisse. Libet ostensis colonis: ante oculos ponere: posteaq; ipsarum coloniarum simul cum prouinciis gubernationem edocere: ut quod Tacitus supradictis continuat: constare possit: non pœnituisse ma iores ex hispania balbos: & alios ex diuersis prouinciis præstantes uiros in senatum: equestremq; ordinem & Romanam ciuitatẽ fuisse ascitos qua ratione nonnullos eti am ex præstantioribus ipsis uiris prouincialibus ostendimus. Inchoandum uero est a prouinciis Italiæ continentibus: de quibus Vlpianus de uerborum significatione. Continentes prouincias accipere debemus: eas quæ italiæ iunctæ sunt: utputa galliam & prouinciam Siciliamq; magis inter continentes accipere nos oportet: quæ mo dico freto ab Italia diuiditur. Qua in prouincia cum duæ tantummodo fuerint colo niæ eius gubernationem dicemus. Cicero quinta in Verrem actione. inter Siciliam cæterasq; prouincias in agrorum uectigalium ratione hoc interest: quod cæteris aut ĩpositum uectigal certum quod stipendiarium dicitur: ut hispanis cæterisq; pœnorũ: quasi uictoriæ præmium: ac pœna belli: aut censoria locatio constituta est: ut in asiæ lege Sempronia. Siciliæ ciuitates si in amicitiam fidemq; accepimus: ut eodem iure essent quo fuissent: eadem conditione populo parerent Romano: qua suis antea pauissent. Perpaucæ siciliæ ciuitates sunt bello a maioribus nostris subactæ. Quarum ager cum esset publicus populi Romani factus: tamen illis est redditus. Is ager a censoribus locari solet. fœderatæ ciuitates duæ sunt: quarum decimæ uenire nõ solent. Mamertina & Tauronimitana. quinq; præterea sine fœdere imunes ciuitates ac liberæ p̃terea omnis ager siciliæ ciuitatum decumanus est. Iteq; ante imperiũ populi Romani ipsorum siculorum uoluntate & institutis fuit. Et quarta actione in Verrem Cicero. Nos uero experti sumus italico maxime bello. Siciliam nobis non pro penaria cella: sed pro ærario illo maiorem uetere & referto fuisse: frumentoq; suppeditato maximos exercitus nostros uestiuit: aluit: armauit. Sicilia breuiter expedita ad gallias prouinciãq; pariter Italiæ cõtinẽtes ueniamus. Cicero pro Cornelio Balbo scribit quædã fœdera fuisse cum nõnullis barbaris præsertim ex gallia: ne quis suoꝝ a Romanis reciperetur in ciuem Suetonius uero. C. Cæsarem dicit quosdam e semibarbaris in curiã recipisse: & demũ galliã cui præfuerat transalpinã a saltu pireneo alpibusq; & mõte gebẽna: fluminibusq; rheno & rodano. Neronẽq; primũ scribit idem Sueto. alpes defuncto Cotio rege: in prouinciæ formã redegisse. & Cor. Tacitus scribit Claudiũ ĩperatorem nationes alpium maritimarum in ius latii transtulisse. Et Plinius asserit. Narbonensem galliam uerius Italiam: q̃ prouinciam unam fuisse habitam: quæ hinc appellata sit inter omnes orbis terrarum nationes regiones Romana prouincia. in q̃ Liuius scribit. C. Secium pro consulem uicta salinorum gente: coloniam aquas staty ellas cõdidisse: ob aquarum copiam ex calidis frigidisq; fontibus. Et Cicero in oratione pro Cornelio Balbo dicit. Syllam donasse ciuitate Aristonem massiliẽsem. Factũ autem uidemus: ut nedum ex galliis ciues: qui fuerũt propemodum ĩfiniti: sed quosdam quoq; imperatores habuerimus: quorum tñ primus fuit Antonius pius: quem Helius spartianus traxisse genus scribit ex gallia trãsalpina nemausensẽ. auũq; suũ titũ Aureliũ Flauiũ per honores diuersos ad secũdũ consulatũ ex p̃fectura urbis peruenisse: patrẽ Aureliũ Fuluiũ fuisse cõsulẽ hoiem castũ & integrũ. Et Constãtius cæsar magni cõstãtini pater cũ ex galliis traxisse dicat originẽ: eã gloriã gallis dabit: ut ipm

Prouinciæ cõtinentes

Recepti in curiã. C. Cæsare

Impatores externi romanorum

Antonius Pius

Cõstãtius

Constantinum imperatorem præstantissimum licet in Britania nunc Anglia ex helena natus fuerit: ciuem habuisse gloriari possint. Colonias in galliis paucas fuisse uidemus nec sine euidenti utilitatis ratione. Cum enim omnis ulterior gallia a. C. Cæsare qui eam subegerat (sicut ostendimus) stipendiaria esset constituta: detrimento rei. p. uectigalibus accessurum est uisum: quicquid agri colonis in ea assignandum libertate donatum est: q̃ a grauiore stipendio coloniæ habebant: & tamen postea neronem Claudium Narbonem & Arelatū in gallis deduxisse colonias Suetonius scribit. Corneliusq; tacitus de Agrippina pdicti Neronis genetrice dicit: eã quo uim suã sociis nationibus ostētaret: in oppidū urbioꝝ in quo genita erat ueteranoꝝ coloniã deduxisse: cui nomen ex uocabulo ipsius inditū fuerit. Forte. n. acciderat: ut gentem ipsam rheno in galliam trãsgressam Agrippa in fidem accepisset: qui fuit dictæ agrippinæ pater in qua deducenda colonia scribit Tacitus: non ut olim uniuersas legiões cum tribunis & centurionibus & sui cuiusq; ordinis militibus fuisse deductas quęcõsensu & caritate. R. P. efficerent: sed ignotos inter se diuersos maniplos sine rectore: sine affectibus mutuis: nūm magisquam coloniã efficisse: quoq; autem modo id acciderit ea prisci nominis colonia agrippina inter cæteras germaniæ cui est ascripta urbes florentissima potentissima atq; ēt ornatissima nunc habetur. in hispania ulteriore scrit Plinius nomen fuisse colonias: municipia cētum: oppida latio antiquitus donata: undetriginta. Libertate sex. Fœdere tria: stipendiaria centumuiginti. In hispania citeriori coloniæ fuerunt duodecim: oppida ciuium Romanorum tredecim: Latinorum ueterum duodeuiginti Fœderatum unum. Stipendiaria centum trigintaqnq;: coloniaq; ualentia colonia taracõ. Scipionum opus fuere: e colonia calaguritana aliud tamen eiusdem familię opus minime gratum in hispania fuit cum Scipio numãtia funditus excisa multas urbes reddiderit tributarias. At Lusitania ultima hispaniarum pars: ad Oceanum uergens uniuersa diuiditur in conuentus tres. Emeritēsem: pacensem: scalabitanum: tota populorum. xlyi. in quibus coloniæ sunt quinq;. municipia ciuium Romanorum latii antiqui tria. Stipendiaria triginta sex: colonia augusta emeritane fluuio apposita. Sed ad extremum re. p. uariis iactata procellis. Vespasianus imperator uniuersæ hispaniæ ius latii tribuit. Viros ex hispania præstantissimos romana habuit res pu. quos omnes undiq; cõquirere fuerit operosissimum: sed notiores non paucos afferemus: primus omnium hispanorum ciuitate romana donatus fuit Cornelius Balbus Gaditanus ciuis: nisi forte uelimus attendere: quod Cicero in corneliana oratione scribit. Syllam priorem Pompeio nomen gaditanos ciuitate donasse. Cornelium autem. M. C. oratione prædicta a. G. Pompeio ciuitate donatum asserit. In qua oratione Cicero donationis huiusce hanc orationem affert plurimi faciendam. Cæterum cum pro sua patria pauci post genus hominum nati reperti sint: qui nullis præmiis propositis uitam suam hostium telis obiecerint pro re. pu. aliena: quemquam esse putatis: qui se opponat periculis: non modo nullo præposito præmio: sed etiam interdicto. unde Tacitum supra dixisse uidemus: non pœnituisse Romanos ex hispaniis Balbos in ciuitatem ascitos esse: ne dum uero nos postea pœnituisse debuit. Traianum principem ex hispaniis habuisse. Sed cum gratissima semper & iucundissima sit eius memoria: tum maxime molestissimum est interiisse culpa temporum scriptas de tanto principe historias. Cuius successor Hadrianus & si apud hadriam samnitum olim: nunc Aprutii ciuitatem in Italia natus est: progenitores habuit hispanos. Cuius item successoris Marci Antonii pii originem Iulius capitolius

ab hispanis

Lusitaniæ diuisio

Qui ex hispanis urbe romana dõati fuerint Cornelius Balbus

Traianus imperator ex hispania Hadriãus Antonius Pius

ab hispanis fuisse ostendit. Cum paternum proauum Anium uerū pretoriū: uirum dicit ex succubitano hispaniæ municipio factum fuisse Romanū senatorem. Et longe post eū Bonosus pariter īperator Rōanus qd Flauius uopiscus historic⁹ tradit fuit hispanus. Deinde alterum Traiano uirtutū præstantia similem: sed religiōe christiana meliorem Theodosium magnū imperatorē habuimus: qui ultimus omnium fuit sub quo Romanū imperiū floruit integrū quandoquidē sub Archadio & Honorio filiis eius Romani imperii ruina incepit: quam duobus & triginta libris defleuimus potiusq̄ descripsimus. Senecam Lucanum eius nepotē & Quintilianum ex hispania originē duxisse magis constat q̄ ut nostro indigeant testimonio. Sed ad Aphricā trāseundū est paruo freto a lusitaniis bethicaq̄: quā hispaniæ partē unicā barbari occupant diuisam. In ꝓuincia mauritania quinq; fuerūt Romanæ coloniæ. Tingitana ꝓuincia colonias habuit quattuor: ī quis una cohortis prætoriæ a diuo Claudio instituta. Numidia duas habuit colonias. Aphrica septē oppida: ciuium Romanorū quindecim: in Libya nulla fuit colonia. Seuerū īpatorē scribit Helius spartianus ex lepti aphricanū fuisse: patre Romano equite: qui priusq̄ ciuitate donaretur: græce & latine erat eruditissimus. Seuerusq; īperator optimus: rei frumentariæ: quā minimā repperit: ita consuluit: ut excedens uita septem annorū canonem populo Romano reliquerit. reliquitq; olei tātum ut per quinquēniū nō urbis solum usibus: sed & totius Italiæ quæ oleo eget sufficeret. Clodiū etiā Albinum: īperatorem scribit Iulius capitolinus ex familia nobili Adrumētana aphricanū fuisse: sed paulopost ex tegastē si aphricæ præclara urbe. Aureli. Augustinus uir sanctus: & adeo doctus fuit ut cætera superet quæ afferre possimus aphricæ ornamēta. illirico nunc italiæ ad histriā contiguo: manus ē apponenda. Et uero si eā regionē quibusdā uisum est id solum cōplecti: quod & Dalmatia appellatur: Fuere tamen nōnulli quibus placuit: quicqd hic a sinu phanatico nūc carnario Histriæ & Polæ ubi cōtiguo: scdum maris hadriatici orā ad achaiā nūc Moreā: & īde danubii siue histri ortu ad sauū fluuium cōtinet: illirici uocabulo fuisse comprehensum. Vt ipa macedonia cum epiro & pānonia Cum Dalmatia citra illiricū cēserentur. Nos uero subiectione populorum: & prouinciarū a principio facta romano populo ostendenda sicut summatim supra fecimus: & illiricū ampliore: de qua diximus appellatione: & græciam simul: germaniā quoq; omnem amplectemur ut ipsarū certe amplissimarū prouinciarum colonias: & uiros præstantes in ciuitatem romanam acceptos simul percurramus. Paulus æmilius macedonia: & illirico receptis tributū īposuit: Medium illius quod regibus soluere consueuissent: ne ob auariciam pugnare Romani uiderentur. Et Plinius scribit macedoniæ Paulū æmiliū uictorem: una die. lxxii. ciuitates direptas uēdidisse. Et. Q. Flaminiū consulē postea omnem græciam liberā esse dixisse. Idemq; asserit Plinius in illirico populos duodecim ius italicū habuisse: cæteros in curias diuisos stipēdiarios fuisse: ꝓter colonias quæ fuerint multæ. additq; Domitium enobarbū uniuersæ Achaiæ libertatem dedisse. Cicero autem qui cū. Qu. Flaminio: & Domitio enobarbo in re pu. uersat⁹ est ad quitum fratrē certo modo scribens sic dicit. At græcis q; uectigales sunt nō ita acerbum uideri debet. Liuiusq; priorum temporum gesta apud græcos & macedōas scribens: duodequadragesimo libro: in cōditionibus paucis ætholorum permisit cōsul. M. Fuluius: ut pro argento impensiones uarias imperato aurum dare possent dū pro argenteis decem: aureus unus ualeret. Gubernationi autem macedoniæ Cicero accurate uidetur prospexisse ī oratione: quā paulo ante bellū ciuile Cæsaris & Pōpeii

Bonosus

Theodosius

Coloniæ romanæ in aphrica

Seuerus

Clodius Albinus

Aurelius Augustinus Illiricum

In illico. xii. populosius latii habuisse

habuit de prouinciis consularibus: cum. n. multa dixisset de negligentia consulis illius temporis q uia millam quæ per macedoniā erat usq; ad hellespontū militaribus excursionibus barbarorum finerent eē isestam. Hæc uerba subiūgit. Pacatam ipsam per se & quietam tenui præsidio atq; exigua manu: etiam sine imperio per legatos nomine ipso populi Romani tenebamus quæ nunc consulari imperio atq; exercitu ita uexata est: ut uix se possit diuturna pace recreare & ad orationis conclusionem sic habet: iis qui designati erunt consules syriam macedoniamq; decerno: decernam eas pͦ torias: ut & prætores annuas ꝓuincias habeant. Sed postea sub imperatoribus multæ ex prædictis regionibus conditiones mutarunt. Scribit namq; Suetonius Achaiā: Liciā: Rhodum: Bizantium: Samum: libertate adempta i ꝓuinciarū formā redactas fuisse. De germania habēt ueteres scriptores pauca: quæ ad præsens propositum adducere possimus: cum enim ea prouincia: ꝑ Cæsaris augusti tempora cœperit Romano imperio esse subiecta: parti in ea contigit pauca fieri stantis rei. pu. temporum rebus gestis similia: partim quæ gerebantur scriptorum nominum barbariem abhorrentes mandare litteris non sunt ausi quod Pomponium Mellam excusasse uidem': partim quæ scripta fuerunt ut Plinii & Samonici interierunt. Cornelius Tacitus de germanorum legatis Romam missis: hæc habet. Intrauere Pompeii theatrum: quo magnitudinem populi uiserent illic per ocium: neq; enim ludicris ignari oblectabātur: dum consessum cauæ: discrimina ordinum: quis eques: ubi senatus percontanť aduertere quosdam cultu extraneo i sedibus senatorum: & q nam forent rogitantes postq̄ audierunt: earum gentiū legatis id honoris datū: quæ uirture & amicitia romana præcellerent: nullos mortalium armis & fide ante germanos esse exclamant: di grediunturq;: & inter patres considunt quod comiter uisentibus exceptum. Viros iā qui prædictis ex prouinciis romanæ accreuerunt rei. p. dicamus. Flauius uopiscus dicit Aurelianū imperatorem ex prouincia Dalmatia originem duxisse: aut ortum Sirmii i Pānonia superiore familia obscuriori: uel Dacia ripensi uel Mesia. Et probum Augustum pariter ex Pannonia: Sirmiensi urbe nobiliorem matre q̄ patre. Iulius uero capitolinus Maximum iperatorem ex Thracia Gothis & Halanis parentibus originem habuisse dicit Firmiusq; saturninus scribit. Carum iperatorem illiricianis parentibus fuisse Romanū uel Mediolanensem auo aquiliense. Domicianū autē scripsere multi: & inter eos Paulus diaconus: in Dalmatia natū fuisse. Constantium supra diximus patre Gallico natū fuisse i Britānia nūc Anglia. Sed hoc in loco factisui utinam ita fœlicis sicut eximii habēda est ratio perierunt uero quæ de Constātino ab Amiano marcellino eleganter scripta erant. Primusq; oīum ex christianis: qui historias attigerit Paulus diaconus Aquileiensis de Cōstantino sic habet. Cōstantius uir bonus suos omnes uoluit diuites esse modice indutos: cum amicis comedebat: obiit in Britannia Constantino filio successore relicto: quē ex Helena concubina susceperat. Hic fuit secūdus imperator christianus post Philippū Milites contra eum creauerunt imperatorem Maxentium filiū Maximini herculii: qui in Lucania morabať: fuerūt tunc quattuor imperatores: sed Constantinus superato ad pontēmiluiū Maxentio & Licinio in Pannonia: solus imperator Cōstātinopolim anno a condita urbe Roma undecies centeno ex Bizātio fecit. post triginta annos obiit Nicodemiæ: filiis dissidētibus. Iulianus factus Cæsar supauit Alemanos: Cōstātio i Persis occupato: q audiēs Iulianū inuasisse iperiū: in eū ueniens aꝑ Ciliciam obiit. Asia nunc reliqua nobis ē: quæ sicut aliis duabus orbis ꝑtibus par amplitudine ē: ita hmōi rerū de quibus

Aureliāus imperator Dalmatia
Probus Augustus
Maximius
Carus
Cōstātius
Cōstātius
Maxētius
Iulianus
Cōstāius

quibus nunc apud nos agitur copia easdem æquat. Asiæ administrationi duo ex romanis uiri optimi talia iecere fundamēta: ut cito multūq; ī ea populus pfecerit romanus. qntus enim sceuola: qui in consulatu. M. Crasso collega fuit. Asiam prouinciā minorem dictam: adeo fortiter & integre administrauit: ut senatus iuris post eū magistratibus pro norma & exemplari decreto proposuerit. Et Ptolomeus rex cū populum Romanum filio reliquisset tutorem: missus. M. æmilius Lepidus pontifex maximus: patrem se potius quam tutorē gessit: sed colonias postea multas breui per oēm Asiā habuere Romani: primusq; Pompeius primam in Cicilia Pompeio polim ædificauit: qui & euphatinam a mitridate conditam a se uictam coloniāq; constitutam Pompeio polim appellauit. Idemq; in Mesopothamia hebetam siue meram Romani īperii terminū constituit. Secundus. C. Cæsar fuit a quo beritus colonia est deducta: & felix Iulia appellata: & pharus insula ad nili hostium canopeium deducta: & dicta est colonia Cæsaris dictatoris. In Cappadociaq; Claudii Cæsaris fuit colonia. Archelaus q̄ prīceps & ī armenia superiore ad hiberiam ē tygranis regnis captas tetrarchias barbaris noīb⁹ īstituit. a quo scriptum fuisse refert Plinius a cymerico bosphoro ad caspium mare: cētum esse & q̄nquaginta passuum milia: quæ excogitauerit perfodere: Nicanor seleucus quo ī tempore a Ptolomeo corantio sit occisus. Vespasianusq; īperator coloniam ī finibus palestinæ deduxit: quæ dicta est flauia. Anaxarbeū ī palastina oppidum præstans postea dictum est turris stratonis: quæ a conditore Cæsare augusta primum: post Cæsarea sicut & nūc dicta ē cuius meminit beatus Hieronymus ecclesiæ doctor. aliæ fuerunt per Asiam Romanæ coloniæ: Quarum obscurior est fama. In troade alexandria ab alexandro macedone prius condita. In paphlagonia sinopes Vltimamq; reseruauimus acchonen a Ptolomeo conditam Aegyptio rege: q̄ Claudius imperator coloniam Romanorum deductam ptolomaidis nomen retinere permisit: quæ urbs proauorum nostroꝶ ætate ī christianorū potestate cum multis annis gloriosissima fuerit: ultima oīum Asiæ ciuitatum a christianis amissa: & tū īmunita soloq; æquata sicut & manet remansit. Vlpianus autem iureconsultus de cēsibus tractans: aliam nos edocuit ī Asia coloniam. His uerbis. Phœnice splendidissima tyriorum colonia est in Syria: Vnde mihi origo est: nobilis ī regionibus Syriæ siculorum antiq̄ssima armipotens: fœderis quod cum Romanis percussit tenacissima. Huic diuus Seuerus īperator ob gratiam ī rem. p. īperiumq; Romanum ob insignem fidem ius italicū dedit. Nec parua fuit omnibus conseruandis coloniis Romanorū prīcipum diligētia. Suetonius. n. scribit. C. Cæsarem octuagita ciuium romanoꝶ milia ī transmarinas colonias distribuisse: Et nc urbi exhaustæ ciuiū frequentia deesset: sanxit ne quis ciuis maior annis uigīti: minorue decem qui sacramento nō teneretur: plus triennio cōtinuo Italia abesset: neu quis senatoris filius nisi contubernalis: aut omnes magistratus peregre proficisceretur. in Asiaq; multis ab Italia distātibus prouinciis refertissima: cum ad tuitionem colonias constitui parum uideret: aliam Romani duces iniere gubernationis formā: magistratibus regionatī noua appellatione institutis: a q̄bus populi in fide & obedientia continerentur. In celo syria. n. tetrarchiæ duę zinderona & gabena institute sūt. Et iudea ī duodecim tetrarchias diuisa ē: q̄ magistratus a Romanis mittebant̄. In Mesopotamia præfectura fuit prope calloroen: quæ & carra est dicta morte Crassi notissima. Armenia uero præfecturam habuit. Corbuloq; dux ad portasusq; caspias domuit gentes quas q̄dā portas ne parthoꝶ gentes indomitæ Persaꝶ regna inuaderent: Alexander macedo posuerat: i

Coloniæ ro. in Asia

Phœnice

Iudea in xii. tetrarchias diuisa

Carra

Corbulo

Palinurã / Petronius eques

terq; ea duo parthorum & persarũ regna fuit Palinura urbs nobilis: diuitiis solo: & aquis amœnissima: q̃ arenis ab oĩb⁹ terris diuisa & exempta quadam sorte ĩ die fuit. Sed & sinum maris rubri æthiopicum primo intrauere milites missia Nerone pricipe id bellum cogitante. Petronius namq; eques Romanus Augusti temporibus: cũ ea loca primus armis penetrasset: Romanis id bellum suscipi posse edocuit. At postq̃ inaccessibiliũ pene locorum suborta mentio ad principum Romanorũ cogitatiões potius q̃ gesta traxit: certiora de illis afferamus. Augustus ipse Octauius ægyptium ĩ prouĩciæ formam redactã ut feratiorẽ uberioremq; Anno a urbem redderet: fossas oẽs ĩ quas Nilus exonerat oblimatas longa uetustate: militari opere detexit. Vespasianusq; Cappadociæ ꝑpter assiduos barbaroꝝ incursus legiones addidit: consularẽ rectorẽq; ĩposuit. Et. M. Antonius philosophus prouincias ex ꝓ cõsularibus cõsulares: ac ex cõsularibus ꝓcõsulares: aut prætorias pro belli necessitate fecit per legatos bellum parthicum fecit: ita ut Babylonem ĩde mediam perueniret: & Armeniã uidicauit. Alexander autẽ seuerus terrã quæ de hostibus capta est: limitaneis ducibus: & militibus donauit: ita ut eorum esset: si heredes eorum militarent: nec unquam ad priuatos pertineret: dicens eos attentius militaturos: si etiam sua iura defenderẽt: addiditq; iis & animalia & seruos ut possent colere quod acceperãt: Iulius capitolinus scribit Gordianum iuniorem per hæc uerba gloriatũ fuisse: ab Atheniensiũ ciuitatibus & reges Persarum & leges amouimus: carras deinde cæterasq; urbes ĩperio Romano reddidimus: Nisibin usq; puenimus. Tanta autem fuit Romanorum in ꝓuinciarum gubernatione: cũ iustitia: tum maxime comitas: liberalitasq;: ut principes: & populi eorũ dulce iugum libenter ferrent: quod q̃dẽ Aureliani ĩpatoris tpibus declaratum est. Eo. n. apud Persas Sapori seruiente: quem in equũ humeris attolebat: bractiani: hiberi & albani & tauro scythæ. Saporis litteras non receperũt: sed ad romanos duces scripserunt auxilia pollicentes. Immisitq; Galienus dicti Aureliani filius Odenatum ducẽ suũ: q Persas cũ uastasset: Nisibin carras & oẽm Mesopotamiã in potestatẽ Romanã recepit: thesiphontẽq; puenit fugatusq; Sapor rex cũ suis satrapis. Quare Galienus participato ĩperio Odenatũ uocauit Augustũ: & monetam ei⁹ qa Persas captos trahebat cudi iussit. Scribit Cic. ĩ orõne contra Gabinũ habita nõ licuisse fasces singulares ingredi Alexandriã & eius facti rõnem Trebellius pollio in alexandri ex trigita unius uita hãc affert. Ap̃ memphiticos uates in aurea columna ægyptiis litteris scriptũ fuisse: ægyptũ liberam fore: cũ rn eã uenissent Romãi fasces & prætexta consulare indumentũ. Et tñ uidemus Romanos pricipes cũ Alexandriã ĩperio tenerent: ab ingressuq; abstinerent magna in oẽm prouĩciã beneficia contulisse. Probũ. n. ĩperatorẽ scribit Flauius Vopiscus Milites in ægypto nũquã otiosos eẽ pmisisse: Extareq; apud ægyptũ eius opera: q̃ per milites struxerit: in plurimis ciuitatibus: põtes: tẽpla: porticus: basilicas: qui ora fluminũ multa patefecerit: paludes plęrasq; siccauerit: atq; inibi agros ortosq; constituerit. Ideq; probus p isauriam latrociniis semp infamem loca q̃ anguste adeunẽ priuatis donauit addens ut eoꝝ filii ad annũ ætatis duodeuigesimũ in militiã mitterentur: ne latrocinari discerent. Ideq; facta pace cũ Persis ad thracias rediit: & centũ milia basternarũ septentrionaliũ: scythis cõ terminoꝝ in solo Romano cõstituit: qui omne fidẽ seruarunt. Carus etiam imperator cũ carras rebelles in mesopotamia recepisset: ad Thesiphontẽ & ipse sicut Odenatus puenit: sed cũ fulmine ictus interisset fama ferri cœptũ est: satis prohibitũ esse: ne Thesiphontẽ Romanũ transeat ĩperiũ. ꝑclara procul dubio fuerunt gesta: q̃ Romani principes

Liberalitas romanorum in subditos

Aureliãus imperator / Galienus / Odenatus / Nõ licuisse fasces cõsulares ingredi alexandriam

Probus ĩperator

Carus ĩperator fulmĩe ĩterfectus

ni principes ſubigēdis Aſiæ & aliis orbis prouīciis patrarūt: ſed memoratu dulces ac
iucūdæ ſunt artes bonæ: q̄bus illis adminiſtrandis & ī fide conſeruādis utebātur. M.
Cicero ī Aſiam quæ minor dicta eſt nunc turchis ſubditā pro prætore miſſus: multa
ad Aticū ſcribēs notāda dicit: quoꝝ partem hic ſubiiciemus: optamuſq; noſtris exem
plar eſſe propoſita: q ad prouīcias Romanæ eccleſiæ a Rōano pontifice ſenatuq; car
dinaliū mittunť. Nos Aſia accepit mirabiliter: aduerſus noſter ne in minimo q̄dem
fuit ſumptui. Scito non mō nos fœnum aut quod de lege Iulia dari ſolet non accipe-
re: ſed ne ligna q̄dem: nec præter quatuor lectos & tectū q̄cq̄: multis locis nec tectū
q̄dem: & ī tabernacula manere plærūq;: Sic in prouincia nos gerimus: quod ad abſti
nētiam attinet: ut nullus terror inſumať in quemq̄. Id fit etiam & legatorum: & tri-
bunorum & præfectorū diligentia. Nā omnes mirifice ſtudēt gloriæ noſtræ. Aditus
etiam ad me nimius: prouinciales nihil per cubicularium: ante lucem inambulo do-
mi. Vnicam hactenus in deſcriptiōe prouinciarū Aſiæ omiſimus iudeā ut eius popu
li peruicaciā duritiēq; Romanis ueteribus cultui etiam idolorū ſeruientibus: nō ali-
ter q̄ noſtris chriſtianis exoſam fuiſſe deteſtabilēq; oſtendamus. M. Cicero in oratio-
ne pro Lucio Flacco: cum aurum iudeorum nomine quottannis ex Italia & ex omni-
bus noſtris prouinciis Hieroſolimā exportari ſoleret: id decreto ne fieret prohibitū
eſt: quis eſt iudices qui hoc laudare non poſſit: exportari aurum nō oportere: at Gne
us Pompeius captis hieroſolimis uictor ex illo phano nihil attigit. Imprimis hoc ut
multa alia ſapienter in tam ſuſpicioſa & maledicta ciuitate locum ſermoni obtrecta-
toꝝ non reliquit. Non enim credo religionem & iudeoꝝ & hoſtium impedimento p̄
ſtantiſſimo imperatori: ſed pudorem fuiſſe: ſua cuiq; ciuitati religio legi eſt noſtra no
bis: ſtantibus hieroſolimis pacatiſq; iudeis: tñ iſtorum religio ſacrorum a ſplendore
huius imperii: grauitate nominis noſtri: maiorumq; inſtitutis abhorrebat. Nunc ue
ro hoc magis q̄d illa gens q̄d de īperio noſtro ſentiret oſtēdit armis: q̄ cara diis eēt im
mortalibus docuit: q̄ eſt uicta: q̄ locata: q̄ ſeruata. Viros nobis ex Aſia: uel princi-
pes uel præſtantes: qui ī Romanæ rei pub. decus utilitatemque tranſierint oſtendere
reliquum eſt; q tamen parum multi fuerunt: primuſq; tēpore occurrit: Aulus archia
poeta de quo origine anthioceno. M. Cicero oratione pro eo habita: cū ex Sicilia cū
eodem Lucullo decederet: uenit haracleam: quæ cum eſſet ciuitas æquiſſimo iure ac
fœdere: aſcribi ſe in eam ciuitatem uoluit: ad ſummamq; nihil aliud Cicero in ea ora
tione oſtendere conatus ē quod & fecit: q̄ hunc archiam ciuem fuiſſe Romanum. Se
cundūq; ex Aſia ciuem & imperatorē Roma habuit: Alexādrū ſeuerū mammea ge
nitū chriſtiana muliere: uirum imperatoremq; optimum: quē Helius ſpartianus ex
harena aſſyriæ oriundum fuiſſe dicit. Alium Trebellius pollio magis innuit q̄ affir-
mat ex Aſia fuiſſe: Marium fabrum: q inter triginta annos numeratus eſt imperii per
Galieni tempora inuaſores: cuius fuit illa præſtans argutaq; de ſe ipſo id ignobilita-
tis purgationem oratio. Scio cōmilitones mihi obiici poſſe artem priſtinam: cuius
mihi omnes eſtis teſtes: ſed dicat quiſq; quod uult: ut ferrum ſemp exerceam: non ui
no non floribus nō mulierculis: non popinis: (ut facit Galienus indignus patre ſuo
& ſui generis nobilitate) depercam: ars mihi obiiciatur ferraria dum exerceam gētes
ferrumq; illi tractaſſe me ſuis cladibus recognoſcāt. Italiaq; & oīs Alemania: omniſ-
q; Germāia cū cæteris q̄ adiacent gentibus: Rōanam primū ferratam putent gentē:
ſpecialiter in nobis ferrū timeant: Et Flauius uopiſcus Firmū īpatorem e Seleucia
aſiaticū fuiſſe dicit. Qui primus ex Rōanis: ſarracenos mercatores ad idiā nauigare

M. Cicero p̄ prætore ī Aſiā miſſus

Iudei rōa-nis exoſi

Viri p̄ſtan tes qui ex aſia in romanā rēp. trāſierunt

Archias poeta

Alexāder Seuerus

Marius faber

Firmus

curauit. Multa supius lõgiusculo tractatu a nobis dicta q̃ urbis Romæ ciuiũ icremẽto quod oibus iam sicut & nobis constare credimus: a data nõ minus prudenter q̃ liberaliter ciuitate latinis: & ipsam circunstantibus urbem prio: post aliis Italiæ ciuitatibus: & uiris demũ externis prouenisse: ut nunc accomode liceat repetere: q̃d supra ex Tito liuio sumptũ scrisipmus: dum nullũ fastiditur genus: in quo uirtus eluceret: romanũ creuisse imperiũ. Ad nostrũ itaq; ordinẽ redibimus: ut ostensis superiore loco magistratibus rem. p. gubernãtibus: & ciuium ac populi multitudinis origie proposita: cuius multitudinis: cura gubernationis: ipsis erat magistratibus demãdata: formã edoceamus: qua freti tã multi ac prope infiniti populum cõstituẽtis Romanũ ciues Rõani ipsos diligebant consules: p̃tores & alios magistratus. Appellarunt

Comitiũ uero maiores comitia diligẽti magistratus predictos formã: de qua. M. Varro sic habet. Comitium q̃ ibi coibant comitiis curiatis & litium causa. Vñ patet q̃ ifra dicturi sumus i hoc comitii loco nõ cõsules: prætores: ædiles: censores: & tribunos: sed in cãpo martio fuisse delectos. & Aulus gelius de noctibus atticis locũ coeundi tẽpusq; & actũ: ipso eodẽ comitii uerbo significari dicit. Locus aũt ita nunc euanuit: ut post diruta iampridem: q̃ solo superemine bant ædificias effodiendis fundamẽtoꝝ lapidibus in calcem concoquẽdis: iter sanctoꝝ Adriãi & Laurentii imitanda basilicas: iter quæ fora magnũ & neruæ transitoriũ: decimo insudatum esse anno ĩspexerimus. Tẽ

Comitiorum Tempus pus comitiorũ habẽdorum id erat: q̃ augures designabant: quanq̃ obseruatio diu tenuit. kalendis Ianuariis consulũ prætorũ ædilium: censorũ: & tribunorũ comitia haberi. Sed de loco q̃ supra diximus comitii litium causa istituto. Liuius ĩ tertio detrigesimo sic habet. Eo anno comitium primo rectũ eẽ rumore proditum: & tamen postea trigesimo libro sibi sic contradicit Sæpe comitia idicta perfici: tẽpestates prohibuerunt: quo ĩ comitii loco sacra per regem sacrificulum fuisse facta: Plutarchus sic ĩ

Sacra p̃ sacrificulũ ĩ Comitio problematibus ostendit. Regi sacrificulo qui sacris omnibus præest: nec magistratũ gerere: nec cõtionẽ habere licet: ꝓpter nomen regium suspectũ: ut solũ ĩ templis

De Comitioꝝ actu potestatem habeant: & regnum per deos sustineant. Hinc ĩ sacrificio: quod fit in comitio ubi rex peregit: statim ex foro se proripit. Actum comitii describere aggrediamur: qui longa & altissima sed omnium gratissima oratione indiget. Comitia scribit. Asconius pedianus prima in Verrem actione fuisse ædilitia: prætoria: tribunitia: & consularia. Sed Aulus gellius magis necessariam affert diuisionem: quæ multa & magna ĩdiget expositiõe. Dicit enim cũ de generibus omnium ferẽ suffragium curiata comitia: cũ ex censu & ætate centuriata: cum ex regiõibus & locis tributa. Festus aũt

Error Festi Pompeius: scribit. Cẽturiata comitia item curiata dicebanẽ: q̃a populus Romanus per cẽtenas turmas diuisus est. In quo Festus & si uerum dicit: populum Romanum in centurias fuisse diuisum: errori nequaquã paruo fomentum dedisse uidetur: quasi uero centuriata: & curiata comitia inferat: eadem fuisse quæ & Gellius supra: & alii lõ

Curiata Comitia ge diuersa fuisse uoluerũt. Curiata nãq; comitia erũt quæ ex curiis idest tribubus absque aliquo censu & ætatum respectu fiebant: unaquæq; enim tribus separatim centuriata suffragium per ipsas centurias prout a casu acciderat segregatas ferebat: ad finemq; magistratus uota attendebant: in qua maior ipsarum tribuum pars conuenis

Cẽturiata comitia set. In centuriatis uero comitiis classium separatio fiebat: & primam dechinc secũdã & post tertiam quartam & quintã seorsum centuriabãt: pariterq; ætatũ facta sæpe ratione iuniores primo milites: post seniores seorsum centuriabantur: Quibus omnibus cẽturiis in suffragia missis maior cẽturiarũ pars præualebat. Hæcq; comitia sem

per grauiora

per grauiora:& illa magis popularia fuerunt habita. In his nãq; centuriatis senatorii ordinis & equestris uiri præstantiores in prima:& secunda classe erant:quorum iudicia & uoluntatem aliæ minorum cẽsuum classes semper fere sequebantur. Hinc uidemus Liuium quinto dicere, Camillum qui exul solus uidebatur rem publicam sicut fecit posse restituere:comitiis curiatis reuocatum de exilio;:populare enim hoc beneficium fuit:ad quod uniuersus populus tanta confluebat auiditate ut nullam grauiorem formam per classes aut ætates quæri oportuit:pariter. M. Cicero ĩ oratiõe daru spicum respõsis dicit:domũ suã populi Romani cuius est summa potestas oĩum rerũ comitiis curiatis oĩum ætatũ ordinũq; suffragiis:eidem iuri cuius fuerat restituisse. in Scipione ẽt similiter contigit. De quo Liuius. xxv. P. Cornelio. Scipioni cui post aphricano fuit cognomen petẽti ædilitatẽ:cũ obsisterẽt tr. pl. negantes rationẽ eius habendam esse: Quod nondũ ad petẽdũ legitima ætas esset: Si me inquit oẽs quirites ædilem facere uolũt: satis annoꝝ habeo:tanto enim fauore ad suffragium ĩ tribubus discursum est:ut tribuni repente incepto desisterent: Et infra Liuius. xxvi. Cum subito. P. Cornelius illius qui in hispania ceciderat filius quattuor:& uiginti ferme annos natus:professus se petere in superiore unde conspici posset loco constituit:in quem postq̃ omnium ora cõuersa sunt clamore & fauore ominati extemplo sunt. Fœlix faustumq; ĩperium:iussi deinde ĩnire suffragiũ omnes ad unũ nõ centuriæ modo sed & tribus oẽs. P. Scipioni imperiũ esse in hispania iusserunt. Et ĩfra. xxviii. Centuriæ omnes ingẽti fauore. P. Scipionem consulem dixerunt comitia maiora q̃ ulla per id bellum celebrata frequẽtia. Sed pro maxima parte comitia deligendoꝝ ordine cõsulum & aliorum magistratuũ fuere centuriata. Vnde Liuius. exactis regibus duo cõsules comitiis centuriatis creati a pfecto urbis ex comentariis Seruii Tulli. L. Iunius Brutus. L. Tarquinius collatinus. & infra: Brutus collegã sibi comitiis cẽturiatis creauit. P. Valeriũ. Cic. aũt Luciũ Murenã defendẽs ambitus ĩ petitione cõsulatus accusatũ ĩter alia argumẽta hoc uno usus est: Murenã forma oĩum grauiore delectũ fuisse illo die:quo auspicato comitiis centuriatis. L. Murenã consulẽ renũciaui. Vnicoq; ĩ loco magisq; ĩ cæteris oĩbus ostendit Li. qui tributa a centuriatis comitiis differebãt: a Valerone. tr. pl. lex lata ut crearent plæbeii magistratus tributis comitiis:q̃d cũ denegassent pres:irata plæbs interesse cõsularibus comitiis noluit. p patres clientesq; patrũ consules creati sunt. P. Quĩtius. C. Seruilius. Itaq; licet plæbs nõ interfuerit: patres cũ clientibus ex pria secũda:& tertia classibus centurias confecerũt:declarandis cõsulibus necessarias. Tributa comitia q̃ Aulus gelius tertio diuisionis suo loco posuit:eadẽ fuerũt q̃ & curiata:sed ipse q̃ multa & qnq; nimia breuitate res attigit cognitu dignissimas tria ibi posuit uocabula:q̃ diuersis tẽporibus: sed nũq̃ eodẽ simul in usu fuerũt:si aũt erũt qui contendãt suas eum cuiq; ex ipsis uocabulis dedisse diffinitiones:respondemus nullũ esse Liuii aut Ciceronis aut. M. Varrõis locum: ĩ quo ea uocabula simul in usu fuisse & rem ipsam appareat. Et enim uidemus Ciceronem in epistola ad Lentulum sic scribere. In campo certe non fuisti cũ hora secunda comitiis quæstoris ĩstitutis sella. Qu. maximi quem illi consulem esse dicebant posita esset quo mortuo nunciato: sella sublata est. Ille autem qui comitiis tributis esset auspicatus centuriata habuit: quæ itaq; in libris Liuii: quos habemus gesta narrãtibus a Ciceronis ætate plurimum distantia dici uidemus curiata comitia Cicero ipse hic tributa uerbo ꝓprio expressit: quandoquidem supra ostendimus a curiis mulieribus appellatas fuisse primo tribus: Vñ curiata prĩo comitia postea fuere tributa. Fiebant ta

Tributa comitia eadẽ quæ curiata

Cōfules quando q; factos si ue comitiis ab iter rege.

men aliquando consules etiam sine comitiis per interregem: ad id a populo creatum Liuius. Libro tertio per interregem consules creati cum prouocatione. L. Valerius. M. Horatius: actaq; res in flamin: is pratis: qui nunc circus Flaminiius. Et Asconius pedianus orationem Ciceronis milonianam exponens: fiebant interim alii ex aliis ĩ terreges: qui comitia consularia propter eorum candidatorũ tumultus: & corumdē manus armatorum: habere non poterant: Pompeiusq; sine collega factus est de qua re Plutarchus in Pompeii uita. Pompeius a senatu solus consul creatus per Sulpicium interregemque: collegæque assumendi potestas attributa: Catone omnia suadente ob rem. p. ut dixit. Comitia quando fierent non satis certum habebatur. Nam etsi kalendis Ianuariis ut plurimũ fiebãt: in aliud tñ tps qñq; differebãt Macro. scri. kal. Martii comitia auspicant. Et Pli. nundinis rustici urbē reuisebant: & io comitia hēc nundinis nō licebat ne plæbs rustica auocaretur. Et Cicero ad quītũ fratrem. Comitia in mensem Septembrem reiecta sunt. Et aliquando in tribunorum plæbis potestate fuit: comitia quãdo haberi deberēt declarare. Liuius libro. y. C. Licinius &. L. Sextius. tr. p. tulerunt: ne tribunorum militiarium comitia fierent sed cōsulum & libro. xxiii. Qu. Fabius in eum quem postea comitialem habuit diem comitia edixit. Et infra. xxy. Dictator primo comitiali die creauit consules. Et. xxyi. diemque comitiis a. C. Cal furnio prætore urbano petiit. Vnde uidetur augures quod supra scribit Plinius q̄ multos dies ĩ anno kalendis Martii inaugurasse: quorum uno siue prætor: siue consules: siue tribuni plæbis comitia habebant. Vnde prudenter a Fabio maximo censore institutum est: ut postq̄ comitia ad multorum libidinem habebantur: & simul multi atque omnes pariter in eis poterant: aliqua pars ciuitatis esset: quæ sua grauitate rem ipsam moderarentur: ex omnibus enim ciuibus forum exercitio & usu frequentantibus: quatuor instituit tribus: quas appellauit urbanas unde maximi cognomen nactus est: quatuor enim illæ aliarum temeritatem tribuum moderabãtur: Vnde in petitione ipsa: Vrbanam tribum semper plurimi fuisse habitam. Asconius pedianus pro milone: inter auctoritatem leges. P. Clodii tr. pl. quas forte præposuerat: eam quoque qua libertini non plus quã in tribus tribubus suffragium ferebant possent quoque in urbanis tribubus: quæ propriæ ingenuorum sunt ferre: qua in petitione quid obseruatum fuerit dicendum duximus: est uero apud multos tritum quid Cicero de hac re Quintum fratrem admonet in hanc formam: Valde elaborandum est tibi ut tribules: ut uicini: & clientes: ut dēiq; liberi: postremo etiam seruitus: (nam ferme omnis sermo ad forensem famam a domesticis manat auctoribus): & infra: eximiam magnam gloriam & dignitatem: & rerum gestarum magnitudinem esse oportet in eo: quem homines ignoti nullis suffragantibus meritis: honore afficiant. item infra: Senatores: equites romanos: cæterorum omnium gratos homines & gratiosos complectere: multi homines urbani industrii multi libertini in foro: gratiosi gnauiq; uersant: cura ut sint cupidi: deide habe oratores: urbis collegia: omnium pagorum uicinorum. Ex his principes: si ad amicitiam tuam adiunxeris: per eos reliquam multitudinem facile tenebis: postea totam italiam fac ut in animo & memoria tibi distributam comprehensamq; habeas: ne quod municipium: colonia præfectura nec locus esse possit nec quem in italia posse patiaris: ĩ quo non habeas firmamenti quod satis esse posset. Perqras ẽt: inuestiges homines ex omni regione: eosq; cognoscas: appetas: confirmes: cures ut ĩ ciuitatibus suis aliquot petãt: & tua cã quasi cãdidati sint bene hoĩes nosce: comiter appellare: assidue ac diligẽter petere: benignũ ac liberalem

Quo tpe comitia haberētur In potestate ẽt tribunorũ plæ. fuisse: tps comitiorũ declarare

Fabii maximi institutum

Tribus urbanæ quatuor

liberalem esse oportet. Vnde Cicero ipse postea Octauio scribens i͂quit. Nos in om͂ni munere candidatorio fungendo summam adhibemus diligentiam & fortasse quo niam uidetur in suffragiis multum posse gallia cum Romæ a iudiciis forum refrixerit: excurremus mense. Septembri. Et item ad fratrem de petitione. Tota petitio pro cura ut pompæ plena sit: ut illustris: ut splendida: ut popularis: ut habeat summam spem ac dignitatem. Sed hæc tibi retinenda: ut senatus te existimet ex eo quod ita uixeris defensorem auctoritatis suæ fore. Equites Romani boni: & locupletes ex uita acta te studiosum ocii ac rerum tranquillarum: multitudo ex eo dumtaxat quod oratione in contionibus atque iuditio popularis fuisti te a suis commodis alienum non futurum: petitio͂is formãdæ artes & instituta. Cicero multas ac difficillimas supra osten dit: sed postquam uentum erat ad ipsum petitionis actum: resque uariis modis quos infra docebimus in campum actumque deducta erat: maiores prædictis: in dies suboriebantur candidatis petitoribus difficultates: de quibus item Cicero pro Murena sic dicit. Quod si illa solemnis præcatio comitiorum a consularibus auspiciis cõ secrata: tantam habet in se uim & religionem: quantum res. p. postulat: & infra: quod enim fretum: quod euripum tot motus: tantas: tam uarias habere putetis agitatio͂es fluctuum: quãtas perturbationes & quantos æstus habet ratio comitiorum: nihil ẽ incertius uulgo: nihil obscurius uoluntate hominum: nihil fallatius ratione tota comitiorum. Nam & tempestates aliquo certo cœli signo commouentur: sæpe improuiso nulla ex certa ratione: obscura aliqua ex causa excitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari: sæpe intelligas quo signo commota sit: sæpe ita obscura est: ut casu excitata esse uideatur. Et infra petitorem ego præsertim consulatus: magna spe magno animo: magnis copiis: & in forum & in campum deduci uolo: præsertim cum hoc iam nouo more: omnes fere domus omnium concursant: & ex uultu candidatorum coniecturam faciunt: quantum quisque animi & facultatis habere uideatur. Vides tu ne illum tristem: demissum: iacet: diffidit: abiecit hastas: serpit hic rumor. Magna ãt est comitiis cõsularibus repẽtina uoluntatum inclinatio: præsertim cum incubuit ad uirum bonum: & multis aliis adiumentis petitionis ornatum: huiusmodi etiam petitionis difficultates & candidatorum. Cicero in oratione pro Plantio sic ostẽ dit. Non enim comitiis iudicat semper populus: sed mouetur plerumque gratia: cedit præcibus. Facit eos a quibus maxime est ambitus: denique si iudicat non delectu aliquo aut sapientia ducitur ad iudicandum: sed impetu nonnunquam: & quadam etiam temeritate: non est enim consilium in uulgo. non ratio. non discrimen. non diligentia semperq; sapientes ea quæ populus fecisset ferenda: non semper laudanda di xerunt: primum illud debes putare comitiis præsertim ædilitiis studium esse populi non iudicium. eblandita illa nõ enucleata suffragia: eosq; qui suffragium ferãt: quid deniq; ipsi debeãt considerare sæpius q͂ q͂d cuiq; a re. p. uideatur deberi. Nostrum est aũt qui in hac tẽpestate Populi iactamur ac fluctibus: ferre moderate populi uolũtates allicere alienas: retinere partas: placare turbatas: honores si magni nõ putam⁹ nõ seruire populo: sin eos expetius: nõ defatigari supplicãdo. Sũt itẽ dictis difficultatũ sentẽtiis simillia q͂ idẽ Ci. in epistola curioni scribit. Habemus hæc oĩa. bonoꝝ studium cõciliatũ ex tribunatu: pp nostrã ut spero te intelligere cãm. Vulgi & multitudĩs pp magnificẽtiã numeꝝ liberalitatẽq; naturæ: iuuentutis & gratiosoꝝ i͂ suffragiis studiũ: propter eius excellentẽ in eo genere uel gratiam uel diligentiam: nostram suffra

De difficultatibus petentium dignitates

Petētibus magistrū maximū adiumētū comptorū paucitatē fuisse

gationem si minus potentem: at probatam tamen & iustam: & debitam. Erat autem petentibus maximum adiumentum paucitas competitorum. Vnde Cicero Athico. Luceium scito consulatum habere in animo statim petere. Duo enim soli dicuntur petituri. Non solum autem libera ciuitate artes in petitione sunt adhibitæ: de quib⁹ tam multa superius sunt dicta: sed a pricipibus etiam se gratos populo reddere adnitentibus: hine scribit de Octauio Augusto. Suetonius. Quotiens magistratuum comitiis interesset: tribus cum candidatis suis circuibat: supplicabatque more solemni: ferebat & ipse suffragium in tribubus: ut unus e populo: & magnæ spei: ac confidentiæ fuit petitio uariis ex adiumentis prius prudentia comparatis. Cice. pro murena. Nos quoque scœnam habuimus competitricem: quod si ego qui trinos ludos ædilis feceram: tamen Antonii ludis commouebar. Habuit proficiscens delectum in umbria. dedit ei facultatem res publica liberalitatis: qua usus multas sibi tribus: quę municipiis umbriæ conficiuntur adiunxit. Et pro Plantio idem Cicero humilitatē supplicandi omnibus plurimum in petitionibus magistratuum ualuisse sic ostendit. Quo quidem tempore si id lateranensis facere uoluisses: aut si grauitatis esse putasses tuæ: quod multi nobiles sæpe fecerūt: ut eum minus ualuissent suffragiis prosternerent se populo: fracto animo atque humili supplicarent: non dubito quin omnis

Humilitatē supplicādi in petitiōibus magistratuū pfuisse

ad te conuersura fuerit multitudo: nunquam enim nobilitas integra prę sertim atque innocens: a populo Rōano supplex repudiata fuit. Et cōtracta undique studio & diligentia multitudo plurimum in petitione adiuuabat. Hine Plutarchus in Pompeii uita. Cæsar in galliis agens ad suffragia frequentes milites ire iussit: ut sibi aliud quinquennium decerneretur. Nunc de candidatis quorum supra frequens est mentio dicendum. Eos ab indumento quod ipsum indicat uerbum appellatos constat: de ea quæ re Plutarchus in problematibus sic habet. Candidatis erat moris in tunica absque toga esse: ne argentum sinu ferentes ipsi alios corrumperent ciues uel ꝗ imperio dignos non gerere: non diuitiis: non gloria: sed uulneribus & cicatricibus commendari oportere iudicabant: quæ quidem uulnera ut ab iis quos ambiendo prensabant conspicerentur sine toga ad petendum descendebant. Idem quæ Plutarchus in. M. æmilii uitą dicit. M. æmilium uirum consularem qui tricies singulari certamine pugnauerat & semper hostem trucidauerat contra Galbam in umbra nutritum contendentem: eum cicatrices populo ostendisset. statim omnes tribus triumphum ei dedisse. Veterem uero fuisse candidatorum in petitione morem. Liuius quarto libro ostēdit: qui dicit a tribuno plæbis: tunc latam legem: ne cui liceret album uestimentum induere petendi causa. Et tamen infra scribit. Tribunis militum consulari potestate creatis. C. Iulio Tullio. C. Seruilio hala. Cn. Cornelio cosso artem adhibitam a patriciis cuius eos icilii. tunc quoque insimulabant: quod turbis indignorum candidatorum intermiscendo dignos tædio sordium in quibusdam insignium populum: a plæbeis diuertissent. Ratio nunc a nobis: auctoritas: ac tempus eam deferendi candidam uestem dicetur. Rationemque solam fuisse constat: ut petituros insignes magistratus ostenderet alba uestis. Tempus deferendi auctoritas ostensa docebit. Nam iubentibus tribunis militaribus consulari potestate supra uidemus candidatos dignis indignos fuisse immixtos: & pariter aliquando factum est a dictatore: aut patribus. Nam idem Liuius quarto libro: dictatore Publio Cornelio: & Hala Seruilio magistro militū: sicut priore anno ꝑ indignissimos ex plæbeis cādidatos: oīum ēt

Cādidati

Lex ne qs ꝗ petēdi ca albū uestimētū induere

dignorum tedium fuerat: sic tum primoribus partum splendore gratiaque ad petendũ præparatis oĩa loca obtin̄dere: quos quidem candidatos ad petendum ut pferretur impulsos: per diem solummodo petitionis albam detulisse uestem non dubitamus. alia aũt fuit de qua paulopost dicemus petendi iure: & ordine consulatũ forma: cum quis quæstura & edilitate functus: petere ad suum libitũ instituisset. Hicque anno uno a creatis. s. cõsulibus ad aliorum ordinẽ creandũ comitia ueste alba utebant̃. Vnde uidemus Ciceronem pro murena orantem ducere: eum quam cœpisset in Asia albam uestem Romam usque uenientem detulisse. Multi obuiam prodierũt de prouincia decedenti: cõsulatum petenti solet fieri: & cui autem non proditur reuertenti. Quid habet admirationis tali uiro aduenienti candidato consulari. Obuiam iuisse multos. Catonem quoque superiorem in alba ueste dum censuram peteret dixisse testimonium in Marcũ attilium Glabrionem cõpetitorem suum Liuius in. xxxiii. scribit. Quæcunque hacten⁹ a nobis de comitiis candidatis & petitione dicta sunt: generalia fuerunt: ad ipsam rẽ nunc ante oculos ponendam particulariter descendamus. Qui consulatum petituri in campum martium candidati descendebant: deductores suffragatoresque suos circa se habebant sicut Liuius. xxxiiii. habet: potentes petebant patricii plæbeiiue. P. Cornelius. Cn. Scipio qui ex hispania prouĩcia nuper recesserat magnis gestis rebus. Et. L. Quintus Flaminius qui classi in Græcia præfuerat &. Cn. Manilius uolso: hi patricii: plæbei aũt. Cn. Lelius. Cn. Domitius. Cn. Liuius Salinator. L. Attilius ante omnia certamen accendebant fratres candidatorum: duo clarissimi suæ ætatis imperatores: maior gloria Scipionis & quo maior eo proprior inuidiæ. Quintii recentior: ut qui eo anno triũphasset: quod alter decimum iam ãnum assiduis in oculis hoĩum fuerat: quæ res minus uerendos magnificos hoĩes ipsa satietate facit. In quintio noua & recentia oĩa ad gratiã erat. Is obtinuit ut præferetur candidato quem Aphricanus frater ducebat: quem Cornelia gens Cornelio consule comitia habente cõmendabat. L. Quintius & Domitius Enobarbus cõsules facti. A deo ut ne in plæbeio cõsule cũ pro. C. Lælio niteret̃ Aphricanus ualuit. E. xli. Liuius Claudius unus ex oĩbus nobilis candidatus erat opinione oĩum haud dubie destinabantur. Quintus Fabius labeo &. L. Porcius Licinius. Sed Claudius cõsul sine lictorib⁹ foro toto uolitãdo clamantibus aduersariis: & maiore parte senatus meminisse eum debere se prius consulem populi Romani q̃ fratrem. P. Claudii esse: quin ille sedens pro tribunali aut arbitrium aut comitiorum tm̃ spectatorem se præberet: coerceri tamen ab effuso studio nequiuit: magnis contentionibus tribunorum quoque plæbis: qui aut contra consulẽ aut pro studio eius pugnabant: comitia aliquotiens turbaret donec: peruicit Appius ut deiecto Fabio fratrem traheret. Eam petitionis animi anxietatẽ. Seneca epistola. cxviiii. sic deridet: Quam putas esse iucundum tribubus uocatis cum candidati in tẽplis suis pẽdent: & alius nũmos promittit: alius per sequestrẽ agit alius eorũ man⁹ oculis contexit: quibus designatus contingendam manum negaturus est: omnes attoniti uocem præconis expectant. Durauitque aliqua ex parte petitionis magistratuum umbra sub principibus. Suetonius de Cæsare. comitia cum populo partitus est ut exceptis consulatus competitoribus: de cætero numero candidatorum pro parte dimidia: quos populus uellet pronũciaret. Pro parte altera quos ipse dedisset. & edebat p libellos circũ tributim missos scriptũ breui. Cæsar dictator illi tribui: cõmendo uobis illum: & illum ut uestro suffragio suã dignitatẽ obtineãt: cõitia nulla habuit p̃ter tribunorum & ædiliũ: & Pli. orator: anxium me & inq̃etũ habet petitio Sexti eruci.

Cõsulatũ petẽtiũ cõsuetudo

Iraque prehendo amicos:supplico:ambio:domus ftationefq; circumeo: quantũ uel auctoritate:uel gratia ualeã precibus experior. Locũ ubi hæc comitia haberẽt supra diximus cãpum fuiffe martium fæpenumero a nobis defcriptum. In eo quæ erãt contra quæ aqua uirgo in urbem nunc ẽt currens finitur:ut inter colũnam Antonini co cleam extantem: & dictam aquã ipfa fuerint fepta ad inftar claufuraꝝ:quæ armentis in campeftribus fiunt fic appellata:erantq; e materia & tabulatis de quibus s.M.Cicero ad Athicum fcribens. Efficiemus rem gloriofam. Nã in cãpo martio tribus comitiis marmorea fumus & fcepta facturi:eaque cingemus excelfa porticu:ut mille paffuum cõficiatur:fimul adiungeẽ huic operi uilla publica:quod tñ nec Cicero ipfe neq; alius poftea facit bello prohibente ciuili:quod breui poft hanc epiftolam eft fubortum ad ipfaq; fcepta totidem fuere Ouilia minoris ambitus loca in qbus centuriæ: a tota tribu feparare de agendis prius quam citarentur confultabant. Et fuos quæque tribus habuit diremptores: multitudinem in centurias diuidentes:fuccenturiatoresque: quos dicit Feftus explendæ centuriæ caufa: aliquos qui forte non adeffent suppleuiffe. Vnde coniicimus centurias: non fingulis comitiis fieri confueuiffe: fed potius cum factæ effent diu permanfiffe:nam extat nunc lapis centurias ut appareat aliquas incifas habẽs uix dimidius:in fanctæ Luciæ nũc ecclefia ubi Orphei templum erat:uetufta cuius ornamenta a nouis mutationibus dignofcunẽ:ecclefiaq; orphei retinet cognomentum:aliq; erant centuriatores appellati:quibus effet curia dicta a cẽturiis colligere. Erant itẽ unaquaq; in tribu diuifores:diuidendis: æqualiter oibus quæ tribui darentur. obuenirentq; emolumẽtis præfecti:quos largitionũ corruptelæ auctores fæpenumero fuiffe docebimus. Iam in cãpum & ad fepta ouiliaque ipfafq; tribus & cẽturias ufq; peruenimus:candidatos ad petitionem a fuis deductoribus fuffragatoribufq; deduci uidere uidemur. Maiore igiẽ conatu diligendi formã ducimus explicandam. tenẽda uero quæ fupra diximus fuiffe in tribubus trium ordinum uiros:patricii:equeftris:& plæbeii:fuiffe ẽt claffes quinq; a cenfu plurimũ differentes:de centuriifq; prærogatiuis fortitione & uenturia:quæq; ĩ ipfis tribubus fiebant & confules prætorefq; cum aliis magiftratibus ad pontem confediffe:qui in campo effet martio ubi cocleam colũnam Antonii extare uidemus:quæ dicemus attente confideranda funt primum de confule. Liuius. xxxi. conful in campo martio comitiis priufq; centurias in fuffragium mitteret. & Nonius Marcellus fcribit fexagenarios p pontem non mittendos quod fuffragium non ferant:quod pro ponte fiebat. Suetoniufq; de ponte apertius fic habet. De Cæfare enim & coniuratis in fuam mortem fic inquit. Illum in campo per comitia tribus ad fuffragia uocantem partibus diuerfis ex ponte ut diicerent atq; exceptum trucidarent cogitaffe. Cẽturias dirimitores quorũ id officii erat in tribubus diuidebant. Prærogatiua quid effet:uerbum fignificat: ex omnibus enim qui militarent iunioribus:& pariter ex ueteranis militia per ætatem dimiffis diligebantur centuriæ: prærogatiua iuniorum fiue ueteranorum appellatæ: ex ipfifq; prærogatiuæ cẽturiis facto iterũ delectu:prima felectorum quorumcunque præftantiorum centuria dicta eft tanquam ab ætate & dignitate uenerabiliorum. uenturia. Et ne fraus aut corruptela poffet fieri. Non cincti ad cuftodiam fuffragiorum deputabantur:de quibus quid fuerit Plinius fic habet. Decuriæ pluribus nominibꝰ diftinctæ tribunorum iudicium propter hoc non cincti uocabantur ex omnibus felecti ad cuftodienda fuffragioꝝ fita in comitiis:aliis fe nõ cictum:alius fractũ:alius tribunũ appellabat Tiberii pricipatu eq̃fter ordo motꝰ:ĩ id cõftitutũq; ne qs ñ cictꝰ cẽt

Septa
Ouilia
dirẽptores
Succẽturia tores
Cẽturiatores
Diuifores
Tresõrdines uiroꝝ ĩ tribubus
Suffragia p pontem
Prærogatiua
Prærogatiua
Veturia cẽturia
Nõ cincti ad suffragioꝝ cuftodiã deputati

nisi ciuis ingenuo patre auoq: qbus sextertia quadringēta cēsus fuissent a lege Iulia theatrali quatuordecim ordines sedēdi. Sortiebat cōsul quæ pro uno quoq: cādidato prærogatiua iuniorum prius in suffragium mitteretur: quam & præco citabat: cūq: acceptum esset ad consulis cæterorumq: magistratuum præsentiam in ponte suffragium: ea centuria in montē inde citatorum appellatū dimissa pco: qd egisset: renunciabat citabanturq: post prærogatiuas tribus eiusdem prima deinde aliæ classes I centurias distributæ. Eratq: arbitrii candidatorum tribuum in quibus magis uiderent prærogatiuarum sortitionem fieri: easq: quas sorte contigisset exire: & deinde alias centurias a consule uocari. Nam plærūq: accidebat eos in petitione pualere quibus prerogatiuæ præsertim iuniorum fauissent. Vnde Cicero pro Murena. Et enim si tanta illis comitiis religio est: ut adhuc super omnem ualuerit prærogatiuā. Vnde uidem Helium spartianum: de Alexandro seuero dicere. Ipsas deinde tribus & eos qui militatibus niterentur prærogatiuis purgauit. Hæc āt omnia facillime itelligere poterit q dicta Ciceronis de Lutio Pisone philippicorū secundo: in hęc uerba considerabit. ecce Dolobellæ comitio: dies sortitio prærogatiuæ exit: renunciatur: tacet prima classis uocatur. Renunciatur deinde ut assolet suffragiatum: secunda classis uocatur: q omnia celerius sunt facta q dixi: sed ad rem multo copiosius faciunt: quæ a Cicerone in oratione pro Planco scripta subiecimus. Neq: ego nunc consiliū reprehēdo tuum q: eas tribus quibus hic maxime notus erat non edideris: & infra: uocatæ tribus latū suffragium: descriptæ: renūciatæ: longe plurimum ualuit Plancus. At tādem una cēturia prærogatiuæ tm̄ habet auctoritatis: ut nemo nunq prior eam tulerit quin renūciatus sit aut ipsis comitiis consul: aut certe in illum annum. & infra de Planco sic habet cuius in honore non unius tribus pars: sed comitia tota comitiis fuerunt prærogatiua & ubi Cicero in prædictis non satis edoceat supplebit Liuius infrascripta lib. v. Haud inuitis patribus Paulum liciniū caluū: prærogatiua tribunum militū nō pe tentem creauit: & infra populus nihilominus suffragia inibat: & ut quæq: intro uocata erat: cēturia: consulem haud dubie Fabiū dicebar. Cēturiæ quæ supererant. Q. Fabiū & P. Decium dixere: & infra. Tumq: prærogatiua & primo uocatæ oēs centuriæ consulē eum dicebant. Item infra eo die cū sors prærogatiuæ exisset: eaq: T. Attiliū. Et libro. xxiii. Liuius interiit pogatiua: suffragium iniit. Creatiq: in ea cōsules. Q. Fabius maximus quartū. M. Marcellus: tertiū: eosdē cōsules cæteræ cēturiæ sine uariatione ulla dixerūt: & libro. xxvi. nr̄æ intētioni in plurimis satisfacit Liui. Fuluius cū comitia cōsules haberēt prærogatiua ueturia iuniorū Titū malium torquatū dixit: qui ad tribunal cōsulis uenit: petiitq: ut sua pauca uerba audiret: cēturiamq: q tulisset suffragiū reuocari iuberet. oculo: n. ualitudinē excusauit: post hæc cū cēturia frequēs succlamasset: se nihil mutare: tū torquatus: neq: ego u͞ros mores cōsul ferre potero: neq: uos iperiū meū: redite in suffragiū. Tū cēturia mota auctoritate uiri petiit a cōsule: ut ueturiā senio: citaret uelle se cū maiorib⁹ natu colloq: citata senio rū ueturia: datū secreto I ouili cū his colloquēdi tps: ita cōsultatione data: seniorib⁹ dimissis iuniores suffragiū incūtes. M. Mar. M. Vale. cōsules dixerūt auctoritatē prerogatiuæ omnes centuriæ secute sunt. Reliquū est uobis hac comitiorum parte qualia centuriæ: Aut tribus ipse aliter suffragia ferrent ostendere. Duobus enim modis: Sed diuersis temporibus id factitatum fuit. Nam uocibus primo & sententiis palam: ab uno quoque dictis: post tabellis suffragia dari mos fuit. De qua re elegantissimam disputationem: Cicero legum secundo: cum Quinto fratre sic habet.

Mos citatorum

Mos dādorū suffragiorum

In ea sum sententia qua te fuisse semper scio: nihil ut fuerit in suffragiis uoce melius. qs aũt non sentit oẽm auctoritatem optimatum tabellariã legem abstulisse quam populus liber nunq̃ desiderauit. Id oppressus domiatu: & potentia principũ flagitauit. Itaq; grauiora iudicia de potẽtissimis hoibus erãt uoces q̃ tabellæ: quá obrẽ suffragandi nimia libido: in nõ bonis causis eripiẽda fuit potẽtibus: nõ latebra danda populo in qua bonis ignorãtibus qd quisq; sentiat tabella uiciosum occultaret suffragiũ. itaq; isti rationi neq; lator quisquam est inuentus neq; auctor unq̃ bonus. Sunt. n. quatuor leges tabellariæ: quarum prima de magistratibus mandandis. Ea est gabinia lata ab homine ignoto & sordido: sequuta biennio post cassia est: de populi iudicio ista ab homine nobili lata. L. cassio. Carbonis est tertia de iubẽdis legibus ac uerandis seditiosi atq; improbi ciuis. Vno in genere relinqui uidebatur: quod ipse Cassius exciperet per duelliones. dedit huic quoq; iudicio Celius tabellam. Eamq; optimã rẽ. p. esse dico: quã hic cosul constituerit quæ sit in potestate optimatũ. Sic. n. recitata est: de suffragiis optimatũq; plæbi libera sunto: quæ lex hanc sniam cõtinet: ut oẽs leges tolleret quæ postea latæ sunt: qñ tegunt omni ratione suffragium: ne quis ĩspiciat tabellam ne roget: ne appellet: deinde hoc optimo cuique & grauissimo ciui ostendatur ultroq; offeratur. Eoq; nunc fit illud quod a te nuperrimæ dictũ est: ut minus multos tabella condẽnet q̃ solebat uox: quia populo licere satis est. Hoc retento reliqua uoluntas auctoritati & gratiæ tradit̃. Itaq; ut omittam largitione corrupta suffragia non uides si quãdo ambitus sileat: quæri in suffragiis quid optimi uiri sentiant: quãobrem lege hac libertatis species datur. Auctoritas bonoꝝ retinet̃ contentionis causa tollitur. Vnde cũ uoceẽ Cicero tabellę præponeret: sic oratione in Pisonem habita gloriatus est. Me cuncta italia: me omnes ordines me uniuersa ciuitas nõ prius tabella q̃ uoce consulẽ declarauit. Similẽq; supradictæ Ciceronis disputationẽ Plini. orator Mesio maximo scribit. Meministi ne te sæpe legisse quantas cõtentiões excitauit lex tabellaria. At nũc in senatu sine ulla dissensione. Hoc uelut optimũ placuit. Omnes comitioꝝ die tabellas postularunt. Supersunt senes ex quibus audire soleo: hũc ordinẽ comitioꝝ. Citato noĩe cãdidati silentiũ summũ dicebãt: ipse pro se explicabat uitã suã: testes & laudatores dabat uel cũ quo militauerat: siue sub quo quæstor fuerat uel utrũq; si poterat: adhibebat quosdã ex suffragatoribus: illi grauiter: & pauca loquebant̃: plus hoc q̃ præces proderat. Nõnunq̃ cãdidatus aut natales cõperitoris aut annos: aut ẽt mores arguebat. Audiebat senatus grauitate cẽsoria. ita sæpi⁹ digni q̃ gratiosi pualebãt. Inualuit tñ & diutius seruatus est mos tabellaꝝ. De quo Cic. in legẽ agrariã Rulli secũdã: in suãq; sui ipsius gloriã sic habet. Sed tñ magnificentius: atq; ornatius esse illo nihil põt: quod meis comitiis nõ tabellã indicẽ tãtæ libertatis: sed uoceẽ unã pro uobis indicẽ uestraꝝ ĩ me uolũtatũ ac studioꝝ tulistis. Itaq; me nõ extrema tribus suffragioꝝ: sed primũ cõcursus po. Ro. cõsulẽ declarauit. Quale ãt uas fuerit in qd suffragia mitterent̃. Asco. pedianus pro Corne. de maiestate sic habet. Dũ sytella defert̃: dũ sortitio fit. Et Cor. Taci. de Vespasiano. Sorte & urna mores nõ discerni: suffragia ad extimationẽ senatus reperta: ut cuiusq; uitã famãq; penetrarẽt. Et tabellas ipsas fuisse cæra delinitas: in qbus stilo faciliter scriberet̃ cuiusque uotũ infra in accusationũ partibus: dũ sentẽtias iudices ferrẽt ostẽdemus. uetustã uero huius uerbi uim beatus Hieronymus ad Niceã Hyppodiaconũ eleganter sic scribit. Rudes illi italiæ hoies quos cassos. Enni. appellat: qui sibi ut in rhetoricis Cicero ait ferro uictum quæritabant: ante cartæ; & membranarũ usum: aut dedolatis ex

Leges tabellariæ

Comitioꝝ ordo

Vas in qd suffragia mittebant̃

Tabellarũ origo

ligno codicillis:aut in corticibus arborum mutua epistolaꝝ colloqa mittitabāt. Vnde & portatores earum:tabellarios:& scriptores a libris arboꝝ librarios uocauere ad quarum tabellarum imitatione hæ quoqꝫ & factæ & dictæ sunt. In quibus senatorum & iudicum in sententiis uota scribebantur. De cæteris uero quod dixi infra dicto loco patebit. Scriptas aūt fuisse tabellas. Plinius Mesio maximo scribēs sic indicat. Scripseram tibi uerendū esse:ne ex tantis suffragiis in quibusdā tabellis multa essent iocularia atqꝫ ēt fœda dictu:in una uero pro nominibus candidatorum:suffragatorum nomina sunt inuenta. Excanduit senatus:magnoqꝫ clamore:qui scripsisset iratū principem est compræcatus: tm̃ licētiæ prauis negociis adiicit illa fiducia. quis enim sciet. Et tabellæ pro epistolis cum uictoriam continerent laureatæ mittebantur. Cicero in Pisonem ne tu quidem Paule noster tabellas Romā cum laurea mittere audebas. Hisqꝫ supra tanto ut ostendimus studio peractis:consul in ponte residens cum cuius suffragia superauerant consulem futuri anni declarabat:p̄æcoqꝫ palam enunciabat: pariterqꝫ in diligendis:prætoræ:censoræ:ædilibus:& tribunis factum fuit:declarati qꝫ in consules candidati:cum senatui usqꝫ ad tempus ineundi cōsulatum interessent: maxime erant auctoritatis:declarandi in comitiis consules &alios magistratus formā moresqꝫ satis supra docuimus:quod quidem & si suaptæ rei natura integre & absqꝫ uicio & corruptela fieri potuit:malis tamen artibus sæpenumero factitatum est: quibꝰ artibus primarium largitio fomentum dedit:unde & repulsas a petitione nonnulli: q̄nqꝫ immeritas retullere:ob idqꝫ Cicero quintum fratrē ad petitionem consulatus i̇struens sic admonet. Et quoniam in hoc uel maxime uiciosa est ciuitas : ꝗ largitione interposita uirtutis ac dignitatis obliuisci solet:fac ut se abs te custodiri atqꝫ obseruari sciant & ad Athicum idem Cicero. Consules flagrant inuidia. Quod Memius candidatorum pactionem in senatu recitauit:quãm ipse suus competitor Domitius cū consulibus fecisset:ut ambo talenta quadraginta consulibus darent, si essent ipsi consules facti:& idem Cicero largitionis factæ in simulatum Plancum defendens dū purgare nititur:quo fieret modo corruptela & largitio sic docet. Sed tu doce sequestrem fuisse:largitum fuisse:conscripsisse:tribules decuriasse. Vnam tribum delige:tu doce quod debes:per quem sequestrem:quo diuisore corrupta sit. Deīde habere cœpit subito præter opinionem hominū:ut ne si cogitasset quidem quispiam largiri:daret spacium comparandi tribus. Latum suffragium:descriptæ:renunciatæ: longe plurimum ualuit Plancus. nulla largitionis ne fuit:nec esse potuit suspicio. Erat aūt grauissima pœna his qui largitione tribus ac centurias corrupissent per legem de ambitu constitutā:cuius legis metu diuersis & occultis artibus largitionē ipsam fieri oportuit. Vnde dixerūt Plāci aduersarioꝝ oratores ipsum quosdā mimmoꝝ habitu subornasse:qui ad tribus & centurias per ludi simulationem penetrantes:pecunias in largitionē detulerāt:quam diluere calūniā Cicero cū adniteret his uerbis i̇ prædicta orõne est usus. Illud uero crimē de mimis:quos in circo flaminio dep̄hensos eē dixistis: tūc caluit recētiqꝫ nūc i̇ cā refrixit:neqꝫ.n.q illi mimi fuerint nec q̄ tribus:nec q diuisor ondītis. Asco. pedianus in Cice. orõnē pro Milone. Annius milo &.P. plācius hispus &.Q. Metellus Scipio cōsulatū petierūt:nō solum largitione palam effusa: sed etiam factionibus armatorum succincti: & Cicero ipse in Verrem actione secunda: comitia haberi cœpta sunt. Cursare iste homo potens cum filio blando & gratioso circum tribus: paternos amicos hoc est diuisores appellare. Hinc uidemus Octauium Augustum populi gratiam aucupantem tollendis largitionibus curam adhibuisse.

Tabellarii
Librarii

Tabellæ laureatæ

Qui modus in magistratibus declarādis

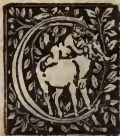
Corruptele in magistratuū petitiōibus

De pœna tribus largitiōe corrumpentiū

Suetonius enĩ de eo sic scribit. Comitiorũ quoq; ius pristinũ reduxit: ac multiplici pœna coercito ambitu: Fabianis: & Scaptiensibus tribubus suis die comitiorũ ne quid a quoq̃ candidato desiderarent: singula milia nũmum asse diuidebat: satis multa de largitione: repulsarum aliquas dicamus. Nullam indigniorẽ repulsam populum Romanũ unquã uidisse creditũ est. Ea: de qua sic Plinius scribit. Vir optimus a senatu iurato iudicatus Scipio nassica. Bis cãdidatus repulsam habuit cui exuli i patria mori nõ licuit. Sed ultimę repulsæ causa affertur: ostendens quod supra diximus necessariam fuisse petituro consulatum: & alios insignes magistratus humilitatem & oẽm uniuerso populo subiectionẽ. Cum. n. is Scipio post Iugurthæ bellum matreq; ideam in urbẽ aduectam: & seditiones ciuium aliqñ composita ædilitatem peteret: & inter supplicandum solẽni more ut fiebat callosam stringeret manum unius quem rogabat iocum interrogauit. Nunqd manibus ambulare solitus esset: quod tribus rusticæ adeo ægre tulerunt, ut repulsa illi data fuerit. Paruaq; pariter fuit causa quæ. Q. Elio tuberoni repulsam præturæ dedit: quem. L. paulus auus &. P. Aphricanus auunculus deducebant. In epulo. n. aphricani patrui suo nomine dato: tricliniũ posuit punicanis pellibus edinis stratum: & triclinum mensæ apparatum omnem fuisse supra ostendimus: infra diffusus in moribus & cœnis dicemus. Erat aũt (ut diximus) in petitione necessaria subiecto abiectissima: quam aliquãdo generosi animi quosdam erubuisse uidemus. M. n. Crassus consulatum petens: & more candidatorum campum circuiẽs singulos rogabat: qui Scæuolam socerũ suum deductorem erubescens: cũ ut abiret rogauit. Meliusq; fecisse uidetur Cicerius scriba: qui cum Aphricano superioris filio temere candidatus: postq̃ se in consulatus petitione superari aduertit: abiecta ueste candida se pro cõpetitore suffragatorem exhibuit. nec fuerunt omnes repulsæ ad perniciem notatorum. Q. enim Cecilius Metellus consulatus repulsam habuit & paulo post duas prouincias consuli sibi demandatas Achaiam: & Macedoniam Populo Ro. subiecit. Luci. quoq; sylla aliqñ priusquã eo dignitatis quo euectus ẽ ascẽderet: pturæ repulsam habuerat. pariter. M. porcius cato post repulsam dignitatẽ in re pu. maximã est adeptus. at cætera iam in quartũ uolumen q; hoc satis creuerit differam⁹.

De repulsis

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS ROMAE TRIVMPHANTIS LIBER QVARTVS QVI ADMINISTRATIONIS REIPVBLICAE. SECVNDVS INCIPIT FOELICISSIME.

OMMVNICATA Orbi ciuitate Romana: Comitiis magistratuum petitione: largitione: & repulsis quãtum oportuit expeditis: ad alias rei. p. administrationis partes summatim supra inchoatas reuertamur. Senatores unde originẽ & prima habuerunt incrementa quotq; numero usq; ad. C. Cæsaris tpa fuerũt superius tertii libri initio dixim⁹. reliqs nũc senatorii muneris partes discutere aggrediamur. C. Cæsarẽ scribit Macrobius tam multos in senatu admisisse: ut quatuordecim gradus eos nõ teneret. Et Suetõius addit ipsum decem prætoriis uiris consularia ornamẽta præbuisse. De Augustoq; idem Suetonius habet senatorem affluentem numerum deformi & incondita turba. (Erãt. n. supra mille & quidẽ dignissimi quos abortiuos uulgus uocabat)

Senatorũ nũerus p C. cæsarẽ auctus
Senatores ad munerũ in pristinũ per augustũ reducti

ad modum

ad modum pristinũ: & splẽdorem reduxit: duabus lectionibus: prima ipsarum arbitratu: quo uir uirum legit: secunda suo & agrippæ: quo tempore in senatũ lorica sub ueste munitus: ferroq; cinctus præsedit. quosdam ad excusandi se uerecũdiã compulit seruauitq; etiam excusantibus insignia uestis: & spectandi in orchestra epulandique publice ius. Vespasianũ uero dicit Suetonius amplissimos ordines: & exhaustos cæde uaria & cõtaminatos: ueteri negligẽtia: purgasse: suppllesseq; recẽsito sẽatu & eqte submotis indignissimis: & honestissimo quoq; italicorum: & ꝓuincialium allecto: quẽ Vespasianũ Cornelius Tacitus dicit multos præfecturis & ꝓcuratiõibus plærosq; senatorii ordinis honore præcoluisse. & Helius Spartianus Hadrianũ dicit senatus fastigiũ in tantũ extulisse: difficile faciens senatores: ut cũ A rceniũ ex ꝑfecto prætorii: ornamẽtis cõsularibus preditum: faceret senatorem: nihil se amplius haberẽ qđ in eũ conferret oñderit. Iuliusq; capitolinus hẽt Marcũ antoniũ philosophũ multos ex amicis in senatum allegisse cum ædilitiis aut prætoriis dignitatibus. Qui prīceps etiam lege cauit: ut senatores peregrini quartã partem bonorum in Italia possiderẽt. Et Helius Lampridius dicit Cõmodum Antonium qui uere dictus est omnibus incommodus: Libertinos in patricios atq; ĩ senatum allegisse. Iulius uero capitolinus scribit de Helio pertinace qui postea fuit imperator: Eum adiutorem uexillis regendis Claudio Pompeiano datum: cum in eo munere approbatus esset: lectum fuisse ĩ senatum. Cæteris autem omnibus Romanis imperatoribus præclarius egisse uidetur Helio gabalus: quem Helius Lampridius scribit: matrem suam in senatu rogari fecisse: quæ cum uenisset rogata a consule subsellium scribendo affuit: idest senatuscõsulti faciendi testis. Fecit autem idem spurcissimus uir ĩ colle qrinali senatulum idest mulierum senatum: & semiramiana facta sunt consulta senatus: de legibus matronalibus quæ quo uestitu īcideret: quæ cui crederet: quæ ad cuius osculũ ueniret quæ pilẽto: quæ equo: quæ saginario: quæ asino ueheretur quæ carpento mulari: quæ bouũ quæ sella ueheretur: & cui eborata esset aut argentata. Et quæ aurũ uel gemmã in calciamentis haberet. cõtrario autem modo & forma ĩ hac re: sicut ĩ cæteris magna usus est modestia & grauitate: Alexander mammea genitus christiana: quẽ Helius spartianus scribit: senatores non nisi ex sũmorum ĩ palatio uirorum suffragiis fecisse: dicens magnũ uirũ oportere esse q faceret senatorem. Nec īdigne sic dixit Alexander: cum magna fuerit dignitas auctoritasq; senatus. Cicero philippicorum sexto. Siquidem auctoritas senatus: decus: honestatem: laudem: dignitatẽ desiderat: & idem oratione pro Rabirio: summum ĩ senatu cõsilium. Vnde Helius spartianus Antoniũ pium dicit senatui tantum detulisse imperatorem quãtum etiam si priuatus esset. deferri sibi uel ab alio prīcipe optauit. & Iulius capitolinus de Antonio philosopho neq; q̄sq; prīcipũ senatui amplius detulit quem Spartianus dicit Alexandrum supradictũ claui qualitate ab equitibus Romanis discreuisse. Alias ẽt senatores habuere cõsuetudines: quibus a cæteris ordinibus separabantur: nam Aulus gellius scribit. senatores qui currulem magistratum gesserant: curru honoris gratia in curiam uehi cõsueuisse: ĩ quo sedes erat super qua considebant. & plurimi ex ipsis senatoribus põtifices erant. Vnde Cicero ad athicum: adhibebantur omnes pontifices: qui essent senatores. Augustus autem ut lecti ĩ senatores religiosius & minore molestia senatorio munere fungerent̃: sanxit: ut priusq̄ consideret q̄sq; thure ac mero supplicaret apud arã eius dei in cuius tẽplo coiret̃. & ne plusq̄ in mense bis senatus legitimus cogeret̃: ka

Ordo sẽatorum per Vespasianũ supplętus

Libertini in senatũ allecti per Cõmodũ

Sẽatus mulierũ abhe liogabalo factus

Alexãder mãmeã in stituit ut senatores ni si a sũmatibus crearẽtur

Sẽatus auctoritas

Senatores currules curru in curiam uehebantur

Augusti statutũ ne plusquam bis in mense senatus cogeretur

Duobus tā tū ď causis senatores cogi oportuisse

lēdis & idibus: neūe Septēbri & Octobri mēse ullos adesse alios necesse esset q̄ forte ductos: p quoꝝ numerū decreta confici possent. duobus autem in casibus senatores nullis pignoribus aut alia ui adhibita cogi oportuit: aut cum de triūpho alicui concedēdo: aut cum supplicatio decernenda esset: magnis enim uiris tunc mos gerendus: erat: quod ambitiose senatores aut concedebāt: a ut summo conatu prohibere adnitebantur. Cicero philippicorū prio. de supplicationibus referebat̄ quo in genere senatores deesse nō solent. Cogunt̄ enim nō pignoribus: sed eoꝝ quorum de honore agitur gratia: quod idem fit cū de triūpho refertur. Ita sine cura consules sunt: ut pene liberū sit senatori nō adesse. In necessitatibus autem ciuitatis adesse cogebantur Liuius. xxxv. A deoq̄ in apparatū eius belli ciuitas intenta erat. Vt. P. Cornelius cōsul ediceret qui senatores essent: quibusq̄ in senatu sententiā dicere liceret: quique ī magistratu essent: ne quis eoꝝ lōgius ab urbe Roma abiret: q̄ unde eo die redire posset. Et mores ciuitatis nōnullos senatores ob dignitatē non seruabant. Cicero oratione ad senatum habita ī suo reditu. Nostra memoria senatores ne in suis quidē periculis mutare uestem solebant: in meo periculo senatus mutata ueste fuit. Sed quod plurimi fuit aliqñ obseruatū ē in senatorem raro aīaduerti. Helius spartiāus Hadrianū dicit iurasse ī senatu se nunq̄ senatorem nisi ex senatus sententia puniturum: quibus tñ multū detulerat Augustus quē Suetonius scribit: Die senatus nunq̄ patres nisi in curia salutasse: & quidem sedētes ac nominatim singulos: nullo se mouente: ēt discedens eo modo sedentibus uale dicebat. Claudius uero de maiore negotio acturus in curia medius iter consulum sellas tribunitio subsellio sedebat. Et. M. Antonius philosophus semper cū potuit senatui iterfuit: ēt si nihil esset referēdum: si Romæ fuit. Si isq̄ aliqd referre uoluit: etiam de campania ipse uenit. Varia ēt de senatu diuersi auctores habent. Quorum nōnulla sic ut sunt dispersa collegimus. Aulus gelius dicit præfectum urbi latinarum causa: senatum habere posse: licet per ætatem nōdum sit senator. Et Plinius senatum sub diuo fuisse habitum cum esset nunciatum bouem loquutum fuisse: Valeriusq̄ senatum apud senaculum habitare cōsueuisse: ut cum a curia uocaret̄ præsto adesset. Cicero athico. Senatus & de prouīciis prætorum: & de legationibus: & de cæteris rebus decernebat: ut antequā rogatio lata esset: ne quid ageretur. & idē Lentulo: idibus Ianuariis in senatu nihil est factū: q̄ dies magna ex parte consūptus altercatione cōsulis & caninii. Item consules neq̄ concedebat: neq̄ ualde repugnabāt diem cōsumi uolebant. & īfra: Senatus haberi ante kalendas Februarias per legē papiā: id q̄ scis nō potest: neq̄ mēse Februario toto nisi pfectis aut reiectis legationibus. & Cic. Planco. Flagitare senatus institit cornutū ut referret statim de tuis litteris. Ille se considerare uelle. Cū eī magnū conuiciū a senatu cuncto fieret quinq̄ tribuni plæbis rettulerunt. De senatoribus ī genere multa sunt dicta. Nūc de eorum officio scribere īcipiamus. Primū duobus modis Senatores in re posita cōsulebant: quidam enim sententiam uerbo & oratione dicebant: qdā pedibus in sententiā ibant & uarias de utroq̄ modo sententias esse uidemus. De illis enim q̄ sentētiam oratione diceret Vlpia. de senatoribus tractans sic habet. Senatores sic accipiendum est eos qui a patriciis & cōsularibus usq̄ ad omnes illustres uiros descenderūt. Quia & hi soli sentētiā in senatu dicere possunt. Et Plutarchus ī problematibus contraria penitus opiniōe dicit: senatores alios patres uocāt: alios patres cōscriptos: quia primi a Romulo: alii addit & conscripti: uel quia q̄ sententiā dicūt conscripti: q̄ nō solū patres uocati

In senatores raro aīaduersū

Varia ēt ď senatu

Senatū haberi ante kalēdas februarius nequisse

De senatorū officio

patres uocati De iis etiam q̃ pedibus i sententiam irent uaria est opinio. Nam sena tusconsulta quandoq; per discessionem fiebant sicut breui infra ostendemus: & qui locum deserentes i quo senatum igressi consideråt: ad locaq; accedebant: i qbus erāt illi quo℞ sententiæ adhærebant: pedibus i sententiā ire dicebātur quos idē pedarios senatores appellari nō absurdum fuit. Sed Aulus gellius aliam habet opinionem: q dicit senatores qui currulem magistratum gesserant curru honoris gratia i curiam ue hebantur: in quo sedes erat: super qua considebant. Cæteri pedibus in curiam ueniē bāt. Inde pedarii senatores dicti. Et infra idem: Functi currulibus magistratibus: qui nondum a censoribus i senatum erant lecti: senatores non erāt licet assiderent. Sed in sententias principū descendebant. Vnde Liuius de euntibus i sententiam libro qui to sic habet extemplo nouos tribunos militares creatos esse: qui kalendis Octobris magistratum acciperent. In quam sentētiam cum pedibus iretur: & ifra: cum omnes laudibus modo prosequentes eorum i sententiam pedibus irent. Itē post præliū can nense: & iuramentū a Scipione extortū: nō relinquēdā esse Italiā sic ē i Liuio. Cū i hāc sententiam pedibus omnes issent. Et Liuius libro. xxiiii. consules dixerunt: quotiēs inde senatū uocassent senatores: quibus i senatu dicere sententiam licet: Ad portam capenam conuenirent. Et Cicero ipse querimoniam iniuriæ sibi illatæ i oratione quā in senatu post suum reditum habuit sic exponit. Cum præclarum caput recitaretur: ne quis ad uos referret: ne quis decerneret: ne disputaret: ne loqueretur: ne pedibus i sententiam iret: ne scribendo adesset. Et idem Cicero ad athicum de rogatione ad populum in Clodium lata scribens. Et enim illud senatuscōsultum summa pedario℞ uolūtate: nullius munerum auctoritate factum: & infra: inde in sententiā pedarii cu currerunt. Vn̄ adducor ut credam Auli gellii sententiā de pedariis non satis uerā es se. sed potius cū rogati sniam pauci grauiores dixissent: alios multitudinē maximam quosdam unius: quosdā alterius sententiam fuisse secutos qui ab actu transeundi pe dibus in aliena sedilia pedarii sunt appellati. Quam opinionē nobis confirmat Sue tonius: qui de Tiberio iperatore sic habet. Cū senatuscōsultū per discessionem fieret transeuntē eū in alterā partē i qua pauciores erāt: sequutus est nemo. Et Flauius uo piscus de Aureliano principe. Deinde aliis manum porrigentibus aliis pedibus i sen tentiam euntibus: plærisq; uerbo consentientibus conditū est senatusconsultū. Sen tētia nūc quo rogaretur modo dicendū est. Cic. legum secundo sic habet. Grauis: & ut arbitror præclara lex sequitur: quæq; cū patribus agunt̄ modica sunto: idest mo desta atq; sedata. Actor enim moderatur ea: Fingit non mentē ac uoluntates: sed pe ne uultus eorum apud quos agit quod i senatu difficile non est. Est enim senator ipe is cuius nō ad actorem refertur animus: sed quid per se ipse expectari uelit. Hinc ius sa sunt tria ut adsit. Nam grauitatem res habet qn̄ frequēs ordo ē. Vt loco dicat idest rogatus: ut mō: ne sit infinitus. Nā breuitas nō mō senatoris: sed ēt oratoris magna laus est in sententia. Nec est unq̃ longa oratione utendum nisi spectante senatu: qd fit ambitione sæpissime. In ea autem lege statutum eē uidemus ut nemo nisi rogatus diceret. Vnde Li. xxii. Senatus semotis arbitris consuli cœptus ibi cum sententiis ua riare. T. Manlius torquatus iterrogatus sententiam. De iis aūt qui rogarētur Au lus gellius sic habet: ante legē: q̃ de senatu habendo postea fuit prius rogabatur: qui a censoribus princeps in senatu lectus fuerat: alias qui consules designati erant: qui dā a consulibus extra ordinem rogabantur: & senatoribus. C. Cæsar in consulatu suo cum Bibulo quattuor rogauit. M. Crassū: & post Pōpeiū: & post Catonē: quem

Pedarii se natores

Cōtra gel lium.

Quomō snia roga retur

Qui i sēa tu prius sē tentiam ro garetur

cum nimis dicẽdo terreret diem: quia res ſibi non placebat: Cæſar capi & in carcerẽ duci iuſſit. Sed cũ ſenatus eũ in carcerẽ proſequeretur deſtitit Cæſar Suetonius ĩ Cæſaris uita. Eratq́ conſuetudo ut quem ordinem interrogandi ſententiã conſul kalendis Ianuarii inſtituiſſet: eũ toto anno cõſeruaret. Et Aſconius pedianus in oratione ꝓ Milone. Cum aliqs in dicẽda ſnĩa duas plures ue res cõplectitur & ſi nõ omnes cõprobantur: poſtulat ut diuidant᷑: ideſt de ſingulis rebus referat᷑. Cui ſententiæ con‑

Snĩa ꝑ diſceſſionẽ

cordat Seneca epiſtola. xxi. Quod fieri in ſenatu ſolet: faciendũ in philoſophia quoq́ exiſtimo. Cũ cẽſuit aliquis ꝙ mihi ex parte placuit: iubeo illũ diuidere ſententiam & ſequor. Cicero Lentulo. Cũ ſnĩa Bibuli pronũciata eſſet: ut tres legati regem reducerẽt: Hortenſii ut tu ſine exercitu reduceres tertia Volcatii ut Pompeius reduceret poſtulatum eſt: ut Bibuli ſententia diuideret᷑. quod aũt ſupra pro parte diximus: & iſra dicere polliciti ſumus: ſentẽtiã per diſceſſionem dici uel potius ab aliquo dictam approbari conſueuiſſe Sic oſtendit Cicero in oratiõe. Qui cum gratia effeciſſet ut ſua ſententia prima pronunciaret᷑: Frequẽs cũ ſenatus reliquit: & in alia oĩa diſceſſit meæq́ ſententiæ: q̃ ſecunda pronũciata erat: cum frequens aſſentiretur ſenatus: & Lentulo idẽ Cicero. Nemo eſt enim qui neſciat quo minus diſceſſio fieret per aduerſarios tuos eſſe factum. Legibus ſupradictis quas ſupra a Cicerone attulimus de fre‑

Prĩceps ſenatus

quentia & breuitate: aliam quoq́ impoſitam habuerunt ſenatores omnium quæ ex cogitari potuerint: maiorem melioremque: quam idem Cicero ad predictarum ex poſitionem infra ſupradictum locũ poſuit in hæc uerba. Cauſam populi teneto. Et ſenatori neceſſariũ noſce rem. p. idq́ late patet. Quid habeat militũ: quid ualeat ærario: quos ſocios res. p. hẽat quos amicos: quos ſtipẽdiarios: q̃ q̃ſq́ ſit lege: conditiõe: fœdere: tenere conſuetudinem decernendi: noſce exempla maiorum. Prĩcipem in ſenatu qui ſcilicet primus a conſule ſententiam rogaretur cẽnſores creabant. De quo Liuius. xxxyiii. cenſores. T. Quĩtius flaminius &. M. Claudius Marcellus ſenatum plegerunt: princeps in ſenatu tertium lectus. P. Scipio Aphricanus. Plinius una Fabiorum familia: in qua tres continui prĩcipes ſenatus fuere. M. Fabius ãbuſtus. Fabius Rutilianus filius. Q. Fabius Gurges nepos. & Flauius uopiſcus in Aureliani geſtis

Taciturnitas archanorum

rebus. Tũc ſurrexit primæ ſententiæ Vlpianus Syllanus. Taciturnitatem archanorũ ſenatuſconſultorũ fuiſſe cuſtodẽ Valerius ſic dicit. Arcana conſilia patrum nemo enunciauit. Qu. Fabius maximus de tertio bello punico indicendo: cũ. P. Craſſo. ſenatori extra ſenatũ dixiſſet: a conſule obiurgatus ẽ. Taciturnitas. n. optimũ uinculũ adminiſtrandæ rei. p. Cũ Eumenes rex rei. p. nunciaſſet bellũ a Perſe: illđ prius ꝓfligatũ eſt: q̃ inchoatũ eſſe: in urbe eſt reſcitum. Et Iulius capitolinus in trium Gordia

Senatuſcõſulta cõcluſa corã his q decreuerãt ſcribebantur T. littera

norũ geſtis rebus. Exemplũ ſenatuſconſulti taciti nõ aliud eſt hodie: q̃ quod conuocatis maioribus: ea diſponunt᷑: quæ nõ ſunt omnibus publicanda. Conſulta ſenatus de quibus tam multa diximus: cũ eſſent cõcluſa corã ipſis qui decreuerãt ſcribebant᷑: & cũ ſedẽs ad loci ĩ quo ſenatus habebat᷑ fores tribunus plæbis: prout in illius partibus breui ĩſra dicemus. T. litterã ſubſcripſiſſet: deferebant᷑ ad ærarium ubi ĩ libris elephãtinis ad id inſtitutis ſcripta conſeruabant᷑: de qua conſeruatiõe Cicero in epiſtola ad. Q. Mettellũ celerẽ. Iam illud ſenatuſcõſultũ qđ eo die factũ eſt ea perſcriptiõe eſt. Vt dum id extabit officiũ meum in te obſcurum eſſe non poſſit. Ex quo Ciceronis textu intelligi poteſt in ſcribendis ſenatuſcõſultis appoſita etiam fuiſſe eorum ex

Libri elephãtini

ſenatoribus: qui auctores fuerant noĩa. Et tertia in Catilinam oratione Cicero dictę ſunt a principibus acerimæ ac fortiſſimæ ſnĩæ: quas ſenatus ſine ulla mora ẽ cõſequutus & qm̃

tus:& qm nódū ē pscriptū senatuscōsultū. De libris āt Flauius uopiscus syracusanus i Taciti imperatoris uita: habet bibliotheca ulpia in armario sexto librū elephātinū in quo hoc senatusconsultum scriptum est: cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. Nā iam diu hæc senatusconsulta quæ ad pricipes pertinebāt i libris elephantinis scribebantur. Petiit aliquando a nobis uir summus & eiusmodi rerum Romanorum diligentissimus iquisitor Prosper columna cardinalis: qualem mercedē senatores ad uitæ sustentationem habuerint: cui quod respondimus & scriberē nō recusamus: uideri nobis primos illos integræ: & nondū oppressæ rei. p. senatores patrimonio contentos gratuitam patriæ operam impendisse: cuius rei maximo nobis argumento est paupertas multorum ex eo collegio in morte ostensa: quos publico sumptu: uel collatis i capita nūmis efferri oportuisse infra ostendemus: erant tamen ex ipso senatu nonnulli oratores: qui non abunde diuites esse non poterant. Et multi ex eo collegio imperia prouinciarumq; administrationes facilius cæteris obtinebant: quibus in muneribus opes augere facillimū fuit. A principibus uero multos ex senatu adiutos opibus & cēsu uidemus. Nā Suetonius de Augusto. Senatorū censum ampliauit ac pro octigentorū milium summa duodecies sextercium taxauit: suppleuitq; non habētibus. & de Vespasiano. Expleuit censum senatorum: cōsulares inopes qngenis sextertiis ānuis sustentauit. Magna hactenus ostēdendæ rei publicæ administratiōis forma iecimus fundamenta: q magistratum urbis primariorum deligendi modum. Et senatuscōsulti formā cōficiendi oñdimus. Ad alia nūc ueniam⁹ pariter magna magistratusq; alios & magnos: & minores tam ueteres q̄ nouissimos: etiā a principibus istitutos edoceamus: ut alias ptes rei. p. administratiōis i qbus horum magistratuum sæpe incidit mētio: apertius declarare possimus. Triumuiri triplices fuere. Liuius. xi. Triumuiri capitales tunc tpis creati: de qbus sic habet Pomponius de origine iuris. Triumuiri capitales constituti sunt: qui carceris custodiam haberēt: ut cū animaduerti oporteret interuētu eorum fieret Alii fuere triumuiri de qbus l. xxiii. Li. Triumuiri mēsari creati sūt. Iiq; nummulariis & monetæ oīs generis & formæ cusoribus præerāt. tertii fuere: triumuiri nocturni de qbus sic habet Cornelius Tacitus. M. miluius. Cn. Iulius: Iulius sextius triumuiri nocturni: quod ad icendium i sacra uia ortum tarde uenerant a tribuno plæbis die dicta damnati sunt: & infra Tacitus. P. biblius triumuir nocturnus a. P. aquilone prætore accusatus: populi iudicio concidit: quia uigilias neglIgētius obierat. Quadruplices autē fuere pfecti. Pōponius de origie iuris. Præfectus urbis uocatur is quotiens rei. p. magistratus proficiscunt: & unus relinquitur q ius dicat: qui præfectus olim constituebatur: postea uero latinarum feriarum causa itroductus ē: & quotannis obseruatur. ideq; Pōponius de secundis pfectis sic habet præfectus ānonæ & uigilū nō sunt magistratus sed extra ordinem utilitatis causa cōstituti sunt. Et paulo post idē Pōponius de tertio pfecto multa sic dicit: pfectus uigilum cognoscit de icendiariis & de fractoribus: furibus: receptatoribus. apud uetustiores icēdiis arcēdis triūuiri præerant: q de eo quod excubias agebant nocturni sunt dicti. In teruenicbant uero nōnūq̄ ædiles & tribuni plæbis Erat aūt familiæ publi. circa portam & muros dispositæ: unde si opus eēt euocabant. Fuerunt & priuatæ familiæ quæ incendia uel mercede uel gratia extinguerent. deinde Diuus Augustus maluit per se huic rei consulere: pluribus incendiis uno die exortis. Nam salutē rei pub. tueri nulli magis credidit conuenire neq; alium sufficere ei rei q̄ Cæsarem. Itaq; septem cohortes opportunis locis constituit: ut binas regiones urbis unaquæq; cohors tueretur:

Cēsus senatorū p Augustū amplatus

Triūuiri capitales

Triūuiri mēsarii

Triūuiri nocturni

Præfectus urbis

Præfectus annone

Præfectus uigilum

Triūuiri nocturni

Familie publicæ & priuatæ circa muros urbis dispositæ

Officiũ p̃fecti uigilum
præpoſitis eis tribunis: & ſuper omnes ſpectabili uiro præpoſito qui præfectus uigi
lum appellabatur. Sciendum eſt autem præfectum uigilum per totam noctẽ uigilare
debere & currere calciatum cum armis & dolabris: ut curã adhibeant omnes inquili
nos admonere: ne per negligentiam aliquam icendii caſus oriatur. præterea ut aquã
Præfectus prætorio
unuſquiſq; inqlinus i cœnaculo ſuo haberet: iubetur. admonere. Quartũ præfectũ ſic
diffinit Modeſtinus de præfecti officio prætorio. cum ap̃ ueteres dictatoribus ad tẽ
pus ſumma poteſtas traderetur: & magiſtri equitũ ſibi adiungerent̃: q aſſociati prin
cipali curiæ militiæ gratia: ſecundã poſt eos poteſtatẽ gererent: regimẽtis rei. p. ad i
peratores perpetuos tranſlatis: ad ſimilitudinem magiſtri eqtum præfecti prætorio a
pricipibus electi ſunt: data eis pleniore licentia ad diſciplinæ publicæ emẽdationem:
His cunabulis p̃ſectorum auctoritas initiata i tm̃ meruit augeri: ut appellari a p̃ſe
ctis prætotio nõ poſſit. Et Cornelius Tacitus i Neronis rebus geſtis. Nã auguſtus p
miſit ſenatui: deinde habitu ſuffragiorũ ſuſpecto: præfecti prætorio ſorte ducebãtur
Quinqui ri
ex numero prætorũ. Aliũ magiſtratum. xxy. Liuius ſic oſtendit. Creati ſunt qnq; ui
ri muris reficiẽdis. Et magiſtratum appellari poſſe dicemus. Feriales quos. M. Varro
Fœciales
de ligua latina fœciales dictos uult q̃ fidei publicæ iter populos p̃erãt. Cicero autem
legum primo fœderum pacis: belli idutiarũ oratorũ fœciales iudices ſunto. & Liuius
in. ii. Tullius hoſtilius rex: fœciales: pater patratus: iteruenerunt i fœdere trigemino
rũ: ut utri ex Romanis albaniſq; uiciſſent: ſuũ populũ alteri dñm facerẽt: qbus in Li
uii uerbis de alio magiſtratu fit mẽtio: patre patrato ſcilicet: de qbus Plutarchus i p
blematibus. Fœcialibus ſacerdotalibus q fœderibus faciẽdis præſunt: paterpatratus
Pater pa tratus
p̃eſt: ide dictus q̃ ipſe pater patrem haberet: ſicq; filiis prouideret. & patrem conſule
ret: cuius officii magiſtratus formam Li. ſic diffuſe narrat. Creauit autẽ. M. Valerius
primus fœcialis: Spuriũ Fuſiũ primũ patrẽpatratũ: eo bello quod Tullius hoſtilius
cum primis latinis geſſit: uerbenis caput capilloſq; cingẽs. alias præterea partes abla
tas ſcilicet ab hoſtibus repetendi patripatrato dedit. Formulaq; hæc fuit: legatus iti
demq; paterpatratus ubi ad fines hoſtiũ uenit: Vñ res repetuntur: capite uelato: (fi
lo aũt lanę uelamẽ erat). Audi Iuppiter iqt: audite fines cuiuſcũq; ſint gẽtis numina
audiant fas. Ego ſum publicus nuncius Rõani Populi: iuſte pieq; uenio legatus me
is uerbis fides ſit: peragit deĩde poſtulata: ide Iouẽ teſtẽ facit. Si ergo iniuſte impieq;
illos hoĩes illas res dedi Populo Ro. mihiq; expoſco tum tu patrię me compotem nũ
q̃ ſinas eſſe: hæc cum dixit fines ſupra ſcandit: hæc qcunq; ei primus uir obuius fue
rit: hæc portam ingrediens: hæc forum ingreſſus. Si nõ dedunt̃ quæ expoſcit diebus
tribus & trigita (tot. n. ſolemnes ſunt): peractis: bellũ ita idicit: Audi Iuppiter: & tu
Iuno: Quirine diiq; omnes cæleſtes: uoſq; terreſtres: uoſq; infimi audite: ego uos te
ſtor populum illum: (qcunq; ẽ nominat) iniuſtũ cẽ: neq; ius perſoluere. Sed de iſtis
rebus i patria maiores natu conſulemus: quo pacto ius noſtrum cõſequamur: & adi
piſcamur. cum is nũcius Romã ad conſulendũ uenit: confeſti rex dictator: conſul ſi
ue quis alius ſenatũ habuerit: ex his ferme uerbis ſenatum conſulit. Quarũ rerum:
litium: cauſarum. cũ dixit paterpatratus Populi Ro. qritũ patripatrato Priſcorũ lati
norũ hoĩbuſq; priſcis uel latinis: quas res nec dederũt: nec fecerunt: nec ſoluerunt:
quas res dari ſolui fieri oportuit: dic inqt ei q primã ſententiam rogabatur qd cenſes
tum ille puro pioq; duello quærẽdas cẽſeo. Itaq; conſentio cõſiſtoq;. Inde cæteri ordi
ne rogantur: quando pars maior eorum q aderant in eandem ſententiam ibant. Erat
Fœcialis
conſenſu fieri ſolitum ut fœcialis haſtæ iactu ut dictum bellum idiceret. Sed ad fœcia

lem

lem redeundum e. De quo Li. xxv. Cōsul de ide. M. attillius ex senatusconsulto ad collegiū fœcialem rettulit ipse ne utiq regi idiceretur bellū: an satis esset ad præsidiū ei aliqd nunciare. Fœciales respōderūt. Iā ante se se cū de populo consuleret hoc respō disse: nihil iteresse ipsi corā: an præsidio nunciaretur. Decemuiratum i hac magistratum pte tractanda: posituri nō fuimus: nisi originē legū decē tabularū narrare libuisset: quarū legum mentionē crebram a nobis infra fieri oportebit. Est autem aupd Liuiū libro tertio. Anno urbis condite. ccci. mutata urbis forma reginimis a cōsulibus ad decemuiros. Vnicus decē diebus summam habuit rerū: alii noue accensi: de quo uerbo priusq ulterius ad deceuiratū progrediamur dicere uolumus: prout tñ i partibus militiæ copiosius dicemus. Accensi fuerunt principaliter ad rem militarem animū applicantes: qui cōscriptis legionibus cū i illis tribunatū: præfecturam: quæsturam aut alium officii locum obtinere nequiuissent a senatu: & imperatore belli delecto & a cēsoribus impetrabāt mitti cū eisdē legionibus: sine sacramēto militiæ ac sine stipendii alicuius spe: qui ēt nulli in bello muneri alias q̄ uellent obligabantur: nec sine sacramēto si uoluissent pugnare in hostem poterant: aut ipsi ēt uolebant: armis oino carentes: sed cū castra milites metarētur: cum acies in præliū directa esset: cum res cōmunis armis gereret: arma instrumēta: commeatū: ad iperatoris nutū accensi subministrabant. uulneratos retrahebant curabantq: quos iperator si officiosos: & bene meritos iudicasset: in cadentiū locū succedere iussos: arma mortui aut lœtaliter uulnerati induere: & sacramēto adigi permittebat. quo exēplo dixit Liuius nouē decēuiros decimo nō collegas p dies decem: sed accēsos idest obsequosos fuisse. qd exemplum ēt in magistratibus seruatū fuisse uidemus: ut qui cū pro consule aut prætore ut mitterētur obtinere nequerant: ad magistratus demerendi spem pro accensis accederēt. Vnde Cicero de administratione Asiæ ad Quitum fratrē. Accensus sit eo nūero quo eū maiores nostri esse uoluerūt q hoc non beneficii loco: sed laboris ac muneris nō temere nisi libertis suis deserebāt: q illis qdem non multo secus ac seruis iperitabant. Sed ad decemuiros Plæbe Romana. Quandoq ob creādos de plæbe magistratus q̄nq ob ferendā legē de soluēdo nexos a fœneratoribus. quandoq de condubio patrū: q̄nq ob legē agrariam: Oia tumultu inuoluente: leges extraneas cum domesticæ nō satissacerēt: accersiri placuit. Iueruntq tres athenas qui tertio redeuntes anno leges scriptas rettulerūt: comitiisq centuriatis decemuiri dictis promulgandis legibus creati sunt a q̄bus nullā esse prouocationem temere concessum est. Qui cum abstinere a patribus cœpissent: libidine i minores debachati sunt: & tandem primis decem tabulis comitiis cēturiatis ꝓmulgatis & acceptis: alias decē retinēdi deceuiratū auiditate ꝓmulgare parabant: effecissentq: nisi nunciatū a Sabinis Aeqs bellum interpellasset. Nā delectu habito deceuiri i bellū prodierūt quod dū geritur. Appius Claudius decemuirū unus: Virginiam Lucii uirginii filiam diuersis artibus stuprare aggressus est: eoque res processit: ut Appius tumultum i populo concitum timēs obuoluto capite effugerit: plæbsque in auentinum secedens: tribunos plæbis de quibus supra est dictum creauit. Reditumque est ad consules aliosque insuetos administrandæ rei. p. magistratus. Alii quoq decemuiri quietis Romæ rebus fuere litibus cognoscendis deputati. Nam cum bellorum munera cæteris magistratibus non sufficientibus: ad prætores deferrentur quorum administratio iuris munus præcipuum fuit: creati decemuiri sunt: qui ius in urbe dicerent: prætorumque partes eo tempore gererent: quos decemuiros litium adiudicandarū appellarūt. Ex quibus deceuiris

A consulibus ad decēuiros regimē urbis delatum

Accensi

Nouē decēuiri decimo p dies x. accēsos fuisse non collegas

Decēuiri

Decēuiri alii ad lites cognoscendas

Quatuor uiri perat uiis
Tresuiri monetales

fuisse credimus Ciceronem dum Bruto in hæc uerba scribit. Namq; idem Segulius ueteranus quod tu: & Cæsar in decemuiris non essetis: (utinam ne ego quidem essem): per quod idem tempus quattuor uiri creati sunt q uiarũ curã haberent: ac etiã tres uiri monetales auri argẽtiq; cõflatores: ad quos quidem officiũ curare ptinuit numismata pbo auro argẽtoq; & iusto põdere cudi. Q uod aũt supra de accẽso ẽ dictũ: de apparitore dicamus suadet: quẽ magistratibus comirẽ datũ fuisse cõstat in eo q solum inter se differebant: q accensus nullum: appitor aliquod (licet parũ) a re. p. salariũ pcipiebat. Cicero ĩ Verrẽ actione quinta. Tuus apparitor parua mercede populi cõductus: Et ad Quintũ fratrẽ Asiæ propratatorem scribens Cicero. Atq; inter hos eos quos tibi comites & adiutores negociorũ publicorum dedit res. p. dumtaxat finibus his præstabis: quos ante perscripsi: quos uero aut ex domesticis coniunctiõibus aut ex necessariis apparitoribus tecũ esse uoluisti: q quasi ex cohorte prætoria appellari solent: horũ nõ mõ facta sed dicta præstanda sunt. qñ aũt his minutioribus manũ apposuimus multa quæ sub principibus addita & inouata sunt dicemus. Suetonius asserit Augustũ cæsarem noua officia excogitasse. Cura operum publicorũ uicoru: aquarũ: aluei tyberis: frumenti populo diuidẽdi præfectura urbis: Triumuiratu: legendi senatũ & recognoscendi turmas eqtũ: officio nouis magistratibus demãdato. Domitianus aũt magistratibus urbicis pulciarumq; præsidibus coercẽdis: tantũ curæ adhibuit: ut neq; modestiores unq̃ neq; iustiores extiterint. Hadrianus autẽ fisci ad uocatũ primus instituit. Et Antoninus pius philosophus prætorẽ tutellarem primus fecit: cum ante tutores a consulibus poscerentur. Et ne Alexandri seueri uirtus ĩ obscuro post prædictas principũ laudes lateat unũ de eo præclarũ dicere libet qđ nostris temporibus seruari optãdũ esset. Helius enim spartianus ipsum inqt iudices cum promoueret: exemplo ueterum & argento: & necessariis ĩstruxisse: ita ut psides prouinciarum acciperent argenti pondo uicena: sellas senas: mulas binas: uestes forẽses binas. Domesticas binas: balneares singulas: coquos singulos: aureos cẽtenos. Et si uxores non haberent singulas cõcubinas: q sine his esse non possint: reddituri posita administrationes mulas equos & muliones: & coquos: cætera sibi habituri si bene gessẽrãt in quadruplo reddituri si male: præter cõdemnationem aut peculatus aut repetundarũ. Et de imitatiõe ueterũ de qua superius dicitur sic habet Cicero quarta ĩ Verrẽ actione. Neminẽ qui cũ potestate ex legatione ĩ prouinciam esset psectus tam amentem fore putarũt: ut emeret argentũ dabatur enim de publico (ut nos cis) pbebatur etiam legibus mancipiũ. Legum originem præsertim. xii. tabularum paulo supra dicere cœpimus: quæ materia omni ex parte cognitu dignissima: maxime illa ratione hoc in opere diligẽtius tractanda est: q iudicia & publica: & priuata quo haberentur modo cum dicere ĩstituerimus: leges: plæbiscita: rogationes: & alia ide nascẽtia prius declarari oportere ĩtelligimus: De ipsis autem legibus hoc in loco non ẽ animus ita dicere tanquã si nunc ederentur: aut a legum latoribus quæ sũt scriptæ sumerentur: nam id esset infinitum. Sed ipsæ rerũ summæ: & de his rebus quæ maiori ex parte iam pridem obsoluerunt a uetustissimis scriptoribus sumentur. prima tamẽ nobis diligentia erit a quibus & quo tempore: & quem in finem latæ fuerint iudicare: a Liuioq; incipiemus qui libro primo. Romulus iura dedit quibus populi ĩ unum corpus coalescerẽt: & libro secundo de Valerio publicola: leges tulit de prouocatiõe ad populũ aduersus magistratus: de sacrando cum bonis capite eius q regni occupandi consilia iniisset: & infra. T. tremelio. C. ueturio cõsulibus missi legati Athena: iussiq; inclitas

Apparitor

Aduocatus fisci
Prætor tutellaris

Institutũ Alexãdri Seueri

Argẽtũ ex publico p ficiscẽti in puinciam

inclitas leges Solonis describere:& aliarum græciæ ciuitatū instituta moresq; iuraq;
noscere. Item infra centuriatis comitiis leges decem tabularū sunt latæ. Duæ tabulæ
primis additæ. Lex centuriatis comitiis prima a populo lata est: ut quod tribunus plę
bis iussisset populus teneret: aliam deinde prouocatione cōmuniunt sanciēdo: ne qs
ullū magistratū sine prouocatione crearet: quisqs ci easset ius fasq; eū esset occidi. ne
ue ea cædes capitalis noxæ haberet: sacrosanctā tribuni fecerūt sanciēdo ut qui tribu
nis plæbis: ædilibus: iudicibus nocuisset: eius caput Ioui sacrū esset: familia ad ędem
Cæreris liberi liberæq; uenū irent. Et de ambitu a. C. petilio tribuno plæbis auctori- Pœna no
bus patribus: tum primū ad populū latū est: eaq; rogatione nouorū hoīum ambitio- cētiū magi
nē qui nūdinas:& conciliabula obire soliti erāt: compressam credebāt. P. philo dicta stratibus
tor tres leges aduersas nobilitati: plæbi secūdissimas tulit: tulit ut plæbiscita oēs qui-
rites tenerent. Legū quæ comitiis cēturiatis ferent̄ ante initū patres auctores fierēt.
Alter ex plæbe censor crearet̄. Et Liuius decimo. Lex de prouocatione tertio facta.
Porcia lex sola pro rege ciuiū lata: quę grauē pœnam si quis uerberasset necassetue ci
uē Romanū sanxit. Ad quid aūt leges prædictæ & aliæ de quibus: qnq; dicendū erit
fuerint conditæ: simul cū iuris & iusticiæ partium declaratione dicendū est. Cicero
legum secūdo. Rei. p. leges: iusta imperia sunto. Hiq; ciues modeste & sine recusatio
ne parento. Liuius nono. Vbi duæ leges sunt semper antiquæ abrogat noua. Et Ci.
in legibus: omnium quæ in oīum doctorū disputationes uersant̄: nihil est profecto
præstabilius q̄ planæ intelligi nos de iusticiā esse natos. Cui sentētiæ alia eiusdē Cice
ronis. x. philippicorum cōcordat. Est. n. lex nihil aliud nisi recta & a numine deorum
tracta ratio īperās honesta: ꝓhibēs cōtraria:& magisq; congruit: qd idem Cicero in
oratione pro Aulo cluento habita sic dicit. Vt corpora nostra sine mente: sic ciuitas:
sine lege suis partibus & neruis ac sanguine & membris uti non potest. Legum mini-
stri magistratus: legum interpretes iudices: legum deniq; idcirco omnes serui sumus
ut liberi eē possimus. Et q̄do a legibus ius ciuile ortum habet. Cicero pro Aulo Ceci
na. Qui ius ciuile contemnendum putat: is uincula refellit non modo iudiciorū: sed
etiam utilitatis uitæ communis. Est. n. ius ciuile quod neq; inflecti gratia: neq; ꝑfrin
gi potentia: neq; adulterari pecunia possit: quod si non modo oppressum: sed etiam
desertū aut negligentius asseruatum erit: nihil est ꝙ q̄s q̄ sese habere certū aut a patre
acceptū: aut relictū liberis arbitretur. Sed Vlpianus de iusticia & iure. Ius a iustitia Ius
appellatum est. Nam & eleganter Celsus diffinit. Ius est ars æqui & boni: cuius meri Ius publi
to quis nos sacerdotes appellat. Iusticiā namq; colimus:& boni & æqui notitiā profi- cum
temur æquū ab iniquo separātes: licitū ab illicito discernētes: bonos non solū metu Ius prima
pœnarū: uerum etiam præmiorum quoq; exhortatione efficere cupiētes: ueram (nisi rium
fallor) philosophiā nō simulatā affectantes publicū ius in sacris & sacerdotibus & in Ius natura-
magistratibus cōsistit. Primariū ius tripartitū est: collectū est. n. ex naturalibus ꝓce- le
ptis: aut gentiū: aut ciuilibus. Ius naturale est quod natura oia aīalia docuit: nā ius Ius gētium
istud non solum humani generis propriū est: sed oīum animaliū quæ in terra mariq;
nascuntur. Auiū quoq; cōmune est. Ius gentium est quo gentes humanæ utunt̄: qd
a naturali procedere facile intelligere licuit: quia illud omnibus aīalibus hoc solis ho
minibus inter se conuenit. Velut erga deum religio: ut parētibus & patriæ pareamꝰ
ut uim atq; iniuriā propulsemus. Nam iure hoc cōuenit: ut quod quisq; ob tutellam
corporis sui fecerit: iure fecisse existimetur:& cum inter eos coniunctionem quandā
natura constituerit: consequens est hominē homini insidiari nefas esse iure gētium.

Hermogenis de iure item & iusticia. Iure gentium introducta sunt bella: discretæ gẽtes: regna condita: dominia distincta: agris termini positi: ædificia collata: comercia emptiões: uẽditiões: locationes: cõductiões: obligatiões ĩstitutæ: exceptis qbusdã: q a iure ciuili introducta sunt. Vlpianus: Ius ciuile est quod ex legibus: plæbiscitis: senatusconsultis: decretis principũ: auctoritate prudentiũ uenit. Ius prætorium autẽ: quod prætores introduxerunt: adiuuandi: uel supplendi: uel corrigẽdi iuris gratia, ꝓpter utilitatem publicam: quod & honorarium dicitur ab honore prætoris sic nominatum. Nam & ipsum ius honoratũ quasi uiua uox iuris ciuilis est. Ne autem omnia hic cumulemus: quæ iuris ciuilis codices habent. Hoc solũ ex Pomponio addemus. Ius autem proprium est quod dicitur ciuile: aut sine scripto quod consistit in sola prudentiũ interpretatione: ut sunt legis actiones quæ formam agendi continet: aut plæbiscitũ quod sine auctoritate patrum est constitutum: aut magistratuũ edictum. Vnde ius honorariũ nascitur: aut senatusconsulta: quod solum senatu consentiente idu citur sine lege: aut est principalis constitutio: ut quid ipse princeps constituit pro lege: seruetur. Et Martianus legum lator elegantissimus hanc legũ commendationem a græcis affert: quæ plurimi facienda est. Lex ut Demosthenes orator diffinit: est cui omnes hoĩes decet obedire pp multa: & uaria: & maxime quia in omnes lex est: inuẽtio quidem ac donum dei dogma aũt omnium sapientium: correctio omnium uolũtariorum & non uoluntarioꝝ peccatorum: ciuitas compositio communis: sm quam omnes decet uiuere qui ĩ ciuitate sunt. Et philosophus summæ stoicæ sapientiæ. Crisippus sic incipit librũ suũ quem fecit. Lex est diuinaꝝ: & humanarũ rerum noticia: oportet aũt eam præesse & bonis & malis: & principem & ducem esse: & sm hoc regula est iustoꝝ & iniustorum: & coꝝ quæ natura licita sunt: præceptoꝝ quidem faciendoꝝ & prohibitoꝝ nõ faciendoꝝ. Sed iam plæbiscita ostendamus: rogationes & sanctiones & quæ legũ species extiterũt. Aulus gellius. Lex est generale iussum populi: aut plæbis rogante magistratu. Plæbiscitum lex quã plæbs non populus accipit: & dictæ sunt rogationes qa nisi populus aut plæbs roget: non fieret. Priuilegia priuatæ ꝑsonæ cõcessa. Põponius de origine iuris de plebiscitis sic habet. Cũ esset in ciuitate lex. xii. tabulaꝝ: & ius ciuile esset: & leges & actiones: euenit ut plæbs in discordiam cũ patribus perueniret & secederet: sibiq; iura constitueret quæ iura plæbiscita uocatur. Mox cum reuocata est plæbs quia multæ discordiæ nascebantᷓ de his plæbiscitis: placuit ea obseruari lege Hortẽsia: & ita factũ est: ut inter plæbiscita & legẽ species cõficiendi interesset potestas autem eadem esset. Deinde quia difficile plæbs conueni re cœpit: populus certe difficilius: præ tanta turba hominum necessitas ipsa curam rei pub. ad senatum deduxit. Ita cœpit senatus se interponere: & quicquid constituisset obseruabatᷓ. Idque ius appellabatur senatusconsultum. Rogationem esse dicit. Festus pompeius cum populus consulitur de uno pluribusue hominibus: quod nõ ad omnes pertinet: & de una pluribusue rebus: de quibus non de omnibus sanctiatur. Nam quod in omnes homines resue populus sancit lex appellatur. Liuius septimo in sequenti anno. C. Martio. C. Manlio consulibus denunciario fœnore a. M. Duellio. L. Vetturio tribu. plæbis rogatio est perlata. & plæbs aliquanto eam cupidius: sciuit accepitque. Plutarchus in Pompeii uita. Catullo uiro clarissimo Pompeii rogationi ne mari præficeretur aduersante: primum tacuit plæbs. Sed postea dicenti parcendum esse huic uiro. Et si eum amisissent in quo spem reposuissent suam: respondit: in te. Et post adeo indignatione commota clamauit plæbs Põpeium præfici

Ius ciuile
Ius ꝑtoriũ qd & honorarium
Ius ꝓpriũ
Lex
Lex
Plæbiscitũ
Rogatiões
Priuilegia
Senatuscõsultum
Rogatio

ut coruus superuolans ceciderit. Cicero Lentulo: cũq; Metellum unius tribuni plæbis rogatio me uniuersa res.p. senatu comitante Italia reuocasset. Et item Cicero ad Quintum fratrem. Sed magna manus piceno & Gallia expectatur: ut etiam Catonis rogationibus de Milone & Lentulo resistamus. Quo autem modo plæbiscita: & rogationes: & sanctiones: de quibus breui post dicemus: in tãta populi multitudine suam haberent conficiendi formam pulchrũ atq; etiam necessarium est noscę. Nouissime enim credimus multos qui supra legerint: plæbem ita clamasse uno constantiq; tenore ut coruus superuolans ceciderit: licet uero id tunc & aliquando alias ob nimiã populi affectionem acciderit tamen in cæteris ordo hic erat: qui populum rogaturi erant consules aut tribuni sedilia in locum ordine locanda afferri curabãt: inter quorum ordines maiora quædam fuerunt tabulata: pontes appellata: per quæ uiatores & apparitores publice deputati euntes redeuntesq; tabellas perferebant singulis dandas ex iis qui considerant: quas cum signatas recepissent ad tribunosq; in suggestum retulissent quid maior sciuisset pars attendebatur. Idq; Cicero ad Athicum scribens: sic indicat. Tribunus plæbis Fufius in contionẽ produxit Pompeium. Res agebatur in foro flaminio & erat in eo ipso loco illo die nundinarum celebritas. Piso aũt cõsul lator rogationis idẽ erat dissuasor. Opere clodianæ pontes occuparant tabellæ ministrabantur: ita ut nulla daretur nisi spondenti: hic tibi in rostra Cato aduolat cõmultitium Pisoni cõsuli mirificũ facit: (si idest cõmultitium) uox plena grauitatis: plena auctoritatis: plena deniq; salutis. Accedit eodem noster etiam Hortensius. Multi ꝑterea boni. Insignis uero opera Fauonii fuit hoc cõcursu optimatum comitia dirimũtur: senatus uocatur cum decerneretur frequentissimo senatu contra pugnante Pisone ad pedes oĩum sigillatim accedente Clodio: ut consules populum adhortarẽtur ad rogationem accipiendã. De sanctione sic habet Cicero in orõne ꝓ Cornelio Balbo: primũ sacrosanctũ nihil esse potest: nisi q̃ populus plebsue sanxisset: deinde sanctiones sacrãdæ sunt aut genere ipso aut obtestatione & cõsecratione legis aut pœnæ: cũ caput eius qui cõtrafecerit consecraẽ. Et priuilegia priuatoꝝ leges fuisse uidentur: q̃ xii. tabullarũ leges sustulisse. Sic Cicero legum secundo innuit. De promulgatione: de singulis rebus agendis: tum leges præclarissimæ. xii. tabularum duæ: quarum altera priuilegia tolli: altera de capite ciuis rogari cum maximo cõmodo uetat ĩ priuatos homines ferri leges uoluerunt. Idest enim priuilegiũ: ferri. n. ac singulis cẽturiatis comitiis noluerunt. Hinc tractum uideẽ: ut princeps postea concesserint. Dipplomata quæ singularium uirorum & uicorum priuilegia fuisse tenemus. Cicero dictaturæ Cæsaris perpetuæ tẽporibus Cornelio Balbo Dipploma statim non est datum: quod mirifica est improbitas in quibusdam qui tulissent acebrius. Pansa quidem mihi gratus homo & certus non solum confirmauit. Verum etiam recepit perceleriter se allaturum dipploma & Cice. Athico. Et q̃a a pueris dipploma sumpseris. Sueto. de Augusto ĩ dipplomatibus libellisq; & epistolis signãdis initio sphinge usus est. Mox imagine magni Alexãdri. nouissime sua discoridis manu sculpta. qua signare cæteri principes cõsueuerũt. & de Othone imperatore. Dipplomatibus primisq; epistolis suis ad quosdã præsides Neronis cognomẽ adiecit. Cor. Taci. in Vitellii rebus gestis. Causa fingendi fuit ut dipplomata Othonis quæ negligebantur lætiore nuncio reualescerent. Et Cicero item pro Cornelio Balbo. Mitto dipplomata tota in prouĩcia passim data. Asco. pedianus ꝓxima ꝓdicta uocabula duo sic diffinit actiõe secũda in Verrẽ. Inter syngraphas & alia chyrographa hoc interest: q; ĩ cæteris tm̃ quæ gesta sunt scri

Quomõ rogatio fieret
Pontes

Sãctiones
Priuilegia

Dipploma
Sygraphæ
Chyrographa

bi solent: in syngraphis et contra fidem ueritatis pactio uenit & non numerata quoq; pecunia aut non integre numerata: pro temporaria uoluntate hominum scribi solet. Et duo itẽ alia prædictis aliqua ex parte similia uocabula. Liuius octauo exhibet exponenda fœdus. s. & sponsionem: præsertim in populis Romano populo subigendis: non fœdere pax caudina: sed per sponsionem facta est. Suppondei unt consules: legati quæstores: tribuni militum ubi ex fœdere res acta esset prærerq̃ duorum fœcialium non extarent: & pp necessariam fœderis dilationem: obsides etiam ac equires iperati qui capite luerent: si pacto non staretur. Fœdus itaq; erat quod Liuii principio descriptum porca cæsa per duos populi Romani fœciales alicui populo fiebat. Sponsio autem cum petenti accipientique aduersario aliquid solemniter est promissum: unde: q; longe supra ostendimus: ciuitates fuerunt multæ Romanis fœderatæ: & multæ per sponsionem in amicitiam acceptæ. Vnde Cicero pro Cornelio Balbo. In fœdere gaditano nil erat: nisi ut pia & æterna pax sit. de legibus & eis similibus multa diximus: quas leges abrogari constat potuisse: nec ullum id fieri posset remedium ad hiberi. Cicero Athico. Scis. n. Clodiũ sanxisse ut uix aut oĩno non possit: nec per senatum: nec per populum infirmari sua lex: sed uides nunquã esse obseruatas sanctiones earum legum quæ abrogarentur: nam si id esset nulla fere abrogari posset neq;. n. ulla est quæ non ipsa se sepiat difficultatibus abrogationis. Sed cum lex abrogatur illud ipsum abrogarur. Legem agrariam ultimo seruauimus loco: quia de ea multi pleni sunt libri & incendium magis urbi Romæ q̃ lex fuisse uidetur: cuius originem q̃ remotissimam sic libro secundo Liuius ostendit. Spurio Cassio. Publio Virginio consulibus: agrum ernicis ademptum: tum primum lex agraria lata: & tamen libro duodesexagesimo Liuius Tiberii gracchi perniciem ob eam legem latam ostendit: cum. n. Tiberius Numantiã accessurus per thusciã transiret solitudine liberoꝝ & seruoꝝ inductione uisa diuitibus factã eam ferre legem aium induxit: cuius rei causa id dedecus Roma incidit: ur aphricanus Scipio æmilianus lumen decusque gloria Romani nõis: qa plebis rabiẽ minus fouere sit uisus: noctu in cubiculo credat̃ occisus: hãc ue to agrariã fieri nõ oportuisset si priæ leges duæ. M. Curii pria: & Licinii secũda seruatæ fuissent. Curius. n. post triũphos & terras ĩperio additas: cẽsuit pniciosum ĩtelligi ciuẽ cui. vii. iugera agri non eẽnt: q̃ mẽsura plæbi primũ post reges exactos assignata fuit. & Licinii Stolonis lex qngenta iugera excedi uetuit: qua ipse prior fuit reus: qa filio subornato plus habuit iudicia post leges a qbus oriunt̃ ordine poni debẽt: quæ quãtũ ad nostrã attinet intentionẽ Vlpia. sic abũde nobis accumulat. Publica iudicia nõ oĩa sunt: ĩ qbus crimẽ uertit̃ sed ea tm̃ q̃ ex legibus publicoꝝ iudicioꝝ ueniũt ut iulia maiestatis: Iulia de adulteriis. Cornelia de siccariis & ueneficiis. Põpeia de pi cidiis. Cornelia de testamẽtis. Iulia de ui priuata. Iulia de ui publica: Iulia ambit⁹. Iulia repetũdaꝝ. Iulia de annona: & Paulus itẽ iurecõ. publicoꝝ iudicioꝝ: q̃dã capitalia sunt q̃dã nõ capitalia: capitalia sunt ex qbus pœna mortis aut exiliũ est: hoc est aqua: & igni ĩterdicto. Per has. n. pœnas eximit̃ caput de ciuitate. Nã cætera nõ exilia sed relegatiões ꝓprie dñr. tũc. n. ciuitas retinet̃. Nõ capitalia sunt ex qbus pecũiaria: aut ĩ corpus aliq̃ coerctio pœna est. Hæcãt iudicia maiori ex pte ap̃ cẽtũuiros habita fuisse uidẽus de quo iudicio Festus Põ. sic hẽt. cẽtũuiralia iudicia a cẽtũuiris dicta sũt. Nã cũ eẽnt Romæ. xxxv. tribus q̃ & curiæ dictæ sunt: terni ex singulis tribubus sunt electi ad iudicandũ: q centũuiri appellati sunt licet quinq; plures q. c. essent quo facilius noiaretur. Iudicioꝝ tamẽ summã Cice. pro domo sua ad põtifices breuiter sic expõit.

Fœdus
Sponsio
Lex agraria
Lex curii
Lex licinii Stolonis
Iudicia publica
Iudicia capitalia
Relegatões
Iudicia nõ capitalia
Cẽtũuiralia iudicia

Hoc est deniq; proprium libere ciuitatis: ut nihil de capite ciuis aut de bonis sine iudicio senatus: aut populi: aut eorũ qui de quaq; re constituti iudices sint: detrahi possit & infra. Moderata iudicia populi sunt a maioribus constituta: primum ut ne pœna capitis cum pecunia coniungatur: deinde ne indicta die quis accusetur: ut ter ante magistratus accuset intermissa die qua mulctam irrogat aut iudicet: quarta sit accusatio trinũdinum pro dicta die iudicium sit futurum. Et cum iudiciis litigium est cõiunctum: de quo Cicero in Verrem actione quinta. Eiusmodi res publica debet esse & erit ueritate iudiciorum constituta: ut inimicus neq; nocenti deesse possit: neq; ob esse innocenti. Quarum litiũ actiones fuisse cõstitutas cum alibi legum latores: tũ Cicero habet oratione pro roscio amerino in hæc uerba. Sunt iura: sunt formæ de oĩbus rebus constitutæ: ne quis aut in genere iniuriæ: aut ratione actionis errare possit Expresse sunt. n. ex uniuscuiusq; damno dolore incõmodo calamitate iniuria publica. Hæ a prætore formulæ ad quas priuata lis accomodatur de qua actione idem Cicero oratione pro Aulo Cecinna. At. n. si prætor is qui iudicia dat nunquã petitiori pscribit qua actione illum uti uelit. Vera autem fuit uirtus Romana ĩ qua nullus a iudiciis eximi potuit. Liuius undequadragesimo. Duo perilii diem Scipioni aphricão dixerũt. Duæ maxime orbis terrarum urbes ingratæ uno tempore inuentæ sunt. Romana ingratior: siquidem uicta Carthago: uictum Hannibalem in exilium expulit: sed Roma uictrix uictorem aphricanũ expulit. Alii dicebant ciues: minime unum tãtum meruisse ciuem: ut debuerit legibus interrogari non posse. Nil tam æquandæ libertati esse q̃ potentissimum queq; posse dicere causam & infra. Non alius antea quis q̃ ne ille ipse Scipio consul censorue maiore omnis generis hominum frequentia: q̃ reus illo die in forum est deductus. Plutarchusq; in Gracchoꝝ uita: si quis capitali iudicio accersebatur & non ueniret ad se defendendũ. tum eum domi ante ianuã consistens præco tuba citabat. Tantaq; fuit romanæ ciuitatis grauitas ut licet iudicio (sicut diximus) subiici possent. omnes quãtumuis maximi: nullus tamen a paucis iudicibus etiam centumuiris ad exterminium nisi per uniuersam ciuitatem id est comitiis adduci poterat. Cicero pro. P. sextio satis legibus & duodecim tabulis sancitum est: ut de capite nisi centuriatis comitiis rogari non possit: & infra nõ posse quemq̃ de ciuitate tolli sine iudicio de capite non modo fieri sed ne iudicare quemq̃ posse nisi centuriatis comitiis. Noniusq; Marcellus scribit. Capital dici iudicium periculumq; capitis. Et Cicero pro domo sua ad pontifices. Quid esset id capitis periculũ sic edocet. Qui erant rerum capitalium condemnati: non prius hanc ciuitatem amittebant: q̃ erant in eam recepti: quo uertendi hoc est mutandi soli causa uenerant. id autem cũ esset faciendum non ademptione ciuitatis: sed tecti & aquæ & ignis interdictione faciebant: quid uero fuerit hæc interdictio: de qua etiam supra legum latores dixerũt: Festus Pompeius per similitudinem uetusti moris nuptiarum de quo infra dicemus ostendit. Nouæ enim nuptæ quamptimum mariti domum ingrediebatur aqua: & ignis a sponso per manus tradebatur: significante omnem uitam: de cætero utrique futuram communem. Quod duobus illis elementis maxime humana indigeat uita: pariter ei quem Romana ciuitate pellebant aqua: & igni interdicebant: eum communione omni ciuitatis priuatum significantes. Cicero philippicorum primo. Et q̃ de ui: item de maiestate damnatus sit aqua & igne interdicebatur. Plinius ad Cornelium Minutianum scribens dicit eos quibus aqua & igni interdictum erat: caruisse omni togæ iure. Quid autem inter prædictam aquæ: & ignis interdictionem olim

actiões litiũ

Nullũ a pa ucis iudici bus potuisse cõdẽna ri de capi tali pœna

Capital
Capitis pi culũ quid
Interdi ctio aquæ & ignis

Exules · Exiliũ triplex

maximam omnium aduersionem & exiliũ deportationẽ: & alias pœnas interesset aliqua ex parte dicendũ est. Exules Nonius Marcellus sic diffinit. Exules dicũt extra solum. Sed Martianus exiliũ triplex est: ut certorũ locorũ interdictio: aut lata fuga: ut oĩum locorũ habitatio interdicat praeter tertium locũ: aut insulæ uinculũ idest relegatio in insulã. Et tñ aliqñ coniunctũ fuisse uidetur exiliũ aquæ & ignis interdictioni. Liuius.xxy. plæbiscitũ in posthumium pergensem publicanũ .M. Posthumius si ante kalendas Iunias non prodisset: citatusq; eo die nõ respõdisset: neq; excusatus esset: uideri eũ in exilio esse: bonaq; eius uenire: ipsi aqua & igni interdici: fuit ẽt quoddam quasi uoluntariũ exilium legatio libera quæ non nisi iurisconsultoribus atq; prætoriis concedebat: ut. s. ad aliquas euntes prouincias eis diffinitas partem deferrent in signum quibus magistratus utebant: sicq; cum proprias curarent res & interea ab æmolorum hostiumue in re. p. suorũ conspectu parumper se subtraherent: in honore apud prouinciales ac reuerentia erant. Cicero Quinto fratri Asiæ pro ptori. illud aũt q cupit Claudius est legatio aliqua si minus per senatũ per populũ libera: aut bellatium: aut broicarũ: aut utrunq;. Item Cicero Athico. Dedi litteras: legatione mihi op⁹ est: honestior est uotiua: & habẽt liberæ legationes diffinitum tẽpus lege Iulia: nec facile addi potest. Brutus Bruto suo & Cassio cũ in his angustiis uersaret placitum est mihi ut postulatẽ legationem liberã mihi reliquisq; nostris ut aliqua causa proficiscendi honesta: quæreretur: tñ paulo post futurum puto ut hostes iudicemur: aut aqua & igni interdicatur. Cicero cornificio. C. Auitius negociorum suorum causa legatus i aphricã legatione libera. Tertium item genus exilii & quidem iustissimũ fuit: de quo Suetonius in Tiberii uita sic habet. Fœminæ famosæ: ut ad euitandas legum pœnas iure ac dignitate matronali exsoluerent: lenociniũ profiteri cœperant. Et ex iuuentute utriusq; ordinis profligatissimus quisq;: quo minus in opera scænæ harenæque edenda. S. C. teneret: famosam iudicii notam sponte subibat. Eos easq; oẽs ne quod refugiũ in tali fraude superesset exilio affecit. Pœnas pendere qui pecunias condemnati soluebant. Festus Pompeius inquit: quia ob delictum pecuniã penso ære pendebant. Sed ob capitalia facinora quæ essent punitiones Vlpianus de ædili edicto. Capitalem fraudem admittere est tale aliquid delinquere: pp quod capite puniendus sit Veteres enim fraudem pro pœna ponere solebant. Capitalem fraudem admisisse accepimus dolo malo & per nequitiã: cæterũ si qs errore: si quis casu fecerit cessabit delictum. Vnde Põponius ait: neq; puerũ: neq; formosum capitalem fraudem uideri admisisse. Et Calistratus de pœnis capitalium pœnarũ fere isti gradus summum suppliciũ uidet esse ad furcã dãnatio. Viui crematio: item capitis amputatio: deide ꝓxima morti pœna. Metelli coerctio post deinde in insulam deportatio: cæteræ pœnæ ad extimationẽ: ad capitis periculũ ptinẽt: ueluti relegatio ad tps: uel ĩppetuũ: uel in ĩsulã uel cum in opus quis publicum datur ad tempus: uel cum fustium cæsui subiicitur. Modestinus autem de uerborum significatione duo ex uerbis supradictis sic corrigit Capitalis licet latinæ loquentibus omnis causa existimationis uideatur: tamen appellatio capitalis: mortis: uel amissionis ciuitatis intelligenda est. Et deportatos idest quibus aqua & igni interdictum est fidei commissum relinquere non posse Vlpianus inquit. Et quod supra dictum est. De existimatione sic paulus exponit. existimatio est dignitatis laesæ status: legibus ac morib⁹ comprobatus. Qui ex delicto nostro auctoritate legum aut minuitur: aut cõsumitur circa statum dignitatis pœna plectit. Sicuti cum relegatur quis: uel cum ordine mouetur: uel cum prohibetur honorib⁹

Legatio libera

Exilii gẽus

Pœnas pẽdere

Punitio capitalis

Fraus pro pœna

Existiatio

publicis fungi: uel cum plæbeii fustibus cædit̃. pœnæ tñ̃ præter supradictas a pricipibus uariatæ fuerunt. Galbam. n. scribit Suetonius Nũmulario pecunias nõ fide uersanti manus amputauisse: mensæq; eius affixisse. Et tutorem qui pupillum cui substitutus heres erat: uenenis necasset: cruce affecisse. Pœnas facinorosorum Cęsarem auxisse sic scribit Suetonius. Cuncta collegia præter antiquitus instituta distraxit. Pœnas facinorosorum auxit & cum locupletes eo facilius scelere se obligarent: quia cum magnis patrimoniis exultarent: patricidas (ut Cicero ait) bonis oĩbus: reliquos dimidia parte mulctauit. Quia uero delatores pœnis infigendis causam sæpenumero fomentũq; addiderant eos Titus Vespasianus princeps optimus accerrime insecutus ẽ de quo sic scribit Suetonius. Inter aduersa tempoꝝ & delatores erant ex licentia ueteri: hos assidue in foro etiã flagellis ac fustibus cæsos ac nouissime traductos per amphitheatri arenam: partim subigi ac uenire iussit: partim in asperimas insulas aduehi & post eum Domitianus frater Fiscales calũnias magna calumniantiũ pœna repressit. Ferebaturq; uox eius: princeps qui delatores non castigat irritat Antonius uero pius. Delatores si non probarent: capite affecit: si probarent delato pecuniæ præmio dimisit infames. Accusationes aũt quæ iure recte & ordine in iudiciis fierent. Et si minorem defensione gratiam habuerunt: sua tñ̃ laude non caruerunt: dũmodo nimis accusatoris uiribus non inniterent̃. Cicero pro Murena. Sæpe hoc maiores natu dicere audiui: hanc accusatoris eximiam uim & dignitatẽ plurimũ Lucio coctæ profuisse. Noluerunt sapientissimi homines qui tum rem illam iudicabant: ita quemq̃ cadere in iudicio: ut nimis aduersarii uiribus uideret̃ abiectus. Semper in hac ciuitate nimis magnis accusatoꝝ opibus & populus uniuersus & sapientes in posterum prospicientes iudices restituerunt. De accusatione igit̃ & defensione quæ in iudiciis capitalibus fierent dicturi: multa & uaria prius discurrere pgemus quæ in ipsis iudiciis frequentia raro alibi q̃ in Ciceronis orationibus inueniunt̃. Primumq; qualiter accusatores internoscant̃ Marcianus ad. S. C. Turpilianum sic docet: accusatoꝝ temeritas tribus modis detegitur: & tribus pœnis subiicitur: aut. n. calumniant̃: ut prauaricãtur: aut tergiuersant̃. Calũniari est falsa crimina intẽdere. Præuaricari est uera crimina abscõdere. Tergiuersari in uniuersum ab accusatiõe desistere. Qui accusati dicta die causam dicturi corã populo erãt: accusatoribus respõsuri in foꝝ ueniẽtes sub rostris rei stabãt: nec erat tã bonus: tã integer: & magnæ famæ uir: qn sub ipsum causæ initium: multitudĩs ad audiẽdũ cõuenientis pſertim adolescẽtiũ cõuitiis lacerarẽt. Li. undequadragesimo. Tri. plæ. eo tpe. T. Sẽpronius Gracch⁹ erat cui minime cũ Scipio ne cõueniebat is cũ uetuisset nomẽ suũ decreto collegaꝝ ascribi tristiorẽq; oẽs sniam expectarẽt ita decreuit. Cũ. L. Scipio excuset morbũ cẽ causæ fratri: satis id sibi uideri. se. P. Scipionẽ priusq̃ Romã uenisset accusari nõ passurum: tũ quoq; si se appellasset auxilio: ei & futuꝝ ne cãm dicat: ad id fastigiũ rebus gestis: honoribus po. Ro. P. Scipio. deoꝝ hoĩumq; cõsensu peruenisse: ut sub rostris reũ stare: & pbere aures adolescẽtiũ cõuitiis po. Ro. magis deforme q̃ sibi sit. Oberãt ãt multũ itegritati iudicioꝝ corruptelæ cõtra legẽ de donis & muneribus nõ accipiẽdis factæ. Vñ Plutar. in põpei uita largitiõis semp plurimũ obfuerũt. & Sene. epistola duodecẽtesima ironice. Credat aliqs pecuniã fuisse uersatã in eo iudicio in quo reus erat Clodi. ob id adulteriũ qđ cũ Cæsaris uxore cõmiserat: uiolatis religiõibus eius sacrificiũ qđ ꝓ populo fieri dicitur sic submotis extra cõspectũ oĩbus uiris: ut picturæ quoq; aĩaliũ masculoꝝ cõtegant̃.

De pœnaꝝ uarietate

De accusationibus

De accusatoribus

Calũniari

Præuaricari

Tergiuersari

De accusatis

Corruptelæ iudiciis

Cicero pro Aulo Cluentio. Staleius ille biēnio anteq̄ causam bonoꝝ Staphinei attollere recepisset: sexcentis millibus nummum se iudicium corruptuꝝ esse dixerat & infra in consilium erant ituri iudices. xxxiii. sententiis decē & sex absolutio cōfici poterat. xl. nūmum in singulos iudices distributa sunt. In causis autem siue accusatio in tentanda esset: siue defensio quærenda: patrono & aduocato opus fuit. Festus aūt dicit patrocinia appellari cœpta sunt: cum plebs distributa est inter patres: ut eorū opibus tuta esset. Et Pompeius de uerboꝝ significatiōe. Aduocatos accipere debemus omnes omnino qui causis agendis quoquo studio operant̄: nō tñ qui pro tractu nō affuturi causis accipere quid solent: in aduocatoꝝ numero erunt. Et Cicero pro Aulo cluentio. Erat enim Romæ summa copia patronorum: hominum eloquentissimorum atq; amplissimoꝝ qui patroni: cum causas agerent oratores sunt dicti. Festus. n. inquit Orare antiqui dixerūt agere. Vnde & oratores causarum actores & oratores qui nunc legati Populi Romani mandata peragerent. Vnamq; familiam Romæ dicit fuisse Plinius curionum: qua tres continui fuere oratores. Vim autē eloquentiæ oratorum fuisse in ciuitate libera maximam: non est nostrū nunc differere: sed uidemus eam principū temporibus dignitatem suam: parua ex parte retinuisse. Plinius enim orator historici nepos Romano scribēs: distringor centūuiralibus causis q̄ me exercent magisquam delectant: sunt. n. plæraq; paruæ & exiles: raro incidit uel personaꝝ claritate uel ingenii magnitudine insignis: ad hoc perpauci cum quibus iuuet dicere: cæteri audaces atq; etiam magna ex parte adolescentuli obscuri ad declamandū huc transierunt: tam irreuerenter & temere: ut mihi attilius noster expresse dixisse uideat̄: sic in foro pueros a centū uiralibus causis auspicari: ut ab Homero in scholis. At me hercules ante memoriam meam ita maiores natu solebāt dicere: ne nobilissimis quidem adolescentibus locus erat: nisi ab aliquo consulari producerent̄ tāta ueneratione pulcherrimum opus colebat̄. Facit uero Plinius: quem nunc in manibus habemus: ut unum dicamus ad oratoꝝ orationumq; materiam plurimū spectās. orationes. s. a Cicerone & multo magis a cæteris oratoribus: aliter habitas dictasq; fuisse q̄ nunc scriptas habeamus. Ipse enim Plinius Cornelio Tacito scribens oratori item suæ ætatis præstantissimo sic dicit. Et Ciceronis orationes pro Murena pro Vareno in quibus breuis & nuda quasi subscriptio quorundā criminum solis titulis indicat̄. Ex his apparet: illū multa dixisse: cum ederet omisisse. Idem pro Cluentio ait se totā causam ueteri instituto solum perorasse: pro Cornelio quatriduo egisse. Ne dubitare possimus: quæ per plures dies ut necesse erat latius dixerit: postea recisa & purgata in unū librū grandem quidem. Vnum tñ coarctasse. Et idem Cicero sic Bruto suo accidisse cōmemorat: qui concionem a se habitam non prius ediderit q̄ ab ipso Cicerone correcta fuerit. Dolobellæ enim sic scribit Brutus uero misit ad me orationem suam in cōtione capitolina habitam: petiuitq; a me ut eam corrigerem anteq̄ ederet. Est aūt cum scripta elegātissime: tum sententiis uerbisq; ut nihil melius potuerit. Et duo uerba Festus exponit aliq̄ñ nobis in hac causarum materia usui futura. Cognitorem esse dicens: qui litem alterius coram eo cui datus est tractat: procuratorem autem absentis noīe actorem fieri. Nonius uero noxam esse leuem culpam: noxia nocētia. Et Cicero legum secūdo. De capite: pecuniis: de ambitu legis: quæ non magis iudiciis q̄ uerbis sancienda sunt adiungitur noxa pœna par esto: ut in suo uicio quisq; plectatur: capite auaricia: mulcta honoris: cupiditatis ignominia sanciat̄: & mulctā

Patroni
Aduocati

Orare
Oratores

Oratōes ab oratoribus aliter in iudiciis dictas q̄ nūc habeamus

Cognitor
Procurator
Noxa
Noxia

Mulcta

Varro de agricultura ex uetere instituto bobus: & ouibus fuisse dicit. cum tamen Plinius dicat in decernenda mulcta bouem priusquam ouem fuisse acceptum Liuius in quito scribit: Consules. L. Papirium Cassium. L. Iuliũ tulisse legem. De mulctarũ estimatione. Post prædicta carcer & alia puniendis facinorosis instituta loca sequuntur. De carcere Cicero oratione in Catilinã secunda. Sentiet esse carcerẽ quem uindicẽ nefariorũ ac manifestorũ scelerũ maiores nostri esse uoluerũt. Et latumias q̃ carceris loco Romæ fuerũt. Asconius secũda actione ĩ Verrem iquit. Carcerem siracusis fuisse. quod ligua siculorũ loca ex quibus lapides excauabant sic dicunt. Ergastulũ uero dicit Placidus grammaticus dici a græco ubi damnantur noxii ad aliquod opus faciendum: ut solent gladiatores & qui exules marmora secãt. Culleumq; dicit Placiades genere masculino dici saccum ex corio factũ ĩ quo paricidæ cũ simia: & gallo & serpente inclusi in mare proiiciũtur. Nonius autẽ Marcellus uerba hæc numerat. Facinorosis in potestate cum eorum icõmodo cõtinentis Numellas ligneas com pedes: pedicas: boias: neruos: catenas: Et Festus põpeius magisq; diffuse Aulus gellius: Brucianos dicũt olim fuisse q̃ seruilia oĩa apd magistratus exercẽtes sontes uerberabãt: qđ, n. Brucii & Rõanis ꝑ Hãnibale rebellauerũt: & diutissime in rebelliõe perseuerauerũt: Romani eis in potestatẽ receptis hanc iusserũt notam: ut a nemine alio q̃ bruciano homĩe prædicta exerceri faceret magistratus. Sub corona dicit: Aulus gellius dici consueuisse uendi captiuos in seruitutem: quia consueuerint uenundari corõati: in signum expositionis suæ in uenditionem. Plinius uero alium ĩ prædicta re morem seruatum fuisse cõmemorat: Harenam inquit esse uilissimam & albam qua pedes transmare aduectorũ qui uenales exponerentur denotarent. Additq; Publium Liciniũ Satyræ scriptorẽ: Consobrium eius Manliũ astrologũ: & Antonium grãmaticũ Tiberiumq; oretẽ ea harena pedes habuisse notatos. Sed maiori nobis miraculo est: q̃d idẽ Plinius de aliis seruis dicit: qui nullo sicut prædicti ĩgenio freti: sed quadam debaccahantis fortunæ iniuria: proscriptorũ: pulsorũ patria ciuiũ Romanorum sanguine: & opibus ditissimi a magnatibus suis fuerunt effecti. Suntq; hi Chrisogonus Syllæ: qui Roscium amerinũ ĩpetiit: Amphion. Qu. Catuli: hilarus Antonii. Menas & menagritus sexti Pompeii: hi namq; qritũ proscriptorũ sanguine ditati Prætoria dignitate ornati fuerũt nisi: tm̃ de laureatis fascibus fortuna pmisit his qui creatis pedibus aduenissent: Ad hanc fortunæ ĩsolentiam allusit Iuuenalis: nuper ĩ hanc urbem pedibus qui uenerat albis. Sed contra licet inspicere: & mirari eos qui a nobilitate diutiis doctrina & fastu ad calamitatem maximã deciderũt: Seneca epistola quarta: de Põpeii capite inquit Pupillus & spado tulere sentẽtiam: de Crasso crudelis: & insolens parthus. Cæsar iussit Lepidum dextro tribuno præbere ceruicem: ipse coactus præstitit. Et Oppimius qui primus in consulatu dictatoris obtinuit missus ad Iugurtham pecunia corruptus & condẽnatus infamis consenuit. Q. Cepio prætor triumphalis pontifex maximus senatus patronus appellatus in publicis uinculis obiit: cuius cadauer in scalis gemoniis diu iacuit populo inspiciẽdum. L. Scipio post speciosissimum triumphum de rege Antiocho ductum perinde ac ab eo pecuniam accepisset damnatus est. Sed iam nimis uariorum fortunæ morum mutatio ad impertinentia huic loco traxit: ad uerba redeamus licet sparsim corrigenda: quorum ignoratio causarũ siue accusationis siue defensionis declarationem cui nos attigimus impedire posset. Seruos primum de quibus aliqua superius sunt inchoata & ab eis dependentia attingamus. Florianus iureconsultus seruos ex eo appellatos dicit: q; impe-

Decarcere

Latumiæ

Ergastulum

Culleus

Bruciani

Sub corona serui uendebantur

Pedes transmare aduectorũ: creta notari solitos

Qui ex seruis ditissimi sint effecti.

Qui ex magnis: calamitosi effecti

Seruus

Dies Festus seruorum ratores captiuos uendere iubent: & per hoc seruare nec occidere solent: & uenale ius dixit: seruum tam ueteratorem q̃ nouitium dici posse: sed & ueteratorem non spacio seruiendi sed genere: & causa estimãdũ: nã quicũq; ex uenalitio nouitiorũ emptus ali cui ministerio præpositus sit: statim eũ ueteratorũ numero eẽ. Et Aulus gellius scri bit. Pileati serui cũ uenderent dominum nihil præstare debere. Et seruorum diem fe stum fuisse Vult Festus Pompeius idibus Augusti: quia eo die rex Tullius filius an cillæ: ædem Dianæ dedicauit: De qua Plutarchus in problematibus sic habet. Idibus sextilibus diẽ festũ agunt serui & seruæ: uxores aũt capita purgare & lauare consueue De fide seruorũ i dominos rũt propter Seruiũ regem quem eo die serua natum ferunt capitis uero lauatio ab an cilis cœpta ad liberas quoq; peruenit: Quorũdam ex seruis magnam fuisse fidei cõstã tiam traditũ est: Antonium enim oratorẽ stupri accusatũ: seruus acerrime tortus nõ prodidit: licet conscius. Antistius restio seruum uehementius punierat & tamen is a triumuiris proscriptus fugiens: a seruo liberatus est qui sene forte quodã obuio inter Qui ex seruis periculosi fuerit in dños fecto in rogumq; posito & cremato: superuenientibus persecutoribus Restionẽ ibi crematũ ostẽdit: Fuere tamen ex seruis nõnulli magnæ periculosæq; dominis proter uiæ. L. Crassus tribunus plæbis. C. Carbonem accusauerat ad populum: seruus car bonis scrinium ad tribunum detulit: in quo multa inueniri poterant accusationem adiutura. Crassus seruum carenis ligatũ cũ scrinio intacto remisit. Cicero pro Deio taro. C. Domitius Tribunus plæbis. M. Scaurũ accusare istituerat seruus Scauri ad illũ accessit: multa accusationi subministraturus: quem ille ligatũ ad Scaurum misit. Vnde prudẽter egisse uidetur Augustus: quẽ Suetõius scribit: aduertisse ne unquã seruus uinctus tortus ue ullo libertatis genere ciuitatẽ adipisceretur. animaduerten dum aũt esse i seruos proteruos: Cicero pro Deiotaro orãs sic dicit. Nã ista corrupte Animaduertendũ i seruos proteruos la serui si nõ mõ impunita fuerit sed e contra auctoritate approbata: nulli parietes no strã salutem nullæ leges: nulla iura custodient. Vbi enim illud quod intus est atq; no strum impune euolare potest contraq; nos pugnare: fit in dominatu seruitus in serui Furcifer tute dñatus. & puniẽdorũ seruorũ modũ Plutarchus in prolematibus sic tradit. Cur Seruos priuatꝰ & publice periculosos in Furto aut alio flagitio deprehensos furciferos appellant: an maiorum diligentiæ hoc quoq; certissimũ signũ est quia seruos in tali erato dephensos lignũ quod currui subest (furcã appellarũt) collo per uiciniã deferre curabãt ut ab oibus euitaretur tã q̃ flagitiosus: fuerũt aũt nõ solũ pniciosi priuati sed & publice periculosi. Nã Li. lib. Claudius Cæsar humanus in seruos tertio tradit. Exules seruosq; ad quattuor milia & q̃ngentos duce Apio Herodonio sabino nocte capitoliũ atq; arcẽ occupauisse: cõfestimq; factã i arce cædẽ eoꝝ & bella Serui quo mõ liberi fierent serui excitauere seruilia: de qbus dicẽdi aliud tps erit. Et tñ hũanitate I seruos utẽdũ esse alii principes uoluerũt. Claudiũ enim refert Suetonius cum qdã ægra & affecta Vindicta mancipia in insulã æsculapii tædio uidendi exponerẽt oẽs qui exponerentur liberos esse sanxisse: nec redire in ditionẽ domini si conualuissent: & si quis necare mallet q̃ exponere cædis crimine teneri. Hadrianusq; seruos a dominis occidi uetuit: eosque iussit damnari p iudices si digni essent de his uero qui liberi fuerint multa sũt scripta quoꝝ pauca colligemus. Nonius Marcellus scribit. Eos qui liberi fiebãt caluos fuisse raso capite: Quoꝝ liberationis modũ Li. in. ii. sic docet. Præmium indici pro diro ris: pecunia ex ærario libertasq; & ciuitas data. Ille primũ dicitur uidicta liberatus q̃ dã: uindictæ quenomen tractum ab illo putant: uinditio ipsi nomen fuisse. post illũ Tiro Ciceronis libertus obseruatum ut qui ita liberarẽtur in ciuitatem accepti uiderẽtur. & libertos multos dominis fuisse charissimos uidemus: i quis semp prius est numerãdus Tiro Tullius

Ciceronis

Cicerōis libertus uir elegantiſſime doctus: dignus īgenio Cicerōis miniſter adiutor que fuit: adeo ut multa eius auxilio uel aucta & correcta: uiuo Cicerone: uel eo defūcto collecta & ordinata ſint habita: quæ periiſſent. Vnde ad atticum Cicero ipſe ſcribens: De Tirone uideo tibi curæ eſſe: quem quidē ego & ſi mirabiles utilitates mihi præbet cum ualet i omni genere uel negociorum uel ſtudiorum meorū: tamē præter humanitatem & modeſtiam malo ſaluum q̄ propter uſum meum. Et Plinius orator unū habuiſſe libertum quem dilexit Paulino ſcribens ſic īdicat Eſt mihi ſemper ī animo hoc nomen patriſſamiliæ: quod ſi eſſem nūc aſperior & durior frāgeret me īfirmitas liberti mei zoſimi: eſt homo probus: & officioſus: litteratus: ars cuius: & quaſi inſcriptio comedus utiť cithara parua: ultra quā comedo neceſſe eſt. Et Vatinius imperator Aſiæ proconſul Ciceroni ſic ſcribit. Dicitur mihi tuus ſeruus anagnoſtes fugitiuus cum nardacenis eſſe. De quo tu nihil mihi mādaſti. Ego tamen terra marique ut conquireretť permandaui. Et profecto tibi eum reperiam. Et ipſe Cicero ad Quintū fratrem Aſiæ proprætorem. Eſopi tragedi familiaris ſeruus tibi notus aufugit. Plato qdam ſardianus hominem comprehēdit: & in cuſtodiam ephefi tradidit: ſed in publicā cuſtodiam an in priſtinum non ſatis ex eius litteris intelligere potuimus. Melio re autē loco ſeruos aliquando fuiſſe habitos: Liuius in nono ſic oſtendit. Gracchus uolonis qui militauerant libertatem iis qui caput hoſtis rettuliſſent. ſuppliciū ſeruile his qui loco ceſſiſſent promiſit. Liberato poſtea beneuentum perduxit: ubi a ciuibus epulo per ſingulorum domos parato: epulati ſunt. Voloni omnes capite lana alba tecto: partim accubātes qui probe egerant: partim ſtantes qui p ignauiam ſeceſſerant epulati ſunt. Tradit Suetonius Tiberium Cæſarem Libertinos q̄ ſe pro ciuibus Romanis agerent publicaſſe: Ingratos & de qbus patroni quærerenť reuocaſſe ī ſeruitutem: aduocatiſq; eorum negauit ſe aduerſus Libertos ipſorum ius dicturum. & Cornelius tacitus ſcribit Nerone imperante de manumiſſis in ſeruitutem propter ingratitudinem reuocandis in ſenatu actū. & manumiſſionis formā Feſtus talē tradit. Manumitti ſeruus dicebatur cū dominus eius aut caput eiuſdem ſerui: aut aliud mēbrū tenens dicebat hunc hominē liberum eſſe uolo: & emittebat eū e manu: proximi uero abiectione & utilitate ſeruis ex his qui naſcebantur liberi: abſciſſi: Lenōeſq; fūt habiti. Nā. M. æmilius Lepidus Genutio matris magnæ deum Gallo hereditatem relictā abſtulit: īdignum ducens: ut qui ſponte abſciſſus: neq; uir eſſet: neq; mulier: hereditatem ſubiret alienam. prohibitumq; ſenatuſconſulto: ne abſciſſi ſua pſentia petēdi iuris prætextu: tribunalia inquinarent. Qu. que Metellus prætor urbanus Vetilium Lenonem in cauſa teſtamentaria ſuccumbere fecit nulla ratione alia: q̄ quia eū pro uiro habendum nō cēſuit. Viliora quæq; ſuperius ī omni ciuium corpore ſeruos libertos: abſciſſoſque lenones attigimus: digniori conditioni & eius origini doctrinarum & litterarum: quæ omnis uirtutis fomites ſemper fuerūt: cultoribus manū apponere libet. eritque a Cicerone principium: quem tanti litteræ ac doctrinæ eſſe fecerunt ut Plinius & eum imitatus Aurelius Auguſtinus affirment ſolum in rebus humanis fuiſſe cuius ingenium Romano imperio ſua magnitudine: & excellētia par ſit habitū. Is enim pro Aulo archia poeta orans ſic habet. Ego multos homines excellēti animo ac uirtute ſine doctrina naturæ ipſius habitu ppe diuino per ſe ipſos & moderatos & graues extitiſſe fateor: etiam illud adiungo ſæpius ad laudem atque uirtutem naturam ſine doctrina: q̄ ſine natura ualuiſſe doctrinam. Atq; idē ego contendo cum ad naturā eximiam atq; illuſtrem acceſſerit ratio quædā confirmatioq; doctriæ;

Zoſimus Plinii libertus

Mānumiſſio

Cautū ne abſciſſi petendi iuris pætextu tribunalia aſcēderent

De litterarum laudibus

tum illud nescio quid præclarum atq; singulare solere existere. Litteras autem posteritatis causa repertas fuisse: quæ subsidio obliuioni eẽ possint: idẽ Cicero ꝓ Publio Sylla ad iudices dixit. Et in prædicta pro Archia oratione: pleni sunt libri: plænę sapientium uoces: plæna exemplorum uetustas: q̄ iacerent in tenebris omnia: nisi litteratum lumen accederet: hinc maximo semp in precio cum alia uatũ scripta: tum in primis historia fuit unde Plinius Capitoni. Diebus ac noctibus cogito si qua me quoque possim tollere humo id enim uoto meo sufficit: illud supra uotum: uictorque uirum uolitare per ora. Sed satis est q̄ prope sola pollicetur historia: orationi enim: & carmini parua gratia nisi eloquẽtia est summa. Historia quoquomõ scripta delectat.

Historiæ quoquomõ scriptæ delectant

Sunt enim hoĩes natura curiosi: & quamlibet nuda reꝝ cognitione capiuntur. Cicero autem ipẽ & si ĩ libris de oratore & de legibus historiam summis extollit laudibus quanti ipsam fecerit ad Lucium Luccium scribens sic ostendit. Ardeo cupiditate incredibili neq; ut ego arbitror reprehendẽda nomen ut nostrum scriptis celebretur tuis: & ĩfra: neq;.n. me solũ cõmendatio posteritatis rapit: sed etiam illa cupiditas: ut uel auctoritate uel iudicio beniuolentiæ tuæ uel suauitate ĩgenii uiui perfruamur & item infra. Vnus enim Xenophontis libellus in Agesilao rege laudando: facile omnes imagines hominum statuasq; superauit. Placet enĩ Hector ille mihi Neuianus q̄ non tñ se laudari lætatur: sed addit etiam a laudato uiro. & Plinius orator Ciceronis imitator: ad Maximum. Quid enim publice lætus: q̄ clarissimos iuuenes nomen: & famam ex studiis petere: Et ad Cornelium tacitum. Equidem beatos puto q̄bus deorum munere datũ est: aut facere scribenda: aut scribere legenda. Beatissimos quibus utrumq; hoꝝ. Et Caninio ruffo. Hoc quicquid est t̄pis futilis & caduci si non datur factis. Nam horum materiam aliena manu: certe studiis ꝓferamus. Et quatenus nobis denegatur diu uiuere: relinquamus aliq̄d quo nos uixisse testemur. Scribens uero Plinius ad Cornelium tacitum de eius perpetuitate historiarum uaticinatus: id a Tacito ipso postulat. q̄d Cicero petiit a Luccio. Auguror: nec me fallit augurium: historias tuas immortales futuras: quo magis illis inseri cupio. Nam si esse nobis curæ solet: ut facies nostra ab optimo quoque artifice exprimatur: non ne debeamus optare: ut operibus tuis similis scriptor prædicatorq; contingat: Sed quod ad Cornelium Priscum scribens inquit ipse Plinius: ita ab eo tempore fieri desit ut nullos a mille annis: aut paucos ætate nostra scriptores præsertim historiarum fuisse constet. Inq̄t enĩ fuit moris antiquitus eos uel qui singulorũ laudes uel urbium scripserunt aut honoribus: aut pecunia ornare: tam & si quid haberi põt dariq; maius: q̄ gloria & laus: & æternitas: Et certe licet pecunia raro donati sint scriptores: gloria tamen & laude nũq̄ caruerũt. De qua re aliqua hic colligemus: siue doctrinam: & litteras: siue ornatos ob illas uiros contingentia. Plutarchus in problematibus inquit herculi: & musis cõmunem statutũ fuisse sacrorũ cultum: quia Hercules Euandrũ litteras docuisse perhibetur: bono quidem exemplo ut hospites amicos doceat: & propinquos. Per q̄ autem tempora scriptores Romæ esse cœperint Aulus gellius sic edocet. Anno urbis conditæ quadringentesimo nonagesimo bellum primum punicum indictum annis inde uiginti pax facta: quo anno Liuius poeta fabulas primum Romæ dedit. Et paulo post Ennius: poeta fuit qui anno ætatis sexagesimoseptimo duodecimum annalem scripsit. Anno quĩgentesimo urbis. Neuius poeta fabulas apud populum dedit. qui stipendia fecit in primo bello punico. annis inde quindecim secundum bellũ punicum paulo post, M, Cato orator & Plautus Floruerũt: Diogenesq; stoicus: Car

Per quæ tẽpora scriptores Romæ eẽ cœperint

neades & Critolaus Romam uenerunt. Vetustior tamen prædictis notitia litterarũ fuisse uidetur in libris Hetruscorum: quos rituales appellatos: Festus continuisse dicit: quo ritu urbes condantur: aræ ædesq; sacrentur: curiæ: tribus: & centuriæ distribuantur. Fuerunt autem diu ante apud græcos litteræ scriptoresq; maximo in honore. Nam multi tradidere & Aulus gellius enucleate colligit: Homerum: & Hesiodũ annis.clx. ante urbem conditam fuisse Syluiis albæ regnantibus: anno post bellum Troianum.clx. Solonque leges scripsit Atheniensibus Tarquinio prisco regnante anno regni.xxxiii. Pythagoras samius in Italiam uenit Tarquinii prisci filio regnante Archilochus poeta fuit Tullio hostilio regnante. Eschilus tragœdus insignis quo tempore plæbs per secessionem tribunos sibi creauit. Empedocles agrigẽtinus quo tempore Fabii trecenti apud Cremeram interfecti sunt. Tunc bellum fuit peloponesiacum quod Thucydides scripsit anno urbis cccxxiii. Interi Sophocles: & Eurypides tragici: Democritus philosophus & paulo post Socrates anno urbis.cccc. Philippus Amite filius Alexandri pater: Macedoniæ regnat. paucis post ãnis Plato ad Dionysium Siciliæ regem se confert. paulo post Demosthenes orator. tunc Alexander regnat. Aristoteles fuit. paulo post alter alexander molosus qui: & acarnanus in Italiam uenit contra romanos: anno deinde.cccclxx. Pyrrhus cum Romanis bellum gerit. Itaque prius in Italia floruerunt græca. Cum pars Italiæ Calabria magna tũc græcia appellaretur. Vnde Cicero pro archia. Erat Italiæ plena græcarũ artium: ac disciplinarum: studiaq; hæc in latio uehementius tũc colebãtur: quæ nunc isdem in oppidis & hic Romæ propter tranquillitatem rei.p. non negligebantur. Fabulæ autem quas supra est dictum dedisse Liuium a comœdis scriptæ & recitatæ sunt. Nam comedias Festus appellari dicit: ex eo q̃ initio i uicis iuuenes cãtare soliti essent crebro cõuenientes: Vnde comedia res priuatorum & humilium personarum comprehendit non tam alto: ut tragœdia: sed mediocri & dulci stilo. Tragœdia enim ẽ genus carminis: quo a poeta regum casus durissimi: & scelera inaudita: uel deorum resolutio describũtur. Cothurniq; sũt tragica calciamenta quibus calciãtur tragœdi qui in theatro dicturi sunt alta: & intonanti uoce. Est autem calciamenti genus: humile quidẽ: in modum crepidarum: sed tale est ut dextro & leuo pedi conueniat. Fuit tamen maior honor annalium q̃ comœdiarum: aut tragediarum scriptoribus: primum eni maximi annales gesta publica continentes non nisi a pontifice maximo scribebant: qui & cognomen inde habuerũt. & Scipionẽ aphricanum superiorem: uidemus Enniũ annalium scriptorem dilexisse: ut ipsum in contubernio habuerit: & postea mortuũ sepulchro suo inferri ac eius statuam ipsi: sepulchro cum suis põi uoluerit. Et Plinius scribit Scipioni æmiliano res in aphrica gerente: Polybius annalium conditor ab eo accepta classe scrutandi orbis aphri gratia circumuectus multa ꝓdidit. Post hos maiori item in prætio fuerunt: hinc philosophiæ: inde liberalium artium studia: quæ quidem liberalia studia Vlpianus legum laror diffinit appellata a græcis: qbus rhetores grammatici geometræ & arimetici operam darent: sed ad summam florente re.p. litteris omnibus honor maximus fuit. asiniusq; Pollio primus bibliothecã certã dedicauit uatum libris conseruandis: quorum librorum appellationem sic diffinit Vlpianus de legatis: ut omnia uolumina siue in charta siue in mẽbrana: siue filica (ut ipse appellat) quæ est & biblus herba: aut alio in corio librorum appellatione cõtineãtur Plinius tamen dicit palmarum foliis primo scriptitatum. inde quarũdam arboꝝ libris. Postea publicata monumenta plumbeis monumentis. Mox priuata linteis cõ

Libri rituales

Comœdiæ

Tragœdia

Cothurni

Annales maximi

Liberalia studia

Asinius Pollio primus bibliothecam dedicauit

Libri litei fici cœpta aut cæris. Chartasq; pergamum dedisse & papirum a ciuitate eius nominis circa Babylonem habitum: librorum autem linteorum in qbus annalia essent notata Liuius sæpe mentionem habet: & de libris scripsit: quos. M. Terentius in ianiculo reperit re pastinas agrum. fuerantq; defossi annis quindecim supra quingentos & duraucrãt. Qui arcula marmorea erant cæris delibuta itus: ut nec aer: nec humor: penetraret. Romano autem crescēte imperio honor linguæ latinæ est habitus a quo orbis terrarum. Latinam locutionem perdiscere coactus est. Siquidem maiores nulli gentium nisi latine responderunt nec eos dicentes aliter audierũt. Primusq; Mollo rhetor Ciceronis præceptor in senatu græcæ auditus est. Et Claudium imperatorem scribit Suetonius splendidum uirum: græcæq; prouinciæ pricipem: latini sermonio ignarum: non modo albo iudicum erasisse: sed in peregrinatum redegisse. Quãtam uero operam uiri præstãtiores Romæ litteris dederint: quanta eas delectatione didicerit: & coli curauerint qui intelliget: & considerabit nihil maius in ea urbe nihil optabilius litteris & doctrina fuisse cognoscet. Cicero. M. Varroni scribit. Scito me postea q̃ i urbem uenerim rediisse cum ueteribus amicis: idest cum libris nostris in gratiam: modo stet nobis illud una uiuere in studiis nostris: a quibus antea delectationem petebamus. & infra: tamen poterimus & scribere & legere policias: & si minus in curia atque in foro: at in litteris & libris ut doctissimi ueteres fecerunt. Quis enim hoc nõ dederit nobis: ut cũ opera nostra patria siue non possit uti: siue nolit: ad eam uitam reuertamur quam multi docti fortasse nõ recte: sed tamen multi etiam rei. pu. præponendam putauerunt: Et Cicero ipse de se ipso cum rusticaretur: sic Dolobellæ genero suo & tunc consuli scribit. Nihil est mihi crede uirtute formosius: nihil pulchrius: nihil amabilius: & infra: Vbi salutatio defluxit litteris me inuoluo: aut scribo: aut lego: Inde corpori omne tempus datur. Et Terentium Varronem satis constat annos sæculi supergressum scribendo iteriisse. Cn. Pompeius & si non mulctum doctus fuit Confecto mithridatico bello domũ Possidonii philosophi intraturus: fores percuti a lictore uetuit. Scipio superior (quod supra diximus) Ennii statuam sepulchrõ suo iponi iussit. & aphricæ titulus poetice est æquatus. M. Cato censorius Anno etatis octogesimo sexto causam pro se egit aduersus temerariam iuuentutem. Litteras græcas didicit. Defẽdit Galbã oratore accusatũ. Ius ciuile senex didicit. Alterq; Cato uticẽsis libros Cræcos i senatu lectitabat ne uacaret. L. Drusus senio cõfectus & cæcus ius ciuile docuit & dixit. Popilius senator & Lupus portius eques Romãus celebres oratores forum frequẽtabãt Senio confecti & cæci. P. Crassus in Asiam ad Aristonicum regem debellandum missus: græcam linguam i quinq; diuisam idiomata omnẽ didicit. Decimus Brutus nocte quã dies secuta est sibi omnium extrema at infœlicissima: & si hostibus circundatum se & quidem iam uictoribus cernebat: Libros de immortalitate animorum nunquam lectitare cessauit. C. Cæsar p̃dictos omnes non magis potentatu q̃ litterarum amore atque ingenti peritia: aut æquat: aut superat: q p̃ter multa q̃ in hoc genere laudum de eo scribi possent: primus omnium instituit ut tam senatus q̃ populi diurna acta conficerentur & publicarent. Omnes medicinam professos & liberalium artium ductores quo libentius & ipsi urbem frequentarent & cæteri appeterent ciuitate donauit. Augustus unica in re pro cæteris quãti faceret litteras ostendit: cũ Vergilii poemata cremari p̃hibuit: quẽ Suetonius dicit tradidisse uiro cõsulari legato successorẽ ut rudi & idocto. i euoluendisq; linguæ utriusq; autoribus nihil æque secutum fuisse: q̃ p̃cepta & exẽpla publice: & priuatim salubria: ea q̃ ad uerbum

(Marginalia: Mollo Cicerõis p̃ceptor. — Qui amore litteraȝ flagrauerint. Cicero — Terẽtius Varro — C. Põpeius — M. Cato Cẽsorius — Cato Vticensis — L. Drusus — Põpilius — Portius — P. Crassus. — D. Brutus — C. Cæsar — Augustus)

ad uerbum excerpta: aut ad domesticos: aut ad exercitum prouinciarumq; rectores: aut ad urbis magistratus: plerumq; misisse: prout qq; monitióe idigebant. Etiá senatui totos libros legisset & popopulo per edictú notos sæpe fecisse. Vepasianus imperator ingenia & artes maxie fouit primusq; ex fisco latinis græcisq; rhetoribus annua centena constituit præstantes poetas nec non & artifices ornauit bibliothecas incendio absumptas ipensissime reparauit. Helius spartianus scribit Hadrianú Traiani familiaritate creuisse: causa præcipue orationum quas p iperio dictauerat Nam duodecimum ânum igressus habitum philosophiæ accepit: qui cú studeret: i pallio: & humi cubauit. peripateticæ studiosus: audiuit Iulium rusticum: qué: & reueritus est: & sectatus q domi militiæq; pollebat. De Alexádro át seuero mammeæ christianæ filio dicit. idé Spartianus. Quotiens de magnis tractaret: solos doctos ac disertos adhibuit. Cú de re militari: ueteranos & omnes litteranos præsertim historiatú peritos. Vitas pricipum bonorum uersibus scripsit. Cum iter suos conuiuaretur: aut Vlpianum: aut doctos uiros adhibebat: ut haberet fabulas litteratas quibus se recreari dicebat: & pasci: habebat cum priuatim conuiuaretur librum i mésa & legebat. Rhetoribus: grammaticis: medicis: aruspicibus: mathematicis: mœchanicis: architectis salaria istituit: & auditores decreuit & discipulos cum annonis pauperum: filios tamé igenuos dari iussit. Et Gordianum secúdum scribit Iulius capitolinus: omnes libros Samonici Sereni scriptoris sui: q censebanť. lxii. M quæ ei reliquit habuisse. Vopiscus autem Flauius de Aureliano principe scribit. Ephimeridas illius uiri scriptas habemus. etiam bella caractere historico digesta: Quæ omnia ex libris linteis: i quibus ipse quotidiana sua scribi præceperat: pro tua sedulitate edisces. Curabo autem ut ex bibliotheca ulpia libri lintei proferátur. Tu ueli Aurelianum i litteras mittas. & idé Flauius de Tacito imperatore Cornelium tacitum scriptoré historiæ Augustæ: q parétem suú eúdem diceret i omnibus bibliothecis locari iussit: ne neglectus in curia deperiret: librú p annos singulos decies scribi publicis i encosarchis iussit & i bibliothecis poni. Idé uero Flauius uopiscus gesta Probi Augusti & qdem bene merentis scripturus: fructú monumentorum quæ præbenť a litteris: proprie sic expressit. Cn. Pompeiú tribus fulgétem triúphis belli Piratici: belli Sertoriani belli Mithridatici: multarú rerú maiestate sublimen quis tandem nosceт: nisi eum. M. Tullius: &. T. Liuius in litteras retulissent: Paulum Scipionem aphricanú: Scipiões omnes seu Lucios seu Nasicas: non ne umbræ possideret ac tegerent: nisi commendatores eorú historici nobiles atq; ignobiles extitissét. Quid q Flauius item Numerianum imperatorem dicit: maluisse sibi statuá senatuscósulto i bibliotheca ulpia (quamq oratori) q alibi q si Cæsari. fuitq; hæc statuæ inscriptio: Numeriano Cæsari oratori potétissimo. Laudes uero a litterarum monumentis proficiscentes beatus Aurelius Augustinus si ex christianæ religionis institutis non curauit commendare uituperationes tamen euitádas in dei ciuitate sic innuit: Cicero in libris de re. publ. Scipione disputante a censore inquit melius est q a poeta notari: nostræ duodecim tabulæ cum perpaucas res capite sanxissent: in his quoq; hanc sanciendam putauerunt: si quis occentauisset siue carmen condidisset q infamiam faceret flagitiumue alteri præclare. Iudiciis enĩ magistratuum disceptationibus legittimis: ppositam uitam non poetarum ingeniis habere debemus: nec probrum audire nisi ea lege: ut respondere liceat: & iudicio defendere. Sed pter supradictos litterarum fructus: qui maximi erant: nonnullas quo-

Vespasianus fouit ingenia

Hadriãus

Alexáder seuerus

Tacitus imperator

Fructus ex litteris

Numerianus

Melius eé a césore q a poeta notari

Sulpicius Gallus

q; utilitates minores delectationesq; Romani a litteris & doctrinarum artibus accipiebāt. Sulpicius Gallus quem in officiis Cicero nimis assiduum in mathematicis operam dedisse carpit in. L. Pauli exercitu cōtra Persem ostēdit lunæ defectū naturalem & nihil posse prælio officere: pugnatū ē: Et Paulus uicit: uñ maximū duxit oiumq; celeberrimū triumphum: pariterq; fecisse traditur Periclem atheniensibus. Et Plinius orator Valeriano scribens sic cōtra uoluptates illicitas grauiter est inuectus. Qui uoluptatibus dediti: quasi i diem uiuunt: uiuendi causas quottidie finiunt: q uero posteritatē cogitant & memoriā sui: operibus extendūt: his nulla mors non repētina est. Et tñ ipse Aristoni scribens de suis uoluptatibus a litteraꝝ adiumēto honeste q̄si tis sic dicit: facio nonnūq̄ uersiculos parū seueros: facio & comœdias: rideo: ludo: iocor: utq; omnia remissionis genera breuiter amplectar hō sum: nec uero moleste fero hāc esse de moribus meis existimationem: ut q nesciūt talia doctissimos grauissimos sanctissimos hoīes scriptitasse: me scribere mirētur: ab illis autem qbus notū ē: quos quantosq; auctores sequar facile īperatori posse confido: ut errare me sed cum illis sinant: quoꝝ non seria modo: uerum lusus etiam exprimere laudabile est. An ego uerear neminē uiuentiū, neq̄ quam in speciem adulationis incidā nominabo: sed ego uerear ne me non satis deceat: qd̄ satis decuit. M. Tullium. Cn. Caluum. Asiniū Pollionem. M. Messallam & Hortensium. M. Brutum: Syllā. Qu. Catulum. Q. Scæuolā. C. Sulpicium: Varronē torquatos. C. Neuium: Lentulū getulicum. Anneum Senecā: Et proxime diuum Augustū: Diuum neruam: Ti. Cæsarē: Virgilius Cornelius nepos: Ennios Actiusq;: nō qdem hi senatores: sed sanctitatis nomē nō distat ab ordinibus. Et idem Plini. Minutiano fundano: i laurentino meo aut lego aliquid aut scribo: aut ēt corpori uaco: cuius fulcturis animus sustinet̄: nihil audio quod audisse: nihil dico qd̄ dixisse pœniteat. Nemo ap̄ me queq̄ sinistris sermōibus carpit: nemi nem ipse reprehendo. Vnde non iniuria idem Sosio senectioni scribens sic exultat. Magnum prouentum poetarum annus hic attulit: toto mense Aprili nullus fere dies fuit quo non recitaret aliquis. Iuuat me q; uigent studia: proferunt se ingenia hominum & ostentant. Claudium Cæsarem ferunt cum in palatio spaciaretur audisset q; clamorem: causam requisiuisse: cumque dictum esset: recitare Nonianum: subitū recitanti: inopinatumque uenisse. Sed iam usque adeo nos traxit: & nuper cum Plinio: & supra cum aliis diuinis ueteribus litterarum commemorationis delectatio: ut uerba paulum perquirere omiserimus declarandis accusationibus: & defensionibus necessaria. Varro de lingua latina: Nexi inquit sunt libri: qui suas operas in seruitutem pro pecunia quam debebant dum soluerent locant. Et Modestinus iureconsultus ait acceptilationem esse liberationem per mutuam interrogationem: qua utrisq; contingit ab eodem nexu absolutio. Tollendi uero nexus causa fuit. T. Veturius q nexus ob æs alienum datus: cum pati turpia nollet: uerberatus ab incestuoso quærelam patribus detulit: qui illum i carcerem duci iusserunt. Præcarium esse diffinit Vlpiāus qd̄ præcibus petēti utēdū cōcedit̄: tamdiu: quādiu is q cōcessit patit̄. Et Martianus: pignus inter & ipothecam tm̄ nois sonus differt. Sed Vlpia. aliter sic dicit. Pignus ꝓprie dicim̄ qd̄ ad creditorē trāsit. Ipotheca cū nō transit possessio ad creditorē: & Caius dicit pignus ꝓpric rei mobilis cōstituit̄. Vlpia. q̄ feri. Redibere ē facere ut rursus hēat uēditor qd̄ habuerat. Præs inqt Festus est q ꝓ̄ se obligat: interrogatur que a magistratu si præs sit: ille respōdit: præs. & Asco. secūda in Verrem actione

Dictū Plinii contra uoluptates illicitas

Nexi

Acceptilatio

T. Veturius

Præcariū

Pignus

Ipotheca

Redibere

Præs

Prædes

Prædes dicuntur satisdatores locupletes pro re de qua apud iudicem lis est: ne qui tenet diffidens: causæ possessionem deteriorem faciat: tecta dissipet: excidat arbores & culta deserat: Et placidus grãmaticus. Vadẽ dicit spõsorẽ significare datũ i re capitali Cicero Vadimonium esse in iudiciis obligationem bonorum cum promissione aliquid faciendi: quo non ipleto bona hastæ exponi licebat sic in oratione pro. P. Quinto ostendit. Ad Vadimonium non uenit quis socius: etiam grauius aliquid propinquis: si res ista grauissima. Et infra ad Vadimonium non uenit quis socius etiam grauius aliquid ei debemus concedere: qui cum te aut uoluntas congregasset: aut fortuna coniunxisset: & infra: ad Vadimonium non uenit quis qui tibi præsto semper fuit. Non dubitaui inquit: cum Vadimonium desertum est: bona proscribere. Sententiæ in causis non solum uariæ sed uariis: & quandoque inopinatis causis factæ sunt. Plutarchus in Ciceronis uita. Licinius macer uir & potentia sua & fauoribus Crassi potens peculatus a Cicerone postulatus: studiis magnitudinis suæ fisus: & quia iudices inter se dissentire compererat domum se recepit: & confestim mentem abradit: atq; uelut superior in causa euasisset nitida stola amictos rediit in forum. In hæc apud prætorium occurrit ei Crassus ac nunciat ut ille sententiis omnium iudicum damnatus esset: quo dolore elanguit & diem obiit. Econtra uero a. L. Piso a. L. Claudio pulchro accusatus: q graues & intolerabiles iniurias sociis intulisset iam pro condemnato habebatur cum suborto nimbo ipse iudicum pedes exosculans os cœno impleuit: & misericordia liberatus est tanquam satis pœnarum læsis dedisset. Celii splendido terracinæ loco nati: cum pater in cubiculo iuuentus esset occisus in quo filii ipsi altero cubauerant lecto: liberati sunt suspitione: quod hostium cubiculi inuẽtum est aptum ipsis post patris mortem dormientibus. Q. Attilius Calatinus foranorum oppidi proditione reus pro damnato habebatur in foro. Tum. Q. Maximus socer paucis uerbis dixit: si eum sontem comperisset: affinitatem direpturum: & sic Attilius euasit. C. costonium propter multa enormia. Valerius Valentinus cõdemnari obtinuerat: cum in iudicio recitatum est ipsius Valerii carmen: quo per iocum pœticum affirmabat se puerum prætextatum & uirginem ingenuam corrupisse. Ea indignitate iudices Costonio absoluto Valerium flagitii ignominia notandum censuerunt. Qu. Flaminius a. Q. Valerio ædili apud populum accusatus: a quatuordecim tribubus: iam condemnatus erat: cum ipse alta inclamauit uoces: se insontem opprimi. Et Valerius insolenter respondit. Satis sibi esse si periret siue insons: siue nocens: qua uoce audita cæteræ tribus eum absoluerunt. Plini. orator in epistola ad Vrsum. Iulius Bassus homo laboriosus & aduersus suis clarus accusatus est sub Vespasiano: a priuatis duobus ad senatum remissus diu pependit: tandem absolutus uindicatusq; est: hoc illum onerabat q homo simplex: & incautus quædam a prouincialibus: ut amicis acceperat. Nam fuerat in eadem prouincia quæstor. Hæc accusatores furta & rapinas: ipse munera uocabat. Appellationũ quæ post sẽtẽtias sequunt naturam Vlpianus breuiter sic diffinit. appellandi usus q̃ sit frequens quamq; necessarius: qui nesciat nemo est: quippe cum iniquitatẽ iudicantiũ uel imperitiam corrigat. Licet nõnunquã bene latas sẽtẽtias in peius reformet: neq;. n. utiq; melius pronũciat qui nouissimus sententiã laturus est. Tẽpus iam admonere uidet ut de orationibus in accusatione: ac defensiõe habitis totiẽs pmissa exsoluãus. Quo in loco de oratoria facultate multa & posse & fortassis aliquoq; iudicio debuisse dici; nõ ignorãus sed plẽri redũdãtesq; de

Vas
Vadimonium
Snie uariæ in causis
Licinius macer
L. Piso
Celii
Qu Attilius
Calatius
C. costõius
Valerius
Valẽtinus
Qu. Flaminius
Iulius bassus
Appellãdi usus

ta re. M. Ci. Quintiliani: & Aristote. extāt libr. Et nos nec eā neq; alias artes bonas docere aut laudibus longe repetitis ornare: hoc in opere intendimus: satisque & super fuerit de arte: id quod apud doctos scriptores aut non extat: aut obscurum & inuolutum est. Modum & formam habendi orationes ita aperire: ac inspiciendam proponere: ut quo modo in suspitionem criminis adducti si sontes essent accusarentur: damnarenturque: aut perperam accusari defenderentur: maximum administranda: uel potius conseruanda republica: adiumentum docere possimus. Vnicaque oratoris laude a. M. Cicerone & ex oratione pro. L. Murena defendendo habita contenti erimus. Duae enim inquit sunt artes quae possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis. Vna imperatoris altera oratoris: boni magnum namque supra dixerat Cicero esse dicēdi laborem: magnam rem: magnam dignitatem: summam autem gratiam. Vnde multos fuisse dixit: qui cum initio hoc maluissent: post id assequi non ualuissent: ad militiam delapsi fuerint. Accusationes duorum erant generum: aut enim ciuis magistratum gerere idoneus: sui similem accusabat ciuem: aut prouinciales ciuem Romanum repetundarum: de ui: aut aliter iniuriarum: accusari ab idoneis quę fiuerunt. quorum utrosque id a praetore oportuit impetrare: sed potuit ciui quod petitum erat ex officio praetor cōcedere: prouincialium uero querelam a senatu primū audiri & ad pretorem demandari oportuisse Asconius pedianus est auctor. Cuius rei formam primum ab ipso in Verris accusatione sumemus. Cum siculi expilationibus coacti Verris quem rapacissimum praetorem anno uno habuerant cum accusari repetundarum ab amicissimo eis. M. Cicerone magna quaesissent instantia: is ad senatum eos perduxit: & ipso suadente senatusconsultum facile impetratum est: quod praetor ad se delatum in albo suo ex forma & de consuetudine palam legendum proposuit: illique subiecit: decretam esse in. Cn. Verrem pro siculis accusationem. quod autem de albo dictum est: nō solum apud praetorem: sed apud omnia collegia: apud omnes magistratus seruatum fuit: ut apud primos uestibuli parietes album esset spacium in quo a collegio magistratuue publicanda scripto proponerētur: hinc superius aliquādo dictum uidemus quosdam de albo centuriae abrasos fuisse. Accusatione igiť Verris I albo pretoris proposita: reus iam habebatur accusandus: quod quidem uerbum Asconius sic exponit. Reum fieri est apud praetorem legibus interrogari. Cumque in ius uentum esset dicebat accusator apud praetorem reo: aio te siculos spoliasse: si tacuisset: lis ei extimabatur ut uicto: si negasset petebat accusator a magistratu dies inquirendorum eius criminum: & instituebatur accusatio: tunc moris fuisse dicit Asconius ut accusator obsignaret domum & clausa omnia eius quem accusaturus erat: ne furtorum indicia aut in uasis: aut in signis: aut litteris constituta ab eo remouerentur. Ciceronemque dicit Asconius accusatione a praetore ad se delata: tempus inquisitionis Siciliam dies. cx. sumpsisse colligendis litteris a populis: & denunciandis testimoniis. Cicerone: & Quinto fratre qui secum iuerat ex Sicilia reuersis: petiit utraque pars a praetore patronos. Nam plures aliquando: & pauciores uariantibus legibus dati sunt. Quod Asconius Pedianus orationem Ciceronis pro. M. Scauro exponens sic ostendit. Orationem Cicero habuit pro Marco Scauro. L. Domitio enobarbo: Appio Claudio pulchro consulibus. Defenderunt Scaurum sex patroni: cum ab id temporis raro quisquam pluribus: quam quattuor uteretur: ac post bella ciuilia: ante legem Iuliam: Ad duodenos patronos est peruentum. Et licet

Due artes quibus magni possumus reddi

Accusationū duo genera

Album

Reū fieri

De patrōis in causa habendis

prætor maiorem aduocatorum partem ex animi sui sententia daret: petentibus tamē partibus quosdam denegare prætor nequibat. Et tamen quis eorum causam susciperet principaliter pertractandam quisue principalis esse deberet accusator: suo reseruare iudicio admittebatur: Hinc seruata fuit consuetudo: ut ante ichoarā accusationem: accusatus ille quem primum fore cuperet peteretque pars orationem ad prætorem: ac iudices haberet: qua referendam sibi causæ dictionem: tenderet persuadere. Eaque oratio appellata est diuinatio: de qua Asconius Ciceronis oratione in Verrē prima diuinatio dicta. Cn. Pompeio &. M. Crasso consulibus. Diuinatio hæc dicta oratio, quia non de facto quæritur sed de futuro: uel quod iniurati iudices i hac causa sedeant: alii quod res agatur sine testibus & sine tabellis: & his remotis argumenta sola sequantur iudices: ut quasi diuinent: & ipse Cicero ad Quintum fratrem propretorem Asiæ scribens de ipsa diuinatione: & numero aduocatorum sic habet. apud Catonem prætorem erat diuinatio in Gabinium futura inter Menenium &. T. Neronē &. G. Antonium: sperabamus fore: ut Menenio daretur. Ex eo autem numero aduocatorum: quos a prætore solitos dari diximus: post primum qui in dicta diuinatione dicenda obtinuisset: alii & diuersis appellabantur nominibus & diuersis fungebantur officiis. Nam obnubatores: præuaricatores: & subscriptores erāt. Obnubatores Asconius prima in Verrem actione: fuisse dicit quosdam sordidos causidicos: qui adhibebantur ad moram faciendam: dum meliores aduocati citarentur: & se denuo cōpararent ad dicendum. Subscriptoresque dictos fuisse causidicos qui adiuuare accusatorem solerent: quos oportebat summisse dicere: darosque etiam eosdem fuisse: ut actores difficilius corrumperentur. Præuaricatorem Martianus fuisse dicit: cum qui concluderet: cum reo & translatitio munere accusandi defungeretur: eo quod proprias quidem probationes dissimularet: falsas uero excusationes admitteret. Vnde uidetur Festus proprie præuaricatorem diffinisse a prætergrediendo appellatum. Et Cicero philippicorum secundo. Iam ueteor patres conscripti: ne quod turpissimum est: præuaricatorem mihi apposuisse uidear: qui me non solum meis laudibus ornaret: sed oneraret alienis. Et pro Aulo Cluētio. An ut preuaricaretur. Iam id quoque ad corrumpendum iudicium pertinet. Et Asconius secūda in Verrem. Multi ita fuerunt subtiles præuaricatores: ut in tota actione fideles actores sint nisi: & in prima actione uult ostēdere ēt præmia p̄uaricationis sibi ostēdisse Verrē. & Cice. itē in diuinatione. Vide ne inimicū te fingas: ut p̄uaricari possis. Sed iā ad iudicii ordinē ueniendū est. Aduocatis: & p̄dictis administris: p̄tore datis iudices a senatu petebanť: q simul cū p̄tore auditis partibus iudicarēt. Refert Asco. diuinationē Cicer. in Verrē exponēs. Tiberiū Gracchū legē tulisse: ut eqtes Romani iudicarēt: & iudicasse p. x. annos turpiter: & tunc Aureliū tulisse: ut senatores eqtes: & tribuni ærarii simul iudicarēt. Et secūda in Verrē Cicero dicit. qnquaginta annis equester ordo iudicauit: lege Sēpronia sublata potestate populo. s. sublata prouocatione. i. tribunatu plæbis. Et Asco. itē in Cicerōis orōne: pro Cornelio de maiestate: aurelia lege cōicata sunt iudicia inter senatores: & equestrē ordinē & tribunos ærarios. Et isra memoria teneo cū primū senatores cū eqtibus Roma. lege plocia iudicarēt. Et idē Asco. in orōnem Ciceronis prædictam pro Cornelio de Maiestate. M. Plautius syllanus tribunus plæbis. C. Pompeio Strabone. L. Portio Catone consulibus secundo anno belli italici: cum equester ordo in iudiciis dominaretur: legem tulit adiuuantibus nobilibus:

Diuinatio

Obnubatores

Subscriptores

Præuaricator

De iudicibus

Iudicia cōicata iter senatores eqtes & tribunos ærarios

quæ lex eam uim habuit: ut tribus singulæ quinos denos suffragio crearent: qui eo anno iudicabant: qui numerus sexcentos quinque & uiginti iudices conficiebat. Ex eoque factum est: ut senatores quoque in eo numero essent. Et quidam etiam ex ipsa plæbe: quos a dignitate tribunos ærarios uocauerunt: idemque Asconius refert in orationem Ciceronis in. L. Pisonem: Pompeium consulem legem tulisse: ut ex trib^s ordinibus maximi census iudices legerentur. Hi autem omnes sexcenti uigintiquinque iudices cedulis inscripti erant singulis: quæ cædulæ cæteris inuolutæ pilis in urnam coniiciebantur: & cum prætor iudices in destinata iam accusatione a senatu petiisset: sortitio ex urna petentibus patribus manu pueri fiebat unius: & octuaginta pilarum ea tamen (ut uidetur) adhibita diligentia: ut pari numero ex unoquoque trium ordinum iudices haberentur. Sed priusquam apertis pilis causa agitaretur: testes utriusque partis a prætore per triduum audiebantur: dicta eorum iudices postea publicabant: quarta die adesse omnes in diem posterum iubebantur: quo die cum prætor adstantibus utriusque partis aduocatis: atque etiam ipsis partibus: si uolebant: pilis apertis una octogesima eductos iudices ad se conuenire iubebat: eo animo: & intentione: ut eadem hora considerent omnes & cum accusator duas horas ad dicendum: reus tres haberet: illo die iudicaretur. Prius tamen quam seorsum iretur: ex iudicibus pila eductis cætera: quinos ex singulis ordinibus accusator: totidem reus reiiciebat: quos ducerent suspectiores: sicque unus & quinquaginta iudices remanebãt: qui sententiam simul cum prætore ferrent hæc omnia ab Asconio non magis ex Verrinarum quam Milonianæ orationis expositione sumpta diximus. & tamen ne dum eo die: quo actio inchoaretur sententia ferebatur. sed tredecim uidemus Verrinæ accusationis fuisse actiones: quæ propter dies feriatos: & propter comperendinationes multis mensibus protractæ sunt: & tempus agendi in ipsis actionibus singulis supradicto amplius datum acceptumque fuisse ostendemus. primum tamen fatemur: de duabus horis accusatori: tribus reo datis: in Miloniana causa fuisse seruatum. quod Pompeius tunc sine collega consul sic obseruari lege lata constituit. Sed Plinium Vrso uidemus scripsisse egeram tribus horis & dimidia supererat sexquihora. Nam cum accusator ex lege sex horas: nouem reus accepisset. Et idem Valeriæ Paulinæ sola uelatus toga perstitit: & quidem horis septem: nam tam diu dixit: & Cicero ipse pro Plãcio. Reciteturque oratio: quæ propter eius magnitudinem dicta descriptio est. Secunda tamen in Verrem actione causam prædictæ dubitationis nostræ. Asconius sic tollere uidetur. Dicit enim Ciceronem non usum fuisse in ea actione perpetua oratione: sed breuiter crimina proponendo ad singula testes dedisse: infraque seipsum: sic exponit. Argumentari est argumentis uti ad rem probãdam: Dicere amplificatione uti ad commouendum auditorem oratione perpetua. Itaque credimus agendi tẽpus fuisse id quod prætor datique iudices liti expediendæ uoluerunt impendere: nisi senatus: consulesue aliquo respectu aliter iussissent: sicut Pompeium in Miloniana fecisse diximus. Comperendinationes quid fuerint Asconius secunda actione sic oñdit. Comperendinatio est: ab utrisque litigatoribus inuicem sibi denunciatio in perendinũ diem. Namque cum in rem aliquam agerẽt litigatores & pœna se sacramenti peterẽt: poscebant iudicem: qui dabatur post. xxx. dies: quo dato inter se perendinum diem ut ad iudicium uenirent denũciabant. hoc idẽ uero Cic. ipse melius & diffusius tertia actione sic ostẽdit. Vt his ludorum diebus interpositis: nemo istũ cõprẽdi-

Sortitio iudicum
Accusator duas horas ad dicẽdũ reus tres habebat
Reiectio iudicum
Argumẽtari Dicere
Cõperẽdinatio

dinatum iudicaret. adimo enim comperẽdinatum: quod habet lex in se molestissimũ bis ut causa dicatur. Verum ut opinor. Glaucia primus tulit ut comperendinaretur reus. Antea uel iudicari primo poterant: uel amplius pronunciari. Reiectio iudicũ de qua superius dictum est a uerbi significatione nota est. De qua Cicero pro Plãtio. An uero nuper clarissimi ciues nomen editi iudices non tulerunt. Cum ex. cxxv. iudicibus principib⁹ equestris ordinis. V. z. L. xx. reus reiiceret qnquaginta referret. Omniaq; potius permiscuerunt: q̃ ei legi conditionique parerent. Nos neque ex delectis iudicibus: sed ex omni populo editos ad reficiendum: sed ab accusatore institutos iudices ita feremus: ut neminem reiiciamus. Cicero item Attico. Nam ut reiectio iudicum facta est: maximis clamoribus tum accusator: tanquam censor bonus: homies nequissimos reiiceret: reus tanquam demens lanista frugalissimum quemque secerneret. Non enim turpior unquam in ludo talario consessus fuit. Maculosi senatores: nudi equites: tribuni non tam ærarii q̃ ut appellantur ærati: Iudicum uero delectus: & numerus præter prædictos stantis rei publi. temporibus factos sæpenumero uariauit. Suetonius enim de Cæsare scribit: Iudicia ad duo genera iudicum redegit: equestris ordinis: & senatorii: tribunos ærarios: quod erat tertiũ sustulit. Et de Augusto. Ad tres iudicum decurias quartam addidit ex inferiore censu: quæ ducenariorum diceretur: iudicaretque de leuioribus summis: iudices: a trigesimo ætatis anno colligit idest quinquennio maturius: q̃ solebat: ac plærisque iudicandi munus detrectantibus uix concessit: ut singulis decuriis per uices annua uacatio esset. Et Galba iudicibus sextam decuriam adiici præcantibus non modo negauit: sed & concessum a claudio beneficium ut hyeme initioque iam ad iudicandũ euocarent eripuit. Iudices aũt ut profertur deputatos maiores consilium appellauere. Cicero pro. P. Quinto. Quæso. C. aquili uosque qui estis in consilio. Et pro Roscio. Qui ex ciuitate in senatum: propter dignitatem: ex senatu in hoc consilium delecti estis propter securitatem. Et infra. Dii prohibeant iudices: ut hoc: quod maiores consilium publicum uocari uoluerunt: præsidium sectorum existimetur. Idque nos etiam uerbum per hanc occasionem exponemus. Asconius secunda in Verrem. Sectorem dicit estimatorem redemptoremque bonorum damnati: atque proscripti: qui spem sactatus lucri sui: idest spẽ secutus exstimatiõis suæ bona oĩa in auctiõe uẽdit: & isert pecuniã i æariũ: & isra. Si cõiũctus sit reus atq; dãnatus pecuniã reddit estiata lite: hoc est in p̃ciũ reductis oib⁹ furtis q̃ sũmã pecũiæ proscriptis eius bonis sectores curabãt. Litisq; estiatio nõ solũ fit ex titulo ptopositi criminis: sed etiam ex aliis probationibus: quæ ex anteactis rebus iudices constituerunt. Redeundum uero est ad ea: quæ de iudicandi ordine inchoata iob uarias uerborum expositiones sæpe interrupimus. diximus supra ex Asconio: ex iudicibus uno octogesimo pila eductis: quinos ex singulis ordinibus accusatorum totidem reum reiecisse. Sed uidetur Cicero in oratione pro aulo cluentio habita: uoluisse in arbitrio partium fuisse unum: & quinquaginta iudices: qui ex reiectione manserunt: tamdiu mutatos fuisse quousque partes concordes remansissent: suntque hæc uerba. Neminem uoluerunt maiores nostri non modo de estimatione cuiusquã: sed nec pecuniaria quidem de re minima esse iudicem: nisi qui inter aduersarios conuenisset: deinde prætores urbani: qui iurati debent: quemque optimum in selectos iudices referre. Iudicibus: ea de qua diximus diligentia præparatis: Et testibus a prætore clam auditis: ad sedendum constituta die ibatur. Eratque ut plurimum in foro sub rostris: ipse consessus suggesto ex tabulatis: Tam longo: Tam

Reiectio iudicum

Iudicũ numerus uariatus

Sector

Cõsessus iudicũ ubi

quæ eminente parato: ut recto ad lineam ordine sedentes: non solum causæ acto-ribus: sed populo frequenti conuenturo conspicui essent. Et subsellia dictus ad uocatis testibusq; ac ipsis partibus eorumque actoribus data fuisse: tum indicat Asconius: tũ apertius dicit Plinius ut inferius apparebit. Dumq; diceret accusans orator: & pariter postea dum respóderet defendẽs: testes (quod supra diximus) a prætore prius examinati: suo loco singuli: a prætore interrogabant: qui palam: & alta uoce ut a cunctis exaudirentur suum aperiebant confirmabãtq; testimoniũ. Nam refert Asconius in Milonianam Ciceronis orationem. Casmium stolam testem qui erat cum. P. Clodio quando occisus fuit: & atrocitatem rei factæ: q̃ maxime potuit auxit. Cum interrogaretur a prætore tanto tumultu Milonianæ multitudinis circũstantis exterritum fuisse: ut uim ultimam timens in tribunali a Domitio prætore reciperetur. Pompeius igitur postera die cum præsidio uenit: quare territi Clodiani silentio uerba testium per biduum audiri passi sunt. Vnde accidit ut multi ex partis utriusq; testibus: cum citati ad dicendũ palam ea quæ prætori deposuerant: ob metum: & timorem nõ auderent comparare: damnati fuerint: quorum tñ maiorem partem Clodianorum fuisse refert Asconius. Et testes dicit Asconius iuratos productosq; solere: nõ solum ne falsa dicerent: uerum ẽt ne quæ uera essent tacerent adigi. Vnde Cicero ipse quarta i Verrem actione. Nunc quoq; una sunt testes: cum interrogabuntur obligentur nõ solum de iurisiurandi atq; existimationis periculo ẽt de cõmuni: sed inter se conscientia admonebuntur. postq̃ aduocati utrinq; dixerant: testesq; auditi erant permittebatur accusato: & eius aduocatis: ut laudatores uiros urbis grauissimos p̃stantissimosq; prout poterant in suam cõmendationem producerent: quibus licebat: si coram ipsi dicere & interesse nolebant: aut si absentes essent per tabellas suffragari. Cicero tertia in Verrem actione. Vt in iudiciis: qui decem laudatores dare non potest: honestius est ei nullum dare: q̃ illum quasi legitimum numerum consuetudinis non explere Asconius in orationem pro. M. Scauro laudauerũt Scaurum consulares nouem qui aberant per tabellas: unus præterea adolescens laudauit: frater eius Cornelius Faustus: is in laudatione multa similiter & cum lachrymis locutus non minus audientes permouit q̃ Scaurus ipse p̃mouerat. Quẽ laudãdi morẽ in abusum breui defluxisse. Pli. in hunc modũ deflet. Sequunt̃ auditores actoribus similes: cõuenit̃ a cõductis: & redẽptis ĩ media basilica: tã palã sportulæ: q̃ i triclinio dant̃ ex iudicio ĩ iudiciũ pari mercede transit̃. hisdẽ latinũ nomẽ est: laodiceni heri duo nomẽclatores mei habent sane ætatẽ eoꝝ: qui nuper toga sumpserũt: ternis denariis ad laudandũ trahebantur. Nec soli laudatores ad accusati defensionẽ corã prætore: & cõsilio ante sententiã: sed & supplicatores quoq; propinqui & affines admittebant̃. Asconius Pedianus in orationem pro. M. Scauro. ad genua iudicũ cum sentẽtiæ ferrent̃ ab uno latere Scaurus ipse: & M. Glabrio sororis filius: & Paulus: & P. Lentulus Lentuli nigri flaminis filii: & L. æmilius bucca filius. & C. Menia fausta natus supplicauerũt: & altera parte Sylla Faustus frater Scauri & C. antõius licinius: cui Fausta añ paucos mẽses nupserat: dimissa a Menio & P. Peduceius & C. Cato & M. Olena scortianus. Q dãt diximus p̃dictos ante sentẽtiã: & Asco. scrib. cũ sniæ ferrent̃ supplicasse: pariter ueꝝ fuit. Nã post auditos laudatores: aut eoꝝ tabellis palã lectis: p̃tor per uiatorem cistam circunferri iussit tabellis plenam: noua: & pura cera delibutis: quo præeunte uiator subsecutus: e familia prætoris digni or q̃spiam a superiore cõsensu incipiens: singulis iudicibus tabellam ita dabat: ut ab uniuerso populo inspiceretur. Intereaque tenentẽ

Testiũ mos

Casmius stola

Ne testes falsa dicerẽt aut uera tacerẽt adactos

Vt rei possent laudatores in sui cõmendationẽ producere

Supplicatores p reo añ sniam

Cista tabellis plena a uiatore circũferebat̃

manu stilum supplices illi orabant: signabatq; eu istigio iudex cũ ꝑlo qd sui eẽt iudicii quod quidem a nemine dum fieret: licet tabella prælumq; uiderentur: intelligi poterat. Nam qui absoluebat. A. qui condemnabat. K. litteras scribebat unicas: reuersisq; illico prætoris nuncii: tabellas in eandem recipiebant cistã. Et omnes duas: & quinquaginta ad prætoris pedes in suggesto effundebant: quibus separatis ab inuicem tabellis: facile erat discernere: condemnatus ne: an absolutus erat accusatus. Videmus tñ in duabus ab Asconio factis enumerationibus: aliquos ex iudicibus non absoluisse: neq; condemnasse: quorum littera: quæ fuerit: traditum non inuenimus. In Miloniana enim sic tradit Asconius. Condemnauerunt senatores decem: absoluerunt septem. Condẽnauerunt equites Romani nouem: absoluerunt septem: sed ex tribunis ærariis absoluerũt decem. Sex dãnauerunt: quo in computo tres iudicum tabellæ quid habuerint: non est traditum. De Scauri autem absolutione: sic tradit Asconius: ut similis prædicto computus fieri nequeat. Nam dicit: sententias tulerunt senatores duo & uiginti. Equites tres & uiginti: tribuni ærarii sex. Ex quibus dãnauerũt senatores quatuor: equites duo: tribuni duo. Ad extremum dicit Asconius moris ueterum fuisse: cum satis uisum esset fluxisse uerborum: oratores hanc sibi necessitatem finiendæ orationis imponere: ut dicerent dixi. Et ab utraq; parte oratione consumpta: ut consilium dimitteretur: prætor soleret pronunciare: dixerunt. De tabellis prẽter id quod longe supra diximus. Sic habet Cicero ad Quintum fratrẽ. Quid plura de iudicibus: duo prætori sederunt Domitius & Caluinus. is aperte absoluit: ut omnes uiderent: & Cato diruptis tabellis de circulo se subduxit: & Pompeio prius nunciauit: & pro. C. Rabirio posthumio. Vbi est igitur sapientia iudicis in hoc ut non solum quid possit: sed etiam quid debeat ponderet? datur tibi tabella iudicii. De subsellis præter illa quæ diximus ab Asconio sumpta: sic iudicat Plinius orator in suis iudiciis: quæ tamen a superioribus stantis rei. p. plurimum differunt: scribit enim epistolam Romano. atria uiriola fœmina: splendidæ nata: nupta prætorio uiro: exheredita ta ab octogenario parente: intra undecim dies: q̃ illi nouercam amore captus induxerat: quadruplici iudicio bona paterna repetebat. Sedebant iudices. clxxx. tot enim q̃tuor iudiciis conscribuntur: ingens utrinq; aduocatorum numerus & numerosa subsellia: præstantium corona latissimum iudicium publici circulo ambibat. Ad hoc stipatum tribunal: atq; etiã ex superiore basilicæ parte: qua fœminæ: & uiri: & quod difficile: & uisendi studio imminebãt. His quæ supra: tam uarie sunt dicta expeditis: bona condẽnati omnia in manus sectoꝝ a p̃tore ponebant. cõtractæq; inde pecuniæ ptim læsis & dãna passis: ex legibus repetũdaꝝ forma dabãt: ptim in ærariũ referebãt.

Quosdã ex iudicibus nec absoluisse nec cõdemnasse

Dixi

Dixerũt

Bona cõdẽnati in manu sectorũ a prætore Ponebant

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS ROMAE TRIVMPHANTIS LIBER QVINTVS QVI ET ADMINISTRATIONIS. R. P. TERTIVS.

MAGNAM Reipublicæ administrationis partem superiores duo libri indicant potius quam ostẽdũt: cæteras partes pari inquisitionis labore: sed nescio an pari utilitate tertius hic absoluet: quamquam ipse omnes inter se administrationis partes pares nõ magis utilitatem q̃ necessitatem habere uidentur. Nam si pulchrum: & gloriosum fuit orbem Romanũ tam late patentẽ in unam rem. p. cõglutinare: si magistratib⁹ deligẽdis: si postea iudiciis faciẽdis ca

adhibita est forma: ut tres ordines populum constituentes Romanũ ex omni gentiũ nationumque colluuione conflatum: suam publice: & priuatim retinerent dignitatem auctoritatemq;. & quod in re pu. plurimi faciendum est: pro fortunarum: & uirtutum modo æqualitatem: si inq prædicta magnæ: ut fuerunt re publ. administrãda utilitatis fuisse quis iudicabit: idem intelligere poterit: uectigalia: publicanos: tributa: redemptores: portoria: sal: pecuaria: aquarum distributionem: mercatores: fœneratores: auctiones: hastas: ãnonam & huiusmodi multa: ex quibus pecunia reipublicæ neruus: & omnis uitæ adminicula publice & priuatim conficiuntur: non minora superius dictis: rei publ. commoda emolumentaq; attulisse. Vectigalia quæ sunt publica cum ostendere pergit Vlpianus in uerborum significationibus: uerbi etiam uim satis exprimere uidetur: hanc scilicet: quod præmium res publ. capit: ex his diuersis modis conuehi contingit publica inter habentur: non sacra: nec religiosa: nec quæ publicis usibus destinata sunt: sed si qua sunt ciuitatum ueluti bona: seu pecula seruorum ciuitatum: procul dubio publica habent. publica uectigalia itelligere debemus: ex quibus uectigalia fiscus accipit quale est uectigal portus: uel uenalium rerum. Item salinarum: & metallorum: & piscariorum. Festus põpeius scribit. Lacus lucrinus i uectigalibus publicis primus locatur emendus: ominis boni gratia: ut in delectu censuue primi nominentur. Cicero in legem agrariam Rulli primam. Censoribus uectigalia locare nusq̃ licet nisi in conspectu populi Romani non licet. Et infra. Vectigalia locare nusq̃ licet nisi i hac urbe. & Macrobius i saturnalibus dicit. kl. Martii cõsueuisse uectigalia locari. Quãtũ uero uectigalia inter se differãt: Cicero i superiori oratione sic ostẽdit. An obliti estis italico bello amissis cæteris uectigalibus: quãtus agri cãpani fructibus exercitus alueritis? An ignoratis cætera illa magnifica populi Romãi uectigalia: perleui sæpe momẽto fortunæ iclinatione temporis pẽdere? Quid nos Asiæ portus: qd Syriæ rura: quid omnia transmarina uectigalia iuuabũt: tenuissima suspitione prædonum aut hostium iniecta? At uero hoc agri campani uectigal est eiusmodi sit: ut cum domi sit: & omnibus præsidiis oppidorum regatur: cũ neq; bellis infestum: nec fuctibus uarium: nec cælo aut loco calamitosum esse solet: maiores nostri non solum id quod cãpanis ceperant non imminuerint. uerum etiã quod & tenebant a qbus adimi de iure non poterat coemerunt. De eodem uectigali Cicero ad Atticũ scribit portoriis italiæ sublatis: agro cãpano diuiso: qd uectigal superest domesticum: præter uicesimam quæ uidetur una contiũcula clamore pedisse quorum nostrorum eẽ peritura: quod autem Cicero uicesima timere est uisus: ne parua cõtiũcula eã tolleret: breui euenisse uidet qd cũ paulo prius fuisset istituta: nunq̃ postea fuit continuata: erat que id onus Italiæ additum: ut omnium rei frumentariæ redditũ uicesima pars populo Romano accederet. Vectigalibus autem publicis pro posse defendendis ampliandisque Cicero magnum semper studium impendit. Vnde in Verris accusatione actione secunda in hac causa frumẽtaria cognoscenda hoc uobis proponite iudices. Vos de rebus fortunisq; siculorũ oĩum: de ciuiũ Rõanorũ qui erãt in Sicilia bonis de uectigalibus a maioribus traditis: de uita & actu q̃ ppli Rõani cognituros. Erat uero id uectigal dignum de quo Cicero diceret Victam uictumq; populi Romani pendere. Nam subacta a. M. Marcello Sicilia: agros omnes q am plissimi in ea insula feracissimique sunt: sicut ab Hierone: & aliis regibus fieri cõsueuerat: pro rei pub. uectigalibus retinuerunt: quos postea moris fuit aratoribus locare: decimam inde reddentibus: idq; uectigal prætor cum locare consueuisset: & recuperatores

Vectigalia

kl. Martii uectigalia locari soli ta

Vicesima ex redditibus rei frumentariæ ro. po. dabatur

Vectigal ex agris Sicilie

peratores id est fideiussores accipere: qui tamen curam ispiciendi quid arator ageret: & simul decimandi haberent: Verres in facienda huiusmodi locatione: recuperatores ex suis ministris accepit homines furacissimos. Hinc est q Cicero in pdicta actione saepe sic replicat. Illi uiri optimi de cohorte istius recuperatores: Et infra. Si me hercules ex omni copia conuentus Syracusani splendidissimorum hominum honestissimorumque faceres potestatem oratori: non modo reiiciendi sed etiam sumendi tecu peratores: tamen hoc nouum genus iniuriae nemo ferre posset: & item infra. omniu controuersiaru quae essent inter oratorem & decumanum edicit se recuperatore daturum. Paulus iureconsultus. Vectigales alii dicuntur agri ciuitatum: alii non. Vectigales sunt qui in perpetuu locatur: id est hac lege ut quadiu pro his uectigal pedatur: tam diu neq ipsis: qui conduxerunt. neque his qui in locum succedunt ipsorum auferri eos liceat. quantum autem non magis rei pub. nisi q prouinciis utilitati esse rit Vectigalium institutio: Cicero ad Quitum fratrem Asiae propraetorem sic ostedit. Simul & illud Asia cogitet: nullam ab se neque belli externi: neq discordiarum domesticaru calamitatem absfuturam fuisse: sic hoc imperio non teneretur. Id aut imperium cum retineri sine uectigalibus nullo modo possit aequo animo parte aliqua suorum fructuum pace sibi sempiternam redimat. unde non iniuria de laudibus Popeii disserens Cicero sic dicit. aguntur certissima & maxima populi Romani uectigalia: quibus amissis: & pacis ornamenta: & subsidia belli requiretis. Caeterum prouinciatum uectigalia tanta sunt: ut his ad ipsas prouincias tutandas uix contenti esse possimus. Asia uero tam opima e: & fertilis ut: & ubertate agroru: & uarietate fructuum: & magnitudine pensionis: & multitudine earum rerum que expetuntur: facile omnibus terris antecellat. Et uectigalia sua non solum res publi. Romana: sed unuquod quae habuit municipium: quae aliquando extra ipsius oppidi solum remotissima erat nam atellani: quod oppidum nunc est auersa urbs prope Neapolim in Gallia Cisalpina nunc longobardia: unius oppidi precio comparati uectigalia habuerunt: Cicero. Clunio locutus sum de agro uectigali municipii: atellani qui esset in gallia. & Cicero Bruto, p arpinatib[9]. Quorumqd e oia comoda oesq facultates qb[9]: & sacra coficere & sacra tecta aediu sacraru locorumq comuniu tueri possint cosistunt i his uectigalibus q habent in prouincia gallia. Ad ea uisenda pecuniasq: quae a colonis debentur exigedis equites Romanos misimus. publicanos appellarut maiores eos qui uectigalia: & alios populi Romani redditus exigedos certo constituto precio redimebant: quorum ordinem: & numero amplissimum: & personatum dignitate potentissimum fuisse co stat. Na & equites Romani pro maxima parte erant: qui conducebat: & illis senatus caeteriq rei. p. cura administratiois gerentes: libetius: q aliis locabant: quod equites ipsi eo conseruado proprii questus & emolumeti commodo pacem potius uectigaliu amicissimam: q bellum optabant suadebantque: & prouincias in quibus militabant attentiori cura a motibus & hostiu incursionibus defensabant. Hinc cum his ordo plurimum i comitiis iudiciisq sicut ostendimus ualeret: eorum amicitiam magnates qq praeserti Cicero ipse quaerebat. Cicero i oratione pro Plancio. q Publicanoru ordo: quanto adiumento sit i honore qs nescit: Flos. n. equum Romanorum ornamentum ciuitati firmamentum rei. p. publicanoru ordine continetur. Cic. ite Quinto fratri Asiae, ppraetori. potes et tu id facere: quod & fecisti egregie & facis: ut commemores quanta sit i publicanis dignitas: quanrum nos illi ordini debeamus. Vt remoto i perio ac ui potestatis & fasciu: publicanos tame graecis gratia & autoritate coiungas,

Vectigales perpetui

Vnuqdq mucipiu uectigalia habuisse

Publicani Equites uectigalia coducebant

Et Lentulo scribens Cicero hoi amicissimo: & quem i periculo constitutum cõsilio adiuuabat. Nosti consuetudinẽ publicanorum. scis: q̃ grauiter inimici ipsi illi quito Scæuolæ fuerunt: tibi tamen suadeo: ut si quibus rebus possis eum tibi ordinem aut reconcilies: aut mitiges. Et Crassipedi idem. Me uniuerso ordini publicanorum semper libentissime tribuerim: Et de prouĩciis consularibus decernendis orans Cicero: i maxio asiæ prouinciæ periculo ut Põpeius illi præficeretᵉ suadẽs. Iã uero publicanos miseros me et miserũ illoꝝ ita de me meritoꝝ miseriis ac doloꝛ. Et ꝑ domo sua ad põtifices. Proximus est huic dignitati ordo equester: omnes oĩum publicanorum societates de meo consulatu: ac de rebus meis gestis amplissima decreta fecerunt. Et Caium Rabirium posthumiũ ꝑ quo orabat Cicero laudas: huius pater Caius Curius princeps ordinis equestris fortissimus & maximus publicanus. Nec tñ exigẽdis uectigalibus aliisq; redditibus ipsi eq̃tes Romãi militiæ addicti operã dabant sed alios habebant ministros ciues Romanos ad id idoneos q̃ mancipes appellati sunt. quos Asconius in diuinatione prima i Verrẽ actione sic diffinit. Mancipes sunt publicanorum principes Romani homines: qui quæstus sui cã decimas redimunt. & Cicero ipse quarta in Verrem actione. Quid est Verres ne illa quidem tibi defensionem reliquã fecisti: Mancipes in istis rebus esse uersatos: mancipes frumentum improbasse mãcipes precio cum ciuitatibus decidisse. Et alios equitibus Romanis ad id fuisse ministros Cicero ad Atticũ sic innuit. Tu autẽ litteras sæpe darᵉ tabellariis publicanorum poteris per magistros scripturæ: & põti: & nostrarum diocesum. Tributum Vñ sit dictũ. Et quo modo originem habuit. M. Varro de lingua latina sic ostendit. Tributum dictum a tribubus qꝫ ea pecũia quæ populo imperata erat: tributim a singulis exigebatur. Vñ per hanc occasionem tribuni uerbum sic idem Varro exponit. Vt milini reddêrent æs militare tribuni sunt dicti. quod aũt tributum conferrent ciues: cuiuscunq; ordinis status: & gradus: pro modo facultatum: facta distributione per centenas partes sicut ætate nostra ueneti obseruant: Cicero ad Brutum scribens: Cuius imperatoris exercitus apud Mutinam rei pecuniariæ indigentia laborabat sic inuit. Maximus autem (nisi forte me fallit) nodus est in re. p. inopia rei pecuniariæ: obdurescunt enĩ magis quotidie boni uiri ad uocem tributi: quod centesima collatum impudenti cẽsu locupletum uiduarum legionum præmiis omne consumitur. Impendẽt autem infiniti sumptus: cum in hos exercitus quibus nũc defendimur tum uero in tuum. Et tributi soluendi uetustissimum fuisse morem Liuius secundo sic ostendit. Tributum inde indictum: patres conferre ipsi primi: Et quia nondum argentum signatum erat. æs graue plaustris quidam ad ærarium conuehentes speciosam etiam collationem faciebant cum senatus summa fide ex censu contulisset: primores plæbis nobiliũ amici ex composito conferre incipiunt quos cum a patribus collaudari & a militari ætate tanq̃ bonos ciues cõspici uulgus hominum uidit: repente spreto tribunitio auxilio certamen conferendi est ortum. Et libro postea septimo Liuius: Leuatas fuisse dicit duas maximas res quia tributo & delectu supersessum. Quo autem tempore tributa postmodum in stipendia militum fuerint collata: Liuius decimo ostendit. Nam post triumphum a Papirio cursore de samnitibus ductum ipse nihil militi dederat: sed ꝑdam omnem in ærarium cõtulerat. Tributum tunc in stipendium militum fuit collatum. Et libro primo trigesimo Liuius dicit. Cum carthaginenses argentum i stipendium: impositum adduxissent: quia probum non esse quæstores renunciarunt experientibusq; pars quarta decocta erat: pecunia mutua Romæ sumpta detrimentum argenti

Mancipes

Tributũ unde Tribuni

Tributa in stipẽdia militum collata

genti expleuerunt. Et ne mirum cui sit q̃ de argento est dictum: Plinius affirmat populum Romanum uictis gentibus argentum imperasse nõ aurum. Nec uero sola urbs Romana: sed & multæ prouinciæ & urbes quod supra ostendimus: tributa soluerunt: de Paulo enim Aemilio supra est dictum: q̃ macedonia: & illirio receptis tributũ imposuerit: mediũ tamen illius: q̃d regibus soluere consueuissent. Et Scipio numãtia funditus excisa multas hispaniæ urbes tributarias effecit. Pompeius bello piratico cõfecto ponti urbes: & circũstãtes tributarias effecit. Berodẽ regẽ albanorũ tributariũ dimisit. ne autẽ prouinciales tributis indecenter grauarentur: nonnulli prĩcipes prouiderũt. Nam Suetonius de Tiberio scribit. præsidibus onerandas tributo prouincias suadentibus rescripsit. Boni pastoris esse tondere pecus non deglubere. Et Helius Spartianus de Hadriano dicit: eum tributa multis remisisse. Fuerunt prædictis similia emolumento rei. p. portoria: de quorũ ministris sic habet Nonius Marcellus: Portitores thelonarii: qui portum obsidentes omnia sciscitantur: ut ex eo uectigal accipiant. Et Asconius secunda in Verrem actiõe: Portorii: qui portoria redimũt Liuius autem secundo dicit: portoriis quoq;: & tributo plæbs liberata: ut diuites conferrent: qui oneri ferendo essent. Pauperes satis stipendii pendere si liberos: educarent. Et diligentiã quæ exigẽdis portoriis adhiberetur Cicero secunda in Verrem actiõe sic ostendit. Inuenio duos solos libellos a Luccio Canuleio missos sociis ex portu Syracusis: In q̃bus erat ratio scripta mensiũ: complurimarũ rerum exportatarum istius nomine sine portorio. Salis item aliud fuit Romanis maximũ uectigal Liuius in quito. An cum Marcum regem primo istituisse salinas &: populo salis modia sex in congiarium dedisse dicit: sed postea undetrigesimo Liuius scribit. Vectigal etiam nouum ex salaria annona statuerũt Sextante sal & Romæ: & per totam Italiã erat. & sextantem docebimus sextam fuisse unciæ partem æris. s. ut si ad nostram referemus ætatẽ duobus quatrinis salis libra uẽderetur: Romæ precio eodem: pluris ni foris & conciliabulis: & alio alibi precio ptebendum locauerũt. Id uectigal commentum alterius ex censoribus satis credebãt populi: q̃ iniquo iudicio damnatus esset. In ptecio salis maxime oneratis tribubus: quarũ opera damnatus erat credebant. Inde salinator Liuio cognomẽ. Et nõ paruũ ex pecuariis emolumentum publice simul: & priuati Romani pceperũt. pecuarios autẽ Asconius sup diuinationẽ uerrinarũ exponit: esse qui pecora publica redimũt. Videmus uero tradi a uetustioribus Romanos: & urbis & ĩperii fundatores: nihil in bonis aliud præter pecudes habuisse. Vnde uult Festus uerbũ peculatus pro furto publico poni. quia sic a principio dici cœperit nũc cum Romani præter pecudes nihil habebant. Et Varro suis tẽporibus seruatũ fuisse dicit: quod pariter: & nostra ætate seruatur: Vt greges ouium longe abigantur in Samnium ex Apulia æstiuatum. fuitq; semper maxima hominum multitudo: quæ gregibus custodiendis in Apulia est obuersata. Vnde Cicero tertia in Catilinam. In. M. Cepariũ cui ad sollicitandos pastores Apulia est attributa. & siluas lucosq; publicos Romani uectigales habuere: Vnde Lucar appellatum esse: quod ex lucis caperetur Festus scribit. Et Cicero pro Milone orans de Clodio. Seruos aggrestes: & barbaros: q̃bus siluas publicas depopulatus erat hetruriamq; uexauerat ex apẽnino. Vult autem. M. Varro omnis pecuniæ pecus fuisse fundamentum. nec tamen quod aliqui crediderunt uult Varro pecuniam prædicta ratione dictam esse a pecude. sed potius quia quod infra ostendemus antiquissimum æs quod est conflatum pecore ẽ notatũ. Celsus autem iureconsultus scribit: peculium appellatur quod præsidii causa repone

Porto ria
Portitores
thelonarii
Salis uectigal
Liuius Salinator
Pecuarii
Peculatus
Lucar
Pecus fundamẽtum pecuniæ
Pecũia unde
Peculium

Aquaꝝ uectigal
retur: ut paulus ait quibusdam bellis ciuilibus factitatum: & audisse se senes rusticos ita dicentes: pecuniam sine peculio fragilem esse. Primogenius tamen i uerborum significationibus uult pecuniæ nomine non solum pecuniam: sed omnes res: tam solidas: q̄ mobiles: & tam corpora: q̄ iura contineri. Magnum quoq; uectigal dedisse rei publicæ aquas per formas in urbem introductas Frōtinus de aquæ ductibus tractās ostēdit. Et nos castella lacusq; & cæteras aquæ ductuū partes in Roma describentes instaurata particularia īdicauimus uectigalia. Mercatura: & si priuatorū fuerit exercitiū: ex quo uectigalia plurimū acciperent incrementi: Aliquid tamen cū publica salute ex eo coniūctū habuit: quod pecunia quæ diuersis modis trās mare traiiciebaf: eam quæ erat Romæ uel augebat prout successerat: uel imminuebat. De uerbi autē ui sic habet Nonius: Merx species ipsa. Mercatura actus Et traiectitiam pecuniam esse dicit Modestinus iureconsultus quæ transmare uehitur. cæterum si eodem loco cōsumitur: non erit traiectitia. Sed uidendum an merces ex ea pecunia comparate in ea causa habeantur. Et interest utrum ipsæ periculo creditoris nauigent: tunc enim pecunia traiectitia fit. Et de ipsarum utilitate uel damno: de laudibus Pōpeii orans Cicero sic habet. Deinde cæteris ex ordinibus homines gnaui: & industrii: partim in Asia negotiantur: quibus uos absentibus consulere debetis: partim eorum in ea prouincia pecunias magnas collatas habent. Et infra: Nam cum in Asia res magnas per multi amisetāt scimus Romæ solutione impedita fidem concidisse: hæc fides atq; ratio pecuniarum: quæ Romæ: quæ in foro uersatur: implicita ē cum illis pecuniis asiaticis & cohæret. Vnde Cicero pro Plantio orans: cum ex bono loco uisus est laudare cum patrem eius equitem Romanum dixit maximarum societatum auctorem: plurimarum fuisse magistrum. Et ad Crassipedem scribens: idem de bythyniis mercatoribus sic habet. Quamq̄ tibi præsens commendaui: ut potui diligentissime socios bithyniæ quæ societas ordine ipso hominum genere pars ē maxima ciuitatis. Iuuerū t

Merx. Mercatura Pecunia traiectitia

Mercatoꝝ societates rei.p. usui fuisse
aūt difficillimis temporibus rem pub. societates mercatorum. Li. xxiii. cum Scipiōes in Hispania frumentum uestimētaque exercitui supplenda postulassent nec unde darent senatus populusque haberent: Fuluius prætor in contione exhortatus est eos q̄ redēptitiis auxissent patrimonia: ut rei publi. ex qua creuisset tempus commodarēt. Tres societates. xix. hominum effecerunt pacti: ut quæ in naues imposuissent ab hostium tempestatisq; ui publico periculo essent: exsoluitq; postea senatus &. xxiiii. Cū censores ob inopiam ærarii se iā locationibus abstineret ædium sacrarū tuendarū: ciuiliūque equoꝝ præbēdoꝝ: ac similiū his rerū: conueniūt ad eos frequentes: q hastæ huius generis assueuerāt: hortanturq; censores: uti omnia perinde agerent: locarēt: ac si pecūia in ærario eēt: neminem nisi bello confecto: pecuniā ab ærario peritur ū esse. Fuerūt aūt mercatoribus inferiores Mangones: Affranius iureconsultus nō mercatores sed uenalitiarios appellari ait. Et malis mercatoribus pœnam Vlpianus iureconsultus decernit. Stellionatum dicens maxime in his locum habere: si quis pro re forte alii obligata: dissimiliter obligatam per calliditatem alii distraxerit: uel permutauerit: uel insolutum dederit: & si quis merces supposuerit: uel obligatas auertit uel corrupit: si quis imposturam fecerit: uel collusionem in mercem alterius. multa collegimus rei publ. neruo pecuniam facientia: quæ omnis pecunia cum in ærarium inferretur: de eo altius multa repetere libet: quæ pro alteris Romæ: & rei publi. incunabulis haberi poterunt. ærarium fuisse dicit Plutarchus in Saturni æde: quia nullū eius dei tempore furtum fuerit commissum: uel quia Valerius publicola ibi constituerit

Mangōes Venalitiarii Stellionatu Aerariū i æde Saturni

ut puta

ut puta in loco tuto:& munito natura:tabulaſq; publicas in eo fuiſſe ſeruatas ſcribit
quamq̄ ſupra a nobis oſtenſum eſt:non modo tabulas:ſed libros quoq; elephātinos
ibi fuiſſe ſeruatos:in qbus.xxxy.eſſent cōſcriptæ tribus: & pariter alios in quibus:&

Tabulæ publicæ

ſenatuſconſulta conſcriberentur. Nec dubitamus qui eo in loco omnes publicarum
rationum libri conſeruarentur. Suetonius in Cæſaris rebus geſtis. Tabulas ueteres
ærarii& dubitorū uel pcipuam calumniandi materiā exuſſit. Plutarchus prędictis ad

Elephāti ni libri

dit.legatos undecūq; Romam uenientes ædē Saturni primo adiiſſe : deinde a præfe
ctis ærarii ubi edidiſſent nomina fuiſſe deſcriptos:qa quæſtores legatis munera mit-
tebant:& ægrotos curabant:qui ſi morbo interiſſent:ſumptu publico ſepeliēdos cu
rabant. Et poſtea propter multitudinem legatorum ſumptus fuiſſe ſublatos:manſiſ-
ſeque ut præfectos ærarii adirent:quibus nomina ſua edant ac ſcribi faciant.infere-

Legatorū externorū noia a pfe ctis ærarii notabatur.

bantur uero in ærarium non modo æra a quibus dictum ærarium aſſerit.M. Varro:
ſed res quoq; utilitatem rei.p.allaturæ:Liuius enim dicit. M.Pinnarium prætorem
in acie ad duo milia Corſorum cecidiſſe:qua clade compulſi obſides dederunt:& ce
ræ centū milia pondo. Quamq̄ huiuſmodi:aut præda:aut præmia a uictis habita im
primis ærarium locupletaſſe uidetur:ut ſupradicta a nobis diligenter enumerata:ue

Nō ſolum pecuniā in ærario ſoli tam ſeruari ſed & alias res

ctigalia:portoria:ſal:ſtipendia:ſicut ordine percipiebātur : ſic ordinariis ſumptibus
ſatiſfeciſſe uideantur.habita autem de hoſtibus uictis ſpolia ærarium melius cōple-
uerunt:adeo ut Plinius Plutarchuſque in Pauli æmilii uita:concordi referant ſenſu
Tantum auri:& argenti in ærarium rettuliſſe æmiliū Paulum Perſe deuicto:ut nul-
lum poſtea tributū a ciuibus perſolui oportuerit uſque ad Hircii & Panſæ conſulatū
qui circa primum Cæſaris Auguſti &.M.Antonii ciuile bellum conſules fuerūt. De
eoq; defectu pecuniæ:quem res.p.etiam prius per belli ſcilicet Cæſaris & Pōpeii ciui
lis initia habere cœpit:Cicero Attico ſic ſcribit:Sumus imparati a pecunia:quam q
dem omnem non modo priuatam quæ in urbe eſt ſed etiam publicam quæ in ærario
eſt illi relinquimus. Et uere ſcripſit tūc Cicero. Nam Cæſar repertam in ærario gran-

Locus ī ærario ſe cretior

dem uim pecuniæ abſtulit: Vnde ad ānum inde quintum eo mortuo prædictis Hir-
cio :& Panſa conſulibus ciues grauari oportuit. In ærario autem principaliter æra.
Vnde locus ē dictus reponebantur.eratq; eius pars quædam ſecretior : ī qua omniū

Fiſcus

rei publi.introituū pars uiceſima ſeruabaẗ:tam obſtinate clauſa:ut niſi difficillimis
rebus præmeretur res.publi.inde pecunia ſumi non poſſet. Liuius.xxyii. Cætera ex-
pedientibus quæ ad bellum opus erant conſulibus aurum uiceſimarum quod in ſan-
ctione ærario ad ultimos caſus ſeruabatur promi placuit:prompta ad quattuor mi-
lia pōdo auri. Sed & locum & actum ærarii conſeruandi:fiſcum maiores: ſicut & nos
nunc:appellauere:cuius uerbi originē & cām Aſconius ſecūda ī Verrē actiōe ſic ex-
ponit. Sportæ unde ſportulæ nummorum ſunt receptacula:ut ſacci:ſacelli:ſacculi:
crumenæ:uellæ:ſcorticæ:& manticæ:& marſupia Fiſci uero fiſcinæ:fiſcellæ: ſpartea:
ſunt utenſilia ad maioris ſummæ pecunias. Vnde quia maior ſumma eſt pecuniæ pu-
blicæ q̄ priuatæ:ærarium dicitur loculus:& arca theſauri pro ſacello fiſcus pecūia pu-
blica:a quo & cōfiſcari ſolet dici:in publicū ius ærarii redigerit. Quando autem pri-
mum pecuniæ Romanus fuerit uſus:a Plinio ſic habetur Populus Romanus ante
pyrrhum regem deuictum ne quidem argento ſignato uſus ē:libralis ante : unde:&

Quando primū Romanus pecuniæ uſus

libella nūc dicitur:& dipōdius appendebatur aſſis: Vnde & expenſa in rationibꝰ di-
cūtur. Quin & militū ſtipendiū:hoc eſt ſtipes ponderata.argentū ſignatū eſt āno ur
bis d.lxxxy. Qu. Fabio conſule:anno quinto ante bellum primum punicum placuit

denarius pro decem libris æris: quinarius pro quinq: sextertium pro dipōdio ac semis se Libræ autem pondus æris imminutum bello primo punico cum impensis res pu. bli. non sufficeret Hannibale urgēte: & Qu. Fabio dictatore asses unciari facti: placuitque denarium sexdecim assibus permutari: quirinarium octonis: sexterciū quaternis. Ita res publi. dimidium lucrata. Lucius Brutus in tribunatu plæbis octauam partem æris argento miscuit qui nunc uictoriatus appellatur (Est autem signatus uictoria). Vnde nomen. Hæc q̄ supra ut apud Plinium Liuiumque sunt tradita posuimus principia quidem habent: ad id quod quærimus. sed fusius apertiusque quoad poterimus declaranda sunt: Traditum est ex Liuio post cladem naualem primo bello punico a Fuluio Seruio consule in Aphrica acceptam Romæ statim ducentas naues refectas: quo tempore Nummi primi argentei fuerint cusi & nummus decima ps denarii aurei fuerit: Et paulo infra in eodem bello scriptū est: petitā fuisse ab Aphris pacem & a Luctatio consule datam. dedisseq; aphros ex fœdere omnes Romanorum captiuos: & tributum spopondisse in uiginti annos tria milia talenta: talentumq; id fuisse quinquaginta libras argenti singulum. sed alia quoque fuerunt diuersissimi ab hoc pōderis talenta. de q̄bus cū a nobis sit dicēdū: alia quoq; moneta℞ numero℞: & ponde℞ uocabula afferemus. Quæ omnia qualia per singulas ætates fuerint examussim ostendere non magis difficile: q̄ impossibile fuerit: nō solum quia obscuris: & nostra ætate ignotis uerbis sunt a maioribus tradita: sed quia omnis fere ætas suam habuit cudendi uarietatem & formam. Videmus enim multos ex consulibus priscis sui uultus cusisse nummos semper mensura: & pondere uariatos: quod maiore postea studio singuli principes factitarunt. & tamen interea nunq̄ est cessatum: uictoriatos bigatos & quadrigatos cudi. Quæ igitur uerba exponere audeamus ea proponemus ratione: ut ab infinita aliorum turba supra uires exponēda liberi maneamus: erunt enim pecunia: libra: pondo: asses: nummus: denarius: talētū sextercium: & quę his cōnexa obligataque aut ab eis dependentia incident. Prima signati æris: & argēti nota fuit pecus. Vnde pecunia est dicta. pondo: & libram idem fuisse Festus pompeius innuit: cū dicit duo asses singuli liberam: & pondo efficiebant: quare autem unicæ rei duæ fuerint appellationes: quid dicamus nihil aliud est q̄ nobis uideri libram ab unciarum diuersitate aliquando uariasse. pondo semper idē fuisse quo omnes usi fuerint: qui libræ nomē si posuissent dubium: quod pōdere designabant fore credebāt. Talentum uero pōdus fuisse cōstat multipliciter uariatum: Nam præter supradictū ab Aphrica habitū quod fuisse diximus libra℞ quinquaginta: fuit ægyptium: qd Plinius quindecim continuisse pondo dicit. Duo item alia fuere talenta: atticum: euboicū: rursusq; atticū fuit duplex: maius & minus. Liuiusq; libro. xxxvi. scribit magnum talentum atticum. lxxx. libras & paulo plus habuisse: qui & paulo prius libro. xxxiiii. dixerat talentum illud magnum. lxxxiii. habere libras: & quattuor uncias. Priscianus uero grammaticus talenti eius attici maioris computum ad Romani usus cōsuetudinem hanc reducit: ut sex milia Romanorū denariorum impleat. Constat uero ad prædictorum intelligentiam: ut quotiēs in prædictis fit ponderis mentio: argētum id pondus non æs aut aurum fuisse: nisi ea auri: & æris uocabula sint adiuncta. Romanis enim prior: & crebrior argenti usus fuit: q̄ auri: & argētum ipsi non aurum uictis gentibus imperauere: sicq; ubi talentum octuaginta trium librarum: unciarū quattuor fuisse diximus: id ad argēti ualorē erit referēdum. Quod aūt dicit Prisciāus sex milia denariorum Romanorum impleuisse talentum: ad aureos denarios non ē referendum

Prima signati æris nota pecus

Pondo

Libra

Talētorū genera

Prior argēti usus rōanis q̄ auri

referendum qui aucta & florente re publi. sunt sic appellati. Sed ad primos denarios quos sexdecim assibus æris pmutari placuisse Fabio dictatori supra est dictũ. Sed his omissis minora Romanorum pondera dicemus: ex quibus maiora illa quo modo cõficerentur intelligi potest. Siliqua fuit primum minimumque: quod esse constat granum tecæ inclusum fructus: arbusti inde siliqua pariter appellatur: quo abũdat Apulia uarioque uocabulo apud italicos appellatur. Tecaque oblonga: & plana saporis dulcedinem habet. Post siliquam erat scrypulus græce: & obolus Latine dictus: qui sex siliquis conficiebatur. Dragma deinde tribus constabat scrypulis decem: & octo siliquas complexa. Nummus dehinc argenteus quattuor scrypulis: hoc est dragmam & tertiam continebat: Et uncia sequabatur ex octo dragmis confecta. Libram dehinc italicam duodecim unciæ conficiebant: dragmas in se nonaginta sex habentes. hæcq; libra as apud Romanos: apud græcos mina est dicta quam postea minam dici consuetudo obtinuit. Vtrum uero libræ nostri temporis par ei & correspondens fuerit dediti arithmeticæ faciliter poterunt iudicare. Et libras uiginti quattuor sextertiũ atticum paruum habuisse seneca ad Nouatum scribit. Vnde cum dicat. M. Varro uiginti quattuor sextertia libras sexaginta conficere: Apparet sextertium duabus libris & dimidia fuisse conflatum. Nam prosequitur idem Varro dipondius & semis antiquum est sextertium. fuit autem maioribus consuetudo ut æra in uocabuli compositione postponerent. Sicq; semisqntus: semisquartus: semistertius pnunciabãt. Dixerunt ẽt dipondium a duobus ponderibus. & unũ pondus fuit assipondiũ quasi libræ unius pondus. Reliqua deinceps a numero dicebantur usq; ad centussis. & a tribus assibus tressis: & pariter usq; ad decem computabatur. A binde sumebatur a decẽ cõpositio. Decussisq; a decem assibus. & a duobus decussibus uicessis. deinde tricessis usq; ad cẽtussis. Sicq; Persius Et centum græcos uno centusse licetur: idest centum libris uẽdit per auctionem: quæ per incrementum precii sicut sub hasta fiebat. Fuerũt pariter diuersæ unciarum supputatiões: diuersis appellatæ nominibus. Et cum libra uel as duodecim eẽt unciarũ: Deuns undecim unciarum dicebatur: q uncia una demeretur a libra. Dextãs unciæ decẽ quasi dempto sexante ex asse. Dodrans unciæ nouem: quasi dempto quadrante ex asse. Bessis unciæ octo quasi binus triens. Septuns unciæ septem. Semis unciæ sex: quasi semis as uel libra media. Quicuns unciæ quinq;. Triens unciæ quattuor: idest tertia pars assis. Quadrans unciæ tres quasi quarta pars assis. Sextans unciæ duæ: quasi sexta pars assis. deinde uncia ab uno dicta est. Semiuncia semis est unciæ: duæ sextulæ sunt tertia pars unciæ idest scrypuli octo. Sicilicus scrypuli sex. Sextula scrypuli quattuor. dimidia sextula: scrypuli duo. Ad eosq; numeros cum hereditates diuiderentur sic habet in oratione pro Aulo Cecinna. M. Cicero facit heredem ex deuncia: & semiuncia Cecinnam Ex duabus sextulis. M. Fulcinium libertum superioris uiri: Ebutio sextulam aspergit. Satis per numeros ponderaq; balbutisse uidemur. Et tamen maximã eius rei partem: q a nobis desiderent multos non dubitamus futuros. Sed ne res ipsa aliter aperiri: & absolute a nobis tractari potuerit multa obstant: quod per omnes (ut diximus) ætates ab urbe condita in dies nostros uariati nummi: mutata cum ponderibus formisque nomina: a deo ut paucissima ac ferme nulla ueram a ui uerborum noticiam nunc habeant. Nec potuimus in hac: (sicut in multis fecisse uidemur) rei difficultatem ingenio & industria superare: quod nulla extant priscorum uolumina in qbus apta dictorum uerborum mentio fiat. Caracteribus enim: & signis ubique talẽta: sextertia: pondo: libra: nummus: de

Siliqua
Scrypulus
Obolus
Dragma
Nummus
Vncia
Libra italica As
Mina
Sextercitũ atticum
Dipõdius
Semis
Assipõdiũ
Tressis
Decussis
Vicessis
Tricessis
Centussis
Deuns
Dextans
Dodrans
Bessis
Septuns
Semis
Quicuns
Triens
Quadrans
Sextans
Vncia
Semiuncia
Sextula
Sicilicus
Dimidia Sextula

narius: scrypulus: & uetusta uerborum supra a nobis positorum turba sút per libros notata. quæ signa nullus ætate nostra recognoscit. & quæ fortassis cognosci possēt librariorum uicio deprauata sunt. sicque nulla potuit lectiōis diligentia quod non intelligebamus ut disceremus efficere. Itaq; ærarii partibus absolutis ad alias rei pub. administrationis partes redeamus. Eaque primum attingamus: quæ ex ipso ærario: aut horreis a præfectis ærario primum institutis: ad populi Romani utilitatem bonamq; gubernationem de ꝓmpta fuere. Scribit Plinius populum Romanum cœpisse stipem spargere. Sp. Posthumio. Qu. martio consulibus. tantamq; pecuniam i ęrario fuisse: ut eam cōferrēt. L. Scipioni: ex qua his ludos fecit. Annium quoq; martiū

Pecūia pu. in ludos Frumētū populo donatū ab Annio Martio idem dicit ædilem plæbis primum frumentum populo in modio assibus donasse. Heliumq; pariter in ædilitate frumētum populo assibus præstitisse: qua ex re statuæ illi in capitolio: & palatio positæ fuerunt: & supremo die humeris a populo i rogum delatus sit. sed huiusmodi munera populus Romanus sub principibus ampliora: ac frequentiora accepit. De Cæsare enim Suetonius scribit populo præter frumenti duos modios: ac totidem olei libras trecentos quoq; nummos quos pollicitus olim erat

Cæsaris munera ad populum uiritim diuisit. Et munus populo epulumq; cum daret q̄uis macellarii oblocata darēt etiam ipse domesticum apparauit. Item dedit epulum populo ac uiscerationem. Et post Hispaniensem uictoriam duo prandia. Nam cum prius parce neq; pro liberalitate sua præbitum iudicaret: quinto post die aliud largissimum præbuit. Dederunt uero principes Romani uariatis pro rerum opulētia modis quandoq; partem: sicut Cęsarem supra de duobus modis fecisse diximus: quandoq; totam summam familiis necessariam: prout infra docebimus. unde Augustum dicit Suetonius non solum summam toto suffecturam anno dedisse. sed cum singulis dari mensibus consueuisset ter

Augusti munera in anno distribui uoluisse. Suntq; hæc Suetonii uerba: ac ne plures frumentationis causa frequentius a negociis auocarentur: ter in annum quaternorum mensium tesseras dare constituit: sed desideranti ueterem consuetudinem concessit rursus: ut sui quisq; mensis acciperet. Idemq; princeps: ut mercatoribus industria ualentibus: sed a rei tenuitate laborantibus opem ferret: quotiens ex damnatorum bonis pecūia superflueret usum eius gratuitum eis: qui cauere i duplum possent: ad certum tempus indulsit. Sequitur Suetonius Augustum frequenter dedisse congiarium: quod quidem uerbem sola cōsuetudine notum: & nullum habenas priscæ latinitatis originem eam uim habuit: ut q̄nq; res q̄nq; & sæpius pecūiam populo uiritim datā fuisse signi-

Cōgiariū ficet. Is itaq; congiarium populo frequenter dedit. sed diuersæ fuerunt summæ modo quadraginta: modo triginta: nonnunquam quinquaginta & ducentos nummos. At ne minores quidem pueros præteriit: quāuis non nisi ab undecimo ætatis anno accipere consueuissent. Idemq; frumentum in annonæ difficultatibus sæpe leuissimo interdum nullo precio: uiritim admensus est. Et testamento quod ultimum fecit ingenti usus est liberalitate: legauit populo Romano quadringenties: tribubus tricies q̄n

Tiberius Gallicula quies sextercium. prætorianis militibus singula milia nummorum: cohortibus urbanis q̄ngentos: Legionariis trecētos nummos quā summā repræsentari iussit. (Nā cōfiscatā semp repositāq; habuerat). Tiberius uero prīceps cōgiarꝫ pp̄lo trecētos nummos uiriti dedit; & prādiū mille mēsis. Et Gal. cōgiarū pp̄lo bis dedit tricenis sexterciis: totiēsq; abūdātissimū epulū seatui eq̄striq; ordini ēt cōiugib⁹: & liberis utriusq; sexus: posteriori epulo forēsia insup uiris fœmis ac pueris fasias purpuræ ac cōchilii distribuit. Et ne sordidis fetidusq; ipator eā cōsuetudis priscoꝝ liberalitatis gl̄iam cō

seruare t

seruaret ineũte ãno dixit se p kal. Ianua. strenas recepturũ: stetitq; ĩ uestibulo ædium kalẽdarũ die ad captandas stipes: quas plenis ante eũ manibus: ac sinu omnis turba ferebat. Claudius congiaria populo sæpissime dedit. Et annona deficiente negociatoribus certa lucra proposuit: suscepto in se damno: si cui quid per tempestatem accidisset: & naues mercature causa fabricantibus magna commoda constiruit: pro conditione cuiusq; ciuis. Neronem dicit Suetonius deductum in forum populo congiarium: militi donatiuum proposuisse: diuisisseq; populo uiritim quadragenos nũmos Senatorumq; nobilissimo cuiq;: se dare familiari destituto annua salaria: & qbusdam qngena constituisse. Deq; eodem Nerone Cornelius Tacitus: plæbi congiariũ quadraginta nũmi uiritim dati: & sextertium ærario quadringenties illatum. Quin dissimulandis rerum externarum curis. Nero frumentum plæbis uetustate corruptum in tyberim iecit quo securitatem annonæ sustentaret: cuius præcio nihil additum est: q̄uis ducentas ferme naues portu in ipso uiolentia tempestatis: & centum alias in tyberim subuectas fortuitus ignis absumpsisset. Et Domitianum scribit Suetonius Congiarium populo nummorum trecentorum ter dedisse. Hadrianumq; pariter dicit helius spartianus. Congiarium duplex præsentem populo dedisse ternis singulis aureis diuisis. infinitamq; pecuniã quæ fisco debebat priuatis debitorib⁹ in urbe: ac ĩ italis ĩ prouinciis etiam reliquis ingentes summas reliquisse syngraphis & chyrographis in foro diui Traiani: quo magis securitas omnibus roboraretur incensis. Traianum prĩcipem optimum gestorũ: cuius scripta indignissime perierunt: refert in panegyrico. Plinius orator inter cæteras liberalitate una usum fuisse summis laudibus extollẽda qui pueros quinq; milia ex omni imperio selectæ indolis: ita alii: & a præceptoribus erudiri curauerit: ut ea in facultate eo in genere institutiõis uitæ erudiri uoluerit: ĩ qd natura procliuiores sunt uisi: q̄ liberalitatẽ imitatũ fuisse Hadrianũ scribit Spar. & senatoribus: qui non uicio suo decoxerãt patrimonium pro modo senatoriæ professionis expleuisse: & post cæteras immensas uoluptates in honorem socrus suæ aromata populo dedisse. in honoremq; etiam Traiani balsama: & crocum per gradus theatri fluere iussisse. atq; in adoptione Elii VircEionii dedisse populo congiarium: & militibus sextercium milies. Ab Antonio item pio imperatore optimo scribit Spartianus: Congiarium & populo & militibus de proprio datum: & item alias eundem Antoninum dedisse populo congiarium: & militibus donatiuum addidisse. Vinique & olei tritici penuriam per ærarii sui damna gratis populo dando sedauisse. Marcum Antonium philosophum imperatorem pari[illegible] scribit Iulius capitolinus filio ante tempus consule facto: dedisse populo congiarium: quod in iterato uxore eidẽ filio data & tertio item post triũphum simul cum filio de Marcomannis actum dederit. Quin & Cõmodus ĩperator in p̄rexta puerili cõgiariũ dedisse a Lãpridio refertur quod postea ĩperator denarios singulis septingenos uicenos fuerit impartitus. Scribit ẽt Capitolinus Heliũ pertinacem imperatorem congiarium dedisse populo centenos denarios: promisisseq; prætorianis duodena miliũ sed dedisse sena. Seuerus aũt apher princeps bonus & si cõgiariũ populo prius nõ dederit: q̄ ad bellũ parthicũ esset profecturus: rei frumentariæ curã habuit diligentissimã: ita: ut post datum abunde semper in uita frumẽtũ: uita quoq; excedẽs canonẽ annoꝝ septẽ reliquerit: adeo ut uiginti quinq; modiorũ milia singulis diebus expendi possent. Alexandrum etiam seuerũ scribit Spartianus cum esset imperator optius cõgiariũ populo ter dedisse: donatiuũ militib⁹ ter

Claudius
Nero
Dõitianus
Hadriãus
Traianus
Antonius
pius
M. An. philosophus
impera.
Cõmodus
Helius per[illegible]
Seuerus
apher
Alexãder
seuerus

Aureliãus & super congiarii pecunias carnem populo distribuisse. qui & pauperes honoratos iuuit: quos pauperes uere nõ per luxuriam: aut simulationẽ ca̅didit. Quãta autem fuerit per imperatorum liberalitatem populo Romano rerum omnium abundantia: facile intelliget: & mirari poterit: qui Flauii Vopisci de Aureliano principe gesta leget ex quibus hæc duximus excerpenda. Non prætereundum uidetur: quod memoria tenet & publica: & fides historica. Aurelianum eo tempore: quo proficiscebatur ad bellum orientale bilibres coronas populo promisisse: si uinceret: & cum aureas populus speraret: neq̧ Aurelianus aut posset dare: aut uellet: coronas eum fecisse de panibus qui nunc siliginei uocantur: & singulas quibuscunq̧ donasse: ita ut siligineum suum quotidie toto æuo suo: & unusquisq̧ reciperet: & posteris suis dimitteret. Nam idem Aurelianus etiam porcinam carnem populo Romano distribuit: quæ hodie quoq̧ diuiditur: Qui panibus urbis Romæ unciã de ægyptio uectigali auxit: dicens neq̧ enim populo Romano saturo: potest quicq̧ esse lætius. Statuerat uinũ gratuitũ populo Romano dare: ut quemadmodum oleum: & panis: & porcina gratuita præberẽtur: sic etiam uinum daretur: quod perpetuum hac dispositione conceperat. Hetruriæ per Aureliam usq̧ ad alpes maritimas ingentes agri sunt: hique fertiles & siluosi: Statuerat igitur a dominis locorum incultorum: qui tamen uellent gratis dare: coemere atq̧ illuc familias captiuas constituere. Vitibus montes conserere: atque exinde uinum dare: ut nihil redituum fiscus acciperet. Hicq̧ imperator cõgiarium populo ter dedit. Et in sex imperii sui annis populo Romano tunicas albas manicatas: ex uniuersis prouinciis. Et Lineas aphras: & ægyptias puras dõauit. Tacitum uero scribit idem. Flauius possessiones quas in mauritania habuerit farctis tectis capitolii deputasse: argentum uero mensale: quod habebat ministeriis conuiuiorum: quæ in tẽplis fierent dedicasse. Quid autem sibi uelint farcta tecta Festus sic docet: farcte ponebant pro integre: ob quam causam opera publica quæ locantur: ut integra præstenẽ: farcta tecta locantur: & enim farcire est integrum facere. Nec solum largitione: donatione: & uaria liberalitate populum Romanum consulares triumphalesque uiri: & postea principes: bene lætum opulentumque reddere sunt adnixi. Sed ab usurę & foenoris uoragine defenderunt. Idque: ut melius ostendamus uocabula ipa primum diffiniemus. Fœnus inquit Nonius a fœtura dictum: quod pariat aliam ex se pecuniam & infra Versuram facere mutuam pecuniam sumere: ex eo dictum est: q̧ initio: q mutuabantur ab aliis: non ut domum ferrent: sed ut aliis soluerent: uelut uerterent creditorem. Quanta autem fuerit cura patribus [illegible]ente re publica pauperes ab usuræ dãnis tutari. Liuius multis ostendit in locis. Nam quinto. Gn. Licinius: & . L. Sextius tribuni plæbis legem tulerunt de ære alieno: ut deducto eo de capite: quod usuris p̧numeratum esset id q̧ superesset termino æquis portiõibus solueretur: & in septimo. T. Manlio torquato bis. G. Plãcio consulibus semiunciarum tantum ex unciario fœnus factum & in pensiones æquas trienii: ita ut quarta pars esset solutio æris alieni. Infraq̧ iudicia populi eo anno in fœneratores fuere: quibus ab ædilibus dicta dies ẽ: ligari nexi desierũt: ob unius fœneratoris libidinem cõsules tulerunt ad populum: ne q̧s: nisi q noxã meruisset: donec pœnã lueret in cõpedibus aut in neruo teneretẽ pecuniæ debitæ bona debitoris: non corpus: obnoxiũ esset: Ita soluti nerui cautumq̧ ĩ posterum ne necterentur. Et. xxiii. Marcus Portius Cato prætor Siciliam obtinebat sãctus: & innocens. asperior tamen in fœnore coercendo habitus. Fugatiq̧ ex insula fœneratores: & sumptus quos in cultũ p̄torũ socii facere soliti erant circũcisi: aut sublati

Tacitus impera.

Tecta farcta

Fœnus

Versurã facere

Cautiões q̧bus pauperes ab usuris tutabãtur

&.xxxiiii.ciuitas fœnore laborabat:& cum multis fœneralibus legibus cōstricta auaricia esset:uiā fraudis inita erat:ut in socios:qui non tenerentur:his legibus nomina transcriberent. Tribuni plæbis ex auctoritate patrum plæbem rogarunt:quæ sciuit: ut cum sociis:& nomine latino credita pecuniæ. Ius idem quod cum ciuibus Romanis esset. Et infra. Iudicia in fœneratore eo anno multa sunt facta: de mulcta damnatorum quadrigæ inauratæ in capitolio:& in cella Iouis supra fastigium ædiculæ duodecim clipea inaurata. Sed. M. Cato de re rustica expressius innuit. Quanto Romani odio usuram persecuti sunt. Maiores nostri hoc habuerunt:& ita in legibus posuerunt:furem dupli cōdemnari:fœneratorem quadrupli. Ciceroq; quid in usuris ætas sua seruauerit sic ostendit ad Atticum scribens. Salamini cum usuram facere uellent: non poterant:quod lex gabinia uetabat:tum bruti familiares:freti gratia Bruti: dare pollicentur:si sibi senatusconsulto caueretur. fit gratia Bruti senatuscōsultum:ut neue salaminis:neue qui ex eis dedisset fraudi esset:pecuniam numerauerunt. Et īfra. Nam aut bono nomine centesimis contentus erat:aut non bono quaternas centesimas sperabat:ut solueret centesimam sexenii cum reuocatione singulorum annorum At Scaptius quaternas postulabat:metui si impetrasset:ne tu ipse me amare desineres. Imperatorum uero primus Alexander seuerus Māmea genitus christiana: & uir optimus usuras fœneratorum contraxit ad trientis pensionem:etiam pauperibus cōsulens. Senatores si fœnerarentur usuras accipere primo uetuit:ut nihil nisi muneris causa acciperent. Postea tamen iussit:ut semisses acciperent. Maior ēt prædicta fuit senatus in populum caritas atq; liberalitas cum. P. Valerius publicola e patribus &. C. Martius rutilius e plæbe consules quod Liuius in septimo tradit: solutionem alieni æris in publicam curam uerterunt. Quinq; enim uiri creati:quos mēsarios a dispēsatione pecuniæ appellarunt rem difficillimam tractatu & plerumq; parti utriq;:sem per certe alteri grauem:cum alia moderatione:cum impendio magis publico:q̄ iactura sustinuerūt. Multa & magna superius a nobis scripta sunt administrationem rei.p. ostendentibus. Ex quibus Romana res a parua opibusq; tenui in amplitudinem peruenerit admirandam:sed una nobis est reliqua ipsius administrationis pars quam summos ac sapientissimos uiros existimasse uidemus:præ cæteris ipsam auxisse: & conseruasse rem publicam quę quidem pars licet multiplex uocabulis:& partium distinctionibus uideatur:duorum ad summam triumue uerborum appellatione continetur:Integritate.s. modestia:& frugalitate:quæ & his similia cum ostenderimus:facile apparebit:nec communicatam orbi terrarū ciuitatem:nec armorum uim maximam inde comparatam:nec alios administrandæ intus forisque rei mores:sine prædictis tantum:aut constituere:aut conseruare imperium potuisse. Quin hanc assertionem nostram id certius argumentum probabit:quod simul cum ipsis sanctæ uiuendi artibus labi ac ruere:ac penitus inaniri Romana res cœpit. M. Cato apud Salustium crispū. Nolite inquit existimare maiores nostros armis rem publicam ex parua: magnam fecisse:si ita esset multo pulcherrimam nos haberemus:quippe sociorum: atq; ciuium præterea armorum & equorum maior copia nobis quam illis est:sed alia fuere:quæ illos uiros magnos fecerunt:quæ nobis nulla sunt:domi industria:foris iustum imperium animus in cōsulendo liber:neq; libidini:neq; delicto obnoxius:pro his nos habemus luxuriam:atque auaritiam:publice egestatem:domi opulentiam. Laudamus diuitias:sequimur inertiā:inter bonos:& malos discrimē nullū:oīa uirtutis p̄mia ambitus possidet. Id aūt q̄ uere Cato uir doctissimus:& æque sanctus dixerit. Ex Liuio

Senatus caritas in populum

Quinq; uiri

Romanos simul cum sanctæ uiuendi artibus labi cepisse

P. ualerius & menenius agrippa ob paupertatem publice elatos
Qu. Cincinnatum
C. fabricius

aliisq; magnæ auctoritatis uatibus libet particulariter ostendere. Publium Valerium refert in secundo Liuius post liberatam patriam: & consulatus quatuor morientem gloria ingenti: copiis familiaribus adeo exiguis fuisse: ut funeri sumptus deesset: De publicoq; fuerit elatus & pariter Meneniũ Agrippam plæbis cum patribus conciliatorem: quod sumptus funeri deesset: elatum a plæbe sextantibus in capita collatis. & in tertio habet Liuius Valerium publicolam consulem in recuperatione capitolii occisum in eiusque domum plæbem quadrantes: ut funere ampliore efferretur iactasse: quo in libro Lucium Quintium cincinnatum quatuor iugera agri colentem contra noualia: quæ prata quintia fuerũt. Dictatorem fuisse creatum refert: qui dictator L. Tarquinium dixerit magistrum equitum: stipendia pedibus propter paupertatem tunc facientem. Et. C. Fabritium refert Aulus gellius magnam uim pecuniæ offerentibus samnitibus respondisse: dum omnibus membris corpus consistere atq; imperare posset: nunquam quicquam defuturum: propterea pecuniam nõ accipere: qua nõ indigeret. Vnde est quod Liuius in. xiiii. scribit eundem Fabricium, Publium Cornelium Ruffinum consularem senatu mouisse: q̃s decem pondo argenti facti haberet. Quantæ etiam diuitiæ fuerint. M. Attilio uiro clarissimo imperium in aphrica habẽti. Liuius. xvi. sic ostendit. Attilius regulus consul successorem: sibi dari in Aphricã cum non obtineret inter causas scripsit: q̃ agellus suus a mercenariis relictus erat. cõ

Attilius regulus
Cõtinẽtia romanorũ priscorũ

tinentiæ uero Romanorum prisci temporis: & auersionis ab auaricia animorum nullum uidemus argumentum certius: q̃ q̃ ex secunda Liuii decade mutilatum habem⁹ Misisse Pyrrhum regem epirotarum Cineam oratorem petiturum ea conditione pacem: ut retineret: quæ de Italia occuparat. Cineamque admirandæ uirtutis: & memoriæ: qui nomina & cognomina Romanorum ciuium insuper uxorum: & filiorum sciret: postquam omnia pertentauerat nullam domum suis muneribus patentem inuenisse. unde ad Pyrrhum reuersus non impropie dicitur interroganti respondisse: urbem se regum uidisse: quodque in legibus Cicero præscribit. Nihil preter laudem bonis & innocentibus: neq; a sociis: neq; ex hostibus reportandum. Idem Cicero tertia in Verrem actione a multis præstantibus uiris factitatum fuisse sic ostendit. M. Marcellus syracusas. L. Scipio Anthiocum in Asia Flamini⁹ regem Philippum & macedoniam. L. Mumius corinthum plenissimam rerum omnium: urbesq; achaiæ: & boetiæ multas sub imperium Romãum dictionemque redegit: quorum domus cum honore: & uirtute florerent: signis & tabulis pictis erant uacuæ. At uero urbem totam templa deorum omnesq; italiæ partes illorum donis ac monumentis exornatas uidemus. C. Elium multi scripserunt cum legati getulorum in consulatu prandentem in fictilibus adissent: uasa argentea obtulisse q̃ ille nõ acceperit: nec aliud hũisse argẽti ad supremũ uitæ diẽ q̃ pocula duo quæ. L. Paulus socer ei ob uirtutem deuicto Perse donauit. Aphricanusq; posterior libras. xxxvi. argẽti facti reliqt heredi: quẽ de pœnis triũphãtẽ. iiii. millia q̃dringẽtas libras argẽti trãstulisse cõstabat: idq; argẽtũ totũ tũc hũisse aphricã cõstitit: qd postea aliqñ Romæ in mẽsurã cõuiuii unius apparatu puũ est uisum. Qui ãt ea diuitiaꝝ paucitate cõtẽtus fuerat idẽ Scipio modicis piter apparatibus priuatim in oĩ uita est usus. Nã officio legatiõis fratris sui functus ĩ Asia post Carthaginẽ numãtiãq; deuictas post duos ĩsignes triũphos. vii. tãmodo seruis seq̃ntibus ad dictã legationẽ accessit. nec plures eo bello secũ hũit. M. Curii notissima oĩbus modestia & itegritas a nobis quoq; supprimi nõ dẽt. Is oblatã sedẽti ad focũ ĩ scãno rustico & uescẽti catio ligneo auri sũmã reũit se dicẽs diuitib⁹ ĩpare nõ diuitẽ fieri

C. Elius
Aphricãus posterior
M. Curius

cupe. Ideꝗ; postea pulsꝗ a se italia Pyrrho nihil pter decretoꝝ publice septem iugerum munus accipere uoluit. Q. Tubero getulicus consul oblata ab ætholis omnis usus argentea uasa remisit: & fictilibus suis uti maluit. Fabricius Licinius oblatum a samnitibus auri: & argenti pondus spreuit: ostenditꝗ; mors quantas suis sobrie: & integre uiuendi artibus diuitias cumulauerat: cum patellam deorum tantum argenteam iuris pontificii lege habuerit: sed quod licuit pede corneo sustentatam. idemque ad Pyrrhum legatus cum audisset philosophum Thimeum thessalum uoluptatē omnibus bonis præferre: eam sapientiam Pyrrho & samnitibus imprecatus est. Calphurnius piso consul uictis in Sicilia fugitiuis filium qui multotiens bene pugnauerat corona aurea trium librarum donare debebat: sed id permutauit in legatum quod testamentum sibi facere promisit. Publice etiam fuit aliquando quam in priuatis tantopere laudamus sobrietas & integritas. Marii enim: & Sylle bello ciuili proscriptorum ciuium: qui erant multi: bona populus oblata renuit. nec inuentus est: qui partem illorum minimam emeret. et Asiam minorem bello captam populus Romanus Attalo regi possidendam donauit. Donauit etiam Lucius paulus si non regno Persem: cū illi uicto ad se perducto obuius procedens: pro tribunaliꝗ; sedens: illum apud se uoluit considere: & cœna dignatus est. maior tamen. Gn. Pompeii liberalitas fuit: Qui cum Tygrannem armeniorum regem ponto pepulisset: uiribusque protriuisset: diadema postmodum: quod ille abiicerat capiti eius imposuit: & tam afflictum in pristinæ fortunæ statum restituit. nec parua. P. Cornelii Scipionis primo bello punico benignitas fuit: qui cum Albiam oppidum cœpisset: pro quo defensando dux carthaginensium Hanno pugnans occubuerat: exequias eius ducis funere publico: & sua pſentia honestauit. Transiuerunt autem paucæ ad imperatorum tempora priscæ illius continentiæ & humanitatis liberalitatisque reliquiæ: ut unicum supradictis castorū temporum uiris æquare libeat. Titum Vespasianum delicias humani generis appellatum: cuius animi affectus uel ex eo patere possunt: quod dicere solitus fuerit: non oportere quemꝗuam a sermone principis tristem discedere. quem tradit Suetonius recordatum super cœnam: quod nihil cuiquam toto die præstitisset: memorabilem illā edidisse uocē. Amici diē perdidi. Scio fuisse nonnullos atque etiam plærosque nobiscum uiuere qui solis philosophantes uerbis: cum re ipsa: longe a uera absint philosophia: eos de quibus dictū est Romanorū mores: strictis (ut aiunt) buccis laudant quasi uicio dantes: quod non magis ob ipsarum: quibus uterentur: uirtutum amorem: ꝗ ob gloriam & famæ appetentiam eas secuti sint: idꝗ; nos ingenue fatemur: admiusque eum semper stimulum ad uirtutes plurimum ualuisse: quo utinam nostri sæculi homines moueri uideamus. nec hoc dicimus: quia non meminerimus animæ salutem iis qui sub gratia nati sunt: īprimis quærendā: aut quia ignoremus multos ex priscis uirtutem pp seipsam fuisse secutos: uerū gloriæ appetentia eas semper habuit uires: ut cū animæ salutem quærentibus: & cum uirtutem pp seipsam amantibus: societatem non aspernandā conseruauerit. Quamobrem ipso in loco ubi præstantissimoꝝ ex priscis Romanoꝝ laudis & gloriæ appetentiam: quæ uirtutibus operā dari faceret laudamus: gestā proximis tēporibus rē libet narrare: quæ & nostris cēsoriæ grauitatis: & maioꝝ: ꝗ gloriç īseruierūt honori: poterit satisfacere adeo ut nostro iudicio oibus ad imitationē proponi possit. Isabelis burgūdiæ ducissa: quā summ⁹ uir Iacob⁹ portugalēsis regiç stirpis cardīalis German⁹ frater sororē. & philipp⁹ burgūdiç dux

Qu. tubero

Fabricius licinius

Calphurnius piso

Hic aliqd deest.

G. pōpeius

Cornelius Scipio

Titus Vespasianus

Isabetis ducissa

Philippus Dux burgundiæ

maritus uxorem: sicut debent: plurimi faciunt: religioni christianæ ipensissime fauet adeo ut turchos Constantinopolis inuasores: omni conatu a christocolis persequēdos esse: & hortetur: & data enixe opera pro uiribus adiuuet. Quibus in adhortationibus: dum apud uirum paucis christianorum principibus potentatu secundum: ap alios principes: & potentes uiros agit: aliquando dixit: sese non paruo teneri desiderio: eam expeditionem cum uiro & suis magnatibus: ac populis ineundi: munera: ut dicebat multa pro posse non inutiliter obitura. Sed cum sola in cœtibus esse uideretur: quæ id ex animo loqueretur: nonnulli ut a proposito auerterent callidæ responderunt: gloriæ id sibi ab omnibus: & laudis appetentiæ: parui christianis meriti: potius quam religiosæ intentioni attributum iri. quas per iocum: ut simulabant: prolatas uoces responsione compescuit: quæ præposita superiori loco priscorum purgationi accomodari poterit. Vt discant nostri posse christianum uirum cum animæ merito ac ingenti lucro ita gloriæ stimulum suis operibus admittere: ut uirtutis operibus insistat. Non dissimile enim inquit erit ea mulier sapientissima quod ego & appeto: & si dabitur agere intendo uiatoris quem peregrinum uocamus intentioni: cui facile posset accidere: ut beati apostoli Iacobi limina apud Galliciam uisurus currum mercede conducat: quo cum ueste & leui supplectile itineraria perferatur. Is si gemmam necessitati forte ingruenti præsidio futuram deferret: & pluris in Gallicia sic (ut aliq̄do contingit) uendat quam domi emerit. Lucellum quidem domum præter intentionem simul cum animæ lucro reportasse nō iniuria gaudebit. Sed ipsos audiamus priscos de facti sui ratione copiosius differentes ipsaque sit prima gloriæ diffinitio: quam in oratione pro Mar. Marcello sic affert. M. Cicero. gloria est illustris: ac peruagata magnorum uel in suos ciues uel in patriam uel in omne genus humanum fama meritorum. & pro Plancio. Est enim in uirtute multis ascensus ut is gloria maxime excellat: qui uirtute plurimum præstat. Et infra: neque quisquam nostrum in rei publicæ periculis cum laude ac uirtute uersatur qui non spe posteritatis: fructuque ducatur. Itaque cum multis aliis de causis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi atque æternæ uidentur esse. tum maxime q̄ optimi & sapientissimi cuiusque animus ita præsentit in posterum: ut nihil nisi sempiternum spectare uideatur. Et enim quirites exiguum nobis uitæ curriculum natura circumscripsit: immensum gloriæ. Et pro Archia Cicero. trahimur omnes studio laudis: & optimus quisque maxime gloria ducitur. nullam enim aliam uirtus mercedem laborum periculorum disiderat pręter hanc laudis: & gloriæ: qua quidem detracta iudices. Quid est quod in hoc tam exiguo uitæ curriculo: & tam breui: tantis nos laboribus exerceamus? certe si nihil animus præsentiret in posterum: & si quibus regionibus uitæ spacium circumscriptum est: iisdem omnes cogitationes determinaret suas nec tantis se laboribus frangeret: nec tot curis uigiliisque angeretur: nec totiens de ipsa uita dimicaret. Nunc residet quædam in optimo quoque uirtus: quæ noctes: ac dies: animum gloriæ studiis concitat atque admonet: non cum uitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri: sed cū omni posteritate adæquādā. Ego uero oīa quæ gerebā: iā tum ingerendo spargere: me: ac disseminare arbitrabar: in orbis terræ memoriā sepiternā. Hæc uero siue a meo sensu post mortē absutura est: siue ut sapiētissimi hoīes putauerūt ad aliq̄ animi mei prē ptinebit. nūc q̄dē certe cogitatiōe quadā speq̄ delector. Plin. ēt orator q̄d de hac re sentiat uideāus: is ad Paulinū. Ego beatissimū existio eū q bonæ & māsu

Gloria q̄d

ræ famæ præsumptione perfruitur: certusque posteritatis cum futura gloria uiuit. Et Cornelio Tacito scribens: ut paucos in lucē fama prouexit: ita multos & tenebris: & silentio inuoluit. Item Ruffoni: omnes ego: qui magnum aliquid memorandumq; fecere nō modo uenia uerum etiam laude dignissimos iudico si immortalitatem quā meruere sectantur: uicturique nominis famam supremis etiam titulis prorogare nituntur. Vnde de se ipso idem Plinius ad Maximum sic scribit. Nunquam maiorem cœpi uoluptatem: quam nuper ex sermone Cornelii Taciti. Narrabat sedisse Circensibus proximis equitem Romanum: hunc post uarios eruditosque sermones quæsisse. Italicus es an prouincialis? ad hoc illum Tacitus an Plinius? Ego celebritate nominis mei gaudere non debeo. Ego uero: & gaudeo: & gaudere me dico: neque enim uereor ne iactantior uidear cum de me aliorum iudicium non meum profero ad Ciceronem redeundum est. Is oratione habita pro milone: addit hic quæ certe uera sunt fortes & sapientes uiros non tam præmia sequi solere recte factorum: quam ipsa recte facta. Sed ex omnibus præmiis uirtutis: si esset habenda ratio præmiorum amplissimum esset præmium gloria. esse hanc unam: quæ breuitatem uitæ: posteritatis memoria consuletur: quæ efficiat: ut absentes adessemus: mortui uiueremus: hanc denique esse: cuius gradibus etiam homines in cœlum uideantur ascēdere. Et pro archia. Nam nisi multorum præceptis multisque litteris suasissem mihi nihil esse in uita magnopere expetendum nisi laudem atque honestatem. Et infra. Quare si res hæ: quas gessimus orbis terræ regionibus diffiniuntur: cupere debemus: quo minus manuum nostrarum tela peruenerunt: eodem gloriam: famamque penetrare. quod cum ipsis populis: de quorum rebus scribitur hæc ampla sunt: tum his certe: qui de uita gloriæ causa dimicant: hoc maximum & periculorum incitamentum est: & laborū. Quibus etiam amplectendis uirtutibus gloriæ appetentia stimulus fuerit ostendent. Moderatio in omni uita: & continentia: quibus siue ut boni essent: siue ut tanquam boni & integri laude: & gloria digni essent haberenturque prisci adnitebantur: confirmandamque in primis hanc sententiam duximus a beato Aurelio Augustino: cuius uitæ sanctitatis doctrinæ addita ingenti: facit testimonium locupletius esse. Is dei ciuitatem ædificans scribit. Romani laudis auidi: pecuniæ liberales erant: gloriam magnam: diuitias honestas uolebant: hanc ardentissime dilexerunt: propter hanc & mori non dubitarunt. Sed uideamus in publicis: qui crescere in re publi. & maiores magna spernendo fieri quærebant: qualibus quamque bonis usi sint artibus. (De continentia) M. Fabiū consulem scribit in secundo Liuius oblatum deuictis Vehiis triumphum spreuisse: ob fratris: & collegæ mortem respōdes se consule altero: & fratre mortuo publico priuatoque deformem luctu lauream non accepturum. Et Liuius item uigesimo sexto. Cum de recusato a. T. Manlio consulatu & creatis consulibus non petentibus prærogatiuarum mōdestiam laudibus extollendam duceret sic habet. Eludant nunc antiqua mirantes: non equidem si qua sit sapientium ciuitas quam docti fingunt: magis quam norunt: aut grauiores temperatioresque a cupidine imperii: aut multitudinem melius moratam censeant fieri posse. Centuriam iuniorum seniores consulere uoluisse: quibus imperium suffragiis mandaret. A quibus autem causis factum sit: ut ea moderatio & temperantia in Romanis postea cessauerit. Liuius. trigesimo tertio per M. Porcii Catonis legem oppiam defendere conati uerba sic ostendit. In matronas enim Cato inuehens dicit: ut auro purpuraque fulgeatis. Vt carpentis festis profestisque diebus uelut triumphantes: De lege uicta per urbem uectemini. Et infra

Hinc ergo quo melior lætiorq; in dies fortuna rei pub. est imperiumq; crescit: & iam in græciam asiamq; transcendimus: omnibus libidinem illecebris repletis: & iam regias attrectatis gazas: eo plus horreo ne ille magis res nos ceperint: q̃ nos illas. Infesta mihi credite signa a Syracusis illata sunt huic urbi. Iam nimis multos audio corinthi: & athenarum ornamenta laudare. mirariq;. Alia etiam ratione in eandem continentiæ sententiam Scipio masinissæ dissuasurus Sophonisbæ nuptias apud Liuium lib. xxx. dicit. At qui nulla earum uirtus est propter quam tibi sim appetētior uisus i qua ego ac temperantia & continentia libidinum gloriatus fuerim: hanc te quoq; ad cæteras eximias uirtutes tuas Masinissa adiunxisse uelim. Nam non est crede mihi tantū ab hostibus armatis ætati nostræ periculum: quantum a circumfusis undiq; uoluptatibus. Vnde Scipionis sententiæ. Cicero legum secundo non parua ex parte (licet diuersa ratione) similem de moderatione & temperantia principum uirorum a cupiditatibus sic habet. Vt enim cupiditatibus principum: & uiciis infici solet tota ciuitas sic emendari: & corrigi continentia. Vir magnus: & nobis amicus. L. Lucullus: cum esset obiecta magnificentia uillæ tusculæ: duos se habere dixit uicinos. Superiorem equitem Romanum. inferiorem libertinum. quotum cum essent magnificæ uillæ cō cedi sibi oportere: quod iis tenuioris ordinis qui essent liceret. Non uides a te Lucullei id ipsum natum: ut illi cuperent: quibus id si tu non faceres nō liceret. Quis enim ferret istos? quis non uideret eorum uillas signis & tabulis refertas partim publicis p tim & sacris & religiosis? quis non frangeret eorum libidines? Nec enim tanti mali ē peccare principes: (quamq̃ est hoc magnum per se ipsum malum:) quantum illud: q; permulti imitatores principum existūt. Ego nobilium uita uictuq; mutato mores mutari ciuitatum puto plures exemplo q̃ peccato nocent. Quamuis autem cicero dictis in legibus moderationem in ciuibus: & laudet: & præcipere uelle uideatur: habenas tamen eisdem laxare nititur: Lucium Murenam elegantissima oratiōe illa defendens. Suntq; uerba in Marcum Catonem dicta omnis seueritatis: & austeritatis uitæ potius: q̃ moderationis auctorem. Horribilis oratio tua Cato: sed eam usus uita mores: ciuitas ipsa respuit. Neq; n. Lacedæmonii auctores istius uitæ atq; orationis qui quottidianis epulis in robore accumbunt: neq; enim Cretes quorum nemo gustauit unquam cubans melius: q̃ Romani homines qui tempora uoluptatis laborisq; dispertiunt: res publicas suas retinuerunt: quorum alteri uno aduentu nostri exercitus deleti sunt alteri nostri imperii præsidio disciplinam suam legesq; conseruant. Et post q̃ aliquantulum progressus est. Cicero stoicorum philosophorum austeritates damnās sic prosequitur. Fuit eodem ex studio uir eruditus apud patres nostros: & hōestus homo & nobilis. Q. Tubero. Is cum epulum. Q. Maximus Aphricani patrui sui nomine populo Romano daret: rogatus est a Maximo ut triclinium sterneret: cum esset Tubero eiusdem Aphricāi sororis filius. atq; ille homo eruditissimus: & stoicus strauit pelliculis edinis lectulos punicanos & exposuit uasa samia (quasi uero esset Diogenes cynicus mortuus: & non diuini Aphricani mors honestaretur) quem cum supremo eius die maximus laudaret gratias egit diis immortalibus: q; ille ut in hac re. p. potissimum natus esset. Necesse enim fuisse ibi esse terrarum imperium ubi ille esset. Et tamen Cicero paulo post probatissimam eius rei sententiam affert. Odit res. p. priuatam luxuriam: publicam magnificentiam diligit. Si quis uero fuerit qui miretur in hac ultima partes administrationis rei pu. moderationem: integritatem: continentiam tantopere a nobis laudari: ut eas uirtutes par pondus habuisse credamus: cæteris

Viciis principū ciuitates infici continētia aūt corrigi

primi: & secundi eiusdem administrationis librorum partibus: supra declaratis: nobis cum considerare debebit: quae & qualia sunt argumenta: quibus innititur in libro nono Titus Liuius: cum disputat: quid futurum fuerit: Si Alexander macedo magnus ĩ Italiam traiecisset. Inter caetera enim argumenta quibus Alexandrum spe potiundi deiicit: illa sunt potissima: quae a morum diuersitate sumuntur: quod cum uiris grauibus res fuisset: superbam uestis mutationem & humi iacentium adulationes desideranti. fuissetq; pariter cum sobriis: & abstinentissimis uiro foedis suorũ suppliciis per ebrietatem solito debacchari. & sobrietatem in re militari Romanam commendatissimam fuisse: infra suo loco ostendemus: & non minus ea pudicitiam: cuius unicum hic a Cicerone afferemus exemplum. Is enim pro Milone orans inquit. Pudicitiam cum eriperet milit. Tribunus militaris in exercitu Caii Marii: propinquus: eius imperatoris interfectus ab eo est: cui uim afferebat. Facere enim probus adolescens periculose: q̃ perpeti turpiter maluit. Hae enim quas tam attente laudamus bene uiuendi artes: uix solis philosophis per aetatem nostrã relictae: quid rei publ. administrationi attulerint adiumenti: Cicero pro Lucio Flacco orans sic ostẽdit. Haec enĩ ratio a magnitudie animorũ in maioribus nostris fuit: ut cum in priuatis rebus suisq; sumptibus minimo contenti: tenuissimo sumptu uiuerent: in imperio atq; in publica dignitate: omnia ad gloriam splendoremq; reuocarent. Hinc publice cautum fuit ne per auariciam senatorii ordinis ciues a dignitate: ad rẽ importune quaerendam diuitiasque cumulandas auersi: uel ipsi mercaturae nimium se dederent. Liuius enim xxii. Qu. Claudius tribunus plaebis aduersus senatum atq; uno patrum adiuuante. C. Flaminio tulerat: ne quis senator quiue senatoris pater fuisset: maritimam nauem que plus trecẽtarum amphorarum esset haberet. Id satis habitum ad fructus ex agris uectandos quaestus omnis patribus indecorus uisus. & cũ tenuitati opum siue publica siue priuata uniuscuiusq; institutione studere decorũ esset dignitatem etiã cum elationis suspicione retinentes: laudibus digni ducebantur. hinc habet Liuius in nono Caius Flauius scriba libertino patre aedilis currulis: cum ad uisitandum collegam aegrum accessisset: nõ assurrexerunt nobiles. Is sellam afferri iussit: & assedit honoratior. Et. xxiiii. Liuius. cõsules in Lucanos Sempronius: Fabius in Apuliam: pater filio legatus ad Suessellam in castra uenit. cum obuiam filius progrederetur: lictoresq; uerecundia maiestatis eius taciti annuerent praeter undecim fasces aequo uectus ut consul aduertere proximum lictorem iussit: & ut is descenderet ex equo inclamauit: tum demum desiliens experiri inquit uolui fili: satin scires te consulem esse. Faciebãt uero eam in priuatis moderationem temperantiam: & animorum generositatem p̃bita publice exempla. Liuius. xxxy. a duobus regibus Philippo & Ptolomeo aegypti rege legati Romam uenerunt: pollicentes ad bellũ auxilia: & pecuniam: & frũmẽtũ: & a Ptolomaeo mille pondo auri. xx. pondo argenti nil acceptum: gratiae actae. Item a Carthaginensibus & rege Masinissa legati uenerunt: Carthaginenses tritici modios mille: ordei quinquaginta milia: se: & classem suorum sumptu comparaturos: & stipendium: quod pluribus pensionibus in multos annos deberetur: praesens omne daturos. Masinissae legati tritici trecenta milia: ducenta quinquaginta ordei: equites quingentos: elephantos uiginti: ad. M. Attilium consulem missurum. De frumento utrisq; responsum: ita usurum populum Romanum si precium acciperent: de classe Carthaginensibus remissum: de pecunia respõsum: nullã ante diem accepturos. Ab eaq; animorum magnitudine publica: uiri prodierũt quales Liuius. xxxyi. sic describ

Pudicitia priscorũ romanorum

Lex ne senatores mercaturae essent nimiũ intenti

De Retinẽtia dignitatis rõanorũ

bit. Philippus rex Aphricanũ: & Luciũ fratrem cõsulẽ regio accepit apparatu. & prosecutus est rex: multa in eo dexteritas: & humanitas uisa: quę commendabilia apud Aphricanũ erant: uirum sicut ad cętera egregium: ita a comitate quę sine luxuria esset non auersum. Nec tamẽ ausim diffinire: utrũ publica uirtus priuatę esset origini: an e contra publicã priuata gigneret. Hinc libet partim concordiã & animorũ coiunctionem: partim modestiã integritatẽq; insignes non priuatorũ magis præstãtissimorũ uirorũ: q̃ ipsius rei publi. ita proponere: ut quod nos declinamus alii iudiciũ elicere possint: quæ prædictarũ partium alteri fomentum dedisse sit uisa. Seneca cordubẽsis epistola q̃ntadecentesima scribit. Aggrippa uir ingentis animi: q solus ex iis: quos ciuilia bella claros potentesq; fecerũt fœlix in publicũ fuit: dicere solebat: multum se huic debere sententiæ. Nã concordia paruæ res crescunt: discordia maxime dilabuntur. De hacq; omniũ re pulcherrima: quæ dum affuit rem Romanã seruauit: adauxit & qua sublata res ipsa corruit: ac penitus est extincta diuini Ciceronis libri sex de re publi. referti fuisse uidentur: quoq; particulam ex secundo beatus Aurelius Augustinus sic excerpsit: in ciuitate dei nobis conseruatũ. Eo quippe tempore disputatur quomodo iã unus Gracchorũ occisus sit: a quo scribit seditiones graues cœpisse Salustius. Cum autem Scipio i secundi libri fine dixisset ut in fidibus & tibiis atq; cãtu ipso: ac uocibus concentus est: quidã tenendus ex distinctis sonis: quem immutatũ: & discrepantẽ aures eruditæ ferre non possunt. isq; concentus: & dissimillimarũ uocũ moderatione concors cantum efficit: & congruens: sic ex summis & mediis: & ifimis interiectis ordinibus: & sonis moderatam ratione ciuitatẽ cõsensu dissimillimorũ concinere. Et quæ armonia a multis dicitur in cantu: eam esse in ciuitate cõcordiã arctissimum atq; optimum omni in republi. uinculum incolumitatis. Eamque sine iusticia nullo pacto esse posse. Scipio tunc ad intermissa reuertitur: repetitque suam atq; commendat breuem reipub. diffinitionem: qua dixerat: eam eẽ rem populi populum aũt non omnem cœtum multitudinis: sed cœtum iuris consensu: & utilitatis communiõe sociatum esse determinat. Ipse uero Tullius non Scipionis: nec cuiusq̃ alterius: sed suo sermone in principio quinti libri commemorato Ennii uersu: Moribus antiquis res stat Romana uirisq;: Nostra dixit ætate cum res pub. sicut picturam accepisset egregiam: sed euanescentem uetustate: non mõ coloribus iisdem q̃bus fuerat renouare neglexit. sed ne id quidẽ curauit ut formam certius: & extrema tanq̃ lineamenta seruaret. Hinc laudat Cicero ipse de prouinciis cõsularibus orans Marcũ Lepidium bis consulem & pontificem maximum; quod cum. M. Fuluio collega quo die censor est factus homine inimicissimo in campo statim rediit in gratiam: ut commune officium censuræ communi animo: & uolũtate defenderẽt: Nec minus laudata est publica populi Romãi modestia q̃ Liuius i secũdo sic refert. Apii claudii decem uiri in carcere morbo mortui collaudationem cum tribuni plæbis impedire conarentur plæbs fraudari honore solenni supremum diem tãti uiri noluit & laudationem tã æquis auribus mortui audiuit: q̃ uiui accusationem audierat: & exequias frequẽs celebrauit. Laudanda etiam senatus modestia & e contra est damnanda populi rapacitas: de qua sic Liuius in tertio scribit. Cum Aricini Ardeatesq; de finibus contenderent. populumq; Romanum iudicem fecissent. Scapsio suadente uiro de plæbeiis: uocatæ tribus censuerunt esse populi Romani: pridem habitum uictis Coriolanis: Senatu contra adnitente. & illa prætoris urbani laudatior æquitas: de qua undequadragesimo Liuius. L. Minutius uertillus &. L. Martilius: q; legatos Carthaginensiũ pulsasse

De rõanorũ cõcordia

Modestia romanoꝶ

pulsasse dicebantur. M. Claudii praetoris urbani iussu: per foecialem traditi sunt legatis: & Carthaginem deducti. Sed omnium laudatissimã esse ducimus benignitatẽ de qua Cicero pro Murena sic habet. Omnes enim ad pericula propulsanda concurrimus: & qui non aperte inimici sumus etiam alienissimis in capitis periculis amicissimorum officia: & studia praestamus. Ex eodemq; fonte manauit: quod Plutarchus in Pompeii uita scribit. Crassum & Pompeium in gratiam a simultate rediisse: q; admoniti essent a. C. Aurelio: qui per quietem id a diis posci uiderat tuncque Crassũ dixisse ad populum: nihil o ciues turpe mihi puto: nihil me ipso indignum: quod priorem me Pompeio ingero: quem uixdum pubescentem uos magnum appellastis: cui nondum in senatum admisso binos decreuistis triumphos. Extollitque laudibus eodem in loco Plutarchus Pompeii modestiam: q; rege hiberorum spondam mẽsam sedemque: quae ex auro erant ad Pompeium mittente: ut usui suo sumeret: in aerariũ eas deferri iussit. Sed & in problematibus idẽ Plutarchus modestissimum Romanae gentis institutum commendat: dicens ex omnibus: quae diis immortalibus offeruntur sola negligi spolia: nec uetustate consumpta resarciri neq; refici: quia cum inimicitiae aduersus hostes tempore deliniendae sint atque obscurandae: earum signa renouari inuidiosum & acerbum censent. Cõtra quod istitutum primos apud graecos male constat fecisse: eos qui aeneum aut lapideum trophoeum statuerunt. Sed nunquid non laudanda fuit. C. Caesaris in tanto uictoriae appetitu modestia: cum capta apud pharsaliam Pompeii epistolarum: & apud tapsum Scipionis: non legit: sed cremari iussit. intendebat enim iuxta Plutarchi superiorem sententiam inimicitias cum hostibus processu temporis: quod & facit delinire. Alterius generis: sed non absimilis moderatio fuit Catonis superioris: qui transmarinam petens prouinciam stragulis edinis tribus seruis comitatus: eodem usus ẽ cibo & uino quo & nautae. Nec minore alterius item generis moderatiõe usus ẽ Fabius maximus cũ prouisam pro redemptione captiuorũ pecuniam senatus non mitteret: fundo ipse quem habebat unicum uẽdito suppleuit. Quamuis uero modestia: continentia aequitate & aliis uirtutibus de quibus supra diximus Romani ueteres rei publ. & tanti imperii fundatores sponte sua: & ipsius amore uirtutis sunt usi: non paucos tamen ex ipsis credendum est honore & praemiis allectos fuisse: quae probris: & honestis uiris bene merentibus publice & priuatim constituta erant. Vnde & sancta manabat: quam commendare pergimus rei pub. administratio: colligemusque ad haec multa pariter. Sed diuersis aliquando rationibus facienda. Est in Liuii tertio: Iudicibus eo; qui urbem incẽdere uoluerãt seruatis decem milia grauis aeris: quae tum diuitiae habebantur: ex aerario numerata: praemiumq; libertatem fuisse. Et Liuii itẽ quinto. cum legati pateram auream Apollini delphos ferrent naui longa exceptos: & a piratis lipparensibus a Timoseo liberatos fuisse eorum principe: qui cum legatos Romam reduxisset hospitiũ cum eo senatusconsulto est factũ: donaq; publice data. Et Camillus pariter commune cum ceretibus hospitium publice fecit: quod sacra populi Romani ac sacerdotes seruasset. Nec uero uiris solum sed & mulieribus bene merentibus grata fuit res pub. Matronis enĩ gratiae a senatu actae propter aurum senatui datum gallis pendendum: concessumq; ut earum sicut uirorum post mortem laudatio solennis esset. Magna enim principis uiri. M. Marcelli demostratio fuit quanti faceret uiri unius doctissimi uirtutem. Scribit enim. xxv. Liuius captis Syracusis cum multa irae: multa auaritiae foeda exempla ederentur: Archimeden memoriae proditum esse: in tanto tumultu quantum captae

De benignitate

De modestia

urbis in discursu diripientium militum ciere poterat: intentum formis quas in puluere descripserat: ab ignaro militæ quis esset: interfectum. ægre id Marcellum tulisse: sepulturæque curam habitam: & propinquis etiam inquilinis honori præsidioque nomen memoriæ eius fuisse. Rarior uero & eo præstantior fuit. L. Scipionis cum generositas in tribuendo optime meriti unius uirtuti honore: ut uel hoc unico constet exemplo: quod inquit Marcus Cicero alienæ uirtuti non inuidere nisi qui suæ diffideret: quod enim Liuius in. xxyi. habet Scipio annos natus quattuor & uiginti i Hispaniam missus Martium qui fractas dissipatasque exercituum patris & patrui reliqas nulla fretus publica auctoritate collegerat: ꝓuinciamq; rei pub. cōseruauerat secū habebat cū tanto honore ut facile appareret: nihil minus q̄ uereri: ne quis obstaret gloriæ suæ. Idemq; Scipio breui post Massiū puerum regii generis captiuum liberās: redituro ad parentes annullum aureum: tunicā laticlauiā cum hispano sagulo & aurea fibula: equum & ornatum donauit: iussisq; ꝓseq quoad uellet eqtibus dimisit. Nec erat minor publica i ꝓmerēdo reges & pricipes liberalitas. Senatus. n. legatis Siphacis ad regem reuersuris legatos cum donis addidit. Donaque fuerunt toga: & tunica purpurea: sella eburnea patera. xy. pondo auri facta. Idē que oratores ad alios Aphricæ reges ire iussi dona portarunt dāda. Togæ: prætextæ: & pateræ aureæ: pondo ternæ. Alexandriam autem euntes ad Ptolemæum & Cleopatram: Regi togam & tunicam purpuream cū sella eburnea: Reginæ pallam pictam cū amiculo purpureo. Nec solū fuit i promerendis alliciendisq; nōdum bello lacessitis aut amicitia coniūctis pricipibus conspicua Romanorum liberalitas comitasq;: sed hostibus quoque apertis gratitudine sicut & armis superādis enituit. Quod enim Liuius. xxxyii. ostendit Antiochi castra circa thiatram erant: ubi cum audisset res publ. Scipionem ægrum helerā urbem delatum: legatos qui filium ad eum reducerent misit: non animo solum patrio gratum munus: sed corpori quoq; salubre gaudium fuit: senatusq; tandem cōplexu filii: renunciate inquit gratias regi me agere. referre nūc gratiam aliam non posse: q̄ ut suadeam: ante in aciem non descendat: q̄ ut in castra redisse me audierit. Quam Romanorum gratitudinē cum intelligeret Prusias rex Bithiniæ Nicomedem filium. suum senatui populoque Romano commendauit: Qui plenus adulatione libertum se populi Romani dicebat. Et cum. L. Aemilius Paulus cōsul uicisset & occidisset uiginti milia uiros: captus est Perseus: quem procidentem ad pedes Aemilius subleuatum apud se tanq̄ socium sedere fecit. Hæc autem a Romanis publice & priuati non nisi uirtutis instinctu & ad bonorum præmia spemque facta fuisse edocet: quod a Liuio ad quinquagesimum librum fuit scriptum: de Viriato hispano pastore qui cum per annos quatuordecim tres consules superasset: a suis per proditionem occisus est: suique milites qui eum interfecerant: præmium cædis a populo Romano petierunt: sed responsum est: Rōanis nūq̄ placuisse ut milites suū impatorē occiderēt. Sed nunq̄d non pulcherrima & optima administrandæ rei. p. ars fuit Cū uiri illius primarii socios fœderatos & in amicitiam subiectionēue receptos orbis terrarum uiros ita fouebant protegebantque: ut nihil in uita illi iucundius: dulcius: tutius ue q̄ Romano subesse īperio ducerent. Vñ Cicero prima actione in Verrem. clarissimi uiri nostræ ciuitatis tēpibus optimis hoc sibi p amplissimū pulcherrimumq; ducebant ab hospitibus clientibusq; suis: ab exteris nationibus: q̄ in amicitia populi Romani ditioneq; esset: Iniurias propulsare eorum fortunas defendere. M. Catonē illū sapientē clarissimum & prudētissimū cū multis graues inimicitias gessisse accepimus ꝓpter hispanorum apud

De liberalitate publica romanorum

De gratitudine

rum apud quos consul fuerat iniurias. Nuper. C. Domitiū scimus decimo Syllano diem dixisse: propter unius hoīs paterni amici atq; hospitis iniurias: Vsq; autē adeo ostēsa a magnis uiris ī minores beniuolentia & comitas magni Romæ fiebat ut uirorum illustrium cæteras uirtutes earum carentia obscuraret. hinc carpit sic notatq; superbiæ & ignauiæ. M. Catonē Cicero Luciū Murenā defendēs. Quid q̄ habes nomēclatorem. In eo quidem fallis & decipis: nam si nomine appellari abs te ciues tuos honestum est: turpe est eos notiores esse seruo tuo q̄ tibi: si etiam noris tamen per monitorem appellandi non sunt. Qua rōne Cicero item Rosium defendēs nō minus Metellos Seruilios & Scipiones q̄ ipsum Rosium Laudare est uisus: cum dicit: Nam cū Metellis Seruiliis & Scipionibus erat Rosio non modo hospitium uerum ēt domesticus usus & consuetudo: Ex hoc q; fonte exortum est illud præclarum rei. p. administrationis fundamentum: a quo urbs Romana orbis terrarū res. p. & patria fuit sicut Cicero Aulum defendens Cluētium. Nego usq̄ fructus unq̄ fuisse maiores: Vbi si qs ignobili loco natus ita uiuit: ut nobilitatis dignitatē uirtute tueri posse uideatur: usq; eo peruenit: quoad eum industria cum innocentia prosequuta est. Vnde itē Cicero petulantiæ respōdens Salustii uerborum de seipso uere prædicat. An ullum existimas posse fieri ciuē egregium: qui non his artibus & disciplinis sit erudirus. An ulla alia putas esse rudimenta & incunabula q̄ uirtutis: quibus animi ad gloriæ cupiditatem aluntur. Fuit tamen uicissitudo adhibita gubernationem reddens solidiorē. q̄ñ maioribus minores grati officiosiq; fuerūt: sicut Cicero .p. P. Sextio scribit. Omnes boni semper nobilitati fauemus & quia utile est rei .p. nobiles esse homines dignos maioribus suis: Et quia uiget apud nos clarorum hominum & suorum de re. p. meritorum memoria etiam mortuorum. nec magis apud Romanos ualuit: nobilitatis q̄ ætatis superioritas: ad cultū fauores reuerētiamq; comparandam: Est namque apud Aulum Gellium in noctibus atticis apd antiquos Romanoꝝ neq; generi neq; pecuniæ maior q̄ ætati honor ē habitus. Maioresq; natu a minoribus colebantur: ad deū prope & parentum uicem: equidem in omni loco inq; omni specie honoris primores potioresq; habiti. A conuiuio maiores a minoribus deduci solitos: eumq; morē Romāos a Lacædemoniis accepisse: apd quos id fieret Licurgi legibus. Sed postq̄ .ples ciuitati necessaria est uisa antelati qui uxorem quique liberos haberent senioribus nō habentibus. Ita collegæ ī magistratibus. Et quando id de ætatis officio attigimus binas ordinis officiorum sentētias utranq; grauem afferre libet: quaꝝ pria pdicti Auli Gelii fuit. primum scilicet iuxta parentes locum habere pupillos nostræ fidei & tutelæ commissos: post clientes: post hospites: post cognatos: post affines. Sed Massurius Sabinus primum locū tutelæ: Secūdū hospiti. Tertiū cliēti tribuit: post cognato: deīde affini. Sed ut ad certius solidiusq; rei. p. administratiōis fomentū redeamus: nōnullos ex prope īfinitis uiros afferemus: quos sub alio cælo & obscuro natos loco: Virtus īter primores Romanoꝝ euexit. Vētidius bassus asculanus mulos fricare solitus de parthis triumphauit: Cum prius ipse a Syllano. C. Pompeii legato in triumphum ductus fuisset: (quāq̄ scripserunt aliqui bis eum ī triumphum fuisse ductū). Cornelius Balbus superior gadibus Hispaniarum oriundus: fuit consul. Liuius Fuluius tusculanus: quo anno eiectus est e consulatu patriæ: fuit Romæ consul: Et triūphauit ex iis qui eum eiecerant. Vnde non indigne Marcus Cicero Appio pulcro ab ipso generis sui fastu tumido: solidam uirtutis laudem oculos in hæc uerba pōit. Vllam appietatem aut lētulitatem ualere apud me plus q̄ ornamenta uirtutis existimas:

Nomenclator

Minores officiosi in fines

Qui uili loco nati ob uirtutē inter priores sint euecti

Neq; tamen minorem uirtus extollēdis ciuibus q̄ alienigenis:(qd ſuperius ſæpe diximus)uim habuit: quæ ſola per uiros quos inſtruxit optimam rei. p. adminiſtrationem dediſſe uidetur. Vnde Cicero Marcū celiū defendens. Ego ſi quis hoc robore animi atq; hac indole uirtutis & continentiæ fit:ut reſpuat omnes uoluptates:omnē q; ſuæ uitæ curſum in labore corporis atq; animi contentione conficeret: quem non quies:nō remiſſio:non æqualium ſtudia:non ludi:non conuiuia delectarent: nihil in uita expetendum putaret:niſi quod eſſet cū laude & honore coniunctum: hunc mea ſententia diuinis quibuſdam bonis īſtitutum atq; ornatum puto. Ex hoc genere īllos fuiſſe arbitror Camillos:Curios:Fabricios:oēſq; qui ex minimis hæc tanta fecerunt. Et profecto maximus uirtuti honos ſemper eſt habitus. Caium Marium patrē refert l.lxxvii. Liuius cum in palude minturnenſium lateret extractum fuiſſe ab oppidanis:& cum miſſus ad eū occidendum ſeruus natione gallus maieſtate uirtutis tanti uiri perterritus receſſiſſet:impoſitum publicæ naui delatum in Aphricam. Cicero autem de prouinciis conſularibus decernendis orans. Tiberius gracchus tribunus plæbis ſolus ex toto collegio Lucio Scipioni auxilio fuit inimiciſſimus illius: & fratris Aphricani:iurauit in concione ſe in gratiam non rediſſe:ſed alienum ſibi uideri dignitate imperii quo duces eſſēt hoſtium Scipione triumphāre ducti:eodem ipſum duci qui triumphaſſet. Sed omnium quas legendo un q̄ inciderimus uirtutis laudū: ampla fuit illa de qua Plinius in naturali hiſtoria habet.cum. Marcum dicit Ciceronem.M.Catoni ſuſpirantem dixiſſe.o te beatum.M.Porci:a quo rem improbam petere nemo audet Non enim Huic uirtutis laudi.M.Catonis pares facimus alias ciuium Romanoꝝ laudes:quæ i potētatum & gloriā bello partā referunt:qualis illa fuit Metelli fœlicis de Scipione æmiliano cum is quattuor dixit filiis:a quorum uno prętore tribus conſularibus duobus triumphalibus uno cenſorio poſtea in rogū illatus eſt:Ite filii celebrate exeqas nūq̄ ciuis maioris funus uidebiris. Nec adſimilis ē Aemilii Pauli honos gloriæ habitus:cuius:feretrum ad funus clari oratores macedonum ſuccolarunt. Neq; Publii Rutilii in exilium publicanoꝝ perſecutione acti:cui Aſiæ populi obuiam ꝓdierūt:Neq; Marci Marii:quem cum.L.Sylla uictor fugatum hoſtem patriæ iudicare curaret:ſolus.Qu.Sceuola augur reſtitit:nec ſententiam dicere uoluit:præfatus qui Italiam & urbem ſeruauerat:eū ſe nolle patriæ hoſtem iudicare. Neq; itē prætereūdus eſt honos eidē.M.Catoni habitus. cū ipſi ex cypro cū pecunia regia uenienti.S.P.Qu.R.ad ripam tyberis occurrit non propter pecuniæ uim ſed quia tantus ciuis redierat ſalus. Sicq; Catoni de quo anhelans Cicero ſuſpiranſq;:tantum tāq; glorioſum fecit uirtutis iudicium licet ī cyprum ad ſupra dictā legationem ſex comitatus ſeruis iuerit:non erit par in gloria Cornelia Gracchorum mater: ad quam poſt illorum mortem Miſeni ſe continentem reges & omnes pricipes ſalutatum mittebant. Quamuis autem uirtus ipſa ī urbe Roma bonam rei. p. adminiſtrationem multum iuuit plurimum tamen conſeruando augendoq; īperio extra a magiſtratibus cuſtodita profuit. Vnde quæſiti delectiq; ſunt ſtante re.p.uiri graues boni: & ītegri:a quibus īperia magiſtratuſq; gererētur:quorum aliquos ad ipſorum & ſuarum ætatum laudem noſtrorumq; imitationem afferemus. Gracchū refert Aulus gellius cū ex Sardinia rediit ī contione dixiſſe Verſatus ſum ī prouīcia quomodo ex uſu noſtro exiſtimabam eſſe:nō quomodo ambitioni meæ conducere arbitrabar:Nulla apd me fuit popina neq; pueri eximia facie ſtabāt in cōuiuio: ſed liberi mei. Ita uerſatus ſum ut nemo poſſet dicere Aſſem aut eo plus ī muneribus me accepiſſe:aut mea

opera

opera queq̃ sumptum fecisse. biennium fui in prouincia: si ulla meretrix in domũ meam introiuit: aut cuiusq̃ seruulus me omnium nationũ postremissimum iniqssimum habetote: zonas quas argento plenas extuli eas ex prouincia inanes retuli. Alii uini amphoras quas plenas tulerunt: argenti plenas domum reportarunt. Et Plutarchus i Pauli Aemilii uita refert: cum multum auri: multumq; argenti ex regia gaza coactũ non aspicere qdem uoluisse: sed negotium questoribus dedisse: ut in publicum referrent: librosq; dũtaxat regios natis litterarum studiosis dirigi consensisse. Et Cicero quarta in Verrem actione scribit. cum ab Aphricano quidam uetus assentator ex numero amicorũ nõ ipetraret ut se p̃fectũ in Aphricã duceret & id ferret moleste: Noli i quit mirari si tu a me hoc nõ impetras. Ego iam pridem ab eo cui meam existimationem caram fore arbitror peto: ut mecum praefectus proficiscatur: & adhuc impetrare non possum. Quapp̃ter Ciceronẽ credi derim ad praedictorũ aliorũq; rei. p. fũdatorum imitationẽ instruxisse Quintũ fratrem Asiae propraetorem ubi sic scribit. Quid est enim negocii cotinere eos quibus praesis: si te ipse contineas: Et infra. curandum tibi erit nõ itineribus tuis pterreri hoĩes nõ sũptu exhauriri: nõ aduẽtu cõmoueri: esse quocũq; ueneris & publice & priuati maximã laeticiam cũ urbis custodẽ: nõ Tyrãnũ: domus hospitẽ: nõ expilatorem recepisse uideant̃. Quare sint haec fundamẽta dignitatis tuae: tua primũ integritas & cõtinentia deinde oĩum q tecũ sunt pudor. Constantia est adhibenda & grauitas: quae resistat nõ solũ gratiae uerũ ẽt suspicioni. Adiũgẽda ẽt est facilitas in audiendo: Lenitas in decernẽdo: In satisfaciendo ac disputãdo diligẽtia. Ac mihi qdem uident̃ huc oĩa esse referẽda: iis qui praesunt aliis: ut ii q erũt in eorũ ĩpio sint q̃ beatissimi. Vnde nõ iniuria quaestus ẽ idem Cicero de laudibus Pompeii orans. Difficile dictu quirites quanto in odio simus apud exteras nationes pp eorum: quos ad eos ad hoc anno cũ imperio misimus iniurias ac libidines. Profuisse ãt plurimũ uidetur ad seruandã uirtutẽ de quibus dictũ est normam poenas quae ad flagitia sequebant̃ a magistratibus inflictas Sẽpronius. n. musca. C. Gallũ i adulterio in prouincia depraehẽsum flagellis cecidit Marcusq; Marius imperator Clusiũ sororis suae filiũ pronũciauit a tribuno militũ iure caesum: qa illũ stupri appellauerat. C. Fesceinus trium uir Corneliũ militẽ fortissimũ. q cũ ingenua stupri cõmercium habuisset in carcerẽ cõiecit: q̃ in carcere mori coactus ẽ. Et quid aliud intonare ac fulminare uoluisse uidemus Ciceronẽ i pclarissimis Verrinarum actionibus: q̃ ut Verrem prouĩcialiũ siculorũ praedatorem dãnari puniriq; faceret: q̃ eadẽ fuit intẽtio: eorũ oĩum q male fũctos magr̃atibus repetũdorũ postulabant. Sed iã satis multa dixisse uidemur de op̃tia: prudẽtissima sãctissima Roma. rei. p. admistratiõe p q̃ factũ ẽ: ut maxime p̃ferti pulcherrimẽ orbis terrarũ pti diutissime impauerit. Ad alia transeũdũ est.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS ROMAE TRIVMPHANTIS LIBER SEXTVS INCIPIT FOELICISSIME.

ILITIAE ROMANAE. Instituta ad ostẽsam rei. p. admistrationẽ seq decet. nã sicut dubiũ nõ ẽ ichoatã auctãq; esse armis & militũ fortitudine ac industria rei. p. amplitudinẽ: ita constat inanes & superfluas fuisse legionũ cohortiumq; : & turmarũ ac imperatorũ a qbus ducebant̃ uires: nisi quas adiissent: expugnassent: coepissent ciuitates & p̃uincias. S. P. Qu. R. & sapiẽtissimi de qbus diximus uiri graues & in magistratibus constituti iuste: prudenter: & phumane gubernãdo conseruassent ac in melius refor

maſſent: quãq̃ iidẽ maiori ex pte fuerunt: qui rem. p. intus ſine armis: & foris armati præſertim ordinibus pſecti rẽ militarẽ admĩſtrarũt ut tribus libris ſupius tractata in ermis hæc alia cui manũ apponimus armata rei. p. adminiſtratio dici poſſit. Nec minoribus paucioribus laxioribus hæc q̃ illa legibus inſtitutis: & bene uiuendi artibus acta eſt: adeo ut affirmare audeamus: ſeruandarũ legũ: cuſtodiẽdæq; diſciplinæ ſeueritatẽ bello magis extra: q̃ pace domi fuiſſe retentã. Si. n. domi & in urbe a paucis aliquãdo ſiue a pluribus i rẽ. p. eſt peccatũ aiaduerſio ſæpiſſime aut leuis aut nulla ẽ habita: ſed raro conſul: Impator: & ipſæ legiones graue icidetunt criatũ: qbus ab hoſte pœna nõ ſit: punitioq; ĩflicta. nec tñ hoc ideo dicimus ut nr̃i patris rei militaris diſciplinã tradere inani conatu intẽdamus: Sed grauat nos exponendæ oſtendendæq; rei militaris Romanoꝝ diſciplinæ pridẽ ſciri deſitæ addita difficultas uerborũ ætatis noſtræ ſuperioris militiæ uerbis nullatenus reſpondentiũ qbus aliqñ uelimus nolimus ad rei propoſitæ declarationẽ utẽdũ erit. Sed iã rei nõ minus uariæ & amplæ q̃ digniſſimæ pro uiribus oſtendendæ incũbamus: ab ipaq; uocabuli expoſitiõe ſumamus exordium. Militia a milite dicta: iſq; ut Feſtus põpeius uult: ab eo dictus ẽ q; nihil molle: ſed potius aſperũ gerat: ſicut ludũ p ãtiphraſim dicimus i quo minime ludi debet. Et Vlpianus iureconſultus militẽ appellari uult: uel a militia ideſt duritia quã p re. p. ſuſtinet: aut a multitudie: aut a malo qd arcere milites ſolent: aut a numero mille hominũ: a græco uerbo chilia. Sed meliorem expoſitionẽ cæteris eſſe tenemus. M. Varrõis: q milites appellatos eẽ uult q; trium miliũ prius legio fiebat hac ſingulæ tribus quæ tres erãt mille mittebãt. Militis uerbũ generali platũ appellatione oẽs cõplectebat: q aliqñ adacti ſacramento arma aut tractarẽt aut ẽt dimiſſi & exauctorati tractaſſent: & multæ ac uariæ fuerũt eorũ ſpecies diligẽtiore indigẽt expoſitiõe. Eqtes nãq; erãt: & tituli: & dimiſſanei: & legionarii: & claſſici: & pletarii: beneficiarii: & limitanei: & cõducti quoq; ſtipẽdio & mercede q̃diu ex cõdicto p militibus rei. p. habebantur. De eqſtri ordine multa diffuſe inferius narranda ſunt. Tituli (quos: & aliq dixere tutulos) iuxta Vlpianũ de teſtamẽto militari ſunt appellati: q; primã in qua pmanebãt tutarẽtur. ſed eos uult Seneca ad Lucillũ ignominiæ cã ſic dictos eẽ: q; cũ iuerti eſſent rei inutiles militari extra exercẽdæ: in patria dimitterenť. Vñ a pletariis pariter militibus in hoc differebãt: q; hi nullo eoꝝ habito uirtutis expimento ad id ſolũ delecti ſunt: ut tertẽto ad auctoritatem militari titulo cæteris eius nois: & ordinis extra militãtibus ipi: i patria ad plẽ pcreãdã remanerent. Beneficiarios ſcribit eos Feſtus fuiſſe dictos q uacabant muneris bñficio. Dimiſſanei aũt fuerũt q poſt actam cũ laude aliquãdiu militiã a magiſtratu dimittebať. Ex qbus aliquãdo in militiã reuocatis exercitus in neceſſitate reparatos fuiſſe oſtendemus. Legionarii milites appellati ſũt: q alicuius legiõis pars cũ eſſent: unq̃ aut pace aut bello ab ea diſcedebãt. ui: & finitione uerbi militis expoſita: quanti habita fuerit militia paucis: & primo poſt diffuſius ſummæ rei militaribus partes: in quas diſtributa fuit dicemus. Et qa duplex fuit militia: terreſtris: & naualis: de prima taliter dicemus: ut multa quoq; futura ſecundæ cõia tractem⁹ Nã delect⁹ prio legionib⁹ cõtrahendis adhibitus deide tyronũ alter delectus & eruditio: poſt legiõis ptium deſcriptio: & Italiæ copiarũ i legiões Romanas cõſcriptaꝝ quantitas dehinc legionis ipſius militũ numerus & eqtatus oſtẽdeť. Verba poſt hæc uaria qbus i bello: & pñis utebať: nec nõ caſtroꝝ & ſtructæ aciei: Armoꝝ quoq; ſignoꝝ & iſigniũ militariũ: & diſciplinã militarẽ: pliiq; gerẽdi formã iſup honores: dignitatẽ: ſtipẽdia: dõa: ornamẽta auctoritatẽ & demũ formã miſſiõis militũ docebimus

Militia unde Miles

Tituli

Prolarii

Beneficiarii

Dimiſſanei

legionarii

Militiæ duplex

tum docebimus. Militiæ laudes: & si multis ac prope infinitis ex locis sumere & afferre possumus a solo Cicerone dicemus q. L. Murenā a. M. Catone. Seruio sulpitio & Q. Hortēsio summis eloquētissimis grauissimisq; uiris: ambitus & maiestatis accusatū defendēs: sic in orōne habet. At nimirū (dicēdū est. n. qd sentio) rei militaris uirtus præstat cæteris oibus: hæc popu. Ro. hæc huic urbi æternā gloriam peperit. hæc orbē terrarꝫ parere huic iperio coegit: oēs urbanæ res: oīa nostra pclara studia & hæc forēsis laus & industria latēt in tutela ac psidio bellicæ uirtutis: simul atq; increpuit suspicio tumultus artes ilico nostræ cōticescūt. Et infra. Quapp nō solū illa gloria militaris uestris formulis atq; actionibus anteponēda est: uerꝫ ēt dicēdi cōsuetudini quæ lōge & multum isti uestræ exercitationi ad honorē antecellit. Itaq; mihi uidenť plæriq; initio multo hoc maluisse. post cū id asseq non ualuissent: ad militiam potissimum sunt delapsi: qd si ita est cedat opinor Sulpici forꝫ castris: otiū militiæ: stilus gladio: umbra soli. Vnde est q̄ Vegetiū de re militari tractatuꝫ uidemus ex Salustio sumpsisse. Nulla re alia popu. Ro. orbem subegisse nisi armoꝫ exercitatione disciplina militari: usuq; militiæ. Ad tyrones nunc ueniendum est quos uidemus quosdā credere a uerbo græco dictos. tanq̄ domādos: cum nostra sit opinio. Tyronis uerbū ab hetruscis sicut histrionis: aut a sabinis sicut Neronis: ad latinā cōsuetudinē trāsiuisse. Eos aūt cōstat neq; a principio: neq; semper postea in instituēdis legiōibus fuisse delectos cum. Legiones ipsas raptim & tumultuariæ a Romulo primum: post a qbusdam regibus consulibus & principibus quādoq; factas fuisse legamus. Romulum eum a quo urbis & militiæ simul origo fuit scribit primo Liuius libro Trecētos armatos ad custodiam corporis acceptos celeres appellasse: & nō in bello solū sed in pace habuisse. & de Seruio rege. Equitū decem turmas ex albanis legisse: legiones ēt ueteres eodem supplemento expleuisse: & nouas scripsisse. Et libro secūdo Liuius: dictatore Valerio Valesii filio decē legiōes scriptas: ternasq; cōsulibus: quatuor dictatori datas: & infra qnto sic habet. Tertius exercitus ex causariis senioribusq; a. T. Quintio scribať: q urbi mœnibusq; psidio sit. Et septimo dicit. Camillū quatuor legiones quaternum miliū scripsisse. Sed libro Liuii . xxiii. uidemus maiores copias sine delectu tyronū fuisse conscriptas. Cū deessent nautæ cōsules ex senatuscōsulto edixerūt ut q. L. Aemilio. C. Flaminio cōsulibus: milibus æris qnquaginta ipse aut pater eius census fuisset usq; ad centū milia: aut cui potestas tm̄ esset facta: nautam unum cum sex mensium stipendio daret. Qui supra centū milia usq; ad ducenta milia: tres nautas cū stipēdio annuo: q supra. ccc. usq; ad decies centū æris qnq; nautas q supra decies octo nautas cum annuo stipendio darent. Ex hoc edicto dati nautæ armati istructiq; ab dominis triginta dierum coctis cibariis naues conscenderunt. Tum primum est factum ut classis Romana sociis naualibus priuata ipēsa paratis cōpleretť. Et. xxix. Liui. Scipio postq̄ i siciliā traiecit uolūtarios milites. lxx. milia ordinauit cēturiauitq;. et lib. lxxiiii. uidēus bello sociali cū pōpei⁹ Stra. piacētes plio superasset. Libertios tūc primū militare cœpisse. Quē milites diligēdi & exercit⁹ cōparādi modū i necessitatib⁹ imitatos fuisse pricipes cōstat Suc. n. de Aug. libertio milite pterq; Rōę icēdioꝫ cā & si tumult⁹ i grauitate ānonæ tierer: bis usus ē: semel ad psidiū coloniaꝫ illyricū cōtingentiū iterꝫ ad tutelā ripæ rodāi: & itē. xx. milia seruoꝫ māumisit & ad remū dedit bello siculo Et Iul. capitolinus de. M. An. philosopho: seruos queādmodū bello punico factum fuerat ad militiam parauit: quos uoluntarios exemplo uolonum appellauit. Et Cicero ad Atticū. patri eufratem trāsiuerūt: duce Pacoro Horridis parthorū regis filio cunctis referto copiis. nos in cappadocia ad thauꝫ: delectus habebať ciuiū Romanoꝫ.

Laus militiæ

Tyro.

Celeres

Et sicut supradictæ quasi oẽs copiæ in summis difficultatibus: sic alias sæpenumero pares: & maiores nulla cogente necessitate a cõsulibus imperatoribusq; nullo tironũ delectus seruato ordinæ sunt contractæ. Liuius.n.tertio. Cum ad ea bella consules delectum edixissent: fauore plæbis nõ iuniores modo sed emeriti ẽt stipendiis: ps magna uoluntarioꝝ ad nõia danda præsto fuere. Eoq; nõ copia modo: sed ẽt genere mi/litum ueteranis admixtis firmior exercitus fuit: & quarto. Dũ in Lauicãos: & equos: Q. Seruilius tribunus plæbis consulũ potestate ducturus esset: delectũ haberi nõ ex toto populo placuit: decem tribus sorte ductæ sunt: ex his scriptos iuniores duo tri/buni ad hostes duxerunt: & quinto dictator Camillus. M. Minutio. C. Seruilio hala iustitio indicto: delectum iuniorum habuit: ita ut seniores quoq; quibus aliquid ro/boris superesset in sua uerba iuratos centuriaret. Et septimo consulibus Appio Clau/dio Crasso & L. Furio Camillo bello gallico: greco. & latino ad albã orto: senatus nõ urbana tm̃: sed etiã agresti iuuentute decẽ legiones scripserit quinũ miliũ & ducento rũ: eqtũq; trecentoꝝ. Et octauo Mamercus consul cui gallicũ euenerat bellũ scribere exercitũ sine ulla uacationis uenia: quin opificũ quoq; uulgus: & sellularii minima mi litiæ idoneũ genus exciti dicunẽ & decimo. Bello hetrusco nunciato senatus iusticiũ indici delectũ oĩs generis hominũ haberi iussit: nec ingenui modo: aut minores sa/cramento adacti sunt: sed senioꝝ ẽt cohortes factæ libertiniq; centuriati: ut affirma/re audeamus multo sæpius sine tironũ delectu q̃ per illos legiones coactas instructas q; fuisse. Quin uidetẽ eum morem Tirones accipiẽdi instruendiq; : qetis & florentib⁹ Romanis rebus fuisse seruatũ ut adolescẽtes alioquin otio marcescentes disciplina im buerentur militari: quibus postea res. p. uteretur. De qbus Liuius. xxii. Magister eq tum delectu edicto minores ab annis decem & septem: & quosdam prætextatos scri/bit: quatuor ex his legiones & mille equites confecti. Itẽ. xxiiii. Et Statorius ex multa iuuentute pedites conscripsit: ordinatosq; proxime morem Romanũ decurrendo si/gna sequi: & conseruare ordines docuit: & operi aliisq; institutis millitaribus assuese cit. Nedum uero petitos a magistratu adolescentes consentire oportuit: sed aliquan/do si se militaturos non obtulerunt damnati sunt. Liui. xxyii. Atq; ex iis qui pricipio eius belli decem & septem annos nati fuerant. Neq; militauerant: omnes ærarios fe/cerunt. Et libro quadragesimo. Postq̃ comperta sunt bacchanalia in auentino occul/ta: in quibus per flagitia adolescẽtes corrupti erant: inquit ad senatum & populũ cõ/sul: hoc sacramento inũciatos iuuenes milites faciendos censetis qrites: his ex obscœ no sacrario eductis arma cõmittẽdaẽ Vnde Cice. Difficilimis rei. p. belli ciuilis põpe/iani tẽporibus. Tirones parandos sic in philippicoꝝ decimo suadet. ego aũt non tam ueteranos nutriendos uobis arbitror: quam quid tirones milites flos Italiæ: quid no uæ legiones ad liberandam patriam paratissimæ quid cuncta Italia de uestra grauita/te sentiat tentandum: nihil enim semper floret: ętas succedit ætati. Quibus uero mo dis. Tirones disciplinam edocerentur militarem: & si aliqua ex parte in supradictis apparet: tamen aliter ostendemus. Nam quod supra Liuium octauo scripsisse ui de/mus sellularios. i. opifices sedendo opus facientes: minime aptos militiæ fuisse. Mar. Cato de re rustica affirmat. ex agricolis dicens uiros fortissimos: & milites strenuissi/mos gigni. Et Seneca epistola duodeuigesima. Fortior miles ex fragoso uẽit: segnis est urbanus uerna nullum laborem excusant manus: quæ ad arma ab aratro transferũ tur. Quin ẽt nõ originis & exercitii magis q̃ integritatis corporis tironũ habendã ẽe rõnem maiores uoluerũt. Vnde Martianus iurecõsultus de testamẽto militari. Mi/

Adolescentes q militiæ se nõ obtulisset dãnatos fuisse.

Selluarii

Ex agricolis tirones diligẽdi

litabit uero qui cum uno testiculo natus est: qui ue amisit: fm diui Traiani rescriptũ. Nam & duces Sylla: & Cocta memorant̃ ea habitu fuisse naturæ. Suetonius de Cæsare dicit. Tirones neq; in ludo: neq; per lanistas: sed in domibus per equites Romanos: atq; ẽt per senatorios armorum peritos erudiebat. Et Plutarchus in uita Pauli æmilii scribit: cum consueuisse filios domi disciplina militari imbuere. Et Iulius capitolinus de Maximinis duobus. Tertia die cum processisset Seuerus ad cãpum in turba exultantẽ more barbarico Maximinũ uidit Iussitq; stati tribũo militũ ut coerceret ad Romanam disciplinam & imbueret. Nec tñ in necessitatibus aspernebant̃: quin charos Romani tirones habebant. Plancus Ciceroni in Castris nostris legiones sũt ueteranæ tres. Tironũ uel luculentissima ex oibus una. In castris Bruti una ueterana legio: altera bimana: octo tironũ. Vegetius aũt & si æratis suæ disciplinam militarem potius q̃ uetustã docuit multa habet a maioribus præsertim a Salustio sumpta. Ex q̧bus est aptiorem rusticam esse plæbem: quæ diurno labore nutrit̃ solis patiẽs: umbræ negligens: balneaꝝ nescia: delitiaꝝ ignara: paruo contenta cibo: durata habens ꝑ oĩum laborum tolerantiã m mbra. Si uero necessitas cogat urbanos ad arma compelli primum laborare: decurrere: portare pondus: & solem & puluerem ferre discant: paruo uictu utantur & rustico: interdũ sub diuo: interdum sub papilionibus commorẽtur. Tirões uero incipiẽte pubertate deligẽdos: omnesq; gestus docendos: ne locũ deserant ne ordines turbent: fossam ducere gaudeat. A dolescentesq; martio deputãdos opere debere uigilantibus oculis: erecta ceruice. Lato pectore: humeris musculosis: ualentibus digitis: longioribus brachiis: uentre modico: exilioribus cruribus & pedibus: non supflua carne distinctos: sed neruoꝝ duricia collectos: piscatores: aucupes: sellularios: alcones: & oẽs: q aliquid tractasse uident̃ id generis longe a castris pellẽdos: Fabros: Macellarios: Ferrarios: & ceruoꝝ aprorũq; uenatores militiæ ascribendos. idẽ scribit honestatem idoneũ militem reddere: & uerecundiam dum prohibet fugere: uictorem facere a magnis peritissimisq; bellorum uiris. delectum tironum esse habendum. A d Salustiumq; reuersus dicit Vegetius cum scribere Pompeiũ adolescentẽ assueuisse: cum agilibus saltu: cũ uelocibus cursu cum ualidis lucta certare. Nec aliter illi de Sertorio uictoriam contingere potuisse ab ipsoq; Salustio tradi. romanos ueteres ad oẽm rei militaris eruditionem cãpum martiũ tyberi uicinum elegisse: in quo iuuentus post exercitiũ armoꝝ sudorem puluerem q; dilueret. Iuuentutem q; pro exercitio cõsueuisse crates rotundas ex iunco cõtexere: qbus in duplo ponderãtibus q̃ scutũ: & claua lignea ꝑgraui ad pãlũ sex: qui pedale in terrã fixũ se exercebant pũctimq; & cæsim ferire discebãt. A Salustioq; itẽ tradit Vegeti. Exerceri solitos hyeme sub tectis tirones: ut equos instratos ligneos armati saltu insilerent: qñq; fasces & pondera librarũ sexaginta tulisse gradu militari: ut discerent arma & cõmeatum deferre cum necestitas cogeret. Virgili. Non secus a patria sæuis Romanus in armis Iniusto sub fasce uiã cũ carpit: & hostẽ. A nte expectatũ positis stat in agmĩe castris. De caq; tironum: & militũ nouoꝝ ẽt seruorũ ad militiã eruditione Flauius Iosephus de captiuitate iudaica sic hẽt. Quaqdẽ in re nimis admirãdã qs existiauerit Romanorum prudentiã: ita seruos instruentiũ ut non solum uitæ ministerio: sed ẽt necessitatibus utiles sint: quod si quis eoꝝ aliam quoq; respexerit militiæ disciplinam: profecto cognoscet tantum eos imperium non fortunæ munere: sed propria uirtute quæsisse. Armis. n. uti non ex bello cœperunt: neq; solum si necesse sit manus mouent: sed ueluti armis naturam coercẽtes: nullas capiũt exercitationis inducias: nec tẽpora ꝑstolant̃.

Sylla & cocta cũ uno testiculo nati

Tirões charos rõanis fuisse

Qui a militia arcendi & in militiã recipiendi

Cãpus martius ad rorũ exercitatione electus

Meditatiões aũt eorũ nihil a uera contentione discrepant sed in dies singulos militũ quisq; oibus armis: tanq̃ in procinctu positus exercetur: quo etiam prælia facilime tolerant. Nec enim uel ordo neglectus eos a consueta dispositione dispergit: neq; met⁹ aut sumptus remouet aut lassitudo. Vnde sequitur: q̃ semper superent hostes: quos non itidẽ confirmatos inuenerunt. Nec errauerint si quis eorum meditationes cõflictus esse dixerit sine sanguine: contraq; prælia meditatiões esse cum sanguine. Legio quibus ex patribus: quoue instrueretur pararetur q; modo cum dixerimus. Tirones etiam quomodo in ordinibus locarentur intelligitur. Igitur legio inde dicta ut squit Varro q̃ leguntur milites in delectu: ex centuriis enim maxime conficiebatur. Centuriæ uero eam uim habuere: ut ab ipsis cæteri ordines nascerentur. De quibus dictu ri eadem licet diuersa ratione repetere cogimur: quæ in comitiis supra sunt dicta Liuius in regis Tullii Seruii rebus gestis scribit: censum ab eo institutum fuisse rem saluberrimam tanto futuro imperio: quo pacis belliq; munera non uiritim: ut antea: sed pro habitu pecuniarum fierent. Tũ classes cẽturiasq;: huncq; ordinem ex cẽsu descripsit. Qui centũ milium æris aut maiorem cesum haberent octuaginta fecit centurias xl. senũ. xl. iuuenum: seniores ad urbis custodiam: iuniores: ut foris bellum gererent. Arma his: galea: clipe⁹: ocreæ: lorica omnia ex ære: hastæ: & gladius. Additæ his duæ fabrum centuriæ sine armis: ut machinas in bello ferrent. Intra centum & septuaginta quinq; milia census secunda classis. Ex his uiginti centuriæ seniorũ: uiginti iuniorum: arma ut in superiore præter loricam. Tertia classis a. lxxv. ad quinquaginta milia census centuriæ uiginti senum: uiginti iuuenum: arma: ut in superiore: præter ocreas. In quarta classe a quinquaginta ad. xxv. milium census. Centuriæ. xx. seniorum. xx. iuniorum: arma mutata: nihil præter hastam & uerutum datũ. Quita classis centurias triginta habuit: fundas lapidesq; missiles gerebant. In his accensi cornicines tibicines in tres centurias. ex undecim postea milibus una centuria & fuit hæc immunis militia. equitum ex primoribus ciuitatis duodecim scripsit centurias: additis sex aliis: primis sex Romuli. Cum itaq; haberetur delectus ordo sumebat̃ ex supradictis cẽsibus: & ex eadẽ diuisione qua cẽsuũ fiebãt delectorũ militũ centuriæ: ut unaquęq; centuriam suam cuiuslibet census ordinis & ætatis haberet partem. Qua in re prudẽter institutũ fuit quod Vegetius a Salustio tradit: ut quasi in orbẽ quendã per diuersos ordines promouerent̃ milites: ut ab inferiore si promereretur ad supremum qsque ascẽderet: & ita ad primũ sed ĩ maiori digniori q; loco rediret. Ex hac q; formula copiæ urbis Romæ contrahebant̃. Sed maiores multo copias Romani per omnia stantis Romãæ dignitatis tpa a latino noĩe & italis acceperunt. Quæ oẽs copiæ simul mixtæ Romanos exercitus cõficientes Romanũ nomẽ ubiq; locorũ formidolosum gloriosumq; reddebant. Liuius. n. prælium apud Trebiã libro. xxii. describẽs. Duodeuiginti milia Romanorũ erant: sociorum noĩs latini uiginti milia: auxilia præterea galumbrorũ. xxv. & cõsules delectũ cũ ægre cõficerent inopia iuniorũ: senatus triũuiros binos creari iussit: alteros q citra: alteros q ultra qnquagesimũ lapidẽ in plateis forisq;: & cõciliabulis oẽm copiã ĩgenuorũ ĩspicei ẽt & si q roboris satis ad ferẽda arma habere uiderent̃: ẽt si nõdũ militari ętate essent: milites facerẽt. Tribuni plębis si eis uideret̃ ad populũ ferrẽt: ut q minores se. xvii. &. x. annis sacramẽto addixisset: his pinde stipẽdia ꝑcederẽt ac si. x. ãnorũ aut maiores milites cẽnt. Et. xxxv. Liui. decretũ ut nouorũ militũ tria milia duceret &. ccc. eqtes: ita uti his duæ ptes sociũ latini noĩs: tertia ciuium Roma. Idẽ supplemẽti ad. C. Flaminiũ: cui ĩpꝑiũ cõtra Anthiochũ ꝓrogabat̃.

Legiouũ A cẽturiis cæteros ordies natos

Et.xxxv.Liuius.L.Scipio consul:cui prouincia græcia decreta erat in supplementū addita:proditum ciuium Romanorum tria milia:eqtum centū:& sociū latini nominis quinq; milia:eqtes ducenti. Alter: cōsuli Lelio nouus exercitus decretus:duę legiones Romanæ:& sociū latini nominis qndecim milia pedites: equites ducenti: Cicero Appio pulchro. Sed uniuerso senatu uenerat in mentem præsidio firmiori opus esse ad istam prouinciam:censebant.n.omnes fore ut in Italia supplementū meis & Bibuli legionibus scriberetur. Quod aūt supra de auxiliis gallumbrorū ad trebiam missis est dictum:alias copias ab italis quādoq; ab externis acceptas fuisse: leuioris armaturæ:nulliusq; stipendii:sed breuiori tēpore in exercitu moraturas edocet Liuius. Quamuis enim Romani ad exercitum contra Hānibalem placentiam missum milites misissent ex Italia simul & Roma acceptos:tamen alias copias a gallumbris: qui nunc romandioli sunt in castra euocauerunt:quæ fuerunt auxilia leuiter armatorum. hinc scribit Liuius.xxii.de Hierone siculo rege cuius oratorum hęc fuerunt uerba. Milite atque equite scire nisi Romani latinique nominis non uti populum Romanum:leuium armatoꝝ auxilia ēt externa uidisse in castris Romanis. Itaq; misisse mille sagittariorum ac funditorum. Et.xxxiiii.Liu.si tumultus in hispania esset: placere ut tumultuarii milites extra Italiā legerentur. L. Paulo in hispaniam. Et.xxxvi.i bello sociali. Auxilia inde latini nominis & ex terrarum gentium missa populo Ro. Plancus imperator consul designatus scribens consulibus:pretoribus:tribunis plæbis: senatui populoq; Romāo. Legiones habeo quinq; sub signis:& sua fide uirtute q; populo Romano coniunctissimas:& nostra liberalitate nobis obsequentes: prouinciam omnium ciuitatum consensu paratissimam:& summa contentione ad officium certantem. Equitem auxiliorumq; tantas copias:quantas e gentes ad defendendum suam salutem libertatemq; conferre possunt. Cicero Bruto. Romæ delectus habetur totaq; Italia:si hic delectus appellandus est:cum ultro se offerunt oēs. Numerū quem legio habuerit omnium militū ostendit Liuius in septimo. Consulibus Appio:Claudio Crasso:& L. Furio Camillo:bello gallico græco & latino ad albam orto senatus non urbana tm̄ sed ēt agresti iuuentute decem legiones conscripsit: quinum milium & ducentorum militum eqtumq; trecentorum. Et.xxii.prælio cannensi. Numero quoq; peditum equitumq; legiones auctæ mille peditibus & centenis equitib⁹ in singulis additis:ut quina milia peditum: trecenti equites essent. Et.xxix. Liuius. suppleuitq; ita eas legiones:ut singulæ sena milia & ducentos pedites:equites haberent.ccc.& Aulus Gellius scribit in legione sunt centuriæ sexaginta:manipuli triginta cohortes decem. Quarum copiarum ut distributio quę fiebat notior habeatur:magistratuum & eorum:qui ducebant ordines: & singularum partium nomina exponemus. Nec repetere expedit quæ superius exposita ac prope omnibus nota sunt. Imperatoris. Consulis: Prætoris a quibus ducebantur uocabula. Exercitusque expositio nominis primo ponatur loco: dehinc tribuni militares: russuli: centuriones: decuriones:equites:trossuli:cohortes:manipuli:turma:hastii:pilani.principes:triarii:subsidionarii:accensi:ferentani:uelati:auxilia:pręsidia:obsidium quid fuerint doceamus. Exercitum tradit Vlpianus iureconsultus de militari testamento traxisse nomē ab exercitatione. Idemq; uult exercitum non unam cohortē:neq; unam aliā dici. Sed numeros multos militū. Nam exercitui præesse dicit' ille qui legionē uel legiōes cum suis auxiliis commissas administrat: de cuius officio sic scribit Marcellus de re militari officium regentis exercitum non tantum in danda: sed etiam in obseruan-

Galūbri

Legiōis numerus

Exercitus unde

De officio regētis exercitū

da disciplina consistit. Paternus quoq; scribit debere eum qui se meminerit armato praeesse parcissime commeatum dare: equum militarem extra prouinciam suam duci non permittere: ad opus priuatum: piscatum: uenatum militem non permittere. nã in disciplina Augusti ita cauetur: & si scio fabrilibus operibus exerceri milites non esse alienum. Vereor tamen si quicq̃ permisero q; in usum meum aut tuũ fiat ne modus in ea re adhibeatur: q mihi sit tolerandus. Tribuni militares ad eorum exemplar facti sunt: q populo Romano praesunt. De quorum officio sic habet Cicero legum secundo. Milites quibus iussi erunt parento. Eorũq; tribuni sunto. Et Marcellus de re militari. Tribuni officium est uel eorum qui exercitui praesunt: milites in castris continere: ad exercitationes producere: claues portarum suscipere uigilias interdum circuire: frumentationibus commilitonum interesse: frumentũ probare: mensurae fraudem coercere: delicta sm auctoritatem suam castigare: principiis frequenter interesse: quaerelas commilitonum audire: ualitudinarius inspicere. Tribunorumq; militarium. Asconius pedianus secunda in Verrem duo fuisse genera scribit. primum eorũ qui ruffili dicuntur: hiq; in exercitu creari solent: alii sunt comitiati: qui comitiis designabantur. Et Festus Pompeius addit eos aliquando dictos esse rutilos: quia rutilius ruffus legem primo de eorum iure ab exercitu creandorum tulerit. Centuriones: & decutiones ab eorum numero quibus praesunt dictos Varro Festusque tradunt. Habuit praeterea legio praefectum fabrum: qui fabros lignarios: structores carpentarios: ferarios ad fabricam: adhibernorum aedificia: ad machinas: turres ligneas: ad arma ad uehicula tormentaq; dirigeret. Equestris ordinis nomen saepe mutatum fuisse Plinius in naturali historia tradit. Nam eos qui ad equitatum trahebantur celeres Romulus regesq; appellarunt deinde flexumines: postea trossulos. Cum oppidum ĩ thuscis citra uolsinios eo nomine soli sine peditatu coepissent: durauitq; id nomen ultra Gracchum. postea quirites appellati. Cohortis uocabulum Varro sic exponit: q̃d ut in uilla ex pluribus tectis coniungitur ac qddam fit unum: sic ex pluribus mãipulis copulatur cohors: cohorsq; in uilla q circum eum locum pecus coerceretur. Fuit & p̃terea cohors praetoria dicta q a praetore non discederet. Scipio enim aphricanus primus fortissimum quemq; delegit: qui ab eo in bello non discedebat: & caetero munere militiae carebant & sesquiplex stipendiũ accipiebant: ea uero cohorte primus Romanorum principum Tiberius Augustus est abusus: qui aedificato munitiore in uia appia loco prope nunc sanctum Sebastianum ubi caput bouis appellant. Baptistae lenis Romani ciuis uillam: cohortem ibi suam tanquam in arce continuit: qui mos cõtinuatus effecit: ut post Tiberium rei publicae & libertatis status a cupienti ciuitate resumi nequiuerit. Sicque Claudius: sic Galba: sic Otho: sic Pertinax: sic Didius Iulianus praetorianum militum uiolentia imperatores sunt facti. Libetque unicum Iulii capitolini testimonium afferre. Interea Romae iterum seditiones inter populum: & milites ortae: ut nec tum maxime in edicto: Balbinus cum praeponeret audiretur. Veterani se in castra praetoria contulerunt: cum praetorianis ipsis: quos coepit populus obsidere: necũquã ad amicitiam essent reducti nisi fistulas aquarias populus incidisset. Manipulumque Varro exercitus minimam manum esse uult: quae unum sequitur signum: de quo uerbo Ouidius. Illa quidem foeno (sed erat reuerẽtia foeno. Quã tam nunc aquilas cernis habere tũas). Pertica suspensos portabat longa maniplos. Vnde maniplaris nomĩa miles habet. Turnã uult Varro dictam esse mutata .e. in .u. quasi ternã, q terdeni milites ex tribus tribubus luçerum: ramniũ: & tatiensiũ fiebãt.

Tribuni militares

Tribunorũ militariũ duo gñã
Rutili
Cẽturiões
Decuriões
Praefectus fabrorũ

Celeres
Flexumies
Trossuli
Quirites
Cohors
Praetoria cohors

Maniplus
Turma

Itaque primi singularum decuriarum decuriones dicti. hique decuriones primo ad/
ministri turmæ: a turma adoptabantur: unde optiones dicti: quos postea tribuni ob
ambitionem faciebant. Hastatos dicit Varro appellatos: q hastis pugnabāt. pilanos
qui pilis. Principes qui a principio gladiis pugnabant. post mutata re militari magis
illustres sunt pilani. Triarios quoque dictos q in acie tertio ordie extremis subsidio Decuriões
ponebantur. Et q hi subsideant subsidium dictum. Plautus subsidite hic: quasi solēt Optiones
triarii. Vnde cum ad extremam sit uentum necessitatem: in prouerbio est. Res rediit Hastati
ad triarios. Rorarios dictos Varro scribit eos qui prius in prælium prodibant: sicut Pilani
ros prius inchoat q̄ pluuia. Et accensos ministratores a Catone appellatos: de quib⁹ Principes
superiore loco multa a nobis sunt dicta uelatos scribit Festus appellatos esse uestitos Triarii
& inermes: qui exercitum sequebantur: quiq in mortuorum militum loco substitue Subsidiū Rorarii
bantur: ipsosque fuisse & ferentarios qui fundis & lapidibus pugnabāt. quia tela ferū Accensi
tur non tenentur. Catonemque eos ferentarios dixisse: qui tela ac potiones militib⁹ Velati
prælian tibus ministrabant. Auxilium dicit Varro ab auctu esse dictum dum accesse Ferentarii Auxilium
rint: hi qui adiumento essent alienigenæ: præsidium uero: q extra castra præsideant Præsidiū
in loco aliquo quo tutior regio esset. Obsidium ab obsidēdo quominus hostis egredi Obsidiū
posset. Ad hæc quæ exposita sunt uocabula sequitur aliorum militiæ uerborum: qui/ Velitatio
bus in acie & bello usus fuit expositio. Velitatienem Nonius inquit dici leuē cōtētio
nem ex congressione militum. Cui cum prius inuenta fuisset. Fuluius flaccus consul
bello capuano addidit: ut milites leuis armaturæ pluribus armati iaculis: equitibus
immixti militarent. Optiones in cohortibus dicti sunt tāquam optati qui in defectu
militibus subrogantur: ut plenæ sint legiones: secundumq has expositiones armorū
& bellicorum instrumentorum quibus prisci utebantur uocabula & rem pro parte di Optiones
cemus. Ad offensionem arma fuerunt a longe ferientia: sagitta: tragulæ quod mittā/ Testudo
tur dictæ. Ansatæ quod ansis colligentur hastæ & manu mittantur: quæ & iacula sun Aries
dæ lorulis funiculisq manu contortæ: manubalistæ: quas balistas minores aliquādo
scorpiones prisci dixere: quæ tela non solum singulis ætatibus & sæculis: sed per unā
quamque ætatem bis terq nomina & formam mutauere: sicut & arma quibus corpo/
ra uestiunt. Instrumenta bellica oppugnationibus adhibenda hæc ferme erant. Te/
studo de materia & tabulatis contexta: coriis cilicinis & aliis quæ difficulter combu/
ri possent contecta. hæc intrinsecus habebat arietem trabem: quæ unico præfigebat
ferro & falx uocabat: ab eo q incuruata esset: & de muro extraheret lapides. uel dicta
aries ad similitudinē aīalis. Retro. n. ducebat trabs funiculis suspēsa: ut reducta im/
petuosius feriret. Ideoq & testudo dicta a similitudine reptilis q caput nūc exerat nūc Vinea
reducat. Vinea aliud instrumētū e lignis cōpacta: lata pedes octo: alta pedes septē: lō Plutei
ga. xvi. tectū duplici ligno cratibusq cōtexitur. Latera quoq cōtexunt: ne saxorū te/ Agger
lorūq īpetu pfringant. Extrinsecus ne crement crudis & recētibus coriis integunt. Musculi
Cū plures fuerint iūgunt ordine sub qbus oppugnātes tutius ad muros subruendos Turris
pugnāt. Plutei dicebant ad similitudinē loci studētiū: minores testudine sed eadē fa/
cti defensiq rōne sed tribus ducti rotis ad quæcunq expedit loca pducunt. Agger ex
terra lignisq extollit cōtra muq: de quo tela iactant. Musculos dixerūt minores ma/
chinas qbus protecti bellatores fossatū ciuitatis apportatis lapidibus lignis: & terra
nō solū cōplēt: sed ēt solidāt ut turres ābulatoriæ sine īpedimēto uehāt ad muq: sunt
miores uineis subductioresq & maiores firmioresq pluteis. Turris aliqn lata pedib⁹
tricenis in qdro: qnq. l. & pceritas q̄ muros urbis turrisq supet: rotis agit pluribus

& subtus arietem habet materia tabulatisq; compacta: est coriis contra ignes: & centonibus cilicinisq; aqua infusis contecta pontem habet: qui in moenia dimittitur: & sagitarii pugnatoresq; descendunt. Balistas maiores dixere prisci: trabem ualidam ita libratam: ut cum pars densior ponderibus attracta descenderet: eleuata proceritas: sua funiculis quos haberet alligatos funda saxum maximi ponderis longe emitteret. Eiq; maxime nunc machinae brichollæ est appellatio (quam q̄ onagrum maiorem ipsam machinam dixere): quo nullum maius tormentum fuisse uult Vegetius. nec est etiam apud nostros. Falaricam diffinit Vegetius: quae ad modum hastae ualido praefigitur ferro. Inter cuius tubam & hastile sulphur: resina: bitumen: stuppa couoluunt infusa oleo: quod incendiarium uocant quae falarica balistae impetu destinata praerupto munimine ardens figitur ligno: turritamq; machinam frequenter incendit. Fuerunt & alia priscis ad offensionem defensionemq; instrumenta: quae fere omnia desiere in praecio haberi: postq̄ bombardae usus fuit: machinae oīum ipetuosissimae: quam anno nondum centesimo inuentam fuisse docuimus: theonium munus Venetis delatum: quando Genuenses in Clugia clausi a Venetis obsidebantur. Metare inquit Nonius est ponere. Vnde metari castra & metatores & Festus metari castra dicuntur q metis dirigantur. Castraq; ut plurimum quatuor habuerunt portas: quarum praetoria appellabat qua exercitus in praelium educebat: quia initio praetores erant: qui postea consules: & illi bella demonstrabant: quorum tabernaculum quoq; dicebat praetoriū. Quintana porta appellata post praetorium ubi rerū utensilium forū fiebat. Alia principalis dicta q eo esset in loco ad quem principales ordines tendebant. Decumana quarta a decimis primo in castra illatis: per quam commeatus inferri & commeare animalia consueuerant. Castrorum uero formam: & dispositionem: Flauius Iosephus de bello iudaico elegantissime sic edocet. Romani quocūq; in hostilem terram irruperint ante castrorum munitionem nunq̄ praelium sumunt: quae quidem nō leui opere neq; iniquo loco erigunt: nec omnes inordinate describunt: siquidem inaequale solum fuerit contemplantur. Quattuor uero angulis dimēsio eorum designatur. Nam & fabrorum multitudo: & ferramentorum copia: quae usus extructionis poposcerit sequitur exercitum. Et interior quidem castrorum pars tabernaculis distribuitur. Ambitus autem eorum extrinsecus muri faciem profert ordinatis etiam turribus pari spacio dispositis: quarum interualla telis atq; balistis aliisq; machinis saxa intorquentibus omnibus instrumentis missilium complent: ut cuncta. s. iaculorū genera in promptu sint. Ex omni autem muri parte quatuor portas aedificant tā imminente aditu faciles: q̄ ipsis si quid urgeat introcurrētibus latas. Intus autem castra uicorum spaciis interpositis dirimuntur. Mediaq; rectorum tabernacula collocant. Et inter haec ducis maximi domum templo prorsus similimam: ut quasi quaedam ciuitas repentina existat. Forum quoq; & opificum stationes: & sedes militum primatibus: ordinumq; principibus: ubi si qua sit inter alios ambiguitas iudicent. Ipse uero ambitus & omnia quae in eo sunt multitudine simul & scientia fabricantium opinione cuius cōmunitur. Quasi uero res urgeat fossa extrinsecus depressa: cubitis quatuor pariq; spacio lata cingitur. Armis autem septi per contubernia cum pecore absq; otio in tentoriis degunt: omniaq; ab his ordinate etiam alia cauteq; per contubernia expediuntur. Veluti si ligno aquaue aut frumento opus sit. Nec enim coena uel prandium in potestate est cuiuscunq; cum uoluerit. Simul autem omnibus somnus est. Excubias & euigilandi tempora buccinae signant, neq; omnino quicquam est: q; sine edicto

Balista
Onager
Falarica
Bōbarda
Metare
Metari castra
Porta praetoria
Praetoriū
Porta quintana.
Porta principalis
Porta decumana
Castro℞ forma & dispō apd Romāos

geratur. Mane autem milites ad centuriones: Illi uero ad chiliarchum conueniunt salutatum: cum quibus ad summum omnium ducem uniuersi: ordinum principes. Ille autem his signum aliaque dat ex more proferenda præcepta subiectis. quæ quidem cum in acie sunt agentes citius parēt: ut si res exigat in cursibus eius itemque reuocationibus uniuersi pariter obsecundent. Cum aūt castris egrediendum est tuba indiciū facit: nemoque ociosus est: sed uel solo nutu moniti tabernacula colligunt: omniaque ad profectionem instruunt deinde iterum tuba signat ut sint parati. Illi autem cum mulos & iumenta sarcinis onerauerīt: uel ut i ciuili certamine signum expectant Castra uero intendunt: & ꝙ sibi alia munire sit facile: & ne quando hostibus eadem usui sint. Et cum tertio quoq; tubæ indicant ut exeant. Vrgent aliqua ex causa morātes ne quis ordinem deserat: dextraque duci preco adstans si ad bellum parati sint uoce primum percunctaẜ. Illique totiens alacri: & magna uoce paratos se eē respondēt interrogantemque præueniunt. & martio quidem spiritu repleti cū clamore dextras erigunt. deinde ociose. & cum omni decore uelut in bello progredientes ambulant: suum quisque ordinem uelut in bello custodiēs: pedites autem: thoracibus quidem: & galeis septi: ex utroque latere siccas ferentes: Læuus autem gladius ē multo lōgior. cum dexter mensuram palmæ non excedat. Qui uero ducem stipant lecti pedites scuta & lanceas portant. Cætera manus hastas & clipeos lōgos: triduiq; uiaticum: ut parum intersit inter onusta iumenta & pedites. Equitibus autem ad dextram gladius ē longior: & contus in manu: transuersusque ad equi latus clipeus terna q; super pharetrā: uel amplius lata cuspide dependent iacula: nihil ad hastarum magnitudinē differentia. Cassides uero & thoracas peditibus similes habēt: nulloque armorum genere a militum aliis discrepant lecti qui circa ducem morantur. Agmē autē semper cui forte id obtigerit antecedit. Talia quidem sunt Romanorum itinera & mansiones itemq; armorum uarietates. Nihil uero nec in præliis inconsultum aut subitum agūt: sed omnia semp sequūtur facta sententia: opusq; non adhibetur nisi ante decretum. Vnde aut minime peccant aut si peccauerint facilis est peccati correctio: fortunæ aūt successibus meliores. Consiliorum etiam si aliter successerint arbitrantur euentus quasi bonum quidem fortuitum: ut diuina prouidētia nō esse credaẜ. Quæ uero ante cogitata fuerint: etiam si aduersus casus exceperit bene iam meditantes ad cauēdum exhibeant: ne idem rursus eueniat. Et bonorum quidem fortuitorum non is auctor sit cui contigerint: tristium uero quæ in noxiis acciderint saltem quæ rectum consilium cœperūt ui deatur esse solatio. Armorum quidē exercitationē comparant. ut non modo copora sed animi quoq; militum fortiores sint. Maior autem illis est ex timore diligentia: Nāq; leges apud eos non discretionis solū: uerum & crimine negligētiæ capitales sunt. ducesq; magis q̄ leges ipsæ terribiles. Nāq; bonos honorādo redimūt: sed in coercendis noxiis sunt crudeles. Tāto autē obseqo rectoribus parēt ut: & in pace ornamento sint: & in acie corpus unum: totus cōspiciatur exercitus. sic eorum copulati sunt ordines: ita circunduci sunt mobiles: & acutis auribus ad præcepta: oculisq; ad signa: & ad opera manibus. Vnde facere quidem strenui sūt: pati uero tardissimi. Nec etiam ubi prœliantes sunt: aut multitudinem hostium: aut consilia spernere ducum: aut difficultatem regionum. Quorum igitur actis & consiliis incipiunt deliberantes adeo extremus patet exercitus. Quid mirum si euphrates ab oriente: & oceanus ab occidente. Itemque a meridiano tractu libye fortissima regio: & a septentriōe rhenus: & hister sunt imperii limites cum minorem esse possidentibus possessionem

recte quis dixerit: Hæc ergo prosecutus sum non tam proposito laudandi Romanos
qua solatio deuictorum: utque nouarum rerum cupidos detinerem fortasse autē ad
experientiam bonarum artium proderunt studiosis Romanæ istituta militiæ nesciē
tibus. Procubitores dicuntur: qui noctu custodiæ causa ante castra excubant: cum i
propinq uo castra hostium sūt. Procinctā classem dici mos fuit quando exercitus ad
pugnam paratus erat. horumq; uerborum primo positorū loco: causam hanc Festus
ponit: q pugnaturi ritu prius cingerētur gabino: & q classem uetustius fuerit homi-
num dici q̄ nauium multitudinem. paribus equis etiam aliquando scriptum esse iue-
nimus: quia duobus eq̄s utebantur in prælio Romani: ut altero suadente & fesso i se
cundum transirent. Et præliares dies appellati sunt quibus fas erat hostem lacessere:
Erant enim & nefasti dies & feriæ quibus id facere non licerēt. Scribit Aulus gellius
thucydidē dicere Lacædemonios bellatores nō turbarū cornuūq; signis: sed tibiarū:
modulationibus in præliis usos: Cretensesq; solitos inire prælia præcinente ac p̄mo-
derāte cithara gressus militum: contra Romanos milites hostem clamoribus territa-
uisse. Ad uerba ueniamus structæ aciei. Acum inqt Festus dictam priorem aciei par-
tem: q ea pars militum uehemētissima esset ad hostem telorum acumine uulnerādū.
Et uerba structæ aciei hæc ponit Gellius: a rerum similitudine introducta: frons sub
sidia: cuneus: orbis: globus: forfices: serra: turres: Alæ quas alas fuisse constat equi-
tum ordines: circum legiones dextra leuaq; tanq̄ alæ sunt in uolucrum corporibus &
Plutarchus i p̄blematibus scribit: auspiciorum quod sinistrum dicit̄ prosperū ac se-
cūdum fuisse. & sinistro cornu semper principatus attributos: quia orientem aspiciē-
tibus in sinistra parte boreas est: quam dexteram mundi partem esse & superiorem fa
ciūt. Sed & armorū uocabula sunt dicēda. Arma Varro dicta iquir quod his arcemus
hostem. Et Festus arma proprie dicuntur ab armis idest humeris dependentia: ut scu
tum gladius: pugio: sicca: & ea quibus procul præliemūr tela. Et Vlpianus iurecon-
sultus de ui armata: arma inquit sunt omnia tela hoc est: Fustes: & lapides: non solū
gladii hastæ & frameæ: quod affirmat Caius de uerborum significatione. Armorum
uocabula Aulus Cellius multa sine expositione sic ponit: hasta: pilum phalarica: lin
gula: Et quando sagittarum usus erat cannas habuerunt: Vnde Plinius: Sagittæ eca
lamis quorum ferax fuit rhenus Bononiensis: utputa multum ramosus: & grauis uē-
to resistens. Sed ad Varronis expositiones redeamus. Parma q e medio in omnes p-
tes par. Conum q tegitur in cacumen. hasta q a stante solet ferri. Iaculum ut iaciatur
fit. Tragula a traiiciendo Scutum a sectura q e minutis cōsectū sit tabulis. Vmbo a
græco q ambonis Gladius a clade: q sit ad hostium cladem. pilum ab homine: q ho-
stem ferit: q per illum: lorica q e loris de corio crudo pectoralia fiebant: postea fece-
rūt ex annulis ferream tunicam. balteumque e corio cingulum erat bullatum. ocrea
q opponuntur ob crus. Galea a galero: quo multi usi sunt antiqui. Cornua q ea quę
nūc sunt ex ære tunc fiebāt bubulo cornu. Nonius Cetra scutum rotundum: phalæ
turres ligneæ. Et Festus: clipeum antiqui ob rotunditatem appellauerunt Liui. octa
uo. Latini clipeis antea Romanis usi sunt: deinde post q̄ stipēdiarii facti sunt scuta p
clipeis accepere. Et libro. xxxvii. prælongas hastas macedones sarissas uocant. Et Fe
stus Murmilionica scuta dicebant cum quibus de muro pugnabant: erant siquidem
ad hoc solum idonea. Et Spara minimi generis iacula a spargēdo dicta. Tridhorum
q telum lōgitudine trium cubitorum: quod catapulta mittitur. Ennius. aut perma-
neret paries percussus triphoro. Pelta scuti genus in modū lunæ semis uel ternæ: uel

Procubitores
Classis pcincta
Pares equi
Præliares dies
Nefasti
Lacedæmonii
Cretenses
Acus
Verba structæ aciei
Alæ
Auspiciū sinistrum
Arma unde
Sagittæ e calamis
Parma
Conus
Hasta
Iaculum
Tragula
Scutum
Vmbo
Gladius
Pilum
Lorica
Balteus
Ocrea
Galea
Cornua
Cetra
Phalæ
Clipeus
Sarissæ
Murmilionica scuta
Spara
Triphorū
Pelta

quartæ

quartæ: quibus amazones sunt usæ. Arma autem ciues Romanos priuatim non te/nuisse: Sed in reditu legionum exercituumque in tarpeiam rupemque: aut in armilustrium fuisse cōdita satis constat. Nam uidemus quotiens exercitus educi oportuit arma in/de fuisse accepta. Vnde Cæsar in Lucano. Iam rupes tarpeia sonat. & Spartianus di/cit. Vespasianum ex armilustrio arma legionibus permisisse. Et Plinius scribit in fœ/dere: quod expulsis regibus populo Romano dedit Porsenna nominatim comprehen/sum: ne ferro nisi agricultura uterentur: & magni Pompeii tertii cōsulatus extare edi/ctum i tumultu necis Clodianæ prohibens ne telum esset in urbe. signa iam insignia: indumenta: & ornamenta militaria dicamus: tam publica: quam priuata. Signum milita/re primum Romanis si nimis uetera repetere uolumus fuere manipuli: quales ex fœ/no supra Ouidii carmina describunt Sed alia post parum fuerunt signa quæ i ærario pacis temporibus seruabātur: de quibus Liuius septimo. signa eo die a quæstoribus ex ærario prompta: quæ autem fuerint ipsa Romanorum i bello signa: & quando pri/mum haberi cœpta: Plinius in naturali historia sic ostendit. aquilam Romanis legio/nibus. G. Marius i secundo consulatu suo proprie dicauit. Erat: & antea prima cum quattuor aliis Lupis: minotauris: equis: apris: quæ singulos ordines anteibant. paucis ante annis sola aquila in acie portari cœperat: reliqua in castris relinquebantur: Ma/rius i totum ea abdicauit. Ex eo notatū nō fere unquam apud legiones hibernatū esse in castris ubi aquilarum nō sit signum. Aquilam aūt fuisse argenteam Cicero prima i Cati/linam oñdit. Scio pactam & cōstitutā cum Manlio diem atque etiam aquilā illam argē/team: quam tibi: ac tuis omnibus perniciosam fore confido: & funestam futurā: scio esse permissam. Et item Plinius. Argentum militaribus signis quam aurum familiarius. quo lōgius fulget. Minotauri effigiem inter signa militaria iō scribit fuisse Festus: quod non minus occulta esse debeant consilia ducū quam fuerit domicilium Minotauri laby/rinthus. Ideoque asserit porci effigiem inter militaria signa quartū habuisse locū: quia confecto bello inter quos pax fieret: cæsa porca fœdus firmare solebat. Alia itē signa militaria per diuersa tempora fuerūt. Nā erat labarum quod signum in historiis freqn/tatum: Romæ etiam nunc in monumentis principum marmore uidemus icisum. La/bans quadratum uexillum cordula hastæ appensum. erant, & draconum: & aliæ ua/riorum animalium figuræ: prout unicuique principi & duci placuit. Insignia uero & or/namenta militum in bello militaria hæc fuerūt: paludamenta primo: de quibus Var/ro sic habet. Paludamenta insignia atque ornamenta militaria. Ideo ad bellum cum exit imperator & lictores mutarūt uestem & litua incinuerunt: dicitur paludatus pro/ficisci quia tunc fiunt palam: ut conspiciantur. Et Festus Paludati: Armati: Ornati omnia enim militaria ornamenta, paludamenta dicebant. Liuius uigesimosecun/do. Consul Fabius paludatus egrediens contra uehios cum omni gente sua sex: & trecentos milites omnes patricii. Et trigesimoprimo. P. Sulpitius consul secundum uota in capitolio nūcupata: paludatis lictoribus profectus ab urbe. Quāquam uero Liui/us in nono expositis ornamētis Samnitium legiōis subiungat. Romanos milites do/ctos fuisse: horridum militem esse debere: non celatum auro & argēto: sed ferro & ar/mis fretum. Tamen uigesimosecūdo dicit Cannensi prælio captis minoribus castris: propter equos uirosque: & si quid argenti quod plurimum in phaleris equorum erat. Nam ad uescendum facto perexiguo milites utebantur omnes. Et Nonius ephippiū tegmē equi ad mollem uecturā paratū. Festusque ephasilatum exercitum dicit quod scilicet oēs exerto brachio sint: cū. M. Cic. in philippicorum decimo innuat Chirotecis ferreis

Arma rōanos priuatim nonte nuisse

Signa rōanorum

Minotauri effigies & apri cur insignis

Labarum

Dracōes in uexillis

paludamēta

Ephipiū

Ephasilatus exercitus

siue ut appellabat manicis milites uti cõsueuisse cum dicit de. M. Antonio. Solet eni cito ipse accipere manicas: nec diutius obsidionis metũ sustinere. Plutar. i Bruti uita Bruti exercitus in philippicis multo auro: & argẽto splẽdebat: licet incremauit: quẽ dum dictator punire niteretur: sic in senatu inquit. Soluta militari disciplina nõ miles centurionis: non centurio tribuni: non tribunus legati: non legatus consulis: nõ magister equitum dictatoris pareat imperio: nemo hominum nemo deorum uerecũdiam habeat: non edicta imperatoris: non auspicia obseruentur. sine commeatu uagi milites in pacato in hostico errent: immemores sacramenti: licentia sola se ubi uolent exauctorent. Infrequentia deserantur signa: neq; conueniatur ad edictum. nõ discernatur: interdiu: nocte: equo: iniquo loco: iussu: iniussune imperatoris pugnent. non signa non ordines seruentur. Latrocinii modo cæca & fortuita pro solenni: & sacrata militia sit. Et libro uigesimosecundo Liuius tum quod nunq̃ antea factum erat iureiurando a tribuno militari adacti milites iussu consulum conuenturos: neq; iniussu abituros. Nã ad eam diem nihil præter sacramentũ fuerat: & ubi ad decuriatũ: aut centuriatum conuenissent: sua uolũtate ipsi inter se eqtes decuriati centuriatiq; pedites coniurabant: sese fuga atq; formidinis ergo nõ habituros: neq; ex ordine recessuros nisi teli sumendi: & petẽdi: & aut hostis feriendi: aut ciuis seruãdi causa. Id ex uoluntario inter ipsos fœdere a tribunis ad legitimã iurisiurandi actionem translatum. Et. xlii. Liuius. In Hispania ulteriore: quia diu æger esset prætor luxuriæ otio solutã disciplinam militarem esse: ob ea nouos exercitus conscribit placuit. Acerrimam uero militaris disciplinæ correctionem Liuius. lyii. sic ostendit. Scipio Aphricanus numantium obsedit: & corruptũ licentia luxuriaque exercitũ: ad seuerissimã militiæ disciplinam reuocauit oĩa deliciarum ĩstrumẽta remouit: duo milia scortorum a castris eiecit militem quotidie in opere habuit triginta dierũ frumentum ac septenos uallos ferre cogebat: propter onus tarde icedenti dicebat: cum gladio te uallare scieris: uallum ferre desinito: alio scutum paruum habiliter ferenti amplius iusto scutum ferre: iussit: neq; id se facturum quando melius scuto q̃ gladio uteretur. Quem militẽ extra ordinem deprehendit si Romanus esset uitibus: si extraneus uirgis cecidit. Iumenta omnia ne exonerarent militem uendidit. Ex omnibus uero disciplinæ militaris coerctionibus nulla æquior moderatiorque fuit ea. quam Cicero pro Aulo Cluẽtio orãs sic edocet. Statuerunt enim ita maiores nostri: ut si a multis esset flagitium rei militaris admissum: sortione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnes: pœna ad paucos perueniret. Martianus autem de re militari: Militum delicta siue admissa: aut propria sunt: aut cum cæteris communia: Vnde & persecutio: aut propria aut communis est. proprium militiæ est: q; quis uti miles admittit: & augetur ut ĩ cæteris delictis dignitate: gradu: specie militiæ. Militis commune delictum est: q; aliter q̃ disciplina communis exigit committitur: ueluti segnitiæ crimen: uel contumaciæ: uel desidiæ. Qui manus intulit præposito: capite puniendus est. Augetur autem petulantiæ crimen dignitate præpositi. Contumacia omnis aduersus præsidem uel ducem militis capite punienda est. Qui in acie fugam fecit spectantibus militibus propter exemplum capite puniendus est. Militum pœna eiusmodi est. castigatio: pecũia mulcta munerum interdictio: militiæ mutatio: gradus deiectio: ignominiosa missio: Nam in metallum: aut in opus metalli non dabuntur: nec torquebũtur. Et quãuis leges puniendorum militarium delictorum hæ fuerint de quibus est dictum: uariantibus delictis uariasse pœnas: & prædictas quandoque alias: quandoque asperiores inflictas

Delictum cõe militũ pœna militis deliquẽtis.

Castigatio militũ

res inflictas fuisse libet ostendere. Liuius. xxxv. de. P. Cornelio nassica: post triũphũ de bois actum: post hæc contione aduocata de rebus a se gestis: & de iniuria tribuni bello alieno se illigantis ut suæ uictoriæ fructu se fraudaret cum disseruisset: milites exauctoratos dimisit. Cornelius Tacitus. Stationes uigiliæ: diurna nocturnaq; munia in armis agitabantur. Feruntq; militem: quia uallum non accinctus: atque alium quia pugione tantum accinctus foderet morte punitos. Bello Pyrrhi epirotæ captiui: quos ipse ad senatum remisit: equites pedibus: pedites in funditoribus: & auxiliis militauere: nec in castris: sed extra tendebãt: quem locum uallo & fossa non communiebant: facta eis potestate restitutionis: si bina ex hostibus spolia referrent. existimauit enim senatus: eos ob non seruatam militarem disciplinam in manus hostium incidisse. Superior Aphricanus deuicta Carthagine omnes transfugas Romanos cruci affixit: Italicos capite honestiori supplicio puniuit. Et posterior Aphricanus captos transfugas bestiis obtulit. Et Paulus Aemilius Perse deuicto eosdem elephãtis proterendos prostrauit. Cæsar Augustus decimam legionem contumacius parentẽ totam cum ignominia dimisit. Cohortes si quæ loco cessissẽt decimatas ordeo pauit. Centuriones statione deserta: itidẽ ut manipulares capitali animaduersione puniuit pro certo delictorum genere uariis ignominiis affecit: ut stare per totam diem iuberet ante prætorium: iterdum tunicatos discinctosque: nonnũq; cespitem portãtes. Idẽ Augustus impetratis a senatu decem adiutoribus: unumquenq; equitem rationem uitæ reddere coegit: atque exprobratos alios pœna: alios ignominia notauit. Plures admonitiones fuerunt sed uariæ: Leuissimum genus admonitionis fuit: traditio coram pugillarium: quos taciti & ibidem statim legerent. Notauit & quosdã q̃ pecũias leuioribꝰ usuris mutuati grauiore fœnore collocassent. Calligula: & si per omnia flagitiosus fuit: q̃rites Romanos seriose curiosesq; nec sine moderatiõe exteris ex singulari quadam modestia ductoris sui exercitus parce & modice assuetos continuisset. Cẽsum uero circa manus: & reliquum corpus existimabat in uiris honore cupidis quiddam dignitatis afferre. Pliniusq; Structionum pennis galeas & comas ĩ bellicis adornabant. & īfra Capuli ensium & in fastigio celantur auro. Vgainæ & balthei laminis ornantur. Fabricium uero dicit ipse Plinius bellicum imperatorem plusq̃ pateram & salinum ex argento habere militem uetuisse Helius Spartianus de Hadriano uestem humillimam frequenter sine auro bullatam: sine gemmis fibulam strinxit capulo uix eburneo spatam clausit. Fuerunt uero principũ uariæ opiniones de militum ornamẽtis. Suetonius enim de Cæsare: post magnam pugnam atque uictoriam remisso officiorum munere: licentiam omnẽ passim lasciuiendi permittebat: Iactare solitus milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse: nec milites eos pro concione sed cõmilitones appellabat habebatq; tam cultos: ut argẽto: & auro politis armis ornaret: simul & ad speciem: & quo tenaciores eorum in prælio essẽt metu dãni. Helius Spartianus de Pescenio nigro cõtrarium opinioni Cæsaris habet. Idem uetuit: ne zonam milites ad bellum: item aureos uel argenteos nũmos portarent: ne ad hostẽ aliqd prędæ perueniret. sed liberis: & uxoribus seruaretur. Idemque Helius de Alexandro seuero: iniit parthicam expeditionem quã tanta disciplina: tanta reuerentia sui egit: ut non milites: sed senatores transire dicerent: quocunq; iter legiones facerent. Milites uestiri honeste: calciati ad decorem: armati nobiliter: equis etiam instructi: & ephippiis: & frenis decentibus: prorsus ut Romanam rem publicam intelligerent: quicunque Alexandri uiderunt exercitum. Capitolinusq; de Maximino iuniore: Vsus ẽ au-

Pœnæ militũ uariæ

Admonitiones Caligula

De ornamentis militũ C. Cæsaris

rea lorica exemplo Ptolemeorum usus est: & argentea: & clipeo gemmato inaurato: & hasta inaurata: fecit & spatas argenteas: fecit etiam aureas: fecit galeas gemmatas: & bucculas. Vltimaque militum ornamenta Plinius ponit clipeos cum templis post finitam militiam affigerentur: primus Appius Claudius qui consul cum Seruilio fuit anno urbis conditæ.cclxx. posuit in Bellonæ æde scutum Virtutes suas placuit i excelso: spectari & titulos honorum legi. post eum Marcus Aemilius collega in consulatu. Qu. Luctatii non in basilica modo æmilia uerum: & domi suæ posuit. Id quoq; antiquo exemplo: scutis enim qualiter apud Troiam pugnatum est continebant ímagines. Vnde: & nomē habuere clipeorū origo plenam uirtutis faciem reddi in scuto cuiusq; qui fuerit usus illo: Pœni ex auro factitauere & clipeos: & imagines: secumq; in castris tulere: Certe captis eis talem Asdrubalis inuenit. Qu. Martius Scipionum in Hispania ultor. Isq; clipeus supra fores capitolinæ ædis usq; ad incēdium primum fuit. Quo exemplo baltheos suos galli in capitolio affigere cogitarunt. Qui impulsore Ariouisto bellum contra Romanos suscipientes iurarunt: sese baltheos nisi in capitolio nō soluturos: & Ioui ac Marti eos oblaturos. Aemilius Marcellus consul cōtra illos missus superauit cepitque multos: quos Romam ductos in capitolium: ibi baltheos soluere fecit baltheos ipse Ioui obtulit. In ea pugna Marcellus interclusus: & capi timens Viridomarum gallorum regulum occidit. inde Mediolanum expugnauit: & cum ingenti præda Romā ueniēs baltheū collo detulit in uictoriæ signū. Ad hanc ornamentorꝫ militarium partem addere non sconuenit. Sagum fuisse uestē qua in bello Romani cum armis uterentur. Vñ est apud Ciceronem in philippicis & Liuiū libro cētesimo duouigesimo: Cum Marcus Antonius decimum Brutum Mutinæ obsedisset: & cum missi ad eum de pace legati parum profecissent: saga populū sumpsisse Romanum. Asconius uero pedianus secunda in Verrem Ciceronis actione a ias enumerat uestes: coria: saccos: cilitia: pilis contexta: quibus milites in castris utebantur. Ad ea quæ superius de militia Romana: & legionibus sunt dicta: consequens esse uidetur de disciplina: legibus: & institutis militaribus scribere. Cuius quidem disciplinæ lex & istitutio prima fuit: sicut Plutar. in problematibus habet ne qui sacramento militiæ non teneretur in hostem pugnaret: Vnde Catonis affert epistolam: qua scribit filio militia exauctorato: & tamen in castris moram facturo: ne pugnet in hostem: & eius imperatori: ne illū pugnare permittat. Et Aulus Gellius: cū delectus fieret: & milites scriberentur: tribunus militaris adigebat in uerba quorum summa erat. se non furaturos quicquam intra decem milia passuum ad castra. Itē adigebantur sacramento: se affuturos ad diem nisi aliquid causæ funeris paterni: sacrificii gentilis: & feriarum: id præcise excipientium accideret: Si id non seruassent infrequentes habebantur: cuius delicti pœna apud maiores semper maxima fuit: cum tamen pariter emansores: & desertores erronei punirentur. Emansoremque Modestinus de re militari esse dicit: qui uagatus ad castra regreditur. Desertorem uero: qui p longum tempus uagatus reduceretur. Erronemque Vlpianus de ædili: edicto ita a Labeone diffiniri dicit: pusillum fugitiuum esse ut ex diuerso fugituum magnum errone esse ostendat. Sed proprie erronem sic diffinimus: q nō quidē fugit: sed frequenter sine cā uagatur: & temporibus in res nugatorias consumptis: serius ad dominum redit. Sed de disciplia militari apud senatum. Liuius octauo. L. Papirius dictator ad auspicium repetendum Romam profectus magistro equitū Fabio Maxio rutiliano denunciauit: ut se loco teneret: q hostes bis ingenti ꝑlio uicit & spolia de hoste capta recognouit

Aemilius Marcellus missus cōtra gallos

Sagum

Coria facci & cilitia iter uestes militares

De legibus & disciplina militū

Emāsor Desertor Erro

recognouit: palam adempto equo quibus aut probri aliquid aut ignominiæ inesset. Sed Claudius tanq̄ adulteros Messalinæ uxoris suæ crediderit defuturos: mollius in puniendis militum adulteriis se egit. Recognitione equitum: corruptelis adulterii s q̄ famosum nihil amplius monuit: q̄ ut aut parcius ætatulæ indulgeret: aut certe cautius. Galba seuerius. militi enim qui in expeditione arctissima: annona residua cibariorum tritici modium centum denariis uendidisse arguebatur: uetuit simulac cibo indigere cœpisset: a quoq̄ opem ferri: & is fame extabuit. Auidius Cassius Multis de sertoribus manus abscidit & pedes: dicens maius exemplum esse uiuentis miserabiliter criminosi q̄ otiosi. Et Pescenius niger ob unius gallinacei direptionem: decem cō manipulares qui raptum ab uno comederant securi percuti iussit. Alexander autem Seuerus mammea genitus christiana. Si quis de itinere in alienam uillam flexisset ꝓ qualitate loci aut fustibus subiiciebat: aut cōdemnabat: aut grauissimis afficiebat cō tumeliis: dicens uelles ne hoc in agro tuo fieri. Inclamabatque sæpius quod a qbusdam christianis audiuerat: & tenebat: Idque per præconem significabat: cum aliquē emendaret. Quod tibi fieri non uis alteri ne feceris. Quam sententiam adeo dilexit ut in palatio & in publicis operibus perscribi iuberet. Vnicam uero Aureliani a Flauio Vopisco epistolam libet hic ponere: ad uicarium suum scriptam: quæ disciplinā militarem maiorem cumulatissime ante oculos ponet. Si uis tribunus esse: immo si uis uiuere: manus militum contine: nemo pullum alienum rapiat: ouem nemo cōtigat: uuam nullus auferat: segetem nemo atterat: oleum: salem: lignum: nemo exigat annona sua contentus sit: de præda hostis non de lachrymis prouincialium habeat. Arma tersa sint: ferramenta ferruminata: calciamenta fortia: uestis noua ueterem excludat stipendium in baltheo nō in pompa habeat equum saginarium suum defricet captum anima non uendat: mulum centuriatum communiter fricet: alter alteri quasi seruus obsequatur: a medicis gratis curentur. Aruspicibus nihil dent. In hospitiis caste se agant: qui litem fecerit uapulet. Plinius orator ad Cornelianum de cetumcellensi uilla Hadriani scribēs: Sequēti die audita est gallica adulterii rea: nupta hæc tribuno militū honores petituro: & suam: & mariti dignitatem centurionis amore maculauerat. Maritus legato consulari: ille Cæsari scripserat. Cæsar excussit probatiōes Cēturionē exauctorauit atq̄ etiam relegauit. Mulier damnata & iuliæ legis pœnis relicta. Asinius pollio Cicerōi finibus meæ prouinciæ nusq̄ excessi militem non modo legionarium: sed ne auxiliarium quidem ullum quoq̄ misi: & siquos equites decedentes nactus sum supplicio affeci. tanto disciplinæ rigori quanto milites obstrictos fuisse diximus priuilegiorum: honorum: auctoritatis: dignitatis: donorum: & utilitatis magnitudo respondebat: quæ & ipsos reddere lætos: & alios ad militandum allicere posset: priuilegiaque honores: & dignitates militum simul ostendi possunt: quorū initium & fundamentum Liuius in secundo sic ponit. edictum ne quis ciuem Romanum uinctum aut clausum teneret: quominus ei nomen edendi apud consules potestas fieret: ne quis militis donec in castris esset bona possideret: uenderet: liberos aut nepotes moraretur quamq̄ nihil maius aut dignius de milite dici potest q̄ ut supra in rei pub. administratione ostensum est. Militibus solis diu permissum fuisse: ut populum ipsi Romanum iudicarent: aut in ferendis suffragiis in comitio prærogatiua militum: & ipsi milites siue iuniores siue ueterani consules & alios magistratus maiores diligerent: aut tota comitia in suam ducerent uoluntatem. Et nihil unq̄ accuratius fecisse uidemus præstantiores illos ciues Romanos, Scipiones Maximos & Metellos

De priuilegiis militibus

q̃ ut milites præmiis: & honoribus affectos bene contentos redderent hinc scribit de Hadriano Helius Spartianus. Exemplo postea Scipionum & Metelli: & actoris sui Traiani milites præmiis & honoribus donãs ut ferre possent ea quæ aspera iubebat. Et Alexandrum seuerum scripsit idem Spartianus solitum dicere Militem non timere imperatorem nisi uestitus: armatus calciatus. & satur & habens aliquid in zonula. Id circo q̃ mendicitas militaris ad omnem desperationem uocaret exercitum. Sed unica in re potest militum dignitas inde intelligi: q̃ ex ipsis semper imperatores siue annuos stante re pub. siue perpetuos postea habuit res Romana ut uerum esse constet quod Seneca. xliii. epistola scribit. Ex militibus reges sæpissime factos eẽ. Nec paruus fuit militiæ honor habitus: cum in spectaculis quattuordecim theatri gradus superiores digniores q̃ apud orchestram cõsulum imperatorumque locum: solis militibus attributi sunt. Et ultimus militi honor fuit ampla: & libera factio testamenti. de qua Vlpianus de testamento militari. Militibus liberam testamenti factionem prius quidem diuus Iulius Cæsar concessit. sed ea cõcessio temporalis erat: postea uero diuus Titus dedit: post Domitiãus: postea diuus Verus plenissimã idulgentiã i milites: Eã inde Traianus secutus est. Et exinde mandatis inseri cœpit caput tale: Cũ in notitiam meam perlatum sit subinde testamenta a commilitonibus relicta proferri: quæ possunt in controuersiam duci si ad diligentiam legum reuocentur: & obseruantiam secutus animi mei integritudinem erga optimos fidelissimosque commilitones: simplicitati eorum consulendum putaui: ut quoquo modo testati fuissent rata esset eorum uoluntas: faciant sibi testamentum quomõ uolent: faciant quomodo poterunt: sufficiat que ad bonorum suorum diuisionem faciendam nũda uoluntas testatoris. Stipendia uero minor pars fortunarum Romanis militibus fuere. primum enim uidemus Liuium in quarto affirmare populum Romanum supra ducentos annos propriis sũptibus sine ullo stipendio militasse Publio Cornelio Cosso: Caio Fabio Ambusto. L. Valerio poticio tribunis militum consulari potestate: Anxure. quæ postea fuit terracina capto & direpto: decreuisse patres ut stipendium miles acciperet: cum ante id tempus de suo quisq̃ functus eo munere fuisset. Nihilque acceptũ unq̃ a plæbe tanto gaudio. & tributũ inde indictum. Stipendii uerbum unde habuerit originẽ Varro sic edocet. Stipendiũ a stipe q̃ æs quoq̃ stipem dicebant qui acceperant sua necessitate maiorem nõ in arca ponebant. Plinius militum stipendium dicit appellari quasi stipem ponderatam. Nam supra dixerat æs prius q̃ signatum esset consueuisse ponderari. Et stipem esse nummum Festus quoque affirmat his uerbis. Stipem esse nummum est testimonium q̃ datur stipendium militi. Et cum spõdetur pecunia stipulari dicitur. Et Vlpianus de uerborum significatione. Stipendium a stipe appellatum est q̃ per stipes id est modica æra colligitur. Tribuebatur uero a tribunis militaribus. unde eos uult Varro appellatos esse. Et quamq̃ Romani stipendium id appellarint solum quod in pecunia numerabatur sicut in nostra ætate fieri uidemus aliis tamẽ duobus modis militum illi necessitatibus subueniebant: ut minus sit mirum paucas eas pecunias in stipendium dedisse militibus. Frumentum enim & uestem ultra pecunias dabant. fuerunt que stipendia terna singulis annis data: q̃ datas tertiæ partis anni pecunias unum stipendium appellarũt quod triũ aureorũ fuisse uidemus ut nouẽ tm̃ aureos miles in ãno acciperet. Nã Suetonius de. C. Cæsare addidit: & q̃rtũ stipẽdiũ militi ternos aureos & nos satis supra oñdim⁹: aureos illius tp̃is ualorẽ nũmorũ: q̃bus nunc est communiter usus propemodũ æquasse. maius tamen stipendiũ equiti dabatur

Honos militũ in spectaculis
Libertas faciendi testamenta militibus

Romanos ppriis sũptibus per ducẽtos annos militasse

Stipẽdiũ unde
Stips
Stipulari
Tribuñ un

Frumẽtũ & uestes militibus
Stipendiũ militis unius ãni

ti dabatur propter equum quem ultra uestem: & frumentum de publico accipiebat.
Vnde quod habet Liuius in qnto: post pacificatam militum seditionem per Valeri-
um coruinum dictatorem impotens postulatum militum fuit: ut de stipendio: (mere
bant enim triplex ea tempestate): æs demeretur: militi enim tunc duplex dabatur sti
pendium. Sed erat id militi equitique perpetuum: ut quousque exauctoraretur dimi
nuereturue: (de quibus uerbis breui infra dicemus): id stipendium solidæ daretur. Equus de publico equiti
Vnde tractum uidemus: ut post secunda imperii adhuc stantis (licet cadere incipien
tis) tẽpora cœperit dici: sicut & nostra ætate fit cum militẽ ad soldũ conduci cui ꝓmit
teret stipendiũ licet annuũ. Cassiodorusq; Vegetius & Frõtinus: solidatũ fuisse ĩ mi-
litia scribunt eũ: cui stipendia ab imperatore promissa erãt. De frumento aũt militãti
bus dato: & si multis ac prope oĩbus in historiis haberet. Liui. in. viii. Exemplo exer
citus Romanus eductus: anno stipendio & trium mensium frumento accepto: & de
frumento & ueste simul Liuius. xxxix. Hispaniæ populis pax: stipendium eius ãni du-
plex: & frumentum sex mensium imperatum: sagaq; & togæ exercitui: & infra eodem. Solidatus
Liuius uestimenta exercitui deerant. Id mandatum Octauio: ut cum prætore ageret
si quid ex ea prouincia comparari ac mitti posset. Ab eo quoq;: haud segniter curata
res est. Millæ ducentæ togæ breui spacio: & duodecim millia tunicarum missa consue
tudinemq; ueterem stipendii frumenti & uestis sub principibus mutatam uidemus.
Suetonius enim de Cæsare legionibus stipendium in perpetuum duplicauit. Frumẽ
tum quotiens copia esset & sine modo mensuraq; præbuit. Et Helius Spartianus de
Alexãdro mãmæ. Milites expeditionis tempore sic disposuit: ut in mansionibus an-
nonas acciperent: nec portarẽt cibaria. xvii. dierũ ut solent. unde licet intelligere: qđ
supra est & multum dubium fecisse uidemus de frumẽto non detulisse milites frumẽ Bucellatum
tum sed coactum panem: nomine bucellatum: cuius nunc in Italia alicubi est usus: re Pistores in exercitu
tortum. n. in coronulæ formam cõmode perfertur. Sequebãturq; ut plurimum pisto Ex qbus ꝓuẽtibus rei p. stipẽdia darentur militibus
res exercitum: quibus erat curæ ex frumẽto legionibus publice dato conficere singu-
lis bucellatum. Pesceniumq; imperatorem nigrũ scribit Helius Spartianus prohibu
isse pistores exercitum sequi: & iussisse milites omnes bucellato ĩ locis pacatis accepto
esse contentos. Ex quibus aũt rei publicæ. prouentibus solutiões stipendiorum mili-
tum fierent: satis supra de uectigalibus tractantes ostendimus: aliquando enim a sti-
pendiariis ciuitatibus & oppidis: aliquando ex ærario quãdoq; ex tributo Romæ im-
posito pecuniæ dabantur. Liuius quinto. omnibus his uoluntariã professis operam
æra procedunt: & equiti certus numerus æris assignatus. Falisci dedita patribus urbe
stipendium eius anni militibus in pecunia soluerunt. Et quod a Liuio sumptum est
Beatus Aurelius Augustinus de ciuitate dei sic refert. Tum etiam stipendiis sufficiẽ-
dis cum defecisset ærarium: in usus publicos opes ueniunt priuatæ: adeo unoquoq;
id quod habuit conferente: ut præter singulos aureos annulos: singulasque bullas:
quasi miserabilia dignitatis insignia: nihil sibi auri senatus ipse quanto magis cæteri
ordinesque tribusque relinquerent. Cicero attico: confectæ publicanorum pactio-
nes: postremo seditio militum sedata ab Appio: stipendiumque eius: usque ad idus
quintiles persolutum. Et Asinius pollio Ciceroni. Balbus quæstor magna numerata
pecunia: magno pondere auri: maiore argenti coacto de publicis exactionibus: ut sti
pẽdio quidem militibus reddito. Cicero Cornificio & optime meritis militibus ꝓmis
sa soluantur: quodquidem fieri sine tributo posse nõ arbitror. Post stipẽdia ad hono-
res trãseundũ est: qui post cõfecta prælia probis donabantur militibus. Idq; duplici-

ter tractabimus:ut honores primo dicamus:qui ob rem particulariter bene gestam si
ue uni siue pluribus simul dabantur:deinde ut solidioris utilitatis simul: & honoris
datos agros:datas diuitias & ad inhabitandum urbs ostendamus. Ad honores.n.so
los spectasse uidetur cũ ab imperarore cõsule & duce miles: corona: armillis: clipeo:
statua donabatur quod certius proposita exempla ostendent. Itaq; dandæ coronæ cõ

De dõis & honore exhibitis militibus ob bene rem gestam

suetudinem ostendamus: de qua re Plinius antiquitus nullæ nisi deo coronæ daban
tur: primus oium. Liber parer ex hedera habuit: postea sacrificantes cœpere etiam ui
ctimas coronare. Et in sacris certaminibus coronæ dabantur tanq̃ patriæ. Et infra co
ronas dicir deoꝝ fuisse honorem & laurum publicorum priuatorumq; ac sepulchroꝝ
& manium. Sed breui post mos inoleuit coronas uariis de causis hominibus dari: q̃
& uariæ fuerunt materici. Scribirq; Plinius primũ Aulũ posthumium dictarorem ap̃
lacũ regillũ castris latinoꝝ expugnatis: ei cuius opera capta essent coronã auream de
disse. Liuius rertio. exercitus liberatus & eius consul coronam auream. Cincinnato
dictarori dedir libræ pondo. & septimo Liuius. Samnitibus supatis cõsul Aulus cor
nelius cossus aduocata contione Publii decii tribuni militaris laudes pagit: præter
militaria dona aurea corona eũ donat. Et libro. x. Liuius papirius cursor cõsul Papi
rium filiũ quatuor centuriones: manipulũq; astatoꝝ armillis aureisq; coronis dona
uit. Et libro. xxx. Liuius Scipio contionẽ aduocari iussir. Ibi Masinissam regẽ primũ
appellatũ eximiisq; ornatũ laudib⁹ aurea corõa donat. et lib. uñcẽtesimouigesimo Li
ui. primus. M. Agrippa. M. Lepido apud Siciliam superato corona nauali a Cæsare
Octauio donatus est. Aliasq; multiplices fuisse coronas. Aulus Gelius sic ostendit.

Triũphalis corona

Triumphalis corona aurea imperatori ad honorem triumphi. i. aurum coronarium

Obsidionalis

antiquitus laurea fuerat. Obsidionalis ex gramine: quam qui obsessi fuerãt liberatori

Ciuica

dabant. Ciuica q̃ rna: q̃ is q liberat⁹ fuerat hoste occiso & loco nõ relicto liberatori da

Muralis

bat. fuit ex ilice simili arbore. muralis aurea q̃ illi dabat̃ q prior muꝝ cõscẽdisset. castrẽ

Castrẽsis

sis q̃ ei dabat̃ q pri⁹ castra hostiũ ĩtrasset: ex auro hẽbat ĩsignia ualli. Naualis ex auro:

Naualis

q̃ donabat̃: q prius hostiũ naues ĩgressus est: rostra hẽt ĩsigne. Ciuilis mirtea qua ouã

Ciuilis

tes utebantur. Et mirtea corona Papirium fuisse usum scribit Plinius: q; Sardos in cã
pis mirteis supasset. Et Aulus Gellius. Itemq; magis ample Plinius scribunt. L. Sici
nium dentarũ cẽties uicies præliorum uictorem quadragintaquinq; cicatrices aduer
so corpore: nullam in tergo habuisse: eundemq; spolia cœpisse triginta quatuor: do
natum hastis puris. xyiii. phaleris. xxy. Torquibus tribus & octuaginta. Armillis cẽ
tũ sexaginra. Coronis. xxxyii. uidelicet ciuicis. xiiii. aureis octo: muralibus tribus: ob
sidionali una: a fisco: æris. xxx. a captiuis. xx. æris. Corona graminea Fabio imperato
ri ab exercitu liberato data: & senatus decreuit cura belli liberatus. Dataque est a se
natu populoque Romano: qua claritate nihil in rebus humanis sublimis Fabio Ma
ximo: qui cunctando restituit rem publicam: qui cum magistrum equitum seruasset:

Sicinius dẽtatus

ab exercitu appellatus est pater & parirer ab italicis Hannibale Italia pulso. eademq;
graminea data est. M. Flaminio tribuno militũ in Sicilia: &. Gn. Trcio attinati bello

Cautũ ne qs corona cõcessa indigne abuteretur

cimbrico. Is primi pilum capescens dubitantem per castra hostium erumpere interfe
cit: legionemque eduxit: cui concessum prãter coronam gramineam: ut prætextatus
imolaret ad tibicinem foculo posito: qua coronarum dignitate cõcessa ne quis ĩdigne
abuteretur senatus prouidit. Scribit namque Plinius. L. Furium argentarium bel
lo punico secundo: cum corona rosacea: interdiu pergula sua in forum perspexisse.
Qui auctoritate senatus in carcerem ductus fuerit. Nec ante finem belli emissum.

Refert Plinius Syllam in uilla sua tusculana: quæ postea fuit. L. Syllæ scripsisse & pi gi fecisse: se bello marsico donatum corona graminea apud nolã. Aemiliusq; Scipio obsidionali donatus apud Aphricam a ciuibus seruatis Cæsar in expugnatione miti lene corona ciuica donatus. M. Cicerone filio consule idibus Septembris. Augustꝰ obsidionali: & ciuica a senatu donatus: & Aurelianũ Augustũ apud Bizantiũ a Va leriano scribit Flauius Vopiscus donatum fuisse coronis muralibus quatuor: corõis uallaribus quinq;: coronis naualibus duabus: coronis ciuicis duabus. Alia insuper fuerunt ornamenta quibus milites singuli: ob rem bene gestam ornabant. Armillæ ab armo dictæ supræma brachii parte in humeros collumq; uergente: quam partẽ ar genteis aureisue tegminibus fabrefactis milites ornabant: quod in statuis nunc mar moreis & aliis ueterum sculpturis apparet. Liuius decimo. Papirius cursor consul Pa pirium filium: quatuor centuriones manipulumq; hastatorem armillis aureisq; coro nis donauit Lucium Sicinium diximus supra armillis. clx. donatum fuisse. Sed maio ra iam utilioraq; militum donaria simul ostendamus. primum a Romanis uirtuti mi litari præmium Liuius in secundo datũ ostendit. Horatio coclitiquãtũ agri nno die circũ arare potuit. Et Mutio Sceuolæ prata sunt dono data transtyberim: quæ mutia sunt prata. L. Quintius cincinnatus dictator prædam suo militi dedit. Captis Veiis senatus decreuit ut agri ueientani septena iugera plæbi diuiderentur. nec patribus fa miliæ tantum: sed ut omnium in domo liberorũ capitum ratio haberetur: uellentq; ĩ eam spem liberos tollere. Et octauo Liuius. Latinus capuaq; agro mulctati: latinus ager priuernati additus: & falernus: qui populi cãpani fuerat usq; ad uulturnum am nem plæbi Romanæ diuidit: bina in latio iugera: terna in falerno militi data. Et Car uilius cõsul est nomen: has sequebantur scutati omnes insignibus armis: hoc trigin ta manipulorum agmen antepilanos appellabant. quia sub signis aliis quindecim or dines locabantur: ex quibus ordo unusquisq; tres partes habebat. Earumq; unamq̄q; primipilũ uocabãt: tribus ex uexillis constabat: uexillũ. cxxxvi. homines erant. Pri mum uexillũ triarios ducebat: ueteranum militem spectatæ uirtutis. Secundũ rorari os minus roboris ætate: factisq;. Tertiũ accensos minime fiduciæ manum. Eo in po stremũ aciem reiiciebant. Vbi his ordinibus exercitus instructus esset hastati omni um primi pugnam inibãt: si astati ꝓfligare hostẽ non possent pede presso eos receden tes interualla ordinũ principes recipiebãt. tum principum pugna erat. hastati sequæ bant. Triarii sub uexillis considebãt sinistro crure porrecto: scuta ĩnixa humeris: ha stas surrecta cuspide in terra fixas: haud secus q̄ uallo septæ ineret aciem tenẽtes. Si ap principes quoq; haud satis ꝓspere esset pugnatũ: a prima acie ad triarios sensim refer rebant. Vnde rem ad triarios rediisse cũ laboraret prouerbio increbruit. Triarii con surgentes: ubi interualla ordinũ suoꝝ principes: & hastatos recepissent: extemplo cõ pressis ordinibus claudebant uiam. Vnoque continenti agmine iam nulla spe post relicta in hostẽ incidebant. Id erat formidolosissimũ hosti: cum uelut uictos in secuti nouã repente aciẽ exurgentẽ auctã numero cernebãt. Et huiusmodi seruatũ fuisse or dinem prælio cãnensi. Liuius. xxii. ostendit pariterq; in. xxx. ubi commissam Scipio nis cũ Hannibale pugnã accuratissime scripsit. Quibus in duobus præliis: quod hic de est equitatus alarumq; opera qualis erat ostenditur: & ipsis de rebus infra iterum dicturi sumus. Nec fuit minor Romanorum exercitus mouentis loco: incedentisq;: siue in hostẽ duceret: siue mutaret regiones continentiæ & militaris disciplinæ obser uãtia. Satis notũ est q supra ostendimus de Scipione aphricano numãtiã obsidẽte:

Armillæ

Agri dati militibus

qui per aliam militum emendationem eos loco mouentes triginta dierum frumentũ ac septenos uallos ferre cogebat: ægre pp onus incedẽti dicebat: cum gladio te uallare scieris uallum ferre dısinito: alio scutum paruum habiliter ferenti amplius eum scutum iusto ferre iussit: neq; id se factuꝝ q̃n melius gladio q̃ scuto uteret̃: quem militẽ extra ordinem depræhẽdit si Romanus esset: uitibus si extraneus: uirgis cecidit. Iumenta oĩa ne exonerarent militem uendidit. Et paulo superiore loco diximus de Alexãdro mammea imperatore: qui si quis de itinere in alienam uillam flexisset pro qualitate loci aut fustibus subiiciebat: aut condẽnabat: aut grauissimis contumeliis afficiebat. Vnde Cicero Põpeium laudans sic eum cõmendat: cuius legiones sic in Asiã peruenerunt: ut non modo nouus exercitus sed ne: uestigium quidem eius cuiq̃ pacato nocuisse uocant. Græca res est nihil uelare. At ecõtra Romana ac militaris: thoracas addere. Cæsar quidem loricatam sibi in foro suo passus poni. Nam lupercorum habitu factæ tam nouitiæ sunt: q̃ quæ nuper prodiere penulis indutæ. Mancinus eo habitu sibi statuit quo deditus est. Accius poeta in camœnarum æde maxima forma statuam sibi posuit cum breui ipse esset forma. Equestres uero statuæ modo Romanam celebrationem habẽt: orto a græcis exemplo. Sed illi cæletas tm̃ dicabant in sacris uictores. Postea uero & qui bigis uel quadrigis uicissent: unde: & nostri currus nati in iis qui triumphauissent. Serũ hoc iis nõ nisi a diuo Augusto seuiges, sicut elephanti. Regum quoq; erant in capitolio statuæ: ut inde uideantur inchoasse. Ex his Romuli est sine tunica: sicut & Camilli in rostris: & ante ædem castoris fuit. M. Tremellii equestris togata q̃ samnites bis deuicerat: captaq; anagnia populũ stipendio liberauerat. Ante cautũ ut statuæ in foro tripedales statuerent̃. hæc mensura honorata tunc fuit. Colũnæ prius dicabant̃: statuis proximæ quaꝝ rõ: ut supra mortales tolli uiderent̃. Quod & arcus significatum est nouitio inuẽto. Extant Catonis in censura uociferationes: mulieribus Romanis in prouinciis statuas poni: nec tñ potuit inhibere q̃n Romæ quoq; ponerent̃: sicut Corneliæ gracchoꝝ matri: quæ fuit Aphricãi prioris filia sedens. passim postea oĩbus positæ: adeo ut tres Hãnibalis statuæ in ea urbe uideant̃: quã ad portas usq; uexauerit. Fuisse ĩ italia statuarios Herculis ab Euãdro habitu triũphali statua ĩ foro boario posita: ostẽdit. Et Ianus geminus a Numa rege dicatus. Mirũq; mihi uidet̃ cũ statuaꝝ in Italia tam uetus origo sit deoꝝ simulachra fuisse lignea usq; ad deuictã Asiã in. M. Scauri ædilitate tria milia signorũ in scena tm̃ fuere tẽporario theatro. Scipio superior in cella Iouis imaginem habet: quæ ad decora familiæ circũfert̃. Superioris Catonis imago in curia a senatu imposita: ne ei⁹ conspectu unquam carerent. refert Suetonius Tranquillus. Augustum Octauium proximum diis immortalibus honorem memoriæ ducum præstitisse. qui imperium Romanum ex minimo maximum reddidissent: statuasq; omnium triumphali effigie in utraq; fori sui porticu dedicasse. Et Flauius Vopiscus scribit. Tacitum imperatorem decreuisse Aureliano statuas argenteas in capitolio: in curia: in templo solis: in foro Traiani. Et cum Tacito sexcuplex fuerit statua: frater eius qui duobus tantummodo mensibus imperauit quincuplices habuit. Togatam: clamydatam: paliatam. Armatam: uenatorii habitu. Nec tamen satis scio quid sibi uoluerit: quod Marcus Cicero honoris cupientissimus: ad Atticum sic scribit. Nullos honores mihi nisi uerborum decerni sino: statuas prohibeo. Fuit etiam alius honos ob rem bene gestam: iis qui militauerant in templis positus: quas appellauere manubias: cum tamen positain templis potius ex manubiis cõparata dici consueuerit. Aulus Gellius ĩ fastigiis

Manubiæ

fori Traiani simulachra sunt sita: circum undiq; inaurata equorũ atq; signorum militarium: subscriptumq; est ex manu: manubiæq; sunt pecuniæ ex præda redactæ. Et prӕda sunt rerũ ipsarum captarum corpora. Vnde Asconius secũda in Verrem actione: Manubias ueteres dicebant: & erat hæc imperatorũ præda ex qua quid uellẽt facerẽt. Vltimus uero honos militi: ultima & solidissima oium gloria: & utilitas fuit: cũ militia honestæ dimissus: quietam cum dignitate senectutem agere potuit. ecõtraq; nulla ferme asperior punitio fuit q̃ cum post uarios & quandoq; diuturnos militiæ labores aliquo delicti admissi casu cum ignominia dimissus aut pœna affect⁹ fuit. Missionis itaq; formulam ostendamus. Marcellus iureconsultus de re militari Missionũ generales causæ sunt tres: honesta: causaria: ignominiosa. Honesta est quæ tempore militiæ impleto datur. Causaria cum quis uicio animi uel corpore minus idoneus militiæ renunciatur. Ignominiosa causa est cum quis pp delictum sacramento soluit. Et Vlpianus de his qui notantur infamia. Missionum multa genera sunt. Et honesta q̃ emeritis stipendiis uel ante ab imperatore indulgetur. Est & causaria quæ pp ualitudinem laboribus militiæ soluit. Est & ignominiosa totiens quotiens is qui mittit addit nominatim ignominiæ causa se mittere: semper enim addere debet cur miles mittatur: sed si exauctorauit eum id est insignia militaria detraxit inter infames effecit licet non adiecisset ignominiæ causa se eum exauctorasse. est & quartum genus missionis si quis euitãdorum munerum causa militiam subisset: hæc autem missio existimationem non lædit ut est sæpissime rescriptum. Iam ipsum prælii gerendi modum ostẽdamus. Qua in re sicut & in pluribus Cæsar Augustus sapienter sensisse uidetur prælium quidem suscipiendum omnino esse negans: nisi cum maior emolumenti spes q̃ damni metus ostenderet. Nã licet q; Cicero pro M. Marcello orans scribit. Certe in armis militum uirtus locorũ oportunitas: auxilia sociorũ: classes commeatus multum iuuent: maximam tamen partem quasi suo iure fortuna sibi uendicat. Ordinem uero prælii gerendi nullo in loco certius scire q̃ ex Liuii octauo licet quidem ordo Licet a Liuio perspicue sit descriptus: nisi ab attento & cupientissimo facile intelligi nequit. sic q; est: Et quod antea phalangis similis macedonicis hic postea manipulatim structa acies cœpit esse: postremo in plures ordines instruebantur. Ordo. n. sexagenos milites: duos centuriones: uexillum unum habebat: prima acies hastati erãt: mãipuli q̃ndecim distantes inter se modicum spacium. Manipulus leuis uicenos milites aliã turbam scutatorum habebat. Leuis autem qui hastam tm̃ gessaq; gererẽt uocabatur. hęc prima frons in acie florem iuuenum pubescentium militum habebat. Robustior inde ætas totidem manipulorum: quibus principibus collega Papirii militibus ex præda centenos binos asses: & alterum tm̃ centurionibus & equitibus dedit. Cũ de agris militum esset relatum qui ductu atq; auspicio proconsulis Scipionis I Aphrica bellum perfecissent: decreuerunt patres: ut. M. L. Brutus prætor urbanus si ei uideretur x. uiros agro sãniti q po. Ro. esset metiẽdo diuidẽdoq; crearent: qd̃ aũt in qnta Liuii decade scriptũ erat. Cœpit paulus Aemilius septuaginta Epiri ciuitates quæ hosti cõsenserãt. Et prædã inde factã militi concessit. maioraq; multo fuerũt dona quibus Romani principes suos milites ditauerunt. scribit Spartianus de Alexandro seuero. fuso fugatoq; Artaxerxe potentissimo rege: qui cum septingentis elephantis: falcatisq; curribus mille: & octingentis ad bellum uenerat: equitum multis milibus statim: Anthiochiam reddiit: & de præda quam Persis abstulit suum ditauit exercitum: cũ & tribunos ea quæ per uicos diripuerant & duces & ipsos milites habere iussisset.

Missio
Missionũ genera

Modus gerẽdi plii

tumq; primum serui Persæ apud Romanos fuerũt:quos q̃dem quia indigne serũt p/ sarũ reges quemq̃ suorum alicubi seruire:acceptis præciis:reddidit præciumq; uel il/ lis qui manu cœperant dedit:uel in ærariũ contulit. Reliquũ est ut ultimum militari bus uiris datum ornamentũ statuas dicamus:quibus & alii ob uirtutũ merita uariaꝝ postea ornari consueuerunt. De quibus Cicero quarta in Verrem sic habet. Idcirco Scipio existimabat statuas non ad hominum luxuriem sed ad ornatũ phanorum atq; oppidorum esse factas:ut posteris nostris monumenta religiosa esse uideantur. Et ta men idem Cicero philippicorum octauo sic dicit. His.n. maiores nostri qui ob rem. pu. obierant pro breui uita diuturnam memoriam rediderunt. Et ifra. Vita mortuo/ rum in uiuoꝝ memoria est posita:& ad conclusionem sic censet. Senatui placere Ser uio Sulpicio statuam pedestrem æneam in rostris ex hui⁹ ordinis sententia statui: cir cumq; eam statuam locum gladiatoribus ludisq; liberis posterisq; eius quaqua uersũ pedes quinq;: posterior aũt Cicerone Plinius sic de statuis habet. Romæ simulachrũ ex ære factũ primũ ex peculio Spurii Cassii quem regnum affectantem pater ipsius in teremerat: transit a diis ad hoĩes statuas fieri multis modis. Antiqui pingebãt eas bi/ tumine & inaurabant. Athenienses nescio an primi oĩum Harmodio & Aristogitoni tyrãnidis publicæ posuerint statuas. Hoc actum est eodẽ anno quo reges Roma exa cti sunt: excepta deinde res est toto orbe terraꝝ. humanissima ambitione. & iã oĩum municipioꝝ & fori statuæ ornamentũ esse cœperũt: prorogariq; memoria hoĩum: & honores legi. & in basibus scribi ne in sepulchris tantum legerentur. Mox foꝝ in do/ mibus priuatorũ factum atq; in atriis. Honos clientum instituit sic colere patronos. Togata effigie antiquitus dicabanť. Placuere & nudæ tenentes hastã ab epheborũ gymnicis exẽplaribus: quas achilleas dicatur. Et Aureliãum iussisse ostendimus ne quis militum aut pullum: aut ouem raperet alienam: ne & oleum lignumue quis pe/ teret. Omnium tamen & a celeritate admiranda & ab ordine laudãda fuit Claudii ne ronis ad Salinatorem Liuiũ profectio: de qua. xxyii. Li. Claudius præmissis per agrũ larinatem: marrutinũ: frentanũ: præcutianum: qua exercitu ducturus erat nunciis: ut oẽs in agris urbibusq; cõmeatus paratos militi ad uescendũ in uiã deferrẽt: equos iumẽtaq; & alia producerẽt: ut uehiculoꝝ fessis copia esset ipse ex toto exercitu ciuiũ sociorũq; q̃d roboris erat delegit: sex millia pedites: mille eqtes. Et hercle per istructa oĩa ordinibus uiroꝝ mulierumq; undiq; ex agris effusoꝝ inter uota & præces: & lau/ des ibãt. Modestia certare milites nequid nisi necessariũ sumerẽt: nihil morari: nec a signis subsistere: cibũ capiẽtes: diem ac noctem ire: uix quod satis ad naturale desi/ deriũ corpori esset: quieti dare. Silentio castra Salinatoris ĩgressi a sui quisq; ordinis hoĩbus in tẽtoria adducti cũ summa oĩum lætitia hospitaliter excipiunť. Nero post uictoriã sexto die ad statiua sua atq; ad hostẽ peruenit. & iam implesse uidemur: quæ huius libri initio de militiæ terrestris partibus singulis dicere polliciti fuimus. De na uali bello aliqua dicere agrediamur. Nauiũ uocabula hæc põit Aũ. Ge. G. Auli Cor/ bitæ: caudicariæ: lõge hippagĩes: cercuri: celoces: lẽbi: horiæ: lenõculi: actuariæ: ꝓsu miæ: gesecoretæ: horiolæ: cattæ: scaphæ: põtões: uecturię: medię: phaselli parões: mio parões: litres: caupulica: marplacidæ: cidaꝝ: ratariæ: catascopiũ. Et Nonius Mar. pti eadẽ põit: ptim alia: quoꝝ nõnulla expõit. Celox nauigiũ breue dictũ a celeritudine. corbita tardũ: & graue: circerus nauis asiana pgrãdis. Lẽbus nauis breuis piscatoria. Mioparo nauicula pyrrataꝝ: fasellus nauigium cãpanum. lenũculus nauigiũ piscato rium. Actuarię nauiculæ celeres dictæ quod cito agi possint. litres naues fluuiatiles.

Statue ẽt datæ mili/ tibus

Nauium uocabula

Scaphæ naniculæ quæ maiores naues consequuntur: caudicariæ quæ in fluminibus usui sunt. Piscis oblongæ & stricta a forma piscis. Oneraria de oneribus tarda. Prosu mia nauigii genus & casteriam locum esse uult Nonius: ubi cum nauigatio conquie scit remi & gubernacula conquiescunt. Vegetius aũt liburnam esse dicit a patria an decrina appellatum: quibus fretus Augustus superauit Antonium: & ipsis postea se per ipse & alii principes in bellis sunt usi: ut postea omnes bellicæ liburnæ sint dictæ liburnasq; dicit: cypræsso: pino siluestri lauro: & abiete contexi consueuisse. & clauis configi æneis: ut puta perpetuis: cum ferreos rubigo consumat. cædique consueuisse eos arbores a. xv. ad. xxii. lunam post solstitium æstiuum & autumnalem usq; ad kalẽ. Ianuarii. Minimæ liburnæ remorũ habebant singulos ordines: paulo maiores binos: idoneæ mensuræ ternos uel quaternos interdum qnos. additq; Vegetius in aciaco prælio Augusti & Cleopatræ senorum Octenorumq; remigii ordinum fuisse liburnicas. Scaphæ maioribus liburnis associantur: quæ uicenos remiges a singulis partibus: habent: quas Britanici piraticas uocant: per has & suis afferri: & aduersariorũ nauibus aliquando intercipi cõmeatus solent: quæ & speculandi quandoq; præstant officium: quarũ ne candeant uela colore maritimis fluctibus simillimo tinguntur: & funes cæra etiam qua inungi solent naues inficiuntur. nautæq; & milites tinctam eo colore uestem induunt: ut non solum per noctem sed etiam per diem facilius lateant exploratores. Quantum uero naualibus bellis siue maritimis Romana res profecerit pauca de multis allata ostendent gesta mari nauibusq; Liuius nono. Duumuiri naualis classis ornandæ reficiendæq; eo anno creati. Et. xxiii. quod supra quoq; ẽ cum de essent nautæ consules ex senatusconsulto edixerunt. ut qui Lucio Aemilio. G. Flaminio censoribus milibus æris qnquaginta ipse aut pater eius census fuisset: usq; ad centum milia: nautam unum cum sex mensium stipendio daret. Qui supra centum milia: usque ad trecentum milia: tres nautas cũ stipendio annuo: qui supra trecentum usq; ad decies cẽtũ eris quiq; nautas. Qui supra decies septies senatores: octo nautas cum annuo stipendio darent. Ex hoc edicto dati nautæ armati instructiq; a dominis: xxx. dierum coctis cibariis naues cõscenderunt. Tum primum est factum: ut classis romana sociis naualibus priuata impẽsa paratis compleretur. Et libro trigesimo scribit Liuius centum sexaginta nauibus lõgis res Romana eo anno gesta. Et trigesimosexto. L. Cornelius Scipio consul edixit: ut quinq; milia in Bruciis scripta Brundusiũ cõ uenirẽt. tres legatos noĩauit. Sextũ Digitiũ. L. Amphesiũ. G. Fabriciũ Lusciniũ: qui ex ora maritima undiq; naues Brundusiũ contraherẽt. Et. xxvi. Liuius capta Cartagi ne noua in Hispania ubi oppugnatio in aquis & mari fuit. Naues dicit onerarias sexagita tres in portu expugnatas captasque: & quasdam cum suis oneribus frumento: armis: ære: præterea ferro & lintheis & spartho: & nauali alia materiæ ad classem ædificandam. Cassius proconsul Ciceroni. Nos ex ora maritima a prouincia: & ex insulis quas potuimus naues deduximus delectum remigium magna contumacia ciuitatum tamen satis celeriter habuimus. Et. G. Lentulus proquæstor consulibus: tribunis plebis: & senatui: populoque Romano. Idcirco etiam naues onerarias: quarum minor nulla erat decem milium amphorarum contractas in licia quo in loco licet conicere: aut amphoras tunc fuisse minores ætatis nostræ amphoris: aut naues illorum nostris multo maiores. Nam miraculi loco habitæ sunt: quas Alphonsus Aragonum rex apud Neapolim & Veneta res publica Venetiis: quatuor milium amphorarũ proximis tẽporibus construxerunt: & ex iis quæ agantur remis maiores omnium ætatis nostræ

Casteria
Liburna
Scaphæ

Naues decẽ milium amphorarum

licet triremes dictæ sint: duos tantummodo ordines remorum singulis i lateribus habent: quas a Liburnis originem habuisse crediderim: uel eo maxime quia in liburnis & propinquo Venetiarum loco triremes omnium ætatis nostræ ĩprimis agiles & idoneæ fabricari dicuntur. Mutata itaq; nauigia: mutata sunt uocabula: & quod magis est: mutata sunt classium loca. Duas. n. diuersis in locis classes maximas Octauius cæsar Augustus instituit in locis nunc penitus derelictis Rauẽnæ unam ubi clausum in littore hostium canale habet prisci præsentisq; nominis candianum: alteram misceni cõtra Puteolanum oppidum: cuius classis loco in stagno semisiccato a mari omnino derelictum uidimus immutatum: quibus de classibus sic habet Vegetius. Apud Misenum & Rauennam singulæ legiones cũ classibus stabant ne legiones a tutela urbis ascenderent & cum ratio postulasset sine mora sine circuitu: ad omnes mundi partes nauigio peruenirent. Nã misenatiũ classis Galliam. Hispaniam. Mauritanias. Aphricam. Aegyptum. Sardiniam. atq; Siciliam habebat in promptu. Classis autem Rauẽnatium: Epirum: Macedoniam: Achaiam: Propontidem: Pontum: Orientem: Cretam: Cyprum: pene direpta nauigatione petebat: quia in rebus bellicis celeritas amplius solet prodesse q̃ uirtus. Liburnis autem quæ in campania stabant præfectus classis misenatium præerat. Eas uero quæ Ionio mari datæ fuerant: præfectus classis Rauennatium retinebat. sub quibus erant deni tribuni per cohortes singulas constituti singulæ autem liburnæ singulos nauarcos habebant. Sed iam satis multa sextus liber habet: cætera ad militiam facientia in septimum congeramus.

De pfectis nauium

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE LIBER SEPTIMVS INCIPIT FOELICISSIME.

MVLTA Superius uariaq; diximus ad utriusq; belli terra marique gerendi militiam facientia. Vnde cum ea ut plurimũ a Tito liuio patauino sumpserimus: operumque eius pars maxima temporum malignitate perierit: non indecens hoc loco iudicamus bellorum: & aliorum terra marique: a Romanis gestorum: quæ secunda: & alii decem Liuii ipsius: supra quartam decades continebant summas: strictissima breuitate complecti. Quo in labore id consequi speramus: ut singulas bellorum militiç & eius disciplinæ partes: de quibus supra tractauimus: lector attentus inspiciat. Quin etiam nõ solum bella uidebit gesta: sed tumultus insuper quos maiores a bellis plurimum differre uoluerunt. nam Cicero in philippicorum septimo. Potest enim bellum esse sine tumultu: tumultus sine bello esse non potest: itaq; maiores nostri tumultum italicum: quod erat domesticum: tumultum gallicum: quod erat italiæ finitimũ. Præterea nullum tumultum nominabant. grauius autem tumultum esse q̃ bellum hinc intelligi licet q; a bello gallico uacationes ualeant: tumultu non ualeant: a secunda quæ decade incipimus: quando prima: tertia: & quarta integræ nobis extant. Cum uiolassent Tarentini missos ad se oratores: bellum in eos Romani mouerunt: petitusq; a tarẽtinis Pyrrhus rex Epirotharum præsidium eis attulit. Leuinus consul Romanus ei præfectus bello: missos exploratores interceptos per castra: ut inspicerent ex confidẽtia ductos remitti ad Pyrrhum curauit. Commissa est inter præstantissimos duces pugna: primusq; Pyrrhus in fugam erat conuersus: cum obuius elephantis factus parumper constitit:

Tumultus

Bellũ romanorũ cũ Tarentinis

constitit:& immissis in hostem elephantis prælium reassumpsit. Romanique ad primum beluæ nunquã alias uisæ conspectum territi: fœdam commiserunt fugam. In qua cædes Romanorum fuit magna:& mille octingenti uenere ĩ hostium potestatẽ quos Pyrrhus liberaliter dimisit:cæsosque curauit honestissime sepeliri. feruntque nonnulli Pyrrhum uisis Romanis uersa in suas facies acie iacentibus dixisse:si tales habuisset milites:totum se orbem facile subacturum: factumque est eius uictoriæ fama ut Samnites Brutii & Lucani Romano iã tũ nomini inuidentes:sese Pyrrho tarentinisque cõiunxerint:cum quibus usque Preneste omnia urendo peruenit. Misit paulo post Pyrrhus Cineam oratorem Romam ea conditione pacem petiturum:ut capta de Italia retineret. Isque uir omnium de quibus scriptum sit memoriæ excellentioris:ciuium Romanorum & coniugum filiorumque nomia ac domos cum nosset: muneribus singulos pertentauit:neminemque qui acciperet inuenisse rettulit: qua in relatione percunctanti de Romanis rebus Pyrrho urbem plenam regibus uidisse respondit. De pace cum Romanis non cõuenit. Appio cæco quod Cicero ab Ennio sumptum scribit his uerbis dissuadente. Quo uobis acies mentis: quæ stare solebat Antehac:dementi tendit sesflectere paci. iterim redditi a Pyrrho captiui quod supra diximus tã diu iusto honore militiæ caruerũt: quousq; spolia de superato hoste ĩ patriam retulerũt. Deinde. P. Sulpitio: & Decio mure consulibus pugna cu Pyrrho cõmissa:capti sunt elephãti quattuor:occisa uigĩti hostiũ. & qnq; Romanorum milia:Pyrrhusq; tarentũ concessit. Fabricioq; dehĩc alteri cõsulum suffectocũ medicus Pyrrhi mortẽ per uenenũ accepto precio polliceretur uinctum ille ꝓditorem regi remisit:armis dicẽs Romanos non fraude solitos cum hostibus depugnare. Pyrrhus paulo post oblata syracusarum proditione:in Siciliam traiecit:& re infecta in Italiã rediit. Commisitque cum. G. Curio consule nono prelium in quo Deinde ephesum ueniens per totam Asiam maiorem litteras misit:ut Romani ciues ubicunq; essent ĩ uenti occiderẽtur:quod & factum ẽ. Quam cladem acceptam:& simul sociorũ populoq; Romano amicorum regũ eiectionem. M. Cicero Pompeium ad id bellum deligi imperatorẽ suadẽs:luculenta oratione deplorat. Mothonẽ exinde achaiæ ciuitatẽ Ariston Atheniẽsis Mithridati tradidit:per cuius occasionẽ ueniens Archelaus copiarũ Mithridatis dux:achaiam & græciam totam occupauit. Quietioribus iam ĩ urbe Roma rebus:Sylla in græciã duxit q. Archelao apd pyræũ congressus:illũ prælio superatum omniq; spoliatũ exercitu reppulit:& græciã achaiamq; recepit. Qua ĩ Romanorũ uictoria uiginti milia hostium cæsa sunt:cũ uix trecentos Sylla desiderauerit. Instauratus tamẽ ẽ Archelai exercitus nouis septuaginta milium copiis a Mithridate missis. Congressiq; sunt duces prælio accuratissime gesto in quo Archelaus inferior filium Diogenẽ cum qndecĩ milibus cæsis amisit. Tentauit tamen iterum fortunã Archelaus:&. ii. prælio maiore conatu cõmisso:oĩbus copiis suis partim cæsis:ꝑtim captis fugiens tribus diebus in palude delituit petiit tũc pacem Mithridates quã Sylla nisi quas cœperat ꝓuĩciis & urbibus redditis dare recusauit. Quare Mithridates suis diffidens uiribus ad petitum impetratũq; Syllæ colloquium uenit paxque cõstituta ẽ. per quam Sylla qcquid de Asia populus amisserat Romanus recepit. Et ad Dardanos Scordiscos & Dalmatas conuerso uictore exercitu rebelles subegit. Marius interim Cinna Cornelio sibi fœderato in urbem reuersus ẽ:a quibus multi cõsulares & senatorii ac equestris ordinis de nobilitate Romana partium Syllanarũ occisi:domus Syllæ euersa & uxor filiiq; fugati sunt. Maximaq; pars Senatus urbe:ĩ græ

Cineas

Pyrrhus uictus. P. Sulpitio & Decio cõsulibus

Hic multa desunt Mithridatis bellum cõ Romanis

Archelaus Sylla

Diogenes Archelai filius

Marius Cinna

Norbanus Cepio

ciam ꝓfuga ad Syllam confugit. Reuersus ē tunc in Italiam Sylla & apud Capuam Norbano & Cepioni ducibus marianis congressus sex milia de eoꝝ exercitu occidit: totidem cœpit. Sed paulo post totus is marianaꝝ ptium exercitus apud calenũ: Ce-

Marius filius: Papirius carbo consules

pionis perfidia Syllano pacatus ē immixtusq; exercitui. Consules inde creati sũt. Marius filius: & Papirius carbo: contra quos duxit urbem uersus Sylla: cõgressisq; ad sacriportũ Prenestinæ urbis suburbium utrorumq; copiis: cædes utrinq; magna: sed ĩ marianis maior commissa. Ex consulum enim exercitu quindecim milia: ex Syllano uix dimidia ps cecidere. De quo prælio Lucanus. Iam quot apud sacri cecidere cadauera portũ. Cõtraxerat interim Sylla ex campanis samnitibusq; auxilia: quibus cum suis legionibus cõiunctis ĩuadendi urbē & reliqua irrũpendi consilium iniit obierat nãq; per id tẽporis Marius pater: ad anienemq; extructo sepulchro humatus erat. uenit itaq; salaria uia ad portam collinã Sylla: quo iubẽte Marii sepulchro funditus diruto: eius ossa dissipata: & in anienē proiecta sunt unde quod supra diximus factum

Ossa Marii dispsa

ē: ut Sylla ipse id ĩ suo cadauere timēs exẽplũ: prius de gente Cornelia moriēs cremari uoluerit. prodierunt ũero in aciem consules: & cũctis populi Romani copiis quæ ad urbem & longe in circuitu erãt prælio ingenti concursum est: in quo scripserunt nõnulli octuagita milia cecidisse. Vnde Lucanus Aut collina tulit stratas quot porta cateruas. Superior aũt Sylla urbē ĩgressus tria milia ciuiũ qui in uillam publicam

Sylla primus cremarus Rõanorũ cædes per syllam

campo ĩminentem martio inermes se receperãt iterfici iussit. Qu. Catulo eius partiũ duce primario cõtra adnitente: & passim dũ ea cõmitteret̃ cædes clamante: frustra uicturũ Syllam: si inermibus & quietis simul cum armatis: & resistentibus interfectis: nulli supsint quibus dominetur. Marius filius post eam acceptam cladem in urbē re-

Marii filius preneste obsessus se interfici iubet

uersus: ærario penitus exhausto: thesauros ĩde eduxit ingentes: quindecim milia põdo auri: argenti ad triginta: milia de quibus supra a nobis est dictum: & Preneste se cõtulit. qua in urbe obsessus: cum resistere nequiret: mutuis cum uno ex commilitonibus uulneribus concurrens: occubuit urbem Prenestinam cum Sylla uiribus ca-

Sylle perfidia

pi posse diffideret ad ingenium conuersus ciues fide euocauit: e quibus immanissime deceptis quinque milia occidi: lacerari: & per campos dispergi curauit. quattuor milia septingentos ꝓscripsit eorumq; mulieres maiori ex parte occidit: & demum ur-

G. Carbo occisus

bem prenestinã Syllanus deleuit exercitus. G. Carbo fugit Ariminũ: ubi superatus occisusq; est: Interea. Gn. Pompeius cui postea magno fuit cognomentũ: Syllanis p-

Gn. Põpeius magnus de aphrica triumphat

tibus quarum & ipse erat ubiq; præualẽtibus: aduersæ partis duces in Aphrica superauit & ea subiici paratissima: rei. p. nomine ĩ Syllanam ditionem recepta annũ agēs quartum & uigesimum: nec consul: nec proconsul: nec prætor: neq; etiam ætatis legitimæ triumphauit. protracta sũt sociale & prædictum ciuile primum ĩfœlicissima rei publi. & urbi Romæ bella: annis ad sexdecim. In quibus cẽtũ quiquaginta milia referuntur cæsa: inter quæ consulares tres & uiginti: prætorii septem: senatores ducenti occubuisse dicunt̃. Ad quoꝝ finē Sylla in priuatã secedens uitam: q̃nq; paucis. quã-

Sylla priuatus uitã ĩ uilla agit

doq; nullis comitantibus seruis aut libertis: aliquot annis: (mitum dictu): post tantas ciuiũ cædes: in urbe uixit securus. eũ tñ pediculis: quos sola caro humana gignit uermiculis uiuentē diu afflictũ & demũ ab ipsis occisũ fuisse nõnulli tradidere. Eius

Lepidus Catulus scipio lepidi filius occiditur

aũt dimissæ dictaturæ factũ damnãs. C. Cæsar & ipse dictator ppetuus dicere solitus ē: Syllã litteras nesciuisse. Mortuo subĩde Sylla: Lepidus Marianaꝝ: & Catulus Syllanarũ partiũ duces: nouum ciuile bellum suscitarũt. bis conflixerũt: in q̃bus prelíis multi perierũt. Alba in quam Scipio Lepidi filius confugerat expugnata: q fugiens

apud

apud Regiũ ſupatus & occiſus eſt. Quattuor eodẽ tẽpore bella ſũt orta. In Hiſpãia ĩ pamphilia & cilicia: in Macedonia: ĩ Dalmatia. primũ geſſit Sertorius nurſinus Marianarũ partium: in Hiſpania: & Luſitania. cõtra quem Cecilius Metellus: & .L. Dõitius conſules: paratiſſimum duxerunt exercitum. Sertorii duce Herculeo .L. Domitius pugna commiſſa occiſus ẽ: Cecilius uero Metellus eius filius q Iugurtham uicerat: & ipſe prælio decertans: hoſtem mora fatigabat: Donec Pompei caſtris conſociatus eſt. Multa ſunt eo Sertorii bello præclara geſta quæ hac noſtra aſcriptione explicari nequeunt nãque annis duodeuigiti Sertorius in hiſpaniis fuit: quorum rebellio nis octauo cũ duces clariſſimi. G. P. & . Qu. Metellus adoleſcẽs in eũ duxiſſent: bellumq acerrimũ gereretur: Sertorio a ſuis occiſo: res hiſpaniæ quietẽ ſunt nactæ. Secundum in Macedonia bellũ Appius Claudiu s breui pacauit: qui ea ꝓuĩcia recepta & rhodopeditioni Romanæ addita obiit. Tertiũ maioris negotii ĩ Dalmatia fuit: ad quod .G. Scribonius cum duxiſſet: trium ãnorum bello ea oĩ recepta prouincia ad danubiũ uſq uincendo peruenit. Suſcitatũ aũt ĩ cilicia: & pamphilia quartũ bellum compoſuit. G. Seruilius uir nobiliſſimus: qui illis receptis prouinciis. liciã: olympũ & coracũ ũrbes addidit Primuſq Romanorum ducũ Iſauriam attigit prouinciam qua populo ſubacta Romano dictus eſt Iſauricus. Quæ dum a Seruilio geruntur miſſus eſt in illyricum. G. Coſconius qui duorũ annorum belo: cũ regionibus illis pacatis Salonas ĩperio addidiſſet: Romam rediit. Mithridates iterim pace rupta: quã a Sylla habuerat bithyniã & aſiã capere ẽ adnixus contra quẽ. L. Licinius & . M. Aurelius conſules duxerũt: eumq repulerunt. Q ui tamen dũ fugã ſimulat Ciziců Vrbẽ ampliſſimã obſedit. Creatus inde cõſul. L. Lucullus ad Ciziců peruenit eãq belli rationem iniit: ut hic Mithridates a Romano exercitu inde a Cizecenis ĩfeſtaretur. Quæ dũ protrahitur obſidio bellum ſeruile in Italia excitatum eſt. Sparthaco orixo & Oenomao ducibus. qui Capua prælio pertẽtata acerrimo: cum potiri nequiſſent: ad ueſuuium delati: caſtra in eo monte communiunt. Duxit uero ad ueſuuium Claudius prætor: & clauſi obſidione ſerui erumpentes prætorem cũ ignominia reppulerũt. Et ingenti præda potiti per lucanos ad conſentiam peruenerũt: tanto progreſſi furore tã ta uſi ĩmanitate: ut omnẽ ferarum rabiem ſuperarint. quacunq enim duxerunt ferro omnia igniq uaſtantes: cædem quoq nullo ætatis habito diſcrimine commiſerũt. & cum parum ducerent libidinem ĩ matronis uirginibuſq explere: multas ludibrio habitas ut necem ſibi in dignitate conſcirent adegerunt. In quos. M. Lucius Craſſus ꝓ conſul cum duxiſſet: eos in Apulia decernere prælio coactos ſupauit: ad ĩternitionẽq deleuit. Lucullus iterim Mithridatẽ in Cizico cõcluſum tam arcta preſſerat obſidione: ut fuga ſibi cõſulere ſit cõpulſus: perſecutuſq cũ Lucullus paphlagoniã de itinere bithyniãq recepit. Conſtitit uero ad gazerã de fuga Mithridates. Vbi conuocatus undiq ſuus ad diem conuenerat exercitus. Commiſſumq eſt ſummo utriuſq ducis niſſu prælium. in quo Mithridates: cum triginta milia amiſiſſet: in minorem Armeniam de fuga ſe contulit: qua prouincia Lucullus illo fugato potitus eſt confugit uero in ſuperiorẽ Armeniam Mithridates a Tygrane eius prouĩciæ dño protectus. Et Lucullus utroq rege per arma pulſo maiorem cũ minore Armenia Romano adiecit imperio Repauit autem breui Tygranes ſagittariorum decem aliorũ militum nonaginta milia in exercitum. Cui Lucullus cum tribus legionibus prælio eſt congreſſus. Tygraneſq ſuperatus magnam ſui exercitus partem amiſit. & fugit continuerat autem ſe ĩ munitiſſima ditiſſimaq ſuperioris Armeniæ ciuitate Tygranis frater quẽ

Quot bella eodem tpe orta
Sertorius
Cecilius metellus & L. Domitius cõſules cõtra Sertoriũ
Appius Claudius
G. Scribonius
G. Seruilius iſauricus
G. Coſconius
L. Licinius & M. Aurelius conſules contra Mithridatem
Bellũ ſeruile
Claudius prætor
Serui a M. Craſſo deleti
Mithridates a Lucullo fugatus
Armenia utraq adiecta impio ro. per Lucullũ
Tygranes ſuperat a Lucullo

ſimul cũ ciuitate cum cœpiſſet Lucullus ingenti ꝑda potitus eſt. Diſpoſuerat īterim
Lucul. circa Aſiæ littora claſſem: ne reuerſus in eã prouīciam Mithridates bellũ ino/
uaret. ſed milites claſſiarii militibus terreſtris exercitus factã de qua ẽ dictum prædã

Põpeius Lucullo ſuffectus

inuidentes neglecto Luculli īperio maris cuſtodiã deſeruerunt: Mithridateſq; mino
rẽ Aſiã ingreſſus: maximos conciuit motus: quoꝝ occaſiõe fretus. G. Põpeiusq̃ pri/

Beſſi ſubacti a Lucullo

dẽ ambiebat Lucullo gloriam præripuit. Quod. n. oratio Ciceronis luculentiſſima
de laudibus Pompeii & imperatore deligendo habita e docet: ſuffectus Lucullo Põ/

Bellũ creticum Metellus creticus

peius ad paratam eius belli uictoriã ſe contulit. Alterq; Lucullus interea ad Macedo
niam miſſus Romanoꝝ primus Beſſos attigit & ſubegit. Et feras rhodopeiorũ mon
tiũ gẽtes quas fama eſſet humanis carnibus ueſci: ui decuſſas domuit attriuitq;. Cœ/

Põpeii magni geſta

pit deſtruxitq; Apolloniã: cœpit Galatiam & Parthenopolim. Q ua item tempeſtate
exortũ ẽ bellũ creticũ. Ceciliuſq; Metellus conſul oĩ inſula triẽnio capta: & pacata:
poſt triumphũ deq ea Romæ actũ: cretici cognomine eſt honeſtatus. Lõgũ eẽt. Gn.
Pompeii horum temporum geſta fuſius deſcribere namq; poſt res Mithridatis & Ty
granis afflictas poſt Beronicẽ quæ & baruth: ptolomaidam quæ & accon: & cirenas
in poteſtatem redactas: poſt bellum pyraticũ breui cõfectũ: ponti urbibus ac circun/
ſtantibus tributariis effectis: Herodem quoq; albanoꝝ regem ſuperatum fecit tribu
tariũ: Hiberiam ſubdidit: Ituriam: Arabiã: & minorẽ Armeniã Deiotharo galathæ

L. Sergius Catilina

C. iulius cæſar

Cæſar Auguſtus

Triũuiratus

Bella qnq; ciuilia per Auguſtum geſta

qui contra Tygranẽ ſibi fauerat regi appellato dedit. Paphlagoniã reddidit Attalo.
Obſides anthiocenis reddidit Hyeroſolimam obſedit & cœpit in cuius urbis obſi/
dione tribus ꝑtracta menſibus: duodecim milia iudæorum pugnando ſunt cæſa. In/
de Hircanũ in ſacerdotium reſtituit. Ariſtobolum captiuum Romam perduxit: Ad
ſummamq; de triginta regibus triumphum egit: ĩ quo Ariſtobolus & Tygranis Mi/
thridatiſq; filii ante curꝝ ſunt ducti. Argẽtiq; uis ingẽs ĩ ærariũ ẽ relata pauloq; poſt.
L. Sergius Catilina ĩ patriã molitus ẽ. Et Ciceronis Cõſulis uirtute oppreſſus: quod
luculẽtiſſima Criſpi hiſtoria extãs edocet. Caius Iulius Cæſar ad gallias illyricũq; cõ
ſul creatus cũ decẽ legionibus acceſſit: cuius præſtantiſſimi eloquentiſſimiq; princi/
pis geſta: ſuis cõmentariis elegantiſſime ſcriptis: & pene iufinitorum hiſtoriis ſũt no
tiſſima: nec ſatis ſcimus: neq; etiam noſtri propoſiti eſt diſcernere plus ne boni an ma
li rebus attulerit Romanis ſua: (ſicut Cicero inquit): q̃ ſibi conſtituerit opinio prin
cipatus. Sed quod conſtat in eo bello ꝙ contra. G. Pompeium geſſit ciuiliũ maximo
cõſulares: triũphales: ſenatorii: ꝑtorii: equeſtris ordinis & plæbeii: tanta Romanoꝝ
cædes facta: ut in finitũ recenſere: horrendumq; ſit: ne dũ memorare: ſed etiam cogi/
tare. Nec minora fuerunt melioraq; ab eius nepote Octauio Cæſare Auguſto geſta.
Nam (ne eius facinora altius repetamus): ſummũ & impiiſſimũ in Romano impio
cõmiſſum ſcelus fuit: triũuiratus Octauii ipſius Marci Antonii: & Marci Lepidi: cir
ca Mutinẽſem urbẽ ĩ paruula quadã inſula Labinii fluminis: & aperta: in q̃ duces ipi
orbẽ Romanũ æqs portionibus partiti ſunt. & ne ciues ꝑ eã ætatem: prudẽtia ĩgenio
& animis ualentes: tantã impietatẽ prohibere poſſent: commiſſis illoꝝ cædibus pro/
uiderũt. Qua de re Li. undeuigeſimo lib. cẽteſimo ſic habet. In triũuiratu ꝓſcriptio
facta eſt. In qua plurimi æquites: ſenatores. cxxx. uiciſſim conceſſi. Lepidus enim. L.
Paulũ fratrẽ: Antonius. L. Cæſarẽ auunculũ: Octauianus. M. Ciceronẽ q a Popilio
legionario milite cum haberet annos. lxiiii. occiſus: caputq; cũ dextra manu ĩ roſtris
poſita: ubi multos defenderat. Geſſit poſtmodum q̃nq; bella ciuilia idem Auguſtus:
Mutinenſe: Philippẽſe: Peruſinũ: Siculũ: Acciacum. Quibus in bellis præter aliam

multiplicem

multiplicem ciuium cædem: Augustus uiginti milia Romanorum militū exauctorauit: triginta milia seruorum qui militauerāt dominis restituit: sex milia quorum domini non extabant in crucem sustulit. Tandem cātabrico bello cōfecto: Cæsar augustus ianum primo & secundo a condita urbe ante memoriam suam clausum: anno urbis primo quinquagesimo septingentesimo: orbe ubiq; pacato tertio clausit. per quæ pacis tēpora saluator noster Ihesus Christus nasci uoluit. paruā hactenus: sed uel iō nō ingratā: (qa aliqua ē) noticiā dedimus eoꝝ: quæ duo & centū Titi Liui patauini historiaꝝ libri non extantes continebāt. satisq; cōstat: gesta eum Octauii Augusti a quo ī honore habitus & diuitiis auctus fuit: (non tñ ad usq; illius uitæ finē) scripsisse. Ea aūt: q in ætatē nostram Romani iperatores gessere: uarios & qnq; nullos scriptores habuerūt. De qbus quā poterimus breuiore sūma dicemus. Suetonius trāqllus. a. C. Iulio Cæsare icipiēs: duodeci pricipū cōfecit historiā toto orbe notissimam eorūdēq;: & ut coniicimus alioꝝ uel ppaucoꝝ gesta: elegantiore stilo complexus fuerat: Cornelius Tacitus: quæ scripta maiori ex pte pierūt. Sūtq; hi duodeci. C. Iulius Cæsar. Octauius eius nepos Cæsar Augustus. Tiberius. C. Galligula: Claudius: Nero: Galba: Otho: Vitellius: Vespasianus: Titus Vespasianus: Domitiāus. Successerūt Domitiano: Nerua: & Traianus: quoꝝ gesta ordine scripta nō extant. Et Nerua qdē āni unius quo Romanā tenuit monarchiā: id habuit decoris: q Traianū recto ī gentis uirtutis iudicio ductus adoptauit. Qui hispanis maioribus Romæ natus op͂tiōis quosq; pricipes reꝝ gestarū magnificentia & oīmoda uirtute: gloria & laude uel supat uel æqt. Annorū uero triū & sexagita qbus uixit duodeuigesimo & dimidio ipe rauit: cuius ꝓbitatis morūq;: & si perierūt scripta in historiā digesta: non tñ adeo obliterata est memoria: qn multa & alibi & in hoc ope a nobis fuerit celebrata Hadrianus post eū & alii tres & uiginti secuti sūt pricipes Augusti: ac plurimi Cæsares & tyrāni quoꝝ gesta a septe referunt̄ scriptoribus ī unicū codicē (nescimus a quo) ordie digesta sūtq; hi scriptores. Helius Spartianus. Iulius capitolinus. Flauius eutropius Flauius uopiscus syracusanus: Trebellius pollio: Helius lāpridius & Vulcatius gallicanus. Imperatoꝝ uero pter tyranos q ĩciderūt: & a dictis septem scriptoribus celebrant̄: hi. ē ordo Hadriāus maioribus: & ipse hispanis patre italico apd Hatriā sam nitiū urbē natus: uno & uiginti ānis administrauit iperiū. Successor eius & gener ac per adoptionē filius Antoninus Pius uir optimus tribus & uiginti annis in impio uixit. Antoninus uero cognomēto philosophus pio gener & successor nulla i re maius dedit philosophiæ experimentū: q̄ q Luciū fratrē bestiū hominē collegam assumptū undecim annis: & Faustinā uxorē adulteriis infamem: patientissime tolerauit: Tertio quoq; Infœlix īcommō: q Cōmodū filium & successorē habuit: cuius uita annis duodeuigīti Romno īperio infœlicissima fuit. Antoninū antedictū cognomie Commodū: quē oībus īcōmodū uulgo appellarūt. cum annis tredecim sola uirtutis pater næ grā tolerari fecisset: mors uiolenta sustulit. Pertinacē libertino patre satū & pstantē uirū populus cum diligeret: milites ob auariciæ opinionē oderant quē. ii. imperii mēse nō satis expleto iterfecerūt. Iulianū didium Mediolanēsibus ortū maioribus uera laborātē auariciæ & tenacitatis īsamia: post qntā diē & secūdū impii mēsem auctoritate senatus priuatū populus ī palatio occidit. Seuerū inde Aphrica oriūdū iter bonos pricipes numerandū: annis duodeuigīti impatorem frugi Romana res habuit. Bassianum: Seuerus filiū: & successorē habuit cui Antonio caracallæ fuit appellatio. Isq; genitori parū uirtute similis: sexto imperii anno nondū satis finito: ap carras me

Duodeci Cæsares
Nerua
Traianus
impatorū ordo post Traianum
Hadriāus
Antoninus pius
Antoninus philosophus
Cōmodus
Pertinax
iulius Didius
Seuerus
Bassianus

Macrinus Heliogabalus sopotamiæ: a militibus est occisus. Qui cædis suæ auctorem Macrinum habuit successorem: uirum: non magis origine sordidissimũ: q̃ flagitiis omnibus inquinatissimũ. quem apud Antiochiã anno imperii nõ satis exacto. Heliogabalus interfici curauit. Et his uarius etiam appellatus: cum id dei unius Heliogabali cognomen accepisset: uir omnium qui ante & post se fuerunt sordidissimus scelestissimusq; : annis tribus Romani imperii titulum inquinauit. Tantas principum sordes: tantam Romani imperii calamitatem: successor restituit Alexander assiriis parentibus Romæ Mamea genitus christiana. Eũ tamen summæ: & rarissimæ probitatis principem: tertio decimo imperii anno in galiis agentem scelestissimi milites Maximini thracis instigatione curaq; interfecerunt. Isq; Maximinus utroq; parente barbaro: apud barbaros natus & ad pubertatis annos nutritus cum tribus annis una cum filio suo imperasset apud aquileam simul cum eodem occisus ẽ. Tres eo deturbando imperii turbine imperatores senatus declarauerat quoꝝ Pupienus: & Albinus: post secũdum principatus ãnũ a militibus interfecti sunt. Tertiusq; q cũ eis senatus auctoritate pariter fuerat imperator Gordianus adolescens Augustus sex omnino ãnis tenuit pricipatum. Philippus exinde arabs: cuius dolo Gordianus ille adolescẽs occubuerat imperium adeptus: Philippũ filiũ cõsortẽ principatus assumpsit primus Romanoꝝ principum christianus. Quẽ Decii pannonis pfidia conciti milites primo: & paulo post filiũ ad anni septimi eoꝝ imperii finem occiderunt. Deciusq; cũ filio Cæsare declarato ad tertii quo imperauerat anni finem: dum cõtra Aemilianum ĩ mœsia rebellem parat exercitum: a barbaris ẽ occisus. Gallusq; Hostilianus successor ad imperium assumptus. Volusianũ filiũ consortem habuit. Qui anno imperii secundo peste suorum temporum aliarum omnium de qbus traditur maxima apud meuaniam: siue uicinã fori Flaminii urbẽ interierunt. Valerianus inde uir nobilitate: doctrina: & eloquentia clarus: summo senatus populiq; Romani consensu: primus (ut uidetur) principum Cæsar & Augustus fuit declaratus cuius probe gesta cum tãtæ fortunæ uiderentur respõdere: in maximũ omnium incidit infortuniũ: a Sapore enim Persarũ rege sexto imperii anno captus: & cathena tãquã canis: quacũq; barbarus rex iter facere ductus. illũ ĩ equũ ascensurũ humeris sustẽtauit Galienus filius q ãnis undeci & uiuo & mortuo genitore Romanum fœdauit imperium: Galligula: Cõmodo ac ipso pene Heliogabalo flagitiosior fuit. p cuius tẽpora orbis Romanus a triginta tyrãnis extitit pressus post quem Claudius eius nominis secundus: tãquam contrarium antea suo oppositum cõtrario. non minus optimo cuiq; Traianus: Pius. Alexãder: quam ille pessimis fuit adsimilis q Gothis magna clade afflictus & intra solum barbaricum redire cõpulsis: dum maiora meditatur & parat ãno imperii secundo nondum finito obiit. Quintiliusq; frater: & imperio successor sextodecimo imperii die interfectus est. Ad barbarum tunc Romana res rediit Aurelianus enim barbaro obscuri nominis parente ap̃ barbaros genitus: Romanam in qua a puericia nutritus erat disciplinam adeo redoleuit: ut si sæuicia ab fuisset: quæ sola eum barbarum prodebat: bonis probisq; imperatoribus æquari potuerit: plura in oriente q̃ alibi gessit. Romæ ambitum iusq; extra muros eius priscos diffiniuit. Vltimusq; (ut nobis hucusq; uidetur) Romanoꝝ pricipum duxit prisco more triumphum: Zenobia muliere orientis dominatrice: ante currum catenis aureis circũdata potiusq̃ uincta: inter captiuos ducta quem anno imperii sexto nondum finito notarii sui perfidia milites interfecerunt. Tacitum deinde uirum cõsularem: & senem: quia a Cornelio Tacito scriptore elegãtissimo originem

Margin notes: Sapor rex (beside "rus: summo senatus"); Galienus; Claudius; Quintilius; Aureliãus; Tacitus; Alexãder; Maximius; Pupienus; Albinus; Gordiãus; Philippus arabs; Decius; GallusHostilianus; Valeriãus

suam

suam censeri gloriæ non immerito duxerit. S. P. Qu. R. & milites summa delegerũt Florianus Probus
concordia & grauitate expectationiq; ut uidebatur satisfecisset: nisi mors eum impor
tuna ad sextum imperii mensem abstulisset. Florianumq; fratrem & successorem secũ
do principatus mense milites uulneribus confecerunt. Probum exinde pannonem
Sirmio urbe oriundum: annis quinq; Romanum imperium uere ꝓbum habuit pri-
cipem: cuius multa: dum aliis imperatoribus dux fuit: & quãdiu ipse imperauit: præ-
clare gesta a scriptoribus referuntur: cumq; molles & luxu perditi milites dura iuben
tem & difficilia interfecerunt. De eo grande quid scribit Flauius uopiscus: q nos pri
dem in magnam adduxit expectationem: genitrici enim eius nobiliori q̃ esset geni-
tor: sæpius attentiusq; petenti responderunt mathematici fore: ut a Probo longa mil
le annorum successione progeniti: Romanum imperium nõ magis tenerent q̃ redde
rẽt amplificatum: Dum itaq; Ioannes humad uayuoda transiluanus: & ipse pannon ioanneshu mad uay uoda
cẽsendus: uictorias super uictorias & quidem crebro in turchos cumulat: subiit ani-
mum nostrũ cogitatio: millesimũ Probi impio annũ agi quod & ipsa suppotatio ostẽ
debat. spauimusq; aliqñ fore: ut dicta de Probo uaticinia in Vayuoda nostro imple-
rent cum subito clades illa igens qua Vayuoda ipse Ioannis capistrani oratiõibus a
domino adiutus Ihesu Christo: Maumeth turchorũ imperatorem apud Bellogradũ
afflixit in certioris spei sententiam nos adduxit: sed tantum uirum optimis quibusq; Carus
imperatoribus priscis gloria parẽ: iportuna mos sustulit. Carum probo successorem Numeria- nus
milites creauerunt: qui duobus ãnis: Romanum imperium haud improbe admini-
strauit. Carris enim mesopothamiæ captis progredi aggressum scribit Vopiscus fato Carinus
prohibitum ictu fulminis interisse: q Romanis ultra Cizicum ꝓgredi non liceret.
Duorum eius filiorum Numerianus pœsim callens & oratoriã: cum imperare cœpis-
set: A pri soceri fraude a militibus ẽ occisus. Alter Carinus nulla uirtutis umbra a ui-
ciis quibus undiq; scatebat redemptus: a Diocliciano sups̃atus interfectusq; ẽ. Vltius
impatoꝝ & principũ Augustoꝝ quos supradicti septẽ historici suis ornarunt monu
mẽtis: ẽ hic Carinus. post eũ tredecim secuti sũt Augusti pricipes: quoꝝ gesta q atti- Dioclicia nus
gerũt scriptores ptim pauci: & quorũdã oino nulli fuerũt: ptim q scripserũt trunci: &
mutilati ad nr̃am puenerũt ætatẽ. Dioclitianus. n. nullũ q d qdẽ sciamus gestorũ a se
scriptorẽ habuit. Cõstantii comitis: & Constantini filii: ac Galerii: & Constantis: &
Cõstantii: Iuliani gesta: Ammianus Marcellinus scriptor egregius duobus & trigin
ta libris ẽ cõplexus. Quoꝝ tredecim anteriores nobis desũt. In qbus Constantii Ga-
lerii: & Cõstãtini ut coniicimus gesta erãt. Dioclitianus itaq; Salone nunc spalatro ĩ
Dalmatia oriũdus: & senatus: & populi & militũ cõsensu: post Carinũ impator Au-
gustus est declaratus: q & prudens: & ꝓbus impator: cũ multa bella ꝓspere gessisset:
multis q̃ suborta sũt in impio dissidiis territus: Maximianũ Cæsarẽ primo post Augu
stũ imperii consortẽ declarauit aliosq; subĩde adiutores cõparaturus: Galeriũ & Cõ- Maximia- nus
stantiũ comitẽ: q Constãtinũ magnũ genuit Cæsares fecit. Et breui post Salonas di- Galerius
misso impio: i uitæ priuatæ qetẽ se recepit: quem Maximianus in priuatæ uitæ: & qe Cõstãtius
tis ꝓposito apᵭ Mediolanũ imitatus ẽ. Dioclitianusq; postquã ãnis uiginti partim in comes
pricipatu ptim in uita fuerat priuata: ueneno interiit. Cõstãtius comes Eutropio pre
galliis oriũdo: & Galerius Cæsares prio simul: & pariter post Augusti: impiũ inter se
partiti sũt Galliãq; & Hispaniam Constãtius phumane cũ administraret: Constanti Cõstãtius
nũ ex Helena in Britania nunc Anglia filiũ suscepit: ubi anno principatus tertiodeci
mo obiit. post quẽ cũ Galerius impiũ solus annis duobus administrasset ualitudinis

in quam inciderat i patiens manum sibi consciuit. Constantinus ad hunc sequit̃ pri
Maxẽtius ceps insignis: qui post germaniæ motus uarios maximosq; diutino bello cõpositos: I
Italiam descendens eporegiam primo post Veronam tyrannis hostibus suis consen
tiẽtes afflixit. Maxẽtiũ tyrãnũ ad põtẽ supra tyberim materia & nauibus fabricatũ su
perauit: ut in tyberĩ mersus obierit. xp̃ianis fauit: & multa fecit q̃ ap̃ nr̃os celebrata:
a stricto hoc i loco narrari nequeũt. Annos unum & trigita plenos in prĩcipatu egit.
Constans Triũ Cõstãtini filioꝶ: duo: Cõstãs & Cõstãtius in Cõstãtini fr̃is necẽ cõsenserũt. Cõ
Cõstãtius
Cõstãtius stãsq; natu maior post uictorias de parthis multiplices habitas a militibus eadẽ qua i
omnes ipse debachabatur crudelitate: anno iperii duodeuigsimo laceratus est. Con
iulianus stantii uero fratris: & in imperio successoris infœlicitas tulit: ut Iulianum sibi affinẽ
Cæsarem declaratum in gallias cum exercitu miserit. Qui uir ingẽtis spiritus: doctri
næ: & uirtutis parata uirtutibus suis potiusq̃ copiarum apparatu & magnitudine ui
ctoria. elatus in Italiam rediens tyrãnidem inuasit. Constantiusq; interim Persarum
bello graui implicitus dum ad Italiam properat: anno iperii sexto obiit. Iuliano apo
statæ ideo cognomentum fuit: quia susceptam Christi fidem abnegãs librum eloquẽ
tia: & pari impietate redũdantem: in Christi domini dogma euomuit. Is dum in Per
sis ingentia tractat bella ãno imperii secundo nondum finito sagitta incertum missa
sicut Ammianus refert bra. hium saucius interiit. Iouianum panonẽ ui xdum adole
scentiam supergressum uirtutibus ornatum: Iuliani exercitus imperatorem creauit:
Iouianus multa ut apparuit: præclara gesturũ: nisi octauo imperii mense repentina morte sub
Valẽtinianus tractus fuisset. Valẽtinianũ quoq; & ipsum pannonem milites (ut uidebatur) inui
Valens tum iperio præfecerunt. Qui princeps inter bonos numerandus: Valentem germa
Gratianus num fratrem: & Gratianum filium Cæsaris primo: & mox creauit Augustos obiit
undecimo imperii anno. Eiusq; mors Romano imperio non immatura q̃ magis isau
sta Valentem eius fratrem ad imperium euehi fecit. Cuius uiri auaricia: & simul ipru
dentia factum est: ut Gothis in Romani iperii prouĩcias patuerit accessus: quos chri
stianos fieri cupientes petentesque: sua imprudentia effecit hereticos Arrianos. Is
tamen dei iudicio dũ pari imprudentia cũ Gothis pugnat: quarto imperii anno supe
ratus: & cum casa in quam se de fuga receperat crematus est. Valenti successit iperio
Theodosius nepos Gratianus uir cũ catholice christianus: tum alias probus. Qui Theodosiũ fra
Valẽtinianus secundus trem ea cõditione in collegam assumpsit: ut solo i oriente princeps esset. Ipse post su
peratos pacatosq; Alemãos & repressos scythas siue tartaros: ãno iperii sexto obiit. Va
lẽtinianusq; frater eius nõis sc̃dus iperiũ occidẽtis accepit Theodosio ut ceperat oriẽ
tis impiũ admĩstrante Sed cu Maxius qdã tyrãnus Valẽtinianũ galliis ui & armis ex
pulisset: Theodosius suppetiis allatis & tyrãnũ apud aquileã uicit: ac capite puniuit
Maximus & fratri iperium instaurauit. Sed cũ is qetus apud Vienã desidet: octauo imperii an
Eugenius no Arbogausti comitis sui fraude occubuit. Theodosius itaque utriq; fratrum post
tyrannus q̃rtũ decimũ annũ successor uniuersũ orbis Rõani ipiũ solus obtinuit. Priceps opti
mus præstãtissimusq;: & Traiano a cuius consanguinitate originẽ duxisset adsimilis.
q intra annos tres imperii qũod solus administraret: Eugeniũ tyrãnũ galliarũ & par
tis germaniæ inuasorẽ superauit: cœpit: occidit: auxilio maxime fretus domini Ihe
su christi in quo fideret. quod eius historiæ celebrator Claudianus poeta: & ipse Hi
spanus genere: apud Florentiam Italiæ habitator his uersibus indicat. O nimium di
lecte deo cui militat æther Et coniurati ueniunt ad classica uenti. Hunc principem
duo sancti eloquentissimique ecclesiæ doctores: Ambrosius: & Augustinus multis
magnisq;

magnisq; extollunt laudibus. Sed historico qui ad nostras peruenerit manus simul cũ aliis duodecim Augustis supradictis caret. post Theodosii ipsius apud Mediolanum mortẽ orbi Rõano iuita simul & pniciosissimã: duo eius filii Archadius & Honorius in iperio successerũt. Quoq; tpibus uisi Gothi post multas clades Italiæ inflictas Romam obsederunt: cœperuntq;. Qua die kalendaq; Aprilis: anni ab incarnatione Saluatoris nostri duodecim quadrigẽtesimi. Romanoq; imperii inclinatio cœpit: ĩ duorũ & triginta libroq; historia a nobis hactenus celebrata ex qua facile fuerit iperatores Augustos: principes & tyrãnos: uel potius gentiũ a qbus tantã rem: tm̃ imperiũ: tantam monarchiam euerti: deprimi: exinaniri contigit excerpere & intelligere: quã obrem ommissio iã in quo satis diu digressi sumus belloq; & gestorũ in Romano imperio a qbus rei militaris Romanæ magnitudo: dignitas & simul uarietas intelligi possit: succincta astricta & breuiaria narratione ad principis siue imperatoris unius qualis esse debeat descriptionẽ ueniendum est. Primũ.n. & maximum rei militaris disciplinæ: & belli gerendi fundamentũ est: optimi imperatoris delectus. De quo satis esse posset: si ea paucis diceremus quæ. M. Cicero. Gn. Pompei laudes in oratione tractãs sic habet. Ego.n. sic existimo: in summo iperatore quattuor has res inesse oportere. Scientiam rei militaris: uirtutem: auctoritatem: fœlicitatem. Sed cum proximis temporibus uir doctissimus eloquentissimusq; Nicolaus secundinus noster Onexandri ad. Q. Verannium de optimo imperatore librum nobis e græcia stranstulerit in latinum quem scriptorem per Augusti: aut proxima illis tempora floruisse coniicim⁹ libet eius præcepta carptim colligere: in quibus in primis iucundum utilissimumque erit inspicere: ea quæ præscribit facienda: duces Romanos imperii fundatores factitasse. Et nobis facile fuerit nisi amplitudo operis nimia deterreret: quicquid Onexander singulis in partibus seruandum iubet: qui consules: prætores: duces: & imperatores seruarint ostendere. Sed iam Onexandri præcepta uideamus quæ is tanti facit: ut se fœlicem uel inde futurum prædicet. Ea quæ Romani uirtute: prudentia: & industria: fortiter & præclare gesserunt: idoneus ipe existimetur qui oratiõe complectatur Ad opusq; ingressurus de eius utilitate maxima attentos lectores reddit: qbus se ostẽsurum pollicetur. Vnde orta sit gloria ingens Romanorum: qui tale tantumq; constituerunt imperium: ut nullus rex: nulla ciuitas: nulla gens non modo maiorem imperii magnitudinem obtinere: sed ne parem quidem attingere potuerit affirmatq; subinde non casu id & fortuna: sed uirtutibus factum esse. propitiam enim inquit cœptisq; nostris fauentem adipisci fortunam optandum utiq; est: non ideo tamen existimandum eã rebus præesse oibus atq; penitus dominari. Vt.n. ipepti ac parum considerati sunt qui singulas calamitates fortunæ attribuũt: nõ imperatoq; desidiæ & errori: ita qui res recte & ordine gestas fortunæ nõ imperatorũ uirtuti impartire uidenť. Veniensq; paulo post ad rem: dicit imperatorem deligi oportere nõ generis & maioq;: nec fortunaq; & opũ habita rõne: sed q tẽperãs sit: cõtinẽs: sobrius: frugi: ac tenuis uict⁹ laboq; patiẽs: acer ingenio: nõ auarus: nõ iuuenis: nõ senex. Si cõtingat quoq; q liberos habeat: qui ad dicendũ idoneus sit: existimationisq; pditus: tẽperãs: ne uoluptate abductis: curam maximarum req; abiiciat. Sobrius ut rebus maximis iuigilare possit. Victu frugi & tenui: qui deliciis deditũ: uiuẽdi cultus: & exqsita ciboq; cura fatigat: & mergit aĩum. laboris patiens: quia ultimũ esse oportet imperatorẽ qui defatiget atq; lassescat. Acer ingenio: q; celerem: & (ut inqt Home.) uolucrẽ eum esse oportet: q pernix cogitatione omnia percurrat atque futura coniiciat animo lõgeq; prospiciat.

Archadius Honorius

Fundamẽtũ rei militaris opti mus prin ceps

Onexãdri de optimo Imparore pcepta

Qualis de beat eligi impator

Non sit auarus & lucri cupidus: plærique enim: & si fortitudine quadam & robore aduersus arma: & hostium copias interriti præstare possunt: auro tamẽ illecti mollescũt. Idque telum efficax est ad extorquendam uictoriam accomodatum. Nec iuuenẽ nimis nec senem oportet esse imperatorem: quia alter incredulus nimis: & audax: imbecillus alter & timidus. Pater habens liberos admittẽdus: non autem qui liberis careat: alioquin fortis: probusque repudiandus: filii enim adhuc tenellæ ætatis animum parentis deuinctum patriæ tenent: tamquam obsides dati patriæ: ætate iam adulta grandiusculi armis: consilio: fide: opera: eum adiuuant. Eloquio prædictus imperator militem oratione cohortando facile persuadebit pericula contemnere: claris inseruire facinoribus: & studio gloriæ ac uirtutis amore incendet. Existimatione præditus si non erit imperator: uulgus egerrime feret: & sequetur: cum nemo nisi inuitus ducem sequatur quẽ se deteriorem opinetur. Verum ut nemo propter solas opes imperator deligendus est, ita & inops repudiandus non est: modo uir fortis & alioquin bonus sit. Nõ enim meliora efficatioraque ad tuendum erunt arma argento celata atque auro exornata: illis quam ferro ac calybe fabrefacta ornatu extrinseco carebunt. Cauendus est uero rei nummariæ studiosius quæstui continuo inhians. consueuerunt enim: huiusmodi homines sordidi ac pusilli animi esse: qui nullius honestate rei: nullius clari facioris studio possint allici. Maiorum & progenitorum splendor si adsit amplectendus: sin absit: haud magnopere desiderandus est. quemadmodum. n. iumenta nõ stratorum: & sellarum ornamento sed ingenita: & suapte metimur fortitudine: ita maiorum in imperatore uirtutes si propriis careat: frustra cõtemplabimur. Quinetiam res plærumque segnius administrant: qui errata si qua admiserint maiorum gloria honestari contegique posse cõfidunt: quibus uero nulla parentum est gloria: ut maiorum obscuritati suum afferãt uirtutis lumen: res cautius ardentiusque gerunt. Optandus itaque est imperator fortis: genere clarus: fortunatus: locuples: non tamen improbandus repudiandusue inops modo uirtute polleat: quamuis parentibus haud illustribus sit natus. Is posteaquam delectus institutusque est imperator facilis esto comis: & se uolẽtibus adire pateat: non tñ ea sit facilitate atque comitate: ut contẽptui fiat: nec tñ acerbus & durus ut odiũ in se concitet. Et ipse deligat decuriones centuriones reliquosque copiarum & ordinum duces quorũ uirtus perspicua sit. Quo in delectu habẽdo locupletioribus & nobilitate præstantioribus plærumque tenuiores postponendi sunt: pecuniarum. n. cõmoditas publicas & priuata sæpe desideratur: cũ elargiri quippiã: & militibus gratiose impendere ẽ necesse. Sperat enim quisque se maiora consecuturum si certauerit fortiter: ubi tenuiore uictoria: quæ proposita sit largitatem imperatoris suppleturã intelligit. Cooptet sibi præterea imperator collegas: & socios quibus cũ de incũbentibus deliberet cogitationes. n. atque cõsilia nostra quibus natura afficimur nisi fidele foris per consultationẽ adhibitum sit auxiliũ: fallere nos facile possunt: & errorum plena sæpenumero cõperiri. e cõtra quæ alieo iudicio: atque sententia cõprobantur: securitatẽ cõparant animo & firmitatem in rebus tuentur. Et tñ nullus sibi tantopere debet diffidere: ut ancipiti sit semper: & infra sentẽtia: nec usque adeo arrogare: ut arbitretur nihil suis cõsiliis melius alios posse excogitare: initia ipsa bellorum tẽperanter constituẽda: & tanquam rerum fundamenta prudẽter iaciẽda. Bellũ. n. quodcũque iustũ deos habet fautores: milites que alacriores iusta capessunt: & rei gerendæ se exhibẽt. Vnde priusquam educantur copiæ: omni publica: & priuata labe expiabuntur expiationibus sacrisque: quæ ius sacrũ religione dictauerit. Ducatur deinceps exercitus instructus: ex ordine ẽt si cũ hostibus nõdũ cẽt cõgrediendũ:

Bellũ qđ cũque iustũ deos habere fautores
Qualiter exercitus duci debeat

Et si per regiones longe multorum dierum itinere eundem: quamuis per agrum pacatum. Milites enim hoc pacto ordines seruare assuescēt: & loco quisq; manere: & duces pręfectosq; sequi discent. Quod multo acuratius seruandum erit si per agrum hostilem mouere necesse sit: ne per repentinos impetus paruo temporis momento miles passim tumultuari cogatur. Agmē uero per loca huiusmodi si ducatur: ita cohibendum. ne prae angustia & sui dilatandi difficultate protendi in longitudinem nequeat: neq; nimis dissolutum incedat. Sic enim facultas ad libitum incurendi & per occasionem laedendi praestaretur. Itaq; contracto semper quadratoq; agmine mouere satius atque melius est: q̄ protensiore atq; oblongo. Commeatum uero: impedimenta reliquumq; apparatum bellici instrumenti: in medio copiarum locari oportet. preterq̄ si loca quae post nos relinquuntur ita pacata sunt: ut cito pone duci conuehiq; possint. Praemitti quoq; debent aliquot equites qui diligenter scrutentur atq; explorent quacunq; trāseundum est: praesertim si per loca siluosa saltuosaq;: perq; solitudinem uastam iter fuerit faciendum. Mouendum autem est interdiu quando ad iter non ad praelium copiae sunt ducendae: nisi forte quippiam urgeat: quam ob rem ut hostem praeuenias tibi uideatur accelerandum esse. Hac enim ratione etiam noctu mouere potes: modo id tuto fieri posse intelligas. Sane ubi eo uentum est: ut mox necesse sit cum hoste congredi & praelio decernere: sensim non citatim ducantur copiae: neq; magnum iter conficere cogantur. porro si per agrum socialem moturus sis edicas militibus nequid omnino attingant & uastent. Miles enim armis fretus: & quicquid libuerit faciendi licentiam nactus: nulli rei parcere sciet. Hostilem aut agrum: diripi: uastari: incendiue palam permittes frugum enim atq; alimentorum inopia: & nummariae rei difficultate bella extenuari solent atq; extingui. Verum priusq̄ agrum hostilem uastari permittas hostibus nisi cesserint id te facturum praenunties. Ingruens enim calamitatis discrimen atq; expectatae cladis timor mortales saepe concedere cogit: quod ante hac ut facerent nequaq̄ potuissent adduci. Vbi uero calamitatem acceperint: tanq̄ nos maiore damno afficere nequeas: caetera contemnunt & paruifaciūt. Sin uero tibi diutius in agro hostili castrametandum esse intelliges: ea tm̄ diripi uastariq; permittes: quae tibi non admodum usui futura conspexeris. Copiis tuis completis expeditisq;: nec in tuo: nec in sociali agro diu moraberis: ne consumptione rerum: tuis magis: q̄ hostibus: detrimento fias. Curandum deniq; tibi diligentissime est: ut terra mariq; in exercitum cōmeatus facile comportentur. Positis autem in terra hostili castris fossa confestim ualloque opus est: tametsi eodem in loco tibi diu morandum non constitueris: munitior enim & proinde tutior eris: ad repentinos hostium impetus: & clandestinas: neq; expectatas irruptiōes. Deligas quoque milites: quibus id negocii detur: ut per stationes atque excubias castris praesidio sint: etiam si hostem proconsul inde abesse acceperis. Verum si hostibus nihil urgentibus: diuturnior tamen tibi uidetur ibidem castrametatio futura: siue populandi hostilis agri causa: siue oportunitatis commodius seruandae: occasionisq; hostem offendendi captandae gratia: tum ea tibi delige loca in quibus castra teneas: quę neq; limosa: nec alioquin insalubria sunt: eiusmodi enim locorum natura & situs exhalatione corruptione ac fetoris emissiōe uarios morbos ingenerare pestēq; inūcere solet proinde salubre est atq; utile: castra non diu in eodē tenere loco p̄terq̄ si hyemādi causa duriciei & rigoris coeli euitādi ibidē manere necesse sit tū uero apprime curandū est: ut cōstructis ordine tabernaculis atq; tētoriis suis: locū oppidi instar incolere uideri possis. Sed in hibernaculis ipsis exercendi sunt milites

Quae loca castris sint diligēda

Exercēdos cē milites in castris

uariisq; periculis ad pugnam apti reddēdi:ne locus usq̄ otio & inertiæ detur. Exercea tur aūt miles in hunc modum deligantur aliqui quibus idonea dētur arma assuescāt ꝗ ordines seruare:nunq̄ deserere locum discant præterea consuitu mutuo:crebra ap pellatione:familiari consuetudine:inuicem iūgi ac deuinciri edoceatur præterea mi les ex imperato agmentū producere:tum contrahere & seu dextrorsum seu sinistror sum inuertere. Postremo admonendus est:ut signa quæ interpugnandum imperato ris iussu darentur attente excipiat.ubi canatur receptui:sese in ordinem colligat:& lē sim referat pedem.hoc pacto instructus:& ornatus exercitus diuidatur.deinde ad pu gnam circa ferrum coeat:distributis leuibus pilis hastisq; fragilibus:& si forte arua ꝓ pe sint:iactu glebarum res geratur.Sin uero colles & tumuli & alioquin accliuia ade runt loca:certi ad id deputati milites hæc loca cursu occupent:alii quoq; constituant quibus id demandetur negocii:ut illos deturbare contendāt:æqua ratione instituē dus est eques:decernantur spectante imperatore cursus certatim:insecutiones:fugę: congressiones:iaculationesq; per loca præsertim campestria:seu sub ipsis montiū ra dicibus.quo per aspera & salebras discas excurrere.Populationibus temperanter utē dum est:nec militi permittendum:ad rapinas & prædam temere ferri:plærūq.n.ma xime acciderunt calamitates:quando dispalatos milites:hostis manu composita est agressus.Cum uero ad prædam populabundum militē emittere cōstitueris:strenuos ex tuis præsidio illis addes:qui reditum cum præda ratum prestent. Exploratores si q̄ do comprehenduntur:non una in omnes sententia & animaduersione uti debes. Si enim tuas copias & apparatum inferiorem hostilibus copiis esse intelliges:raptim il los extingui iube sin.n.tuis confides rebus exercitu ad ostētationem composito illis inspectandi facies potestatē:qui comiter habiti emitantᷣ:renunciatus.n.reꝫ tuaꝫ ap paratus hosti metū terroreq; iniiciet. Vigilias obeūtes tā multi sint ut sono lētis uigi latiores:inuicē succedāt:idq; mun⁹ stātes ꝑstent:eorūq; pars extra uallum ignes exci tet:ut aduenientes emīus ipsi aspiciāt.Si cōtingat ut īꝑatorē hostilis exercit⁹ cōueire necesse sit:præstātiores ex tuo exercitu armisq; & omni apparatu ac corporis habitudi ne conspectiores tecum adduces:plærumq;.n.fit ut ea ex parte:quam quis conspexe rit de reliquo iudicet:magisq; iis q̄ uiderit q̄ auditis credat:trāsfugā multa(ut fit)pol licitū ita custodiri iubeto:ut ꝓ eoꝝ q̄ fuerit pollicit⁹ euētu atq; successu p̄miū aut pu nitionē expectare cogatᷣ.Castra hostiū circularis figurę ꝓ appētis ualli breuitate ne despexeris circularis namq; mīor re ipsa appet:cū ecōtra lōgior uisa ꝑserti ī mōtibus fæ pe fallit:ꝗ salebrosis cōualibusq; abūdat:ī qbus nemo cōsistere pōt. Tu itaq; castra in breui comprimas spacio:hostibusque ad pugnam prouocantibus conglobatum tene bis militem:tanquam tuæ paucitati diffidens:fit enim ut hostis solutior negligenti orque:aut inuadens:aut expectans:a te constipato exercitu perrumpente facilius op primatur:quæ fallendi ratio:ne tale commitas erratum te poterit admonere.Quæ ali cuius momenti es inrentaturus:nemini communicabis:præterquam si quando tuis primoribus aliqua secreto credi oportere existimabis:cauendum enim est accuratis sime ne consiliis tuis hosti a perfuga:aut exploratore proditis:aut rei bene gerendæ occasionem amittas:aut clade aliqua afficiaris. Educere uero copias seu ad pugnam capessendam instruere neutique debes:nisi prius sacra de more feceris:quare aruspi ces atque uates habere oportet:qui sequantur exercitum:quamquam præstiterit cō tē plādi exta. & rite sacra faciendi rationē tenere. Verum si pulchre litaris:& sacra uotis tuis succedere inspexeris:optimatibus sacra:ipsa ostendes remque deinceps

Quali animaduersione in exploratore scaptos utēdum

De uigiliis

De transfugis

Quæ alicuius momēti sint nō esse alicui cōmunicanda

Vates habēdos in exercitu

bono capessere animo perges. Copiarum.n.duces: qui sacra protendant reliquos cómo nefaciunt: eosq; animis auctos in spem erigunt: milesq; qui deorum immortalium moni tu ad pugnã se duci credit: audentius: & tanq̃ præsumpta uictoria pugnat. In educen dis copiis illud maxime est obseruandũ: ut qua ingrederis ea quoq; tibi reditus pate re possit: quod quidẽ eo ualet non modo ut hostẽ consilio superes: uerum ẽt ne ab ipso incautius opprimare. Pulchrum.n.est scire hostẽ decipere: necessarium ne ipse deci piaris cauere. Cõuenire te quẽcunq; cupientem quocunq; loco & tempore: admitte re & audire debebis. Alioquin maximarum rerum bene gerendarum uel amittiť uel cũ dã no differtur occasio. Si forte castra tua hostiũ castris proprius conferre: aut aliter ad hostem accedere cogeris atq; constitues: priusq̃ moueas: miles tuus cibum capiat: ne forte præuentus ieiunus arma cogatur arripere & pugnã inire. Qua re neglecta male sæpius pugnatum est: milite uiribus ob inediã destituto: præsertim ubi præliũ non le ui certamine: sed grauiter toto die peracto uenit ad exitum. Si qñ trepidatiõe (ut fit) orta mœror aliquis militũ animos occupasse uideatur: siue quia hostibus accesserũt auxilia: siue q alia re potior illius cõditio uideatur: tum maxime expedit imperatori hilaritatẽ atq; lætitiã præ se ferre. Vultus.n.faciesq; imperatoris conformes sibi solet animos militum reddere: & similitudine sui eos afficere: præstatq; fronte & oris habi tu q̃ oratione: & uerbis: solari: quia orationi: fides quandoq; minor habetur: utrun q; tamen pro uiribus faciendũ erit: & sese uerbis ac uultu talem gerere: qualem tẽpo ra postulabunt. Et sicut æger animus mœrore deiectus obtentu spei bonæ excitãdus erigendusq; est: ita lasciuius & inertia intemperans conterrendus terrore castigãdusq; ẽ. Idcirco utriq; rei te debes apte accõmodare: & rationẽ habere rerum ac tporum: ut ubi opus sit timentem te & futuri prouidum: tũ ratione: tum uultu ostendas: aut impaui dum & fidentẽ uti profuturum intelliges: dum aciem strues equitatũ tuũ non ut tu uo les: sed ut tempus & status rerum te coget dispõẽs: equites.n.tuos opposite ad equitatũ hostilem statues. Verum quoad fieri potest eo modo locabis quo solent instrui ĩ cornua acies: ut & ad frõtẽ & ex lateribus spaciosioris loci cõmoditate freti expeditius possint prodire equestriq; munere uti: nullis post se ordinatis: qui possint esse eis impedimẽ to. Velites aũt iaculatores & ferentarios: sagitarios demũ & funditores primos in acie locabis: nam si post sequuntur magis suos: q̃ hostes ledent. Sin medii inter ipsos sta tuentur irritum erit eis peculiare pugnandi officiũ quippe q nec pedẽ referre commo de possint ad iaculorum pilorũ sursum uersus porrectionem: nec de cursu ipso iaculari a pcedẽtibus ppediti: multoq; minus funditores poterũt in girũ torquere fundas: at q; tela amittere: circunquaq; militibus obsistentibus in quos circumlatio fundæ offẽ dens: his magis q̃ hostibus dãno erit. Sagittarii quoq; pcedentes cæteros: in ipsa ho stiũ corpora ueluti ad signũ recte ĩmitẽt: sin postremi: aut intermedii: sursum uersus sagittare cogenť: & uis ipsa telorum cõsumeť in cassum. Si aũt cõtinget pugnã his in lo cis comitti: quorum ps hũilis & plana sit ps collibus tumulisq; isurgat: tũ leui armaturę militẽ maxime in asperis ac durioribus locis statues: rursus si cãpestribus locis abste occupatis hostis eminẽtiora obtieat: huc leuẽ armaturã adduces: q̃ facilius & iaculať & simul pedẽ refert. Fundarum autem uis perniciosissima omnium est: nam plumbi co lor aereo colori perquam similis est: & dum per aera fertur latet: hostiumque corpo ra in cauta petit: illationisque ui atque agitatione prope ignitum uehementer ferit penitusque ingreditur nec concerni potest: quod labra uulneris uestigio clauduntur:

De educẽdis copiis

Qualiter acies struẽdæ

Fundarum uis

& tanquam corruere uidentur. At si hoc genere teli: & uelitum ope tu cares: hostis autem maxime præstat: primos acici tue densos confertosq; prodire iubeas: gestantes clypeos magnos: quibus possint toto corpore contegi: reliq uero q hos sequuntur ordine ad ultimos usq;: sublatis supra capita clypeis: hoc pacto tantisper proficiscantur dum intra iactum telorũ ueniant. Sin utrisq; adest huiusmodi uelitum auxilium: tui primi iaculentur in hostes. Solertis erit imperatoris: ubi aduersus multitudinem hostium se cum paucioribus uiderit pugnaturum: eiusmodi operã sibi deligere: uel iuxta fluuii ripas: uel sub montes & supercilia ubi acies instruere possit: & ipsa loci natura hostes arcere. Cæterum non erit inutile: ut instructa prius: tanquam ad pugnã acie deinde quasi exteritus pedem referas: ordineq; seruato similem fugæ recessum simules: rursus ad insequentes conuersus manum conseras. nonnunquam enim opinati hostes aduersariorum exercitum pauescentem fugere prægaudio insultant soluto ordine: & certatim incumbunt: ac alii alios præuenire contendunt contra quos conuersum pugnare: citra periculum est: & ipsa sistendi fiducia præter spem hostium eueniens: trepidantes hostes & dispalatos in fugam uertere poterit: tametsi pauloante insolenter insequebantur: Habeas item oportet selectos aliquos milites: qui extra acies instructi: tanq̃ triarii laborantibus opem atq; subsidium præstent: & de quibus auxilium ubi usus sit depromere facile possis: magnopere enim prodesse possunt si fessis accedant integri. Illud quoq; non fuerit ab re: queadmodum utile si quarto tibi uidebitur spacio: e copiis tuis elegeris aliquot: qui clam hostibus sese alicubi occultent: quibus præcipias ubi instructa acie prælium inieris: dato a speculatoribus signo excitati propere moueant. Quod tum maxime faciendum erit: cum auxilium expectatum uisum est in tempore non uenisse. Rati enim hostes eos esse milites: quos auxilio tibi futuros præstolabare: forte tuis adhuc mouẽtibus: & priusq̃ in reliquũ exercitũ se immisceãt: ipsi uertentur in fugam. Repẽtina quoq; in hostes post terga irruptio: formidolosissima oĩum est. Quam ob rem si fieri potest: mittenda est noctu manus aliqua militum: qui transuerso itinere prætereant hostes: seq; per insidias post eos locet: collatisq; iam signis & initio prælio ipsi citatim ex insidiis nouissimum agmen hostium adorinantur. Inualescente pugna: & cunctis utrinq; rem strenue gerentibus obequitando tuos hortere: simulq; inclames si forte in dextro cornu es: leuo cornu aciem uincere: hosteq; profligatũ: sin in leuo es dexterã aciem tuoꝝ uincere dices: siue res ita habeat siue non. & pariter de hostium imperatoris occubitu falsum ẽt uociferare proderit: hæc ratio plærũq; profuit: idest ut tuos simul & hostes fallas. Sapientis quoq; imperatoris est fratres cũ fratribus: & cũ amicis amicos ordine iuxta locare: fiet enim ut mutuo se inuicem amore animosius defendentes: reliquam quoq; aciei partem proximam uel a fuga sistant: uel impellant in hostem. Iussa tesseræ atq; signa præfectis copiarum principio dari debent a quibus ad omnes quoq; milites manẽt. nec uoce eda tur signum ne exaudiatur ad hostibus: sed uel gestu corporis: uel nutu capitis: uel manus motu: uel armorum collisione: uel hastæ uersione: uel ensis uibratione. Signum .n. præterq̃ q̧ hasti clam datur ẽt maxime conducit ad conditionem alienigenis: qui diuersa lingua nobiscum militant. Mandabis quoq; militi tuo: ut tum insecuriones: tum recessus ordine faciat. Nam siue superati repulsi ue minus lædent (quippe quos hostis non fusos passim: neque palantes singulos opprimere quibit): siue uictores hostem fusum fugatumq; insequuntur: pessime eũ afficient: turmatim confertimque

Fratres fratribus & amicos amicis iuxta eẽ locãdos quũ p̃liũ cõferit

Tessera

inſequēdo adde ēt tutius plerumque.n.ubi hoſtis fugiēs aduerſarios poſt terga uidet
paſſim:& nullo ordine ferri:derepente redactus in aciem retroq; conuerſus cladē ac-
ceptam reddit. Sit tibi curæ fulgentem atq; armis illuſtrem exercitum ducere: nitor
enim ac fulgor armorum formidoloſum reddit acierum aſpectum. & ingentem terro-
rem ingerit hoſtibus: atq; animos eorum conturbat. Producas inſuper agmen: tū uo
ciferatione: tum clamore quandoq;: & curſu. Eiuſmodi enim facies rerum: clamores
militum ſtrepituſq; armorum clangori tubarum immixtus: mirifice terrefacit hoſtiū
animos. Inſtructis apparatiſq; undiq; ad pugnam copiis nō ſtatim mouere debes: ſtu
dio.i.præripiendæ pugnæ. Sæpe enim cogitur imperator conſpecto hoſtium appara
tu: ad armaturam eorum ad gentes ad mores hominum: ſuas quoq; parare & inſtrue-
re copias. Si hoſtis equitatu præualet: & tibi cōmoditas forte datur. delige aſpera lo-
ca anguſta: ſummontana: & per quæ eques facile uadere nequeat. Et quotiens ꝓgre-
deris dimittes intra munitiores: q caſtris & īpedimētis ꝑſidio ſint ne uiſa ſolitudie ho
ſtis mittat: q caſtra deſerta occupēt: & īpedimēta diripiāt. Illi maxīe mihi uidēt errare
hāc cōditionē pugnare uolut: ut ſi uicerit: paꝝ hoſtib⁹ ipſi noceāt: ſin ſupati ipſi uicti
q; ſint: magnā accipiant cladē. in rebus difficilimis conducet pro uiribus tuis perſua-
dere mortē: atq; perniciem incertam his eſſe qui pugnando præſtant: & ſe tuent: eos
uero qui fugiant procul dubio petituros: calamitatē quoq; hos conſequi qui deſerāt
locum: non eos qui ſeruēt ordinē. Excogitata uero in ipſo diſcrimine pugnæ conſilia
& repugnandi aduerſariorum conſiliis ex tempore adinuentæ rationes: ampliorē ni
mirum gloriam: maioremq; admirationē imperatoribus: diſciplinamq; rei militaris
exactæ tenentibus peperere: q̄ ea: quæ præſumptione & cōiectura ante copiarum cō-
greſſum exquiſita eſſe uidentur. Imperatorem ipſum conſulte magis & caute q̄ auda
cter certare oportet: uel oīno potius abſtinere pugna. prudentia enim animi q̄ uirib⁹
& robore corporis præſtare debet. Nāq; qui adeo cupidus atq; inſolens eſt: ut nihil
dignū patrari a ſe putet: niſi manū ipſe cū hoſtibus conſerat: is nō modo nō fortis: ue
rū audax quoq; & temerarius eſt. Ad imperatorem id imprimis attinet: dum pugnat
obequitare aciem pugnantibus ſe oſtendere: eos qui fortiter rem gerant laudare: tre-
pidantibus uero minari: cohortari cunctantes: laborantibus opem ferre: ſupplere de
fectus. Si qua uſus eſt deducere copias: tempora obſeruare: occaſiones præripere: fu-
tura coniicere: cani iubere receptui: reuocatis e pugna militibus: diis immortalibus:
ſacra faciat. Supplicationes decernat: pompas agat: ut pro tempore uti licebit: pollici
tus grato animo reddat: quæ rite poſt bellum confectum & partam uictoriam exolui
fas ſit. deinde honoribus muneribuſq; eos donet: quos proberem geſſiſſe acceperit.
Ignauos autem & inertes pœna ignominiaq; afficiat. honores uero huiuſmodi forti
bus habent: qui patriis moribus ſunt probati. Præterea quæ in ipſo debent profi-
ciſci imperatore hæc ſunt: armaturæ: inſignia: ſpolia: decuriæ: præfecturæ: ducatus
aliii quoque eiuſmodi magiſtratus. Verum præſtantioribus uiris: & magiſtratus ge
rentibus: ampliores haberi debent honores: priuatis autem decernantur minores:
hæc & ſi liberaliter: & benigne pro meritis cuiuſque dari conſueuerunt irritamenta
præterea ad uirtutem ſunt cæteris. Qui huiuſmodi honoris ſunt cupidi. Vbi uero
bonis præmia pro meritis repræænduntur: malorum autem ſupplicia nequaquam diſ-
ſimulantur: uniuerſum exercitum optima ſpe affici eſt neceſſe. Victoria uero potitus
aliqua non modo ſingulis militibus uiritim dare præmia rei bene geſtæ debebis: ue-
rum etiam uniuerſo exercitui laborum ſuorum fructuum aliquē ex hoſtibus elargiri

Vt exercitus armis fulgentibus it

Cōſulte magis pugnādū q̄ audacter

Milites pro re geſta afficiendos

permittes quoq; militi castrorum impedimentorum: & oppidorum: si qua iure belli in tuam uenerint potestatem direptiones. Vrbium deniq; præterq̃ si forte de eis quicq̃ foret deliberandum: hoc enim rebus omnibus uehementer conducit præsertim si bellum nondum confectum consumatumq; est: eiusmodi namq; emolumentis allectus miles proptionem se animatioremq; cæteris præstabit: (nisi credamus uenaticas quidem canes sanguine intestinisq; captæ fere illecebrari a uenatoribus utile esse: uictori autem militi uictorum bona in prædam dari non expedire). Diripiendi autem potestatem militi tuo nec semper aduersus omnes passim concedas: corpora uero minime in direptionem uenire permittes quæ abste uenundentur. Siquidem pecunia publice opus est: & ingenti sumptu: qua in re quæcunq; uel agi uel ferri possunt ad te cõuehi palam edices: optime enim tu censere potueris temporum atq; rerum habita ratione: an cunctam prædam retinere: an partem: an denlq; nihil debeas. non enim in re est in bello gerendo ærarium publice pecunia abundare & emolumẽtis iudices obuenientibus militem fraudare: quando præsertim ob deuictorum opes: & locorũ fœlicitatem emolumenta militi largius: & benignius impartiri possint. Captiuos uero bello adhuc stante ne occidito: præsertim eos aduersus quos bellũ primo susceptũ est: minime aũt omnium hos interimere debes: qui auctoritate apud hostes præstẽt: & illustres insignesq; gloria sunt: recordatus incertæ fortunæ atq; uariæ: & mutabilis sortis: quæ plærũq; amat rebus fœliciter gestis inuidere: hos enim cum aliis cõmutare poteris: aut aliquo potiri oppido. Exanclatis deinde periculis extruantur militibus tuis epulæ: instituantur ludi & laborum laxamenta atq; remissiones permitãtur. Prospiciendum deinceps erit tibi ut desideratis exequiæ magnifice exsoluantur: nec tempus ullum aut horam: aut locum: aut periculum causaberis siue uiceris ipse: siue uict⁹ superatusq; sis. Nam ut pium est mortuis iusta exequi & per religionem rite inferias agere: ita magnopere utile superstitibus & omnino necessaria res est pietatem: hanc erga defunctos tuam ad uiuos ostendere. quisq; enim maxime de se iudicat & uaticinatur atq; rem ægerime fert tanq̃ sepultura cariturus si pugnando ceciderit: ubi animaduertat ante oculos iacere cadauera: & prope per contumeliam: & contemptum imperatoris busto & humatione priuari. Si inducias pactus es: caue interim in hostes irrũpas: nec propterea tu ipse incautus sis. latent enim incertæue sunt eorum quibus cum fœdus percusseris sententiæ quam ob rem hinc honestum tibi erit iusiurandum quo adactus es seruare: & tutum hostibus non credere ob perfidiam. ciuitatibus: quæ spõte tibi concesserint: & facta deditione in potestatem uenerint clæmenter usus: allicies reliquas. quisq; enim maxime ubi uictorem inexorabilem fore & iracundum in uictos exploratum compertumq; habet: quæuis agere patiq; uult quam ultro se dedere nihil enim tam animos generositatis implet: q̃ timor impendentis mari. aduersus aũt desperantes periculosa atq; difficilis est omnis experiundi contentio. Vnde imperatoribus stultis: & efferatis diuturnæ urbium obsidiones efficiunt: nõnullæ ẽt irritæ: & infectæ. Iis qui tibi rem aliquam per proditionem nauassent: promissa & fidem seruare debes non tam propter eos. q̃ pro his qui futuri sunt: & ut intelligant eis deberi gratiam qui partes tuas amplecti maluerint. At irruptiones autem & proditionem: nocturnas hostium opprimendorum occasiones non omnino rudem. & imperitũ te eẽ oportet ut ad constitutam horam locumq; designatũ peruenias. Verum si interdiu urbem seu oppidum aliquod per proditionem capturus moueas necesse sit per ipsum tẽpus profectionis aliquot p̃mittes eqtes: q quotquot offenderint in uia cõpræhẽdãt

Quid de captiuis faciendũ

nequis

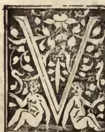
ne q̃s ex agro cursu urbem ueniens: copias tuas iamiam irrupturas enunciet. Tumq; repētinus incautis improuisisq; hostibus ipse structa acie appareas. Fit enim semper ut primi impetus: & rei gerendæ initia formidolosiora uideantur: q̃ si tardiuscule: & per moras ꝓgrediare. At in obsidētis urbibus imperatoris maxime uirtus desiderat. Militaris quoque astus: machinamētoꝝ apparatus: prospicere aūt tibi debes necubi incautiorē te ipsi quos obsides opprimant: qui. n. i periculo se putat constitutū esse: occasionem obseruat: quā nactus præuenire cōtēdit. Quā ob rem oportet obsessotē fossa & uallo: stationibus & præsidiis castra sua communire: ꝓpterea q; quicquid ipse paret: quidue facturus sit: hostis e muris uidet cōtrarii quos tu obsides muroꝝ obtectu tecti: ex īprouiso plærūq; effusi explicatiq; p portas: uel opera: uel machinamēta tua incēdūt: uel milites opprimūt tuos: uel aliquid magni afferūt incōmodi. Maxime autem tibi erit usui: si quæcunq; tentare uoles noctu aggrediare attrocior enim suspitio est: maioremq; ingeret animis trepidationē insultus qui in umbra non cerni tur. quicquid enim noctu agas: tamē si parum sit horrendum his uideri potest quos: obsides. nullus. n. dicit q; uidet: sed quisq; maxime q; timet: aut suspicatur uidisse affirmat. Si opus aliquod manu perpropere expediri uis: primus omnium tu manū asset: uulgus autem non tam minis cōpellitur quoduis agere: q̃ uerecundia teuerentia q; maiorum inducitur. Quoniam multa atq; uaria sunt tormenta bellica: & ad quatiendas euertendasq; urbes diuersa machinamenta: tu non his omnibus: sed quibus tu commode possis uteris. non est in me nunc singula precipiendo referre: quibus sit A usus arietibus uidelicet: testudinibus: uineis turribus: balistis: aliisq; id gēus operibus & machinamentis: sed quod ad imperatoris prudentiam attinet. Illud mihi uidetur esse: unam aliquam potissimam urbis partē deligere: cui opera & machinamenta admoueas: & impartitis multifariam & ordinis dispositis copiis: reliquas urbis partes opugnare: & ad muros scalas afferri iubeas: fueritq; operæpreciū plures partes urbis per se ferro aggredi uelle: ut diuerso apparatu uarioq; opugnandi genere uires ciuium atq; consilia distrahātur. Interea facilius imperator illac uqi summa ope nixus intentusq; erit: ciuitatem occupabit. Sin mature aliqd opidum: urbem: aut castra expugnare contendes: tuosque uidebis defatigari milites: partiaris oportet tuas copias in ordine sibi inuicem successuras: dumq; una pugnatur accie: quietem alii agant: & corpora curent. Et quia ferreus imperator esse nō pōt: qui sine intermissione omnibus intersit: substitutis & ipse exercitus sui primoribus quietē agat interpolatam potiusq̃ diutissime continuatam. Si pars urbis: aut oppidi quod expugnare contendis: rupē: aut prærupti aliqd in circuitu habebit: quod natura loci p se tutū nihil ut asslet munimēti habeat: agiles audacissimosq; ex tuis: ut scalis: uel aliter scandāt. obrepantq; curabis: fueritq; plurimum in re si tubicinem illi secum funiculo atrahere potuerint: qui illico in superiora perductus canere occipiat & qui erunt ingressi milites portam interea propinquiorem: aut murū alicubi aperiant. Audita enim hostilis de muro tuba: præsertim nocturno tempore ingentem ciuibus terrorem incutti: proinde trepidantes tāq̃ urbe iā capta deserēt stationes: & facile erit: nemine repugnāte effractis portis: muris ue cōsensis loco potiri. Vrbē si cœperis aliquā: q̃ & multitudine & robore ciuiū uigeat ut tibi sit timēdū ne ciuis conglobatus crebris cōuectiōibus tuis oppositis repugnet: siue i arcem se recipēs aut editiora urbis nouum redintegeret bellū: edicto inermibus uel arma abiicientibus: salutē polliceberis. Nā celebrato pas sim edicto cuncti: aut pares maxima: in potestatē uenīēt tuam: q enim hosti adeo sūt

Qualiter expugnari debeat urbs

irati:ut armis omnia experiri contendant: illum in eam adducũt desperationẽ: ut quod oblata salute ex aío facturi nõ erãt:tñ malis q̃ timent efferati repugnent: & cædẽ aut cladem referant, aut nouis laboribus te fatigant. Mors quæ militi certãti accidit nul la prorsus indiget consolatione aut misericordia: quippe q̃ uirtutis studio: & uincen di amore obtigerit. At post partam uictoriam urbe iam expugnata uictos passim oc cidere: uictoribus ipsis miserrimũ estitaq; stulticiæ atq; imanitatis stulticiã affert. Si urbẽ q̃ obsides posse ui: & armis capere despabis: & pinde obsidio fuerit diutius pro trahenda: quotquot per regionem & agrum strenuitate & corporis robore ualentes potes capere conserues: quibus ut tibi commodum erit: & rebus cõducet tuis utare. Milites uero & pueros cæterosq; qui uel cõfecti senecta sint: uel alioquin imbelles & imbecilli: in urbẽ intrare compelles utpote qui eorum quæ pro orbe tuenda desiderã tur: nihil omnino efficere possint: & ad consumendum citius alimenta reliquis ciui bus damnũ afferant. Postea deniq; quã imperio tuo res fœliciter gesta consumataq; est: ita ut bello confecto rebus omnibus adhibere finẽ tibi librũ sit: noli te exhibere pro fœlicitate durum atq; acerbũ: quin potius clæmentem & mitem: proinde benignũ & cunctis amabilem: illa enim inuidiam pariunt: hæc æmulationẽ & studiũ puocãt. Siquidem inuidia est dolor ex aliorũ bonis subortus: æmulatio uero studiũ imitan di uicissim aliorum uirtutem: quæ tam inter se differũt: ut inuidentis quidem sit op tare: ne cui bene quippiam ueniat æmulantis autem cupere æque ea potiri posse quę alii honeste sibi comparauere. Vir ergo bonus non modo patriæ multitudinisque ac matæ: erit optimus dux uerum etiam perpetuandæ propagandæue suæ gloriæ citra periculum sapiens imperator atq; custos: & moderator diligentissimus.

inuidia
æmulatio

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS ROMAE TRIVMPHANTIS LIBER OCTAVVS INCIPIT.

NIVERSA Romanorũ publica regiminis forma. Tribus ex plicata religiõis: rei. p. administratiõis & militiæ ptibus: ea at tigemus quæ ad singulorũ regimen istitutionẽq; uitæ spectaue rũt. Essetq; ab ipsis ĩfantibus uẽtre exceptis materno inchoan dũ: nisi matrimonia primũ solidũq; libertatis: cuiuscũq; nascẽ tis seminariũ anteponenda censeremus: quamq̃ uirgines cũ q̃ bus matrimonia ut plurimũ ineuntur primum de quibus dica tur locũ & ipsæ uidentur exposcere. Sed nõ est nobis nũc mœ ra in manibus christianarũ tractatio institutionum: in quibus multæ & maximæ uirginitatis laudationes habenť. Nã ut san ctos omittam alios Romanæ doctores ecclesiæ Beatus Hieronymus contra Iouinia nũ uirgines diuersarũ ætatum & pulciarum maximis extollit laudibus. Calidoniam Athalantã: q̃ semp in siluis errauerit: Harpalicen ĩ Thracia. Camillã uolscorũ reginã in calcide Iphygeniã. Sibyllas decem & filiam Priami Cassãdram. Et demum ad Ro manas conuersus: uirginibus dicit oẽs publico decreto de uia cessisse. Claudiam q; ut uirginitatem assereret: magnam matrem deum manu traxisse: quam multa bo um iuga trahere neqbãt. Et si uero uirginibus breui nuptutis de uia cederent & pau cas uestales uirginitatem uel inuitas seruare uellent Romani: eam: tamen in uiris p petuam esse legibus prohibuerũt quandoquidẽ Camillus ac Posthumius pr͂io post.

Oẽs uirginibus de uia cessisse
Lex qua uirginitas ĩ uiris prohibebatur.

M. Valerius.

M. Valerius maximus &. G. Iunius Brutus bubulcus cēsores: eos qui ad senectutem
celibes peruenerāt mulctauerunt. Lucium etiam antonium Senatu mouerunt quia
quā uirginē duxerat sine amicorum consilio repudiasset. A matrimonio itaq; incho- Matrimonium
andū: cuius uerbi uim sic exprimit Vlpianus de uerboꝝ significatione tractans: & i
iuris naturalis ptibus hinc descendit maris: & fœminæ coniugatio: quam nos matri Sponsalia
monium appellamus hinc liberorum ꝓcreatio: hinc educatio: uidemus enim cætera Sponsus
quoq; animalia: feras etiā istius iuris peritia censeri. Idemq; iuris consultus scribit. Sponsa
Sponsalia dicta sunt a spondendo. Nā moris fuit ueterū stipulari: & spondere sibi fu-
turas uxores: unde & spōsi: & sponsæ appellatio nata est. De matrimonio cū oēs gen-
tes bene: tum maxime Romani optime senserunt quod infra breui apparebit. Tamē An uxor ducenda
Aulus Gellius Metelli censoris uerba oratiōis quam ad senatum habuit hæc ponit.
Si sine uxoribus esse possemus libenter omnes ea molestia careremus sed quoniam a
natura ita comparatū ē: ut nec cum illis satis commode. nec sine illis ullo modo uiui
possit: saluti perpetuæ potius q̄ uoluptati breui consulendum. Et Xantippem uxorē
Socrates cum haberet: se mores eius duros ferre dicebat: ut assuesceret iurgia: & pe
tulantiam aliorū extrinsecorū ferre. Et Varro in menippeis uicium uxoris aut tollen
dum: aut ferendum: qui tollit uicium uxorem commodiorem facit: q patienter fert:
se se meliorem reddit. Qua de re multa hic afferre possemus a Beato Hieronymo su-
mēda: quæ & ipse ab Aurelii Theophrasti libro de nuptiis sumpsisse dicit: ubi dispu-
tat an sapienti ducenda sit uxor: multaq; in alterutram differit partē: quæ ideo omittē
da duximus: quia fœlicissimū nobis in Paula uxore matrimoniū nos in desceptatiōe
suspectum redderet. Talassii uocē nuptialem Liuius primo dicit. Quia rapta sabina Talassius
pulchrior eo noīe ferebatur ad Romulū. Et Plutarchus in uita. Gn. Pōpeii Talassū
nuptiale uerbū a Talasse Romuli uxore. & itē Plutarchus in problematibus in nu- Hymenæus
ptiis Talassii nomen crebro iactat̃: sicut græci Hymeneū: ita latini thalasum in bo- Sarrha
nū omen habēt. Meliusq; christiani Sarrhæ & Rebechæ fidem prudētiam ac sapien- Rebecha
tiā suis sponsis in uotis optant. Sponsam uero domū introducētes Romani iubebāt
dicere. Vbi tu Caius ego Caia: quasi cū uiro depacisceretur: ut omnia sibi cū uiro es- Caius Caia
sent cōmunia: & pariter imperarēt: uel ꝓpter Caiā honestissimā mulierem ac bonam
uni ex Tarquiniis collocatā: cuius in sancti templo statua ex ære posita fuit. Qua de
re Festus sic haber. Caia cecilia appellata est: ut Romam uenit quæ antea Tanaquil cōsuetudines in nuptiis
uocitata est uxor Tarquinii prisci: quæ tantæ probitatis fuit: ut id nomen ominis bo
ni causa frequētet̃ i nuptiis uocitaret̃: quā summā asserūt lanificā fuisse. Et nouā nu-
ptā limen patris transcendere nō permittebant: ꝙ sabinæ nupræ in domum alienam
transmigrauere. nō ipse iuuerunt: uel ꝙ uideri uolūt: mœstæ ingredi domum in qua
pudicitiam amissuræ sunt. Nuptiarum initio inquit ī agricultura Varro. Antiqui re-
ges ac sublimes uiri in hetruria in coniūctione nuptiali noua nupta: & nouus mari-
tus primum porcam imolant. Et festus multas ponit consuetudines quas ordine subi Curis
ciemus. Clauim consuetudo erat mulieribus donare ad significandū partus facilita-
tē exhiberi. Hasta caput nubētis comebat̃ quæ i corpore gladiatoris stetisset abiecti
occisiq;: ut quēadmodū illa coniūcta fuerat cū corpore gladiatoris: sic ipsa cum uiro
suo: uel qa matronæ in Iunonis curitis tutela sunt: q̄ ita appellabatur a ferenda hasta
quæ ligua sabinoꝝ curis dicit̃, uel ꝙ fortes uiros genituras ominent̃ uel ꝙ nuptiali
iure impio uiri subiicitur mulier: quia hasta summa armoꝝ: & imperiū est. quam ob
cām uiri fortes ea donantur: & captiui sub eadem ueniunt, Hūc autem uel proximū

motem ætatis nostræ Romani seruant. qui non quidem hastam sed ensem sponsæ ca piti priusq̃ domo egrediatur ad ipsum limen populo inspiciẽte superponũt Cingulo noua nupta præcingebatur: quod uir in lecto soluebat: factũ ex lana ouis. ut sicut illa in glomos sublata coniuncta inter se sit: sic uir suus secum cinctus uinctusque esset. hoc herculaneo nodo uinctum uir soluit ominis gratia: ut sic ipse fœlix sit in suscipiẽdis liberis: ut fuit herculanius: qui septuagita liberos reliquit. Cixiæ Iunonis nomẽ sanctum habebatur in nuptiis: q̃ initio coniugii: solutio erat cinguli quo noua nupta erat cincta. Cumerã uocabãt antiqui uas quoddam quod opertum in nuptiis ferebant in quo erant nubentis utensilia. Corolla diminutiuum est a corona: corollũ noua nupta: de floribus uerbenis: hærbisq̃ selectis sub amiculo ferebat. Fescinini uersus qui canebantur in nuptiis ex urbe Fescenia dicuntur allati: siue ita dicti quia fascinum putabantur arcere. facẽ in nuptiis in honorẽ Cereris præferebant: aqua spargebatur noua nupta: siue ut casta puraq̃ ad uirũ uẽiret: siue ut ignẽ atq̃ aquam cum uiro communicaret. Flammeo amicitur nubens ominis bõi causa: quod eo assidue utebatur Flaminia id est flaminis uxor: cui non licebat facere diuortiũ. Genialis lectus qui in nuptiis fit in honore genii. Genium appellabant deum qui uim obtinebat rerum omnium gignendarum. Alii Genium esse putant uniuscuiusque loci deũ: spelle lanea noua nupta considere solet: uel propter morem uetustum: q̃a antiqtus pellibus homines ita induti: uel ut testetur lanificium. patrimi: & matrimi tres pueri in nuptiis adhibentur. unus q̃ facem præferat ex spina alba: quia noctu nubebanr: duo q̃ nubentem tenebãt. Rapi solet fax qua perlucente noua nupta deducta ẽ ab utriusq̃ amicis: ne aut uxor eam sub lecto uiri ea nocte ponat: aut uir in sepulchro cõburẽdã curet quo utroq̃ mors propiqua alterius utriusq̃ captari putant. Talassionem in nuptiis Varro ait signum esse lanificii aptum. Plutarchus in problematibus. Noua nupta cum in matrimonium dat̃ ignẽ & aquam tangere iubetur: ut ex calido: & humido gignat̃ fœtus. Quinq̃ faces in nuptiis accẽdũtur: nec plures aut pauciores: quos cæreos appellanr: accenduntur q̃ ab ædilibus q̃ mulier non plures possit parere uno partu: uir ab uxore: uxor a marito q̃cquam dono accipere prohibetur: quoꝝ.s.oia debẽt esse communia: & donatio potest eẽ suspecta i hereditate successuris. Plutarchus i problematibus. Maritus pilo sponsæ nõ in luce sed in tenebris iungitur: ut calumnia quadã sit ueneris illicitæ: q̃n cum licitis: & honestis cõnubris pudor adhibetur: & uerecundia. Veteri more uxores nec molere: nec quoquere pmittebantur: quia id in fœdere sabinorum uetere actum est. Mense maio uxorem non ducunt: q̃a aut aprili id faciũt ueneri dicato. Aut iũniũ expectãt iunonis mẽsem. Et q̃ mẽse maio hoĩes prius: postea imagines de ponte sublitio præcipitabantur. Vnde flaminicã Iunonis sacerdotẽ eo tpe tristem esse oportet: quæ nec eo mense lauat: nec ullo cultu utit̃. uel q̃d plæriq̃ latinoꝝ eo mense purgationibus utentes mortuis parentabant. Eoꝝ qui uxores ducũt comã hastæ cuspidæ discernũt & discriminant: diuortiũ ea re significãtes: q̃ solo ferro nuptiæ dirimendæ sint: idest ui adhibita. Pli. dicit nubẽtes uirgines comitari colum comptam: & fusum cũ stamĩe: & nouas nuptas Lupino adipe postes ungere cõsueuisse: ne q̃d mali medicamẽti inferret̃. & post diebus suis sponsæ annullus ferreus mitti isq̃ sine gemma cõsueuit. Macrobiusq̃ i saturnalibus sic habet: feriis uim cuiquã fieri piaculare est: iõ uirgines nõ ducũt̃: sed cũ fossas ueteres liceat purgare. Viduæ ducunt̃ feriatis diebus. Et noua nupta postridie nuptiaꝝ libertatẽ i domo uiri accipit & rẽ diuinam facit. Virgines aũt quare festis diebus nõ locentur: & econtra uiduæ

Marginal notes: Cixia iuno — Cumera — Corolla — Fescenini uersus — Flammeũ — Genialis lectus — Genius — Pellis lanea — Talassio — Quiq̃ faces in nuptiis — Mẽse maio uxorẽ non duci — Cur uirgines festis diebus nõ locẽt̃ quũ econtrario uiduæ

tra uiduæ deducantur: hāc Plutar. affert cām: qa uirginibus decoꝝ: uiduis uero mul tis præsentibus nubere fœdū. iō dies festus eligit̃ in quo oēs distrahunt̃ ad diuersa: i frequentiorq; est deducenriū turba. Et isuper dicit Plutar. propinqs: & agnatis non nubere mulieres: ut affinitatibus augeanrur: uel mulieris rōne: quæ si suis nupserit: & iniuriam patia t̃ neminē habitura est a quo iuuet̃. Qui aūt sint agnari Paulus iure consultus docet. Agnati sūt q̄ p uirilis sexus psonas cognatione cōiūcti sūt: quasi pa tre cōgeniti: uelut frater eodē patre natus: filius fratris: nepos: ue: ex eo itē patruus & patrui filius nepos ue ex eo. Et Caius iurecōsultus: Gradus cognatiōis alii supiores ordīes sunt alii isferiores: alii ex trāsuersosiue a latere. supiores sunt parētes iferiores liberi: extrāuerso fratres: & sorores liberiq; eoꝝ. Alii x itē fuerūr cōnubioꝝ phibitio nes. Cicero pro Aulo Cluentio: Habiro nubere genero socrus nullis auspiciis pōt. Sed prohibita etiam aliqñ plæbis cū patribus cōnubia Liuius tertio libro permissa fuisse ostēdit. Qui & .xxxyiii. scribit: Campani impetrarūt ut ciues Romanas uxores ducere liceret: & si q prius duxissent: ut haberent eas: & ante eā diem nati ut iusti sibi liberi heredesq; eēnt. Quāta ēt publice: & priuatim in matrimoniis adhibita sit dili gentia a maioribus: ostēdit undequadragesimo Liuius: Senatū eo die forte cœnanrē in capitolio consurrexisse: & petiisse ur iter epulas Graccho filiā Aphricanus despō deret: qbus ita i publicū spōsaliis rite factis cū se domum recepisset: Scipionē Aemi liæ uxori dixisse: filiā se minorem despondisse cū illa muliebriter idignabunda: nihil de cōmuni filia cōsultatū: adiecissetq; non si Tiberio Graccho daret expertem consi lii debuisse matrem eē. Lætū Scipionē tam concordi iudicio: & ipsi desponsam respō disse. Dotes uiris datas esse a mulieribus uetustissimum est. Aulus Gellius uxores di uites quandoq; dabanr dotes: & retinebant sibi pecunias quas marito cum mutassēt si repetere uolebant: id seruo cōmittebāt: quē ea causa propriū retinuerant: qa aliis mariti seruis id iperare nō poterāt. Et secundo bello punico cum. Gn. Scipio ex Hi spāia senatui scripsisset petēs sibi successorem dari qa filiam uirginem adultæ iam æta tis haberet: neque ei sine se dos expediri posset: senatus ne res publ. duce careret: pa tris uicē gessit: dotemq; dedit: & cōsilio matris suorumq; maritauit. dos quattuor mi lia æris fuere: ducatos ætate mea quadrigentos facientia. quam dotem. & ea maiorem multis i italiæ locis: cerdones ex fatuo nostri tpis more filiabus dare uidemus. Ceso nis filia decē milia æris i dotem dedit. Mugilia qa quinquagīta milibus nupsit dodata est appellata. Fuerunt & alii post nuptias mores quorum nōnullos referemus. Repo tia dicit Festus fuisse dicta: quando postrīdie nuptias apud nouum maritum cœna batur: qa quasi reficeretur potatio. Et Plutarchus i problematibus: siue ex agro siue peregre domum redeant: q uxores domi habent: aduentus sui nuncios præmittunt: q; matres familias pluribus domi negotiis i administrāda re familiari habētibus uiris occupant̃: ut uirū paratiores lætioresq; excipiāt. matrē uero familias Vlpianus acci pi debere uult eam: quæ non inhoneste uixit. Matrē uero familias a cæteris fœminis mores discernunt atq; separant: proinde non interesit: nupta sit: an uidua: ingenua sit: an libertina: nam neq; nuptiæ: neq; natales faciunt matrem familias: sed boni mo res: Vltimusq; honor mulieris pudicitiam commēdabat: quando ea quæ uno contē ta matrimonio moriebatur cum corona pudicitiæ efferebat̃. Matrimonia tribus mo dis præter mortem ueteres finiebant: nam repudia fiebāt: diuortia & direptiones: re pudiū Festus inqt: quod ob rē pudēdā fieret. Et post annū urbis ut uult Aulus Gel lius tertiū uigesimū qngentesimū M. Attilio. P. Valerio cōsulibus fuit primū repu

Agnati

Gradus cognationis

Matrimonia plæbi cū patribus pmissa

De dotibus

De aliis moribus post nuptias

Materfamilias

Contēte uno matrimonio cū corōa efferebantur

Repudiū De repudiis

diū. Egnatius Metellus uxorē q̄ uinū biberat fuste necauit. C. Sulpitius uxorē repudiauit: q̄ aperto capite foris uersata erat. Qu. Antistius uetus: uxorē cū libertina loquusam repudiauit: ut caueret stuprū priusq̄ uindicaret. P. Sempronius sophus uxorē repudiauit ausam ludos se inscio spectare. Pōpeius repudiata Antistia proba quæ nuper ob ipsum Pompeiū patre orbata fuerat: Aemiliam duxit Syllæ neptem & grauidam. Et C. Cæsar Pompeiam uxorem ob Clodii suspicionem qui habitu muliebri in deæ bonæ sacro ab ipsa Cæsaris uxore celebrato inuētus fuerat repudiauit Post Cæsarem uero tradit Plutarchus tempora principum oīum usq̄ ad Traianum p̄terq̄ Domitiam repudium nemini fuisse permissum. Quinimmo princeps oīum præter paucos pessimus Tiberi⁹ unū equestura remouit q̄ uxorem ductū postridie repudiasset. Et Domitianus equitem Romanū ob reductā ī matrimoniū uxorē: cui dimissæ adulterii crimē intenderat: erasit iudicū albo. diuortiū inquit Caius iureconsultus uel a diuersitate mentium esse dictum: uel quia in diuersas partes erāt qui distrahūt matrimoniū. in repudiis idest in renūciatiōe: approbata fuisse hæc uerba tuas res tibi habeto: item hæc tuas res tibi agito. In sponsalibus quoq̄ discutiendis placuisse renūciationē interuenire oportere: In qua re uerba comprobata sunt: cōditione tua nō utar Et Paulus de matrimoniis. Diuortio: morte: captiuitate: uel alias cōtingente utriusq̄ eorum seruitute dirimitur matrimonium. prædictaq̄ duo uerba confundere uidetur Modestinus cum dicit diuortium inter uirum & uxorem fieri dicitur. Repudium uero sponsæ remitti uidetur quod & in uxoris p̄sonā non absurde cadit. Direptio nō uniuscuiusq̄ arbitrio & uoluntate sicut antedictæ duæ finiendi matrimonii formæ: sed principis arbitrio fiebat. Cæsarem enim scribit Suetonius dirimisse nuptia p̄retorii: qui digressam a marito post biduum statim duxerat: quamuis sine probri suspitione. Et Augustū scribit item Suetōius qđ supra a Plutarcho attulimus: diuortiis modū imposuisse. De matrimoniis iam satis multa diximus. Ad fœtum fructumque ipsorū liberos ueniendum est. Sitq̄ initium a puerperio quod uerbum utriusque sexus editis primo infantibus aptari posse uult in saturnalibus Macrobius quia antiq̄ pueras sicut & pueros dicebant. Ideq̄ auctor ē infantes primū tacta terra uocē emittere q̄ fandi postea det initium unū rē diuinam Maio mēsæ uult fatuæ deæ factā fuisse. prima nascētiū picula sunt: cū e gemellis altero mortuo superest unus: quē inde Vopiscū dicūt: & cū genitrice p̄tus difficultate & doloribus mortua: uētre cedūt quos appellāt Cæsares: eoq̄ mō Scipionē aphricanū maiorē: Caiumq̄ Cæsarē: & Maniliū q̄ prius Carthaginē cū exercitu intrauit natos asserit Pli. Agrippæ aūt dicti sūt qui nascendo pedibus prio ordine puerso egressi uētre. Vñ Romæ peruersa & Prosa deæ fuerūt: q̄bus ob hoc supplicabat̄. Cōtingit uero plærūq̄ ut non nulli ex infantibus adulterio incestuue conceptis necētur: aut exponantur. uñ Vlpianus iureconsultus: necare uidetur nō tm̄ is qui p̄tū præfocat: sed is q abiicit & qui alimonia denegat: & q publicis locis misericordiæ cā exponit: quā ipse non habet: primus morū q alendis infantibus publicæ adhiberet̄. Lustria fuere in q̄bus noīa accipiebant: eratq̄ puellaꝝ octauus dies: pueroꝝ nonus: q̄ fœmīæ uiris citius crescant & p̄ficiantur. Sed parua in Romāis propter multitudinem fuit noīs notitia. Vñ scribit Asconius secunda in Verrē actione. Moris fuisse cū aliquis Romanus ciuis ostēdēdus eēt: significaretur: aut prænomine suo: aut noīe: aut cognomine: aut a cognatione: aut a tribu in qua censeret̄ aut a curia: aut a cēsura: aut si erat senator uel eques. De q̄bus ultimis cū satis supra sit dictum de prænomīe: noīe: cognomine: & agnomīe dicamus. Primumq̄ agnomen ab agnatione

Marginalia: Diuortiū — Direptio — Puerperiū — Fatua Dea — Vopiscus — Cæsares — Agrippæ — Peruersa — Prosa — Necare — Lustria — Agnomen — Prænomē

agnatione in qua quisq; natus ē dictū constat. Prænomina uero pauca & uariæ signi ficatiōis fuere. Lucius ut iqt Festus pnomē ē eius q oriēte luce natus ē. Gneus a corporis effigie a generādo dictū a græco. Prænoībus fœminas ēt cē appellatas testimonio sunt Cecilia & Terētia: q ambæ quintæ sint solitæ appellari. Pari mō Lucia & Titia: Cognoīa uariā habuere originē. Li. I. ii. Valerio mutatio ædificii a uelia in infimū: in forū & submissio fasciū & leges latæ: cognomē publicolæ dederunt. Et libro septimo: Titus Manlius Gallo ad Anienem occiso torquē a mortuo accepit: Vñ torquato illi cognomē fuit. M. Valerius miles a gallo prouocatus cū pugnaret a coruo adiutus supauit. Inde coruinus cognomie appellatus. Et libro nono: Papirio cursori pernicitas pedū dedit cognomē. cū. Q. Fabius forēsem turbā excretam i quattuor urbanas tribus cōiecisset: maximi cognomē accepit. Itē. xxx. Aphricani cognomen militaris prio fauor an popularis aura celebrauerit icertum. Primus certe hic iperator noīe uictæ a se gentis est nobilitatus. Et. xxxvi. Lucius Scipio ad urbē uenit qui ne cognomie fratri cederet asiaticū se appellari uoluit. Cornelius Lētulus surra cognomē tū id nactus quia cū tōnem exposceret malē administratæ q̃sturæ: rationē sibi nō esse reddendā: sed tm̄ suram sicut pueri i spera ludo faciunt: præbendā respōdit. Et Scipiones nōnulli uolūt cognoīe dictos q; Cornelius patrē p baculo iuuit: Messala cognominatus postq̄ Messanā uicit urbem. Et ab Aemilio dictus ē Aemilianus: a Seruilio Seruilianus. Corneliorꝫ familiæ princeps cū despōsa filia uades posceret asinā pecunia honustā duxit: uñ & asina cognomē habuit. Tremelius scropha qa porca abscon sa sub centonibus i qbus iaceret uxor iurauit nullā aliā esse in domo porcam. Et Augustus i troiano ludicro Noniū aspernantē lapsu debilitatū aureo torq; donauit: passusq; ē ipsum & posteros torqti ferre cognomē. Claudius ipator Gabinio. ii. chaucis gente germanica supatis: cognomē chaucius usurpare cōcessit. Idē tñ imperator peregrinæ cōditiōis hoies uetuit usurpare Romana noīa dūtaxat gentilia. Domitio iure reuertenti Iuuenes gemini angustiore forma ex occursu imperasse tradūt: nūciaret Senatui ac populo Rōano uictoriā de qua incertū adhuc erat: atq; in fidē maiestatis adeo pmulsisse malas: ut ex nigro rutilū æriq; assimilē capillū redderēt. Et Antōius imperator caracalla cognomē nactus ē a uestimēto: qd populo dederat demisso usq; ad talos: qd ante nō fuerat. & Var. de agricultura scri. multa habuisse Rōanos cognoīa a pecore maiore & miore porcios: ouinios: caprios. Sic a maiore equitios: taurios cognoīa: & isra. Auus meus prio appellatus ē scropha: q q̃stor cū esset liciniæ i Macedonia puincia relictus exercitus: dū ptor redirēt: hostes arbitrati occasionē se hēre uictoriæ ipressionē fecere: cœperūt arma atq; exierūt cōtra dixit celeriter illos se ut scropha porcos disiectūrū. id qd fuit. Nā nostra ætas leporarios ac piscinas protulit ad mare. Et i eas greges pisciū & pelagus reuocauit. Propterea appellati Sergius orata: & Licinius Muréa. & Pli. habet Antiquis cognomia ab aī boūb⁹ multis fuisse: frondicio illi qui cōtra Hannibalē tranato uulturno rē præclare gessit: qa frondatione arborū delectatus. Stoloni dedit pāpinatio inutilis. Pilumno q prius pilum inuenerit. Pisones a pinsendo. Fabii: Lētuli: Cicerones prout quisq; optīe sererent. Iuniorꝫ familię bubulcū noīauerūt q bñ bobus uteretur. Lactucini q multa usi lactuca. Seruis aūt multis nomen simul & cognomē dabat: dimidiatum patroni cum adiectione prænomen in hanc formam. Quintipor qnti seruus. Marcipor marci seruus. eos uero ex libertis: q patre incerto: aut ex patre certo: sed nō legitima uxore geniti erāt: Spurios dixerūt maiores: qd sabinos asserit Plutar. mulierꝫ pudenda sporon appellasse ideo q

Cognomē

Cognoīa a pecore

Cognoīa de arboribus

Seruorꝫ cognoīa a dominis

Spurii

legitime natus non sit: sed ex concubina & scorto: cõtumeliæ causa spurius appellat. Sed ad pueros redeundum est. Eos monilibus quas uocaba bullas exornabant: ꝓpter Tarquinium priscum: qui primus filium ob superatũ hostem hetruscum prætexta: bulla aurea: & annullo insigniuit: uel ut ẽ in Plutarchi problematibus: deferebāt pueri ingenui super nudum pectus huiusmodi bullas: ut incestuosi: & in pueris debachantes id in seruis quod minoris erat notæ: non in liberis ab illa re cognitis committerent flagitium. Et Macrobius addit fuisse eã bullam ad cordis formam: ut ipsi etiam pueri intelligerent corde & uirtute uiuendum. Festusque item addit: eã bullã a græco sermone βουλη quod ẽ consilium dictam quia eam partem corporis bulla cõtegeret id ẽ pectus in qua naturaliter ẽ consilium. Vnde cũ Aemilius Lepidus puer

De puerorũ indole

hostem congressus occidisset: & ciuem seruasset: statua ei i capitolio bullata & incincta ꝓtexta fuit posita. Et postq̃ ad præclara puerorum facinora ẽ uentum: Marci Catonis magnam indolem or nemus: qui cum in domo. M. Drusi auunculi educaretur & ad eum latinorum oratores pro ciuitate impetranda missi essent nec precibus nec minis a. Qu. Popedio illatis adduci potuit: ut pro illis oraret, idemq; ad Syllam a pedagogo ductus cũ proscriptoꝝ tabulam uidisset: interrogauit cur nemo esset: qui tyrãnum occideret: & se id factuꝝ si gladium haberet ob tulit. Fuit uero maiorib⁹ magna

De diligẽtia rõanoꝝ i erudiẽdis pueris

i erudiendis pueris diligẽtia de qbus habet in octauo Liuius. Auctores habeo cõsueuisse tunc Romanos pueros sicut nũc græcis ita tũc hetruscis litteris erudiri. Græcis autẽ postea omnes passim fuisse imbutos: & ea ratione adolescentes Athenas mitti cõsueuisse magis constat q̃ ut testimoniis idigere credamus: tamen librorũ Ciceronis de officiis initium legentes facile id poterunt nosse. Non tamen deerant ludi Romæ in quibus pueri & puellæ etiã erudiebant. Liuius in tertio. Virgini uenienti in

Ludi litterarum

forum (ibi nãq; in tabernis litterarũ ludi erant): minister decemuiri manum iniecit nec maior fuit litteris moribus erudiendis pueris diligẽtia: quibus Festus scribit: ne-

Prætextatus sermo

phas fuisse obscœno uti uerbo. Vnde prætextatus sermo sit dictus: q nihil obscœnitatis haberet. Et Plutarchus dicit: pueros cum iurarent Herculem: id sub tecto facere prohibitos: qđ de industria sit institutũ: ut dũ pueri iurare Herculẽ uolẽtes domo

Pueros per Herculem sub tecto iurare phibitos

exire iubent ꝑ eam morã deierare desuescãt. siue quia Hercules nũq̃ nisi semel iurasse phibet: & pythius Apollo hoibus proposuit: melius esse si absq; iuramẽto affirmare discerẽt. Vñ subiicit Plutarchus philosophoꝝ græciæ grauissimus: Non aliud qc q̃ græcis seruitutem: & molliciẽ attulisse Romanos existimasse: q̃ gymnasia: & palestrã: quibus relanguescerẽt puerorũ: & adolescentiũ animi: inde pueroꝝ amores gigni: inde somno & deãbulationibus iuuenũ corpa corrumpi: inde saltatiõibus & mo

Pueros nimio cibo & somno fieri hebetioris ingenii

tui cõposito initiũ esse: cũ cõtra dicat Aulus Gel. scholæ pueros uacasse Rõanos: qđ uerbũ græce a uagatione dictũ significet cæteris rebus omissis uacare liberalibus studiis pueros debere: quos idẽ affirmat: si plurimo cibo nimioq; somno utunt fieri hebetioris ingenii. Et Plutar. dicit. Nemo foris præter pueros liberos cœnabat: ut uere

Nullũ preter pueros foris cœnasse

cũde & pudẽter uoluptates accipere pueri assuescerẽt: maiores natu & magistros spectatores habẽtes. Et parẽtes in liberoꝝ adolescẽtiũ aspectũ se exhibebãt: qa sicut plato scri. ubi senes ipudẽtes sint: adolescẽtes fieri turpissimos necesse esse. Et. Cor. Ta.

Pueros duobus tpibus in publicum ductu

Mos hẽbat pricipũ liberos: cũ cęteris id ætatis pueris sedẽtes uesci i aspectu ꝓpiquorũ ꝓpria & parciore mẽsa. Et Sueto. i Clau. ipatore. Adhibebat oĩ cœnę & libertos suos cũ pueris & puellis nobilib⁹: q more ueteri ad fulcra lectoꝝ sedẽtes uescerẽt pueri q; quos parẽtes domi & i scholis seuere cõtinebãt duob⁹ maxie tpib⁹ i publicũ ducebantur uno

bāt:uno cū ad gratiū āno ætatis.x.ibāt ꝓfessuri:& ī libris elephātinis tribui suæ ascribēdi.idq; Iulius capitolinus Gordianū impatorem fecisse scri. alrero cū ad annū septimum decimum dimissa prætexta togā assumebāt uirilē. Vnde estq; Plutarchus in Bruti uita scribit. Cassiū ad cædem Cæsaris euntem multi sunt prosecuti:q; filium tūc uirilem togā assumentem primum duceret in forum:&de puerorum institutione pulchrum in Pauli æmilii uita Plutarchus prębet exemplū. Docuit aūt filios Romanam disciplinā quā ipse doctus erat:& græcas insuper artes. Non solū.n.grāmatici:sophistæ:rhetores:uerū etiam fictores pictoresq; & equorū canum uenationūq; magistri circa adolescentes uersabantur. Ipse uero pater nisi qd publici muneris impediret: eorum exercitationibus studiisq; intererat. Quando aūt sæpissime supra parētum facta est mentio Vlpianū audiamus iurecōsultū q sint diffinientē. parētes utriusq; sexus accipere debēus:sed in infinitū quærit & qdā parētes ad tritauū appellari aiūt supiores maiores dici: hoc ueteres existimasse Pōponi.refert.sed.C.cassius oēs in ifinitū parētes dicit:q; & hōestius est & merito obtinuit. Paulus uero gradus pdictoꝝ aliorūq; ppinquoꝝ sic pōit. Patruus pris frater. Auūculus frater mris. Amita pris soror. Matertera mris soror. Patru⁹magnus:frater aui. Auūculus magnus.auiæ frater. Amita magna: aui soror. Matertera magna:auiæ soror. Patru⁹maior.paui frater. Et multos alios gradus pōit Pau. quos tāq obsoletos duxius omittēdos. De īsantib⁹puerisq; adusq; ptextā satis dixisse uidēur. Ad natu maiores ueniāus. Moresq; & cōsuetudinē oīs uitę illorū ꝓ pte aliq oñdamus. Qua ī re a gñalibus inchoātes ad pticularia descendemus. Veteres inqt in ꝓblema. Plutar.ī dieb⁹festis nihil oīo negocii gerebāt:aut curabāt: sed rebus diuinis prorsus dediti erāt. E.M.Cicero:qd de moribus singulariū urbiū & gētium sentiat in oratione legis agrariæ contra Rullum secunda sic ostendit. Non ingenerātur hominibus mores tam a stirpe generis ac seminibus q̄ ex his rebus quæ ab ipsa natura:aut a cōsuetudine suppeditantur quibus alimur & uiuimus. Carthaginenses fraudulenti:& mendaces non genere:sed natura loci:q; pp portus suos multis & uariis mercatorum sermonibus ad studium fallendi studio quæstus uocabantur. Ligures montani duri:atq; agrestes:docuit eos ager ipse nihil ferēdo nisi e multa cultura ac multo labore quæsitum. Campani semper superbi bonitate agrorum & fructuū magnitudine urbis salubritate pulchritudine:& quod Cicero ad suum non faciens ꝓpositum de Romanis omisit. M.Cato censorinus suppleuit in oratione:cuius hāc particulam Aulus Gellius habet. cogitate cū animis uestris si quod uos per laborem recte feceritis:labor ille a uobis cito recedet:benefactum a uobis dum uiuetis nō discedet:sed si qua per uoluptatem neqter faceritis:uoluptas cito abibit:nequiter factum illud apud uos semper manebit. Similes aūt grauibus huiusmodi. M.Catonis sentētiis Cicero ipse diuersis in locis habet. Ticio enim scribens inqt homines nos esse meminerimus ea lege natos:ut omnibus telis fortunæ proposita sit uita nostra:neq; esse recusandum quo minus ea qua nati sumus conditione uiuamus: neq; tam grauiter eos casus feramus quos nullo modo uitare possimus. Et Aulo torquato Cicero:sim⁹ igitur ea mente quam ratio & ueritas perscribit:ut nihil in uita nobis præstandū præter culpam putemus:eaq; cum careamus oīa humana placare &moderate feramus:atq; hæc eo pertinet oratio:ut perditis rebus omnibus tamen ipsa uirtus sese sustentare posse uideat. Quā recte factorū uiā imitata iuuētus Romana:id in primis bōi moris seruauit:ut senectuti honorē hēret hīc singulos senes singuli iuuenes deducebat.

Parētes Maiores

Patruus
Auūculus
Amita
Matertera
Patruus magnus
Auūculus magnus
Amita magna
Matertera magna

Aphri fraudolenti
Ligures duri
Cāpani superbi
Aurea Catonis senioris sentētia
Sina Cice. graues
Honores habiti senibus

In conuiuiis iuuenes & loco credebant:& omni sermone præterq̃ uno casu: de quo Aulus Gellius ex Tauri philosophi sententia dicit:patrem scilicet suo in magistratu publico cũ priuatæ quid agitur præponi & cõtra in publicis. Unde est etiam apud romanos Fabii maximi factum:qui filio consuli apud ocriculum obuius cum equo nõ descenderet:a lictore iubente consule iussus descendit. Inquitq; Fabius: experiri uolui fili:satin te consulem esse intelligeres. Grandesq; natu maioꝝ: & sua probe gesta

Qui ex prauis:clari & boni euaserint

tibiis & carmine celebrabant quo iuuentutem instruerent. Qua ex consuetudine fiebat:ut aut probi & pueri & adolescentes essent Romani:aut si quid in teneriore peccassent ætate:per maiorum conuersationem emendarent. Notum est enim id in uiris plærisq; clarissimis contigisse. Manlius namq; torquatus ab hebeti adolescente ad imperiosum euasit. Scipio superior a luxuriosa iuuentute ad summam: perfectamque uirtutem. G. Valerius post luxuriosã adolescentiã flamẽ factus a. P. Licinio põtifice maximo ad frugalitatis sanctitatisq; specimen mutatus est. Fabius maximus allobrogus a perdita adolescentia in uirum grauissimum:pariter. Q. Catullus. Sylla fœlix iuuentutem usq; ad ædilitatem egit flagitiosissimã:uino luxui:ludicræ arti indulgẽs post uir fortissimus fuit. multa præclare gessit ante ciuile bellum breuiter superius narrata. Et sollido erant urgẽtissimoq; iuuentuti ad imitationem exemplo uirtutes publico facto ostẽsæ perpulchræ. n. ad rem. Cicero ad Lentulum inquit scripsisse Platonẽ:quales in re. p. principes essent:tales reliquos solere ciues esse. Itaq; pauca de pu

Quales principes: tales & subditos esse

blica Romanoꝝ liberalitate cuius exẽplo non liberalis crescere iuuẽtus nequiret dicẽda sunt. Liuius in quinto:cũ anxios patres teneret cura auri inueniẽdi quo donũ

De publica romanorũ liberalitate

fieret Apollini pro exsoluendo Camilli uoto capiẽdis uehiis emisso: matronæ quicquid auri in ornamẽtis habuerũt contulere:unde cratera aureũ Apollini mittendũ est factũ. Et libro. xiiii. Liuius. conuenerũt domini eoꝝ quos. T. Sempronius ad beneuentũ manumiserat. acersitosq; se a triũuiris mensariis esse dixerũt:ut pretia seruorum acciperent:cæteꝝ non ante q̃ bello confecto non accepturos esse:cum hæc inclinatio auoꝝ plæbis ad sustinendũ inopiam ærarii foret:pecuniæ pupillares primo: deinde uiduaꝝ cœptæ cõferri:nusq̃ eas tutius sanctiusq; deponere cẽsentibus:qui deferebãt:q̃ in publica fide. Inde si quid emptũ paratũq; pupillis ac uiduis foret a quæstore perscribebat. Manauit ea priuatoꝝ benignitas ex urbe ẽt ut nõ eques: nõ cẽturio stipendiũ acciperet:mercenariũq; increpantes uocarẽt qui accepisset. Et. xxvi. Liuius. Leuinius cõsul in cõtione inquit. Magistratus senatui:& senatus populo sicut honore p̃stant:ita ad oĩa quæ dura:& aspera essent subeunda ducem debere esse. Si qd iniungere inferiori uelis id si prius in te ac tuos ipse statueris:facilius omnes obediẽtes habeas. Aurum argentum signatum omnes senatores crastino die in publicũ conferamus:ita:ut annulos sibi quisque & cõiugi & liberis:filio bullam:& quibus uxor filiæue sunt singulas uncias auri relinquant:cæterum omne aurum: & æs signatum ad triumuiros mensarios extemplo deferamus:publica perdẽdo tua nequicquam serues. Quisq; aurum argentũq; & æs in publicũ conferũt:tanto certamine iniecto: ut prima singuli inter primos noĩa sua uellẽt in publicis tabellis esse:ut nec triũuiri capiendo:nec scribę referẽdo sufficerẽt. Hũc senatus cõsensum:equester ordo est secutus equestrẽ ordinẽ plæbs:ita nec remiges in supplementum. nec stipendio tes pu. eguit fuit etiam rei pu. in alienos sicut in se ipsam insignis liberalitas. Liuius. xxxi. Ptolemęi regis ægyptii qui Atheniensibus sociis Romanorum præsidia obtulerat:oratoribus

deinde legatis: in singulos quina milia quinquaginta æris senatusco͂sulto missa. Largitionem de qua supra libro tertio est dictum non liberalitatem quis: sed corruptelã iure appellauerit: tamen unicam quia .M. Catonis sententia fuit approbata pro liberalitate ponemus. de qua in uita Cæsaris sic habet Suetonis. Cæsar e duobus consulatus competitoribus. L. Luccio. Marcoq; Bibulo. Luccium sibi adiunxit pactus: ut is qm̃ inferior gratia esset: pecuniaq; polleret: numos de suo communi nomine: p centurias pronunciaret qua cognita re optimates: quos metus cœperat nihil non ausurum eum: auctores bibulo fuerunt: tantũdem pollicendi: ac plæriq; pecunias contulerunt né Catone quidem abnuente eam largitionem quæ pro re. p. fieret. Sed particularem ciuium Romanorum inter se: & cum alienigenis liberalitatẽ non quidem omnem quod esset infinitũ: sed aliqua ex parte dicamus. Liuius libro quinto. Camillus co͂mune cum ceretibus hospitium publice fecit: quod sacrã populi Romani ac sacerdotes seruassent: fuit enim Romæ in campo martio domus ampla rei. pu. propria quam uillam publicam appellarũt in qua Syllam uictorem tria millia ciuium inermium interfecisse diximus. In hancq; domum qui cum re. p. hospitium habebãt Romã uenientes eos recipiebant. de publicoq; alebant́. Et. xxii. Liuius conuenerat inter duces Romanum pœnumq; in permutandis captiuis: ut quæ pars plus reciperet q̃ daret: argenti pondo bina & semilibram i militia præstaret. ccxlvii. cum Romanus plures q̃ pœnus recepisset: argentumq; pro eis debitum sæpe iactatum in senatu: re quã tunc consuluissent patres tardius erogaretur: iuiolatum ab hoste agrum Fabius misso Romam filio uendidit: fidemq; publicam impe͂dio priuato exsoluit. sicq; Fabius pro captiuo℞. ccxlvii. singulo ducatos nostræ ætatis ad. xxv. dissoluens: ad ducentos prope & sex milia ex agri uenditione ex proprio numerauit (satis enim supra ostendisse uidemur pondo centum: quæ & libra æris ducatis decem ualuisse). Et quod Liuius. xxvi. habet. nunquid non insignis fuit liberalitas Scipio͂is qua usus est noua Carthagine hispana potiꝰ. Restituit enim captiuos. liberauit obsides. Mulieres enixe seruari intactas iussit: uirginem eximiæ formæ marito cum dote restituit: sponsusq; breui post liberalitate & benignitate Scipionis allectus ad eum uenit cum. M. cccc. equitibus. Ne autem liberalitas in solis ducibus Romanis arma tractantibus uim suam effudisse credatur: præstantissimum unius docti & oratoriæ dediti ciuis Romani factum afferemus: æternis laudibus prosequendum. Plinius orator historici nepos quintilianum rhetorem non magis doctrinæ excellentia q̃ uitæ grauitate. Et (ut illi ætati mos dicere fuit) sanctitate conspicuum senem & pecunia carentem: dote & omni impensa maritandæ filiæ necessaria dono & liberalitate iuuit. Quintiliano enim scribe͂s ipse Plinius sic dicit. Debet secundum co͂ditiones mariti: ueste: comitatu: quibus no͂ quidem agitur dignitas: ornatus tamen instrui. Et tanquam parens alter puellæ nu͂c confero quinquaginta milia nummum. Satis uero supra ostensum est: nummum decimam fuisse partem denarii aurei nunc ducati. Vnde constat quinque milia ducatos dono ciuem doctum: & diuitem: docto & pauperi in filiæ dotem misisse. Longum ac prope infinitum fuerit singulas priscorum uirtutes: etiam percurrendo ostendere: nec id etiam nostri est propositi: ne philosophari potius quam mores: & instituta illorum qualia præstantis rei publicæ tempora fuerint quod intendimus: uelle ostendere uideamur: itaque minutiora: & sparsam omnis uitæ: & morum consuetudinem quo meliori dabitur ordine afferemus. Nullam iucũdiorem: utiliorem: meliorem priscorum uitæ & morum consuetudinem fuisse tenemus: q̃ qd́ bo͂is delectati artibus:

Liberalitas priuata ciuiũ romanorum

Villa publica

Plinii oratoris liberalitas in Quintilianũ rhetorem

Nu͂mus decima ps denarii aurei

Romanoꝝ uigilãtia in perdisce͂dis literis

litteris perdiscẽdis ab ipsa puericia in decrepitam ætatem uel potius in ipsam mortis horam intentissimi erant: qua in re duo imprimis considerãdū uidemus labore id maximo summaq; simul industria factitatum esse. unum alterum. maiora q̃ quis in expertis iudicare possit quietis & roboris animi adiumenta inde comparata fuisse. De labore autem quo breuior eo successior est Ciceronis ad Lepram sententia. uirtuti sudorẽ deos præposuisse: per multa namq; tempora pueri adolescentesq; Romani: aut in hetruriam (sicut supra ostendimus) mittebantur: aut Athenas: procul a parentum conspectu bonis artibus imbuendi: (q̃q̃ Plinii oratoris tẽporibus: aut quia Athenæ bellis afflictæ Romanorum ciuibus gymnasia intermisissent: aut quia abundaret iam p̃ceptoribus urbs Romana: fuit ea consuetudo mutata): Cornelio enim Tacito scribens Plinius sic dicit: nam uehemẽter interesset uestra qui patres estis liberos uestros hic potissimum discere: ubi enim: aut iucundius morantur q̃ in patria: aut pudicius contineantur: q̃ sub oculis parentum: aut minore sumptu q̃ domi educentur hic qui nascuntur: statimq; ab infantia natale solum amare ac frequentare cõsuescant. Quantum uero animi quietem præstent bonarum artium studia Cicero scribẽs Cornificio sic ostẽdit: ut philosophiæ magnam habeã gratiam quæ me nõ modo ab solicitudine abducit: sed ẽt contra oẽs fortunæ impetus armat. Et Seruio Sulpitio Cicero sed mihi ita persuasi te quoq; in iisdem uersari rebus: quæ etiam si minus prodessent: aíum tñ ab sollicitudine abducerent: nec solum litteris & bonarum artium studiis: sed aliis quoq; delectati sunt Romani cognationem quandã cũ litteris habentibus: signis scilicet: statuis: & ueterum operibus sculptilibus: plane enim ostendit Liuius Romanos milites monumentis capuæ pridem dirutæ altius perfodiendis libentius isudasse: q aliquantũ operis ueteꝝ perscrutantes inueniebãt. Et Plini. orator Seuero. emi proxime corinthium signum: modicum quidem: sed festiuum & expressum. Est enim nudum effingit senem stantem: ossa: musculi: nerui: uene: ruge apparẽt. Nunc iube basim fieri ex quouis marmore: item Caninio ruffo: de Silio italico. Multum ubiq; librorum habebat: multum statuarum: multum imaginum: quas non habebat modo uerum etiam uenerabatur. Et Iulio seuero. Herennius seuerus uir doctissimus magni existimabat in bibliotheca sua ponere imagines municipum tuorum: Cornelii nepotis: & Titi accii: proxime ad litteras & doctrinã accessit priscoꝝ delectatio agriculturæ: quam tñ primã posuit Varro tm̃ ei tribuendo: ut longitudinẽ uitæ hoium maiorem fuisse dicat: quo tẽpore ex solo agriculturæ fructu uiuebatur: ea quam posterę habuerunt ætates deliciis usæ itaq; & nos agriculturam (licet pręposterę ad litteras) nõ laudabimus magis q̃ aliqua ex parte describemus: quamq̃ & ipse Varro litteras priæ agricolarum institutioni necessarias fuisse dicit in uillico: qui rationes pecoris magistro in scriptis referret: intelligent uero qui attẽte legent sicut uirtutis: dignitatis: amplitudinis priscoꝝ a litteris & doctrina fuit: ita diuitiaꝝ sine quibus: nec priuatæ res: nec publicæ possunt subsistere: pricipiũ & quidẽ solidũ laudatissimũq; ab agricultura fuisse. Quin unũ nos maximi facimus. Sicut originẽ diuitiis iculpabilẽ dedit agricultura: ita amplissimoꝝ statis rei. p. uiroꝝ & nõnulloꝝ postea principũ ingẽtes toto orbe diuitias possidentiũ: laudatissimã & simul iucũdissimã fuisse opum partẽ illã: quæ ab agriculturæ partibus prouenirer. Sit ergo nobis in hac pulcherrima nostri operis parte a Marci Varronis Marcique simul Catonis agricultura principium. Cum duæ uitæ inquit Varro traditæ sint hominum: Rustica: & urbana: dubium non est quin hæ non solum loco discretæ sint. Sed etiam tempore diuersam originem habeant.

De qete aĩ quã p̃stant studia

Romanoꝝ delectatio ex statuis & signis

Romanoꝝ priscoꝝ delectatio ex agricultura

Diuitiæ ex agricultura iucũdissime

Vita rustica urbana antiqor

Antiquior.n.multo ruſtica:nã fuit tẽpus cũ rura colerent hoĩes: neq; urbes haberẽt & infra.urbanis agricolę præſtant:nec mi.:q; diuina natura dedit agros. Ars hũana ædificauit urbes cũ artes omnes dicantur in græcia intra mille annos reperte agri nunq̃ non fuerunt in terris qui coli poſſint. Neq; ſolum antiquior cultura agri: ſed etiam melior.itaq; non ſine cauſa maiores noſtri ex urbe in agro redigebant ciues ſuos:quod & in pace a ruſticis Romanis alebantur & in bello ab his defendebantur.& Varro item. Notum eſt humanæ uitæ ſummam minorẽ gradatim deſcendiſſe ad hãc ætatem:ut ſcribit Dicearchus:& ſummum gradum fuiſſe naturalem cum uiuerẽt homines ex his rebus quas uiolata ferret terra:ex hac uita in ſecundam aſcendiſſe paſtoriciam:cum efferis atq; agreſtibus arboribus & uirgultis & decarpendo glandem:ar buſtum:mora poma colligerent ad uſum. Sic ex animalibus propter eandem utilitatem quæ poſſent ſilueſtria caperent:& concluderent:& manſuefacerent.in quas primas non ſine cauſa putat oues aſſumptas propter utilitatem:& propter humilitatem maxime enim a natura quietæ & aptiſſime ad uitam hominum. Ad cibum enim lac: & caſeum adhibent:ad corporis ueſtitum pelles attulerunt. Ad uetuſtatẽ hæc ab Varrone ſumpta ſint. Dignitatem nunc idem Varro edoceat. Origo agriculturæ: quam dixi dignitas quam dicam de antiquis illuſtriſſimus quiſq; paſtor erat:ut oſtendit:& græca & latina hiſtoria:& ueteres poetæ:qui alios uocant polyarnas: alios polymelas:alios polybutas:qui ipſas pecudes propter caritatem aureas fuiſſe pelles tradiderunt. Quis neſcit Fauſtulum fuiſſe paſtorem nutricium: qui Remum & Romulum educauit.nec minor eſt dignitas agriculturæ quam Marcus Cato affert. Virum bonum quum laudabant:ita laudabant bonum agricolam:bonumq; colonum:ampliſſime laudari exiſtimabatur:qui ita laudabatur:maxime q; plus quæſtus ſtabiliſſimuſq; conſequit̃: minimeq; inuidioſus:minieq; malæ cogitatiões ſunt:qui in eo ſtudio occupati ſunt:nec paruæ ſunt laudes agriculturæ. A.M.Cicerõc.is pro Roſcio amerino orans. Qui ruri ſemper habitarunt & in agro colendo uixerunt:quæ uita maxime diſiuncta a cupiditate:&cum officio cõiuncta.& infra. At hercule maiores noſtri longe aliter & de illo & de cæteris talibus uiris exiſtimabant.itaq; ex minima tenuiſſimaq; re.publi.maximam & florentiſſimam reliquærũt nobis. Suos enim agros ſtudioſe colebãt non aliẽos cupide appetebant.& item ĩfra. Vita autem hæc noſtra quã tu agreſtem uocas parſimoniæ:diligentiæ iuſticiæ magiſtra eſt. Columella quoq; ĩ eiſdem laudibus eſt profuſus.cum enim temporum ſuorum negligentiam culturæ agri damnaſſet ſic addit. Sed noſtro potius uicio qui rem ruſticam peſſimo cuiq; ſeruorũ uelut carnifici noxæ dedimus:quam maiorum noſtrorum optimus quiſq; & optime tractauerit:idq; ſpernitur genus amplificandi relinquendiq; patrimonii quod omni crimine caret. Supereſt (ut dixi) unum genus liberale & ingenuum rei familiaris augendæ quod ex agricultura contingit. Et item inferius complurimis monumẽtis ſcriptorum admoneor:apud antiquos noſtros fuiſſe glorię curam ruſticationis. Ex qua. Q.cincinnatus obſeſſi conſulis & exercitus liberator ab aratro uocatus ad dictaturã uenit:ac rurſus faſcibus depoſitis quos feſtinãrius uictor reddiderat:q̃ ſumpſerat:ad eoſdem iuuencos:& quattuor iugerum auitũ prædiolũ redierit.item. C.Fabritius: & Curius dentatus:alter pyrrho finibus Italiæ pulſo:domitis alter ſabinis accepta quę uiritim diuidebant̃ captiui agri ſeptem iugera nõ minus induſtrię coluit:q̃ fortiter armis quæſierat. Et Plinius ipſorum tunc manibus triumphatorum colebantur agri: ut fas ſit credere gaudentem tunc terram uomere laureato uberiorem dediſſe fructũ.

Agricultura dignitas

Illi enim eadem cura curabant semina qua tractabant bella: Sed iam culturæ agri ue-
Tres agri culturæ partes
tustate & dignitate simul ostensis: eius instituta dicamus quæ tris in partes diuisa sūt agri seminarii curæ: una. pecuariorum & pastionis secunda: & tertia: uillarum. agri seminarii pars ideo breui a nobis expedietur: quia partim de ea nuper aliqua diximus partim multa in duabus aliis partibus dicentur ad eam spectantia. nā nihil æque agrū reddit feracem: q̄ aratoris diligētia & assiduitas. qualem Cincinnatū. Fabriciumq;: & Curium paucis arandis iugeribus adhibuisse diximus: cum econtra uincti pedes: dānatæ manus: inscriptiq; uultus: oīa in peius uertant. Stercoratiōem uero de qua Marci duo Varro & Cato multa dicunt: agris plurimum prodesse non negauerim. Imprimis tamē agricolatoris diligentia plurimū ualere uidetur: ut non iniuria agrum male
Quę p̄sint agris
colere fuerit nota censoria. Et castigatio item censoria fuerit minus uertere q̄ arare. & uera fuerint quæ templorum sacerdotes prudenter a se dicta oraculo Apollinis falso attribuerunt. Nequam agricolam esse quisquis emeret: quod præstare ei fundus posset malum patremfamilias quisquis intet diu faceret: quod noctd posset: nisi in tempestate cœli. peiorem qui profestis diebus ageret: quod feriatis liceret. pessimū qui fere no die sub tecto potius operaretur: q̄ in agro. Potuitq; ad omnem huius agricolturæ partis institutionē satis esse: quod Plinius de. G. Furio Cresino habet. Cum enim in paruo admodum agello largiores multo fructus perciperet: q̄ ex amplissimis uicini: i
G. Furius Cresinus
uidia magna erat: ceu fruges alienas pelliceret ueneficis. Quā ob rem a Spurio Albino curruli die dicta metuens damnationem: cum in suffragium tribus oporteret ire: instrumentū omne rusticum in forum attulit: & induxit filiam ualidam atq; bene curatam: ac uestitam: ferramenta egregie facta: grues ligones: uomeres ponderosos: boues saturos: postea dixit ueneficia mea quirites hæc sunt. Nec possum uobis adducere in forum lucubrationes: uigilas: & sudores: itaq; omnium sentētiis absolutus est. Et qn̄ non detur agriculturam propriis & filiorum manibus sicut Cresino exercere: proximum est quod prisci in prouerbiis habuerunt attendere: optimum omnium esse fimum: qui ex frequenti uestigio domini in agrum cadit & ad similitudinem traducere: sicut equum ita agrum impinguate domini oculum. Ad alias agriculturę partes
Oculus dn̄i ipīnguat agrū
duas pecuariæ pastionumq; simul: & post uillarum ueniamus: quarum inter se diuisarum: principes quoq;: qui eis præponuntur diuisos est inquit Varro: q͞ unus uillic⁹
De magistro pecoris
alter uocatur magister pecoris. Isq; ut habeat oportere scripta dicit Varro: q͞ sine litteris idoneus non esset. qui rationes dominicas pecuarias conficere posset. hāc uero pecuariæ & pastionum partem secundam cum uillarum adiacentiis simul tractare cogimur. q͞ licet Var. noīa principib⁹: ut appellauit eaꝝ diuisa dederit. Vnā tñ & cādē simul curā eos hēre oportuit: ut dū uillicus non solū ædificia uillæ sed coiūncta illis uiuaria: ornithōes: leporaria: & feraꝝ claustra curat: magr̄ uero pecoris nō magis ouiū & boū aliorūq; aīaliū q̄ cicuꝝ & clusoꝝ siue aīaliū siue piscīū pastionis: hēt rōnē patrisfamilias ręs rustica bene succedat. Et qdem ī pecuaria. postq̄ Varro laudes ouis supra
Pecuaria
dixerat: de bobus secundo loco scribit: quorū auctoritatem in pecuaria maximā esse uult oportere præsertim in Italia: quæ a bobus nomē habere existimatur. potuimus hoc in loco: quæ supra in uectigalium partibus sunt a nobis dicta repetere: de ouiū: & pascuorū qstu qui in Appulia & samnitium montibus a Rōanis fiebat: & de uacarū: equarum: caprarumque gregibus alendis: ex quibus magna uillæ: & patrifamilias accedit utilitas. Sed hæc & similia prout a Varrone: & Catone aliisque uel præpostere habentur referre oportet: primumque pecuaria appellasse maiores: Omnia ex

quibus populus Romanus haberet redditus: quia diu hoc solum uectigal Romāis
fuit: locupletesq; loci idest agri plenos. A diuisione tamen rei rusticæ quam Varro po
suit incipientes omnia præterq̄ uillæ ædificia in ipsas tres partes conferemus: etiā a cę Locuple
teris scriptoribus excerpenda. Rusticæ disciplinæ: inquit Varro genera sunt tria. Or tes
nithones: leporaria: piscinæ: Ornithones dico oīum alitum: quæ inter parietes uillæ Ornithões
solent pasci. Ex qua quidem alitum pastione maiores aliquando fructus captos eē af
firmat Varro q̄ ex toto fundo capi consueuerint. Aliquādo enim uidisse dicit greges
magnos anserum: gallinaꝝ: columbarum: gruū: pauonum: nec non glirium. Ex qui
bus rebus scriba librarius libertus eius in annos singulos plus quinquaginta milia ca
pere dicebat. Et in eodem dialogo Accius affirmat. Certe nosti materteræ meæ fun
dum in sabinis: qui est ad. xxiiii. lapidem uia salaria a Roma. In hac uilla qui est Orni
thon ex eo me quinq; milia scio uenisse turdoꝝ denariis ternis. Quid autem proprie
sint & unde habuerint originem Ornithones sic habet Varro. primus ille gradus ma
iorum nostrorum erat in quo essent auiaria dumtaxat: in plano: cohors: in qua pasce
bantur gallinæ: & earum fructus erant oua & pulli. Alter sublimis in quo erant colū
bæ in turribus: aut summa uilla. Columbarum duo genera. Vnum agreste: quod ha Colūbarū
betur in turribus ac culminibus uillæ a quo appellatæ columbæ. Alterum genus co duo gña
lumbarum est clæmentius: quod cibo domestico contentum intra limina ianuę solet Colūbæ
pasci: ex his duabus stirpibus fit miscellum tertium genus fructus causa: atq; cōcedūt unde
in locum unum quod alii uocant peristerona: alii peristerotrophion in quo uno sæpe Auiaria
uel quinq; milia sunt inclusæ. Nihil celerius fœcūdius. contra autem auiaria sunt no
mine mutato: q̄ uocantur ornithones: in quibus stabulātur turdi & pauones. Auia M. Lelius
ria scribit Plinius primum instituisse inclusis omnium generum auibus. M. Lelium Strab. auia
Strabonem brūdusii equestris ordinis: hæcq; eadem sunt auiaria quę dicit Varro no rioꝝ rep
mine mutato uocata esse ornithones in quibus stabulātur turdi & pauones. Et infra tor
de ornithone qui fructus causa fit non nisi pingues sumunt turdi: igitur testudo. aut
peristyllum tueri debet uirgultis aut rete ferreo: in qua milia aliquot turdorum: aut
merularum includi possint: præterea alias quoq; aues: quæ pingues ueneunt care: ut
turtures aut coturnices. Refert autem Plinius Cornelium nepotem scripsisse turdos
pauloante Augusti ætatem impinguari cœpisse. Et ciconiam magis placuisse q̄ gruē.
Et insuper addit ipse coturnicibus ueneni semē gratissimū esse cibū: quā ob causam
eas dānauerint mēsæ simulq; comitialē pp morbum: quē sole animalium sentiūt præ
ter hoīem sequitur Varro in hoc tectū aquā uenire oportet per fistulam: & eā per can Quā ob
nales angustos serpere: q facile abstergi possint. De pauonibus nostra memoria inqt: cām coturnices dam
greges haberi cœpti & ueniere magno. Ex his. M. Aufidius ludio supra sexaginta mi nate
lia numos in anno dicitur capere. Paulus iureconsultus de legatis. Auibus legatis. Auiaria
Anseres: Phasiani: gallinæ: & auiaria debentur. phasianarii aūt & pastores anseꝝ nō alexādri
continent. Alexandrū seueꝝ imperatorē māmea genitū christiana laudibus a nobis seueri
sæpissime celebratū: hoc loco supra uires extollere gestius. de quo habet Helius spar
tianus: habuit sane in palatio unum genus uoluptatis quo maxime delectatus est: in
quo sollicitudines publicas subleuauit. Nā auiaria instituerat pauonū: phasianorum
gallinaꝝ: anarū: pdicū: maxīe palūboꝝ: quos hūisse ad. xx. milia phibet: & ne eaꝝ pa
stus grauaret annonā seruos hūit uectigales q eos ex ouis & pulcenis & pipiōib⁹ ale
rēt. Et noster Cicero ad Papirium petum. Plures. n. pauones confeci q̄ tu pullos colū
binos. pxima fuit alitū pastioni alendaꝝ apū idustria de qua & si multa dici possent a

Virgilio ſumenda: ſatis erit pauca ab eodem Varrone uel trunca accipere. Vberrios qui inde prouenerunt fructus quæſtuſq; oſtendentia. Auctorem Varro ĩquit habeo non ſolũ qui alucaria ſua locata habet quottanis quinis milibus pondo mellis. Sed fratres ex agro faliſco locupletes: quibus cum a patre relicta eſſe parua uilla & agellus non ſane maior iugero uno: hos circũ uillam rotam alucaria feciſſe: qui nihilominus

Deapũ paſtione
Hic nõnulla deſunt
Leporaria

ut peræq; dicerent: dena milia ſextertia ex melle recipere ſe ſolitos. apes cum examen exiturum eſt quod fieri ſoler cum educatæ proſpere ſunt multe; ac progenitas ĩ coloniam mittere uolunt: ut olim crebre ſabini factitarunt propter multitudinem liberorum. Sed iam ueniendum eſt ad ſecundam proxime diuiſionis noſtræ partem leporaria: cuius uerbi uim ſic ipſe exponit Varro leporaria te accipere uolo non ea: quæ tritaui noſtri dicebant: ubi ſoli lepores ſint. Sed omnia ſepta ac affixa uillæ: quæ ſunt: & habent incluſa animalia: quæ paſcuntur & infra in leporario pater tuus Acci præterq̄ lepuſculum nihil uidit. neq; enim erat magnum id ſeptum quod nunc: ur habẽt multos apros ac capreas: complura iugera maceriis concluduntur. Aulus Gellius uiuaria: ueteres quandoq; leporaria dixere: in quibus omnia cluderentur animalia: quandoq; roboraria a modo claudendi roboribus: ſicut præclarum uirũm Coſmam medi-

Viuaria eadẽ quæ leporaria & roboraria
Viuaria ferarum
Codiceria
Cuniculus
Buccinæ ſonitu feras ad pabulũ conueniſſe

cem in triuio mugelli uilla habere uidemus. Et Plinius uiuaria ferarum primus Romæ inſtituit Fuluius Lupinus: nec diu imitatores defuere. L. Lucullus: & Quintus Hortenſius. Varro autem ſic habet. Quintus Fuluius Lupinus dicitur in tarqnienſi habere ſcepta iugera quadraginta: in quo ſint clauſa non ſolum ea quæ dixi ſed etiã oues: præterea in eodẽ cõſepto feræ habere ſolent: de animalibus codiceria ex arborũ corticibus: atq; alucaria: atq; etiã dolia ubi habeanr cõcluſos glires. Tertiũ eſt genus quod in Gallia & Hiſpania naſcit͛ ſimile noſtro lepori: quem cuniculum appellant. Apros poſtea habuere in leporario nec magno negocio ibi exceptiuos & cicures: nãq; fundũ emit in tuſculano hic Varro a. M. Pippio piſone. Vidiſti ad buccinam iflatam certo tempore apros & capreas cõuenire ad pabulum: cum e ſuperiore loco e paleſtra apris effunderetur glans: capreis uitia aut quid aliud. Ego uero inquit ille apđ. Q. Hortenſium cum in agro laurenti eſſem ibi iſtuc magis magnificum uidi. Nam ſilua erat ut dicebat ſupra quinquaginta iugerum: maceria ſepta: quod non leporarium ſed teritrophion appellabant. Ibi erat locus excelſus: ubi triclinio poſito cœnabamus apud quod orphea uocari iuſſit qui cum eo ueniſſet cum ſtola & cithara: & canere eſſet iuſſus: bucinam inflauit: ubi tñ circumfluxerit mox ceruorum aprorum & cęterarũ quadrupedũ multitudo: ut non minus formoſum mihi uiſum ſit ſpectaculum q̄ in circo maximo ædilium: ſine aphricanis Beſtiis cũ fiunt uenationes. Quando aũt

Priſcoꝝ delectatio ex uenatione
De piſcinis

contigiſſet cõmoditas uenationibus delectati ſunt priſci. Plinius orator Cornelio racito. Apros tres equidẽ pulcherrimos cœpi: ipſe inquis͛ ipſe: non tamen ut oĩno ab ĩertia mea & quiete diſcederem. Ad retia ſedebam. eranr mihi proxima. non uenabulum: aut lancea: ſed ſtillus: & pugillares: meditabar aliquid enotabamque: ut ſi manũs uacuas: plenas tamen ceras repotarem. Et Macrobius in ſaturnalibus ſcribit: uenatores aprorum ſi noctu captos deferebant acutum infigebant ahenum: ut a putredine ſeruaretur. Tertiæ tandem parthi piſcinis intendamus: de quibus Varro. Similiter piſcinas dico eas quæ in aqua dulci aut ſalſa incluſos habent piſces ad uillam: ad quas tres partes commode & utiliter habendas: parari oportere uult Varro tria artificum genera. aucupes ſcilicet: uenatores: & piſcatores a quibus emãtur ea quæ ſeruorum diligentia tuearis. Iſq; tribus generibus priſcorum frugalitatem bene: & poſte

riorum

riorum luxuriem male usam fuisse dicit. aquam enim nisi dulcem habuisse priscorũ piscinas scribit: in qua dũtaxat scaros & mugiles pisces alerent. sed breui post. L. Philippus & Hortensius tam refertas piscibus habuerunt piscinas: ut Cicero eos piscinarios appellauerit. M. Cato uticensis heres a Licinio relictus: pisces qui in eius piscina erant. xl. milibus uendidit sed sua ætate luxuriem propagasse leporarios & piscinas proferendo ad mare: & in eas pelagios greges pisciũ reuocasse: propter quas appellari sint Sergius orata: & Licinius Murena. Nam uiuaria coclearũ scribit Plinius a Fuluio Hirpino instituta fuisse in tarquiniensi: paulo ante bellum Cæsaris & Pompeii: distinctis generibus: ut separatim essent albæ quæ in reatino agro nascũtur. Separatim illiricæ: qbus magnitudo præcipua: aphricanæ qbus fœcũditas. Solitanæ qbus nobilitas. Quin & saginã eaꝝ cõmentus ẽ sapa & farre. C. quoq; Hirrus uno tempore Cæsari sex milia murenarũ mutua dedit ĩ pondus & propter pisciũ multitudinẽ quadragies sextertio uilla eius ueniit. Et pollio eques Romanus ex amicis Augusti: uiuariis murenarũ ĩmisit dãnata mancipia. Antonia uero Drusi uxor murenæ quãdi ligebat inaures addidit: cuius fama multi baulos uidere cupiuerunt: ĩ baiano sinu cẽtũ ab urbe milibus semotos. Murenas uero a freto siculo scribunt Gellius & Macrobius flutas fuisse habitas: Sic dictas ꝙ fluitarẽt pinguedine: & a sole torrefactæ. Fuerũt aũt apud maiores ĩ precio & delitiis pisces aliq: quorũ aut ĩmutata sunt nomina: aut periit species. Scribit nãq; Plinius nullũ suis temporibus fuisse ĩ honore: quorũ unus septem milibus fuerit emptus: cum tamen nullus unq̃ inuentus sit q excederet pondo: Et Seneca quarta decentesima epistola: Mullum igentis formæ Tiberius Cęsar missum sibi: cũ ĩ macellum deferri & uenire iussisset: amici inquit. Omnia me fallunt: nisi illum mullũ aut Apicius emerit aut. P. Octauius quinq; sextertiis Apicius emit piscem quẽ Cæsar uẽdiderat. Et accipenser q squamma esset inuersa ĩ magna pariter existimatione erat: de quo Macrobius. Scipio aphricanus cum accipenser piscis & rarus & precio carus sibi esset allatus: unum & post alium ad cœnã: (ut refert Cicero) inuitabat: Pontius quidam inquit uide quid agas: accipenser iste paucorum hominum est. Lupum piscem Plinius multi factum esse dicit: præsertim si inter duos põtes esset captus ubi stercora amberet: Vnde non magis pro prie tunc Caius Tacitus: q̃ nos nunc ganeões & aleatores lupos ĩter duos pontes appellare possumus. Sed ętatis nostræ docti: lectione Plinii delectari: cum accipenseris & mulli nullam adinueni re possint inter nostri temporis piscis similitudinem: lupum esse contendunt quem uulgo sturionem appellant: qui in tyberim & ad pontes nunc extãtes optimus capitur. i. Quod autẽ ex Plinio supra diximus Ciceronem Philippum & Hortensium piscinarios appellasse sumptum ẽ a Plinio ex epistola Ciceronis ad Atticum: ubi sic ẽ. Mihi uero ut inuideant piscinari nostri. Tribus rusticæ disciplinæ generibus explicatis alia ad agriculturam ad ipsaque eius disciplinæ genera uariis facientia modis dicemus. Eritque a re diuina initium. Agrum si lustraueris inquit Cato: cures lustrare ianum Iunonemq; uino: præfaturus sic dicito. Mars pater te præcor quæsoque ut sciẽs uolens propicius mihi sis: domui familiæque nostræ: Boues feriis coniungere licet. hæc licet facere: aduehant ligna: fabalia: frumentum: quod non daturus erit mulis: equis: asinis feriæ: nullæ nisi in familia sint: partem uero hanc in pecuaria esse inquit Varro quæ non paratur ut ex his capiatur fructus. sed propterea ut fructus ex ea sint muli scilicet: canes: & pastores. uotum pro bobus ut ualeant: Cato sic docuit facere. marti siluano in silua interdiu in capita boum singula uotum facito: farris pondo tria

Sergius orata
Licinius Murena
Flutæ
Mullus
Accipẽser
Lupus
Lustratio agrorum
Votum ꝓ bobus

Disciplina rustica

laridi pondo quattuor & dimidium: & pulpæ idem in unum licet conicere Eam rem diuinam seruus uel liber facito: mulier ne adsit. post rem diuinam: rusticam disciplinam sic edocet Cato. Ager quando instruitur. cccl. iugerum: uillicum uillicam: operarios: bubulcos tres asinarium: bubulcum: opilionē tredecim boues: trinos asinos clitellarios. molas asinarias unas: trusatiles unas: hispanienses unas: abacum unum: lectum in cubiculo unum: lectos loris subtentos quattuor. Et si erit centum iugerū ager: Asinarios plostrarios duos: Asinum molarium unum: Abacum unum: arcā uestiariam unam: armarium promptuarium unum: Ornamenta bobus: & asinis instrata tria. Loram bibat familia menses tres: mense quarto: qnto: sexto: septimo: octauo in dies sextarium idest in menses congios quinq;. Vestimenta familiæ tunicam pedes tres & semis. Saga alternis annis: quotiens cuique tunicam: aut sagum dabis prius ueterem accipito: unde centones fiant familiæ. cibaria: qui opus faciunt: per hyemem tritici modios quattuor. per æstatem modios quattuor & dimidium. compeditis per hyemem panis pondo quattuor. Vbi uineam fodere cœperint panis pōdo qnque: usque adeo dum ficus esse cœperint: deinde ad pondo quattuor redito. Villici officium: quæ emi parari que oportet: quæ cibaria: quæ uestimenta familiæ dari oportet: eadem uti curet: faciatque moneo: dumq; dicto audiens sit hoc amplius: uti ante aduentum domini quæ opus sint parentur: curenturque diligenter. Villicæ quæ sūt officia: Si eam tibi dominus dederit uxorem ea esto contentus: ea te metuat facito: ne nimium luxuriosa fiet. Vicinas aliasque mulieres q̄ minimum utatur: ne ue domū ad se recipiat. Ad aram nequo eat: ne ue ambulatrix sit. Rem diuinam ne faciat iniussu domini: aut dominæ. Scito dominum facere rem diuinam pro tota familia: mūda sit: uillam conuerse mundeque habeat hanc uillicæ disciplinam nostri temporis nulli per Italiam proponi oportet: q; non seruos sicut maiores nostri: sed rusticos habemus semipatronos: uxores suas frugi mulieres & sibi ipsis utilissimas habentes. pars tamen unica fortassis fuerit memoranda agricolatoribus Romam incolentibus quarum uxores perpetuæ sunt ambulatrices: ad arasq; urbis singulas pene singulis ambulant diebus. Sequiturque in uillicæ disciplina Cato kalendis Maiis festus dies: cum erit coronam in focum ardeat: per eos deniq; dies lari famliari pro copia supplicet: Cibum tibi & familiæ curet: uti coctū habeat. pira arida: sorba: ficos: uuas passas seruet in sapa: & pira & nuces in doliis & mala. Vuas in nuceis: & myrteis in terra obrutas: & nuces prænestinas recentes in urceo in terra obrutas habeat. Mala stantinia na in doliis. Hæc omnia quotannis diligenter ita condita habeat. Farinam bonam & furfur subtile sciat facere. Vnum autem hac in re. M. Cato ut in cæteris sapientissimæ scripsit. humanissimum: & utilissimum forte: ut diligāt uicini nec familiæ tuæ sint male. Traditque Plinius in duodecimo tabulis nusq̄ dici uillam: sed ortum. Qui primū Athenis ab Epicuro fuerit institutus. usque enim ad Epicurum ortos nō fuerat moris haberi in oppidis additque Plinius Romæ quidem per se ortum pauperis agrum fuisse: qui: & subiungit per ætatem suam ortorum nomine ingentia in urbe Roma fuisse palatia. Sed quantum spectat ad ortos qui secus uillas l re rustica habentur. cōmendat Plinius hærbas nonnullas his uerbis. Fert in tēplo Apollinis delphici adeo cæteris hærbis prælatus Raphanus: ut ex auro dicaret: beta ex argēto: rapum ex plūbo. Sic. M. Curius rapum torrens in foco aurum a samnitibus oblatum repudiauit. Et aliū accepas inter deos: & iusiurandum habet ægyptus. Brassica in medicinā populus Romanus sexcentis annis est usus. Refertque Plinius. Marcum Catonem illum superiorem

Villici officium

Villicæ officia

Quādo primū orti instituti

Raphanus Beta & rapū dicabātur apollini delphico

lum superiorem omnium bonarum artium magistrum: diu dumtaxat paucarum hærbarum noticiam attigisse. unde libet aliqua hærbarum: & seminum uocabula afferre a Nonio Marcello sumpta. asparagus nunc etiam notissimus. Tisatiaque: & lepatia. Nasturtiū & sinapi. portulaca & ocimum semen uiciæ simillimum. Sed & uocabula eodem loco Nonius exponit quorundam ex agri fructibus: quos supra Marcum Catonem a uillica parari debere ostendimus uoluisse. Lora est potio confecta ex ordeo. Sapa cuius & uerbum & usum retinemus: si obdurior defrutum: si liquida est miriola de qua Festus mirrina genus potionis hāc mulieres miriolā uocant: a genere uuæ dictā quidem putant: & Plinius apud priscos uina erant miro odore condita: qui: & alibi addit quosdam uinis unguenta addidisse. Plautus sperta & calamum uino addi iubet: idq; uinum mirina appellatur. quo item suocabulo dulcia melle condita dicta sunt. Vlpianus iurecōsultus uinū siqs legauerit omne cōtinetur qđ ex uinea natum est uinū quæ permansit: sed si mulsum factū sit uini appellatione nō continebitur: nisi forte paterfamilias etiam de hoc sentit. Certe Zicum qđ in qbusdā prouinciis ex tritico: & ordeo uel ex pane conficiť nō cōtinebitur: simili mō: nec canium: nec ceruisia continebitur: nec hydromelli quidem conditū. Nec hoc pacto (nisi alia mēs testatoris fuerit). Oenomeli (plane idest dulcissimum uinum): & passum: & defrutū nō cōtinebitur. quod potius conditura: loco fuit Acetinaticū cum plane uino continetur. Passum uua decocta & sole sicata. Turūda genus panis ex farre cum dulcibus. Plinius scribit primum in lacio cibū pultem fuisse nō panē argumentoq; ad id esse qđ pulmentaria pro cibis sua ēt ætate dicerētur. & panem lautissimū fieri e siligine. inde subdit pistores Romæ non fuisse ante Persicū bellum ānis urbe condita sup quingētos octoginta. ipsos quirites panē fecisse: & id opus mulierū fuisse. pistores uero uult tm̄ dictos illos qui far pinsebant. Exinde in pisturam delapsus modum narrat quē in pinsendo hetrusci tenuerunt. male nunc intelligibilem: tn̄ affirmat maiorem Italiæ partē nudo usam pilo: & quosdam rotis quas aqua uersaret: sicut & oēs pridem ī toto orbe fecerunt: quæ ædificia cū instrumento appellanr molēdina. priscos autē sicut ipse uult Plinius: pilo uidemus usos: & singulos patres familias: singulas domos frumentum sibi in farinam attriuisse: qđ officium supra Plinius uillicæ attribuit: & molæ asinariæ scilicet ad pistrinum cuius passim in urbe & uillis fuit usus. Et qñ uocabula attingimus rei rusticæ: finitores esse uoluerūt: quos & agrimēsores appellant: decēpedamq; uirgultū uel hastā quæ metiendis agris adhibeť & iugerū terræ quantum duo iuncti boues uno die arant: haram porcoꝝ: stabulū burim aratri extremam partē. Stiuam uero manubria qbus sustentatur a bubulco aratrum demum: & legem dicemus laurentum: qua sancitū est: ne pomū ex alieno legatur in armum idest quod humeri onus sit. & alia per latium lex pagana fuit: ne mulieres per itinera ambulantes torquerent fusum: aut omnino detectum ferrent: quoniam aduersetur omni frugum spei. Arborem platanum habuerunt in uillarum delitiis maiores quas uino irrigasse Hortensium scribit Macrobius: nostra non habet ætas præsertim eo recognitas uocabulo: sed frequentes alicubi haber Italia cedros: qbus eam caruisse scribit idem Macrobius. Fenestella tradit non fuisse oleā in Hispania Italia & Aphrica Tarquinio prisco regnāte: anno urbis tertio octogesimo centesimo cerasa Lucullus in Italia primū anno urbis sexagesimo octogesimo e ponto tulit. nuces dictæ: q; foris duræ: sicut iuglans nunc solo nucis uocabulo appellata. Auellana que: & corilus: castanea: amygdala: pinea. mala uero dicta sunt q; mollia. Florentinus iureconsultus inquit: frugē

Tisatia | Nasturtiū | Lora | Sapa | Defrutū | Miriola | Mirrina | Zicum | Canium | Ceruisia | Turunda | Puls prius in lacio cibus | Pulmētaria | Pistores | Molendia | Finitores | Decēpeda | iugerum | Hara | Buris | Stiua | Lex laurētum | Lex pagana | Platani in deliciis | Cerasa | Nuces | iuglans | Auellana quæ & Corilus | Mala unde

Frux Calpar Vinalia Mos lati norum

pro redditu appellari: non solum quod frumentis aut leguminibus: uerum etiam qđ ex uino uel siluis ceduis e fodinisq; lapidicinis capitur Calpar uult Festus Pompeius uinum esse nouum quod ex dolio demitur sacrificii causa anteq̃ gustetur: Ioui enim sua uina libabant: quæ appellabāt festa uinalia. Mos fuit latinis quo die quis primo gustaret mustum: dicere: ominis gratia. Vetus nouum uinū bibo: ueteri nouo morbo medeor. A quibus uerbis meditricæ deæ nomen conceptum: cuius sacra retro me

Meditrina lia

ditrinalia appellata sunt. Habet autem Plinius de uino multa q̃ diligēter duximus afferenda: primum prorsus dici posse in quit neq; uiribus corporis utilius aliud neque

Viniusus romæ Lex Numæ

aliud uoluptatibus perniciosius si modus absit. Vini uero usum Romæ: & perita iā per regū & crescentis rei. p. tempora fuisse rarum multis in locis iuenio. L. Papirius imperator aduersus samnites dimicaturus uotum fecit: si uicisset Ioui poculum uini. Et inter dona sextarios lactis datos nunq̃ uini Plinius asserit. Et prolibare diis uero nefastum fuisse: præter imputatæ uitis: fulmine tactæ: quamq; iuxta homo pependisset laqueo: aut quæ uulneratis pedibus calcata esset. Et Romulus lacte non uino libauit. Vnde legem tulit Numa: uino rogum ne quis spargeret: quod sane fecisse illū uini inopia constat. Ea demq; lege ex amputata uite libari uina nephas indictū. Varroq; est auctor Mezentiū hetruriæ regem auxilium rutulis contra latinos tulisse: ui

iocus Cineæ

ni mercede: quod iam in latino agro haberi cœpisset. Vnde iocus ille prodiit uiri excellentissimi Cineæ regis Pyrrhi oratores: cuius a Romana legione ad regem suum redeuntis serui: & familiares cum apud Ariciam urbem nunc funditus dirutam: uino immoderatius hausto ut solēt ebrii capitis dolorem: & nauseam ab æris grauitate causarentur: quin inquit ille: uini hoc effecit austeri inhumanique malignitas: unde iter agens inspectas altissimis in ulmis (quod etiam nunc fert regionis natura) uites

Nefas fœminis ro. uinum bibere

illis ostendit: matremque dixit uinorum a quibus tantum acceperant incommodum in tam alta cruce merito pendere. Non licebat etiam Romæ fœminis uinum bibere: quod quidem multis postea sæculis seruatum fuisse uidemus. Nam dotale nos instrumentū legimus: ante annos paulo plus min us trecentos ad stipulatum: quo genitori sponsæ maritus promittit: quotiens peperisset uinum illi octo primis diebus quantum deceret bibendū dare: & pariter de consilio medici quamdiu ægrotasset: insuper festo quoquo solemni die potu illam unico oblectare. Sed ad priscos: Cato censor cōstituit: ut propinqui fœminæ osculū darent: quo scirent illi ante metū oleret. Exem

Vt ppinq fœminæ osculum darent

plo enim id factū uidet Egnatii Metētini quem constabat uxorem q uinū e dolio bibisset fuste occidisse: & fuisse a Romulo absolutum. Gneusque Domitius iudex post Catonis legem pronunciauit mulierem uideri plus uini bibisse uiro inscio q̃ ualitudini expediret: & dote mulctauit. anno autem urbis conditæ tertio trigesimo sexcentesimo uina cœperunt in apothecis diu seruari. Vnde a consulum nominibus censebantur: & tunc transmarina & phalerna nosci cœpere. P. Licinius Crassus & . L. Cæ

Vini græci gratia

sar censores anno urbis. dcccclxv. statuerunt ne quis uinū græcum plus octenis æris singula quadrantalia uenderet. Tanto autem uino græco gratia erat: ut singulæ potiones in una cœna darentur. L. Lucullus puer apud patrem nunq̃ lautum conuiuiū uidit: i quo plus semel uinum græcum daretur. ipse cum rediit ex Asia congiarium diuisit amplius centum milia cadorum. Cæsar dictator in triumphi sui cœna uini phalerni amphoras centum: chii cados centum in conuiuia distribuit. Idem Hispaniensi triumpho chium: & phalernum dedit. Epulum uero in tertio consulatu phalernū habuit: chium: lesbium: cyprium: quo primum tempore genera quattuor uini cœpta

apponi

apponi postea omnia in nobilitatem uenere. Hæc anno urbis septingẽtesimo. Tiberio postea principe institutum ut ieiuni biberent. potusq; uini antecederet cibos. Externis id artibus & medicorum placitis se se nouitate aliqua commendantium. pudet pigetq; referre quod Plinius post supra dicta habet. M. Cice. filiũ: ebrietati deditũ: binos congios simul haurire solitum. Sed quod dicit Plinius hanc gloriam nimirum auferre uoluit interfectori patris sui. M. Antonio. Is enim ante eum auidissime apprehenderat hanc ebrietatis palmam: edito etiam uolumine de sua ebrietate: quo patrocinari sibi est ausus. Exiguo tempore ante bellum acciacum id uolumen euomuit: quo facile intelligatur ebrium iam sanguinem ciuium sitiuisse. Nam: & hæc necessitas uicium comitatur: ut bibendo consuetudo augeat auiditatem. Et Macrobius in ebrietatem procliues fuerunt multi imitatione Platonis ut dicebant inuitati: a quo ferebatur pictum esse: fontem: & incitabulum ingenii esse uirtutisq; si mens: & corpus hominis uino flagrarent. Idemque est auctor. Mulieres raro inebriari: crebro senes: Vnde Augustus octauius prudenter respondit: Qui quærentem de inopia uini populum Romanum suauissima coercuit uoce: satis dicens prouisum a genero suo Agrippa: perductis in urbem plurimis aquis ne populus sitiret. & de Pescenio nigro Iperatore scribit Helius Spartianus. hic erga milites tanta fuit censura: ut cum apud ægyptum limitanei uinum peterent respondetit. Nilum habetis & uinum petitis: si quidem tanta est aquæ illius dulcedo ut accolæ uinum non quærant. Item tumultuãtibus iis qui a sarraceis uicti fuerant: & dicentibus uinum nõ accepimus: & iõ pugnare nõ possimus: erubescite inquit. illi qui uos uicerũt aqua utunt: & iussit uinũ in expeditione neminẽ bibere. Agrorum cultura cum iis quæ uitæ hominum sustentationi atque etiam delectationi siue gignuntur in illis siue industria a patresamilias diligentiore comparantur ostensis: traxit nos quorundam ex priscis ipsarum rerum præsertim uini abusus ad ebrietatis eorum descriptionem: unde non indecens esse ducimus: conuiuiorũ & cœnarum: quæ caste & sobrie fierent & earum quæ opipare ac laute pararentur exinde maiorum antedictis ebrietatum & habitarum effusius commessationum immoderatas consuetudines ostendere. Et sicut ebrietati damnandæ initium Cicero filius dedit: ita honestioris in cœnando uerbi rationem a genitore sumemus: qui Papirio peto scribens inquit: Sapiẽtius nostri: q̃ græci: illi simposia idest cõpotationes: nos conuiuia: q cum maxime simul uiuitur appellamus: uides ut te philosophando reuocare coner ad cœnas: Non multi cibi hospitem accipies: multi ioci. Certumque est q tunc per iocum scripsit Cicero uerum fuisse: cum in cibo potuque tẽperatissimũ fuisse: Trebatio enim scribens inquit. Cum non probarem me non ualere quia febrem non haberem fugi i tusculanum: cum quidem biduo ita ieiunus fuissem: ut ne aquam quidem gustarem. itaq; ego qui ostreis & murenis facile abstinebã a bete etiam & uulua deceptus sum: & Papirio peto: Hircium ego: & Dolobellam habeo dicendi discipulos: cœnandi magistros: Nec tamen eas cœnas quæro: ut magnæ reliquiæ fiant: quod erit magnum: sit & lautum. & infra. Solebam enim anrea delectari locis: & lactucis tuis. Ego tibi unum sumptum afferam. q balneum calefacias oportebit: proinde para: cum homine edace tibi res ẽ: sed uide audaciam: etiam Hircio cœnam dedi sine pauone. Nonius Marcellus accubationem dicit epularem amicorum quia uitæ coniunctionem habeat conuiuium nominari & Aulus Gellius cõuiuarum numerum incipere a gratiarum numero scilicet trium & consistere in nouẽ musarum numero. Constare etiam ex quinq; bellis hominibus; lecto loco; tempore:

Institutũ ut ieiuni biberent

Cicerõis filius ebrietati deditus

Liber. M. antonii de sua ebrietate

Pescenii impatoris censura in milites

Nili aqua dulcis

De cõuiuiis

Simposia Cõuiuia

Cicero i cibo & potu temperatissimus

Cõuiuiũ Nũerus cõuiuarũ

Bellaria
Cœna
Vesperna
Prandiũ

apparatu non neglecto:neq; loquacibus:neq; mutis conuiuis: sermones habendos iucundos:& bellaria pro secundis mensis. De quibus Macrobius in saturnalibus sic habet. Bellaria & secũdæ mensæ idem:mellita placenta: & similia. Cœnã Festus uult ab antiquis appellatam quod postea fuit prandium. Vespernam quæ nunc cœna appellatur. Et infra:prãdium ex græco est dictum.nam meridianum cibum cœnam uocabãt. Et inferius Vesperna apud Plautũ cœna appellatur. & Nonius dapalem cœnã esse uult diuersis amplis dapibus plenã:sobrior autem & cœna & omnis uictus inueniri nequiuerit ea: quã gloriosus ecclesiæ doctor Hieronymus contra Iouinianũ his uerbis describit. Dicearchus in libro antiquitatum & græciæ descriptione refert: sub Saturno idest in aureo sæculo cum omnia humus: funderet: nullum comedisse carnes:sed uniuersos uixisse frugibus & pomis: quæ terra sponte gignebat:sed quando talia melius dici & laudari possunt:q̃ seruari Antonini pii iperatoris cœnas imitari laudabile fuerit: de quo scribit Helius Spartianus: Victum eius talem fuisse ut:& esset opulẽtia sine reprensione:p̃simonia sine sordibus. & mensa eius p proprios seruos aucupes piscatores ac uenatores institueretur. Et seuerum pertinacem scribit Capitolinus nouem libras carnis per tres missos posuisse. Nec minus sobriam cœnã Plinius orator Septio claro parauerat:cui in hæc uerba scripsit. Heus tu: ꝓmittis ad cœnã nec uenis:dicitur ius ad assem:ipendiũ reddes nec imodicũ. paratæ erant lactucæ singulæ:coclleæ ternæ:oua bina:balnea cum mulso & niue. Hanc uero & strictiorem in cœnis & uictu disciplinam prisci legibus seruare iusserũt. Nam scribit Gellius parsimonia nõ domestica solum disciplina sed legibus quoq; custodita est. Gn. Fãnio & M. Valerio messala consulibus hæc fuit sanctio:pricipes qui ludis megalensibus:

Leges de conuiuiis

matris deum mutua inter se conuiuia agitarent cẽtenos uicenosq; æris in cœnam excepto oleo farre & uino quod patrium esset:& argenti ne plus pondo lex fãnia: ludis Romanis:plæbeis & circensibus:& saturnalibus centenos æris in singulos dies:cæteris diebus denos:lex licinia:ut in prædictis & nuptiis ducentenos: & cæteris trigita Lucilius legem tulit:kalendis:idibus nonis diebus ludorũ:& feriis quibusdam in cœnã sexterciostricenis:Cæteros diebus nõ amplius.xxx.asses. Aemilia lex ciborum modum in uarietate correxit: Antia nequis magistratus ad cœnã alicuius propinquorũ iret. Lex iulia & Cæsaris augusti diebus profestis & feriatis trecentos. nuptiis sextercium milies. Tiberius Neruaq; a trecentis sexterciis usque duo milia in cœnas. Plinius uero scribit priscos non habuisse coquos in seruitiis: eosq; ex macello conduxisse. Et lege. Gn. Fannii consulis decimo ante bellum tertium punicum:ne quid uolucrum proponeretur præter gallinam unã:inuentumque diuerticulum in lege: quod in fraudem earum gallinaceus quoq; pasceretur lacte. Idem quoque scribit. Extãt cẽ-

Orchia lex

soriæ leges gallinaria in cœnis glireſq; & alia delicatiora apponi uetantes: aliæque subinde repetunt leges. Orchia quam tulit orchius tribunus plæbis de senatus sententia tertio:quo ãno Catto censor fuerat:iusseratq; apertis tricliniis & domo patẽte cœnari:p̃scripsit lex numerũ quoq; cõuiuaꝝ. Fannia deĩde post ãnos uiginti duos anno urbis. cccccl xxxviii. pleriq;.n. uino madidi in senatũ & comitium ueniebant: quæ fecit modũ sũptibus denarioꝝ cẽtũ. Lex didia post. xix. ãnis secuta: q̃ italicos eadẽ pœna cũ Rõanis urbãis astrixit & pœnas addidit & prãdia cœnis cõiũxit. Licinia lex a licinio consule lata q̃ supiores inouauit affirmauit addiditq;: nõ licere nisi nouis nũdinis Rõanis cuiq; ĩ dies. xxx. dũtaxat asses cõsumere. Cæteris dieb' carnis aridę pondo tria:sallamẽtoꝝ põdo & ex terra:uite arboꝝ nata. Lucius Sylla legẽ tulit nõ qa modũ

sumptibus

sumptibus daret: sed precia minueret. Vt pluribus luxuriose uiuendi facultas esset. Sylla mortuo Lepidus consul legem tulit cibariam prioribus similem. Et in eadem re principes postea laborauere. Caius enim Caesar legem pcipue sumptuariam exercuit, dispositis circa macellũ custodibus: qui obsonia ementium retinerent deportarentq; ad se summissis aliquando lictoribus atq; militibus: qui si qui custodes fefellissentiã apposita a triclinio auferrent. Modestia uero Hadriani ciuibus p lege fuit cõuiuiis namq; amicorum interfuit. Ad conuiuium suum uenientes senatores stãs excepit. semperq; aut palio tectus discubuit: aut toga summissa. in conuiuioq; semper tragoedias. comoedias: atellanas: sambucas: lictores: poetas p re semper exhibuit. Ad quam bonorum principum imitationem: ciues quoq; modestia i coenis postea sunt. usi. Plinius de Caluisio spurino. Apponitur coena nõ minus nitida q̃ frugi: in argẽto puro & antiquo: sunt in usu & corinthia quibus delectatur: coena distinguit ut uoluptates quoq; studiis condiantur. Inde ille post septimum: & septuagesimum ãnum aurium oculorumq; uigor: inde agile & uiuidum corpus. Et Macrobius in saturnalibus. Saturnalium diebus Romanae nobilitatis proceres cõgregantur: & tempus solemniter celebratum deputant colloquio liberali: melioremq; diei partem seriis disputationibus occupantes: coenae tempus sermonibus conuiuialibus agitant. Et de auũculo Plinius orator. studebat in coenae tempus super hanc legebat: adnotabatur & qdem cursum. coena hyeme inter primam noctis. Et Catulo seuero scribẽs ipse Plinius. Veniam ad coenam sed iam paciscor sit expedita: sit parca. socraticis tantum sermonibus abũdet: in his quoq; teneat modum. qua in epistola: Catonis nota in coenis scripta est. Caium enim Caesarem ita Catonem dicit reprehẽdisse in anticatõibus ut laudarit. Eos. n. qbus obuius fuerit cum caput ebrii retexissent: erubuisse dicit: de inde adiicit: non ab illis Catonem: sed illos a Catone reprehensos. Tamen scripserit quicquid uoluerit Caesar: Catonem alii scripserunt cum i Hispaniam nauigaret: unde cum triumpho rediit: non aliud uinum bibisse q̃ remiges: (nisi forte hoc de superiore Catone scriptum sit). Et ut aliquid publicae moderatiõis dicamus scribit in problematibus Plutarchus. Mensam uacuam tolli non sinebant prisci: sed cum aliquid superesset. Interpretantes aliquib semper in futurum seruandum: & propter seruos: & elegans putantes abstinere a cibis: nec omnes omnino consumere parum uero ualuisse uidentur tot leges: quot supra latas fuisse diximus: cohibenda multorum a coenis ebrietatibusq; intemperantia: quorum notas a Seneca cordubensi sumẽdi faciemus initium: qui epistola tertia octuagesima sic habet. Marcum Antoniũ magnum uir & igenii nobilis quẽ alia res pdidit: & i externos mores ac uicia nõ Romana transiecit q̃ ebrietas: nec minor uino Cleopatrae amor. haec illum res hostem rei. pu. haec hostibus suis imparem reddidit haec crudelem fecit: cum capita principum ciuitatis coenanti referrentur: cum inter apparatissimas epulas luxusque regales: ora ac mãus proscriptorum recognosceret: cum uino grauis sitiret sanguinem: intolerabile erat: quod faciebat ebrius: quanto intolerabilius: quod hoc in ipsa ebrietate faciebat: fere semper uinolentiam crudelitas sequitur uiciatur exasperaturque sanitas mentis. Difficiles oculos faciunt diuturni morbi & ad minimam radiorum offensionem habetes ita ebrietates continuae efferant animos: nam cum saepe apud se non sunt: consuetudo insaniae durata uicia uino concepta: & iam sine illo ualent. idemque Marcus Antonius quem Asconius pedianus secunda actione in Verrem ex Salustii sententia pdendae pecuniae genitum: & Macrobius i saturnalibus omni luxu perditissimũ fuisse

Hadriãi modestia i conuiuiis

Mẽsa non tollebatur uacua

De M. Antonio

dicit:edictum proposuit de sumptibus qui cum Cleopatram sumptu & apparatu cœ
næ adnissus fuisset superare:unionis illa omnium:qui unq̄ u[illegible]i fuerint maximi p̄cio
sissimique partem mediam aceto liquefactam dedit in cibum:alteram partem cōsum
ptura:nisi Numatius Plancus sequester reginā superasse pronuncians eam seruasset
unionis partem:ueneri postmodum in pantheo dicatam: fuisse autem uerum:quod
supra ab Asconio diximus de Antonio Plutarchus in eius uita sic ostēdit.amico An
tonius cum sextercium decies dari iussisset:& dispensator proterue Antonio respon
Quis primū pauones cōuiuis apposuerit
dissset:pecuniæ paruitate spreta duplum dari iussit.refert quoque Macrobius.Quin
tum Hortensium pauones primum augurali cœnæ posuisse: quē cito secuti sūt mul
ti:extulerunt precia:ut eorū oua denariis uenierint quinis:& pauones facile q̄nqua
genis. Et qua die Lentulus martialis flamē inauguratus est cœnam fuisse referctiorē
q̄ ut ab eo describi potuerit:cum nomina piscium:altiliumq; & cibariorum non reco
gnita:sed per multos missus uariata fuerint:quo tempore porcus troianus cœnis in
Porcus troianus
ferri tunc primum cœperit:ut pote altilibus plenus:sicut ille hominibus. Caiū Gal
liculā Sueto.scribit totū Tiberii Cæsaris uicies ac septies milies sextertiū nō toto uer
Galligula & Vitellius gulosi
tente anno asumpsisse : cum maximam partem cœuis commessationibus simul cum
scortis & lenōibus deuorauerit. Et singularem Vitellii uituperationem dicit : quem
affirmet in ientacula:prandia : cœnas & comessationes facile omnibus suffecisse uo
Antonius uerus
mitandi consuetudine.nec inferiorem:illo uiciis Lucium Antonium uerum facit Iu
lius capitolinus De quo sic scribit.donauit calices singulis per singulas potiōes mir
thinos:& cristallinos:& alexandrinos quotiens libitū est.Dedit argenteas: & aureas
coronas conuiuis:interpositis alieni temporis floribus: dedit & uasa aurea & unguē
ta cum alabastris: dedit & uehicula cum mulionibus & mulabus cū iuncturis argen
teis:ut ita a conuiuio rediret.omne autem cōuiuium extimatum dicitur sexagies sex
Cōuiuia Heliogabali
centum milibus sexterciorum.hunc tamen perditissimum īperatoream ab Helioga
balo fuisse superatum sic ostendit Helius lampridius conuiuis bene bibentibus de
dit quadrigas:equos stratos:mulos:basternas:rhedas dedit & aureos millenos & cē
tena pōdo argēti.Sortes cōuiuales scriptas ī coclearibus habuit tales . Vt alius habe
ret decem Camelos:alius decem struthiones:alius decem muscas:alius decem libras
auri:alius decem plumbi:alius decem oua gallinacea:item ursos decem: glires decē:
decem lactucas . decem auri libras in sorte habuit . Sed ad sortem scænicos uocauit:
cū & canes mortuos:& librā bubalæ carnis haberet in sorte :& item centū aureos:&
tot argenteos:& centum folles æris:& alia talia:quæ populus libenter accepit : ut eū
postea imperare gratularentur.Fertur in euripis currentibus scilicet canalibus uino
plenis nauales pugnas exhibuisse.Idem nunq̄ minus cētum sexterciis cœnauit hoc ē
argenti libris triginta.aliquādo aūt tribus milibus sexterciis oībus computatis.Om
nes de theatro.de stadio:de circo:de oibus locis & balneis meretrices collegit in pu
blicas ædes:& apud eas cōtionabat̄:appellans eas comilitones.adhibuit postea incō
tinenti leones exoletos undique collectos:dedit in donatiuū tres aureos singulis:de
Clodius Aesopus histrionis cœna
croco triclinia strauit:cū sūmos uiros rogauit ad prādiū. Sed ut mīus sit principes or
bis terrarūq; dn̄os:tanta debachatos eē luxuria Pliniū audiamus q refert Clodium Eso
pū tragicum histrionem patina sexcentis sexterciis cœnā dedisse : in qua posuit aues
cantu aliquo:aut hūano sermōe uocales:numis sex singulas coemptas:nulla alia idu
ctus suauitate:q̄ ut eas imitatrices hoīnum comederet : dignus filio a quo margaritæ
maioris multo p̄cii deuoratæ fuerūt ut etiam minus sit mirū histriōis patrē & filiū eo

insaniæ

inſaniæ impenſarum fuiſſe adductos. Plinius etiam hyronice locutus ſic oſtẽdit. No
ſtri ſapientiores anſerum iecoris bonitatem agnouere: fictilibus in magnam quanti-
tatem lacte & mulſo plenis: quibus anſeres depaſtæ iecur amplum dulciuſque effice-
rent. Nec ſine cauſa in quæſtione eſt quis primus tantum bonum inuenerit. Scipio
an Metellus uir conſularis an Marcus Sextius æques Romanus. Meſſalinus uero
Cotta. Meſſalæ oratoris filius palmas pedum ex anſeribus torrere atque patinis: cum
gallinaceorum criſtis comedere incœpit. Aliam quoque non in cibis: ſed in ſupelle-
ctile impendii inſaniam ſic Plinius refert. Linum eſt inuentum: iam quod ignibus
non abſumeretur: ardenteſque in focis conuiuarum ex eo uidimus mappas ſordibus
exuſtis ſplendeſcentes igni magis quam poſſent aquis. Naſcitur in deſertis aduſtiſ-
que ſole indiæ: ubi non cadunt imbres aſſueſcuntq; uiuere ardendo. Rarũ inuentu
difficile textu propter breuitatem: equat pcia ingẽtiũ margaritarũ. Solẽnibus cœnis
adhibetur ad roſalia: ubi mero coronato roſis uel ab india petitis: & foliis maxime e
nardi folio: ac ueſte ſerica uerſicolori unguentis madida cœnatur: hunc habet exitum
maxime luxuria fœminarũ. Aliud quoq; fuit priſcis inſaniæ genus a cœnis comeſſa-
tionibuſq;: & ſupellectilis caritudine ſemotum: quod ſic a Macrobio eſt relatũ: Inter
duo bella punica filii ſenatorũ in ludum ſaltatoriũ conueniebant: & crotala geſtãtes
ſaltare diſcebant. Matronæ ſaltationem nõ inhoneſtam ducebant. Scipio aphricãus.
in oratione quæritur docentur præſtigias inhoneſtas: cum cinedulis: & ſambuca: &
pſalteriis eunt in ludũ hiſtrionum: diſcũt cantare: quæ maiores noſtri ingenuis pro-
bro datum uoluerunt: eunt inq̃ inter cinedos in ludum ſaltatorium uirgines puériq;
ingenui: hæc mihi uix credibilia uiderentur: ni ludũ ſaltatorium ingreſſus plus medi
uſfidius uidi quinquaginta. Subinſertq; Plinius ætate Ciceronis tres magni uiri de
ſaltatione exquiſitæ notati ſunt. Gabinius quem Cicero iſectatus eſt. M. Celius quẽ
Cicero defendit. Licinius Craſſus illius filius qui a parthis occiſus eſt. Cicero aũt ip-
ſe in oratione pro Murena. Nemo enim fere ſaltat ſobrius: niſi idem inſaniat: neq; in
ſolitudine neq; in conuiuio moderato atq; honeſto. In tempeſtiui conuiuii amœni lo
ci: multarum deliciarum comes eſt extrema ſaltatio. Catonem etiam ſcribit Plinius di
xiſſe: non eſſe hominis ſerii cantare: leuitatem unam publice permiſſam: & ebrietatẽ
alteram ab utili fine laudabilẽ ad extremum dicere liber. G. Duellio qui primo naua-
li triumpho de pœnis inſignitus fuit permiſſum eſt: ut a cœna redeunti ad funale tu-
bicines & fidicines præcinerẽt. Et bonoſum imperatorem ſcribit Flauius Vopiſcus.
Bibiſſe quantum alius nemo. Et ſi quando legati barbarorum undecunq; gẽtium ue
niſſent ipſis propinaſſe: ut eos inebriaret atq; ab iis per uinum omnia cognouiſſe ſa-
tis multa de cœnis: comeſſationibus: ebrietatibus: & aliis nonnullorum uitæ turpiſ-
ſimis moribus: dicta ſunt: quos omnes & his ſimiles admonitos uelim ſcripſiſſe: i hęc
uerba Plinium: ætate Pompeii. Aſclepiades omnia medicamenta abdicauit: quinq;
docens uitæ hominis utiliſſima. Abſtinentiam a cibo & potu fricationem corporis:
ambulationem: geſtationeſq; & balneas homines ſuaſit. damnauit uomitiones: tunc
frequentes & medicamentoꝝ potus ſtomacho inimicos. Ad quã monitionẽ accomo
datior alia eſt ſentẽtia: quam glorioſus eccleſiæ doctor Hieronymus cõtra Iouinianũ
in hæc uerba ſcripſit Galie. uel doctiſſimus Hippo. interpres Athletas quoꝝ uita &
ars ſagina eſt: dicit in exhortatione mediciæ nec poſſe uiuere diu: nec ſanos eſſe: Ani
maſq; eorum ita nimio ſanguine & adipibus quaſi luto inuolutas: nihil tenue: nihil
cæleſte: ſemperq; de carnibus & ructu & uẽtris ingluiæ cogitare. Cõſuetudinum iam

Iecur anſeris

Palmæ pedũ ex anſeribus in cõuiuiis

De ludis ſaltatoriis

Qui notati de ſaltatione

Nemo ſaltat ſobrius

Catonis dictum

Bonoſus imperator bibaciſſimus

Quinq; hominis uitæ utiliſſima

Athletas nõ poſſe diu uiuere

& morum ordo cui intendimus ad uillarum ædificiorumq; cæterorum descriptioné: nos trahit quam in nonum sequentem librum destinauimus.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE LIBER NONVS INCIPIT FOELICISSIME.

ENTVM Est Beatissime pater: ad ea operis nostri uillarum ædificiorumque priscæ urbis Romæ partem: quam diu in manibus habere desideraui. hæc una enim me plus cæteris fatigare consueuit: dum uiris nostri sæculi doctioribus resisto contédentibus eas quæ alicubi in urbe præsertim in montibus cernũtur ruinas ædium fuisse: quas prisci stantis rei publicæ & fœlicitatis Romanæ uiri omnium præstantissimi inhabitauere. osté dunt enim singuli passim nullas in eis fuisse partes: aut ordine distinctas: aut ornatu aliquo expetédas. Vnde summorum excellentiumque & tantæ maiestatis uirorum habitandi imperitiam socordiamque uolunt arguere. Quin incidi in nonnullos qui ea fuerunt audacia: & temeritate: ut nostram huius temporis habitandi in urbibus Italiæ ditioribus lautitiam: & ut dicunt magnificentiam priscæ Romanorum cõsuetudini anteponát. Nec satis hactenus aliæ profuerunt: quas ad defensionem attuli rationes: nec illa ipsa notior. Eas quæ nunc. cernuntur murorum pinnas & diruptas in montibus domos fuisse ducentorum & trecentorum ab hinc annorum habitationes: quas mutata summorum pontificum a lateranensi palatio in uaticanum sedes deseri fecerit. fuerat aliquando Romæ orator Franciscus barbarus tibi quod scio amicitia coniunctissimus: uir non eloquentia magis: quam moribus humanitate & grauitate conspicuus. is cũ quo annis triginta solidam: & ueram animorum cõiunctionem habuisse gaudeo agé tem Venetiis me cum de cæteris Romanis priscæ fœlicitatis rebus: tum etiam de hac una ædificiorum parte uariis per dies quæstiunculis agitabat. Nec esse poterat non in eam procliuis opinionem quam perambulando (ut fit) præsentem Romam ab huiusmodi rerum imperitis alioquin doctissimis uiris imbiberat: quem cum exquisitis tũc rationibus: & argumentis in sententiam ducere nequirem: præcibus tacitum reddidi ut tanquã per constitutas inter nos ĩducias tamdiu quiesceret: quoad destinatum ei⁹ consilio & suasione hóc opus absoluissem: & ne ambiguum esse posset: quid nobis in contentionem uenisset: ad hanc responsionis formulam me obligaui. Nec præsentis tẽporis Romã: nec Venetias: Genuã: Florẽtiã: Mediolanũ: Neapolim: Senas: Bononiam: ditiores: nostri sæculi Italię urbes ciuem quempiam habere: cuius ædium supellectilis familiæ & apparatus omnis lautitia splendor munditia: & quando dicendum sit luxuries & magnificentia æquiparari possit uiginti milium prisci temporis Romanorum ciuium apparatui: tot enim Romæ atq; etiam plures & fuisse: selecto a se nostri temporis ciue ditiores: lautius splẽdidiusq; habitasse cõfidebã me spõdebãq; ostẽsurũ. præcessit breui post noster barbarus sedé in cœlis meliorem habiturus: cuius famæ per ora uirũ uolitantis amicos tot numero quot eloquentia studia delectant: hac me a diuersione a proposito uelim admonitos esse responsionis quam hoc in nono uolumine sum facturus. Tu quoq; piissime potifex non magis omnium pater & domin⁹ q̃ eloquentiæ nostri sæculi princeps & patronus arbiter eris: nunqd cõi amico & cæte

Frãciscus Barbarus

ris in eo propositæ quæstioni satis potuerim facere. Sed ad prisca præsertim uillarũ: quæ in manibus erant ędificia reuertamur.

EDIFICANDI Priscam Romanorum cõsuetudinem dictu rum diuersam ædium urbanarum & uillarum rationem habe re oportet. Sed cum multa in ornamento utriusque fuerint cõ munia: & alia uillæ habuerit plurima utilitatem delectationẽ q; simul afferentia: uilla sita describemus ut pars quæq; nota si atque particulari narratione ædibus attribui possit. ipsarũq; uillarum prius situm & dispositionem deinde copiam rerũ lau titiamq; & luxuriem ostendemus: quia descripta rerum opulẽ tia facilius ante oculos ponere poterimus ædes ipsas & uillas in quibus priscos multa & admiranda habuisse constabit. Varro de agricultura: per dialogi uicissitudinem scribens infrascripta habet: in quibus etiam tanquam per ali um de se ipso dicit per magni interest: ut bene sint positæ uillæ: quantæ sint: quo spe ctent porticibus: hostiis ac fenestris. An non ille Hippocrates medicus in magna pe stilentia: non modo agrum sed multa oppida scientia seruauit? Et Varro noster cum corcyræ esset exercitus ac classis & omnes domus repletæ essent ęgrotis ac funeribus admisso fenestris nouis aquilonæ & obseratis pestilẽtib⁹: ianuaq; permutata: cęteraq; eius generis diligentia: suos comites ac familiam incolumes reduxit: & infra fructuo sior est certe fundus propter ædificia: si potius ad antiquorum diligentiam: q̃ ad hoꝝ luxuriem dirigas ędificationem. illi enim faciebant ad fructuum rationem. hi faciunt ad libidines indomitas. Et item infra. Cum enim uillam homines opere tectorio: & i testino: ac pauimentis nobilibus lithostrotis ĩspectandam parum putassent esse: ni intus quoq; litteris exornatis parietes essent. Cato autem de re rustica: uillam urba nam pro quopiam ædificato in bono prædio. Si bene ædificaueris: bene posueris: si recte habitaueris: libentius: & sæpius uenies: fundo melius erit: minus peccabitur: fructi plus capies: frõs occipitio prior: uicinus bonus esto: familiam ne siueris pecca re: si te libenter uicinitas uidebit facilius tua uendes: operas facilius locabis. Si ædifi cabis operis iumentis materiæ adiuuabunt. Villam uero quod Cato dixit urbanam idem est q̃ urbi propinquam: ut pote in propinquis urbi Italiæ locis sitam non ultra mare & alpes prout multi tunc possidebant remotam. Vlpianus enim in uerborum signi. sic habet. urbana pᷣdia oĩa ædificia accipius nõ solũ ea q̃ sunt in oppidis: sed ẽt si forte stabula sunt uel alia meritoria ĩ uillis & in uicis: & si pter ea uoluptati tm̃ deser uiẽtia. & itẽ Var. in rõne capiẽdi fructus si est ager ſm uiã opportun⁹ ædificãda est ta berna diuersoria. uenatiões ẽt ĩ aliqbus agris & piscatiões eẽ possunt: pter delectatio nẽ afferẽtes utilitatẽ: q; Vlpia. de fundo instru. inuit si in agro uenationes sunt: puto uẽatores quoq;: & uestigatores canes: & cætera q̃ ad uenationẽ sunt necessaria ĩstru mẽto cõtineri: maxime si ager ex hoc reditũ habuerit: & si ab aucupio reditus fuit: au cupes: & plagæ & hmõi gratia instrumẽtũ: instrumẽto cõtinebunt nec miꝝ cũ & apes exẽplo auiũ cõtineri Sabinus & Cassius putauerit. et Martianus instrumẽto piscato rio cõtineri nauicellas q̃ pisciũ causa capiẽdoꝝ paratæ sunt: sed & piscatores cõtineri uerius est. Et Pau. in uerboꝝ signifi. fundo legaro uti optius maximusq; est retia & cæ tera uẽatiõis ĩstrumẽta cõtinebũt. Fuerũt itẽ uaria ĩ fũdo uocabula locoꝝ & ĩstrumẽ toꝝ q̃ duxius exponẽda Var. de lin. lati. panariũ ubi panẽ suabãt granariũ ubi granũ

Vt uillæ bene locatæ

Prædia urbana

Venatiões & piscatio nes in uillis

Panariũ

Granariũ

Horreū
Far
Pilum
Pistrinū
Cella
Penus

In quo aliqua conduntur horreum: far: quod in pistrino fiat: pilum quo far pisunt: ubi id fit pistrinum. Cella a Cellando: quod conditum esse uolebant. Et Aulus Gellius penus appellatum quod esculentum aut poculentum est: quod ipsius patrisfamilias: aut liberorum & familiæ: quæ circa eum aut liberos est: & quæ longe usionis sūt recondita: dictumq; ex eo quod non impromptu est: sed intus & penitus habeantur. Paulusq; scribit penu non contineri instrumentum pistrini: item uniuersa uasa coquinaria. Et Vlpianus penori. acetum quoq; accedere nemo dubitabit: nisi extinguendi ignis causa fuerit paratum contineatur quæritur. idem: & cæteros in domesticum usum paratos contineri legato scribit: & unguentum & chartas epistolares: & chartas ratiunculas. Multa item & uaria sunt in fundo uocabula quæ legum latores fundi instructi uim legati declarantes sic ostendunt. Vlpianus instrumenta fundi homines: qui agrum colunt: & qui eum exercent: præpositique sunt iis: ut uillici monitores boues domiti: pecora stercorandi causa: uasa quæ utilia culturæ sunt: aratra: ligones: farcula: falces putatoriæ: bibentes & similia congii: torcularia: corbes: falcesq;: messorię falces: fœnariæ: quali uindemiatorii exceptoriique in quibus uuæ comportantur. Cōseruandi causa dolia licet defossa non sint: & cupæ quibusdam in regionibus accedūt instrumento si uilla cultior est atrienses serui: scoparii sed etiam si uiridaria sunt topiarii: si fundus saltus pastionesque habet greges porcorum pastores saltuarii: instrumēta fructus conseruandi cam: ueluti granaria: quia in his fructus conseruatur: urceos capsellas in quibus fructus componuntur: & quando de fructuum conseruatione incidit mentio: sumendum est a Plinio. Cados in quibus oleum sit ponendum amurca deliniri iussisse Catonem ne ligna oleum ebibant: item areas terendis messibus subigi ne formicæ rimæque obsint. item parietes: & tectoria & pauimenta horreorum frumenti: uestiarium quoq; contra teredines & noxia animalia amurca aspergi lora & calciamenta omnia atq; ornamenta contra eruginem & totam supellectilem ligneam ac uasa fictilia. Sequitur in legibus. Sed & ea quæ exportandorum fructuum causa parantur instrumenti esse constat: ueluti iumenta: & uehicula: & naues: & cuppæ: constatque eos seruos qui agri causa ibi sunt instrumento contineri. Saltuarium etiam. Labeo contineri putat: qui fructuum seruandorum gratia paratus sit: non etiam qui finium custodiendorum causa. Trebatius amplius etiam pistorem & tonsorem: qui familiæ rusticæ causa parati sunt. Item fabrum: qui uillæ conficiendæ causa paratus sit: & mulieres quæ panem coquunt quæque uillam seruant. Item mollitores: si qui ad usum rusticum parati sunt: foratiam & uillicam: si modo aliquo officio uirum adiuuant. Item lanifices qui familiam rusticam uestiunt: & mulieres quæ pulmentaria rusticis coquunt. Cellarium quoque idest qui ideo propositus est ut rationes saluę sint. Item hostiarium mulionemque instrumenti esse constat: & molas & machinas: fœnū stipulas: asinum machinarium: machinam frumentariam: uas æneum in quo sapa coquitur: ut defrutum fiat: & aqua quæ ad bibendum lauandumque familiam paratur & cribra & plaustra quibus stercus euehatur. Vlpia. itē si fundus sit instructus legat⁹ & suppellex cōtinebit̄: quæ illic fuit usus ipsius gratia: & uestis nō solum stragula: sed q̄a ibi uti solebāt. Mēsæ quoq; eboreæ: uel si q̄ aliæ itē mirrhina: & aurū & argētū: uitra quoq; si qua ibi fuerint. itē Cel. ait: & supellecticarios & cæteros hoc genus seruos cōtineri. i. ministeria q̄bus erat instructus in eo fundo: extra eos q libertatē accepāt & rure morari solebāt si īstrumēta fūdi legasset tapœdagogia q̄ibi hēbat cū ibi uenisset

Instrumē ta fundi

Saltuarius

Cellarius

præſto eſſent in triclinio legato continentur. Contubernales quoq; ſeruorum : ideſt
uxores & gnatos: & bibliothecam & libros qui illic erant: ut quotiens ueniſſet utere
tur. Sed ſi quaſi apotheca librorum utebaẗ cõtra erit dicendum. imagines quoq; ſolę
legatæ uidenẗ quæ in aliquo ornatu uillæ fuerunt. Et paulus eodem titulo inſtrumē
to cauponiæ tabernæ legato etiam inſtitores continentur: tabernæ inſtrumenta: do
liaria uaſa: calices & trullæ: quæ circa cœnam ſolent traiici. Item urnæ æneæ: & cõgia
ria: ſextaria : & ſimilia. Alfeniuſque eodem titulo inſtrumentum uineæ palos: per-
ticas: raſtros: ligones. & Martianus. inſtrumēto pictoris legato: ceræ: colores: ſimilia
Item penniculi & cauteriæ & conchæ. Et labolenus molas manuarias: quidem ſupel
lectilis. ſed potius inſtrumenti putant eſſe: quod uerum puto. Sed ad Vlpianum eſt
redeundũ. inſtrumentũ inquit domus ſi ſit legatũ id erit quod tempeſtatis arcendæ:
aut incendii cauſa paratur: non quod uoluptatis gratia. itaq; nec ſpecularia: neq; ue-
la frigoris cauſa uel umbræ in domo ſunt. deberi Caſſius dicebat. inter inſtrumentũ:
& ornamentũ multum intereſt. inſtrumenti enim ea eſſe: quæ ad tutelam domus per
tinent. Ornamenti quæ ad uoluptatē ſicuti tabulas pictas. Vela autem : & cilicia in- Inſtrumē tum
ſtrumenti eſſe. Caſſius ait. quæ ideo parantur ne ædificia uento uel puluere laborent Ornamē tum
Acetum quoq; quod extinguendi incendii cauſa paraẗ. Itē centrones: funes: perticas
quoq;: ſcalas: harpagones: & ſpongias: hamos: & ſcopas: pleriq; & pegaſos aiunt. De
uelis quæ in hipetris extenduntẗ: item de iis quæ ſunt circa colũnas. Cannales aũt: &
harpagonas & hamos inſtrumento contineri cõſtat. Item perticæ q̄bus araneæ deter
gunẗ. Item ſpongiæ quibus colũnæ: pauimenta: podia exterguntur: ſcalæ quæ ad lu-
minaria admoueantur quia mundiorem domũ reddũt: ſigilla & ſtatuæ affixæ inſtru-
mento domus non continenẗ: ſed ſupellectili excepto horologio aereo : quod non ē
affixum. Fiſtulæ aũt & crateres & cãnales: & ſi qua ſunt alia ad quaſſalientes. Item ſe-
ræ & claues magis domus portio q̄ inſtrumentũ ſunt. Specularia quoq; affixa magis
puto domus eſſe partem & in emptione domus & ſpecularia & pegmata cedere: can-
cellos quoq; inſtrumento cõtineri puto. Deſtinatã hoc libro uillarum & aliorũ ædifi-
ciorũ deſcriptionem aliqn̄ ſupra inchoare adniſſi ab oſtendenda prius rerum quæ in
ipſis uillis erant copia tardati ſumus. Et multa ob id a iureconſultorum titulis fundi
inſtructi: & penoris legati ſumpta attulimus non q̄dem iuris oſtendendi quod longe
nimis a noſtro abeſt propoſito intentione: ſed ut uere ſolidoq; conſtet argumento: ea
in uillis & domibus priſcorum fuiſſe: de quibus iureconſulti in uim legum diſſerue-
rint. Sed prius item q̄ ædificia attingamus: oportere exiſtimamus uocabula ãte dicto
rum iureconſultorum exponi: quibus: nunc partim omnino exoletis : partim multis
noſtrorum hominum minus cognitis: leges ſupradictæ abundãt. Aues exemplo aui
um de quibus ſupra in aucupũ inſtrumento dicit Vlpianus: auiũ cadauera ſunt: qui-
bus euiſceratis ſtuppaq;: aut palea inſarcinatis in area utũtur aucupes: ut uiue ad eas
aduolãtes auiculæ retibus inuoluantur. Quali quos uindimiatoribus exceptorios.
Vlpianus facit: paucis in italia locis id aut proximum retinent uocabulũ: ſed uaſa ſũt Quali
uiminibꝰ cãniſue cõtexta: q̄bus ut plurimũ ciſtis ciſtelliſue eſt appellatio. In ſeruis ne Topiarii ſerui
ro enumerãdis: q uillę p̄erãt topiarios: ſi uiridaria ibi erũt cũ dicit eos ſignificat q̄peda Saltuarii
mẽtis palis p̄ticiſq; ſeruãdis q̄bus arbores uiteſq; ſuſtẽtenẗ deputati ſunt. Plurimis. n. Foratia
ĩ Italiæ locis toppas appellãt eiuſmodi arborꝝ fuclimẽta. Et ſaltuarii ſuũ p̄ romãdiolã
ſeruãt nomẽ: q̄ agris ne iſerãẗ dãna publicę p̄ponũẗ. ĩ mulierib ꝰ uillę iurecõ. foratiam

ſimul cum uillica poſuit. Ea enim mulier res fructuum uillæ uenales: poma: nuces:
agnum: hedum: pullaſtros: pipiones. defert in forum. Unde & foratia appellatur. Id
Cellarius q; per heti uriam ſeruat nomē. Cellarium ex eo q; cellæ & ſimul uillæ reditibus ſit præ
Tapedo gogia poſitus ipſe. Vlpianus iuriſconſultus infra exponit. De ueſte ſtragula inferius dice-
Trulla mus & de mirthinis. Tapedagogia omnium tapetum ſupellectilem intelligi debere
Cauteria exiſtimo. Trullæ in uaſis uinariis ſiue aquariis magnitudine alia ſuperāt: ſicut in ædi-
Specularia ficiis quæ cætera ſuperant trullæ dicuntur. Cauteria in pictorum inſtrumento ſunt q
bus bitumationes: & fortiores quæq; conglutinationes conquoquunt. Specularia ī
domus ornamento fuerunt. quæ nunc per urbis eccleſias præſertim ad umbonē: ſiue
pulpitum lectionariis paratum uidemus: marmora diuerſi coloris ita expedita: ut ſpe
culi uices reddant: quibus: priſcorum domus & ipſis in fornicibus & porticibus orna
bantur. Hamos dixere maiores ſiue ex ære fuerint: ſiue ex ligno inſtrumēta in cubicu
lis: aulis & repoſitoriis quibus capitis tegmina: & uariæ res aliæ melius appenſæ: q̄ ia
Hami Pegaſus centes ſeruarentur: uerbo a piſcatorii hami ſimilitudine trāſlato. Pegaſus diuerſa ab
hamis forma: & prope a ſimili ratione: & cauſa in domibus erat: ſuper quo tanq̄ iumē
to ueſtes: & ſimilia tenerentur ſuſpenſa: a pegaſo poetico equo traductione nominis
excogitata: de qua duriore forſam tranſlatione minus mirabitur: qui infra uidebit. eu
Euripi ripos: nilos a ſimilitudine dicta fuiſſe parua in domibus aquarum cannalia: uela quæ
Nili in hipetris iureconſultus adhiberi ſolita dicit ea fuerunt quæ ſoli in aperto apponebā
tur: nec ſatis ſcimus utrum a ſole id uerbum habeat tranſlationem: differebant enim
a uelis quæ inter columnas aut ad feneſtras: & hoſtia ſoli uentoq; apponebāṫur: quæ
quidem hippetrum uela ſi fuerint conſueta papilionis nomen obtinebunt. Cānales
noti ſunt per quos aqua deriuatur a fontibus aquiſue ſalientibus cadēs ſiue ænei ſint
ſiue marmorei. Et harpagones nota ſunt retinacula ſemper ferrea diuerſis uſibus: di-
uerſiſq; in locis in ædibus frequentia. Horologium: quod iurecōſultus aereum dicit
nequaq̄ noſtris ſimile fuit ætatis noſtræ: quo priſci caruere: ſed hemicyclea erat cōcha
lineis debita proportione diſtincta: cui plūgus ex ære: aut ligno baculus ſoli oppoſi-
Harpagōes tus ſupereminebat & eius umbra in lineas incidens horas oſtendebat: quamq̄: & alia
Horologium habuerunt priſci horologia uaſa. ſ. ænea aquis plena: quantumq; in aliud uas cecidiſ-
Clepſydra ſet aquarū: cū diſtincta inſpexiſſent ſigna: quid tēporis elapſum eſſet intelligebāt: eaſ
q; a perforati uaſis ſimilitudine clepſydras appellarūt: ut Pliniū oratorem & Corneli
um Tacitū ſæpe uideamus ſcribere tribus aut quatuor clepſydris dicendi tēpus præ-
fixū oratoribus fuiſſe. hæcq; duo horologiorum genera Cicero de natura deorum ſecūdo
ſin indicat. Aut cum ſolariū uel deſcriptū: aut ex aqua contēplare intelligere declara-
ri horas arte non caſu. Aquæ ſalientes quādoq; ex uiuo fonte: quādoq; ex uaſis ſuper
ne pēdentibus fiſtulis deductæ: quo magis coarctant eo feruētius prouolāt in ſubli-
me. Pegmata Feſtus eſſe uult aut ex ære aut marmore ornamenta: quę ut plurimum ī
Pegmata atriis: quādoq; in porticibus auliſq; affigunt maiorum aliorumq; fortium uirorum ge
Cancelli ſta certius q̄ pictura: certe ſolidius oſtendentia: & tamen alterius generis pegmata in
ferius in triumphis oſtendemus. Cancelli apud priſcos fere ſemper fuerunt ærei. quo
rum multi extant: in urbe per baſilicas diſtributi: ad lignorum ſimilitudinem fabre-
facti: quorum lineolæ altrinſecus in quincuncem ſuperpoſitæ foramina linquunt: q-
bus cum aer aſpectuſque admittatur in locum prohibetur acceſſus. Quando autem
ornamenta uillarum attingere cœpimus: ſupellectilem quoque oſtendamus: cuius

solidum maximumque fundamentum: sicut in superioribus a iureconsultis sumem⁹. Supellex
Celsus sic habet iureconsultus. Supellectilis originem fuisse Labeo ait: q. olim iis q
in legationem proficiscerentur: ligari pellibus solerent: quæ supellectilis usui forent.
Tubero hic demonstrare supellectilem tentat quodã instrumento patrisfamilias re℞
ad quotidianum usum parata℞: quod in aliam speciem non caderet: uerbi gratia: pe-
cuniam: argentum: uestem: ornamentum: instrumentum agri: aut domus: nec mirũ
est: cum moribus ciuitatis ex usu rerum appellationẽ eius mutatam esse. Nam fictili
aut lignea: aut uitrea: aut ærea deniq; supellectili utuntur. Et Papinianus. Supelle-
ctilis mensas esse cuiuscunq; materia scilicet uel argenteas: uel argento inclusas pla-
cet. Nam & argenteos lectos: item argentea candelabra supellectili cedere posterior
ætas recepit: cum & Vlyxem ex auro & argento lectum inuentis arbo℞ trũcis ædifi-
catũ ornasse. quem Penelope recognoscendi uiri signum accepit: ut uoluit Homer⁹.
Et Pomponius eodem titulo. Supellectili legata hæc continentur: mensæ: trappæ:
amphora: delphica: subsellia: scamna: lecti: etiam margaritæ: culcitra: & oralia. Impe-
rialia uasa: pelues: aquiminaria: candelabra: lucernæ: & trulla. Item uasa ænea uulga
ria: idest: quæ non proprio essent loco attributa: præterea capsæ: armaria. Sed sunt q
recte putant capsas & armaria si librorum: aut uestium: aut armorum gratia parata
sunt: non esse in supellectili: quia ne quidem ipse res quibus attributæ essent supelle-
ctilis instrumento cederent: uitrea: escaria: & potoria: in supellectili sunt: sicut ficti-
lia: nec solum quæ in prætio magno sunt. Nã & pelues argenteas & mensas & lectos ĩ
argẽtatos: uel inauratos atq; gẽmatos in supellectili eẽ nõ dubitat̃ usq; adeo idẽ iuris
sit & si tota argentea uel aurea sint. De mirrhinis & cristallinis dubitari potest an de-
beant adnumerari supellectili: propter eximium usum & prætium. sed et arcere m argẽ-
teum hodie propter usum non esse in supellectili: nec ullum uas argenteum secundũ
seculi seueritatem nondum admittentis supellectilem argenteam: hodie propter usũ
imperatorum si in argento relatum sit candelabrum argenteum argenti esse uidetur:
& error ius facit. Rhedæ ac sellularia supellectili adnumerari solent: de tapetis quæri
põt. Subsellia & cathedralia quibus insterni solent utrũ in ueste sint stragula an in su
pellectili sint sicut oralia quæ proprie singulorum non sunt. De tapetis autem: & lin-
teis qbus insternunt̃ uehicula dubitari potest: an sint in supellectili: sed dicẽdũ est po
tius instrumẽti uiatorii ea esse: sicut pelles quibus inuoluunt̃ uestimẽta. Lora quoq;
qbus hæ pelles cõstringi solent. Et labolenus supellectilis non esse uasa ænea saliẽtis
aquæ posita. Item si quid aliud magis: delitiarũ: q̃ usus causa paratum esset Labeo tre
batiusq; putãt mirrhina aũt uasa & uitrea: quæ ad usum edendi & bibendi causa para
ta. Ad ea quæ superius iurecõsultis sumpsimus: uillarum aliorumq; ędificiorum orna
menta: supellectilemq; ostendentia: addemus multa non magis a iurisconsultis: q̃ ab
aliis sumpta: quibus ostensis & postea ubi expedite iudicemus declaratis consuetudo
apparebit magnificentiæ Romanorũ qua uillas & urbanas domos ditissima splendi-
dissimaq; rerũ omnium copia refertas habuerunt. Põponius iureconsultus Argen-
to escario legato id solũ debebitur: quod ad epulãdum in ministerio habuit: idest ad
esum & potum. Vnde de aquiminario dubitatum est: & puto contineri: nam & hoc
propter escam paratur. Certe si cacabos argenteos habebat uel miliarium argenteum
uel sartaginem: uel aliud uas ad coquendũ: dubitari potest: an escario cõtineat̃: & hæ
magis coquinatorii istrumẽti sũt. Et paulus auro facto adnumerãt̃ gẽmæ anulis ĩclusæ

quippe annulorum hæc sunt cimbra argentea crustris aureis illigata. Margaritæ quæ ita ornamentis muliebribus contextæ sunt: ut in his aspectus auri potentior sit. auro facto annumerantur aurea emblemata quæ in lapidibus: assisibus argenteis essent: & replumbari possent: deberi Gallus ait. idem iureconsultus in uerborum significatione. Cacabos inter & æneum: quod supra focum pendet non multum interest hic aq̃ ad potandum calefit. in illis pulmentarium coquitur: & Vlpianus cantaros esse dicit per quos aquæ saliunt: & Nonius cantarum uas esse dicit manu gestabile: quo uinũ fertur aut aqua. Sed obscuriora iam e supradictis declaremus a mirrhinisq; incipientes quod supra polliciti sumus ex soluamus. Plinius sic habet. Oriens mirrhiam mittit inuenitur ibi in pluribus locis partici regni: humorem sub terra putant calore densari. amplitudine nunq̃: paruos extendunt abacos. In prætio est uarietas colorum: subinde circumagentibus se maculis in purpuram candoremq; & tertium ex utroq; ignescente: ueluti per transitum coloris purpuræ: aut rubescente lacteo: qualis in cœlesti arcu. Oraria sunt quæ ori & genis & capiti supponunt dormituri. Stragula uestis quę insternitur. Aquiminaria uasa sunt omnia aquis deferendis deputata. Et abaco qui paulo supra a Plinio est triplex: significatum fuisse uidemus quandoq; enim totam significat uasorum in apparatu cœnæ collectionem cui a nostris credentiæ est appellatio. Sicq; eo usus fuisse uidetur poeta de codro dicens Vrceoli tres. Ornamentũ abaci: quandoq; uas unicum est cæteris in apparatu maius: quandoq; item alia est uasoꝝ mensalium collectio in uase portatili aliquo facta: quibus in domo cardinaliũ gabassis est appellatio: huncq; tenemus fuisse eum: cui supra Plinius mirrhie magnitudinẽ comparauit: dixitq; paruos ad maiorum cœnæ apparatuum credentiarum scilicet differentiam. Candelabra ex corinthiis fuisse dicit Plinius. deorum templis primo post ĩ ducta tricliniis. Sed nullum maius prætiosiusq; habuit Roma cãdelabrum: eo quod Cicero sexta Verrinarum dicit actione. Verrem Antioco regi Romam ituro in Sicilia per iniuriam abstulisse his uerbis. Candelabrum & gemmis clarissimis & opere mirabili perfectum. Candelabrum factum ex gemmis quod in capitolium missurus erat Habetq; item Plinius: placuisse & lycnos pensiles arborum modo poma ferentium lucentes. Sensim uero iam ab ædificiorum ornamentis: ab ipsaq; penoris: & supellectilis copia & magnificentia ad luxuriam rerum omnium ostendendam uenire cœpimus. Quare libet dicere a Liuio tempora quibus Romã non opulentia magis & abũdantia earum rerum q̃ luxuries immigrauit. primumq; est a Liuio. xxv. li. Marcellus captis siracusis: cum cætera in Sicilia tanta fide atq; integritate composuisset: ut non modo suam gloriam sed etiam maiestatem populi Romani auxisset: ornamẽta: signa urbis tabulasq; quibus abundant siracusæ Romam deuexit: hostium quidem illa spolia & parta belli iure. Cæterum inde primum initium mirandi græcarum artium opera licentiaq; sacra prophana quoq; omnia uulgo spoliandi facta est. Et Liuius item libro. xl. Luxuriæ. n. peregrinæ origo ab exercitu asiatico in urbem inuecta est. Inde primum lectos æratos: uestem stragulam prætiosam. plagulas & alia textilia: & quæ tum magnificæ supellectilis habebatur. Monopedia & abacos Romam adduxerunt: tum psaltriæ sambucistræq; & conuiualia ludorum ornamenta addita epulis. Epulæ quoq; ipsæ & cura & sumptu maiore apparari cœpræ: tum coquus uilissimum mancipiũ est antiquis estimatione & usu in prætio esse & quod ministeriũ fuerat ars haberi cœpta: uix tamen: illa quæ tum conspiciebantur semina: erant futuræ luxuriæ. Et Liuii etiam decade tertiadecima est. Metellum suorum temporũ principẽ uiꝝ in Hispania

Cacabus

Aenum
Cantarus
Mirthia

Oraria
Stragula
Aqmina
ria
Abacus

Luxuriæ
origo

aduentus suos thure & aris excipi: parietes contegi uestirique auleis & attalicis epulas immanes: quis lupi interponerentur: palmata ueste côuiuia celebrasse: coronasque aureas laquearibus dimitti. & erat hostis sertorius: fuerat Metelli adolescentiae temporibus frugalitas: ipse senex inchoauit: & uidit luxuriem. Macrobius autem in saturnalibus: de eodem Metello haec ex Salustio sumpta scribit uiri triumphales qui orbem uicerunt a luxu sunt uicti. Metello in ulteriori Hispania quaestor r. Gn. Vrbitius cognita eius uoluntate illum ad coenam iuitans exornauit aedes paulea & insignia seruis ad ostentationem histrionum fabricatis: sicut croco sparsa humus: & alia inmodum templi celeberrimi: cum sederet in trasenna edi iussum uictoriae simulachrû cû machinato strepitu coronam ei imponebat: tum uenienti quasi deo thure supplicabatur: toga picta plaerûque amiculo erat accumbenti: sed praeter Liuium & Salustiû Plinius de luxuria haec addit. Asia primo deuicta luxuria amisit in Italiam: Si quidê. L. Scipio transtulit argenti caelati pondo prope infinita. pariter & luxuria nata est: & Carthago subacta congruentibus fatis ut liberet amplecti uicia: hinc aliqui modum excessere. Et primus. C. Marius post uictoriam cimbricam cantaris potauit liberi patris exemplo ille arator arpinas: & manipularis imperator: post haec luxuriae in urbê inuectae tempora quo sit modo in ea progressum nulla a nobis certior noticia afferri potest: q̄ si uillarum urbanarumque aedium apparatus ingentes lautissimosque qui ad illa erant: cum caetera uiuendi consuetudine ut coepimus dicere pergimus: Plinius scribit antiquis thorum de stramine fuisse: qualem in castris postea habuerunt. Et testudinum marinarum putamina secari in laminas: lectosque: & repositorium his uestire. Camulinm polionem instituisse prodigi & sagacis ingenii luxuriae instrumenta dein de uasa ex argento uariasse inconstantiam humanam. unde uasa coquinaria exargêto fieri caluus orator sit quaestus. Et lectos totos operiri argento. triclinia quoque q bus argentum addiderit Caruilius equaestris ordinis: Cornelinmque nepotem tradere: ante Syllae uictoriam duo tantum triclinia Romae argentea fuisse: quae postea fuerût frequentissima. Et repositoriis argentum fuisse additum suis temporibus tradidisse fenestellam: qui obiit Tiberii tempore nouissimo: Lucium quoque Crassum oratorem habuisse duos sciphos manu mentoris artificis caelatos centum pondo: no minus postea mirâdum fuerit: Poppeâ Neronis principis uxorem delicatioribus iumentis suis soleas ex auro induisse: quâ & notû est: qngentas quoque asinas quocunque iret secû duxisse: quarum lacte in balneo lauaretur. Et reuersus ad Crassum oratorem. Plinius: eum dicit multa triclinia uendidisse: aere facta cum cortinis tripodum nomine: certiora uero luxuriae signa fuisse uidetur ea quae Cicero coram praetore & iudicibus causam agens populo inspectante: ita in Verrem dicit: ut uana: & conficta esse ne quiuerint: cû poena mendacem calumniatoremque maneret: Quinta enim actione sic habet: Ostendam in aedibus priuatis uerrem longa difficilique uectura columnas singulas ad impluuium nummis quadragenis milibus non minus magnas habuisse locatas. Et sexta actione. De hoc uerum dicit. habere eum perbona toreumata: i his pocula duo quaedâ quae eraclea nominantur: mentoris manu summo artificio facta. Duo pocula non magna uerumtamen cum emblematis. hic quasi festiuum acroma. Nec sine corolario de conuiuio discederet: ibidem conuiuis inspectantibus emblemata auellenda curauit. eademque actione ad summum Cicero tantum auri & argenti contrectasse Verrem ostendit: tâtum abstulisse emblematum ut tribus saeculi nostri regibus satis superque in apparatu facturum credamus: emblematis namque ex omni Si

cilia uasis ablatis: Verres artifices omnes cælatores: & uascularios conuocari iubet: & ipse suos cõplures habebat. Eo conducũt magnam hominũ multitudinem menses octo continuos opus his nõ defuit cũ uas nullũ fuerit nisi aureum. Tũ illa ex patellis thuribulis quæ uellerat: ita scite in aurei poculis illigabar ita apte in sciphis aureis includebat: ut ea ad illam rem nata esse diceres: iste cum aliquor abacorum faceret uasa nõ laborauit. Nam ut singula conclauia quæ iste non modo Romæ: sed omnibus in uillis habet: triginta lectos optime stratos cum cæteris ornamentis conuiuii quæret: nimia multa comparare uideret᷑: nulla domus in Sicilia locuples fuit: ubi iste nõ textrinũ instituerit. Iam uero lectos æratos: & candelabra ænea num præter istũ siracusis per trienniũ facta existimatis. Vtq; Verrem Cicero præter auri argenti iaspidũ & supellectilis exuberãtiam in cætera uita luxuriosum ostenderet sic habet ĩ septima actiõe. nã ut mos fuit bithyniæ regibus: lectica apta foro ferebatur. In qua puluinus erat perlucidus: miletensi rosa farctus: ipse autem coronam unam habebat in capite: alteram in collo: reticulumq; ad nares sibi oponebat tenuissimo lino: minutis maculis: plenum rosæ: ut minus fuisse luxuriosum uideatur: quod idẽ Cicero philippicorum secundo de. M. Antonio sic scribit. Vehebatur ĩ essendo tribunus plæbis: lictores laureati antecedebãt: iter quos aperta lectica mima portabatur: Sequebatur rheda cum lemonibus. Maior tamen prædictis luxuria fuir. L. Catilinæ: quam item Cicero secunda in illum in uectiua sic scribit. Quod proprium ẽ Catilinæ de eius delectu: immo uero de amplexu eius ac sinu: quos pexo capillo nitidos: aut imberbes aut non bene barbatos uidetis: manicatis & talaribus & tritis tunicis: Velis amictos nõ togis: quorum omnis industria uitæ: & uigilandi labor in antelucanis cœnis exprimitur. In his gregibus omnes aleatores omnes adulteri: omnes impuri impudicique uersantur cinœdi. Saltatores: & pãthomimi. Ne autẽ aliqua urbis pars uacaret luxuria innuit Seneca epistola prima & qnquagesima: Romanos in tyberi cymbis usos fuisse ornatissimis: de quibus nauigantes proci in porticibus hincinde latissimis: cõcupitas inspicerent mulieres cum tamen interim cymba per tyberim rosis densatum lentior laberetur. Sic enim habet Seneca habitaturum tu unquam putas fuisse ĩ ima ciuitate Catonem: ut prænauigantes adulteros dinumeraret: & tot genera cymbarũ tot uariis coloribus picta: & fluitantem toto lacu rosam: ut audiret canẽrium nocturna uicia. Suetonius aurem est auctor Galliculam prĩcipem fabricasse de cedris liburnicas gemmatis puppibus uersicoloribus. Et Cornelius Tacitus dicit Neroni in achaiã nauigaturo ut fidicinam artem ostentaret: naues auro & ebore distinctas fuisse. Aliaq; itẽ plurima luxuriam notãtia Romanam Seneca habet: quæ duximus ad notanda. Cum enim uillam laudasset Scipionis Aphricani superioris non magis qa pulchre q̃ quia modestissime ædificata erat: aliarum e contra delitias sic damnat: sub hoc ille tecto tã sordido stetit: hoc illũ pauimentũ tã uile sustinuit. At nunc si quis ẽ qui sic lauari sustineat pauper sibi uideretur: ac sordidus: nisi parietes magnis & preciosis orbibus refulserit: nisi alexandrina mamora numidicis crustis disticta sint: nisi illis undiq; operosa: & in modum picturæ uariata circum lutio prætexitur: nisi uitro ascenditur camera: nisi tophus lapis quondam rarus in aliquo spectaculi templo piscinas nostras circũdedit: in quas multa sudatione corpa exinanita dimittimus: nisi aquã argẽtea epithonia fuerint: & adhuc plebeias fistulas loquor quid cũ ad balnea libertinoꝝ peruenero: quantũ statuarũ: columnaꝝ est nihil sustinentium: se in ornamẽtũ positaꝝ impẽsæ cã: quãtũq; aquaꝝ a per gradus cum fragore labentiũ. Eo delitiaꝝ.

peruenimus

peruenimus: ut nihil nisi gemmas calcare nolimus. Et alio loco Seneca non immerito dixit: contra naturam uiuere qui hyeme concupiscũt rosam fomentoq; aquarum calẽtium & calorum aperta mutatione brumaliũ. florem uernũ exprimunt & pariter cõtra naturam agere. qui pomaria in summis turribus serunt quorum siluæ in tectis. Subinde diuitis uicini ineptias stomachatus Seneca eum nomine pedonem albinouanum fabulatorem elegantissimum sic deridet. Quæro circa octauã noctis quid sit ille sonus rotarum: uelle gestari dicitur: circa lucem discurritur: pueri inuocantur cellerarii: coquiq; tumultuãtur: quæro quid: quid dicitur? mulsum & alia poposcisse: a balneo exisse: nihil consumebat nisi noctem. Sed effrenem Marci Antonii libidinẽ a Plutarcho ex eius uita audiamus. Peragrabat inquit italiam in lectica delatus: aureas pateras uelut in pompa circũferens: ducebãtur & leones ad rhedam ligati: & qđ maxime homines turbabat: honestissimæ domus scortis: & mimis ꝓ diuersoriis dabãtur: per lucos atq; amnium ripas prãdia sæpissime parabãtur de qua itẽ re sic habet Plinius: leones iugatos primum Romæ ad currum iunxit. M. Antonius ciuili bello post pugnã pharsalicã: ab illis uectus est cũ mima cithare da? quo ãt tempore luxuria cœpit in urbe Roma crescere: remedia etiam adhiberi cœptum ẽ. Anno enim urbis sexto sexagesimo quingentesimo uicto Anthioco Asiaq;. Licinius Crassus. Iulius lutius Cæsar censores: edixerũt ne quis uẽderet unguẽta exotica idest aliunde apportata. Vnde cum. L. Plotius plancibis consulis censorisq; frater proscriptus a triumuiris in falernitana latebra unguenti odore prodigo frueretur: eo dedecore factũ est: ut prius damnata in populo ea proscriptio inde absolueret?. Sed mirũ publice futurum nisi ex usu priuatim ꝓbaret?. Scribit Plinius podagræ usum consueuisse rariorem esse nõ modo patrũ auorumq; suoꝝ memoria: uerũ etiam sua: q quidem morbus uideret? esse peregrinus: qa si in italia fuisset antiqtus: latinum quo caret haberet nomen quã ob rem facta morbi externi mẽtione Plinius medicinæ etiam ut uidetur externæ quam externi primũ inuexerint medici. sic facit mẽtionem. Nonnullas gentium sine medicis uiuere: nec tñ sine medicina: sicut populus ro. usq; ad sexcentesimum annũ. Cassiusq; emina ex antiquis auctor est. Primũ e medicis uenisse Romã peloponesso Archagatũ lysaniæ filiũ. L. æmilio. M. Liuio cõsulibus anno quingentesimo qnquagesimoquinto: eiq; ius quiritum datũ & tabernam in compito acilio emptam: mox a seuitia secãdi urendiq; trãsisse nomen in carnificem: & i tædiũ artis omnes medicos. Vnde est illud Catonis ad filium. Dicam de his medicis suo loco. M. fili quid Athenis habeam exquisitũ: ut quid bonum sit eoꝝ habeas ĩspicere nõ perdiscere. Item addit. Quandocunque ista gens suas litteras dabit oĩa corrumperet: tum etiam magis si medicos suos hic mittet. Iurarũt inter se barbaros necare omnes medicina sed hoc ipsum mercede faciunt: ut fides eis sit: & facile deperdant. Interdixit ibi medicis Cato atq; id anno urbis quinto sexcentesimo: suæ ætatis quinto octuagesimo: ideo tẽplũ Aesculapii etiam cum reciperent deos: extra urbem: & in insula fecerunt. Post tam multa de luxu & perditorũ ciuiũ Romanorum moribus a nobis dicta non sũt oculo transeunda conuiuẽte: aliqua ex infinitis quæ flagitiosissimi ex principibus in usu & consuetudine habuerunt. Eritque a Nerone principium: cuius minimam flagitiorũ particulam afferemus: & unum imprimis quod uix referre audemus. Genitricis suæ Agrippinæ quæ eius concupiuerat quæ fuerat quæ aliquando concubitum: neci cõsensisse & spoꝝ pueꝝ exsectis testiculis ẽt in muliebrem naturam transfigurare conatum: ut minus malum fuerit. Cœnationes eum laqueatis habuisse tabulis eburneis

De medicis externis

Nerõis flagitia ifãda

agrippinæ libido — uersatilibus ac fistulatis: ut flores & unguenta desuper spargerentur: & cœnationum fuisse præcipuum rotūdā quæ ꝑpetuo diebus ac noctibus uice mundi circumageretur. Agrippinæ uero genitricis id factū usq; adeo damnamus: At Messalinæ Claudii item imperatoris libidinē minus uituperandā ducamus: quæ ancillā meretricem ī pu — Cōmodus — gna concubitus superauit. xxv. uicibus. Cōmodus uero Antoninus cum trecentis concubinis quas ex matronaꝝ meretricūq; delectu ad formæ speciem cōstituerat ac — Heliogabalus — trecentis aliis puberibus exoletis quos æque ex plæbe ac nobilitate collegerat in palatio: per cōuiuia & balnea bacchabatur. Heliogabalusq; strauit triclinia de rosis: & lectos & porticus & sic per ea deambulabat. Oppressitq; aliquādo in tricliniis uersatilibus parasitos suos uiolis & floribus sic ut animam aliqui efflauerint: cum emergere ad summum non possent. Qui nō nisi unguēto nobili aut croco: piscinis infectis na- — De edificiis — tauit. Nec cubuit in accubitis facile nisi in his qui pilum leporinum habuerint: aut plummas perdicum subalares: sæpe culcitras mutans. Sed iam satis describendo hæc stomachati sumus ad ædificia tādē ueniamus. De qua re dicturi a ui uerborū de no- — Fundus — stro more ichoabimus. ædificiorū appellatione Iulianus iureconsultus aut superficiem significari inquit aut solū quoq; cuiq; ædificium est superimpositum eaq; ædificii appellatione est uerborū latinorū a facienda æde cōpositio. Florentinus uero fundi ap- — Area — pellatiōe omne ædificium & omnes ager continetur: sed in usu urbana ædificia ædes — Ager — rustica: uillæ dicunt: locus uero sine ædificio in urbe area: rure autē ager appellatur. ideq; ager cum ædificio fundus dicit. Et Paulus fundus oē est quicquid solo tenet: — Domus Aedes — ager est species fundi ad usum hominis cōparatus: possessio ab agro iuris ꝓprietate distat: possessio enim usus: ager proprietas loci. Et Varro de lingua latina: domus inquit græcum: ædes ab aditū: qd plano pede adibant. In hac uero ædificiorum descriptiōe ratio temporis & locoꝝ habenda est. Aliter. n. primis conditæ urbis: & nascētis rei. pu. temporibus: aliter nata & aucta rerum opulentia ædificatum est: aliter rure & aliter domi ædes fuisse extructas nullus addubitabit. Quantū autem ad temporis uarietatem attinet. Romuli casam: capitolii humillima tecta: æternos uestæ focos: fictilibus coutentos fuisse multi scripserunt: ædesque propter quas Valerius a summa uelia in īfimum forum translatas publicolæ cognomen sit nactus: permodicas: & tenuissimæ stricturæ cōstat fuisse. Quin scribit Suetonius. Octauium Augustū senē & morti appropinquantem solitum gloriari: urbem se quam inuenisset lateritiam relicturum eē marmoreā. De qua insigni mutatiōe quo cœperit perseuaueritque mo- — Crassus primū habuit colūnas marmoreas in domo — do dicendum est: præsertim cum ea futura sit ædificiorum quæ describemus pro maiori parte materia. L. Crassum oratorem scribit Plinius primum Romanoꝝ colūnas habuisse ī atrio marmoreas hymerias peregrini marmoris: uñ Brutus ī iurgio uenerē palatinā eum appellauerit. Syllamq; ex Iouis templo Athenis columnas iuexisse ędibus capitolinis. primū ēt Romæ crustauisse marmoribus: totius domus parietes ī cælio monte Marmuram phormiis natū: eqtē Romanū: præfectū fabroꝝ. G. Cæsaris ī gallis. Cōtraria uero sibi ipsi uidet scribere Plinius: q eadem pene ī operis parte dicit — Limina & ualuæ ex ære — priscos limina & ualuas ex ære factitasse: & Camillū ærata hostia habuisse in domo. a consulatuq; Octauii q de perseo naualē duxit triūphum: factā esse porticum duplicē ad circū flaminium ex ære: quæ corinthia sit appellata a capitibus æreis columnarū: deinde inferius scribit. M. Lepidus Catuli in cōsulatu collega primus omniū limina ex numidico marmore posuit magna reprehensione: anno urbis quinto sexagesimo sexcentesimo, quam enim reprehensionem meritus fuisse dicat Lepidus si limina ex

numidico

numidico marmore posuit: qn̄ Camillū prioris castioriśq; sæculi conciuem uideret: ærata hostia: & alios limina & ualuas ex ære habuisse: q nomē lucullcio marmori de derit quod uiride & luxuriāti per maium mensem prato simillimū est nunq; plurimis in locis Romæ conspicitur: Fuit item post Augustū tiberia cum marmor ex ægypto Augusti & Tiberii diligentia aduectum: nunc ignotum. Ex ophite dicit Plinius columnas esse paruas: quod marmor sit nigricans uariū: dicaturq; capitis dolores sedare alligatum: & serpentium ictus & quosdam freneticis letargicis alligari iussisse. Sūt uero nūc eiusmodi columnæ q̄plures Romæ ad beati Petri confessionem: ad sancti Gregorii: ad sanctæ Crucis altaria: & lateranensi i ecclesia: ubi uetus est ornatissimū q; balneum. Rubere item dicit Plinius porphyreticum ex ægypto interuenientibus candidis punctis: nunc ubiq; notissimum: & priscum retineus nomen. Vnde Seneca epistola. cxyi. Delectant nos ingētiū maculæ columnarū: siue ex aphricæ solitudinibus aduectæ: porticū aliquam uel capacē populi cœnationē ferunt: miramur parietes tenero marmore indutos. ægyptum quoq; misisse ferrei coloris atq; duriciei marmor quod ēt est notissimū. Subinfert Plinius onyces i Arabiæ mōtibus & igermāia ex quo potoria uasa primū facta: post pedes lectorum sellarūq; columnas quattuor i theatro suo Cornelius Balbus posuit. Nos ampliora uidimus in cœnatione Calisti liberti Claudii Neronis. Et alio in loco Plinius. Marci Scauri ædilitate. ccclx. colūnæ fuerunt i temporario theatro uix mense mansuro: Vn̄ & Hieronymus ad Demetriaden. Alii ædificent ecclesias: uestiant parietes marmorū crustis columnarum moles aduehant: earumq; deaurent: capita præcioso ornatu: consentienti ebore: argentoq; ualuas: & gemmis aurata distinguant altaria. præter rotundas uero aliæ fuerūt columnæ quæ dictæ sunt anthæ: quod anthes quadraturam significare Nonius affirmat Fuerūtq; pariter alia siue marmora: siue quid aliud appellanda sint: ornamentis Romanoꝝ adhibita. Alabastrus quem seruādis unguētis maxime idoneū nasci dicit Plinius circa thebas ægyptias & damascū syriæ: quo prisci Romani sicut aliqui magnates nunc Romæ: præstando p fenestras lumine utebantur. Et cristallū e gelu cōcreto cuiustrullam unam. cl, milibus matronā unā emisse Plinius refert. Erat & succinum folia: paleas & uestiū fimbrias raptaus. Vnde uerticellos fœminæ faciebāt. Sed & ædificia mœnia idē uult Nonius porrecta exterius esse dicta q; primo a Menio fuerunt approbata. Is. n. primus fuit q ultra colūnas extēdit tigna quo ampliarēt superiora. Tignaq; Vlpianus a tegēdo dicta scribit: hoc āplius & calcē & harenā tignoꝝ appellatione cōtineri. Sed & i uineis uult idē tigni appellarione oīa cōtineri uineis necessaria. Materiāq; e ē: quæ ad ædificādū fulciēdūq; necessaria ē. Lignū uero quidqc comburendi cā paratum est. Insuper fabros tignarios dici nō eos dūtaxat q tigna dolarēt sed & oēs q ædificarent. ædificioꝝ partes iam aggrediamur. Atriū ab atriatibus hetruscis dictū uult Varro illinc enim primum exemplū fuisse sumptum dicit. Atriū q; uideri posse dictū q; sit anterius idemq; & uestibulum de quo Aulus Gellius. Qui domos amplas faciebant locū ante ianuā relinquebant: q iter fores domus & uiā relictus esset. In eo loco qui dominū eius domus salutatū uenerant priusq̄ admitterētur consistebant: & neq; in uia stabant: neq; itra ædes idq; uestibulū appellabāt. Vn̄ uirgilius uestibulū ante ipm primisq; in faucibus orci. De qua ædiū parte Plinius. Apd maiores in atriis erant imagines nō signa q̄ spectātur externorum artificum: nec æra aut marmora. Expressit cæra uultus singulis disponebantur armariis: ut eēnt imagines q̄ comitarētur gētilia funera: sempq; defūcto aliquo: totus aderat familia ci⁹ qui

Marmor luculleum
Marmor tiberiacū
Ophites
Porphyreticū marmor
Onyces
Anthæ columnæ
alabastrus
Cristallū
Succinum
Mœnia
Tigna
Lignum
Fabrii tignarii
Atrium
Vestibulū

unq̄ fuerat populus Stēmata uero lineis discurrebāt ad imagines: pictas: Tabulina codicibus iplebant & monumētis re℞ in magistratu gestarū. aliæ foris & circa limia animo℞ ingentiū imagines erāt: affixis hostiū spoliis quæ nec ēt ēptori refigere liceret quæ ēt dn̄is mutatis domus ornamēta erāt. Eratq̄ hæc stimulatio sūma & ingens ex pbrātibus tectis quotidie imbellē dn̄m intrare in alienū triumphū. Pauimēta secundo uidet̄ loco ostēdēda: quo℞ aliquot noīa ponit Plinius Scalpturatū post tertium bellū punicū primo ē factū: Ante pauimēta atq̄ emblemata uermicula. Subdialia a græcis primo habita quibus contegerentur domus ex tunsa testa & pedali crassitudine fistucata. Lithostrota cœptauere iā sub Sylla puulis certe crustis. Et primæ qdem speciei tessellis minutis diuersicoloribus in quācunq̄ picturā: multa nunc Romæ & ubiq̄ ubi rōano℞ extāt ædificio℞ ruinæ cernunt̄. Secūdæq̄ pariter: adeo ut ei⁹ nūc quoq̄ passim terratii appellatiōe sit usus. tertiæ pauciora Romæ uidemus. Laterculi .n. fūt digyti breuitate altrīsecus tenui calce cōpacti. ad triū post hostii æneū aut marmoreū limē habētis ingressū unaquaq̄ in domo bn̄ disposita seq̄ porticus quadrata colūnatis marmoribus superiorē sustētantibus porticū mūita: cuius qdē porticus infra supraq̄ & in circuitu magna & uaria fuerunt ornamēta. Pauimentū namq̄ inerat unū ex tribus supradictis: sed maiori ex pte scalpturatū tessellis ex marmore uarii coloris aliquā in picturā uariatū: qd quidē nūc dirutarū Romæ & extra ædiū ac uillarū fundamenta per uineas & agros ab effodientibus reperta ostēdunt. Parietesq̄ uariis undiq̄ marmorei crustamentis uestiti erant & ipsas inter colūnas uela semp erāt uento: frigori: soli: pulueribusq̄ arcēdis apposita: quæ uarii coloris & preci ꝓ die℞ & solēnitatū uarietate haud secus q̄ uestimenta a dn̄is mutabantur. fornices uero porticibus supinducti & ipsi rotūdis marmoribus in specula leuigatis uisebantur ea specularia nūc p ecclesias præsentis tpis Romæ: aut in pauimentis: aut ad umbones uidem⁹ adhibita. In ipsa autē quæ inter quadraturā porticus relinquebat̄ area fuerunt uaria ꝓ ingenio℞ diuersitate oblectamēta: quosda. n. legimus prati riditate consitis arboribus plena fuisse cōtentos: quosdam ibi fontē salientium: in sublime aquarum cuniculis aliunde deductarum habuisse: cum riuulos aquarum inde per pratum defluentes si paulo murmurationes essent euripos: & alios maiusculos i ꝓpria nimis similitudine nilos appellarent. Vnde Cicero legū primo. Magnificasq̄ uillas: & pauimenta marmorea & laquearia tecta cōtēno. Ductus uero aquarū quos isti nilos euriposque uocāt: qs cū uiderit nō irriserit? Supior uero porticus ad quā oblongo molli & accliui sæpius q̄ gradibus ascēsus erat eadē in pauimēto parietibus & colūnato habuit ornamēta: sed laqueato desup id tectū sæpiusq̄ cāmera integebat̄: quæ qdem laquearia auro argēto & ebore distincta fuisse supius uidimus: cū in aliqbus constet particulas fuisse ita libratas suspēsasq̄ ut serui ipulsu i hospites deciderēt: de qbus sic habet Plinius laquearia quæ nunc etiam in priuatis domibus auro teguntur: post Carthaginem euersam primo inaurata sunt. In capitolio censura. L. Mummii: inde transiere in cameras: parietes quoq̄ iam & ipsi tamq̄ uasa inaurātur: cum sua ætas uarie de Catulo existimauerit: q̄ regulas æreas capitolii inaurasset primus. Quæ autem ptes aliæ & domus officinæ ad inferiorem superioremue porticum essent: non satis affirmari potest. Sub ipsa namq̄ porticu prima: fornices erant amplissimi: ædium quas sustentabant magnitudini respondentes: in quibus partim molæ tenebātur: & asinariæ: & manuales: & ei pistrino serui perpetuo dedicati: partim ipsi & alii comedebant: & dormiebant serui: partim diuersarum re℞ apotecæ: & uinaria: olearia: & rerum aliarum

cellæ

De pauimētis

porticus quadrato

De fornicibus

cellæ erant. Quin etiam ipsorum fornicum subterraneorum pars una zetis īseruiebat Zeta
parti ædium nunc ignotæ: & cuius apud priscos mentio sæpe habetur: oblongus enī
is fornix aqua feruente a seruis in id opus addictis implebat' nullumq; aquæ uapora-
rum aliud erat q̄ quod in id ædificantes de industria & accuratissime: i hanc maxime
formam reliquissent triginta ut apparet pluribusue in circuitum locis fistulæ canna-
les qua fornix parieti hæret linquebatur: triplices quadruplicesue simul iunctæ: qua
rū ex lateritio unaquæq; summissi pugni longitudine: & duorum dygitorum crassi-
tudinis latitudine erat: quæ forma efficit: ut ternæ quaternæ aut plures simul paru-
um occupent locum. perducebanturq; in primam secundā & tertiam si domui aderat
contignationē: & in quacūq; aula: cubiculo: porticu: & alia domus particula binæ ex
ipsis quaternæ aut plures amoto quod ꝓprium semper adhibebatur obturaculo ua-
porem exhalantes: ab imis feruentibus aquis prouenientem dabant calorem: pul-
chrumq; est uiris ingenio præditis uidere: multis in Romæ ruinis fornicū murorūq;
moles crassissimas: eas habere cuniculares textulas cannales ītrāsuersum deductas:
nulla enī erat pars ædiū a primis in sublime ꝑductis cannalibus tam remota: quin ędi
ficantes per ingentes murorum crassitudines earum aliquā perduxissent. Cernereq;
hoc est nūc iprimis i ædibus quas Philippus marerius apud sanctum Stephanum pi
neæ siue (ut aiūt) caci: ad meridionale ipsius ecclesiæ atriū possidet: quē ad locū sub
terraneū accēso ꝑdiē mediā lumine parua scala descenditur. Ecclesia uero sanctę Cru
cis nunc īsignis: doctos qui hæc legerint circūspicientes: ꝙ hi fuerint ex lateritio cu-
niculi facile edocebit. Cum enim in palatio sosorii ciuis amplissimi ea fuerit ecclesiæ
ædificatio habuit ad calefactionem partium ędis singularum id palatium hoc de quo
diximus adiumentum: usq; ad primam contignationem a tribus ecclesiæ lateribus ex
tans. Scribitq; Placidus grāmaticus in zetæ uerbi expositiōe: aquam frigidam ꝑ æsta
tem ex formis in eum dimissam subterraneum siue fundamentalem fornicem omnes
ædiū particulas per emissam lenis spiritus uaporationē pari forma & rōne refrigeras-
se: supra ipsos itaq; prios fūdamētales (ut ita appellem) fornices: erāt ꝑtes domus ad
primā porticū soli paritate respōdentes: sed ꝓ dominoꝝ ingenii uarietate singulis in
ædibus diuersæ: & pariter ad supiorē porticum erat. Cubicula. n. utrobiq;: aulas: cœ-
nationes & alia loca prout libuerat singuli ædificabāt. Videmus uero qbusdā in urbe
sūmoꝝ uiroꝝ ædibus: & plurimis i mediocriū ēt libertini generis hominū uillis por-
ticus supioris formæ īferiores binas ternasq; fuisse: ad quas supiores aliæ totidem por
ticus respondēt: qđ qdem minori nobis est miraculo: q Bernabouis uicecomitis ædē
trinam habentē quadratā inferiorē porticum: colūnis marmoreis & qdē sublimibus
superiorē sustētātibus porticū: munitā Mediolani uidimus: i qua si pauimēta crusta-
mētaq; marmorea & laquearia deerant aurea: & argētea: & eburnea: elegans sumo-
tuosiq; opis pictura nequaq̄ in auratōibus carens & parietes & laquearia exornabat:
Parisq; pene operis & dignitatis ædes aliqn̄ fuere: quas magna ex ꝑte extantes: scali-
geri Veronæ: Carrariēses Paduæ ædificarūt: & sancti Benedicti ordinis monasteria
ꝑsertim uetustiora: quoꝝ ꝑtē principio in Romanoꝝ prisci tpis ciuiū ædibus ædifica
ta fuisse scimus: eā de q̄ dixim⁹ formā retinēt. Sed alias quoq; ꝑtes antedictis maiores
nōnullæ urbis ædes: & pene oēs uillæ habēt: dedicatas. s. singulis diis ꝑtes in qbus &
si res diuina debiro tpe: cœnatiōes tn̄ aliqn̄ ēt fiebant. Vn̄ est illđ Luculli quē cū. M.
Crassus Pōpeius & Cicero iprouisum ad cœnā adoriri cuperēt cōstituto ille pridē cū
dispensatore remedio obuiauit. i Apolline enim cœnādū esse admonēs: abūde signi-

ficauit paran dā esse cœnā: quæ sūmis tribus hospitibus satisfaceret: similes.n. q̄ plu/res habuit in æde cœnatiōes quæ pluriū paucioruꝙ conuiuaꝝ dignitatem: ac cōmo/dū habituræ esset q̄ totius apparatū. Et præter hæc cū urbanis ædibus cōia uillæ alia habent magnitudinis eximiæ loca: idq; facile intelliget q binas Plinii oratoris episto las leget in qbus laurentinā hetruscamq; uillas suas accuratissime describit: & qdē in laurētina has describit ptes a nobis superius dictas. In prima parte atriū frugi. nec tñ

Hippo dromos sordidū. Deinde porticus in o littere similitudinem: qbus paruula sed festiua harena concluditur. Postea Hippodromos pōit partē ad equoꝝ cursus agitationemq; factā:

Gestatiōes quæ breuior stadio uno esse non potuit. parisque longitudinis fuisse oportuit gesta/tiones in qbus deambulando defatigati: aut curru uecti ad sanitatem exercerent: & orti inerant uineæq; ingentes: prata quoq; siue ut appellant uiridaria buxo lauroq; plurimo frequētata: quoꝝ pſertim buxi in oēm formā ductilis leonū: ursoꝝ & alioꝝ

xystus aialiū formæ ac litteræ: dñi & opificis nomen exprimentes inerant. Et zetas in utraq; uilla binas ternas ue fuisse uidemus: ædificio in id separato: qd cubicula: cœnatiōes & aulas habuerit gyemales. xysti ēt ierāt in hemiciclū curui: & aliæ diuersoꝝ uocabu lorū ptes: grææ ut credimus appellationis quas: tñ huius tpis græci ignorant. Sed:

Absidæ & nos p uiam appiam uillarū uidimus ruinas: in qs thratra extant tres mille hoīes in spectaculum admissura. extāt feraꝝ septa & pisnarū muri. In baianoq; pariter & lucri/no pter eadē adhuc apparentia: absidæ extant celsi superbiq; operis quaꝝ p tē balnea partem sacella: partem cubicula. Et uillaꝝ aulas: cœnationesq; fuisse nō dubito i qua rum aliquibus ferramenta semicorrosa superne adhuc pendent: specularibus quæ su/stentabant spoliata. Hic mihi ad tantas ædium uillarūq; magnificentias nōnulli pri/scorum ineptias falso arguentes insultant: nec singulis ut nūc cubiculis caminos nec latrinas fuisse: sed de caminis & necessario p hyemē calore satis supraq; in zetis factū existimo. Siq; erūt q cōtendant nō potuisse tenuioris census hoīes eas habere zetas: focū respondebo eos, media habuisse aula ad quem tota familia cōsideret: sicut pluri/mis nunc circa urbē & partem italiæ regnū appellatā in urbibus & oppidis seruari ui demus: quamq̄ Cicero ad Quintū fratrem Asiæ tūc proprætorē de uilla quam sibi i arcano ædificabat sic habet. Vaporariū ex quo ignis erumpit. Et Trebatio idē Cice/ro. Valde timeo ne frigeas in hibernis quamobrē camino luculento utēdū censeo la trinarū uero iniustiorem q̄ caminorum calumniam fuisse ostendam. Multis unā quā q̄ ēt mediocris census ciuiū ædem & uillam seruis libertis ancillisq; abundasse cōstat: q excepta in uasis dominorum uentris pondera deportantes in aquarum decursibus abiicientes: uasculum illico emūdabāt nō solū enim i ædibus sed uicis niis: uiculisq; & andronis ferme in singulis aquæ publico īstituto in id ad salubritatē ciuitatis adiu/mēti decurrebāt libetq; magnā ,ipudēda re priscoꝝ prudētia liberius calamo q̄ uerbo & famine fortassis ausuri fuimus: exprimere: ne tanta seruorū puerorūq; urbē incolē tiū turba: quātā fuisse credendum est: ne peregrina multitudo quā refertur hospitio carentē p uias qñq; noctes egisse: oīa quod necessarium fuisset sordibus & fetore cō/pleret: latrinæ primum in ipsis urbis mœnibus aliquot milia: & aliæ pariter certis in locis publicæ īstitutę sūt: qd qdē Sexti Rufii uiri cōsularis breue cōpēdiū ońdit & cū

Latrinæ publicæ id parū ,pdesse sit uisū: aqꝝ decursus tota urbe (qd Florētinus idicat): post angulos ita deriuati sūt: ut ēt īterdiu sine pudore exonerādi i ipis uētrē pbita sit facultas: qb' i locis publica impēsa spōgiæ fusticulis ibi catenę firmatis alligatę erāt: qbus obscœna nō solū abstergere sed supra bis terue aq̄ lauare liceret. testis ad id mihi nūc unus: sed

locupletissimus

locupletissimus sit anneus Seneca: qui ductum ut feris in amphitheatro pugnaturus obiiceret: captiue fortis hoiem: simulata exonerandi uetris necessitate: cum a perducente lictore permissus esset paulisper secedere: ligno cui erat in id alligata spongia in os suffarcinato enectus: ferarum seuitiæ se subtraxit. Fenestras uero quas transennas Festus uult appellatas fuisse: prisci amplissimas ét ut uidetur extra proportionem fecerunt ea (ut uult Plinius) ratione: q; agitatum uento aut tenui aura aerem seruari in ædibus salubriorem existiment. Fuit ét unaquaq; in æde aut uilla impluuiũ: quẽ Asconius secunda actione in Verrem locum fuisse dicit sine tecto qua impluere imber in domum posset. Vnde Cicero tertia in Verrem: ostendã in ædibus priuatis longa difficilique uectura columnas singulas ad impuluium sextercíis quadragenis milibus. Et textrinum unaquæq; ét splendidi uiri domus in atrio habuit locatum. Asconius in Milonianam Ciceronis orationem. Clodiani ad milonis domum delati telas quæ ex ueteri more in atrio texebantur diruerunt. Et Cicero ipse tertia in Verrẽ. Nulla domus in Sicilia locuples fuit: ubi iste non textrinum instituerit. Possemus ex his quæ supra collegimus: lecticas in cubiculis aureas argenteas: & eburneas: lectorum fulcra ex bisso purpura lineisq; auro intertextis: strata in cubiculis: tapeta & uestitos auleis muros. Possemus abacos cum suppositis ad aquas excipiendas immundas conchis aureis & argenteis. cum uasis uinariis aquariisq; item aureis & argẽteis: cum mirrhimis: trullis & cantaris. Possemus bibliothecas in uillis singulis integras repetere. Possemus pauonũ turdorũq; auiaria: gallinarum: columbarũq; milia: ostrearia: piscinas dicere. Sed cũ ea unusquisq; ex superioribus sumpta facile possit ædium & uillaꝝ partibus applicare desinemus: propositoq; nihilominus uillarum magnificẽtiæ & priscoꝝ magnitudinis opum intendẽtes: mirum dicimus: omniũ fuisse in ea re maximũ ciues Romanos etiam mediocris census non ternas modo: aut quaternas huiusmodi uillas sed multo plures habuisse. Verrem enim satis innuit Cicero triginta habuisse uillas: in quas lectos: fulcra: supellectilẽ: & ornamenta Siciliæ furtis: & rapinis aduecta perduxerit. Nec uero emisse eas post cõtractas tanta rapina diuitias: Verrem satis constare credimus: qñ carũ coemptionẽ uillaꝝ a Cicerone obiici nõ uidemus. M. Cæliũ cuius causam. M. Cicero perorauit: paucaꝝ diuitiaꝝ fuisse qui eã perlegit orationẽ intelliget: & tñ Cicero in confutatione sic habet. Sumptus unius generis obiectus est: habitatióibus triginta miliũ dixistis habitare. Et ipsum Ciceronẽ: q nunq̃ diues inter Romanos ciues sit habitus (licet per calũniam Salustius id obiiciat) duodeuiginti habuisse uillas: uos curis aliqñ liberiores: in epistolis ad Atticũ collegisse meminimus: sed eas quæ nũc memoriæ occurrerint referemus. Tusculanam: in qua nũc decimo ab urbe miliario griptę ferratæ græcum extat monasterium. Lanuinam cuius oppidi nũc summi uiri Prosperi cardinalis columnæ: & si publicum erat Romani populi municipium: agros murenarũ familia inde oriunda: maiori ex parte possidebat. Habuit adasturã nũc Antonii colũnæ urbis ꝓfecti arcẽ: uillã asturicẽsem. Habuit ad idẽ iferi maris littus phormianã: cuius uestigia ap̃ molas amœnissimũ gaietæ uicũ inspexisse lætamur. Habuit puteolanã: in qua Hadrianus iperator obiit. Habuit alsiẽsem nobis incognitã. Fuitq; illi oíum gratissima arpias paterna: cuius in legũ dialogo meminit. Fuit & arcanũ nũc arce oppidũ casilinati ꝓpinquũ: i quo Quinto fratri cõe uiridaria. i. colles arduos oino steriles & sola gratos uiriditate fratri emisse alicubi in epłis scri. Fuit & Põpeia. ubi nũc paulo plus min⁹. xii. a Neapoli miliario sãctæ Marię ãnũciatæ uico ẽ appellatio ad ipasq; uillas cũ sæpe nũero Cic. iuisse legam⁹ nũq̃ aliqd

Trãsenna
Impluuiũ

Textrinũ quaq; domo

De uillis

Villæ Ciceronis

detulit ſupellectilis:aut libroꝝ ut quod ſupra iurecōſulti indicāt:oēs pariter bene inſtructas tenuiſſe uideatur:& nunq̄ pauciores triginta libertos ſeruoſq; Cicero interſaciens duxit cum aliqñ uxorem & liberos trahens plurimos ipſe:& leuis ſuperbaque uxor Terentia ancillaꝝ cohortem habuerit quæ illi in patriam reuocato cum currib⁹ ſexdecim brunduſium uſq; obuia fuit. In oratione etiam miloniana Cicero quem mediocris cenſus ciues comitatum in uillā ituri ducerent ſatis ſic oſtendit:Milo q nunq̄ tū caſu pueros ſimphoniacos uxoris duxerat &ancillaꝝ greges illi q ſemp ſe cū ſcorta ſēp exoletos ſemper lupas duceret tum neminē. Aſconius uero pedianus in eādem orationem:comitum quos ciues Romani in uillas ducerent numerum ſic idicat. Milo rheda uehebatur cum uxore fauſta. L. Syllæ dictatoris filia:&.M. Fuſio familiare ſuo. Sequebatur eos magnum ſeruorū agmen:inter quos gladiatores quoque erant ex quibus duo uoti. Vnde Cicero ipſe eodem loco. Cum hic Milo cum uxore ueheretur in rheda penulatus:magno cum impedimento ac muliebri:&delicato ancillarum puerorūq; comitatu. Et Quintus Cicero frater Marco fratre opibus tenuior:qualē uillam ſibi parari fecerit in arcano nunc arce oppidulo caſſinati propinquo:oſtendit ipſius Marci Ciceronis epiſtola cuius particulas hic excerpam. in arcano ad Quintū idus ſept. aquam quam ibi ducebant non longe a uilla belleſane fluentem uidi: nihil ei reſtabat præter balnearia & ambulationem & auiariū. Summam dignitatem pauimenta porticus habent:quod mihi deniq; apparuit:poſtq̄ & ipſa tota patent & colūnæ politæ ſunt. cameras quaſdam non probaui:mutariq; iuſſi:quo loco te in porticu ſcribere aiūt ut atriolum fiat. Equidem hoc quod melius itelligo affirmo mirifica ſua uitate te uillā habituꝝ:piſcina & ſalientibus aquis additis paleſtra:& ſilua uiridicata Quamq̄ ea uilla quæ nunc eſt tanquā philoſophia uidetur eſſe:quæ obiurget cæterarum uillarum inſaniā. Habes de rebus ruſticis urbanā expolitionē. Expolitiões utriuſq; noſtrū ſunt in manibus. ſed tua ad perfectum. Plinius aūt orator homo:ex como uir Romæ alienigena:quid uillaꝝ habuerit ab ipſo audiamus. Cū.n. uillam quæ ſibi erat in thuſcis deſcripſiſſet Apollinari ſuo:ſic ad finem epiſtolæ habet. Habes cauſas cur ego thuſcos meos tuſculanis:prænеſtinis:tiburnis præponam meis:& in alia epiſtola Romano. Ego ad lariū lacū huius in littore plures uillæ meæ:ſed duæ: ut maxime delectant ita exercēt:altera impoſita ſaxis more baiano lacum proſpicit:altera neq; more baiano lacū tangit. Sed erunt qui Milonē Clodiū Ciceronē ac Quintum fratrē. Pliniū & Verrem inter opulentiſſimos:non inter mediocris cenſus ciues Romanos adnumerari uelint:iiſq; reſpōdemus. M. Craſſum dicere ſolitū fuiſſe. non eſſe diuitem qui exercitū ex ꝓprio alere nō poſſet:ſicut ipſum potuiſſe cōſtabat: ut pariter diuites eſſe dicamus Dolobellā in cuius epiſtola ad. S. P. Q. R. Scripta uidemus eū dicere exercitū liberalitate ſua ſuſtentatū bene habere:ſicut & Brutos & Caſſios aliq̄ diu ſuſtētaſſe cōſtat diuites ēt illi erār per quoꝝ agros anneus. Seneca bina aut terna flumina a ſummo apenino in mare ſcribit diſcuriſſe. Diuites & illi erāt:quos Tiberi. gracchus in hiſpaniā iturus cū per italiā iter faceret uidiſſe deplorat:ſena ſeptena: & plura ſeruoꝝ milia i agris habere:quāobrē ſui exterminii legē agrariā ferre cōſtituit. Iam. L. Lucullū &. G. Pompeium ditiſſimos fuiſſe nullus addubitauerit: qui legerit Lucullū a Pōpeio & Cicerone xerxem togatū fuiſſe appellatū:qui minimā ob delectatiunculā montes in putelano ad nuncagnanū perfoderet:& Demetriū Pompei libertum in Aſiam ad uillas agros & cæteras diuitiarum ſuaꝝ partes inſpiciendas euntem tm̄ in comitatu habuiſſe apparatum; ut regibus noſtri temporis æquiperari potuit.

M. Craſſi dictum
Qui diuites fuerint in urbe Roma
L. Lucullus ditiſſimus
Demetrius pōpei libertus

Cui omnes Asiæ populi potiusq̄ Catoni longo itinere obuii procedebāt. Iam tandē priscam ædificiorum urbis Romæ magnificentiam: splendorem ornatum: quoad in re exinanita fieri potuit: iam ciuium illa inhabitantium diuitias: lautitiam ingētes exquisitissimosq; apparatus: non parua ex parte credimus ostendisse uelim itaq; nūc me cum sint qui fornices & cameras: qui antra: qui fundamenta sub uineis sub ipsis ecclesiis: & ciuium nostri tēporis domibus ac casis intra urbis mœnia: & ubiq; in circuitu extantia inspiciant & contēplentur. Velim esse qui ad oēs uias consulares. Aureliam in hetruriæ maritimis Pisas uersus: cassiam ad saturium Vetrallā. Viterbiumq; & uulsinenses. Flaminiam per Narniam: meuaniam: fulgineū: nuceriam: callium: fanum fortunæ: pisaurum: & ariminū. Per latinam ac lauicanum nunc ualmōtonum: & nūc campaniam usq; in casinatē sancti Germani saltum: per appiam an albæ ariciæq; ruinas: & muros pontinæ olim plaudis pontes a nimphis ad terracinam ide per fundos itrum: molas: suessam: & medium stellatem cāpum usq; brundusium: inde transuerso itinere per atellam nunc aduersam puteolis: & circum baianum olim sinum nunc tripergule balneas usq; cumas. Velim itaq; esse qui ędificia alicubi ad dictas uias semiūtegra: aut quod certius est ingentes stupendasq; eorum ruinas mecum inuisat. pauimenta inspiciat: lithostrota uermiculata & scalpturata piscinas alicubi: ostrearia: ferarum auiumq;: aut leporaria: aut claustra: ita inter rubos uepres & spinas apparentia: ut facile sit futurum ea paruo negotio: paruaq; impensa usui prisco reddi. Isq; diligēs nostræ huiusmodi indagationis socius cum nostra etiam hæc quæ hoc collegimus libro legerit negare audeat: illius a populi fuisse Romani in quo omnes auro & argento ac totius orbis præda quæsitis opibus abundauerit: adeo ut non solum patricii: & equæstris ordinis uiri non solum plæbei in tribubus centuriis censuq; ascripti domū in urbe & uillas denas pluresue habuerint ornatissimas: ac sumptuosissime paratas: sed liberti: & libertini generis infiniti: similibus in urbe in suburbanisq;: & per Italiā omnem extraq; eam ædibus ornati fuerit. scribit Suetonius Tranquillus. Cęsarem p petuum dictatorem ut gratiam multis aliis largitionibus lenociniisque quęsitam: nouo item modo aucuparetur. Vigiti milibus Romanis ciuibus: quibus terni: aut plures essent nati: campum stellatem campani agri maximam melioremque partem: æqs portionibus diuisisse: donum certe eximium in quo plurima & opulentissima sint et nunc castella: ceanum: talenum: & alia prout in Italia ostendimus illustrata: fecerunt que tanti id munus: qui acceperant Romani ciues: ut tanquam una sodalitas inde effecti: pro communi omnibus elogio ac titulo in monumētis se singuli stellates inscri pserit. Vidimusque nostro indicante Octauiāo ubaldino non minus optimo: quam nobilitate insigni: quem præclarus princeps Federicus Feraricnsis unicum habet germanum fratrem. ad quatuor pyramides sepulchrorum Vrbini esse marmoreas: in q̄bus singulis diuersi ciues Romani suis functorum militiæ munerum titulis: stellatē litteris maiusculis elegantibus quisque addiderat. Ex eo itaque ingenti ciuium numero. Vnde uiginti milia stellates ternis: aut pluribus aucti filiis: se legi potuerunt totidem: aut plura millia tribus pauciores: aut nullos habentium uatos sumi potuissent: & hæc uiginti milia ex ciuium corpore urbi iclusō sumpto fuisse non dubitamus. Satisque superius in rei publicæ administrationis partibus ostendisse meminimus. plures italiam: plurimos cæteras imperii ꝓuincias ipsa urbe cuius Romanos & milites habuisse. Digressi nuper fuimus a proposito. Vt q̄d libri huius initio ꝓposuimus & Frācisco nostro barbaro ostēdendū nos diximus fuisse pollicitos. tum fœnore

Cāpus stellates diuisa cæsare quibus

exſoluamus. Non ſolum uiginti ſed multo plura ciuium milia fuiſſe priſcis tēporib⁹
Romæ: qui ædium ſupellectilis familiæ & apparatus omnis ſplendore lauticia atq; lu
xuria noſtros oēs huius temporis urbium & oppidorum ciues ſoge ſuperauerint. ſed
Nihil mulieri decē-tius pudicitia — iam unde ab inſtituto abiuimus reuertamur. multa ſuperius uirorum cuiuſlibet ætа
tis conſuetudines moreſq;. Multa ædium: & uillaꝝ oppulentiā: magnificentiam: &
ſplendorem oſtendentia diximus: quæ mulieribus quoq; potuerunt eſſe communia.
De pudicitia — Nunc aliqua eis accomodata ſolis cum attigerimus: alia etiam per eam occaſionē ſcri
bemus: quæ uiris quoq; fuere cōmunia. Nihil uero magis proprium nihil mulieri ma
ius aut decentius q̄ pudicitia de qua quid ſenſerint curauerintq; priſci primum a Li
uio audiamus: is libro. x. ſic habet. Certamen in ſacello pudicitiæ patritiæ quæ in fo
ro boario eſt inter matronas ortum. Virginiam auli filiam: patre plæbeio: nuptā. L.
Volumio conſuli matronæ ſacris arcuerūt: in uico longo ubi habitabat ex parte ædi
um: quod ſatis eſſet loci modico ſacello extruxit aramq; ibi poſuit pudicitiæ plæbeiæ
& Plinius. pudiciſſima fœmina matronaꝝ ſententia Sulpicia paterculi filia: uxor Ful
uii flacci: electa ſenatuſconſulto: quæ ſacrum ueneris ex ſibyllinis libris dedicaret: &
ad pudicitiam per moderationem uitæ conſeruandā ſcribit Plutarchus in problema
Honores mulieribus pro uirtute — tibus: quod ſupra ſumptum a. M. Catone rettulimus: mulieres cognatos ore oſcula
tas fuiſſe: cum iis uini uſus eſſet interdictus: idcirco ne bibentes laterent: ſed dome
ſticoꝝ congreſſu redarguerentur. Et Aulus Gellius mulieres Romæ & in latio abſte
miæ uixerunt inſtitutumq; ut cognatis oſculū ferrent reprǣhēdendi cauſa: ut odor i
ditium faceret ſi bibiſſent. honorq; ſemper mulieribus pro uirtute eſt habitus: qui ta
men maximus inchoauit in Veturia matre & Volumia uxore Coriolani: a quo cū im
petraſſent ut rediret in uolſcos Senatuſconſulto honores decreti mulieribus ut cede
rent eis ſemita uiri: auroq; ille uterentur & purpura: nec paruus eſt honor quem mu
lieribus tributum tradit Vlpianus de ſenatoribus: clariſſimarum enim inquit perſo
narum appellatione continentur fœminæ nuptæ clariſſimis perſonis: clariſſimarum
quoq; fœminarum nomine ſenatoꝝ filiæ niſi quæ uiros clariſſimos ſortitæ ſunt: non
habentur. Fœminis enim dignitatem clariſſimam mariti tribuunt: tādiu igitur clari
ſima fœmina erit: quamdiu ſenatori nupta eſt: uel clariſſimo: uel ſeparata ab eo alii in
ferioris dignitatis non nupſit. Sed nuptæ prius conſulari uiro impetrare ſolent a prin
Portia bruti — cipe (q̄uis per raro) ut nuptæ minoris dignitatis uiro: nihilominus in conſulari ma
neant dignitate: ut ſcio Antonium magnum Auguſtū Iuliæ magnæ conſobrinæ ſuę
Zenobia — indulſiſſe. Poſſem hoc loco: & multi fortaſſe faciendū mihi fuiſſe exiſtimabāt: multa
rū mulieꝝ laudes attingere: ſed paucis breuitati cōſulturus ero cōtentus. Portia Bru
ti uxor, Catonis filia cultro coxam uulnerauit: ut conſtantiam fortitudinemque expe
riretur Zenobiam ſcribit Trebellius Pollio. Odenati palmirenorum principis uxo
rem multorum ſententiis forti marito fortiorem fuiſſe: mulierem omnium nobiliſſi
mam & ſpecioſiſſimam. Victoriamque dicam caſtrorum matrem ubi filium & nepo
tem uidit occiſos. Poſthumium Iollianum: & maritum hortatam fuiſſe: & iuuiſſe ad i
perium: quod & ipſa in germanis geſſit. Nec fuit minor aliquādo priſcis: mulierū uer
Victorina De punitione i mulieres Veſanas habita — ſaniæ atq; impudicitiæ punitionis: q̄ honoris uirtutibus habendi diligentia. Fabium
Gurgitem ſcribit in decimo Liuius: aliquod matronas a populo ſtupro damnatas pe
cunia mulctaſſe: ex quo mulctatitio ære ueneris ædem quæ prope circum eſt facien
dam curauit. Claudia cum eius carpentum frequenti populo uia progredi nequiret:
ut frater reuiuiſceret optauit: & uerbo poſtulauit: qui claſſe apud Siciliā perdita: po

pulũ rarefecit:damnataq; graui mulcta est. Tiberius princeps matrõas prostratæ pu
dicitiæ quibus accusator publicus deesset ut propinqui maioꝶ more de cõmuni sen
tentia cohercerent auctor fuit. Et Domitianus imperator probrosis fœminis lecticæ
usum ademit.iusq; capiendi legata hereditatesq;: & Alexãder Seuerus imperator mu
lieres infames quarum numerũ magnũ repperit puniri iussit. alia nunc in moribus: Deuesti
& cõsuetudinibus:reliqua est pars uestium:cuius uerbi multiplex significatũ esse ui- bus
demus. Festus.n.sic habet. Vestis generaliter dicitur stragula:forẽsis:muliebris. Ve Vestis
stimentum pars aliqua:ut palium:tunica penula. Sed Vlpianus de legatis tractans: Vestimẽtũ
latius exponit. Vestimentoꝶ sunt omnia lanea:lineaq;:uel sericea:uel bombicina.q̃
induendi:procingendi:amiciendi:insternendi:accubãdiq; causa parata sunt: & quæ
his accessionis iure cedunt:quæ sunt institæ picturæ:clauiq; qui uestibus insuuntur
Vestimenta omnia:aut uirilia sunt:aut puerilia:aut muliebria:aut cõmunia : aut fa-
miliaria: uirilia sunt quæ ipsis patrisfamilias causa parata sunt:ueluti togæ: & tunicæ.
de quibus sic habet. Asconius in oratione pio. M. Scauro. Cato prætor iudicium:qa
ætate grauabatur sine tunica exercuit campestre:sub toga cinctus in foꝶ quoq; descẽ
debat:iusq; dicebat:idq; reppererat uetere consuetudĩe:quia statuæ Romuli in foro
& in rostris Camilli fuerũt togatæ: sine tunicis:palliola:uestimenta stragula: amphi- Vestimẽta
cipe & saga & reliqua similia puerilia sunt:quæ ad nullum alium usum pertinent nisi uirilia
puerilẽ ueluti:togę:ꝑtextæ:aliculæ:clamydes:palia:quæ filiis nostris comparamus.
Muliebria sunt quæ matrisfamilias causa comparata sunt:quibus uir nõ facile uti po-
test:sine uituperatione:ueluti stolæ:palia:capitia:zonæ:mitra quæ magis tegendi ca
pitis q̃ ornandi causa est comparata:plagulæ:penulæ:paliũ:uestes:& reliqua hmõi q
bus sine repræhensione uel uir uel uxor utatur. Et de toga : & stola sic habet in phili-
picorum secundo Cicero in Antoniũ dicens sumpsisti uirilem rogam.quã statim mu
liebrem stolam reddidisti familiaria sunt: sicut saga:tunicæ:penulæ.lintea:uestimen-
ta:stragula:& cætera similia:uestis etiam ex pellibus constabit:item pelles caprinæ &
agninæ uestis erunt:cum & tunicas & stragulas pelliceas nonnulli habeant. Argumẽ Vestimẽta
to sunt ẽt nationes quædam ueluti sarmatharꝶ quæ pellibus teguntur. Aristo ẽt coa- puerilia
ctilia:uesti cedere ait & tegumenta subselliorum uice margaritarꝶ. Tapeta uesti cedũt Vestimẽta
quæ aut sterni:aut initi solent:sed stragulas & basionica quæ equis insterni solent nõ muliebria
puto uestis esse:fasciæ cinctiles:pedulesq; & impilca uestis loco sunt.quia partem cor Vestimẽta
poris uestiũt alia causa odonũ:quia usum calciamentoꝶ præstant. ceruicaliaquoque familiaria
uestis noĩe cõtinent̕:& culcitræ et uestis erũt. Et Calistus scribit uestis appellatione:
tam uirilis q̃ muliebris:& scænica ẽt tragica uestis aut citaredica sit continet̕. Vesti
um uero uocabula particulariter exponi ideo superfluũ & simul impossibile dicimus
q̃a eoꝶ q̃bus nostra ætate unaquæq; utit̕ ciuitas uocabula satis sciri nequeũt. Nã sin-
gulo ferme decẽnio singulis in ciuitatibus mutatas fuisse cũ noibus formas uidimus.
Tñ ut priscoꝶ induẽdi morẽ q apud scriptores inuenit̕ nostri intelligãt : aliqua affe- Tunica
remus. M. Varro tunica a tuendo corpora:toga a tegendo . Cinctus uiroꝶ : cingulũ Toga Cinctus
mulierum. Asconi. pedianus secunda actione in Verrẽ. Toga cõis habitus fuit & ma Cingulũ
riũ & fœminaꝶ: sed prætexta honestoꝶ:toga uilioꝶ:quod ẽt ĩ mulieribus seruat̕. No
nius. Tunica uestimentũ sine manicis ideo Virgilius exprobans. Et tunicæ manicas
& infra toga nõ solum uiri:sed & mulieres utebantur quamq̃ uiroꝶ etiã publicæ ne-
cessitatis ĩdumẽtũ fuit. Suet. de Augusto. habitũ uestitũq; pristinũ reducere studuit

acuiſa quondam pro contione bullatorum turba indignabundus & clamitãs. En ait
Romanos rerum dominos gentemq; togatã. Negotium ædibus dedit ne quem poſt
hac paterentur in foro circoque nec niſi poſitis laciniis togatum conſiſtere. Et Ha-
drianus ſenatores & equites Romanos ſemper in publico togatos eſſe iuſſit: niſi a cę
na reuerterentur. Ipſe cum in Italia eſſet ſemper togatus inceſſit. Marcuſq; Antoni-
us philoſophus ingreſſus per brunduſium italiam: togam ſumpſit: & milites ſumere
iuſſit: nec unquã milites in italia ſub eo nõ togati fuere. Seuerum aphrum refert Ca-
pitolinus: cum rogatus ad cœnã imperatoriã paliatus ueniſſet: qui togatus uenire de
buiſſet: togam præſidiariã ipſius imperatoris accepiſſe: apud eundem Capitolinum
Calceus eſt epiſtola. imperator Commodus Clodio Albino ſalutem & cætera: ut ibi inſigne
Penula aliquid imperatoriæ maieſtatis accedat: habebis utendi coccinei palii facultatem: ſed
Stola purpurã ſine auro: & Plinius orator præſenti. quouſq; calcei nuſquã toga feriata. Cal
Palla ceiq; uerbi expoſitionem alio tactã tangendãq; loco libet repetere: quia hic a Plinio
Paludamẽ melius a ſuo contrario apparet. Sicut enim toga omnium fuit ueſtium longiſſima ita
tum calceus erat breuiſſimus: unde milites in prælium ituri cum ſaga & breuia ſumpſerãt
Prætexta indumenta calceati dicebãtur. penula ueſtis quã ſupra tunicã accipimus. Stola quæ
Calãtica omne corpus tegeret: palla honeſtæ mulieris ueſtimentũ hoc eſt tunicæ palium. palu
Aulea damentum ueſtis quæ poſtea dicta eſt clamys: prætexta inſigne Romanum quod ſu
Plage pra tunicas honorari quique ſumunt. Calanticæ tegmen capitis muliebre. Aulea ge-
Ralla nus ueſtis peregrinum. plagæ grandæ linteum. Tegmen quod poſtea dictum eſt fa-
Tegmen ſcia breuis uirginalem horrorem cohibens papillarum. Abolla ueſtis militaris. Sa-
Ricca gum militare ueſtimentum. Regilla dimiutiua ueſtis. Ralla dicta a uarietate. Rica
Abolla quæ & ſudarium. Cæſitium linteolum purum & candidum. induſium: quod corpori
Ceſitium magis aleret ueſtimentum patagiũ aureus ornatus ueſti additus. Suppar, linteum
Sagum femorale uſq; ad talos pendens. Exoticum peregrinũ. Mollicina ueſtis a mollicie di-
Induſiũ cta. Anſitapæ ueſtes uillos utrinq; habentes. Lena ueſtimentũ militare: quod ſuper
Regilla oĩa ueſtimenta ſumitur. Carbaſus palium quod amiciunť: aut ſericeũ: aut lino tenui
Patagiũ Lembus muliebre ueſtimentũ: quod purpuram in imo habet. Flãmeum tegmẽ: quo
Mollicina capita matronæ tegunt. Reciniũ paliolũ fœmineũ breue: quo mulieres in aduerſis:
Supparũ ac luctibus utuntur. Nam cum omnem ueſtitũ delicatiorem & luxurioſum ponunt:
Lena recinia ſumũt. Tapete & culcitra ſunt notiſſima. Subucula ueſtis intermedia: Capi-
Anſiſapæ tia capitis tegmẽ. Encimibomata & parnacides genera ueſtium puellarium. Barneci
Carbaſus dæ quas nũc guarnacias dicũt. Diuerſitas uero colorũ in ueſtibus fuit diuerſis ratiõi-
Lembus bus & tẽporibus. Cicero in Vatinium teſtem. Togam pullam fuiſſe atram & nigrã: &
Flameũ qua in funeribus eſſet uſus ſic oſtẽdit. Atq; etiã illud a te ſcire cupio quo cõſilio aut q̃
Reciniũ mente feceris: ut in epulo. Q. Arii familiaris mei cũ toga pulla accũberes? quem un-
Subucula q̃ uideris? quem audieris? quo exemplo? quo more feceris? Quis unq̃ cœnauit atra-
Encimibo us? ita enim illud epulũ fuiſſe funebre: ut munus ſit funeris: epule quidẽ ipſæ digni-
mata tatis. Sed omitto epulũ. p. r. feſtũ diẽ argẽto & ueſte oĩ apparatu ornatuq; uiſendo.
Parnaci Quis unq̃ in luctu domeſtico: qs in funere familiari cœnauit cũ toga pulla? Cui de
des balneis exeũti pter te toga pulla data eſt? cũ tot hoĩum millia accũberẽt: cũ ipſe epu
Toga pul li dominus. Q. Arius albatus eſſet. Quales uero alii fuerint ueſtiũ colores dicere:
la ex ipſis ueteribus poſſem. ſed noſtri temporis uocabulis: ſingula corũ reddere nõ cõ
Cymatilis ſiderem: cymatilẽ. n. marinũ ceruleũq; dixere: quod nos uiride. Et Placidus ſic hẽt

Glaucus color interdum pro uiridi ponitur: est qui admixtū habet uirori alborem. Virgilius glaucas salices & oliuas dixit. Item in hominibus & equis glauci oculi: pro splendidis ponuntur. legimus nonnunqui: & maris colorem glaucum. sed tunc q̄do canescit fluctibus. Vnde Glaucus deus maris senior fingitur. Impuluiatus color qua si fumato stillicidio. Caltula crocotuli a croco: nunc giallo. Cærinū a cæræ colore Ferruginem a ferri colore. Ostrineum subrubeum. Murex fuit purpureus: rubens scarlatum. Croceata crocei coloris uestis. uiolatia: ut nunc Antracius niger a carbone græcum. Varro de uita patrum. Propinquæ adolescentulæ & iam atracinis proximo amiculo nigello: capillo dimisso sequuntur luctum. Plinius colores in ueste tres a florib° A cocco qui rosis micat nihil aspectu gratius. A methyston ut uiola prope purpureū. Tertius uiolæ serotinæ. honor in nuptialibus flammeo fœminis concesso a græcis italia illorum nomen usurpante. Iam purpuram præciosissimum fuisse eleganter rubentem constat. Eius originem sic edocet Placidus grammaticus. Murex coclea maris ex qua purpura magistratuum color de qua Liuius. xxx. per. M. Catonis uerba cōtra tribunum plæbeis legem oppiam abrogare conatum: purpura uiri utemur prætextati in magistratibus & sacerdotiis: liberi nostri prætextis purpura togis utentur. magistratibus in coloniis: in municipiis togæ prætextæ habēdæ ius est. nec id ut uiui solum habeāt tm̄ īsignie: sed ēt ut cū eis cremētur mortui & cū uiro liceat purpura iueste stragula uti matrēfamilias tuā purpureū amictū habere nō sines. Et equus tuus speciosius instratus erit qua uxor uestie: sed Vlpianus de legatis: purpure appellatiōe omnis generis purpuram contineri puto: sed coccum non continebitur. succinum & accinū continebuntur. purpuræ etiam appellatione subtegmen factum contineri nemo dubitat. de ueste autem stragula quod habet supra Liuius aliunde etiam petendum est: quod id uerbum male nunc a nostris intelligi uidemus. De tuberōis enim facto: qui in funeralibus Scipionis strauerit pelliculis hædinis lecticulos punicos sæpe alibi legimus. Et Seneca epistola quartadecentesima sic habet. Tuberonis hædinos lectos: cum in publicum sternerentur: hædinusque pro stragulis pelles: & licet aliqua superius ad id facientia dicta sunt: unico in loco abunde facit in eius uerbi significatione ulpianus. Neque enim dubium est. Quin stragula uestis sit omne pellium peristerma: I uictum ergo uestem accipimus non stragulam: in stratum omnem stragulam uestem. At redeundum est ad mulieres a quibus de ueste tractaturi incipimus. Liuius in superiori oratione Catonis pro lege oppia conseruanda. Munditiæ ornatus & cultus hæc fœminarum insignia sunt: his gaudent & gloriantur hunc mūdum muliebrem appellarunt maiores nostri: & Varro mundus muliebris dictus a mūditia. Vlpianus de auro & argento mundus muliebris est quo mulier munditior fit: continetur eo speculū Metellæ: ūguēta uasa unguētaria. Paul. uult ēt argētū balneare mūdo cōtineri. Et Pomponius ornamenta muliebria sunt quibus mulier ornatur: ueluti inaures: armillæ: & uictolæ annuli: præter signatorios: aurum: gemmæ: lapilli: uitæ: mitræ: semimitræ: clamiticæ: acus cum margarita: reticula: chrochifuntia. Multa & admiranda. Plinius de mulierum: & simul uirorum ornamentis ponit. Quorum partem dicemus. Vniones digitis suspendere & binos ac ternos auribus fœminarum gloria est. Crotalia appellāt ceu sono quoq; gaudeāt & collisione ipsa margaritarū. Affectātq; iam: & pauperes fœminæ licitatorem in publico unionem esse dictitantes. Quin & pedibus nec crepidarum tantum obstragulis: Sed totis socculis addunt: neque enim

Glaucus color
Impluuiatus color
Caltula
Cærinus
Ferrugo
Croceatus
Ostrincus
Antracius
Murex
Purpura
Stragula uestis
De mulier. ornatu
Mundus
Crotalia

gestare iam Margaritas nisi calcent ac per uniones ambulent: satis est. Et longe infra Brutus in philippis conquestus est fibulas tribunis fuisse aureas: & tñ code tempore mulieres aurum pedibus deferebant: & uiri brachiis quod ab usu troianorum est dictum dardaniũ habeant fœminæ in armillis digitisq; totis: collo: auribus: per has discurrant catenæ circũ latera: & in secreto Margaritaꝶ pódera collo dñarum aureo pédeant: ut sono quoq; unionũ conscientia adsit. Etiam ne pedibus induit: ex eodemq; est Plinio & india & seres Margaritas mittunt. præcii milles centena sextertia annis singulis. Tanto nobis matronarum deliciæ constant. Lolliam paulinam quæ fuit .C. principis ne serio quidem aut soléni cerimoniarum aliquo apparatu: sed mediocrium ẽt sponsalium cœnam uidi smaragdis margaritisq; opertam alterno textu fulgẽtibus toto capite crinibus spiris auribus: collo monilibus digitisq;: quæ summa quadringenties sextertium colligebat: nec dona prodigi principis fuerũt: sed auitæ opes prouinciarum spoliis partæ. Margaritæ circa syllana tempora cœperunt Romæ esse minutæ & uiles. post Alexandria uicta fuere in frequentẽ ac promiscuũ usum hæc tñ ad heredem transeunt: sed purpura & conchyllia atteruntur: nisi uero purpurarum [i]sania toleranda sit quia fascibus Romanis & deum religioni accomodantur: & in triumphali miscentur auro. Nos uidimus Messalinam Claudii principis sedente eo ad naualis prælii spectaculum assidentem: induram paludamento aureo textili sine alia materia. Arsineum dicit Festus esse ornamentum capitis mulieris. & clauata dici aut uestimenta clauis intexta: aut calciamẽta clauis confixa. monile quãdoq; mulierum ornamentum: quandoq; equorum præpẽdens. Et spinterem armillæ genus quo mu lieres utebantur brachio summo. solisq; fœminis decoram fuisse uestem longe lateq; diffusam ad ulnas cruraq; ab oculis defendendas. mulieres aũt candida ueste & auratis soccis usas fuisse Beatus Hieronymus ad Siluinã scribens sic indicat. Quæ pullã tunicam nigrosq; calceolos: cãdidæ uestis: & aurati socci depositione sumpsisti. Ideq; in canticis canticorum scribit. Ornamentũ quod solet uirginum pendere collo nuncupari ormuscum: a quo item doctore ad rusticum monachũ scribente est in india nasci carbunculum & smaragdũ & Margarita candentia: unionesq; quibus nobiliũ fœminarum ardet ambitio. Alia nunc sparsim collecta afferemus: aliquit cõe cum uestibus habentia: siquidem caput & pedes sicut & reliquum corpus pariter uestiri ꝓprie dicitur. Fimbria est omnis uestium extremitas. Exomides erant comicorum uestitus exertis humeris. Lena uestimenti genus habitus duplicis. Lacerna uestis pars isra capitium: lacinia pars uestimenti inferior. Lanerum uestimenti genus ex lana fuecida confectum. Mullei fuerunt calcei albanorum regum: & post patriciorum: a mullãdo idest suendo dicti. Mustricula est machinula ex regulis in qua calceus nouus suitur. Ocrem montem confragosum dicebant antiqui. hinc ocreæ dictæ inæqualiter tuberatæ. patagium est quod ad summã tunicam ad sui solet. Ricinum omne uestimentũ quadratum unde riciniati mimmi. Ricæ & Riculæ uocantur parua ricinia: ut paliola ad usum capitis facta. Supparus uestimentum puellare lineũ quod & subucula .i. camisia dicitur. Stalagmium genus inaurium. ecrocolum palium tenue meretricum dictum a croceo colore. Glomerum pastorale palium. Puluinus & puluini generis masculini in neutro puluinaria: puluinus priuati hominis ceruical uel culcitral. puluiar uero & puluiaria principũ uel regũ. i. lectisternia. Bissinus mulieꝶ deliciis auri pódeř uendebať. inter hæc uestium totius corporis: & ab ipsis dependentiũ uocabula: alias

Dardaniũ
Arsineũ
Clauata
Spinter
Vestis cãdida
Ormuscũ
Fimbria
Exomides
Lena
Lacerna
Lacinia
Lanerũ
Calcei mullei
Mustricula
Patagiũ
Ricinũ
Ricæ
Supparus
Stalagmiũ
Ecrocolũ
Glomerũ
Puluinus
Puluinar

quoq; cõsuetudines earum rerũ usus & inuentionum simul dicere constitui. Demosthenem inqt Aulus Gellius a uestitu cæteroq; cultu corporis nitido uenustoq; nimisq; accurato fuisse: & Hortensiũ oratorũ præter Ciceronẽ clarissimũ: quem æmuli dionysiã saltatricẽ appellarũt præsertim Torquatus & uiros dicit Gellius Romanos prio tũicis toga sola amictos fuisse: postea substrictas: & breues tunicas circa humeros desinentes habuisse. Certissimũq; uidemus pellium suffultura nullos unq̃ usos fuisse Romanos. Augustum. n. scribit Suetõius: ueste non temere alia q̃ domestica usum esse a sorore uxore filia: & neptibus cõfecta: togis neq; restrictis: neq; fusis. clauo nec laro nec angusto calciamẽtis altiusculis: ut pcerior: q̃ erat uideré. hyeme q̃rer nis cum pĩgui toga tũicis & subucula: thorace laneo & fœmoralibus & tibialib⁹ muniebatur. Gallicula uero omnium profusissimus pelle nunq̃: & ipse usus uidetur: de quo sic habet etiam Suetõius. Sepe gẽmatas depictasq; penulas manuleatus & armillatus ĩ publicũ pcessit. Aliqñ sericarus. & cycladatus. ac modo in crepidis & cothurnis: mõ in speculatoria caliga. nonnũq̃ socco muliebri plerũq; uero aurea barba: fulmẽ tenẽs aut fuscinã: aut caduceũ deorum insignia atq; etiam ueneris cultu usus est. Triũphalem quidem ornatum etiam ante expeditionem Afiæ gestauit. Binas nostri temporis consuetudines uarie intelligi ex priscis uideo: salutationem quam digniori bus capite detecto facimus unam. mulierem gestaminis obtecti capitis alteram: de quarum utraque quid Plutarchus in problematibus senserit simul audiemus. Deos salutantes caput operiunt: uiris autem dignitate præditis & honore dignis si quo ca su obuiant: caput aperiunt. In occursu hostium caput uelamur: uel ad offensionem. amicis & honestis uiris obuiam facti: & caput & nos ipsos aperimus. Quod ad deos pertinet ut deos adorando humiliores reddamur: aut mente nequid ominosum aut triste interpretandum alicunde auribu s acciderit idcirco uestem ad aurem usq; attol lebãt. Saturno capite apto ĩmolabaťrãq̃ ueritatis deo q; ueritas occultari obscurariq; nõ põt: Saturnusq; ideo ueritatis parens dictus est: q; tempus sit a quo ueritas noscitur. Honori quoq; rem diuinam capite aperto faciunt: quia splendidum quiddam & apertum est gloria: filii tecto capite parentes efferunt filiæ aperto: passis crinibus: q; filii patres tamq̃ deos colunt: filiæ luctu prosequuntur. Mulieribus ne aperto quidẽ capite omnino esse licebat. Est enim proditum memoriæ Spurium corbilium primũ Romanorum sterilitatis causa uxorem repudiasse: hunc secutus Sulpitius gallus id circo uxori nuncium remisit: q; eam in caput uestem deducere animaduertisset. Idẽ fecit. P. Sempronius q; eius uxor ludos fuũbres aperto capite spectasset. Quem capitis aperiẽdi morem Romanas mulieres ante cẽtesimum annum seruasse satis cõstat. Quod enim multis ostendisse memini: Omnes mulieru'm picturæ ueteres quas in ciuiũ ædibus: aut p ecclesias siue ex nusiuo siue penicillo: & coloribus factas uidemus capite aperto sunt. Is uero albis ex lineis amictus quo caput nunc ceruicem & totum contegunt corpus ad funeralia olim institutus fuit: quod supra in principum deifica tione ostendimus. Vsum & consuetudinem uestiũ satis dixisse uidemur aliquaq; nũc originem dicemus. Togas rasas: phrygianasq; diui Augusti nouissimis tpibus cœpisse scribit ex Fenestella Plinius: sũtq; quaq; nunc ẽt ẽ usus rasæ uocabulũ retinentes: & phrygiæ a penis phrygibus sumptæ: qbus ĩ solo sacerdotali indumẽto utunť. Prætextæ apud hetruscos teste Liuio originẽ habuere: & pariter trabeæ regiũ indumẽtũ pictas uestes apud Homerũ fuisse dicit Plinius: a quibus triũphales sint natæ: nec dubitamus eas picturas acu fuisse factas: acuque faceret phrygii etiam inuenerũt: q̃

Rõanis uestes pelli bus fultas non fuisse

Salutatio capite apto

Cur Satur no capite a perto imo laretur

Ne muliesres apto essent capite

Toga rasa & Phrygia na

Pretextæ & trabeæ origo

Vestes picte

Attalicæ uestes Babylõicæ

phrygianæ appellantur superius dictæ. Aurum intexere primus in Asia inuenit Attalus rex: unde nomẽ fuit attalicis: nũc brochatis. colores diuersos picturæ intexere: babylon maxime celebrauit: & nomen imposuit babylonicis: quod ab attrebaro gallιarumq ciuitate aratium uulgare nomen nunc obtinet. plurimis uero liciis intexere: quæ polymita appellant Alexandria instituit: seruatque nunc nomen etiã: & si multis in italia ciuitatibus intexuntur. Aratiorum uero siue babyloniorum mirabilem: impensam dicit Plinius quum sic ait. Metellus Scipioni triclinaria babylonica sestertium octingẽtis milibus uenisse: iam tunc posuit in capitalibus criminibus que Neroni princi quadringẽtis milibus sestertium nuper stetere. Et ut mores circa cultum prosequamur Plutarchus scribit: eos qui nobilitate uidebant͂ præstare: lunulas ĩ calceis tulisse: signũ esse dicentes eius quæ in luna esse dicit͂ habitationis: & quod post mortem animi rursus lunam sub pedibus habebũt: uel superbos homines admonẽtes rerũ humanarũ instabilitatis: cuius rei luna exemplo sit: quæ ab obscuro: in lumẽ in de in obscurũ redit. & ad cultum est barbã radere de quo usu sic habet Plinius. Tõsoribus Romæ tardior fuit usus. In italiam ex sicilia uenere post Romam conditã anno. cccc. Liiii. adducente. P. Ticinio Mena teste Varrone. primus omniũ radi quoti die ĩstituit Aphricanus secũdus Augustus. Et Aulus Gellius barbam & genas rasitare usos fuisse Romanos ante quingentesimũ annũ tradit. P. Scipio Pauli filius cum dies sibi dicta esset a Claudio Aselli tribuno plæbis cui censorem equum adεrat: barbam more solito rasit: & ueste nitida est usus. inter mores cõsuetudinesq priscas fuisse uult Plinius aurũ sinistra manu bellicæ uirtutis insigne delatũ q & dicit longo tempore senatũ nõ hũisse annulũ: sed iis tñ q ad exteras ibant fuisse datũ: nec aliis postea licuisse nisi iis q ea cã hũissent. Et suis tpibus fuisse moris. annulos ferreos sponsæ mitti sine gemma. Annulos uero postea promiscui usus fuisse ĩdicat cannẽsis clades triũ modiorũ. Macrobius ĩ saturnalibus scribit Veteres non ornatus sed significandi causa Annulũ tulisse: nec plures q̃ unũ habere licuisse: nec nisi libero: inquinorũq familiam aureũ nec fœminas qdẽ habere moris fuisse. Annulus autem aliquandiu plæbẽ a senatu diuisit ut medii equites eo uterentur. & tunica senatum ab equitibus diuidebar. Cur autẽ in digyto feratur: qui minimo est proximus: uoluisse dicit primos ægyptios: quia uena a corde in eũ continuata sit digytum. Et Atteius capiro existimauit quia manus illa & digytus sint minus officiosi. Iulius capitolinus ẽ auctor Maximinũ imperatorem uastæ magnitudinis: & feritatis hominẽ uxoris dextrocherio usum fuisse pro ãnulo. Erat enim dextrocherium muliebre brachiorum ornamẽtum quod ex auro in ãnuli lati formã gemmis preciosissimis integebarur. Vestium quoq: & totius corporis ornamenrorum partem claudat mutatio uestis: quam difficillimis siue publicis siue priuatis rebus fieri mos fuit: Liuius quarto septuagesimo. Gn. Põpeius Strabo bello sociali picẽtes fudit: & Asculũ obsedit pp quã uictoriam Romæ prætexta & alia magistratũ ornamẽta prius mutata sunt resũpta. Et Cicero oratione in Pisonẽ. Cum senatus frequens luctum & dolorem suum uestis mutatione declarãdum cẽsuisset. Item Cicero in oratione pro. P. Sextio: senatus frequens uestem pro mea salute mutandam censuit. Reliquum est nobis in cõsuetudinem morumq prisci stantis imperii Romanorum obseruantia incedẽdi pſertim petito aliunde auxilio per urbes & itinera formam ostendere: quam uidemus nedum a nostra præsentis sæculi: sed pterirorum longe sæculorum consuetudine diuersissimam fuisse: temporum tamẽ imprimis habenda est ratio: Aliter enim parua & exili: aliter aucta & opulenta: aliter libera &

Polymitaj
Lunæ ĩ calceis
Tõsores qñ primũ Romæ
Annulorũ usus
Anulus spõsæ ferreus & sine gemma
Detrochetium
Mutatio uestium

bera & simul casta: aliter pricipum fastu: & simul luxu dissoluta re factitatum est. Mulieres enim infra uidebimus. Vehiculis florente Romana re usas fuisse: etiam magis q̃ homines: quæ ut prohiberentur ipsa uectatione aliquando in senatu actum ẽ. Vnde notũ est fœmias quasq; urbis pstantiores Brutorũ domũ obsidere ausas: qui abrogationi legis Oppiæ intercedere nolebãt: quæ lex prohibebat ne mulieres uestem uarii coloris: ne plus semiunciam auri haberẽt: ne iuncto uehiculo propius urbem mille passus præterq̃ sacrificii cã uterentur. Obtinuerũtq; mulieres abrogari legẽ pernicioso certe exemplo: quia in peius omnia sunt delapsa. Scribitq; Plutarchus in problematibus. Carmentis ædem mulieres ædificasse & maxime coluisse: quia mulieres uehiculis senatus consulto prohibitæ: cum postea essent restitutæ id ædificauerũt: q̃ Euandri mater fuit: Nicostrata prius appellata: & quia ederet oracula carminibus in de carmenta est dicta: ob quam & carmina dicta. Quãq; Marũc Catonem censorem scribit in.xl. Liuius non nihil tanto malo remedii adhibuisse. Ornamẽta enim & uestem muliebrem & uehicula quæ plurisq̃ quindecim milibus æris essent i censum referri i rationes iussit. Sed ad rem præter equos quorum sub regibus post libera ciuitate: demum principibus præsertim florentissimis semper ratus. quandoq; nullus i urbibus & itinere fuit usus: sexdecim uectationis modo fuisse inuenimus: forma inter se plurimũ differentes. De equorum tamen usu dicturi: memoramus non esse nobis seruatum inbellis consuetudinem sexto dictã libro repetendam cũ ẽt negaturi non simus multos præsertim nobiles: in itinere equis quandoq; usos fuisse. uidemus enim ex Liuio Fabium maximum qui filio consuli ad ocriculum obuius fuit in equo sedisse: quousq; eum descendere filius per lictorẽ iusserit. Et de. M. Catone supiore scribit Seneca epistola tertia de nonagesima. O quantum erat sæculi decus imperatoriũ triumphalem: censoriumq; super omnia hoc est Catonem: uno caballo cẽ contentũ: & ne toto quidem: partem enim sarcinæ ab utroq; latere dependentes occupabant & de altero Catõe scribit Plutarchus: Cũ pedes per Asiã obiret legationem: Demetrio. Põpeii liberto obuiasse eqtũ turma sociato. Ciceroq; libris de senectute scribit Masinissam cũ equo descendisset: ut iterum ascenderet adduci nõ potuisse. Quẽ etiam Ciceronem Tironi suo scribere uidemus: Equum & mulum brundusii tibi reliqui. Et i miloniana eiusdem oratione est. Obuiã fit ei Clodius expeditus in equo. Et tamen addit nulla rheda: nullis ipedimentis: nullis græcis comitibus ut solebat. Sed fuerit hic licet ratus equorũ usus usq; ad primorũ ex principibus tpa. Claudium imperatorẽ scribit Suetõius uiatores ne p italiæ oppida nisi pedibus: aut sella: aut lectica trãsirẽt monuisse edicto. Et Iulius capitolinus scribit. M. Antonium pium in ciuitatibus sederi in eqs: aut uehiculis phibuisse edicto. Qua aũt rõne uehiculorũ cõsuetudo aut p se ipsam inoleuerit: aut de industria sit introducta: Seneca epistola qntadecima sic oñdit. Gestatio & corpus cõcutit: & studio nõ officit: possis legere: possis dictare possis loq: possis audire: quorũ nihil ne ambules uetat. Vñ Cic. ad Atticum: Hãc epistolam dictaui sedẽs i rheda. & infra. Capuã proficiscebar hæc scribẽs. & alia epistola ad eundẽ. hoc litterarũ exaraui egrediẽs e uilla ante lucẽ. Et pli. orator Mario de auunculo suo. In itinere quasi solutus curis cæteris huic uno uacabat. Ad latus notarius cũ libro & pugillaribus cuius manus hyeme manicis muniebantur: ut ne cœli qdẽ asperitas ullum studii tps eriperet. Sed iam uideamus ipã qndecim uehiculorũ uocabula. Arceraq; sit primũ: de quo uehiculo Asco. Arcera plaustrũ rusticum tectũ undiq; q̃si arca quo senes & ægroti uectari solent. Cisium uehiculi biroti genus: Vñ Vlpiaũs

Fœminæ Brutorũ domũ obsederunt
Lex oppia
Carmẽti ædes a matronis extructa
Carmẽta unde
Equorum usus
De uehiculorũ usu
Arcera
Cisium
Cisiarius

Arcirina
Benna
cõbẽnones
Canteriũ

locati & cõducti: Cisiarius idest carrucarius. Arcirinā Festus inqͭ esse plaustri modici genus: quo hõ gestari possit. Benna lingua gallica genus uehiculi appellatur. Unde combennones in cadē benna sedentes. canteriū aliud fuisse uehiculū Seneca epistola tertia de nonagesima sic ostēdit. M. Cato cēsorinus quē e republica tā fuit nasci q̄ Scipionē: alter enim cū hostibus nostris bellū: alter cū moribus gessit: canterio uehebatur æthiopico. octophorū fuit octo rotarū uehiculum quo solus ē usus Gallicula: de quo Suetonius: interdū adeo segnirer & delicate incessit: ut octophoro ueheretur: atq; appropinquāti urbē uerri sibi uias: & conspergi ꝓpter puluerē exigeret. currū passim p̄ latinos auctores inuenimus. quo in rusticis & aliis necessitatibus atq; alicubi in bello qn̄q; fuit usus. Tn̄. L. Metellus qui palladiū incēdio eripiens excæcatus ē: id a senatu Ihnorē habuit: ut curru in senatū portaretur. Et Plutarchus de Cæsare cū per italiam Cæsar curru ueheret̃ semp Antoniū una secū habuit. cuius similitudinē ornatiores habuere carrucæ. Nā Helius Spartiāus de Alexādro seuero. Carrucas Romæ & rhedas senatoribus oībus ut argenteas haberēt permisit: interesse Romanæ dignitatis putans: ut his tantæ urbis senatores uectarent̃. sed rheda qd fuerit ĩfra dicemus. pilentū inqͭ Festus uehiculi genus esse quo matronæ uehunt̃. sed idem uidetur esse qd petoritū: quod uehiculi uerbum quattuor rotarum ab hispanis ĩtroductū. Varro de lingua latina in cõsuetudinem: sua & Cicerōis ætate primū uenisse dicit: estq; eius formæ qua nostri tp̄is principum italiæ mulieres uectantur: ita librarū: ut confidentes in puluinis in ære suspendi agitatæ uideant̃: de utroq; Festus: pilentū uehiculi genus quo matronæ uehunt̃: petoritū uehiculum gallicum. Alii osce putant dictū: quod impetora quattuor appellāt: quattuor enim habet rotas. hisq; duobus parū differentē formam fuisse tenemus Carpentum: de quo Cornelius Tacitus. Suū quoq; fastigium Agrippina altius extollere. carpento capitoliū ingredi: q mos: sacerdotibus & sacris antiq̄s concessus: uenerationē augebat fœminæ: quam imperatore genitā: sororem eius qui rerū potitus sit. & coniugem & matrē fuisse unicum adhunc diem exemplū est. Morem uero hunc quem Tacitus sacris & sacerdotibus concessum fuisse dicit: Ammianus marcellinus nostros seruasse christianos sacerdotes: ut multi q̄ ornatissimi unico ueherent̃ carpento: scribit: & tñ carpento uehebatur. Claudia: cum turbæ eā progredi ĩpedienti: ut frater reuiuisceret optauit: (quamq̄ eā eē potuit de q̄ in qnto Liuius sic habet). Cū matronæ aurum dedissent pro corona aurea Apollini mittenda quam uouerat Camillus: senatus gratitudine usus matrōis concessit ut pilento ad sacra & carpentis ad ludos festo & profesto die uterentur. Sella magistratuum ædilis & prætoris sedes qua per urbem ius dicentes comportabātur quemadmodum aliquot ex nostri temporis summis pontificibus podagra impeditis: humeris hominum ea uidimus deferri. Tamen Suetōius Augustum nouam cœpisse consuetudinem dicit: in consulatu pedibus ferre extra sæpe adoperta sela per publicum incessit. Burdones item aliud fuerunt uehiculi genus unico homini ferendo idoneum. Et essedū breue uehiculum rheda minus birotū: uno hoīe celeriter aduehēdo fuit accomodatū. Cicero Trebatio in britania agēti. Essedū aliquod rapias suadeo. & ad nos q̄primum recurras: quamq̄ & id etiam sicut alia uehicula luxuries Romana postmodū habuit ornatissimū. Nam Suetonius de Claudio imperatore. Essedum argenteum sumptuose fabricatum: ac uenale ad sigillaria redimi concidique coram imperauit Lectica frequentissimum apud priscos uehiculi genus nobilium uirorum simul: & fœminarum fuit: cuius forma marmore incisa Romæ in hanc maxime formam

Octophorum
Carrucæ
Pilentum
Petoritū
Carpentū
Bordones
Essedum
Lecticæ forma

formam extat. Primũ haud multum dissimile est feretro huius temporis quo à decem duodecimue hominibus mortuorũ corpora in sepulturam deferuntur. Sed pedes habuit tres ita subtus affixos: ut in itinere occulti suspenderentur: & in lecticæ fundũ resupinati dimissi eam a terra aliusculam sustentarent: inrectãq; fuisse apparet uelis: ab oculis: puluere: & sole: ac uento semper defendentibus: quorũ aliqua densiora frigoribus & pluuia arcendis: idonea fuisse non dubitamus. & partem qui ferebat̃: aut totam aperire cum libuisset: facile poterat: erat uero duorum capax: qua tamen unici ut plurimum utebãtur Suetonius de Nerone. matris sæpe lectica p publicum simul uectus est. Ei succolabant deni duodeniq; serui. quibus longo in itinere uicarium in laborem alii succedebant: conficiebanturq; eo uectationis modo: & longa simul & iniqeta: & cum libuisset accelerata itinera. sed illis per urbem agros: & oppida frequentior usus fuit. supra eos autem qui succolabant lecticam fuisse delatam. Seneca epistola octuagesima iic idicat. Idem quoq; de istis licet omnibus dicas: quos supra capita hominum: supra quamq; turbam delicatos lectica suspendit. Et idẽ epistola pria trigesima. Non facierre beatũ turba seruorum lecticam tuam p itineta urbana aut peregrina portãtium. Et itẽ Seneca. Quotiens occurrit domus splendida: cohors culta seruorum: lectica formosis imposita calonibus: contemno. Vlpianus de legatis tertio: lecticarii qui solum matrem familias portabant: continentur legato rerũ uxoris causa paratarum. Item iumenta uel lectica uel sella uel burdões Domitianus imperator pbrosis fœminis lecticæ usum ademit. Externos quoq; uiros alicuius dignitatis lectica sicut & Romanos fuisse usos Cicero ad Atticum sic indicat. hic Vedius uenit mihi obuiam cũ duobus essedis & rheda equis iuncta: & lectica. sed iam de rheda uideamus quod communius cæteris uehiculum fuit: erat uero duarum semper rotarũ sed multiplicium quandoq; iugorum: qua omnibus etiam abiectissimis uti licuit: ut solus ornatus quales ea uectarentur ostenderet: & multi simul ea cõmode uehebãtur: dummodo mularũ & equorum iuga adhiberẽtur oneri suffectura. Cicero p Milone. Cum hic Milo cum uxore ueheretur in rheda penulatus: magno & impedimẽto ac muliebri: & delicato ancillarum puerorumq; comitatu. Mulis uero usos fuisse ad uehicula priscos & non equis ubiq; inuenio: quod ex parte sic indicat Seneca tertia de nonagesima epistola. Vehiculum in quo positus sum rusticum est mulæ se uiuere ambulando testant̃: mulio excalciatus nõ propter æstatem. Quid mulæ omnes saginatæ: omnes unius coloris. Et Helius Lampridius de Cõmodo imperatore. Dedit & uasa aurea & cum unguentis alabastra: dedit & uehicula cũ mulabus & muliõibus & iũcturis argẽteis: ut ita a cõuiuio rediret. sed alia q̃ mulos & equos animalia Heliogabalũ rhedis & uehiculis iunxisse: sic Lampridius habet. Canes ingẽtes quaternos iunxit ad currum: & sic uectatus est. quattuor ceruis iunctis ingentibus: processit in publicum iunxit & leones: matrem se magnam appellans. iunxit & tygres liberum se uocans habuit gemmata uehicula & aurata. Iunxit & quaternas mulieres & binas uel ternas ad pimpillum quod est temonis caput: & sic uectatus est & nudis nudus trahẽtibus. fecit idem de pueris: cum tunc ut ante Philippum liceret. Rhedas autem imprimis sed & alia uehicula: publice institutum fuisse in urbe Roma ad portas teneri: parata: quæ indigentes dato precio publice etiam declarato: in promptu haberent: constat Suetonius de Callicula. In gallia quoque cum damnatarum sororum ornamenta & supellectilem & seruos atq; etiam liberos immensis preciis uendidisset inuitatus lucro. quicquid instrumenti ueteris aulæ erat ab urbe repetiit comprehensis ad

Rheda

Mulis usos ãtiquos ad uehicula nõ equis

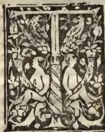
Pimpillũ

Vehicula meritoria

portandum meritoriis quoq; uehiculis & piſtrinenſibus iumentis: adeo ut panis Ro
mæ ſæpe deficeret: & litigatorum plærią; quod occurrere abſentes ad uadimoniũ nõ
poſſent: cauſa caderent. Et erant rhedæ: ac uehicula non in urbe ſolum ut ſupra ap-
paret meritoria omnium neceſſitatibus ſuffectura: ſed p uias conſulares ab urbe Ro
ma undią; in quaſcunq; orbis Romani prouincias ducentes: precio ſingulis præfixo
ultra quod nihil ꝓ uectura accipere poſſent. Capitolinus de. M. Antonio philoſo-
pho: dedit præterea curatoribus regionum ac uiarum poteſtatem: ut uel punirẽt: uel
puniendo ad præfectum urbis remitterent eos: qui ultra uehicula quicq̃ ab aliquo
exegiſſent. Quam quidem uehiculorum undią; conſtitutorum conſuetudinem ex p
te nos edocet Iohannis chriſoſtomi ad Stargirium monachum opus. Chriſoſtomus
namq; uir ſanctiſſimus eloquentiſſimuſq; Stargirium monachum poſt actam in mo
naſterio multis annis laudabilem uitam: a demone correptum ut conſolaretur: mul-
tis nitiť rationibus exempliſq; uirorum item ſanctorum: qui multis in hac uice labo
ribus difficultatibuſq; agitati ſunt. Inter quæ eſt de Abraam tam multarũ gentium
patre quem multi exiſtimarunt ætatem omnem proſpere & trãquille uixiſſe. Et Chri
ſoſtomus præter alia incommoda peregrinationem eius narrat difficillimam: in qua
quidem facile apparet quanta fuerit differentia regiminis & conditionis prouinciarum
Paleſtinæ: caldeorum & perſarum regni: quæ temporibus Abrææ fuit: & earundem
prouinciarum adminiſtrationis: quæ per Alexandri mammeæ: & Iuliani appoſtatæ
imperatorum tempora erat: quando ipſe Chriſoſtomus hæc ſcribebat. quo ex Chri-
ſoſtomi teſtimonio: non magis uehiculorum de quibus nũc agitur per Romani im-
perii uias diſpoſitio cernitur q̃ ipſarum prouinciarum fœlix de quo longe ſupra dixi-
mus regimen ĩtelligitur. Sed iam ipſum audiamus Chriſoſtomum: qui omiſſis labo
ribus: & difficultatibus maximis: quibus Abraã ĩ perſide agitatus eſt: ſic habet. Ve-
rũ iſta quoq; mõ õmittamus atq; a peregrinatione ſua ordiamur Illud primũ inquirẽ
tes diligentius: quanto itineris ſpacio caldeorũ prouincia a paleſtina ſeparata eſt aut
quænã uiæ illius conditio fuerit: quo modo ſibi tunc miſceri illi hoies potuerit. Qui
fuerit uiuendi atq; conuerſandi modus nõ enim: quia facile tunc iuſtus ille obediuit:
res etiam continuo facilis exiſtimetur. Nec q̃m ciro ac breuiter Moiſes rei geſtæ di-
geſſit ordinẽ: opus ipſum breuitatem putes imitatũ. Iſta enim dicere: & enarrare fa-
cillimum eſt: agere aũt laboris difficultatiſq; pleniſſimũ eſt. Viæ igitur iſtius longitu
dinem locorumq; intercapedinem: diligentius enarrare poſſent: qui inde ad nos ꝓ-
greſſi eſſent. Nos hactenus illorum quidem nemini cõgreſſi fuimus. Vnũ uero exiis
q̃ ex citeriore ꝓuĩcia aduenĩũt nacti: cũ tp̃s ab illo inquirerem⁹: quo iter agere coactus
eſſet trigita & q̃nq; dierum numerum audiuimus. Et Babylonẽ qdẽ ille ſe nõ uidiſſe:
ait: audiſſe tñ ab his q ibi fuerant: tantundẽ itineris reſtare conficiendũ: uſ eo perue-
nireť: atq; huiuſmodi diſtantia locorũ & tunc erat: & modo eſt. porro itineris condi-
tio non ea nunc ẽ: quæ tunc fuiſſe creditur. Nunc enim & manſionibus perpetuis di
ſtinctum eſt: & urbibus ac uillis frequentibus ornatũ: uiatoreſq; plurimos offendit:
qui illuc proficiſcuntur: qđ non minus ad ſecuritatis rationem ualet q̃ manſiones: ur
bes atq; uillæ. præterea & ex prouincia ciuitatũ principes uiros & corporis magnitu-
dĩe & roboris cũctos excellẽtes: Iaculoq; & fũda tm̃ ualentes: quantũ uel ſagittarii
ſagittis uel armati pilis: ſtatutis ducibus q̃bus illi obtemperent conſtituẽtes hoc eis
unicũ iniungũt munus: ſolãq; itineris tuendi curã cuſtodiamq; permittunt. Ad hæc
aliã lõge his oibus diligẽtiorem curam excogitauere. habitacula enim mille paſſibus

ab inuicem distincta itinere toto fabricantes nocturnos illic statuere custodes. pillorum labores & uigilias maximũ cõtra latronũ ipetus munimem uiatoribus cõstituentes. Tũc uero nihil horum: erat: nõ uillæ ppeuæ. non urbes: nõ discretæ dierũ singulorum mansiones: nõ crebra diuersoria: non commeantiũ uestigia non aliqd deniq; huiusmodi. licet nũc omittere semitæ asperitatẽ: æris q; inequalitatẽ: q: & si desinit: alia per se uiatoribus sunt molestissima. Testes mihi sũt q cũ uehiculis iumentisq; iuehãtur: ne siqdem consueta itinera audent incedere: nisi ea prius strata lapide uiderint: foueasq; impleuerit atq; cuncta complanauerint. Cæterũ tunc in habitabili nunc regione erat uia illa desertior: ipsisq; montibus & collibus asperior: præruptisque omnibus & præcipitiis periculosior. Nondũ id quod esse omnium grauissimum duxi: quo pacto barbaris ferisque nationibus nouus semper hospes iungebatur intelligo. Hoc enim maiora ille ac difficiliora in dies negotia præbebat: cũ omnes tunc per gentes: Immo ut uerius loquar per ciuitates diuisi essent: atq; separati. neq; enim sicuti nunc in maxia orbis pte fieri cernas: uni iperio uniusq; ditiõi mortales oẽs seruiebãt eisdẽ gubernabant legibus: sed ueluti corpus unũ ĩ multa mẽbra concisũ: ita hominum genus dispersum erat atq; dissipatũ. hostesq; ex hostibus iustus ille Abraam mutare in dies cogebatur: & anteq; priores fugeret rursus in alios incidere cũ alibi quidẽ confuse plurimi dominarentur alibi nullus dominationis ordo seruaretur. sed iam satis multa de moribus priscorum & consuetudinibus seu publicis seu priuatis: satis multa ita superius dicta sunt de religione: & de rei publicæ admĩstratione: atq; etiã de militia. Ad decimam ultimãq; partẽ triumphos nostri operis titulũ decusq; ueniendum est.

BLONDI FLAVII FORLIVIENSIS TRIVMPHANTIS ROMAE LIBER DECIMVS INCIPIT FOELICISSIME.

TRIVMPHOS Romanorum describere ac unum in locũ cõgerere aggressus duo co᷑ tamq̃ prælu dia minoris scilicet dignitatis & gloriæ: alios honores uictorib⁹ datos prius referã. Ouationem & tropheum. Ouatioq; ordie prima uerbi uim ab ohe gaudentium interiectione & originem habet: ut dicta sit quasi ohatio: Iuuenalis de Horatio. Satur ẽ cũ dicit Horatius ohe. Et Festus Pompeius ouantes dicit lætantes: ab eo clamore dictos: quem faciunt redeuntes: ex pugna geminata o o littera. Et Aulus Gellius sic habet. ouandi ratio & causa cum bella nõ rite neque cum iusto hoste gesta sunt: aut hostium nomen humile & non idoneum: ut seruorum: pyratarum. aut deditio solito citius facta: aut incrementa uictoria. ingrediebantur urbem pedibus: sequentibus cos: non militibus: sed uniuerso senatu. & oualem coronam supra ostendimus fuisse myrtheam: quam habebant qui ouantes introibant cum bella non erãt indicta: aut sine sanguine. Liuius. xxvi. Trib. plæbis ex auctoritate senatus ad populum tulerunt. Vt. M. Marcello qua die urbem ouans iniret imperium esset. pridie q̃ urbem iniret in monte albão triumphauit: inde ouans multam præse prædam in urbem intulit cum simulachro captarũ syracusarũ: catapultæ: balistæq; & alia omnia istrumenta belli lata: & pacis diuturnæ regiæq; opulẽtiæ ornamẽta argenti ærisq; fabrefacta uasa: alia suppellex precio saq; uestis: & multa nobilia signa: qbus iter prias grçciæ urbes syracusiæ ornatæ fue

Ouatio unde · Corõa oualis myrthea · M. Marcelli ouatio

rant punicæ quoque uictoriæ signum octo ducti elephanti. & non minimum fuere spectaculum cum coronis præcedentes Sosis syracusanus & mericus hispanus: quorum alter introitum in syracusas: alter in arcem dederat. Et Suetonius de Augusto bis ouans ingressus est urbem: post philippēse: & rursus post sicullum bellum. Et de Tiberio idem: ob res bene gestas in gallis ouans urbem curru ingressus est: primus ut ferūt triumphalibus ornamentis honoratus: nouo nec cuipiam alteri tributo genere honoris Liuius in quarto. Quinto Capitolino filio capitolini equis fusis triumphus negatus: ouans urbem ingressus est: & infra: Publius Valerius consul. arce carmentana recuperata urbem ouās introit. & infra Valerius potitius consul. deuictis in algido equis triumphauit: & libro quinto Manlius capitolinus consul ouans ingressus est. & libro septimo Fabius repulsis a porta collina gallis: & tiburtibus uastatis ouans urbem ingressus est. Tertio item & trigesimo libro. Aelius ob rem faciliter in hispania gestam ouans in urbem ingressus est. & quinto trigesimo. M. Fuluius nobilior qui biennio ante prætor in Hispania profectus est ouans urbem ingressus est.

Tropheum

Tropheum græcam habet originem a strophos quod cōuersionem latine significat. primi enim græci eo uocabulo usi: suos qui hostem nulla aut parua commissa cęde cōuertissent in fugam: in hunc maxime modum honorarūt. Arboris quæ in loco esset ramis paululum supra stipitem succisis: scuta: galeas: toraces: loricas: & alia quæ fugiens reliquisset hostis arma appendebant: eratq; id paucorum dierum uicti dedecoris & uictoris gloriæ monumentum: quod pace breui composita sublatum: nullam notæ uicinis in ea uictoria iniustæ relinqueret memoriam. Vnde Plutarchum supra ostendimus merito questum: esse imprudenter simul & aspere nimis egisse primos ex græcis: qui trophea aut marmore incisa: aut ære sculpra facientes: odium simul & bellum a conseruata uicti ignominia perpetuum reddidissent. Romanos itaque ultimo græcorum exemplo trophea marmorea aut ærea: præsertim monetarum dorso insculpta posuisse uidemus: quorum multa etiam nunc passim per urbem extare uidemus. sed illa sunt omnium maxima Caii Marrii decimbris habita: quæ a Sylla disiecta Caium Cæsarem reposuisse Suetonius scribit. Nunc ad sanctorū Iuliani: & Eusebii ecclesias qua uia ab arcu sancti Viti: ad celebrem sanctæ Crucis basilicam itur semiinte gra de eoq; uerbo habet sic Nonius. Spolia hostium affixa stipitibus uocant trophea

Triūphare

sed de triūphis uideamus. Triumphare inquit Varro appellautm: q cum imperatore milites redeuntes clamitant per urbem in capitolium eunti. io triumphe: a triamue græco liberi cognomento. & Plinius liber pater primus triumphū inuenit. Cicero ad equites prius q̄ iret in exilium. maiores nostri eos imperatores: qui militum uirtute hostium fregerant furorem iucundissimo fructu libertatis reconciliato: non solum statuis dignos putarunt: sed etiam æterna triumphi laude. lege autem cautū ne qs triūpharet qui minus q̄ qnq; milia una acie superasset. M. Cato: & Martius tribūi plæbis altera lege pœnā statuerūt his q mētiti erant. Quare ingressi urbē triūphaturi: ap quæstores urbanos de ueritate scripta iurant. Et legibus itē ac pro cōsuetudine obseruatū ut pro aucto tm̄ imperio nō pro instaurato triumpharet. Itaq; nec. P. Scipiōi recuperatis hispaniis: nec. M. Marcel. captis syracusis triūphus cōcessus. Primus apud Ro. i triūpho liberū prem imitat' e Titus Tatius: q triūphās de Sabinis prius oīum ouās urbē ingressus ē. qm rē leuiter absq; cruore gesserat: myrthoq; ueneris uictricis coronatus incessit: q postea fuit ut diximus: ouātiū corona. Sed de triumphis multa sūt dicenda prius q̄ ad pticularē eorum descriptionem ueniamus: primū apud

Lex d triūphātibus
Triūphaturi de ueritate scri pta iurant
T. Tatius primus romanoꝝ triumphauit

maiores

maiores nulli licuit triũphare: qui nec dictator: nec cõſul: neq; prætor res geſſiſſet: q; cũ. L. Lentulo obiectũ eſſet qui procõſul in Hiſpania rẽ bene geſſerat: ouãs ſicut ſupra oſtẽdimus in urbẽ ingreſſus eſt. Et duo de trigeſimo de Scipione. Ob res geſtas magis tentata eſt triũphi ſpes q̃ petita petinaciter: quia neminẽ ad eam diẽ triũphaſſe qui ſine magiſtratu res geſſiſſet conſtabat. In ſeptimoq; Liuius. G. Manlius de plæbe primus dictator: de hetruſcis populi iuſſu ſine auctoritate patrũ triũphauit: ſoluſq;. G. Pompeius quod multi ſcripſere eques Romanus: & prius q̃ per ætatem cõſul fieri poſſet bis triumphauit: quod in delubro Mineruæ ĩ titulis Pompeii apparuiſſe Plinius affirmauit. Lex alia ſiue cõſuetudo triumphantis fuit: ut prius reportarẽt exercitũ: prouinciãq; in qua res geſſerant ſucceſſoribus redderent quietẽ. Liuius. xl. Lutius Mãlius cõſul ex hiſpania redierat: cui poſtulanti a ſenatu in æde Bellonæ triumphum rerum geſtaꝝ magnitudo impetrabilẽ faciebat: exẽplum obſtabat. quod ita cõparatum more maioꝝ erat ne quis qui exercitũ non deportaſſet triũpharet: niſi pacatam perdomitãq; ſucceſſori prouinciã tradidiſſet. curru aũt ſemper peruectos fuiſſe q triumpharẽt conſtat: duarum tñ rotaꝝ: quales Romæ in Titi Veſpaſiani arcu ad ſanctam Mariam nouã: & in ſanctæ Martinellæ ſacello. L. Veri Antonini marmore inciſos ad iuſtam prope menſurã extare uidemus: duciturq; uterq; dictoꝝ imperatoꝝ currus equis quatuor: prout Liuius libro. iiii. Camilli deuictis uehis triũphus modũ exceſſit. Curru eqs albis iũcto inuectus clarior q̃ gratior fuit. Et tñ Liuiũ duodeuigeſimo ſic habere uidemus. de. C. Claudii Neronis &. M. Liuii ſalinatoris triũpho poſt ĩflictã Haſdrubali cladẽ deducto. C. Clau. equo ſine militib⁹. M. Liui. q̃drigis urbẽ ĩeuntẽ milites ſequerẽt itaq; ire t alter cõſul ſublimis curru multiiugis ſi placeret equis. uno equo per urbem curru triumphum ſequi Neronem. Et præter equos tauroſque utroſq; albos elephantis poſtea ducendo currui nõnulli ex principibus ſunt uſi. Nam Pompeii triumpho aphrico elephanti currũ traxere. Quem in hoc ſicut: & in prælio Cæſar ſuperauit: de quo Suetonius: gallici triumphi die aſcendit capitolium ad lumina. Elephantis quadraginta: dextra leuaq; lycnos geſtãtibus. Et Capitolinus de gordiano iuniore. Quadrigæ elephantoꝝ. Gordiano decretæ ſunt: ut pote qui perſas uiciſſet: triumpho perſico triumpharet. et Flauius Vopiſcus de Aureliano. Fuit alius currus quatuor ceruis iũctus: qui fuiſſe dicitur regis gothorum: quo ut multi memoriæ tradũt: capitoliũ Aurelianus inuectus eſt: ut illic cæderet ceruos: quos cum eodẽ curru captos uouiſſe Ioui optimo maximo ferebãt. Et ſi triumphus ob rerum trãſuehendarum multitudinem una die perfici non poterat: alii dies perficiendo adhibebãtur. Titum enim Quintum Flaminium de macedonibus & græcis triduo triumphaſſe infra oſtendemus. Suetonius de Cæſare eodem menſe quater ſub diuerſis ducibus triumphauit: & de Auguſto curules triumphos tres egit. Dalmaticum: Acciacum: Alexandrinum cõtinuo triduo. In ipſoq; triumphantum curru filios ſedere ſolitos fuiſſe. Cicero pro Murena ſic aſſerit. Cum ſedere in equis triũphantium prætextati potiſſimum filii ſoleant. Aemilium paulũ ſpecioſiſſimo in triumpho filium duxiſſe legimus: quem triduo poſt amiſerit. Sed gratius egiſſe uidetur. Hadrianus: cum enim triumphum ei ſenatus qui Traiano debitus erat detuliſſet recuſauit ipſe: atque imaginem Traiani curru triumphali uexit: ut optimus imperator ne poſt mortem quidem triumphi amitteret dignitatem: & Marcus Antonius philoſophus petiit. l. fratri. Vt Marcus ſecum triumpharet: petiit prætetea: Vt filii Marci Cæſaris appellarentur.

Quibus triũpharẽ liceret

Lex altera triũphãtium

Triũphantiũ currus qualis

Elephãti ad currus triũphãtium

Aureliani currus a ceruis uectus

Triũphantiũ filios curru eodẽ ſolitos duci

Imago traiani triumphauit

Triumphauit ſimul de parthis. in triumpho aũt liberos Marci utriuſq; ſexus ſecum uexit ita tñ ut & puellas uirgĩes ueheret cum filio ſuo de Marcomanis triũphauit ecõtra uero impurus ille & beſtius homo Cõmodus Antonioꝝ & imperatorii nominũ inquinator: uenia legis annariæ impetrata cõſul eſt factus: & cũ patre de germanis triumphauit: Romãq; ut rediit ſubactore ſuo Antero poſt ſe in curru collocato ita triũphauit: ut eum Anterus ceruice reflexa pu. oſcularetur: ẽt i orcheſtra: & Seue. aphe particum deferentibus patribus triumphum idcirco recuſauit: quod cõſiſtere in curru affectus articulari morbo non poſſet: filiiſq; conceſſit ut triumpharẽt. Deſcriptioni item triumphorum præmittenda ſunt alia: & imprimis nonulla quæ Cicero Verrinarum ſeptimo ſic habet. ipſe triumphus quam ob rem gratiſſimus populo Romano

Triũphus cur gratus popu. ro.

fuit atq; iucundiſſimus: quia nihil eſt uictoria dulcius: uictoriæ aũt teſtimonium dulcius: ſi quos ſæpe metueris: eoſdem uinctos ad ſupplicium duci iubeas. At. n. qui triumphant eo diutius uiuos hoſtium duces ſeruãt: ut his per triũphũ ductis pulcherrimum ſpectaculum fructumq; uictoriæ populus Romanus percipere poſſit: tamen cum de foro in capitoliũ currum flectere incipiunt: illos duci in carcerem iubent. idẽq; dies & uictoribus imperii & uictis uitæ finem facit. Et idem Cicero in Piſonem diſſerens de triumpho: quid tãdẽ habet iſte currus? quid uincti ante currum duces? qd ſimulachra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equie & tribũi? quid clamor militum? quid tota illa pompa? Et uarii itẽ mores adnotãdi ſunt. Feſtus Põpeius laureati milites ſequebanẽ triũphantes: ut quaſi purgati a cæde humana intrarent urbem.

Milites laureati ſequebãtur triũphantes

Itaq; eãdem laurum oibus ſuffitionibus adhiberi ſolitum erat: q oṁni tempore uiret: ut ſimiliter res pu. floreat de qua item lauro Plinius. laurus triumphis proprie dicatur.

Laurus triumphis dicata

Cæſarem pontificumq; ſola domos exornat: & ante limina excubat: ſterilis eaꝝ maxime triumphalis qua triumphantes utuntur. Et infra Plinius morem dicit triumphãtiũ notabilem: olim triũphaſſe duces cum corona hetruſca ex auro: quæ a tergo ſuſtineretur a ſeruo: triumphantẽq; tũc annulũ in digyto ferreum habuiſſe: ut æqua eſſet fortuna triũphantis: & ſerui coronam ſuſtinentis.

Triũphãtis corona & annulus

Sicq; triũphaſſe de Iugurtha Caium marium: qui tertio conſulatu aureũ ſumpſerit annulum ſed in his quæ nunc extant marmoreis triũphantium figuris: fortuna alata nõ ſeruus coronam ſuſtatat: quam quidem fortunã inaurato corio: aut aliter depicto fuiſſe crediderim: colorem. n. ſuũ nunc habet marmor: & de re ipſa nihil ſcriptum inuenio.

Fortuna alata

Militũ carmẽ lædorium in triũphantem

Tunica autem aurea triumphaſſe Tarquinium priſcum Plinius in Verrio flacco ſumptũ tradit. Moriſq; item fuit: non legis imperatores belli ciuilis uictoria quantumuis magna non triumphare: quia ciues non hoſtes occiderint. Sic nec Naſica Tiberio graccho cum ſuis perempto: nec Metellus Caio opimio: neq; Caius Antonius Catilina ſuperatis triumpharent. Lucius uero Sylla cum de græcis urbibus captis & ſimul de ciuibus Marianis ſuperatis triumpharet: ſola urbium captarum: ſpolia in triumphũ prætulit. Moriſq; pariter fuit ut ſequentes triumphalem currum milites lędoria in imperatorem ſuum dicerent. Sicq; gallico triumpho Cæſaris milites inter cætera carmĩa iocularia ẽt illud uulgatiſſimum pronunciarunt: gallias ſubegit Cæſar. Nicomedes Cæſarem: & Vẽtidium baſſum parthici triumphi die ſecuti milites decantarũt. Qui mulos fricabat factus eſt conſul. lege autem cautum erat: quod Plutarchus: in Pauli Aemilii uita tradit: neminem ducem ante triumphi initiũ urbẽ ingredi.

Triũphaturi in uaticano expectabãt

Sed in uaticano apud territoriũ triũphale: neceſſarios triũpho apparatus facturi expectabãt: q

in Vespasiani triũpho & filiorum infra diffusius ostendemus. Triumphos oẽs Romæ: & nunq̃ alibi præter duos fuisse ductos atq; celebratos constat mirumq; in tãta rerum imperii euersiõne: in tanta principũ & tyrãnorum insolentia: in tanta sediũ: & locorum mutatione: quãtam pene singuli fecerunt imperii moderatores: neminem fuisse eorum qui aut Mediolani: aut Aquilegiæ: aut Constantinopoli: uoluerit triũphare. Luciũ aũt Pisonem tradit Plinius scripsisse. Papitium cursorem primũ in mõte albano triumphasse de corsis. Et Papitium masonem: cum triumphum Romæ nõ impetrasset in albano monte triũphasse. Triumphosq; ipsos oẽs uiginti & trecentos fuisse Paulus Orosius omnium: qui stantis adhuc Romani imperii gesta scripserunt ultimus est auctor: quem gloriosis ecclesiæ doctoribus Hieronymo & Augustino familiaritate coniunctum: de ea re cũ ipso Augustino uidendi triũphi (sicut initio diximus) auido: contulisse crediderim. Desierant. n. pridem antea triumphare Romani cũ satis constet Probũ imperatorem fuisse qui triũphauerit ultimũ. Et Probum inter & ultima beati Augustini tempora: anni paulo plus minus ducentis adnumerantur. Primũ apud Romanos Titum Tacitũ regem Dionysii bacchi imitatione triumphum duxisse diximus & aliũ e regibus Tarquinium priscũ pariter triumphasse Plinium scribere supra item ostendimus: sed quales hi fuerint triumphi a nemine tradi uidimus. Publius autem Valerius consul primus pulso Tarquinio: & uehiis tarquiniensibusque post Bruti mortem superatis: reges pulsos in hoc sicut & in plerisq; imitatus triumphauit. Et si uero nõnullos ex triumphis qui uisi fuerint ampliores pro tẽpore atq; speciosiores scribere intendimus quo gloriam populi Romani eius temporis: tanq̃ & nos ipsi cũ Augustino adsimus: celebriorem lætioremq; ostendamus: maiorem tñ eorum partem summatim colligendo pergemus. Seruabimus aũt temporũ ordinem ut crescentem populi Romani potentiam triumphorum quoque amplitudinem imitatam fuisse appareat: utq; oĩbus constare possit: quo tempore Romana potentia se ipsam sub Pompeio: & Cæsaribus ferre non potuit: triumphos fuisse ductos: qui deoϟ potius quã hoĩum opera: opulentiam fastũq; imitati sint: eritq; a Camilli triumpho initium: de quo sic habet in quinto Liuius. Aduentus quoq; dictatoris oĩbus ordinibus obuiam effusis celebrarior: q̃ ullus unq̃ antea fuit triũphus: omneni consuetum honorandi diei illius modum aliquantum excessit: maxime conspectus ipse curru equis albis iuncto urbem inuectus est: parumq; id non ciuile modo: sed humanum etiam uisum. Iouis solisq; equis æquiparatum: dictatorem etiam in religionem trahebant. Triumphusq; eam ob unam maxime rem clarior q̃ gratior fuit. Hunc triumphum & si Liuius magnis effert laudibus a nulla tñ alia q̃ equorum alborum parte laudare potuit: qd præda (ut assolebat) trãsfereda populo erat distributa. Et nulli erãt digni magnates: quos ante currũ captiuos ducere potuerit. Alius ãt triumphus post multos ãnos a Papirio cursore dictatore de samnitibus ductus: & si aliqd decoris: nullã tñ habuit prædã cum captiuis ordine traducẽdã: sic. n. scribit in. ix. Liuius. Dictator ex senatusconsulto de samnitibus triũphauit: cuius triũpho longe maximã speciẽ captiua arma præbuere. tm̃ magnificẽtiæ uisum in iis: ut aurata scuta dominis argentarioϟ ad foϟ ornandum diuiderent: inde natum initium dicitur fori ornandi ab ædilibus cum tensæ ducerentur. Nec maioris fuit apparatus triũphus de quo sic habet in decimo Liuius. Q. Fabius deciano exercitu relicto in hetruria: suis legionibus deductis ad urbem: de gallis hetruscisq; ac samnitibus triumphauit. milites triumphantem secuti sunt. Celebrata in conditis militaribus nõ magis uictoria.

Triumphi cccxx.

Triũphus Camilli

Triũphus papirii cursoris

Q. Fabii q̄ mors. P. Decii est exercitataq; quæ memoria parentis æquata euentu publico priuatoq; filii laudibus data ex præda militibus æris octogeni bini: sagaq; & tunica præmia illa tempestate militiæ haud q̄q̄ spernenda. primus post hos triũphus fuit Papirii cursoris tunc consulis: de quo Liuius lib. itē decimo. Cōsul exercitū de samnitibus deduxit: uenienti Romā triumphus omnium consensu est delatus. Triumphauit in maiestate insigni ut illorū temporum habitus erat. Triumpho equites pedítesq; insignes donis transire: ac transuectis multæ ciuicæ coronæ uallaresq;: ac mulares conspectæ: inspectata spolia samnitium decore: ac pulchritudine paternis spoliis: quæ nota frequenti publicorum ornatu locorū comparabātur: ducti nobiles aliquot captiui clari suis patrumq; factis: æris grauis transuecta uicies centum milia: & auri triginta tria milia. Omne æs argentumq; in ærarium conditum: Militibus datū nihil ex præda maioris lætitiæ & gloriæ prædictis: triumphum duo coss. simul Claudius Nero & Liuius Salinator deuicto occisoq; Hasdrubale duxerunt: quem Liuius extollere est adnissus. Nec tamen huic ēt triumpho plura afferūt magnificienda iis: quæ superiores habuisse docuimus. Sic. n. in. xxyiii. Liuius ita consociatus triumphus cum utriq; tum ei magis qui quantum merito anteibat tm̄ honori collegæ cedens gloriam auxit. illum equidæm aiebat sex dierum spacio transcurrisse longitudinem italiæ: & eo die cum Hasdrubale in gallia signis collatis pugnasse: quo eum castra aduersus sese in Appulia posita habere Hannibal credidisset: ita unum consulem pro utraq; parte italiæ aduersus duos duces: duos imperatores: hinc consilium suum: hinc corpus opposuisse. nomen Neronis satis fuisse ad continendum castris Hānibalē: Hasdrubalem uero qua alia re q̄ aduentu eius obrutum: atq; extinctum esse: itaque iret alter cos. sublimis curru multiiugis. si uellet equis: uno equo per urbem uelut in triũphū uehi Neronem ēt si pedes incedat uel partam eo bello uel spretā triũphi gloriam memorabilem fore. hi sermones spectantium Nerone usq; in capitolium prosecuti sunt. Pecuniā in ærariū tulerunt sexterciū milies octoginta milia æris. Libet multos ex triũphis trāsire minoribus: ut ad maiores citius ueniam. Scipionisq; triumphum. xxxii. libro a Liuio descriptum primo afferimus: pace terra mariq; parta exercitu i naues imposito in Siciliam ad lylibeū traiecit: inde magna parte militum in nauibus missa: ipse per lætā pace nō minus q̄ uictoria italiā effusis non urbibus modo ad exhibendos honores sed agrestiū ēt turba obsidente uias Romam peruenit triumphoq; oīum clarissimo in urbem est inuectus. Argenti tulit in ærarium pondo centum milia. xxiii. militibus ex præda quadragenos æris diuisit. morte subtractus spectaculo magis hominum: quam triumphantis gloriæ. siphax est. Eundem uero triumphum ab Appiano diligentius descriptum repetere libet. Scipio post hęc ex libia in italiam profectus uniuersas copias classe traduxit: Romamque ad triumphum reuersus est: quod omnium ante se splendidissimum dicitur egisse. Eius forma: ut nunc fit ab illo seruata est: fuit autem huiusmodi: sertis redimiti omnes præcinentibus tubis currus spoliis relectos deducebant: ferebantur & ligneæ turres: captarum urbium simulachra: aurum deinceps & argentum: partim rudibus massis: partim signatum. Coronæ prætere a: quas uirtutis gratia urbes dedissent. Candidi subinde boues: & elephanti illos sequebantur. Post hoc Carthaginensium ac numidarum principes bello capti: Imperatorem lictores præibant purpureis amicti uestibus: tum citharedorum: ac tibiarum turba ad hetruscæ similitudinem pompæ hi succincti coronisque aureis redimiti: suo quisque ordine canentes psallentesque prodibant: Hos lydios appellant:

Triũphus Qu. Fabi

Triũphus alius papirii cursoris

Triũphus Claudii neronis & Liuii Salinatoris

Triũphus Scipiōis superioris

ut facile crediderim hetruscos a lidiis sumpsisse originem. horum in medio quispiam talari ueste fimbriis ac armillis auro splendentibus amictus gestus uarios edebat. hostibusque deuictis insultans risus undique ciebar. Post thuris & odorum copia imperatorem circunsteterant: quem curru de aurato multifariam que refulgenti candidi uehebant equi: auream capiti gestantes coronam lapillis ornatam: gemmisque: is uestem succinct purpuream patrio more aureis intextam sideribus: altera manu eburneum sceptrum altera laurum praeferebat: quae Romani uictoriae insignia profitentur. Vehebantur & cum eo pueri uirginesque: & ad habenas hinc inde cognati iuuenes: demum qui exercitum secuti erant scriptores ministri scutiferi ue. Postremo exercitus in turmas aciesque diuisus currum sequebatur. Milites quoque lauro redimiti laurum manu ferentes quibus meritoque insignia adiuncta. Aderantque qui hos quidem laudibus ferrent: hos salibus insectarentur: nonnullos infamia notarent. Simplex denique triumphi forma: & quam unusquisque sermone facile explicare queat: cum in capitolium uentum esset. Scipio deposito apparatu: epulum (ut amicis mos erat) in templo praebuit. Post hunc tamen haud diu. M. Portius Cato triumphum ex hispania duxit superioribus primis crescentis rei. p. parem: de quo Liuius. xxxiiii. M. Portius Cato ex hispania triumphauit: tulit in eo triumpho argenti uigintiquinque milia pondo: auri mille quadringentos milibus diuisit singulis ducenos septuagenos aeris. triplex equiti: per quot tempus. L. Quintius triumphum triduo duxit continuo: his quae postea sub principibus ducta sunt similimum: de quo sic habet Liuius. xxxiii. Postquam Romam uentum est: senatus extra urbem Quintio ad res gestas edisserendas datus est. Triumphus initus die primo: arma: tela: signaque aerea: & marmorea transtulit: plura Philippo adempta: quam quae ex ciuitatibus coeperat. Secunda die argentum aurumque factum: infectumque & signatum. Infecti argenti fuit. xviii. milia pondo: & ducentum septuaginta facti uasa multa omnis generis: caelata pleraque quaedam eximiae artis: & ex aere multa fabrefacta: adhuc clypei argentei decem: signati argenti octuaginta quatuor milia fuere atticorum. trachia uocant: trium fere denariorum in singulis argenti est pondus: auri pondo fuerunt tria milia septuaginta: decem quatuor: & clypeus unus aureus totus: & philippei aurei. xiiii. milia quinque. cxiiii. Tertio die coronae aureae dona ciuitatum translata centum &. xiiii. & hostiae ductae: & ante currum multi nobiles captiui obsidesque. Inter quos Demetrius regis Philippi frater: & armenes Nabidis tyranni filius lacedemonius. Ipse deinde Quintius in urbem est inuectus: secuti currum milites frequentes in exercitu omni ex prouincia deportato: iis duceni quinquageni aeris in pedites diuisi: duplex centurioni: triplex equiti: praebuerunt speciem triumpho capitibus rasis secuti qui seruitute exempti fuerant. Et suum diu post triumphum. P. Cornelius Nasica de bois duxit in mediocribus numerandum quem sic Liuius describit. In eo triumpho gallicis carpentis arma signa & spolia omnis generis transuexit: & uasa aenea gallica: & cum captiuis nobilibus equorum quoque captorum gregem: traduxit aureos torques: transtulit aeris mille quattuorcentum septuaginta: adhuc auri ducenta quadraginta sex: argenti infecti quod in gallicis uasis non in fabre suo more factum trecentum sexuaginta pondo bigatarum numerum centum triginta quattuor militibus qui currum secuti sunt centenos uicenos quinos asses diuisit: duplex centurioni: triplex equiti. Nec omittendum duximus. M. Fuluii triumphum: de quo Liuius in. xxx. octauo sic habet. Triumphare mense Ianuario statuerat: sed cum audisset consulem Aemilium litteris. M. Burii tribuni plaebis acceptis de remissa intercessione ipsum ad impediendum triumphum Romam uenientem aegrum in uia substitisse ne plus

Triumphus M. porcii Catonis

Triumphus L. Quintii de philippo

Triumphus Scipionis nasicae

Triumphus M. Fuluii

in triumpho certaminum q̄ in bello haberet. prætulit triumphi diem. Triumphauit
ad kalendas Ianuarias de etholis: & de cephalenia: aureæ coronæ centum decem pō
do: duæ ante currum latæ sunt argenti pondo octuaginta tria: auri pondo .ccxliii. te
tragia attica. cxyiii. philippei nummi decē milia. ccccxxxii. signa ęnea. dcclxxxy. signa
marmorea. ccxxx. arma tela: cætera spolia hostium magnus numerus. ad hoc catapul
tæ: balistæ: tormenta omnis generis: duces aut etholi & cephallenes: aut regii ab an
thiocho ibi relicti: ad septē & uiginti. Multos eo die priusq̄ in urbem inueheretur in
circo flaminio tribunos: præfectos: equites: centuriones Romāos sociosq; donis mi
litaribus donauit. Militibus ex præda quinos uicenos denarios diuisit: duplex centu
rioni: triplex eqti. Et paulopost alius post Liuiū ponit triumphus: quem nos ultimū
afferre decreuimus. Extremo anni magistratibus creatis iam ad tertium nonas Marti

Triūphus .G. Mālii Volsonis

as. G. Manlius Volso de gallis q Asiā incolunt triūphauit: serius ei causa triumphan
di fuit. ne. Q. Terentio Culeone prætore causam lege petilia diceret & icendio alie
ni iudicii: quo. L. Scipio dānatus fuerat cōflagraret. Eo infensioribus in se q̄ in illum
iudicibus quo disciplinā militarem seuere ab eo cōseruatam successor ipse omni gene
re licentiæ corruperat: neq; ea sola infamiæ erāt quæ in prouincia procul ab oculis fa
cta narrabant: sed ea etiā quæ in militibus eius quotidie conspiciebātur. Luxuriæ. n.
peregrinæ origo ab exercitu asiatico inuecta in urbem erat. Imprimis lectos æratos:
uestem stragulā tam præciosam: plagulas & alia textilia: quæ tum magnificæ supelle
ctilis habebantur: monopodia & abacos Romā aduexerunt. tunc psaltriæ sambuci
striæq; & conuiualia ludoꝝ oblectamenta addita epulis. Epulæ quoq; ipse cum cura:
& sumptu maiore apparari cœptæ: tum coquus uilissimū antiquis mācipium extima
tione & usu in præcio esse: & quod ministeriū fuerat ars haberi cœpta. Vix rū ea quæ
tum conspiciebantur semina erant futuræ luxuriæ. In triūpho tulit. G. Manlius coro
nas aureas ducentas duodecim. Argenti. ccxx. milia centum tres. Tetragistinum atti
corum. ccyii. milia. xx. ostefori philippi. Aureoꝝ nummorū in. M. xyi. ccc. xx. Arma
spoliaq; multa gallica carpentis tracta. Duces hostiū duo & quinquaginta ducti ante
currum. militibus quadrigenos binos denarios diuisit: duplex cēturioni stipendium
duplex ī pedites dedit triplex ī eqtes. Multi oīum ordinū donati militarib⁹ dōis currū
secuti sūt carmīa a militib⁹ ea in īperatorē dicta: ut facile appareat in ducē dulgētē ābi
tiosūq; ea dici: triūphūq; eē militari magis fauore q̄ populari celebrē. At iā maiores at
tingamus triumphos auctæ Romanaꝝ rerum amplitudini responsuros. Nec ab alio

Triūphus P. Aemilii

dignius id inchoari potest: q̄ a. P. Aemilio: cui contigit ut frugi ipse ī temporibus rei
pu. adhuc frugalitati inseruientibus uixerit: & tamen triumpho a maximis proceden
te uictoriis luxuriem primus in urbem inuexerit: Hic enim. P. ille Aemilius fuit: qui
quatuor filiorum duos priores clarissimis domibus per adoptiōem inseruit: cum ma
iorem Fabio maximo quinquies cōsuli: minorem Scipioni aphricano: in filios dedit.
Hic fuit Aemilius ille qui frugalitatis & modestiæ amator: filiarum maiorem. M. Ca
tonis filio uxorem dedit minorem Aemilio Tuberoni: qui quidem Tubero uir opti
mus maxime in re. pu. auctoritatis ita tenui erat patrimonio: ut sexdecim uiri ex Tu
beronum familia omnes simul in eisdem ædibus: & quidem modicis: cum coniugib⁹

Tuberonū familia paupima

& liberis habitarent. Itaq; in illis ædibus Pauli Aemilii bis cōsulis: & bis triumphalis
filia deducta est: in eisq; habitauit: nec puduit eam pauperis uiri: sed uirtutem admira
ta est per quam pauper erat. Tantis tamen assuetus modestiæ: & frugalitatis artibus
continere non potuit Aemilius quin tempori adauctæ rerum opulentiæ īseruiēs triū

phũ: in hanc maxime formam duxerit: populus Romanus nitidis uestibus ornatus ĩ locis & urbis partibus per quas transiturus erat se se ad spectãdum triũphum parauerat: oĩa urbis tẽpla erãt aperta: & sertis uaporibusq; repleta suauibus. Multitudo ministrorum baculos manibus gestantium ex medio dimouebat turbas: & uias puras ap tasq; præstabat. Transmissio in tres dies diuisa est. Prima enim dies uix signis tabulis & statutis transmittendis sufficit: quæ uehiculis cõportabantur. Secũda die pulcherrima & ornatissima macedonũ arma multis curribus delata fuerũt splendentia ære & ferro absterso q; atq; ita disposita ut cãu maxime cecidisse uiderẽtur: galeæ: scuta: thoraces: ocreæ: & cretẽses peltæ: & thraicia gerra: pharetræ: & equo℞ frena: acenses nudi per hæc iacentes: & satissæ infixæ ita: ut nec uicto℞ quidem absq; metu esset aspectus. Post hos armo℞ currus tria uiro℞ milia sequebantur: qui numismata ferebãt argentea uasis trecentis quinquaginta. Vas erat quodlibet trium talento℞: quatuor uiri singula uasa portabãt. Alii crateras argẽteas & phialas calicesq; ornatissimos: & ingentes certo o[r]dine deferebant. Tertia die prima luce tubicines non mite neq; suaue sed bellicum sonãtes primi ibant. Post eos. cxx. boues albæ cornibus auratis ducebãtur uittis ornatæ & sertis: ducebãt eas adolescentes succincti ad imolandũ & pueri aureas & argenteas patinas sacrificii gratia deferebant: de hisq; bobus albis dicere uoluit Virgilius de tauris tractãs: qui in meuaniæ campis ad clitũnum amnem albi nascũtur sic. Hinc albi clitumne greges: & maxima tauri. Victima sæpe tuo perfusi flumine sacro Romanos ad templa deum duxere triumphos. Post eos sequebantur qui aurea numismata gerebant in uasis trium talentorũ: ut supra de argenteis numismatibus dictum est: numerus uasorum fuit triadeoctuaginta. His succedebant q aurcam phialã decem talentorum quam Aemilius ex lapillis effecerat: item antigonea & seleucea & thericlia & Persei uasa aurea portabant. Post hæc persei currus & arma & diadema super armis positum deinde post modico interuallo nati regii ducebãtur: & cũ ipsis alũnorum & magistrorum & pedagogo℞ lachrymans turba: qui & ipsi manus tendebãt ad ciues & pueros eadem facere & precari docebant. Erant masculi duo: & una fœmina: non satis infortuniũ suũ per ætatem intelligentes: quæ res magis hoĩes ad misericordiam cõmouebat: multiq; lachrymas ciues ad illũ aspectũ demiserũt: fuitq; letitiæ & doloris plenũ spectaculum: donec infantes transierũt. Ipse aũt Perseus post filios: & ministros ibat: fusca ueste & trepidãs: amictus more patrio habens: pp magnitudinem malo℞ ad omnia trepidus ac mente turbatus: post eum ibat amico℞ & familiarium mæsta turba miserabiliter ipsum intuentes lachrymãtesq;: ut ẽt plæriq; ex Romanis lachrymare ob misericordiã compellerent. Post eum deferebãtur aureæ coronæ quibus Aemilium uirtutis gratia græcæ donauerãt ciuitates. Erat numerus coronarum qua[t]er centum. deinde Aemilius ipse sequebatur ornatissimo curru iuectus: uir & citra eiusmodi honorem spectaculo dignus: purpuram auro contextam indutus: & ramũ lauri dextera gerens: ferebãt & lau℞. milites currũ Aemilii sequebãt legiões cohortesque & manipuli: partim carmina patria salibus permixta & risu partim laudes Aemilii cãtantes: quæ intuebãtur & admirabant oẽs nec quicq̃ ex iis quæ sibi optãda forẽt deesse arbitrabant. Ob eas res in macedonico gestas bello summa pop. Ro. gratia Aemilio accessit. Tantum enim auri argentiq; in ærarium Aemilius retulit, ut nullum tributũ psolui a ciuibus opus fuerit: usq; Hircii & pansæ consulatum: qui circa primũ Cæsaris & Antonii bellum consules fuerunt magnus amplissimusque fuit: quẽ descripsimus Pauli Aemilii: maiores ampliores q; & propterea deo ut uidet̃ iuisi:

Triũphi Põpeii

quos Põpeius duxit triũphi fuere. Eos tñ nullo ĩ loco ordie scriptos iuenius: qa sum matim ẽt attingere nimium omnibus est uisum. a Plinio igitur sparsa: ut sunt scripta nõnulla sumemus: qui triumphasse eum dicit nondũ per ætatẽ senatorem de Mithri date. Curru quattuor elephantis ducto. & post triumphum ponti in duos dies parti tũ: apparatus pro alio triumpho fuisse relictos: & addit Plinius magni Pompei triũ pho translata statua argentea Pharnacis: q primus regnauit in ponto: item Mithrida tis eius patris & currus argẽteiq;. Item Põpeius in triumpho tulit alueũ cum thesseris lusorium e gẽmis duabus: latum pedes tres: lõgum pedes quatuor: fuit in triumpho luna aurea põdo. xxx. lecti triclinares aurei tres. Vasa ex auro: & gemmis abacorum nouem: signa aurea tria: mirrhina tria: coronæ ex margaritis. xxxiii. Mõs aureus qua dratus cũ ceruis & leonibus & pomis omnis generis. musæ ex margaritis inerant: & in eius fastigio horologium. & Põpeii imago ex margaritis: eadem Pompeii uictoria mirrhina in urbem inuexit: primusq; Põpeius lapides & pocula ex eo triumpho capi tolio dedicauit: quæ protinus ad usum hominũ trãsiere: abacis etiã electriisq; uasis ex petitis. Aliqualem uero triumphi ordinem Plutarchus ĩ Pompei uita sic ponit. Erãt regiones de quibus triumphabat sic litteris annotatæ: pontus: armenia: capadocia: paphlagõia: media: colchis: hiberia: albania: syria: cilicia: mesopotamia: præterea hi qui circa phœnicem & palestinam incolunt: Iudei & arabes: pirataꝝ ẽt quotquot ge nera terra mariq; debellata erãt. Inter hæc notabantur castella haud pauciora q̃ mille capta: ciuitates ferme noningentæ: piraticæ naues octingentæ: urbes præsidiis Rõa nis firmatas esse undequadringentas. his quoq; addebatur uniuersa urbis Romæ tri buta ante id bellũ quinquagiesdecies cẽtena milia fuisse: cum his uero quæ ipse quæ siuit octuagies: & quinquagies decies cẽtena milia. In ærarium præterea uasa: aurum argentũq; signatum ad. xx. milia talentoꝝ. præter quæ militibus diuisa sunt quorum qui minus accepit mille & quingentos æreos tulit. Captiui post principes piratarum in triumpho ducti. Tigranis armenię regis filius cũ uxore filiaq; ipsius Tigranis Zo sime coniũx rex iudeorum Aristobolus Mithridatis soror cum liberis quinq;. Scitha rum quoq; q̃ multæ mulieres. Albanoꝝ & hiberorum ac regis comagẽoꝝ obsides du cti. Trophea quoq; notata oĩa quæ præliotum numero æqua: aut se duce: aut per le gatos parthus est. Maximũ uero ac splendidissimum fuit: & quod Romanoꝝ nemi ni hactenus cõtingit: quod tertium e tertia orbis parte triumphũ duxit. Creuit tanq̃ per gradus triumphi gloria: apparatusq; in Cæsare & successoribus suis principibus: quos imperatores appellauere. Tam notus aũt erat triumphoꝝ apparatus: ut Sueto

Triũphi Cæsaris

nius Cæsaris & Augusti oĩum maximos paucissimis attigisse contentus fuerit: nam de Cæsare sic habet. Confectis bellis quinquies triũphauit. post deuictum Scipionẽ quater eodem mense: sed interiectis diebus: & rursum semel post superatos Pompeii liberos. Primũ & excellentissimũ triumphum egit gallicum. sequentem alexandrinũ deinde ponticum: huic proximũ aphricanum: nouissimũ hispaniensem: diuerso quẽ q; apparatu & instrumento. Gallici triumphi die uelabrum præter uehens pene cur ru excussus est axe diffracto: ascenditq; capitoliũ ad lumina. xl. elephãtis dextra: leua q; lycnos gestãtibus: põtico triũpho iter põpæ fercula: triũ uerboꝝ ptulit titulũ. Ve ni: Vidi: Vici. Non acta belli significãtem sicut cæteris: sed celeriter confecti notam. Veteranis legionibus prædæ nomine in pedites singulos super bina sextertia quę ini tio ciuilis tumultus numerauerat: uicena quaterna milia nũmũ dedit: assignauit: & agros sed nõ cõtinuos ne qs possessoꝝ expelleret: populo pter frumẽti denos modios

ac totidem olei libras: Vicenos quoq; nũmos quos pollicitus olim fuerat uiritim di uisit: & hoc amplius centenos pro mora. Cætera extra triũphi apparatum scribit Suetonius. Sed iam ad alio- descendam triumphos maiori diligentia scriptoribus traditos: quo formã tãtæ rei melius noscere possimus. Flauius Iosephus gente iudæus captiuitatem hierosolymæ urbis a Vespasiano patre & Tito filio principibus Romãis factã describens: ipsorũ imperatorũ triumphũ sic refert. Cõmunem triumphum ob res gestas agere statuerũt: quamuis utrisq; senatus propriũ decreuisset. prædicto autem die quo futura erat pompa uictoriæ nemo ex tam infinita ciuitatis multitudine domi remansit. Omnes autem cũ prodissent loca ubi tantum stare possent præuenerunt quanta spectaturis sufficerent: imperatoribus relicto necessario transitu. Cuncta uero pars militaris ante lucem per turmas atq; ordines progressa ẽ cum rectorib⁹ suis: & circa hostia constituta nõ palatii superioris: sed prope Isidis templum. ibi enĩ principes nocte illa requiescebant. prĩa iam aurora incipiente procedunt Vespasianus & Titus lauro coronati: amicti uero prima ueste purpurea: & ad octauias ambulationes transeunt. Ibi enim senatus & ducum proceres: & honorati equites eorũ ꝑstolabantur aduentum. Tribunal autẽ ante porticus factũ erat: sellæq; in eo eburneę præparatæ: quo cum ascendissent: consederunt. statimq; partis eos militaris fauor excepit. multis uirtutũ testimoniis prædicatis: Illi autẽ inermes erant in ueste serieca: lauris coronati. preceptis autem laudibus eorum Vespasianus cum dicere adhuc uellent: silẽtii signum dedit: magnaq; omnium quiete facta surrexit. & amictu magnam partem capitis adopertus: solẽnia uota celebrauit: Idemq; Titus fecit. perfectis autẽ uotis Vespasianus in commune omnes breuiter allocutus milites quidem ad prandium quod iis ex more ab imperatore parari solet dimittit: ipse uero ad portam recedit: quæ ab eo ꝙ per illã semper triumphorum pompa ducitur nomẽ accepit: Vbi: & cibũ prius capiebant & triumphalibus uestibus amictis diis ad portam collatis: cæsa hostia: iter spectacula traseũtes triumphum ducebant: ut multitudini facilior præberetur aspectus. pro merito autẽ narrari multitudo illo℞ spectaculorũ & magnificentia non potest. In omnibus quæ quisq; excogitauerit: uel artium factis: uel diuitiarũ operibus uel nature nouitate. Nã pene quęcunq; hoibus qui unq̃ sunt fortunati paulatim quæsita sunt aliis alia mirabilia atq; magnifica hæc uniuersa alia die Romani ĩperii magnitudinem probauerũt. Et enim argenti auriq; necnõ & eboris & in omni genere specierum siue opum multitudinem non ut ĩ pompã ferri cerneres: sed si quis dixerit omnia fluere: & alias qdẽ uestes ex rarissimi generis purpura portari: alias diligẽtissima purpura uariatas arte babylonica gemmæ autem clarissimæ & tam multę aliæ coronis aureis aliæ speciebus: aliæ formatæ inclusæ traductæ sũt ut appareret frustra nos earum usq; rerum esse aliquid suspicari. ferrebantur: aut simulachrorum singula: quæ illi deos habebant: & magnitudine mirabili: & arte nõ defunctoriæ facta: horũq; nihil non preciosa materia. Quin & animalium diuersa genera producebant propriis ornamentis induta. Erat autem etiam: quæ singula portaret magna hominũ multitudo: purpureis uestibus atq; inauratis ornata. Ipi etiam qui ad pompam fuerant: ab illa turba discreti præcipua: & mirabili ornamentorum: magnificentia culti erãt. Insuper his ne captiuo℞ quidem uulgus inornatum uideres: sed uarietas & pulchritudo uestium natam ex fatigatione corporũ deformitatẽ oculis subtrahebat. Maxime autem stupor erat machinarum quæ portabantur: siue pegmatum fabricatio ꝓ quorum magnitudine timendum uiribus portantium occurentes putabant. Multa

Triũphus Vespasiãi & Titi

enim in tertium nidum undequaq; surgebant & magnificentia fabricæ cum admiratione delectabat: multis aurata ueste circundatis: cum aurum præterea factum: & nō factum esset affixum. Multis autem imitationibus bellum aliter in alias diuisum machinas: certam sui faciem ostendebat. erat enim cernere: uastari quandā fortissimam terram: totas uero iterfici acies hostium: & alios fugere: alios captiuos duci murosq; excellenti magnitudine machinis dirui: & castellorum conscendi munimina: & populos ante mœnia ciuitatum disturbari: exercitumq; intra muros diffundi: cædisque oia loca plena: & eorum qui resistere non poterant præces: ignemq; tēplis imissum: incendiumq; super domos: & post multam euastationem euersionesque atq; amnem tristitia defluentem: non in arua culta neq; in hominum uel pecorum potum sed per terram ex omni parte flagrantem. hæc enim iudæos esse passos ipsi experti sunt. Ars āt & confectorū operū magnitudo: nescientibus adhuc fieri præsentibus ostendebatur. Erat autem per singula pegmata captæ ciuitatis dux ita ut captus fuerat ordinatus multæ aūt naues sequēbantur spolia uero alia passim ferebantur. Eminebant aūt eorum quæ apud Hierosolymam in tēplo reperta sunt: mensa aucta ponderis talenti magni: & candelabrū similiter auro factū: sed opere cōmutato ab usus nostri cōsuetudine. Nam media quidem columna basi hærebat. tenues autem cacumine producebātur formatæ ad similitudinem fuscinulæ: & sumū quoq; in lycni specie fabricatū. Erant autem numero septē: septimi diei q apud iudæos est festus indicantes honorē. post hæc portabatur lex iudeo℞ nobilissimū spoliorum inde transibāt plurima uictoriæ simulacra portātes oīa ex auro & ebore facta. post q̄ Vespasiāus prior ibat: & Titus deinde sequebat. Domitianus aūt adeqtabat ipe quoq; adornatus pulcherrime dignusq; spectari pōpę āt finis fuit ad capitolini Iouis tēplū. quo postq̄ uētū est cōstiterūt. Erat. n. uetus mos patri⁹ operiri: dōec ducis hostiū mortē q̄spiā nūciaret. Post q̄ igit̄ eū finē uitæ habere nūciatū est: oīumq; fauor secutus est: tūc hostias imolarūt hisq; oibus secunda per uota solemnia celebratis in palatium recesserunt. Multis deinde post annis Aurelianus princeps non ignobilis triumphum duxit: quē sic Flauius Vopiscus syracusius describit. currus regii tres fuerunt: in his unus Odenati argēto auro & gemmis operosus atq; distinctus: alter quem rex persa℞ Aureliano dono dedit: ipse quoq; pari opere fabricatus. Tertius quem sibi Zenobia cōposuerat: sperans se urbem Romā cum eo uisuram q illam non fefellit. Nam cum eo urbem īgressa est uincta ac triumphata fuit alius currus quatuor ceruis iunctus qui fuisse dicitur regis gothorum: quo ut multi memoriæ tradunt capitolium Aurelianus inuectus ē: ut illic cæderet ceruos: quos cum eodem curru captos uouisse ioui optimo maximo ferebatur. præcesserunt elephanti uiginti feræ māsuetæ libycæ: palestinæ diuersæ ducentæ: quas Aurelianus priuatis donauit: ne fiscum annonis grauaret: tygrides quatuor camelupardali alces cætera talia per ordinem ducta. gladiatorum paria trecenta præter captiuos gentium barbararum. blēnos: exiomitas: arabes: erāt quoq; bactriani: hiberi: saraceni: persæ: cū suis quiq; muneribus: gothi: alani: roxolani: sarmathę: franci: sueui: uandali: germani: religati manibus captiui præcesserunt: inter hos etiā palmyreni: qui superfuerāt principes ciuitatis: & ægyptii ob rebellionem: ductæ sūt & decem mulieres: quas uirili habitu pugnantes inter gethas cœperāt: quas de amazonibus ortas titulus indicabat. prælati sunt tituli gentiū nomina cōtinentes. Inter hæc fuit tetricus chlamyde coccinea: tunica galbina: bracis gallicis ornatus: adiūcto sibi filio quem imperatorem in gallia nuncupauerat. Incedebat et Zenobia ornata

Aureliani triūphus

gemmis

gemmis:cathenis aureis quas sibi fecerat uincta. præferebantur coronæ ciuitatũ aureæ titulis eminentibus proditæ: Iam populus ipse Romanus: Iam uexilla collegiorum atq; castroꝝ: & catafractarii milites: & omnis exercitus: & senatus (& si aliquantulum tristior: q; senatores triumphari uidebant) multum pompę addiderunt. Deniq; in capitolium uix nona hora peruenit: sero autem ad palatium. Sequentibus diebus datæ sunt populo uoluptates ludorum scænicorũ: ludorum circensium: uenationum: gladiatorum: naumachiæ. Vltimus mihi restat Romanorum principum quos legerim triumphasse. Probus. uellemq; Flauium Vopiscum qua diligentia superiorẽ Aureliani: eadem & hunc Probi e pannonia imperatoris uere probi præstantissimiq; triũphũ scripsisse. Sed uidet̃ de iudicio factũ eẽ: ut q ultimus oĩum in tanto ĩperio triũphus eẽ debebat mucidus trũcusq; describeret̃. Sũt itaq; Flauii Vopisci hæc uerba. Triumphauit de germanis & blemiis oĩum gentium ferocissimis ad quingẽtos homines ante triũphũ duxit. Venationem ĩ circo amplissimam dedit: ita ut populus cuncta diriperet. Genus autem spectaculi fuit tale. Arbores ualidæ per milites radicibus auulsæ: late longeq; trabibus affixæ sunt terra deinde superiecta totusq; circus ad siluæ speciem consitus gratiã uiroris præbuit. Immissi deinde per omnes aditus structiões: Mille cerui: Mille apri: Mille dãmæ & cætera aĩalia quãta ali adinueniriq; potuerũt. Immissi deinde populares rapuit qsq; quod uoluit Triũphos iã tandẽ absoluimus: quos e tanta trecẽtorum & uiginti multitudine duximus seligendos: ut formã: triũphi ostendemus: quam inspexisse Aureliũ Augustinũ optasse refertur: (quamq̃ Augustinum non magis id tenuit desiderium: q̃ e nostris plurimos habere uidemus. Qua ratione unicum nunc ex nobis conflare libet: & ordinem fortunamq; uariis supra locis & modis descriptam ita repetere: ut in p̃sentis temporis Romæ duci uideatur. Venientes Romam ad triũphos duces Romanos itali: quãcũq; uiderent suo: & ipsi triũpho excipiebant: quod de Scipione Liuium supra scripsisse ostẽdimus. Expectabant uero foris: quia lege cautum fuisse docuimus: nullum ducem ãte triũphi initium urbẽ ingredi. Eos qui triumphũ ducturi erant satis supra ostẽdit Iosephus semper ad portam consedisse: quam ipse dicit nomen inde nactam fuisse: q; triũphi per eã ducerentur: nosq; in Roma instaurata priscorum testimõio & auctoritate docuimus territorium triumphale: ad eum fuisse locum ubi apud basilicam principis apostolorũ Petri: sancti Andræ ecclesia & cœnotaphiũ extant: quo in celeberrimo priscis etiam temporibus loco: apud id tũc Apollinis templũ nũc sanctæ Petronillæ: & sanctæ Mariæ febricosorũ ecclesiam: obeliscus est ille sublimis quem Caiũ principem in Neronis circo erexisse Plinius est auctor in eo itaque territorio triumphali parara triumphi pompa per uiam procedebat triumphalem: cuius stratæ silicibus particula adhuc cernitur sub sancti Spiritus in saxia hospitali: ut per nunc dirutum pontem tyberis: triumphalem ibi proximum: & portam pariter dirutam: eius pontis triumphalem: cuius ampla cernere est fundamenta: in urbem: & ad capitolium duceretur. Continuabatur autem ea triumphalis uia ad posteriorem nunc porticum ecclesiæ: sancti Celsi ad quam arcus marmorei ipsam amplexi uiam: altera extat coxa corrosam e marmore statuam retinens collosseam. Reflexa inde uia sancti Laurentii in damaso ecclesiam: & post floræ campum petebat: idque hinc maxime proximis temporibus cernere fuit: quod in continuatis super eam domibus fundamenta iacere: aut puteos effodere molientes: siliceam ueterem offenderunt spaciosissimã: a campo floræ ad nũc plateam iudæoꝝ inde Iunonis tẽplum: nunc sancti Angeli in foro piscium

Probi triũphus

Triũphale territorium

Triũphalis uia

deorũ dearumq; sacella: omnes ædes suos & multiplices habuerint sacerdotes: cũ sodales illis & more nostro societates ac confraternitates tanto nostris plures quãto maior tunc erat populus fuisse docuerimus: pompam quæ aut præcederet: aut sequeret ad tensas ingentem esse oportuit: quam quidem turbam per superius descriptam triumphalem uiã & portam: uaria oblatrantẽ in deos carmina: nos nunc uidere & audire uidemur. Singuli uero ordines sacerdotum: singulæ sodalitates: singula pegmata: & machinarum agmina suos habuere ludos: & simphoniacos: singulos pantomimos per quos a præcedentibus colegiis diuiderẽtur. petreię enim alicubi fuerũt mulierculæ ebrias se gesticulationibus simulantes: quæ dum obtorto uacillantiq; gressu in casum & ruinam pendent: seseq; uix tandẽ sustentantes totam paucis sed amplis passibus uiam cõplectuntur: turbas in risum prouocãt. Et manducos aliqui digniores ditioresq; sacerdotes a quibus sua gratior fieret põpa: præmittebant. Erãtq; laruato capite humano maiori: maxillas uasta magnitudine pariter uastis armatas dentibus habentes: qui suo [illegible] oris hiatu dentiũq; crepitu: sese in utranq; partẽ uix dum flecterent: ridentem turbam uertebãt in fugam: & quicqd in esum oris applicaretur: tãquã deglutientes in sinum demittebãt. Vtq; maiorem uarietas delectationem faceret. Ciceriæ aliis interiectæ ordibus suos: & ipsæ risus etiã uiris grauibus exciuere. Viri erãt hi ueste & laruato oris habitu muliebri: quibus ceruicis proceritas iusta oblõgior appareret: uocis tñ usus ad labia & iter dentes ita respõdebat: ut uerbo℞ proprietas nullatenus desideraret. Qui media incedentes uia spectatores ad utranq̃ partẽ mira linguæ uolubilitate: pro uniuscuiusq; conditione iocis aut ridiculis: lædoriis laudibus: uituperationibus: aut seriis appetebant. Suntq; pariter pompæ iocis interiecti erãt lydii: ingens citharœdo℞ tibicinumq; turba sericeis: aureisq; induta: & coronis pariter aureis redimita: cum quibus nonnulli psalẽtes canẽtesq; prodibant. Eorumq; in medio ludius quispiam talari ueste fimbriis armillisq; aureis splendentibus amictus: uarios edebat gestus. Subinde uestalibus psalteriæ & phanaticæ mulierculæ præluserũt qua℞ gesticulationes marmoribus insculptas quotiẽs per urbem offendo: quin subsistens inspiciam nequeo continere: pariter & debacchanrer: quæ suis bacchiq; sacerdotibus bacchidibusq;: haud secus q̃ in orgiis capillo per humeros sparso: nudæ potius uolareq; saltare uidentur. Sjmum quoq; inter alios pompæ sacerdotum sodalium: & epulonum ordines munus: mimi histriones: pantomimi: & cætera ludionum turba præstiterunt: ut dum ea subit menti & memoriæ recordatio: hos ego strepitus: has saltantium insanias calamo nũc cupiam declinare. Postq̃ pontem & portam triũphalẽ oĩs superstitiosa priscorum pompa transgressa erat: auri: & argenti: armorum bellicarumq; machinarum: & ditissimæ lautissimæ supellectilis: quantum singuli triũphatores in ærarium inferebant: supra i descriptis multorum triumphis audiuimus. Vnde hanc solam partẽ: quia nostrorum sæculi nostri præsertim ecclesiasticæ rei Romanæ principum neminem imitaturum esse credimus: in nostro hoc triumpho effingere desinemus: & pariter nulla pegmata præter supradicta: nullas machinas adhibebimus. Imperator igitur: ad cuius exemplum utinam aliquãdo unus uel plures christiani succedant: currum insidens birotem: auro: argento: gemmisque splendentem ingrediebatur. Sed ubi in curru illo circumcirca picti erant. hinc Iuppiter sceptrum: inde Neptunus tridentem: Iuno hastam quirini: manu gestantes: Deinde Mercurius caput pedesque alatus: in nostro curru. Petrus claues: ensem Paulus manu gerens: Michael Georgiusq; dracones perimãt. Et Bartholomæus suã humero pellẽ portet.

Petreiæ mulieres
Mãduci laruati
Ciceriæ
Lydii
Psaltriæ & phanaticæ mulierculæ in pompa ducebãtur
Birotis

Aureaq; noſter īperator palla induatur: ſtellis ex auro ſplendentibus uariata: ſceptrū
manu dextera eburneum: ſiniſtra lauri ramū geſtans. Nec auream priſco de more he-
truſco coronam: ſed lauream habeat. Sicq; non ut olim ſeruus qui iuxta Pliniū pon-
deris eximii auream poſt humeros ſtans ſuſtētet adhiberi oportebit. Nec cogetur im
perator noſter ferreū manu annulū manu habere. Vt ſeruo in tanta gloria ſe æquari
recognoſcat: ad quam Plinii ſententiam Iuuenalis ſic alluſit. Magnæq; coronæ. Tm̄

Fortuna alata

orbem quantum ceruix nō ſufficit ulla. Quippe tenet ſudans hanc publicus: & ſibi cō
ſul. Ne placeat: curru ſeruus portatur eodem. Optimum itaq; potius imperatorē Ti-
tum Veſpaſianum noſter imitabitur imperatôr: qui nō ſeruū in curru poſt humeros
ſed fortunam ex auro habuit alatam: quæ ſi noſtro adhibebitur: demiſſus cœlo ange
lus eſſe uidebitur. Aſſideat tn̄ noſtro ſi erit filius puer: & Scipionis optimi ciuis exem
plo nepotes hac ex cognatione ephœbi candidorum equoꝝ currum trahentium fre-
na regant: aut ſi deerunt nepotes & cognati diſcat a Iuuenale adhibere Niueos ad fre
na qrites. Defoſſa in loculis quos ſportula fecit amicos. Poſt currū [illegible]regati a multi-
tudine legati & digniores quiq; ac uirtutibus præſtantiores equo uehātur. Hoſtium
uero duces & captiui nobiliores ante currum uincti ducātur: ut ipſorum aſpectu pul-
cherrimum ſpectaculū: fructumq; uictoriæ ingentem populus Roma. excipere poſ-
ſit: qui illos in carcerem duci uideat. Clament iterim obſtrepātq; ante & retro milites
laureati: carmina in ducem ſuum laudibus plena: & cum libuit ridicula & opprobria
lædoriaq; licentiſſime proferēt. Magnaq; cū ſit ac prope infinita carū quæ in triūphū
ducuntur reꝝ & captiuoꝝ multitudo: & cum pompæ & populi innumera ſit turba: a
territorio triumphali in fo[illegible] uſq; magnum Romanum nouē horis (ſicut in Aurelia-
ni triumpho contigit) ægre perueniatur: & tamen cū ad eius lori parte[illegible] quę iuxta Oui
dii uerba de boue nomen habet: erit peruentū: currus ipſe ſubſiſtat. Nec prius equos
flectant: qui eoꝝ frena agent adoleſcētes: ꝗ & ipſe conſul uexilla aliaq; magiſtratus in
ſignia in ipſo foro de more depoſuerit. Et ducem hoſtium in carcerem perductum oc
ciſumq; aliquis denunciauerit: ut quem populus Romanus quē milites Romani ali
qn̄ metuerūt: ſupplicio affectum eſſe gaudeant. Tuncq; aſcendens in capitoliū cōſul
rem diuinā in Iouis optimi maximi tēplo faciat: cuius ad eos oratio hæc fuiſſe refert.
Gratias tibi Iuppiter optime maxime: tibiq; Iuno regina: & cæteri huius cuſtodes ha

Oratio triumphātis ad deos pfecto triū pho

bitatoreſq; arcis dii: libens lætuſq; ago: te Romana in hāc diem & horam per manus
quod uoluiſti meas ſeruata bene. geſtaq; eandem & ſeruate: ut facitis: fouete: protegi
te propitiati: ſupplex oro. Eundemq; diē: & uictori & uicto finē uitæ feciſſe lætus exul
tabat atq; iubilabat populus. Deducatur dei[illegible]de i palatiū imperator noſter ad cœnā
mille menſis in foro paratam deſcenſurus ad quam inuitatus: qui tunc erit conſul nō
accedat ne qui triumphauerit aliquē ſe in ea digniorem: accubituq; pric[illegible]em habeat.
Et ſi exēplo Scipionis optimi modeſtiſſimiq; ciuis noſter triumphator maluerit mīo-
re multo apparatu in capitolio cœnam paret. Triumphos uiam & Romā abſoluim⁹:
triumphantem ſi unum operi claudendo addetur non modo. ſ. ſcriptura: ſicut nuper
fecimus depictos: ſed ueros & priſcis digniores triumphos Romæ ducendos eſſe ſpe
rari poſſe: ſi eos qui ad clauum ſedent rei publicæ chriſtianæ principes ſeipſos noſce:
& quam ſuſceperint curam mente & animo conſiderare: meliori ſolito dei munere cō
tingeret: neq; enim forma & inſtitutione: utinam ne magis potentatu & magnitudi-
ne multum abeſt ab ea quam in hoc opere per ſingulas partes deſcripſimus Romana
& publica: hæc in qua uiuimus eccleſiaſtica res Romana. Sæpe ex Liuio & Cicerone

no extra urbem legi obtemperaturos expectasse. Lex enim ipsa: & multæ aliæ stante sub consulibus re. p. caste seruari solitæ sub principibus exoluerāt. Vespasiāus: tū & Titus legi ex parte aliqua pariturí ad territorium portamq; triumphalem lauro coronati: & uestem īduti purpuream sunt progressi. Vbi panegyricis laudum suarum redundantibus de more auditis. rem diuinam capite operto fecerunt. Milites uero Iosephus scribit inermes in ueste sericea fuisse: quod illorum opinioni aduersatur: qui ueteres Romanos rerū dominos parū splendido atq; ēt inepto amictu usos fuisse calumniantur. Qualia uero fuerint spectacula: qualis pompa: quantæ qualesq; diuitiæ in triumpho ostensæ: & Iosephus & Appianus & supradicti a quibus sumpsimus scriptores diffuse dicunt. Aliqua tamen repetere libet: nostro huius temporis triūphis quem hic uerbis & scripto ducibus coaptanda. Sitq; prima pars uestium qua ex rarissimi generis purpura: & diligentissima pictura uariatas arte babylōica hebreus dicit: & rarissimi generis purpuram fuisse constat: quā nostri tū cremisinā: tū uiolaceā appellant. Artis uero babylonicæ a priscis Romanis dicta sunt omnia quæcunq; uariatis coloribus uariatoue serico: aut auro & mixtim ex utroq; contexūt: quorū p italiā nimius nūc īprobādus: pniciosusq; cernit̄ abusus. De gēmis q̄s dicit ptim ī coronis ptim aliter fuisse delatas notoriū est ut: cū sola ardēti ambitiōe ps illis nostri sint: a multitudine tamen eorum incomparabili superentur. Iam uero quæ dicit Iosephus p merito laudare non posse: multitudinem illorū spectaculorū & magnificētiam in omnibus quæ quisq; excogitauerit: uel artium factis: uel diuitiarum operibus: uel naturæ nouitate: omnibus persuasum esse non dubitamus: quæ nec dū nunc referri aut excogitari possent: sed ita in singulis mutabant̄ triumphis: ut nihil magis quisq; curaret q̄ ne ea adduceret: spectaculorū machinarūq; genera q̄ prioribus pompis uisa erant. & diuersa multi animaliū genera ducebant propriis induta ornamētis: ut color habitusq; ornamentorum ursis adhibitorum: leones aliter uestitos secerneret: pariter lynces: & pardos: diuersusq; damas internosci & pantheras faceret ornatus. Nec paruæ erat pulchritudinis delectationisq; uidere eos hoīes qui singula præferrent spectāda aut singula ducerent aīalia. purpureis atq; inauratis eē uestitos: cū tñ & captiui ordie in spectaculū ducti ornatus sui splendorē haberent. Inter hæc stuporis fuisse dicit Iosephus machinarū q̄ portabātur & pegmatum fabricationem quaꝝ reꝝ similitudinē cū a nobis uisam dixerimus: facile erit intelligere q̄lia fuerint maxīa: cū parua nos inspecta cū stupore nō potuerimus non mirari. Est celeberrimus quot ānis in urbe florentia Iohānis Baptistæ festus dies: in quo diuersi generis machinæ: diuersa trāsferūtur spectacula ingenii subtilitate ueteribus illis nullatenus postponenda. Adhibenturq; inprimis spectādæ pulchritudinis pegmata. ex illis ēt quæ ī tertiū nidum unde quaq; surrexisse hebreus noster tātope admirat̄. qn si ueniā dabūt nobis doctiores: ī peritos hoc loco qd ea fuerint pegmata docebimus. Decempedalis erat quaquauersum latitudis solidū tabulatū: e cuius basis centro lignea surgebat colūna uigīti pedū proceritate sublimis: ad quā trina distinctione pporcionaliter facta terni ramorū ordines ferreorum erant: quibus in ramis inauratis fronde multa aurea argenteaue desatis: tamq̄ auicularū nidi ex corio lorulis ue uersicoloribus: puerorꝝ bimulorum ad summum uetrimulorum sedes & tamq̄ cubilia disponebantur. Eorumque puerorū capite solum exerto: pars toto eminens corpusculo iucūdū ridiculumue aliquid: prout occultus ī fronde præceptor suggereret balbutiebat: hancq; molem robusta seruorum multitudo non centonibus ut florentiæ nunc: sed purpureis aureis ue indutorū

Ars babylonica

Pegma

ſupradiximus. Dum nullum faſtidiťgenus in quo uirtus eniteſceret: creuiſſe Romanum imperium: & uiroȝ ex omni parte orbis oſtendimus Romæ uiſos eſſe: non ciues modo militeſq; & ſenatores: ſed conſules: qua urbis & rerum cũmunione factum ſit: ut ne dum Romæ geniti & cohabitantes infinita & tñ diuerſi generis hominum multitudo: nedum italici generis præſtantes uiri: ſed hinc ad caucaſum montem: inde ad tanaim aut ad gangem geniti. Romanam pari affectu rem pu. amarent: defenſarent: tuerentur: augerent. Similem itaq; præſentis rei ſtatum eſſe hinc dicimus: quia pontificem Romanum cõſulis. Cardinales: Senatoȝ: Reges: Pricipes: Duces: Marchiones: Comites: & alios chriſtiani orbis nobiles: legatoȝ: quæſtorum: tributorum: militum: præfectorum præſidiis: centurionũ & decurionũ: officio fungi: & reſpondere uideť. Epiſcoporum uero & alioȝ eccleſiaſticorum multitudo Romanam frequẽtãs curiam magiſtratuũ obtinet locum per quos aut rei pu. officia: aut ſingulæ prouinciarum dioceſes adminiſtrãtur. Et pontifices Romani olim originem aſiaticam habuere. Petrus apoſtoloȝ princeps. Anicetuſq;: Iohannes quintus. Sergius. Siſinius. Cõſtantinus: Gregorius tertius: Græcia pariter ſuos habuit: Anacletum: Theloſphorũ Higinium: Eleuteriũ: Aneheronem: Sixtum: Euſebiũ: Zoſimũ: Theodorum: Ioãnem ſextum: & ſeptimum: Zachariã: & noſtris diebus ex creta quintum Alexandrũ: Nec ſuis caruit aphrica põtificibus: ex qua uictorẽ. Melchiadem. & Gelaſium habuimus Caium Dalmatia: & Iohannem quartũ habuit. Damaſium hiſpania. & Iohannẽ primum uigeſimum: nuperq; Caliſtum tertiũ. ſardiq; fuerũt Hilarius & Symmach⁹. Agatho aũt Leo ſecundus. & Stephanus tertius fuere Siculi. maiorem in numerum gallia nobis dedit Martinum primũ. Romanum quoq;. & Silueſtriũ ſecundum: Stephanũ nonũ: & Vrbanum ſecundũ: Caliſtum ſecundũ: Vrbanum quartũ: Clæmentem quartũ: Iohãnem ſecundũ uigeſimũ: Benedictum duodecimũ: Clæmentẽ ſextũ: & quartus Gregorius ſecũduſq; Clæmens fuere ſaxones. Damaſus uero ſecũdus. Victorq; ex norico geniti ſunt: nũc baueria: & Leonem quintũ: Gregoriũq; ſextum. alemania dedit Hadrianum quartum anglia quintũ Innocentiũ. burgondia. Vt trina ꝑ pemodum diuiſione paulo plures prædictis Roma: totidem Italia. Turbã uero cardinalium epiſcoporumq; & alioȝ in re. p. eccleſiaſtica præſtantiſſimoȝ: quã aſia aphrica. & pars europæ a barbaris nunc oppræſſa habuit. infinitũ fuerit recenſere. Satis tñ pulchrumq; erit nunc ſuperſtites numerare præter Caliſtum tertium pontificẽ: ex Hiſpania citeriori Valentinum: qui proximo obiit anno: quinq; Cardinales utraque habet Hiſpania Iohannem de turre cremata ſancti Sixti: Iohannem de caruajal: qui legationem actu ipſo apud pãnonas in turchos exercet: Iohannem Zamorenſ[illegible] titulo ſanctæ Priſcæ. Vlterior: & Rodericũ uicecãcellarium ſancti Nicolai in carcere tulliano. Lude[illegible]icumq; ſanctoȝ quatuor coronatoȝ Caliſti nepotes citerior habet Hiſpania. & ſuum alia Beſſationem ex pontica trapezunda græcum epiſcopum ruſculanum: & alterum item habet græcia Iſidorum ex Conſtantinopoli epiſcopum ſabinenſem. Tres ẽt nunc habet gallia Cardinales. Gulielmum rothomagenſem titulo ſancti Martini in montibus: Alanum auinionenſem titulo ſanctæ Praſidis: & eduenſem. Germania autem unicum Nicolaum de cuſa titulo ſancti Petri ad uincula. Non itaq; iniuria dixiſſe uidemur. Romanæ olim rei pub. ſimilem eſſe eccleſiaſticam rem Romanam. quæ haud ſecus q̃ illa ex uiris cõficiatur: quos omnes orbis terrarum prouincias mittere contigerit digniores: & ſub hac re noſtra omnes nomem profeſſos criſtianum uelint nolint regi & gubernari oportet. Neque enim regia aut alia poteſtate: ne

Põtificorũ romanorũ origo & ſeries

Cardinales romani

que magistratibus: neque dignitate fungi: neque etiam uir haberi potest: qui nostr consulis & senatus conuentusque publici legibus consultis institutisque aduersatur. huius enim rei publicæ scita perpetuam animarum salutem & gloriam spondētia mul to pluris facienda sunt: quam gloria quam suis ciuibus rem publicam conseruanti bus spondebat Romana res publica. Vt uero & proprio nomine desertores appellā di sint: qui castra hæc deserunt in urbe Roma a rei publicæ christianæ fundatoribus apostolis Petro & Paulo instituta: quorum Petri ipsius basilica est prætorium. Con sul est pōtifex. Magister militum est Cæsaris imperatorisque nomen retinens: Lega ti: quæstores tribuni: & centuriones sunt quos diximus: reges: principes: & duces: Vt affirmare ausim si ad hæc castra quoad debent ductores ordinum frequētes affuerint facile futurum: o: bis olim Romani prouincias rei publicæ Romanæ non rebelles: i perio restituere ac subiicere. Quid autē per immortalem deum sibi uult sacrosanctū nomen christianum quempiam profiteri: se christianum ecclesiæ membrum dicere. Barbaras nationes: Turchos: Saracenos: & cæteros infideles uerbo aspernari: insectari: & eo amentiæ progredi: ut cum christiani exercitus castra signa & munitiones per ignauiam deserat & prodat: fructu imprimis speratæ salutis eternæ careat: & quod græ cis hactenus contigit: sensim ueniat in hostium potestatem.

Venetiis a Philippo Pincio Mantuano. Anno dñi. M.CCCCCXI. Die. vii. Maii. Inclito domino Leonardo Lauredano Venetiarum duce serenissimo.

REGISTRVM

a	nolite enim	lem redeundū	geratur. Mane	apponi postea
BLONDI	supræma	h	quartæ: qbus	sumptibus
Qui uero in	tim quoq;	Varro de	res inflictas	
soror fuerit	e	Ciceronis	recognouit:	p
mine terras.	De aquis	neades &	m	aduentus
b	in legem	ad uerbum	constitit: &	peruenimus
quale erat	se narratam	i	apud Regium	numidico
mulso asperso	strum & ab	peratores	multiplicem	cellæ erant.
deos penates	f	gēti expleuerūt	suam censeri	q
rilitatem	ab hispanis	ut puta in	n	quoq;
c	quibus nunc	referendum	ne quis ex	bera & simul
eo anno	n principes	k	M. Valerius	formam extat
ptus a.p. licinio	pir grauiora	primi: &	trauiduæ	ab inuicem
scribit Adriano	g	pulsasse	agnatione in	r
aues. Fert	ad modum	rum apud	o	ac totidem
d	patres uocati	opera quemq;	riorum	gemmis
stipem facile	tus: & qm̄	l	lum superiorē	non extra

